

1982/4

ISSN 0132-599 X

გეოგრაფია

2

1982

ენათობი

სსრკ-ის ენათმეცნიერების აკადემიის და საზოგადოებრივი-კულტურული მემკვიდრეობის მინისტრის დასახელებული

ფილიალში 58-ბ

№ 2

თბილისი, 1982 წ.

საქართველოს საბჭოთა მემკვიდრეობის კავშირის ორგანო

შინაარსი

დრამა გარდაქმნათა ათქვეული. მოწინავე	3
ხუბა ბერუღაძე — ლექსები	7
თეიმურაზ ჯანაშვილი — ლექსები	10
ჯამალ იფეილი — ლექსები	14
ოთარ ჩხეიძე — მალი მორე ავტობუსის მოვლა. მოთხრობა	16
მეზარ კვიციანი — ლექსები	25
მირონ ხარბიანი — ლექსები	28
ვათა ხორნაბული — ლექსები	32
გივი ხარბიანი — ორი ლექსი	34
ვანო ურჯუმიანი — დრამატული ნაწარმი. ტრეპი. დრამატული	35
გიორგი ბაქრაძე — უკრაინული. ლექსი. თარგმ. ბ. ხარაჩიძე	77
ალექსანდრე პოეტი. თარგმ. ზ. მუხომბეიძე	79

1783 გეორგიანების ტრაქტატი 1783

გიორგი ჯანაშვილი — პირველი გამოცემა	82
-------------------------------------	----

კრიტიკა და კუმულირებისტიკა

მამია კაკაბაძე — ეკონომიკური საკითხი	92
კობა ბერუღაძე — დრამატული თეატრის ეკონომიკა	101
ნიკოლოზ ჯაფარიძე — მხატვრული და ცხოვრებისეული სივრცე	109
სულხან შოთაძე — კომპოზიციური სივრცე	118
ლალი ავალიანი — ცხოვრების გრძელ ხილი	124

მეცნიერება

ელეზარ ზინთაძე — ათონის კართული ლიტერატურული სკოლა	131
--	-----

ბელეტსტიკა

ნათელა ურუშაძე — მემკვიდრეობის	144
--------------------------------	-----

დამზადებულია — სურათები საძარცველოს ცხოვრებიდან

ფიგურების მიმოხილვა

აკაკი ზანიძე — ზინც ფენიონი — „ქართული ლიტერატურა“ 166
სულხან მეთაულაძე — ლექსი და მართებელი 168

გამოსათხოვარი

თამაზ ბილაძე — ეროსი მანჯგალაძე 173

მთავარი რედაქტორი გიორგი ნატროსვილი

საკრედიტო კოლეგია:

პრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ამაშუაელი (მთ. რედ. მოადგილე), ხ. ბერუ-
ლაშვი, მ. გიგინეიშვილი, ა. გომიაშვილი, კ. კალაძე, მ. ლეზანიძე,
ლ. მრავალშვილი, ა. სულაბაძე, ა. მუთათელი, ნ. წულეისკირი,
ვ. წულუკიძე, მ. ბილაძე, ბ. ხარანაული, რ. ჯაფარიძე, ბ. ჯიბლაძე,

გადაეცა ანაწილებად 13. 1. 82 წ., ხელმოწერი-
ლია დააბეჭდად 22. 2. 82 წ., ანაწილების ზომა
7 1/4 X 12, ქაღალდის ფორმატი 70 X 108 1/16.
ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 11. პირობითი
ნაბეჭდი ფურცელი 15,5. სააღრ-საგამომცემლო
თაბაში 16,58.

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, აფხაზელის პროსპექტი, № 12.

ბალეფონები: რედაქტორის — 98-55-11. უფ. 06107. ტირაჟი 26.500. შეკვ. 85. საქ. კ.
მთ. რედ. მოადგილის — 98-55-13, განყოფი- ცუ-ის გამომცემლობის სტამბა, თბილისი. ლე-
ლეგების — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20. ნინოს ქ. № 14.

საქ. კ. ცუ-ის გამომცემლობა, 1981.

1750

დიად ბარდაქმნათა ათწლეული

„არა თუ წლები გადესა ტყდომოდ, წამიც კი გატყდა და რეკავს ცხარედ. ნუ შიატოვებ ლექსს უთვისტომოდ — დროის, ეპოქის და სივრცის გარეთ! ბევრი მიეცა ტალახსა და ლექს, ბევრის ნაბიჯი არის ტატი, დრო, დრო აღნიშნე, მოაწერე ლექსს ეს წელიწადი, დღე და საათი“ — ეს ბრძნული ფრთიანი ფრაზები ვალაკტიონს ეკუთვნის, და იგი აქ ჩვენი დროის თავისებურებაზე მოგვითხრობს, როცა თავბრუდამხვევი სისწრაფით ბრუნავს ისტორიის ჩარხი და პოეტი პირველი უნდა იყოს მათ შორის. ვინც სეისმური სიზუსტით გრძნობს ყოველ სახლეს, ყოველი ახალი სიოს შემოჭროლებას. აქ ზუსტად არის განსაზღვრული კაცობრიობის ისტორიის ახალი ეპოქის — ლენინის საუკუნის ცხოვრების აჩქარებული რიტმი და ტემპი, სადაც დიდი მნიშვნელობა ეძლევა მართო წელიწადს კი არა, თვითუღღ დღეს, და თუ ეს წლები და დღეები აღსავსეა გმირული შრომით, დაუცხრომელი შემოქმედებით, ახლის წარმოქმნით, აღმოცენებით, ძიებითა და მიგნებით, შთაგონებით, მოუსვენარი საქმიანობით — მაშინ დროის ფაქტორს გაცილებით უფრო დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, მაშინ ხშირად თვე და დღე უდრის და იტყვენ წლებსა და ათწლეულებს, და ესეც საუკუნის თავისებურებაა.

სწორედ ასეთი იყო განვლილი ბოლო ათი წელი საქართველოს ისტორიაში. „საბჭოთა საქართველოში“ ამ ცოტა ხნის წინ გამოსცა ერთი ვრცელი კრებული, რომლის სათაურია „საქართველოს კომუნისტური პარტია ყრილობე-

ბის, კონფერენციებისა და ცენტრალური კომიტეტის პლენუმების რეზოლუციებისა და გადაწყვეტილებებში“; ხსენებული ტომი იხსნება დიდმნიშვნელოვანი ისტორიული დოკუმენტით — სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებით საქართველოს კომპარტიის თბილისის საქალაქო კომიტეტის ორგანიზატორული და პოლიტიკური მუშაობის შესახებ პარტიის XXIV ყრილობის გადაწყვეტილებათა შესასრულებლად. ეს დადგენილება მიღებულ იქნა 1972 წლის 22 თებერვალს, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნისა და სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის ამხანაგ ლეონიდილიას ძე ბრეჟნევის ინიციატივით; ამ დოკუმენტმა განსაზღვრა საქართველოს კომპარტიის ორგანიზატორული და პოლიტიკური მუშაობის მაგისტრალური მიმართულება და მისი გამოქვეყნების დღიდან დაიწყო საბჭოთა საქართველოს ეკონომიკის მკვეთრი აღმავლობის, ცხოვრების ლენინური ნორმების საყოველთაო აღდგენისა და დამკვიდრების, ყოველგვარი ანტისაზოგადოებრივი მოვლენების წინააღმდეგ, საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში მორალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატის გაჯანსაღებისათვის გაჩაღებული ბრძოლის პერიოდი. განვლილი ათი წლის მანძილზე ამ ბრძოლამ ბრწყინვალე შედეგი მოიტანა — და ყოველივე ეს ზუსტად არის აღწესხული ზემოხსენებულ კრებულში მოთავსებულ მომდევნო პერიოდის დოკუმენტებში, რომლებიც თავის დროზე ჩვენს პრესაში ქვეყნდებოდა და რომლებიც რესპუბლიკის სოციალ-პო-

ქ. შარქაის საბ. საქ. სს. 4

ლიტერატურა და კულტურულ ცხოვრებას არსებითად განსაზღვრავდნენ. მიუხედავად იგი წინ, რაზმავდნენ ხალხს კომუნისმის მშენებლობის ყველა უბანზე. საქართველოს კომპარტიის ისტორიაში არა ყოფილა სკვპ ცენტრალური კომიტეტისა და საბჭოთა მთავრობის მხრივ ესოდენ ინტენსიური ზრუნვისა და ყურადღების ისეთი პერიოდი, როგორაც სამოცდაათიანი წლებია, როცა საქართველოს შესახებ მიღებულ იქნა მთელი რიგი ფუნდამენტური დადგენილებანი, რომლებსაც ზემოაღნიშნული კრებული მოიცავს.

ეს დადგენილებანი — გზის ბრძნული ჩვენებაა, პარტიის ნებისა და აზრის გამოხატულებაა, რომელსაც ხალხის შრომა ხორცს ასხამს, ცოცხალ სინამდვილედ წარმოქმნის, დადგენილების სტრიქონს — გიგანტურ ჰიდროსადგურად, განახლებულ სოფლად, აყვავებულ წალკოტად აქცევს. ასეთია ჩვენი სოციალისტური ცხოვრების დიალექტიკა.

ზშირად ამბობენ ხოლმე — ყოველი წერილი ცოცხალი კაცის ბედზე მეტყველებს, ყოველი წერილის უკან ცოცხალი ადამიანი დგასო. თუ ამ უბრალო კვშმარტებას ზემოხსენებულ კრებულზე გავაერყელებთ, მაშინ თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ამ წიგნში ცოცხლობს და წინ მიიბრძვის, იღწვის და შრომობს, კმნის და აშენებს მთელი საბჭოთა საქართველო. აქ მისი ათი წლის ისტორიაა, ჩატეული ბრძნულად მოფიქრებულ, მრავალგზის შემოწმებულ, მეცნიერულად დასაბუთებულსა და უაღრესად ზუსტ, კონკრეტულ ფორმულირებებში; აქ ყოველი ფრაზა, ყოველი სტრიქონი მეტყველებს თუ როგორ მიდიოდა წინ რესპუბლიკა, როგორ სძლევადა სიძნელებებს, იღებდა ახალ სიმალეებს; ერთი სიტყვით, ეს 70-იანი წლების საქართველოს კვშმარტი სარკეა, მართალი მატანა.

აქ ერთი რამ აუცილებლად უნდა აღინიშნოს: თებერვლის დადგენილებას ჩვენმა ხალხმა ისტორიული უწოდა; 70-იანი წლების დასაწყისში განახლების

აუცილებლობა იმდენად მომწიფებულნი იყო, რომ ხალხი ელოდა და დადგენილებას; ამიტომ იყო, რომ ასეთი ენთუზიაზმით შეეგება იგი ცენტრალური კომიტეტის მოწოდებას მუშაობის გარდაქმნის თაობაზე და ერთბაშად ამოუდგა მხარში რესპუბლიკის ახალ ხელმძღვანელობას; საქართველოს მუშათა კლასმა, კოლმეურნე გლეხობამ და სახალხო ინტელიგენციამ უმაღლ მოახდინეს თავისი ცოცხალი და მებრძოლი ძალების დიდი მობილიზება, დიდი დარაზმვა ცენტრალური კომიტეტის დადგენილების შემოქმედებითად შესრულებისა და განხორციელებისათვის. რესპუბლიკის ყველა პარტიისა და მშრომელმა კარგად გაიგო, რომ ამ დიდ ეკონომიურ მოწესრიგებას და დიდ მორალურ განწმენდას ქონდა არა მარტო ერთდროული, არა მარტო სადღეისო მასშტაბი, არამედ წლებითა და ათწლეული წლებით გათვალისწინებული პერსპექტივა. ეს არაერთგზის აღუნიშნავს თავის გამოსვლებში სკვპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატს, საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს ამხანაგ ე. ა. შევარდნაძეს. პარტია მოგვიწოდებდა სადღეისო, დაუყოვნებელი საქმე გაკეთებულიყო ისე, რომ შინაგანად გაგვეთვალისწინებინა სახეალოც, წარმოგვესახა ის გზა, რომელიც ჩვენს ხალხს უახლოესი ხუთწლეულების მანძილზე უნდა გაველო; აქ მთავარი იყო მტკიცე რწმენა და ამ მტკიცე კომუნისტური რწმენით აღნთო მეფოლადეც და მეჩაიეც. მწყმსიეც და მევენახეც, მწერალიც და ინჟინერიც, და ეს ერთსულოვნება, ესოდენ მჭიდრო დარაზმულობა და სულიერი ამალეებულობა გახდა ჩემი წინსვლის ყველაზე საუკეთესო საწინდარი.

ქართულ მწერლობას საამაყოდ აქვს და ამას ხაზგასმით აღნიშნავს თავის ისტორიაში ის, რომ ჩვენი მწერლები ერთგულად ამოუდგნენ მხარში პარტიასა და ხალხს; სწორედ მაშინ დაიწერა რომანები, მოთხრობები, სადაც მკაფიოდ

მხილებული იყო ნეგატიური მოვლენები, დასახული იყო მათი დაძლევის გზა; ეს იყო ცდა ერთგვარი პროგნოზირებისა რესპუბლიკის მორალური კლიმატის სასიკეთოდ შეცვლის წინ. ეს უკვე სოციალისტური რეალიზმის დიალექტიკაა.

და აი გაიარა ათმა წელმა. რა მოუტანეს ამ დაძაბულმა წლებმა საქართველოს, ამის თაობაზე ამხანაგ ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევი აღნიშნავდა:

„თქვენი მიღწევები რესპუბლიკის ასიათასობით მშრომელის შეუპოვარი მუშაობის შედეგია, ეს აგრეთვე შედეგია იმ ორგანიზატორული და პოლიტიკური საქმიანობისა, რომელსაც ეწევიან საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტი, ცენტრალური კომიტეტის ბიურო და მისი მეთაური ამხანაგი შევარდნაძე, რომლის ენერგია, საქმისადმი შემოქმედებითი მიდგომა და პრინციპულობა ყველამ კარგად ვიცით და ვაფასებთ.“

ყველას გვახსოვს, რა უარყოფითი მოვლენები იყო თავის დროზე ფეხმოკიდებული რესპუბლიკაში. ისინი აღინიშნა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებაში პარტიის თბილისის საქალაქო კომიტეტის შესახებ, ცენტრალური კომიტეტის მთელ რიგ სხვა დოკუმენტებში, რომლებიც უშუალოდ ეხებოდა საქართველოს კომუნისტებსა და მშრომელებს. ამ დოკუმენტების მიზანი, უწინარეს ყოვლისა, ის იყო რომ თირეულად გაგვეჩანსალებინა ვითარება რესპუბლიკაში, განგვემტკიცებინა მისი ეკონომიკური პოტენციალი, დაეხმარებოდით მშრომელებს უფრო წარმატებით გადაეჭრათ კომუნისტური მშენებლობის ამოცანები.

რესპუბლიკის პარტიულმა ორგანიზაციამ ამ კრიტიკიდან სწორი დასკვნები გამოიტანა. თქვენ შეძელით გაგეჩაღებინათ პრინციპული და უკომპრომისო ბრძოლა ნეგატიური მოვლენების წინააღმდეგ, პარტიული და სახელმწიფო დისციპლინის განმტკიცებისათვის, სწორი საკადრო პოლიტიკისათვის. ბევრი რამ გაკეთდა საიმისოდ, რომ რესპუბ-

ლიკის ეკონომიკურ და სოციალისტურ ცხოვრებაში პოზიტიური პროცესები დამკვიდრებულიყო. კვლავაც ნიადაგ უნდა იზრუნოთ იმისათვის, რომ საქართველოში მორალური ატმოსფერო ისეთივე წმინდა იყოს, როგორც თქვენებური მთის ჰაერია, ხოლო ახალგაზრდობა კარგად იცნობდეს და განაგრძობდეს უფროს თაობათა, თავდადებულ მშრომელთა და სამშობლოსადმი უსაზღვროდ ერთგულ პატრიოტთა საუკეთესო ტრადიციებს. საბჭოთა საქართველოს მოწინავე ადამიანები ჩვენს საერთო სიამყესა და დიდებას შეადგენენ და იუბილეს დღეს ქვეყანა მათ საყოველთაო-სახალხო მადლობას ეუბნება“.

განვლილი ათი წლის მანძილზე ქართული მწერლობა უფრო აქტიურად, უფრო გაბედულად, შეიჭრა ცხოვრების შუაგულში; მან თავის უპირველეს საქმედ აქცია გულთან მიეტანა ყოველი დიდი თუ პატარა საქვეყნო საქმე; ყოველგვარ დაბრკოლებას — ბუნების სტიქიური უბედურება იქნებოდა იგი. თუ სხვა რამ სიძნელე, მწერალი ცდილობდა წინ აღდგომოდა და თავისი ძალღონე მის დასაძლევად წარემართა; ომის დროს ამბობდნენ — საბჭოთა პოეტების ლექსები მტრის თვითმფრინავებს არ აგდებდნენ ძირს და ხიდებს არ აფეთქებდნენ, მაგრამ მტრის გულს მაინც ჰკვირავდნენო. ლექსი ახლაც შრომობდა და იბრძოდა: კახეთში. გვალვისა თუ სეტყვის დროს, პოეტი ვალდებულად თვლიდა თავს ჩასულოყო იქ და ეთქვა გამამხნევებელი სიტყვა გლეხკაცისათვის; დღეს მუშაც და კოლმეურნეც უკვე ისე შეეჩვია პოეტის სიტყვას, მის თანადგომას, თანამოსანგრეობას თუ შეიძლება ასე ითქვას, რომ უკვე ველარ წარმოუდგენია ყოფნა უიმი-სოდ. ქართველი მწერლის ხმას ყურს უგდებს მთელი საქართველო. ჩვენ შეგვიძლია ჩამოვთვალოთ არა ერთი ათეული სახელი როგორც პოეზიის, ისე პროზისა და პუბლიცისტიკის სფეროებიდან, რომლებიც უდიდესი სიყვარულით შემოსა თვითონ ხალხმა, არა ეო-

თი ათეული წიგნი, რომლებიც ბოლო ხანებში გამოიცა და რომლებმაც დიდად გაამდიდრეს და წინ წასწიეს ქართული ლიტერატურა.

ამ დიდ წინსვლასა და აღორძინებას სათავე დაუდო იმ დიდმა, დაულალავმა მზრუნველობამ, იმ დიდმა და კეთილმა გულისხმიერებამ, რომელსაც საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტი იჩენს მწერლობისადმი და, ჩვენ ვიტყვით, ყოველი მწერლისადმი, ყოველი შემოქმედისადმი. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა შექმნა ყველა პირობა იმისათვის, რომ ქართული მწერლის ნაწარმოები ნამდვილად ქვეუღო ხალხის კუთვნილებად, მის სულეერ სიმდიდრედ, მისი ეროვნული სიამაყის საგნად.

ისტორიას ჯერ არ ახსოვს, რომ ქართულ კულტურას ასე ფართოდ გავლენა მოუტანა კარი მსოფლიო ასპარეზზე გასასვლელად. ახალ ქართულ რომანებს, რომლებიც საყურადღებო შენაძენია არა მარტო ქართული მწერლობისათვის, არამედ მთელი საბჭოთა ლიტერატურისათვის, მსოფლიო რეზონანსი აქვთ. ეს არსებითად, ბოლო წლებში მიღწეული გამარჯვებაა: ქართული წიგნი ითარგმნება ბერლინსა და პარიზში, პრასასა და ბუდაპეშტში, მსოფლიოს სხვა დიდ დედაქალაქებში. ვის შეეძლო ადრე ამაზე თუნდაც ოცნება? კი! ამას წინათ ლენინური პრემია მიენიჭა ნოდარ დუმბაძის „მარადისობის კანონს“, რომანს, რომელიც სავსეა მზით და სინათლით, სიკეთისა და სამართლიანობის მარადიული იდეებით და ამას ხომ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება დღეს, როცა იმპერიალიზმი საქვეყნოდ ქადაგებს ძალადობას, ცინიზმს, იმპერიალიზტებს არაფრად მიაჩნიათ არა მარტო ადამიანის ბედი, არამედ მთელი ხალხების ბედი, მთელი კაცობრიობის მომავალი, რომელსაც ისინი ატომური შემუსკრით და იავაოქმნით ემუქრებიან. ასეთ

პირობებში, ასეთ ვითარებებში, ქართული მწერლობა დგას მთელი საბჭოთა მწერლობასთან ერთად კაცობრიობის ავანგარდში და მამაცურად იბრძვის ჰუმანიზმის დიდი იდეების დამკვიდრებისათვის, კაცობრიობის გადარჩენისათვის.

ქართველ მწერალთა მთელი კოლექტივი ჯანაღი და ჯანღონით სავსეა. ამაზე ნათლად შეტყვევებენ შესანიშნავი ნაწარმოებები, რომლებიც გამოქვეყნდა „მნათობის“, „ცისკრის“, „ლიტერატურული საქართველოს“, „დროშის“, „განთიადის“ და სხვა პერიოდული გამოცემების ფურცლებზე და რომლებმაც უკვე დაიმსახურეს როგორც მკითხველთა მოწონება, ისე ლიტერატურული კრიტიკის მაღალი შეფასება.

ლიტერატურაში მოვიდა შესანიშნავი მაღალნიჭიერი ახალგაზრდობა, მხარში ამოუდგა უფროს თაობას; ქართულ მწერლობას მტკიცედ სწამს, რომ თვითკმაყოფილება, თავის დამშვიდება ყოველივე იმით, რასაც ჩვენ მივალწიეთ, ძალზე მაგნე სენია, რომელიც ხელს უშლის და აბრკოლებს ჩვენს წინსვლას.

70-იანი და 80-იანი წლების ლიტერატურული აღმავლობა განაპირობა პარტიის განუწყვეტელმა მზრუნველობამ მწერლობის და ხელოვნების მიმართ, განაპირობა იმან, რომ თავის მხრივ მხატვრულმა ინტელიგენციამ ლენინური მოძღვრება ლიტერატურასა და ხელოვნებაზე აქცია თავის შთავაზუნების გზის მაჩვენებლად. წინ გამძღოლ შექმურად.

ასეთი იყო ქართული მწერლობის ტრადიცია, ასეთია დღევანდელი დღეც. ახალი ღვაწლისთვის, ახალი გმირობისათვის არის შემართული მთელი საქართველო: ამ რწმენით აღნიშნავს იგი ისტორიული დოკუმენტის ათი წლის თავსაც, ახალი იმედებით ეგებება ამ თარიღს რესპუბლიკის ყველა მოქალაქე, რომელიც იბრძვის და შრომობს ნათელი მომავლისათვის.

ხუბა ბირულავა

ახალი წიგნიდან

ბიჭვინთის ცისკვეთ

დიდი ფიჭრის და აზრის კაცები
შექვთფინებენ ზღვას ალტაცებით;

შექვთფინებენ თრთოლვით და შვებით,
ისე უბრალოდ, როგორც ბავშვები!

ზოგი ზის ზღვასთან, როგორც მეთევზე,
ზოგი ზმებსა თხზავს მუზის ღმერთებზე;

ზოგი კენჭაობს ანდა... კიდაობს,
ზოგს აჯადოებს ქვა საჭილდაო;

ზოგი, ვით რითმებს, ეძებს ნიჟარებს,
ვერ იპოვის და განა იჯავრებს...

ამ ფრიამულზე მზეს ეცინება
და, ვით სიცოცხლე, მთებს ეფინება-

სხვადასხვა ერის რჩეულ მგალობლებს,
ღმერთო, ურიცხვი დღე უწყალობე!

იმ ქარიშხალში

ჭოროხის ქარი რომ დაუბერავს,
წვიმას ელოდე გაგრის გარშემო!
ჩამოიარა შორმა ღრუბელმა
და შეარხია ზღვა უსაშველოდ.

ქექდა და ქუხდა. წვიმდა... ო, იმგვარ
 წვიმაზე ითქმის კოკისპირული!
 ბიჭვინთის თავზე ცა ჩამოინგრა
 და კლდეს მიემსხვრა. როგორც ყინული.

მთებს ნიაღვარი მოსწყდა ზევეციით
 და გაიშალა, როგორც გორგალი.
 როცა მიასკდა ნაპირს ბლავილით,
 თავისით შედგა ძალა მბორგავი;

განა თავისით? ზღვამ შეაჩერა
 და სათოფეზე არ გაიკარა!
 ბედს დამორჩილდა ღვარი ამჭერად
 და მინდვრისაკენ გზა გაიკვალა...

არც გამოგია, როგორ დაღამდა
 ამ გადარეულ წვიმის ხმაურში!
 იმ ღამემ მაინც ველარ დაღალა
 მგოსნის ოცნება ფიცხი და ურჩი.

ეოლგისპირეთში გავჩნდი ანაზღად,
 ნაცნობ ყორღანთან მივაგდე რაში,
 ვინც სიჭაბუკე გამილამაზა
 და ჩამოსახლა სინათლე ხმაში...

განთიადისას, დამცბრალ ბუნებას
 რომ გაელვიძა, ვით მონადირეს,
 რვაბალიანი

ზღვას აბრუნებდა
 და თავს უკრავდა თითქოს ნაპირებს.

იმ აღუწერელ გრგვინვა-გრიალში,
 ეამს მზის ამოსვლის და ბობოქრობის,
 შევხვდი უშანგი ივანიაშვილს —
 რუსთავის გმირთა უმრწემეს მშობილს.

— საიდან, როგორ? — არ უთქვამს ჩემთვის.

— საიდან, როგორ? — არ დამცდენია.

ზღვის პირას ასე ვერავის ეტყვი,
 გინდა უცხოის და გინდა შენიანს.

ეგრძნობდი, რომ ჭაბუკს არც კი ენახა
 მუხისტეხა და ლელვა ამგვარი.

შეეძახე მხოლოდ: — მამო, შენა ხარ?

მან მიპასუხა: — ეანოც აქ არი!

...ვით იდუმალი ღიმილი მთების,
 ბიჭვინთის ცისქვეშ იდგა რიერაჟი
 და წიგნი ჩემი ფოლადის მშების
 კვლავ გრძელდებოდა იმ ქარიშხალში.

ქრონოსორ გამია კობახიძის პოსენება

I

— ამ დალოცვილმა, ვის ღიმილსაც სურათზე ხედავ,
 ასგან დაპრილი ხელმეორედ მაქცია მხედრად!
 მიძმო და... იგრანო უფრო მწარე ტკივილის ფესვი, —
 მელოდებოდნენ მეგობრები მარუხის მთებში...
 მშაო კეთილო, მე მიხილავს, მე, ჩემი თვალით,
 ვით უკოცნიდა ჭადო-ხელებს ბერძენი ქალი.
 შენ ღმერთი ხარო, უმტკიცებდა დაბეჭითებით,
 ის კი... ჭლარას ისწორებდა მთრთოლვარ თითებით
 და გადარჩენილს ამშვიდებდა, როგორც მშობელი!
 ...ვთქვათ, მახარია, აიმ კაცის საგალობელი,
 ვის თვალეზშიაც ჩაიხედა აჭარის დილამ
 და საქართველოს ყველა კუთხეს ეკუთვნის შვილად.

II

ბატონო მემედ, კოლხურ ჭერქვეშ რაც გავიგონე,
 მე უნებლიედ ვათქმევინე ალალ სტრიქონებს,
 თორემ თქვენს ამაგს დამლოცველი არ დაეღევა, —
 თქვენ უკვდავება მოგანიჭეს ჭადო-ხელებმა!

ვინც ერის ტაძარს ეთაყვანება...

კიმრ კობახიძის სახლ-მუზეუმთან

ვინც ერის ტაძარს, ანუ თეატრს, ეთაყვანება,
 მას ხამისქურში მიმავალი გზაც ეყვარება:

კობახიძეთა თბილ კერიას ვინც კი ეწვევა,
 მას უნახესი შთაგონება ვერ გაეჭყევა:

ვინც აქ მოუსმენს ფოთოლთ შრიალს, როგორც შელოცვას,
 ნათლით შემოსავს ამ სახლსაც და საქართველოსაც!

თეიმურაზ ჯანგულაშვილი

აფხაზური რვეულიდან

პროლოგი

ამ სიმღერის სტრიქონები
აფხაზეთში დავიწყე,
ვარდისფერი ლაქვარდები
წინ ქალღმერთად დავიწყე.
მზეს კალმისტრად სხივი ვთხოვე,
ვახს — რქაწითლის მელანი,
და შიგ გული ჩავაქსოვე
ეთ ჩუქურთმას მტევანი.

სიყვარულის დამკრა ქარმა
გრაინობის გაშლილ აფრაზე,
ძველმა ძმამ და შეგობარმა
მოვაკითხე აფხაზებს.
რუხის ციხის გავლით მოველ,
გავევ გალის გზაშარებს,
დრანდის ვარდით დავითოვე,
ათონის მზე მაშავებს.

ბზიფმა აღმა ამიყვანა,
ცას მახლა რიწამა,
გულში სხივი ამიყვავა,
მზის წილხვედრმა მიწამა.
გუმისთის ხმა გავიგონე,
მისი ფრთები ავისხი,
გულში ტალღა ავიგორე
ცისფრის, განა შავი ზღვის.

გახვეულა მწვანე აღში
ცას ნატყორცნი ბიჭვინთა,
აფხაზი ძმაც მედგა მხარში,
თუ კი რამე მიჭირდა.

ზღვაში ბრწყინავს იაგუნდად
ცაი მიწის ლურჯი და,
აფხაზ მმასთან ვიყავ მუდამ,
თუ კი ოდეს უჭირდა.
განთიადმა განთიადად
მომაგება ღიმილი,
მიწა მწვანედ ანთია და
მზის სხივს სჭიმავს სიმივით:

აფხაზეთო,
აფხაზებო,
თქვენთან ვარ და თქვენი ვარ,
ჩემი აყენის ლეიძლო ძმებო,
თქვენს გზებს შუქად ვფენივარ.
არცა მუხლი დაიქანცა,
ვერც მოლაღა დრომ გული,
მხედება თქვენი აფხიარცა,
მომაქვს ჩემი ჩონგური.

გვასაზრდოებს ერთი ფესვი
ერთი მიწის და მოდგმის,
ძველებს უთქვამთ:
ცხრა ძმას დღეში
მზეი ცხრაჯერ ამოსდის.
ღვიძლი ძმები
ვართ წევრები
ერთი დიდი ოჯახის,
ჩონგურის ხმით ვუერთდები
აფხიარცის მოძახილს.

ქვანახშირის და ოხნების ქალაქს

ბევრი გზები დამივლია
მიწის ქვეშ თუ ზემოთ,
ზოგზე სისხლი დამიღვრია,
ზოგზეც დამწვა მზემო.
ზოგს თვით ჩემზე გადუვლია
წვიმიტა და ქარით,
ზოგს ცის კარი გაუღია.
ზოგსაც გულის კარი.
დღეს ტყვარჩელში გამოვყვევი
მშობის ლამაზ ბილეს,
დამხვდა მშობის და მოყვრების
გული თბილზე თბილი.
უვაილნარში სხივთა ზვირთი
ბრუნავს როგორც ქარა,
ქვანახშირის შავი ფილტვით
სუნთქავს ბახტეჯარა.

მდინარედ რომ მოდიდდება,
ოფლით გალუმბული,
ამ მთიდანაც მოდის მთებად
ინდუსტრიის პური-
სილამაზის ხატავს ხელი
მის მიწას და მის ცას,
მის ნახშირსაც სიცხველვე
კაცის ხელმა მისცა.
ლალიძგის ხმაც ჩამესმება
და მე ვეტყვი ტყვარჩელს:
— მისი შხეფი დამესხმება
იორზეც და მტკვარზეც-
ვადლეგრძელვებ წრფელი გრძნობით
ულამაზეს ტყვარჩელს,
ეს სიმღერაც ჩვენი მშობის
სადლეგრძელოდ დარჩეს.

სოხუმში უნდა ვიმღერო

ლეგენდის დიოსკურიავე,
ზღაპრულ სოხუმად აღმდგარო,
მე შენი სიო მწყურია,
შენი სიმღერის ცხრაწყარო.

გრანიტს ზღვის ტალღა აწყდება,
გულთან მეც ვმართავ ასეთ ომს, —
სოხუმში უნდა ვიმღერო
სიმღერა სააფხაზეთო.

ამ მზის ქალაქში ჩონგურმაც
უნდა მზის სხივი აიბას...
მივესალმო, მომწყურდა,
ამას — ხაკიბეი აიბას.

რარიგ ხშიერობს, მშიერობს
აფსნის მალალი გუმბათი...
მე არშბას მკლავით ვძლიერობ,
ვხარობ საიდა გუმბათი.

სიტყვამ ვით არ იარაგვოს,
მათრობს სიმღერის შარბათი,
დავდივარ.

ვმღერი,
ვამაყოზ
შინკუბათი და თარბათი.

ხალხის მადლო და ამაგო,
მამულო სევბედნიერო,
აფხაზეთითაც ვამაყოზ,
აფხაზი ძმითაც ვძლიერობ!

...სოხუმს — გულლიას, კარლიას
სანთლად დაცენტო, მწადია,
ქალაქია თუ ბალია,
სოხმარია თუ ცხადია.

ზეცის ნაჭერი —
ნაწერი
პალმების გრძელი კალმებით,
წიწვით დაწნული საცერი,
მაგნოლიების კარვები.

ვითვლი შუადღის ტბილ წამებს,
მაფიცხებს მზეი მკათათვის,
ქალაქის მუქი სიმწვანე
ზღვის სილურჯეში გადადის.

სიცოცხლის უსააკობა,
სივრცეში ფრთადარწეული,
ტალღებს ჰკვეთს „ნესტორ ლაკობა“ —
კაცი, ზომალდად ჰკეუელი.

აღელდა, ზღვა აბმურდა —
სიტყვასთან ვიწყებ ასეთ ომს —
სოხუმის მთიდან ვთქვა უნდა
სომღერა სააფხაზეთო.

თემურ თარბასთან სტუმრობის გახსენება

ხსოვნის ტალღა აგორდება,
გულის გულს რომ შეხლია,
თემურ თარბა მაგონდება
ჩემი გმირი სეხნია.
იმ მაისში,
იმ მზის დარში
ზლაპარს ჰგავდა დურიფში,
(ლექსად ვერ ვთქვი, დღემდე დავრჩი
იმ დღის საყვედურებში).
იღვა დარი, საოცარი,
დროს და გზას რომ ამოკლებს,
იღვა გმირის ეზო-კარი
სამოთხეში სამოთხედ.
სხივმოწნული აივანი,
ლობე მიმოდანული,
ფართო ეზო ხეთა მწვანე
ჩრდილში იყო დაფლული.
არხეინად მიცოცავდა
ხის კენწრისკენ ადესა,
გაზაფხული მკვირცხლად სწნავდა
სხივთა ოქროს ბადესა.
იღვა ღია ალაყაფთან
კაცი შექად ჰკეუელი,
მშობელ მიწის ძალა ახლდა,
სითბო მიწისეული.
ამ ბუნების ახლდა ეშხი,
იღვა ეუნთებმაგარი
შრომის გმირი —
აფხაზეთში
ერთი პირველთაგანი.
მოგვაშუქა ღიმი ცისკრის,
გვითხრა ომახიანად:

— შემობრძანდი!
ქართველ ძმისთვის
გულის კარიც ღია მაქვს.
ეუსმენ თემურს,
დაბადებულს
ბრძენკაცად და ლომკაცად,
მის აფხაზურს. ამღერებულს,
გული მყის რომ მომტაცა.
წინ გაგვიძღვა მასპინძელი,
ვაზის ნამით ფერილი
და დაგვიხვდა სუფრა,
გრძელი
მრავალუამიერივით.
გულის სითბო ავსებს დარბაზს,
ჩამებს — ვაზის ნაყური.
სეფე სიტყვას ამბობს თარბა,
სიღინჩით შესაშურით.
— ძმობისა და სიყვარულის
სადღეგრძელოს გთავაზობთ!
და აღმასობს მისი გული,
მისი სიტყვა გავაზობს.
ჩამი ხელის გულზე დასვა,
ღვინის შხეფთა ხტუნვაში,
ნაწვიმარ ჩაგს დაემსგავსა
მისი თეთრი ულვაში.
გულს ვარსკვლავად მინთებელი,
მერდს ასხმული ფარდა
გუგუნებდა დიდებული
აფხაზური ვარადა.
...მე პირველად ვნახე მაშინ
აფსნის მზარე ზლაპარული,
აფხაზური სიტყვის თქმაში
გული გავიზაფხულე.

თბილისში დიმიტრი გულიას ჩამოსვლის გახსენება

კიდევ ერთი ხსოვნის ტალღა,
ნისლით რომ არ დაითალხა.

...თბილისი.

ოპერის თეატრი.

სცენაზეა

ოთხმოცი წლის პოეტი დიმიტრი

გულია.

ვისითაც აფხაზი ხალხი ენამზეობს,
იმ კაცის იუბილეს ზეიმობს სრულიად
საქართველო.

ფეხზე დგას ხალხსაცხე დარბაზი,
უკვდავების თითები დახტიან არფაზე,
მის სიმთა ეღერას ვერც რაი

შეაჩერებს.

ლეონიძე,

გაშახურდია,

ქიაჩელი

მხარში უდგანან აფხაზური სიმღერის
ფლაგმანს.

...გულიას ლექსის ჩემეულ თარგმანს
ვეითხოვობ.

ლექსს ჰქვია „გორში“.

პოეტის ხელში საოცრად მორჩილ

სიტყვას

განვიციდი სისხლით და ხორციით.

ჰჭუხს ლექსის სტრიქონი

თუ სულის სიმი თრთის —

თეთრი წამწამები შეეცვარა დიმიტრის

იქნებ დაელანდა თავისი პირველი

მოწაფეობის ქალაქი გორი.

იქნება წარსულის საოკმელში

მზირველის

თვალში ირეკლება ქართლის ცის

ბროლი.

ჩვენი საუკუნის გარიყრაცს თუ

ჰკრეტს —

თავისი სიმღერის წყაროსთავს

უშრეტს —

პირველ წიგნს აფხაზურს,

გულიას პირველ წიგნს

ქართველი მესტამბე თბილისში

სტამბავს.

ვინ ოქრო მოხვეჭა,

ვინ ფული,

ვინ ვერცხლი,

გულიამ გული მისცა აფხაზურ ანბანს.

...დგება ტრიბუნასთან პოეტი მსცოვანი.

წამოდგა დარბაზი მრავალრიცხოვანი.

ტალღებად დაძრული ტაშის ხმა იმისი

ხმა არის თბილისის.

ხმა საქართველოსი.

პოეტის ლელვაში.

სიტყვაში,

ლიმილში

ნიავის ხმაც მესმის.

ჩურჩულიც მდელოსი.

მთებში ატეხილი ქარიშხლის ხმა მესმის.

აფსნის მდინარეთა მშფოთვარე

ხმა მესმის

და, რაც მთავარია,

აფხაზი ხალხის გულის თქმა მესმის.

...თბილისი.

ოპერის თეატრი-

სცენაზეა

ოთხმოცი წლის პოეტი დიმიტრი

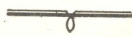
გულია.

ვისითაც აფხაზეთი საქვეყნოდ

ენამზეობს.

იმ დიდი პოეტით ამაყობს სრულიად

საქართველო.

ჯანსაღი იმედი

ილია და კაკი

ორი მოხუცი გადმოსცქერის მალლიდან პროსპექტს.
 ცაში არიან, სამიწაოდ ვერ მოუცლიათ.
 მათ სიცოცხლეში ბოროტება თუმცა ვერ მოსპეს.
 ეს პოეტებიც ამზადებდნენ რევოლუციას.
 იდეებით მშვიდად და თუ ჩვენი ღელვა გალომებთ.
 ვიცი, რომ დასტურს აიღვეთ წინსვლას ყოველ
 ხუთწლიანს
 და თქვენი წყვილი მოაგონებს გამვლელ-გამომვლელს.
 რომ პოეტებიც ამზადებდით რევოლუციას.
 მომავალს მზერენ, დაილოცოს ეს გარინდება,
 ადგილიდან ფეხს წლები ამ წყვილს ვერ მოუცვლიან.
 არ დაივიწყო, ჩემო ხალხო, ჭეშმარიტება,
 რომ პოეტებიც ამზადებდნენ რევოლუციას.

საიდუმლო ქვევრი

რუსთაველური, შავთელური,
 ჩახრუხაული
 წაგვიკითხავს და არ გვსმენია
 დამწერის ხმითა.
 ვინ იცის, იქნებ, სადმე ქვევრში
 ჩახრახნილია
 ჩვენი წინაპრის ზმა მწუხარე
 ზარივით წმინდა.

ხომ შეიძლება, რომ კვეალავდეთ
 დილით ახალ თოვლს.
 სარკველი რამე მიწის პირზე
 გამოისახოს.
 ქვევრი! იველ ლეინოს მოველოდეთ...
 და, რომ ავხადოთ,
 რომელმან შექმნა სამყაროო, —
 ამოიძახოს.

ყარაჩოხელის სიკვდილი

ეთიმ გურჯთან ღვინოს სვამდა,
არაყს სვამდა ფიროსმანთან,
საბოლოოდ ილოცა და
გადაავლო თვალი
ლამპარჩამჭრალ ალაჩოხებს...
ყველა ძმაცაც ყარაჩოხელს
ხვალ სიკვდილი დააჩოქებს,
მის კუბოსთან ძალით.

გაიშლება ამჭრის თალხი,
აიშლება ამ ხნის ხალხი,
დაიცლება არღნის ქანგი —
უხილავი ჯადო.
ვაეყაცს ნამუსშეულახავს
დახატავს და რჩეულ ნახატს,
ხვალის თბილისს შეუნახავს
გუდიანთ ლადო.

ზ ე დ კ ვ ე ლ კ

წლევანდელმა გაზაფხულმა რალაც სევდად
თრიალეთის მთის კალთაზე მომისწრო,
ზედაველას შევხიზნივარ... გამახსენდა
წინაპართა სისხლიანი ომის დრო.
აქ დაბნელდა არაერთი მეომრის მზე...
ჩაეიმუხბლე გაღვიძებულ წყაროსთან...
გადიქუხა, თუ გიორგი ლეონიძემ
საქართველოს სადღეგრძელო წარმოთქვა.

ნ ა ხ ე ვ ა რ მ ა ჯ ა მ ა

ჩემო პატარა სახელო,
ჩემო თავო და ნისლა თმავ,
დიდი პოეტის სახელო
არ გვიწყალობა ყისმათმა.
მაგრამ ცრემლჩამოღვენილი
როდი ვუვლიდი დავლურს მე,

პალოს, რომელიც ღმერთივით
გორის ციხეზე დავლურსმე.
და მუდამ ვწერდი, ვეყარობდი,
ფიქრიც გამაჩნდა უღევი,
დარდიანეთის წყაროთი
ნებივრად ნასულდგმულევი.

ოთარ ჩხიძე

მალე მეორე ავტობუსიც მოვა

მოთხრობა

და გროვდებიან წამსვლელნი ცხადია, გროვდებიან და ვერცა გროვდებიან;

მოსაცდელსა თუ საჩრდილობელში მზე ჩაწოლილა, მზე პარპაშებს და შიგ არ უშვებს არავისა;

ვერც გადაიწვიმებ, შიგ ასხამს წვიმაცა, თოვლიც შიგ აყრის, ქარიც შიგვეა რო ბუქნის ზოლმე, მტვერიცა ბუქნის, მტვერი და ქარი, აიყოლიებს საჩრდილობელსაცა ანუ მოსაცდელსა ავტობუსისა, აიყოლიებს და ჩააბამს ჩარბუზანასა:

და ასეა, რო გროვდებიან და ვერცა გროვდებიან; თუ მიიყუებიან აქეთ-იქითა, — ჩრდილებში ცხადია, ხისა თუ კედლისა, აქეთ-იქითა, ზოგი ახლოსა, ზოგიც ცოტა მოშორებითა; არც ისე ცხელა, ჭერ კიდევ აღრეა, — პირველი ავტობუსი სულ აღრე გადის, — მიიყუებიან ისე მაინცა.

მოსაცდელი თავისთვისაა, პირლია მოსაცდელი, გაღნიოშებული, თავისთვისაა და აღესილა მზითა; ავტობუსიც იქ ჩამოდგება, ხალხს ჩამოსკლის და შეუშვებს მზესა, მერე ესენიც თან მიჰყვებიან, მზეს მიჰყვებიან, ჩაიხუთებიან ცოტა არ იყოს და ინანებენ იქვე, ნეტავი არსად მივდიოდეთო, — მზე ჯო იმატებს, მხურვალეა იმატებს, იმა-

ტებს და იმატებს; მაგრამ, მაგარიც სწორედ ისაა, რო უნდა წავიდნენ, აბა მაშრაო: ის ავადაა, აგერა ევე, ი დედაბერი, ორი სხვა ქალი რო ჩაჰტრენია აქეთ-იქიდანა, ერთი რძალია და ერთიცა ასული, თავისნნი ცხადია, რო ვერ დამსხდარან, რო უჭირთ დგომაცა, — დედაბერს უჭირს რალა თქმა უნდა, — რო არსადაა ჩამოსაჯდომი და მალე რო მოვა ავტობუსიცა: თუმცა ქვეები მაინცა ჰყრია, ჩამოსასხდომიდა რალა თქმა უნდა, მაგრამ იქ სამი კაცი ჩამჭდარა, ერთიცა ქალი ორი ბავშვითა; ემანდ არ იფიქრო, კაცები ადგილს არ დაუთმობდნენო, არა, არ იფიქრო, — დაუთმეს, შესთავაზეს, ეახლნენ კიდევცა, მიგაბრძანებთ და დაგაბრძანებთო, — ჰოდა, არ იფიქრო; ოთხი თუ ხუთი ყმაწვილიც მოსულა: ოთხნი იყვნენ და ერთი მიემატა, მერე გამოაკლდა, ისეც მიემატა, ისეც გამოაკლდა... თუმცა ეს რაო, ანუ სხეები რალას ჩამოვთვალო, როცა აქ მხოლოდ იმის თქმა მინდა, ყველას თავისი საქმე რო ეწვეა, საქმეი საშური, ოღონდ არცთუ ისე საშური, პირველ ავტობუსს რო გაჰყოლოდნენ დილაადრიანა, — ჰურისთვისაო თუ ხორცისთვისაო, ყველისთვისა თუ კარაქისთვისაო, არც ისე საშური, ოღონდ არც ისე

17500

საგვიანო, მესამესათვის რო დაეცადათ: მესამეთი დაბრუნდებოდნენ, ესენი ცხა-ლია: მეორეთი დაბრუნდებოდნენ, ისინი ცხადია, პირველს გაყოლილნი, ან გახარებულნი დაბრუნდებოდნენ, ან დაღონებულნი დაბრუნდებოდნენ, — რას იზამ ასეთი წუთისოფელი, ღამე დღეს უთენებიაო. ნუ იტყვი, აქ, რო სხვა სტრუქციონი აჯობებდაო, — აჯობებდა რაღა თქმა უნდა, ჭერ ეს მომადგა ენაზედა და მერე იმასაც გავიმეორებ:

და გროვდებიან ერთისიტყვიითა:

და რო გროვდებიან, მოდიან ისინი-ცი: თამარი და გიორგი, ცოლი და ქმარი, მეტი არაფერი, — ცოლი და ქმარი, ნელნელა მოდიან, ყოვანდებიან და ისე მოდიან, ეგება ჩამოდგეს ავტობუსიცა, რო არ დაუცადონ არცერთი წუთიცა, — ჩამოდგეს და ესენიც მიადგნენ: ასე ნებათ და ყურები დაუცქვეტიათ, აბა და ჰაო, ხმა ჰო არ ისმისო, — მეტი არაფერი, მეტი არაფერი, სხვა ამით იქ არ ეკითხებათ არაფერი, არც ის უნდათ, რო იმათ იკითხონ, არა, არ უნდათ: მიდიან ესენი თავიანთთვისა, თავიანთ გზაზედა, თავიანთ საქმეზედა, მიდიან და ერიდებიან ავ თვალსა, ავ გულსა, კილსა თუ შურსა, ერიდებიან და თუ აუქციევენ ამას თუ მინცა, დამცინავ თვალს მინც ვეღარ აუქციევენ. ეს თვალი აბრაზეთ ყველაზე მეტადა, აბრაზეთ და აბეზრებთ, ანთუ აბეზრებთ და აბრაზეთ, ანთუ... რაც არის, იყოსო: აგერ ჭერ რო არ მიახლოვებულან, უკვე აბრაზეთ იმათი თვალები, ქვებზე რო სხედან, სამნი რო სხედან, ესენი ვითომც რო არც დაუნახავთ, რო შეჭედან ერთიმეორესა, თავს ჩაკიდებენ და ისევე შეჭედან, ანთუ სადღაც რო გაიქტირებიან, ვითომ და რაო, სადმე ლოუნელი ჰო არ წამოჩნდაო, — აბრაზეთ ანათა, რადგან იციან, ამათ ოო ჰკოლავენ, ისინი ცხადია, იციან, იციან, განა ევქვებათ?.. რა სათქმელა!... ეს-მიო მკაფიოდა, თუმცა ისინი არას ამბობენ, კონტს არა სძრავენ, კონტს არამეთქი, და მარც ესმიო, ამათაც ესმიო და თვითონაც ესმიო ერთმანეთისა:

„რა გოგო იყო!...“
„ბევრი არაფერი!...“
„შენ ეგრე გეგონოს“.
„მეგონოს?! არ მახსოვს, რო?!...“
„რა გახსოვს ისეთი?...“
„ბევრი არაფერი რო იყო“.
„მეტი რა გეთქმის“.
„ვითომ რადაო?“
„არავის არაფერი არ გაგივიდათ და ვითომ არაფრად ჩავვივლიათ:“
„ვითომ ხელი არც რო შემეველოს!...“
„ისემც რა გითხარი!...“
„რა მითხარი?... ერთხელ რუზე გადავხატუნე“.
„როგორ დაგანება?!“
„მამინ ჭერ სად იყო!.. მერე აუფლვა და აპა ჩამოახშო“.
„არც ეგრეა...“
„ეგება კიდევ შეგეველო ხელი“:
— ჰეჰეჰე...
— ჰიჰიჰი...
— ჰა, ჰა, ჰა...
ესლა წამოსცდებათ, ეს „ჰაჰაჰი...“ სხვა დანარჩენი ჩაივლის ისე უსიტყვებოდა, ოლონდ უთქმელად როდი ჩაივლის, გაუგებრად როდი ჩაივლის. — მუხლი შეეკერის თითქოსა თამარსა, ფეხს ვეღარ წასდგამს, „ნეტავ რას მოერბოდით, რა გვაჩქარებდა! იდექი ახლა და უსმინე ამთა!...“ ამას თამარიც გულში გაივლებს, თვალს მოარიდებს გიორგისა, თვალსაც მოარიდებს. საყვედურად არ ჩამითვალოსო, მაგრამ მინც მიუხვდება გიორგი: „ნუ მაქციე ყურადღებასა“, ურჩევს გიორგი, თვითონ ცას შეაყურებს, მიაჩრდება თამარიცა ცასა, ისე, იმგვარად მიაჩრდება. ისე იმგვარად მიაჩრდებიან, მოტყუვდებიან ქვებზემსდომელნიცა, ზემდგომელნიც მოტყუვდებიან, აღრენენ ყველანი თავსა, ყველანი ცას მიაჩრდებიან: ცოტა დედაბერს გაუჭირდება და აბუზღუნდება, გამოადგება საბაბადა:

„რას შესცქერიან?! აბუზღუნდება დედაბერი, ისევე უთქმელადა, გაეპასუხებიან ქალი და რძალიცა, ისევე ცხა-ლია:
— ცას შესცქერიან...“

ინ-მარა: საბ. საქ. სს. სახე: კო რესპუბლიკის ბიბლიოთეკა

„როდემდე უნდა უცქირონ ცასა?!“

„მალე ავტობუსი მოვა“.

„მანამდე უნდა უცქირონ, მერე?!“

„უცქირონ, რა...“

„უცქირონ. — დაეაბულდა თითქოსა დედაბერი. — უცქირონი!“

„უცქერენ... მა რა აკეთონ, ვიდრე ავტობუსი მოვა?“

„მიწას უცქირონ: ერთხელ ჰო დაქა-რგეს ერთმანეთი, ცას რო შესცქეროდ-ნენ?!“

„ჰო იპოვნეს?“

„შავი ქვა იპოვნეს“.

„ერთმანეთი ჰო იპოვნესმეთქი“.

„რალა დროსაო?“

მოურღვეოდა თითქოს სხეულითა-მარსა უცქრადა, ასავსავებდა, გაიწვდი-და ხელსა, მკლავს მოაფათურებდა გი-ორგისასა, დაეყრდნობოდა, ანთუ ვერც-თუ დაეყრდნობოდა, დაემგვანებოდა თითქოსა ლანდსაო, უძალოსა და ულო-ნო ლანდსაო, „ეს რალას ამიტყდა, — გაიხშიანებს გულის სიმები თამარისაი რალა თქმა უნდა, — თავისი იდარდოს, ფეხზე ვერა დვას და ვერც რო დამქდა-რა, იდარდოს, ეყოფა სადარდებლად“, გაიხშიანებს ანთუ არც რო გაიხშიანებს ყურს მოსადებდა. ფიქრს მოედება მა-ინცა გიორგისა, ისევ იგივეს ურჩევს გიორგი, „დაეხსენ, დაანებე თავი... ეი-თომც ვერა ჰხედავ, ვითომც არ გესმის“, იგივეს ურჩევს და მიწას დაჰხედავს. მერე ისევ ცას შიანერდება, ისევ მიწასა და ისევ ცასა: ასდევს თამარიცა, ეგება გული გადავყოლოთ, ეგება იმათ აღარ აქვეყო: ჰოდა ასე რო აიციკრებთან, ას-წივეს და დასწივეს თავსა, აიღერებენ და მოსწყვდებთ კისერი, კინწი მოსწყ-ვდებთ, ლაპარაკობენ და ტუჩებს როდი აცმაკუნებენ და ბავშვებსა ჰგონიათ, თოქინებიო, ჰგონიათ და აიღერებენ კისერსა თვითონაცა, აიღერებენ და წა-იწყვეტენ თითქოსაო, თავს ჩააკიდებენ, მიიღებენ ტუჩებზე ფაცებსა, ბიბილო-ებსაც მოიქეჯავენ. — ამას დიდი მიხ-ვედრაც არ უნდა, ილიმის თამარი, ილი-მის გიორგი, ხვენ გვაჯავრიანო, — მი-ახერდებიან ახლა ბავშვებსა მოწონების

თვალთა, „რა კარგებია...“ გიორგი, „რა კარგებია...“ დაუდასტუ-რებს თამარი; იქ დედა შეკრთება იმა ბავშვებისა, ეს მოწონება ააკოწიანებს, ააფორიაქებს, ბავშვებს მოეხვევა, არ მომინუსხონო; ბავშვებიც დედას მიეკ-რობიან, თითქოს და რაო, დაფრთხები-ანო, — გამოაპარებენ მაინცა თვალსა, ერთი აქედანა, მეორე იქიდანა, აჭაბუხ-დებიან ერთდროულადა, მერე თავს ჩა-რგავენ დედის კალთაში ერთდროულა-დვე, თვალებსა მალავენ და იქნევენ ბო-ლოსა, აკუნტრუშებენ პატალა ფეფებ-სა: „რა კარგებია...“ თამარი მაინც ვერ მოსწყვეტს თვალსა, ეს სიტყვა გულში დაუტრიალდება, ააჩქროლებს, ააფოფი-ნებს, ლამის ფეხს წარსდგამს ბავშვები-საკენა, ლამისაო თუ კიდევაც წარსდგამს, წარსდგამს გიორგიცა, კიდევაც წარს-დგამს და კიდევაც შეაყოვნებს, რატომ-ღაც შეაყოვნებს, თუმცა იქ უნდა, იქ უნდათ ორივესა, იმათთან უნდათ, იმათ-თან თამაში, ალერსი იმათი უნდათ, სწყურიათ, სწყურიათ და ენატრებათ; და ეს ნატვრაა, დედას რო აშინებს, აშინებს და წყრება: უწყრება ბავშვებ-სა და ამათაც უწყრება, „აღარ მომას-ვენებთ!...“ და შედრეება თამარი, „რა დაგიშავე?!“ ალელდება თამარი, „არა-ფერი!...“, „არაფერი!...“ დაეშურება, ამ-შვილებს გიორგი, იდაყვზე თითებსაც ისე მოუჭერს, უფრო მკაფიოდ რო გა-აგებინოს, უფრო მკვეთრად რო შეასმი-ნოს, თორემ ისე თრთის, ეგება ვერც გაუძლოს თვალთა დედისა, გაცხარ-ებულ თვალთა, „დედა ისაა, რო ეშინიან, რო ეშინიან, ყველაფრისა რო ეშინიან, დედა ისაა, რას იზამ, ისაა...“ ოდნავ ბა-გისაც არხვეს გიორგი, სიტყვები მაინც არ წამოსცდება: წამოსცდენაც არაა სა-ჭირო, უჩერის თამარი, აღარა თრთის თამარი, აღარც უნდა, რო შეჰ-ხედოს დედასა, შიში როა და შიში რო დედაა, ოღონდ და მაინც გაურბის თვა-ლი ბავშვებისკენა, გაურბის და იკა-ვებს თავსა, ძლივსღა იკავებს.

იქით ყმაწვილები აღიზლიზდებიან, ოთხნი რო არიან და ხან ხუთნი არიან.

თავს მოიტანენ ახლო-ახლოსა, მკლავებს გადაჰხევენ ერთმეორესა, ჩურჩულე-ბენ თუ ჩიფჩიფებენ, ასე ერთ წუთსა, ანთუ ნახევარსა, მერე გადაცვივიან სიცილ-კისკისთა, აქეთ-იქით გადაცვივიან, ისევე მოიტანენ თავსა ახლოსა. მკლავებს ისევე გასდებენ მზრებზე, ისევე ისევე ჩიფჩიფებენ და გადაცვივიან ისევე ისევე. — ესაა, არაფერი, მეტი არაფერი: თამარს არ მოსწონს, იმათ ამისკენ თითქოს არც რო გამოუხედავთ, თამარს არ მოსწონს მაინცა ისინი, კულს ეუბნება ჰახჰახი იმათი, ყველაფერი კულს ეუბნება, თითქოს რო ამისთვის მოეცალოს ყველასა და ყველაფერსაო.

„ამათ რაღა უნდათ?!“ წყრება თამარი, იფშხალება თამარი, ისე იფშხალე-ბა, ყმაწვილებს დააფრთხობს, ახლოს რო იყვნენ:

„ერთობიან...“ განუმარტავს გიორგი, მღუმარედ განუმარტავს რაღა თქმა უნდა, დამამშვიდებლად, მისაყუჩებლად:

„ლაზლანდარობენ“, არ ეთანხმება თამარი:

„ილაზლანდარონ“, ახლა ამგვარად ამშვიდებს გიორგი, ამშვიდებს და მაინც ვერ ამშვიდებს:

„ჩვენგან რა უნდათ?!“

„ჩვენგან?! არაფერი!...“

„აბა აქ რა ალაზლანდარობთ?!...“

„ეშმაკმა უწყის!, ჩვენ რა გვესაქმება?!“

„არც შავათ ესაქმებათ!...“

„არა...“

„არც სხვას ესაქმება!...“

„არავის ესაქმება ჩვენთან არაფერი!...“

„არ ესაქმება“.

„მაშ რას აგეტეხიან?!“

„ჩვენ აგეტეხიან?! აბა ერთი კრინტი დაუძრავთ!...“

დაიმუქრება გიორგი ისე, უნდა უთუოდ მიწყნარდეს თამარი თუ არ უნდა, რო თავზარი დატყდეთ იქა მყოფთა. ანთუ გიორგი არ გაეხვეს შარში, — თუ არ უნდა, უნდა მიწყნარდეს: ეს თამარი-

სთვისაო, ხოლო გიორგის ესმის, ესმის ყმაწვილები თუ რასა ჩიფჩიფებენ, ესმის და რო იცის თვით უთქმელიცა, დაჩიფჩიფებული საითღა წაუვა?! თუმცა იმათაც იქვე არ გაეგებათ სიტყვები ცალცალკე, მხოლოდ გაბმული ჩიფჩიფი ესმით და გაეგებათ, მეტი არც უნდათ იმათაც არ უნდათ მეტი არაფერი:

„აიყვანესო...“

„ვერ აიყვანესო...“

„ბელორუსი გამოსდგომიათო“.

„მერე რაო, რაო?!“

„მერე და ისაო, ენას რო ამოიდგამს, ჩვენ როგორ რა გაეგებინოთო, ბარემ ჩვენც ვისწავლით ბელორუსულსაო“.

„ამასობაში სხვას აუყვანია“.

„ამათ კიდევ სხვა შეჰხვედრიათ“.

„ტაჯიკი მგონი“.

„ახლა სწავლობენ ტაჯიკურსაო“.

„უირგობულსაო“.

„ესტონურსაო“.

„მოლდავეურსაო“.

„ესკიმოსურსაო“.

„არა ჩუქჩურსაო“, ეს მეხუთე მოვარდებოდა, იქ არ გახლდა და მაინც ესმოდა, მიუსწრებდა და ჩაერეოდა, ანთუ განათუ თავს ჩაჰკიდებდა, — ბურთს შეისროდა, პატარა ბურთსა, შეისროდა და ჩამოჰყაფავდა, მერე სხვა ხელიც წაეტანებოდა, კიდევ სხვა ხელიცა, თიძგილობა გაიმართებოდა, შეხლა-შემოხლა გაიმართებოდა, რა არ ითქმოდა, რაღა არაოა, გამკილავი თუ წამაქე-ზებელიო, და მაინც მკაფიოდ ეს მოვარდებოდა: თამართანა და გიორგისთანა რაღა თქმა უნდა „აუშმენურსაო...“

და თითქოს ტანი ერღვევა თამარსაო: გიორგიმ არ იცის თუ რა ილონოს, ესაა მხოლოდ, ჩამოეფარება, გადაეღობება თვალთა იმათსასა, ყმაწვილებისასა, მაგრამ ყველას თვალს ვერ გადაეღობება, რო ამ მიგროვილან ერთ ადგილასა, გამდგარან რო აქეთ-იქითა, აქეთ-იქითათ და ესეც მოინაცვლებს ნელნელობითა თამარის გარშემო, მოინაცვლებს და გარს შემოუვლის, გარს ეპოუვლის და ეჩხვლიტება ბეჭები-

ისრები გაეყრება, — მზისა არაო, ისე არა ცხელა, ჯერ არა ცხელა და არც ისე დაცხება, — ისრები გაეყრება ისევე გაეცილვისა, ისევე გაქრდვისა: ალბათ დედამიწას თუ ადარებენ, რო ბრუნავს ასე. მზის გარშემო, ანთუ შეადარებენ სხვა პლანეტასაცა, ასტრონომიის გაკვეთილებიდან თუ დახსომებიათ: დაიშლის ცხადია ასე ტრიალსაცა, თამარიც დაუშლის, უარესად მოიღუშება, მოიღუშება უარესადა, — გრძელდება წუთი, გრძელდება წამი, წამიცა გრძელდება, ისე გრძელდება, რის საუკუნეო, თითქოს კიდევაც მეტი არის საუკუნეზეო; დაშედავს საათსა, თამარიც დაშედავს, გიორგიც დაშედავს, მერე მაჭებსაც მიატყუებენ, ერთადაც დასცქერიან, გაჩერებულა თითქოსაო, ორივეს საათიო რალა თქმა უნდა, — ორივე ყურზე მიიღებს საათსა, თითქოსა წიკწიკებს, რამ გააჩერაო. ყმაწვილებიც ასწევენ მაჭებსა, ანჭრევენ და ყურს მიუპყრობენ, თან ისევე ბურთსაც შესტაცებენ ხელსა, ძიძგილაობენ, ხტიან იმგვარადა, თითქოს რო აღარც ესენი ახსოვთ, აღარც ავტობუსი, ანთუ არც თუ ისე ენალვლებათ, თუნდაც მოვიდეს, თუნდაც არაო: ქვებზე რო სხედან, არც იმათ ენალვლებათ, დღეს არ იქნება და ხვალ გააყვებიან, მაინც ცოტა მოგვიანებულა, გაპყვებიან პირველივესა, უფრო ადრიან გააყვებიან, ის ურჩევნიანთ, დილის მადლი სულ სხვა არისო, ადრიან დილისა რალა თქმა უნდა; ესეც თითქოს დილად რო ითქმის, ის მაინც სხვაა, ის დილა სხვაა, ისაა ფუთფუთს რო იწყებს სოფელი, პირველ არაყს რო გადაპკრავენ, პურს შეგვაკმევსო, ახლა ეგება ხელადას მოუსხდენ, ხვალაც ამ თვისაა, არ ეგვიანებო, — რასაო თუ იკითხავ, რა საკითხავია, არ ეგვიანება არაფერსაო, ასე ჩამსხდარან და ასეცა ფიქრობენ ის სამნი ქვებზედა: ამათ ენალვლებათ, ვამბოთ ქალუბზედა, დედაბერზედა, რძალზედა, ასულზედა, შინჩარჩენილ ასულზედა, ენალვლებათ და აწრიალდებოდნენ აქამდისაცა, რო არ გართულოყვენ თამარიოთა და გიორგი-

თა, — გართულოყვენ და კიდევაც გართობოდნენ: და რო დაიშობს გიორგი ტრიალსა, შეჩერდება ისე მაინცა, ამათგან მაინც რო დაიფაროს თანამეცხედრეი თავისი ცხადია: ვერ დაიფარავს რალა თქმა უნდა, რაც უნდა იღონოს, კილს გამოსდებენ უსათუოდა:

„ციე ნიავს რო არ მიაკარებს!..“ გაილიმებს შინჩარჩენილი, შეეტყობა თუ რასაც გაიფიქრებს, აშკარად შეეტყობა, მიხვდება თვითონვე, მიხვდება და იწყენს, ითაკილებს, ჩალუნავს თავსა, მიგრამ და რაო, ეს შურია უცნაურიო, მაინც გამოსტვივის, ფეთქავს მაინცა, თავშეკავებულთაც გაამელავნებსო;

„ტყუპ-ტყუპს დაუყრის, ჰი, ჰი... ნუ მიაკარებს!..“ ქირკილებს დედაბერი, რაც-რო შეუილიან, თუმცა მაინც დუნედა ქირკილებს, რძლის მხარეს აწეება, ანთუ ეშვება რძლის მხარეს უფრო, რო ჩირკილებს და წელს ველარ იმაგრებს:

„აიყვანენ...“ რძალი ჩაურთავს, ანთუ გულში გაივლებს ცხადია, მეორე ხელსაც მიიშველებს, დედამთილს იკავებს, ჭაფა ემჩნევა, ემჩნევა სახეზედა:

„ვისგან აიყვანენ?! თითო-თითო რო ძლივს დაუდით... ორიც რა შეილია!.. სამაგათო ვის გადალრაქვია?!“ წყრება დედამთილი, იბღვირება დედამთილი, როგორ მიხვდავ, სიტყვას მისწორებო;

„ზოგჯერ ნაჩუმარი გამოჩნდებო...“ შვილი თავისკენ მიიწევეს დედასა, თითქოს ეშინიან, რძალი არ წაიქცეს, დედამთილი არ დაიყოლოს, მეც არ გადამიტანოს თანაო;

„ვაგლახად ერთი თუ გამოჩნდებო, ასი თავს ადგას, წეწვა-გლეჯაო“;

„არაა!..“ რძალი გაატრიალებს; „წეწვა-გლეჯაო“, არ დასთმობს დედამთილი;

ისევე რძალი დასთმობს: „წეწვა-გლეჯაო“, გულში ცხადია, გულშივე დასთმობს, რაც უნდა თქვა-სო, ასეთი რძალია;

„ამათ რა ერგებათ?!“ „აა... არაფერი!..“ ისევე რძალია რო უდასტურებს, ასეთი რძალიამთქი.

— ჰოდა თუ უნდოდა... შეილი თუ უნდოდა... ჰკუა რო ჰქონოდა... ჰკუა ყველაფერი, ჰკუა რო ჰქონოდა... ეს უნდა შეერთო“:

„ჰკუა რო ჰქონოდა...“ თავს უქნევს რძალი:

„რა ჩემი ტოლია!..“ ასული იშმუშნება.

„მა ეგ ბეზრევი გაუჩინს შუღლსა?!“

და დაეცხრილება ბეჭები გიორგისა, ასე, ამგვარად დაეცხრილება და უსუსტებს მუხლიცა, თითქოს კიდევაც წაბორძიდებოთ, თითქოს შეაჩერებს ხელი თამარისა: არა თუ მთლად ხელი, — თითი, შუათითი, შეახებს და შეაჩერებს; მაინც იხედება აქეთ-იქითა, თამარი ცხადია, მაინც დაეფებს ჩამოსაჯდომსა; მაინც იქა სჯობს, საჩრდილობელსა თუ მოსაცდელშია, მზე რო ჩაწოლილა, მზე რო ნებიერობს და აინუნში არ აგდებს არავისა, მაინც იქა სჯობს, მზეც მზეა მაინცა და მერხიც იქაა, დაჯდომაც შეიძლება, წამოწოლაცა, თუ ასე გაჭირდა, მზესთან ერთად წამოწოლაცა: არც გაჭირდებოდა ისედაცა, ეს იქნებოდა მხოლოდ წამიერი, ბობოქრებაი უთქმელობისა, შეჭირვებაი უთქმელი სულისა, ჰო იქნებოდა მხოლოდ წამიერი და გადაივლიდა წამთან ერთადა, — გადაივლიდა და გადაივლის, მოერთვის აგრეთვე ლაპარაკი ისე ხმამაღალი, ჩხუბიან, გვეგონებოდა, ესეც უშველის რო გადაიაროს იმა წამიერმა შეჭირვებამა, ყურადღებანიც რო თვითონ დაიხვეტოს, ყურადღებანი მომლოდინეთა:

ეს შაქრიაა, — მოდის და მოჰყვირის, მოანაბიჭებს ბარაქიანადა, მერე ისე ბარაქიანადა, ვინც რო თან მოსდევს, სირბილით მოსდევს, ხან მართლაც მოსდევს, ხან ჩამორჩება, ეს მაინც მოჰყვირის, განაგრძობს თავისასა; და აღარც უნდა, ვინც თუ თან მოსდევს, აგერ არიან მომლოდინენი, — უცებ აირჩევს თუ სად ურჩევნიან: გიორგისთანა და თამართანა რალა თქმა უნდა, — აირჩევს და იქით მისწორებს, იმავე ნაბიჯითა, ბარაქიანითა, იმავე სიტყვითა, ბარაქიანითა:

— აგერ იმასაც ვეუბნებოდრი, —

კრეფს ნაბიჯსა და მიუშვებს სიტყვასა, — ყურთ დამაქლდა და ყურმა დამანგულა, ჰქა ჰქა იყო და ჰქა ვიყავი მეცა, ყურმა გამტეხა, ყურმა გამხანდა მტრის გულისადა, ამბობენ და ვერ გამოვიცა, პირში შევეყურებ და არაფერი მესმის. პირი დამილია და ეგრე შევეყურებ, ეგება პირში ჩამიცვიფდესმეთქი, მე ჰო არ ვიცი, რასა ვგავარ პირდაღებულს, სხვები შევეყურებენ და იციანიან, ვიციანი მეცა, ვიციანი ისე რო აღარ ვიცი სხვა რა ვიღონო, ხან სხვა რამ აცინებთ, მე რო ვერ გავიგებ, ხან რალაც ანაღვლებთ, ვერც იმას გავიგებ, ოღონდ ავუვები გაუგებრადა, ცხვირისადა ჩამოვუშვებ, ოღონდ არ ვიცი, ცხვირი რატომ ჩამომიშვია, ანთუ რო ვიციანი, რას ვიციანი, რა მეცინება, არ ვიცი, არ ვიცი, ძნელი ყოფილა, ძალიან ძნელი, თვალთ დამკლებოდა ნეტავი, მერჩიენა, მკლავი მომტეხოდა, ფეხი მომტეხოდა, ენა ჩამვარდნოდა, რაც უნდა მომსვლოდა, ყველაფერი მერჩიენა.

— ყველაფერი ძნელია, — ჩაურთავს გიორგი, ხმამაღლა ჩაურთავს, ხმააწევიითა, ვერ გააგონებს მაინცა შაქრისასა:

— რაიო!.. — ყვირის შაქრიაი, უფრო ყვირის და მოხრის ყურსაცა, სილასაც მოახვევს, ვეება სილასა, სიტყვა რო არ გასცდეს, რო ჩაიხვიოს ყურის ნივარამა.

— ნაკლი ნაკლია... — გიორგი ასე გამოსცვლის სიტყვასა, ეგებ „ჯანმა“ შეაღწიოსო.

— ჰა?.. ჰა?..

— ნაკლი ნაკლია...

— ჰოოო... ასე თუ მეტყვიან, ცოტა მესმის, — სახე გაეხსნება შაქრისასა.

— მაშ რა გენაღვლება, — თითქოს და რაო, გაუიოლებს გიორგიო,

— მოიცა, მოიცა!.. — შეაჩერებს მაშინვე შაქრიაი, — ჯერ ის გიჰასუხო, ამაზეც მოგიგებ, ნაკლი ნაკლია, დაგეთანხმები, მაგრამ ყური გონების სარკეა, უყუროდ კაცო არ ვარგებულა, გამოჰკლებია კაცურ კაცობასა, უფეხო კაცო მაინც კაცია, ეს ჰო გითხარი!.. ახლა

ისაო, რა გენალვლებაო, რო ბრძანებ მაგ შენი ტუბილო ენითა, ის მენალვლება, რო დუნდგო ხალხი რო ჭიჭინებს ერთადა, ხორბოცობს, ზუზუნებს, ცხარობს თუ უხარიან, ერთიმეორეს რო არ აცდიან. სტაცებენ სიტყვასა თუ პირში ბურთსა სჩრიან, ის მინდა გავიგო, იქ მინდა ჩავება, იქ დავეტრიალდე, იქ მესმოდეს და იქ გაეაგებინო მოჭრითა და მოსწრებულადა, თორემ ეს რაო, თუ მიმოთოთე, აგერ ეს ქვეაო, აგერ ეს ხეაო, ამას ან ენა რაში სჭირდება ან ყური რად უნდა?.. იქ მინდა იქა, იქ აღარ ვვარავივარ, აღარ მასხია საიმისო ყურები- ჰა?.. ნუ გეცინება!.. აი ეგ გავიგე, გულში რო გაივლე: „კაა კეება ყურები გასხიაო“, გავიგე, გავიგე...

— ახ, რასა ბრძანებ!..

— გავიგე, გავიგე... ვიცი, ყურები ევება მასხია, ოღონდ ესაა, რო ლარები ჩამიწყდა, ლარებიმეთქი, ლარები ჩამიწყდა და ყველაფერი ლარი ყოფილა, ლარი ყოფილა, ლარი, სხვა ტყუილია ყველაფერი, ერთი ესაა, რო გამაგებინა ამ ჩემმა უბედურებამა.

— გაუბედურდეს შენი მტერი.

— გაუბედურდეს... ჰა, ჰა, ჰა... ექ!..

უბედურება ჩემიცა კმარა.

— ნუ გეშინიან, ლარი გაიბმის.

— რაო!..

— ეგებ მოგივიდეს...

— ჰოოო... ხეჩინაშვილიც ეგრე მაიმედებს, ახლაც იქ მივდივარ, სხვა რალა გზა მაქვს, ნევესებს მიკეთებს და მაიმედებს, მაგრა... იცი... აქ ნევესი გამირქოს... ბოდიში, ჩემი და ხარ, უმცროსი და ხარ, ამხელა მახსოვხარ, აი აი, ამხელა მახსოვხარ, — ლამის მიწამდე დაიტანს სილასა, — მაგრამ რაო რო, რაც მართალია, მართალია, აქ ნევესი გამირქოს, აქ რაო მერე, რა უნდა მარგოს, საიდან სადაო?! — და ირტყამს ხელსა ჭერ საბოდროზე, ანთუ უფრო გაიტყალაშუნებს ჭერ საბოდროზე და მერე ყურზე, მერე ისევ საბოდროზე, ყურზეცა ისეცა, ისეცა განაგრძობს თავის სადარდელსა, ყვირის, ჭერს აჭხდის, გარეთ რო არ იყოს.

და იცინიან ქვებზე ^{ეროვნული ბიბლიოთეკა} ფეხზე რო დგანან, ისინიც იცინიან: დედაბერი ქოქოლასაც მიაყრის, პატარა ბავშვები თვითონვე ირტყამენ პატალა ფაცებსა პატალა თუნთულებზე და უწყრება დედაი, არ გაუგონებენ, კიდეც უფრო იტყაპუნებენ, ხითხითებენ და მირბიან, მირბიან კისრისტეხითა; ყმაწვილები გაედევნებიან, აიტაცებენ, შეისვრიან, შეათამაშებენ. თამარი წყნარდება, აღარ რო მოესმის აღარაფერი, ოდნაჯე წყნარდება, ანთუ მიუნელდება შფოთი, მიუნელდება, ვიღრე კიდეც აკოწიწდება, მანამდე შაქრიანა რო დაეუფლება იქაურობასა, თვალსა თუ ყურსა თუ ფიქრსა იმათსასა: სასმენ აპარატს ამოქექავეს ჭიბე-უბიდანა, აი ამისთვისაც გავკვრივარ გზასაო, იმისთვისაცა და ამისთვისაცაო, ამან მთლად ილაჯი მიმიწყვიტაო, არას მარგია და მაინც არ ვეშვები, ეგაა ხელოსნები გავამდიდრეო; მეუბნებიან, არც გამოგადგება აქაურიო, ვერც რო იქაური ჩავიგდე ხელში?! ისიც ეშმაკის მოგონილია, ერთი ეშმაკის მოგონილია, ღმერთს ყური მოუბოიებია და ისევ ყურის იმედი უნდა მქონდესო; კიდეცაა მაქვს ყურის იმედი, ღმერთივითა მჭერა ექიმი-საცა, მაგრამ აქ რაო, მერე აქ რაო, — გაილაწუნებს ისეცა სილასა და ლამის რო ყმაწვილიც აჰყვებიან ბავშვებსა. დედაბერი ისევ ქოქოლას მიაყრის შაქრიასა რალა თქმა უნდა, მიაყრის და მიაყრის; და მალე ავტობუსიც მოვა, მეორე ავტობუსი; თამარი უთუოდ ბოლოში ჩაქდება, ესენი წინა, ყველანი წინა, წინ იყურონ და ჰკილონ ერთმანეთი. თავშიც ქვა უხლიათ; აქამდე ირჩევდა წინა სავარძლებსა და ეწვოდა საჭოჩრეი, ეგვა ეწვოდა, უხურდა თავი, შუბლიც უხურდა, გახსნიდა ჩანთასა და ყლაპავდა აბებსა, ხანა ლეჭავდა, ახრამუნებდა და ლეჭავდა, არასა შველიდა არცა თუ ყლაპავიო, არცა თუ ლეჭავიო, არცა თუ ხრამუნო, არასა შველოდა და არც უშველოდა რალა თქმა უნდა, რო მიაბიჭებდნენ თვალებსა იმდენი, ერთი იქიდანა, ერთი იქიდანა, ერთი იქიდანა.

ანათუ წყვილი, ანათუ მეტი, ანათუ ხაკლები, შობაჩენდნენ და გაიხსენებდნენ ზოგი რასათ თუ ზოგი რასათ. ერთად თუ შეპყრებდი ერთი ამბავი რო გამოვიდოდა, ამბავი ამისა, ანუ ორივესი. ამბავი ამისა და გიორგისა: როგორ უეცრად გავარდა სოფლიდანა, თამარი ცხადია, კარგა ხნის წინათა, ახალგაზრდობაში, გიორგიმ რო დაადგა თვალი, აუძღვა და თავისად იგულა: აყვა თამარიცა, აყვა და გავარდა, გაექცა უეცრად, ანთუ ეწყინა, რალაც ეწყინა, ანთუ დაუჯერა კეთილმოსურნეთა. შენ მეტის ღირსი ხარ, მეტი გეკუთვნის, აქ მეტი არავინაა და შენც მაგაზე ჩამოგიწყდა სალამო, წადი, გაიხედე, დაინახე და დაენახვეო, — ანთუ დაუჯერა ამგვარ რჩევასამეთქი, რო წავიდა და რო გადაიკარგა, რო დაენახვა და ვერ დაინახეს, ანთუ დაინახეს და ამან ვერ იხილა, ვერავის ეწია, ვერაფერს ეწია, ამოულამდა წუთისოფელი, წლები შემოადნა, სიცოცხლე ჩაუქრა, მიუწყდა იმედი და მოუბრუნდა ისევ სოფელსა დალილი, გამშრალი, გამოფიტული; მოუბრუნდა და გიორგიც თითქოს ამას მოჰყვაო, ისევე დალილი, დაბნეული უბოვარი, ნაწოწიალუვი ისევე და ისევე მარტოხელა, — ისევე იპოვნეს ერთიმეორე, ისევე ის დღეები შემოუბრუნდათ, ერთმანეთით რო გაიხარებდნენ, გულსაც რო აყლდათ ერთმანეთითა, რალაც რო ენებათ, რალაც საოცარი და რო აქეზებდნენ საოცრებისთვისა ცალკე თამარსა, გიორგის ცალკე, და რო გაჰყრიდნენ და რო დაამორებდნენ... მორჩა, ველარ დაამორებდნენ!..

ვერც დაამორეს რალა თქმა უნდა, — აღარც უცდიათ, ჩვენში რო დარჩეს, აღარც არავის ეკითხებოდა, — ბედმა შეჰყარა ბოლოსდაბოლოსა: მაგრამ და რაო, რალა დროსაო: თამარს შვილი რო აღარ მიეცა, გასვლოდა ვამი: და გაჰყვროდნენ გზასა მუდღელნი შეგვიანებულნი, კაა გვარიანად შეგვიანებულნი, — შვილი რო აყვანათ, ამ გზას გაჰყვროდნენ, და ერთობოდა სოფელი ამითა, ამათი წასვლითა, ამათი მოსვლითა, ხელცა-

რიელნი რო ბრუნდებოდნენ, მამაკაცებსა თობოდა: თვითონ ადვილად რაც რო შეეძლოთ, ახლა სხვებისგან გამოვლიანო; და ეწვოდა კეფაი, უხურდა თავი, და გვიანლა მიხვდა, უკან რო ერჩივნა, გიორგიც აღმათ მიხვდა თავისითა, რო არც რა ჰკითხა, არც აუხიბრდა, მიჰყვა უკანა და მოისვენა, იმანაც მოისვენა. — აღარც კისერი ეგრიხებოდა, აღარც თვალები უპარპალებდა, ხოლო თუ ვინმე გამოხედდა, ასე ზურგთუკანა, შეაგებებდა ისეთ კოპებსა, ზედ შეილენწყავდა ი გამოხედვასა, ღიზილიზის სურვილს დაუქარავდა: ეს მერე ავტობუსში, აგერ მალე რო გამოჩნდებოდა, მანამდე ისევ შაქრია თუ შეიყოლებოდა, მომლოდინეთა, ანთუ სხვა ვინმე შეიყოლებოდა, ოღონდ თუ არაო, აგერ არ იყვნენ!.

ხოლო ჯერ მანცა — გამოჩნდებოდაო და გამოჩნდა კიდევაცა ავტობუსი, ანთუ ჯერ ბუქი შემოკარდა — ჰატარა მოედანზედა, შემოკარდა და დაიკოწაწადა, გაიწალა, გაიწეწა და მეოელა გამოჩნდა ავტობუსი, არცთუ მთლად ნათლად, — გამოილანდა გაწეწილ მტვეროში

ჩამოლაგდნენ ჩამოსვლულები:
 წამსვლელნი ალაგდნენ:
 წამსვლელთაც შეჰყვა ავტობუსში მტვერო:
 გასდია, გაჰყვა ჩამობრძანებულთაცა:

მანამდე შაქრია შეიყოლებოდაო და შეიყოლია კიდევაცა შაქრიამა მანამდისა, მერე იბერტყადა მტვერსა და იფურთხებოდა, ბერტყავდა აგრეთვე სავარძელსაცა, ბერტყავდა და ისევ დაასწრებდა მტვერი, ისევე ბერტყავდა და იგინებოდა ისევე, თავისი ხმითა, მკვეთრი, გამყვიარი ხმითა რალა თქმა უნდა, გინების შუა დასძენდა ამასაცა, ჩემი დები ხართო, ბოდიშს იხდიდა ასე, ამგვარადა, ანთუ აღარც თუ იხიდიდა ბოდიშსა:

მერე სხვა ვინმე შეიყოლებოდაო, არა?..
 ჰოდა ასე შეიყოლებოდა:

გამოზტება ერთი ყმაწვილი, ეს სხვა ყმაწვილი. იმ ოთხი-ხუთი ყმაწვილის გარდა, ხელს იქნევს მოიკათო, იქით. შუკაში სხვას უქნევს ხელსა, ალბათ თუ მალეო: ჩქარობს ისიცა, ანთუ უფრო ქოშინი ჩქარობს, ქოშინი, მოდის, ქოშინი მოალწევს, ქოშინივე შეიჭრება ავტობუსშია, და რო ადის, — ადის ქალი, დაღლილი ქალი, ოლონდ განა თუ მაშინვე ეძებს, სად ჩამოვადეო, არა, წარმოთქვამს მაშინვე, თითქოს ამისთვის წარმოგზავნესო. წარმოსთქვამს ისევე ქოშინითა, ოლონდ ამაყადა, თავემომწონედა: ჩვენი სიმღერის მასწავლებელმაო, ე ბიჭი დროზე წაიყვანეო, დროზე გააშინჩე პროფესორებსაო, ხმა მოსდევს ისეთი, ქვეყნიერებას გააკვირვებსო, — ამას ის ამბობს, ის აქოშინებული ქალი რალა თქმა უნდა და გაუტრიზავებენ მაშინვე ისინი, ქვებზე რო ისხდნენ აქამომოდისა, ახლა შუაში რო წამოსკუპებულან ავტობუსისა, მინც წასვლა რო გადაუწყვეტიათ, სადმე ლუდს დავლეუთო, გაუტრიზავებენ და შეუძახებენ ლამის ერთბაშადა, — იმასაც თუ რამე დაეჭერებო: აბა მაშ ვის დაეჭერებო, იმას მინც არაო, იმისი ჭონა არ გაგვიგონია, მრავალყამიერიც არ გაგვიგონიაო: სხვაც არაფერი გაგიგონიათ და ეგა გგონიათ ყველაფერიო, წყრება ი ქალი, წყრება ქოშინითა, ჯდება ქოშინითა, ზურგს აქცევს ქოშინითა, ხმასაც აღარ გაგვემოთ: მა კიდევ სხვა რა უნდა გვეგონოს, ანთუ რა უნდა გაგვეგონოსო, არ დაიშლიან ისინი მანცა, და ი ქალი რო ცხვირს აიფშუკავს, მართლა პასუხის ღირსნი არა ხართო, ყმაწვილები შემოსძახებენ, ის ყმაწვილები, ოთხნი რო იყვენ და ხან ზუთნი იყვენ: ფიიგაროოოოოო... ფიგარო... ფიგარო... ფიგარო... ფიგარო... ფიიგაროოოოოო...

შემოსძახებენ და დაუშლის ზოგი, ზოგიც წააქეზებს თუ კიდევაც აყევიბა,

ვისაც რა ნებაეს თუ როგორა ნებაეს, ოლონდ დედაბერი, ვითომც არც ესმისო, იფიგაროონ რამდენიც უნდათ, ისევე თავის ფიქრში ტრიალებს, ცდილობს კიდევაცა, რო შემობრუნდეს, თამარი რა იქნაო, გიორგი რა იქნაო, — ცდილობს, ოლონდ ვერ შემობრუნდება, ვერც კისერს მოღრიჯავს, ხოლო ფიქრს ისე დაატრიალებს, რო შედაგდაგდება თამარი უეცრად: აი თითქოს რო დაივიწყოსო, მინც უეცრად შედაგდაგდება:

„უნდა გააგდოს!... გასაგდები უნდა გააგდო, არა ეშველება სხვა არაფერი“, ფიქრს აი ასე დაატრიალებს ი დედაბერი, ასე მწვავედა, იქა, წინა, თითქოს ზურგზედა მძლოლისაი, თამარი უკან შედაგდაგდება:

„რა გემართება?!“ იკითხავს გიორგი;

„არაფერი!...“ უარობს თამარი;

„შენ რა გენალვლება!...“ უქარწყლებს ქალიშვილი ი დედაბერსა, არც რო წარმოსთქვამს და არც რო შეჰხედავს, გაყურებს გზასა, კიდევ თუ ვინმე გამოჩნდებაო;

„იჭექი აბა, იჭექი და ელოდე, ორთახელშიფის შვილი მოგივა...“

„კარგი რა, დედი!...“

„ვერაფერს შეასმენ...“

„თუ გინდა, დავრჩეთ“, ეს ისევე გიორგია, ავტობუსი რო შეტორტმანდება:

„არა, წავიდეთ...“ ესეც თამარია, კარი რო იხურება ავტობუსისა, რო უნდა მობრუნდეს ავტობუსი და რო უძნელდება: მოედანი როა სოფლისა და მოედანი რო აღარც არის, ლობეები რო გამოტანილა, ეზოები რო გამოტანილა, გზები ისე დაწვრილებულა, ორლობეები დაწვრილებულა, ისე, ისე დაწვრილებულა, ასუსულიც რო ფილვის ჩაივლი... თუმცა ეს უკვე სხვა ეტიუდია, ლამის გადაიშლება ერთიმეორეზედა, ეს აქა წუდება, — წავიდეთო.

იმერეთი—დედაკავშირი

(მუდმივი გამოფენის ექსპონატი)

თითქოს ციდან დაყურებდე
ამ სასწაულს, გესხმის რეტი.
ზღვას და ხმელეთს გაწვდომია
დედის კალთა — იმერეთი.

მაისის მზე, აწყვეტილი,
რითი გინდა რომ შებოჭო,
ან დაძრული ერთმანეთზე
ჯაფშინიანი ორი ხოჭო.

ორი საყვარელია თუ
ორი მტერი მორკინალი...
ვინ მიაკრა ჭიშკარს, ლობეს —
ცხენის ყბა და ცხენის ნალი.

ვიწრო, გაღებული კიბე
მიდგმულია ნალიაზე,
ვადახსნილა ეზო გრილი,
შენ რომ გენატრება ასე.

მოღზე ვისმა ხელმა დასვა
ორი სოკო, ტანად ჩია,
ვერ დაფატრავს ჭიანჭველა
და ვერც თეთრი შეჭამს ჭია.

დაკეცილა ფენა-ფენად
თხელი, სიფრიფანა პლისე;
გახსენდება — ფიჭვის ტყეში —
კორძებს როგორ დააგლისე.

დედის სახეს, გობისფერს და
კვიანს, დატყობია მარხვა,
ნაწვიმარზე ძირს რვაფეხად
გაბურღულა მრავალაარღვა.

ფეთქავს, ბაბუაწვერასი,
მოწოლილი საფარს კვირტი;
ლერო, კისერგაზნეჭილი,
ნიშანს გაძლევს — შენც ათქვირდი.

დედის მუხლზე წინსაფარი,
დაქარგული და ქათათა...
დაგორებულ ძაფის გორგალს
ეპარება ალბათ კატა.

დანაოჭდა შუბლი, ყელი,
დედას თვალმაც უწყო კლება,
ყვავილებზე დასაფრენად,
თრთის პეპელა შავწინწყლება.

მწვანეშია დაძირული
გვირილების თეთრი ბადე,
შავ ჩარჩოში როგორ ჩარჩეს
ეს პეპელა მოფარფატე.

ეწურება წითელ მიწას
უველა წვეთი სისხლის შენის,
გადაღმიდან მალე ქარი
წითელ ღრუბლებს ამოდენის.

ს ი ზ მ კ რ ი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

გივი, წუხელ მესიზმრა,
ვითომ გამოქვაბულში
მოხედით ალი-ბაბასი...
იმოდენა სარდაფი
წიგნებს გამოეჭედა,
იმდენს და იმნაირებს,
არ ითქმოდა საფასი.
გასასვლელთან, კუთხეში,
ერთად ვეზიდებოდით,
ძლივს უძლებდა ყაფაზი.

წიგნებით გაზნექილი,
დაგვილ-დაწკრილებული,
ჭრიალებდა დახლები,
მწკრივი მწკრივზე მოებათ,
ძველებს ყდაზე იცნობდი,
ბლომად ჩანდა ისეთიც,
არ იყო ხელნახლები,
ათას ტვინში გაცრილინი,
გაემიჯნათ, დაეყოთ —
რიგებად, თაროებად.

თუმც დაქროლეს ქარებმა,
თუმც საწუთრო მოკლეა,
არ გემართებს აჩქარება.
გადახედვა ზერეღე,
დავიაროთ, დაეძებნოთ —
მე ხომ ჯორჯო-ევაზარის
ერთი ტომი მაკლია,
შენ კი — „ჰეპტამერონი“ —
საკითხავად საამო,
მედის დის დაწერილი.

რკინის ჯობი გვეჭირა,
რკინის გვეცვა წალები,
ჩვენ განა დასანთქმელად
ვიარეთ წიალ-წიალ,
ამდენ ნარჩევს; ნაგროვებს
ხომ ჭირდება წალება,
სანამ გვიან არ არის,
წასვლაჲ უნდა იფიჭროს,
ვინც აქ შემოაღწია.

რომ გაგვევლო გვირაბი
მაშხალებით, კვესითა,

შემდგომ დამშვიდობების
ანუ ხელის დაქნევის,
მთელი ავლა-დიდება
აქედან გაგვეზიდა,
სულხან-საბას არ იყოს,
ალბათ დაგვეკირდებოდა,
კარგად დასაპალნებული,
თითოს შვიდი აქლემი-

სამი დღეა ჩაგველაპა
გველუშაპის ხახამ და
სული ვერც უძილობამ,
ვერც შიმშილმა დათენთა,
ამდენ ქექვა-სინჯვაში
სამჭერ შემოგვალამდა,
ამდენ გადაწყობაში
(აღლო თუ არ მატყუებს)
მესამედ დაგვათენდა...

ერთსაც მესვრი თევზივით,
ასალები არისო,
მიემატა სხვა წიგნებს,
გახდა ჩვენი არჩივი:
ან რა ფული გაწვდება,
ან რა საანგარიშო...
წელში ვერ ვიმართებით,
ოფლში ვცურავთ ცოტალა
დაგვრჩა გადასარჩევი.

ვისაც უნდა ჩაგვთვალოს
განდევილად, მეოტად,
შევეართოთ, სხვა დროსაც,
ჩვენი ჰონორარები
და მოვიქცეთ ისევე,
როგორც მოვიქცეოდა —
ორი ძმადშეფიცული,
ორი ველად გაჭრილი,
ის ინდო და არაბი.

ვიცი ჩვენი სიზმარი
სხვისას არ ემგვანება,
უფსკრულს გადაანათებს
ერთხელ ჩვენი ნახტომი,
ცხადიც ჭრება არამცთუ
უსუსური ზმანება,

მაგრამ გვჯერა ორივეს,
ერთხელ, როცა იქნება,
ახდება ასახლოში.

ამ უცნაურ მღვიმეში
შემოვალწევთ ერთხელაც,
ბნელი, ვიწრო, გვირაბით,
ჩვენ — ორი აბეზარი, —
ქა დაგვხვდება ვეება;
ამოვსებულ ფიჭაში
ერთად ჩავიძირებით,
სამულდამო ტყვეებად...
ჩვენი ბოლო ეს არი.

ყვითლად გაბოლილია
თევზის, ძაფზე აცმულის,
დაეცილი ლაყუჩი,
მდინარეს დაუტოვა
იველი ზნე და თვისება,
ჩაგვიხმება მასავით,
ერთ დროს ყოვლის მხედველი,
თვალეები დასახუჭი,
ნესტოები უძრავი —
რბილი, ნაგუნდავები
ცვილით გაგვეგლისება.

ჩემს ჟუჩაზე

რკინის მესერის გასწვრივ,
აკაციის გაქვავებულ როკთან,
ხალათიანი დიასახლისები
გილიოტინად რომ იყენებენ,
მტკაველდაშორებით ყრია
ბურბუშელად ამობურცული
ბუმბული,
ქათმის ცხელ სისხლზე მოკმეული.
მახსენდება მსუქანი დედაბერი;

გამოენასკვა ლურჯი თავსაფარი,
ყბები ბულდოგით შეეკროდა.
სწორედ აქ, ამ ალაგას,
მე და ჩემ ბიჭს გვთხოვა,
ქათამი დამიკალითო;
ზურგს უკან ეჭირა ჭრელი,
ფეხებგაკოჭილი ვარია.
ალარ ჩანს, სად გაქრა...
ალბათ, ცხვარი თუ დაუკლეს.

შიროს ხარბიანი

ო, რა შორსა ვართ...

მე დამავიწყდა
შენი სახელი,
მე დამავიწყდა
შენი ტუჩების ფერი,
შენი უბანი და შენი სახლი —
ამდენ ხნის მერე...

არა და ტრფობა
გულს რომ სწვავდა,
ტრფობა პირველი,
იყო მზესავით ნათლიერი
და საკვირველი...
ორთა ბილიკი განიწყერა
მრუშე ქანჩახთან.
ქანჩახთა მიღმით სანუგეშო
ჩანდა — რა ჩანდა?!
იქნებ განგებამ განგვარიდა
და განგვაშორა,
საწუთროს გზებზე მიმოგვეფანტა
ერთსული — ორად!
განგების ნებით —
უზენაეს წერა-მწერალის
განილტვენ ჩვენი ბილიკები,
ბედისწერანი...

ო, რა შორსა ვართ,
და რა შორსაა
ფიქრები იგი,
მანტიასავით ჩვენს არსობას
რომ ებურვოდა —
სოფელი,
სკოლა,

სვედიანი
მერხების რიგი...
მაშინ ჩვენ უფრო შორს ვიყავით
სინამდვილისგან!
შენ თვალს გტაცებდა მაღალი და
ლამაზი მთები,
ლამაზი, მაგრამ უჩანჩქერო
და უწყარონი.
შენ გიზიდავდა ლამაზი მთები
და ველარაფერს ვერ ამჩნევდი
იმ მთების გარდა;
განეკრძალოდი ჩქერალთა ჩქრიალს —
ლტოლვას, ფიქრებს და
ოცნებებს მათაა;
მხოლოდ და მხოლოდ გიტაცებდა
შენ სილამაზე
და არ აქცევდი ყურადღებას
გულისთქმას, წუხილს,
ო, რა შორსა ვართ
და რა შორსაა
მწველი სიციხადე,
ასეთი გრძნობით გამახსენდი
ბირველად წუხელ...

ახლა არ ვიცი, რომელი ვართ
უკეთ და კარგად,
განჭარვებულო, შენ რა ფიქრი
გიტაცებს უფრო —
ლამაზი მთები ჩანჩქერებით
თუ უჩანჩქეროდ,
იქნებ გულისსწორს უმზადებ სუფრას...
იქნებ დარდი რამ აგეკვალთა

გარდასულიდან
და სინანულიც, შესაილოა,
გეწვევა წუთით,
ახლა ყოველი გვიანი
და სისულელეა,
სულის სარკმელთან
სხვა მარტი და
აპრილი სუნთქავს.
ოი, მას შემდეგ ჩაიარა
რამდენმა წუთმა,
შენ არ აქცევდი ყურადღებას
გულისთქმას, წუხილს;

ასეთი გრძნობით გამახსენდო
პირველად წუხელ...

მე დამავიწყდა
შენი სახელი,
მე დამავიწყდა
შენი ტუჩების ფერი,
შენი უბანი და შენი სახლი
და ყოველივე
და ყველაფერი!

მაშინ ჩვენ უფრო შორს ვიყავით
სინამდვილისგან...

შეხვედებით ისევ?

შენი თვალები მინახავს
სადღაც,
მგონი, სიზმარში!
ო, ის წუთები
ლანდივით გაქრნენ;
დღეს კი აქა ხარ,
პირმომკინარი...

ულმერთოდ გშვენის
დალალ-კავები,

გამომირაზე
უბრად კარები,
სიდანაც მოხველ
იმავ მხარეს მიეშურები...

შევხვდებით ისევ?
„მოიწყინაო ირგვლივ ყოველმა“ —
ჩამჩურჩულებდა შორით
აღვის ხე...

გესმის, მარინე?

შენ დამემალე დიდ ქალაქში
გრძელ ქუჩებს შორის,
შენ მიმატოვე ო, რანაირად.
მე კი ვფიქრობდი,
გზა-წავარნებს
გავლევდით ორნი!
გესმის, მარინე!..

იმედგამქრალი სურვილები,
კერხოში დუმილის ფარდა,

მოენატრება მწყურვალევიტ
ცისფერი უსურვაზი ხარდანს!..

შენ დამემალე ჭრელ ქალაქში
მწველ ქუჩებს შორის,
შენ მიმატოვე
ო, რანაირად:
მე კი ვფიქრობდი —
წუთისოფელს
გავლევდით ორნი!
გესმის, მარინე!..

ღულღუბური კატროგლიფები

საბადურიდან ღულღუბებზე ჩამოვიარე,
 დრო-ეპისაგან უმოწყალოდ
 დაყანთრებულნი
 და გონიერებით აღსავსენი
 დუმდნენ სახლები,
 ხოლო შუაში წაწალივით
 მოემწყვდიათ
 ნისლივით შუკა...

„სალამი თქვენდა,
 ღულღულნო თუ
 ღულღუბებურნო!“ —
 ვეფერებოდი უცხო ალაგებს,
 თავსაც ვიქცევდი კირკიმალობით,
 და თან რატომღაც გაბრიელის
 მახსენდებოდა —
 ნათელ-სისყარი,
 მზექალი და
 ლილღური კატა!
 რო გვიყვარს ხოლმე
 სიტყვის წვალება,
 ენის წვერზე მოვიგდებთ და
 ვეთამაშებით.

კითარცა ციცა —
 ქნუტებს თვისას,
 ვებლღაძუნებით,
 თავგასართველად ვათაკვედავებთ...
 ერთმა ამგვარი ოინბაზობით.
 ამ სოფლის თავში,
 კირციხლაზე გაკრულ წარწერას,
 უწვრთნელომ,
 სახელგათავებულმა,
 წინ „ლანის“ ნაცვლად
 „სანი“ ჩაურთო
 და მთა-საბადურს
 მარგალიტად მიბნეული
 ძველი სოფელი
 ეგრე ხუმრობა-მასხარაობით
 სულღუბებად მონათლა უცებ...
 პო და, ამ სოფლის ორღობებებში
 ჩამოვლილმა რო
 სურათი ენახე.

ალარასოდეს წარიშლება
 მახსოვრობიდან!..
 და თქვენაც გირჩევია,
 გაიაროთ საბადურებზე,
 იქნება კვლავაც განმეორდეს
 ძველი ამბავი —
 მჭერა, უსათუოდ განმეორდება —
 ბუნება ხომ ბრძენკაცოვით
 მოწყალე გახლავთ:

სამი დიაცი ჩურჩულებდა
 საფიხვნო მორზე,
 მიტყუულიყვნენ ერთმანეთზე
 ისე საოცრად —
 იანვრის ღამეში,
 მესმის კიდევ,
 ყინვაგამჭდარი
 და გათოშილი მოყვასს მხარზე
 მიეყრდნო ასე,
 ან შვილს ჩაუწვე
 ფერხითი ლოგინში,
 ჩაყრებული ძვლები გაითბო...
 აქ არაფერი ამის მსგავსი
 არა ზდებოდა,
 პაპანაქება თავის ღუმელს
 აღუზღუბებდა,
 სოფლის ნახირი წარაფებზე
 ბზიკილაობდა,
 ძეწნათ გრილოში
 სულს ღაფავდა
 ჩუმაღ აძეძი,
 ერწოს მიწდვრები
 დასიკუბლნი ირუეღებოდნენ
 და ესენი კი —
 საუყუნეს მიტანებულნი, —
 ხმარებისაგან დაღუღული
 წინდის ჩხირები,
 კირით შეფეთილი
 კედლის ფონზე
 მყისიერად გახევებულნი,
 თითქოს და მკანთ
 უხსოვარ დროს
 ამოკაწრესო.

შესაბრალოსად გაჩხნაკულები,
ერთარსება გეგონებოდით!..
პირზე ჭრელჭრულა ლეჩაქწყარულნი,
მრავალი დარდის და ვაების
გადამტანელნი,
შინმოუსვლელთა ობელისკებს
უიმედოდ შემეაქვრალნი,
ღია სამყაროს
უჭუმარი ჭარისკაცები,
ერთმანეთს ისე ეტმასნებოდნენ,
თითქოსდა გამვლელთ აუწყებდნენ —
სიკვდილის მეტი
ვერაფერი დაგვაშორებსო,
თქვენც ეცადებით,
წუთისოფლის ლედელუდეზე
ეგრე მხარდამხარ გადმოაბოტოთ,
ქვენა გრძნობები უფსკრულებში
მოისროლეთო!..

მანქანამ რო ქალებისკენ
წახვეტა მტვერი,
შევამჩნიე, კიდევ უფრო
ახლოს მიჯარდნენ,
ჩემს ვერაგობას — ქარბორბალა
რომ დაეუყენე.
ღამის ღრუბლებში გახვეულებმა
უფროვე ფიცხლად,
ერთიანის ფრონტით უტიეს...

აქ ღულელებურ ბებერ მიწაზე,
ეამთასვლისაგან დაყანთრებული,
გონიერებით დახუნძლული
სახლების წიაღ,
მთა-საბადურის უღამაზეს
ყელის გრილოში
ოქროს ზოდვიით გამოფენილა
ფორმულა კაცთა ურთიერთობის,
ღრო-ეამისაგან შეუცდომლად
გამოყვანილი
და არა ისე, იმ ონავარმა
„ღანი“ „სანად“ რომ გადააყეთა
და წინაპართა საფიქარ სახელს
თავისფერთა გასართველად
უცვალა ნირი!

ღვეს ოქროს ზოდი სამზეოზე,

ვითარც ანდერძი.
მხართა შეწყობას გვიკიყინებს
თავის ენაზე,
შემქიდროვებას გვემუდარება,
და შეუშიშრად შერკინებას
ქართველებთან!

ჩვენ კი დავრბივართ დაოთხილები,
მქმენაენი, კბილებდაკრეჭილები,
ერთურთს სადგისით დადევნებულნი —
რა თავში ეიხლით ორლობეში
მოფიხვენე ქალებს,
საუკუნის ნახნავეები
შუბლს რო უღარავთ?
ღულელებური პეტროგლიფის
ამოსაკითხად
ამ ღუნიაზე, სამწუხაროდ,
არვის სცალია...
თითქოსდა უფრო მნიშვნელოვან
საქმეებში ვიყოთ ჩაფლულნი!..

მე რომ იმ დილას,
გზად ჩამოვლილმა
ღულელებში სურათი ვნახე,
თქვენც გირჩევთ, დღესვე
გაიაროთ საბადურებზე,
სად ბუერების ტაშისცემა
აფხიზლებს ეხებს,
ღუცი და დიცი ძველებურის
ეშხით ჰყვავიან,
ლორთქო ბალახზე ცხენოსანთა
ნაფებურები
კვლავ შერჩენილა
მრავლისმეტყველ
იეროგლიფებად;
ბერი წიფლები ძველებურად
ჩხვერავენ ზეცას
და ნათლისაკენ ხელგაწვდილები,
სარბენ ბილიკზე ერთიანად
ჩამწყრივებულნი
მომავლისაკენ მიისწრაფვიან..

ამ სიმაღლიდან უფრო ახლოს
გრძნობ დედამიწას!..

ვათა ხორნაული

ღაბრუნება

ეს სინათლეში ჩანან ბაგშეები,
ვით უკვდავების ბაღის მტევნები...

ამ წუთებში რომ მოხეიდეთ ჩემთან
და დაითვალოთ ყვავილები
ჩემი გულისა,
თქვენ დარწმუნდებით, რომ
ვარსკვლავები
არც ისე ბევრი ყოფილა ცაზე;

თქვენ დარწმუნდებით, რომ კაცის
გულში

ზოგჯერ ისეთი მშვენიერი
ქარები ჰქრიან,
რომ მზეც ლამის
იმ გულისკენ გადმოიხაროს
და იმ ქარების უცხო ნათელი
ოთხივე მხარეს მოუვლინოს
ღღესასწაულად!

მიტოვებულ სოფელში

წაიქცა სახლი,
მის ადგილზე დადგა ჰაერი
და ამ ჰაერში მე დავინახე
წინაპრის სახე
ელდისაგან გაოგნებულნი...

და წაქცეული სახლის ჩრდილის
ცივი ნაპირი
ხანჯლის პირივით ეხებოდა
ყელზე ყვავილებს!..

• • •

უცხო, ლამაზი
ხმა ჩამესმა შუალამისას —
იქნებ ვარსკვლავი ჩამოვარდა
საღლაც მწვერვალზე
და მდუმარება დაარღვია
მისმა წერიალმა,
ან იქნებ ცაში მოლივლივე
ძველი სიზმრიდან

ჯაღოსნურ სხივად წამოვიდა
შენი სიცილი...
მე ახლა აღარ ჩამეძინება
და ვხედავ ჩემს თავს:
გრძელი და ნელი ნაბიჯებით
უხმოდ გავრბივარ
შავად დატალღულ დასალიერზე
და ილიმება მიწა ჩემი ნაფეხურებით.

* * *

თავდავიწყების ტკბილ წუთებში მომჩვენებია:
 ხან — მზე კრავივით აყვანილი შენი ხელებით,
 ხან — სამოთხის ცა და იმ ცაზე შვილის თვალები
 ვარსკვლავთა შორის გაბრწყინებული...

თავდავიწყების ტკბილ წუთებში მომჩვენებია:
 იწყება წვიმა უცნაური, ნაირფერადი —
 წვეთები ლურჯი, იისფერი, თუ ოქროსფერი
 და დედამიწა ამ წვიმისგან განათებული
 შემოდის გულში და იქ ტრიალებს
 და ვტირი, ვტირი და თვალებიდან
 ცრემლი კი არა, დედამიწის სიცილი მომდის...
 თავდავიწყების ასეთ წუთებში
 ხომ შეიძლება, გაოგნდეს და გაჩერდეს გული —
 მე კი ასეთი სიკვდილიც არ მსურს!

თავდავიწყების ტკბილ წუთებში ჩემთან იყავი!

* * *

არ გემდურები, სიხარულო,
 შენც გიყვარს, ვიცი,
 აყვავებული მხარეების თავდავიწყება;
 შენ, ალბათ, სადღაც ბაღში გეძინა
 ცით გაბრუებულ ბავშვებთან ერთად.
 ან აღმართებზე საგვირგვინე ყვავილებს კრეფდი
 და დაგაგვიანდა...
 არ გემდურები, სიხარულო,
 მე თვითონ უნდა
 მოვსულიყავი როგორმე შენთან,
 მაგრამ, როგორც შენ, ვერ შეველიე
 ფერად ნაპირებს, ზღაპრის წყაროებს.
 მზისა და მიწის დღესასწაულებს
 და დამაგვიანდა...

ჩვენ, მთავარია, ვარსებობდგეთ ერთმანეთისთვის
 და თუნდაც ასი ოკეანე იყოს ჩვენს შორის!

8030 ბერაია

სიყვარულის კალაქტარი

ჩემში აინთო შენი სახელი,
როგორც სანთელი...
და იწყებს ციმციმს,
სულს იღუმალი თრთოლვით აღელვებს
გაუმხელელი ლოცვა და ფიცი.
გაურკვევლობის ბრუნავს მორევი,
გულს ფრთა მოუსხამს
და ცისკენ მიჰქრის
და მთვარის შუქით ნაამბორევი,
ტყვილის ჭვარზე გაკრული ფიქრი —

შენა ხარ.
შენ ხარ — შენით ინთება
და იფერფლება... ვარსებობ შენით.
მოვა დრო — ნისლი დაიწმინდება,
დაიქანცება სურვილი ფრენით.
მავრამ შენს მზერას, —
ასე რომ მათრობს, —
არ მოაკლდება შექი და ეშხი,
და ფრესკასავით მშვიდი და სათნო
სამარადეამოდ დარჩები ჩემში.

ნულარ ყოყმანობთ...

გზიბლავს ზღაპრული ელვარებით
მინდორი ჭრელი,
მავრამ კარებთან აბრა ჰკილია:
„დანაღმულია ველი შურით,
ფრთხილად იარე!“
...დგანან მავანნი,
დგანან და ბკობენ,
შევიდეთ თუ არ შევიდეთო...

— ნულარ ორჭოფობთ, —
ვეუბნები მე მათ ღიმილით, —
შურის ნაღმი მხოლოდ მაშინ
ფეთქდება ხოლმე,
როცა შესაშურს შექმნი რამეს,
ხოლო შესაშურს
შური
სულაც... ფეხზე ჰკილია...

დედაშვილობა

რომანი

ბადრის უყვარდა თქმა, ზედსიძე და ქეცი-ანი ძალი ერთია, ორივე სხვას შეპყრუებს ხელში — ეგებ ლუკმა გადმომიგდოსო. ახლა კი სხვა პანგზე ამღერდა: ღონდას მამა შეძლებული კაცია, თანაც ცოლ-ქმარს თავიანთი კალო გაღწეული აქვთ; ცხადია, მათი ქონება ერთადერთ ქალიშვილსა და სიძეს დარჩებათ. ამასთანავე, ღონდა წარმოსადეგი, ზრდილი, განსწავლული გოგოა, პოდა, ასეთი უოველმზრივ შემკული საცოლე ხელიდან რატომ უნდა გავეშვაო?!

ყოველ კვირა საღამოს ბადრი ფამიერაძეების სტუმარი იყო. ზაქარია შეთერებოდა თუ არა, ენად გაიკრიფებოდა ხოლმე — ღონდას ვილა არ თხოულობს, მაგრამ ვეღვას უარს ვუბნებთ, ერთადერთი შვილი გვყავს, სახლიდან ვერ გავუშვებთ, ვერ შევეღვეითო. თუ რამე გაგვაჩნია, შვილისა და შვილიშვილებისათვის არ გვინდა, საფლავში ხომ არ ჩაეცოლებთ! სიძე იქნება ჩემი მემკვიდრე, პატრონი და გამაპტიოსნებელიო.

სწორედ იმ ხანებში სოლომონი ტოლის ქარხნის დირექტორად გადაიყვანეს. ბადრი სიხარულით ცას ენია, ახლა ნამდვილად მეც მესველება, სამმართველოს უფროსს რა ნა-

მუსმა უნდა გაუჭრას, მრავალდარგოვანი კომბინატის დირექტორის მოადგილედ მინც არ დამინიშნოსო.

ზაქარიამ სოლომონი ვახშაშზე დააპტირა. სტუმარს, ნასეტყვარივით დალაქავებული ცხვირის წვეტი რომ გაუნითლდა, მასპინძელმა თქვა:

— სოლომონ, შენი ჭირიმე, ბადრის მიმიხედე, მთელი თავისი სიცოცხლე უჩინარ თანამდებობაზე ხომ არ იჯდება, თუ ახალგაზრდობაში არ დაწინაურდა, მერე ვიღას გაახსენდება.

სოლომონმა თავი დაიზღვევა:

— გულწრფელად გეტყვი, სამმართველოს უფროსს შენი სასიძო არ მოსწონს, მუხლის თავებზეც რომ დაკუდგეთ, ახლოს არ გაიკარებს!

— მაშინ იცი რა ვქნათ? მოდი სამმართველოს უფროსს გაუმხილე, ბადრიძე ფამიერაძის სასიძოთაქო, იქნება ჩვენ მინც გაგფინოს ანგარიშიო.

— ვეტყვი, ხათრს არ გაგიტებს, მაგრამ წინასწარ ვიცი, არაფერი გამოვა.

კვირის თავზე სოლომონმა ზაქარიას უსაყვედურა:

— ეპ, როგორ გამაბრევე! სამმართველოს უფროსს ბადრიძეზე სიტყვა გადაუუქარი... ფამიერაძეები ძვირფასი, გამოსადეგი ხალხია,

* დასასრული. იხ. „მნათობი“, 1.

იმით მაინც გაუწიოთ ანგარიში-შეთქი. უფროსმა სიცოლი დამაყარა, ბადრიძე სადაც არის, იქ დაეტოვოს.

— დიდი უმაღური ყოფილა, არც შენ გაგინია ანგარიში, ჩვენც არაფრად ჩაგვაგდო. მაგ კაი კაცმა, გვითხრას მაინც რამდენს თხოვლობს? შენც ვერ მოქცეულხარ კარგად, უნდა გენიშნებინა, გულისხმაში ჩაგვგდო!

— როგორ არა, მივახვედრე, მაგრამ ისე იყიკრა, თითქოს ეშმაკი დაეტაკაო. ეს მეორედ არ გამავგონო, თუ კაცი ხასიათით არ მომეწონა, ბროლის სასახლეები რომ ამიშენო, ვერ დაეანინაურებო! თქვენც რა დაგემატათ, ცეცხლი ხომ არ გიკიდიათ, მოთმინება იქონიეთ. მართალია, ბადრის ახალგაზრდული სიჯიუტე მოსდევს, მაგრამ კეთილშობალი, უბოროტო ჯგეფია. დააცადეთ უფროსმა ახლო გაიცნოს, იქნებ გული მოუბრუნდეს.

— ყველაფერი სწავლით არ არის, ურჩივ ბადრის, როგორ მოიქცეს, რა იღონოს!

— კაცი თავად უნდა მიხედეს, დროის მოთხოვნას, ცხოვრებას ადლო აუღოს, თორემ იმას, რაც ადამიანებმა გამოცდილებით შეიძინეს, დაკვირვებით მოიპოვეს, შხამზარეული ხონჩით არავეინ მიართმევს!

ბადრის ფიქრით ტვინი არ დაუღლია, ღამეები არ უტეზია, ერთბაშად მიხვდა რას უკიყინებდა, რის ცოდნას მოითხოვდა სოლომონი.

ან რა იყო მისახვედრი! როდი დავიწყებია მზიას შეგონება — დაშინებით, დამუქრებით ნარმატებას ერთხელ მიადნია, მეორედ ფონს ველარ გავა, ან როგორ იყვირებს, დამანინაურეთო. კარიერისტად მონათლავენ, დასცინებენ. სამმართველოს უფროსი სიტყვას მიახლის, სად გაქვს ადამიანობა, შენი გულისთვის შტატი დაეაშვებინეთ, მეტი რაღა გინდა, ზენ ხომ არ გადაგყვებითო.

* * *

ბადრი იმას ერიდებოდა, ლილის ან მზიას არ გადაჰყოფდა. შეყვარებულნი კიროვის პარკში ერთს გაისეირნებდნენ, მაშინვე ბნელ კუხეს ამოირჩევენ, და გვიანობამდე მუსაიფობდნენ. სხვა რაზე ილაპარაკებდნენ, თუ არა თავიანთ მომავალზე, ზღაპრულ ბედნიერებად რომ ესახებოდათ... მაგრამ ერთბაშად ქალი ვაჟისადმი უნდობი გახდა, რატომღაც თვალბში აცქერდებოდა, თითქოს რაღაცის ამოკითხვას ღამობდა.

ბადრიმ ეს იმის მერე შეამჩნია, რაც ზაქარიამ იგი სამმართველოს უფროსთან მიიყვა-

ნა. თამაზმა ბადრი შინაურულად მიიკითხა და პირდაპირ უთხრა:

— ახალგაზრდა კაცის კარიერისადმი ლტოლვა დასაძრახი არ არის, მაგრამ ამისათვის მარტო ნადილი არ კმარა. დიდ საქმეს დიდი ცოდნა და გამოცდილება ესაჭიროება. შენ კი არც ერთი გაქვს, არც მეორე!

— ჯერ არ მახსოვს კაცი ხელმძღვანელად დაენიშნოთ და არ ევარგოს. რაღა მე ვარ ასეთი უკეთური! — მიუგო ბადრიმ და იმ ბრწყინვით ახითხიდა, თავად რომ გაოცებულია, ასეთი ჭკვიანური აზრი როგორ დამებდაო. ბადრის უდაგლო ხითხითზე სამმართველოს უფროსსაც სიცოლი წსკდა. ზაქარიამ ვერ გაიგო, უფროსი რაზე იცინოდა, მაგრამ ისიც აჰყვა.

სამივემ სიცოლით რომ გული იყვრეს, უფროსმა ბადრის პუთხა:

— რა გაციენებს?

— რა და, უცებ მამაჩემის ნათქვამი გამახსენდა!

— სანტიტრესოა! განა, ისეთი რა გითხრა მამაშენმა?

— რა მითხრა?.. — და ისევ გულიანად ჩაიხითხითა.

— ჯერ გვითხარო, და მერე გაციენე! — შენიშნა ბადრის ნირნამხადარმა ზაქარიამ.

— რა მითხრა და, ლაზღანდარა ხარ, უქნარა! მეფრინველეობის ფაბრიკაში ბრიგადირად არ ივარგებო! — და ხამაღლა გადაიხარხარა.

— შე კაი კაცი, თავიდანვე ასე გეთქვა! — მოწონა უფროსმა.

ბადრი ხან თამაზს უცქეროდა, ხან მზერა ჩაფიქრებულ ზაქარიანზე გადაჰქონდა, თან ჭუმრუმად იცინოდა.

თამაზმა არც ახლა მოიკლო ეს სიამოვნება და, რა თქმა უნდა, უხალისოდ ზაქარიამაც მხარი აუბა.

— ღმერთმა აგაშენოს, რახანია ამდენი არ მიცინია! — უთხრა ბოლოს ბადრის სამმართველოს უფროსმა და, შეპირდა, ცოტა დამაცალე, უყურადღებოდ არ დაგტოვებ, რაღაცას გამოგინახავო. ბადრი კარებისკენ რომ შეტრიალდა, ერთხელ კიდევ ჩაიხითხითა, თან თავი ისე დახარა, ღამის თითის ნეურებით იატაკს მისწვდა. ზაქარიაც აუდგენა, მაგრამ თამაზმა ანიშნა დარჩიო და ბადრის გასვლისთანავე უთხრა:

— შე სხვანაირი აზრისა ვიყავი! მიაშიტი, უდარდელი ყოფილა, პა, რას იტყვი?

— მართლაც ბრძანებთ, თანამედროვე ახალგაზრდა კაცია, მცოდნე, მხიარული, იუმორის ნიჭით დაჯილდოებული.

— ეპა, რა კარგად შეგინიშნავს! ეს ისეთი კაცია, მეონი სადაც არ უნდა გადაისროლო, არ დაიკარგება, ივარგებს!

***

ნათია — ერთხელ ხომ გაგაფრთხილე, ბადრის გულს ნულარ უჩვენებ, ზურგი შეაქციე, ჩამოსცილდი-მეთქი!

ლონდა — დედა, შენი ვერაფერი გამოგია, აქამდე სულ იმას ჩამჩიჩინებდი ბადრის გაუღმე, მიუაღერს, თავი მოაწონეო. ახლა კი...

ნათია — ახლანდელ ახალგაზრდებისას რას გაიგებ? მარტის დღესავით ცვალებადი ხასიათი აქვთ. დაღაგებთ საუბრობენ, ზრდილობანად იქცევიან, მაგრამ ერთბაშად რაღაც მოუვლით, მთლად იცლებიან!

ლონდა — გარკვევით მითხარი, რის თქმა გინდა?

ნათია — რის თქმა მინდა და, ბადრი ცოტა აფრიადა ყოფილა!

ლონდა — რას ამბობ, ამას როგორ დავიჯერებ, ის ხომ სერიოზული ახალგაზრდაა!

ნათია — კარგი დაგეშართოს, კარგად შენ ის გცნობია! ბრიყვი ყოფილა თავად განსაჯე ის დღეს ბაზარში წამიყვანა. რიგის ქუჩის კუთხეში სამმართველოს უფროსის ცოლს მანქანა გაუჩურჭოთ. ჩაჯდა თუ არა ქალი მანქანაში, ბადრიმ გულუბრყვილოდ ჩაიხიხინა. სიმართლე რომ გითხრა, ამას არ ველოდი და გაკვირვებით შევხედე. იმან კი, ვითომ არაფერი მომხდარიყო, თავი გაიმართლა, უცებ ერთი ამბავი მომიგონდა. თან როგორც ყველა ვეფერი, დიდი ვირშეშაკცაა!

უფროსის ცოლს, განეული თავაზიანობისათვის, ჩემი გულის მოგება უნდოდა, შემაქო: „ნათია, ნიჭიერი ქალი ხარ, სოლომონთან ვახმაშზე რა კარგი ლექსები წაიკითხე! მაშინაც უთქვი და ახლაც ვიმეორებ, შენს ლექსებში ყოველ ახალ სტრიქონთან ერთად განცდამათ მოხლევაება იგრძნობა“. ბადრი ახითხითდა, ქალბატონ ნათიას რომ გრძნობა პქონდეს, ლექსების წერას თავს დაანებებოდა, თან უცხო ქალს ურცხვად თვალი ჩაუყრა, მაგრამ ამით რის თქმა უნდოდა, ვერ გაუგო! კინაღამ ავყვირდი; „აი, შენ ასეთი და ისეთი, შენი თავი აიგდე მასხრად!“ საუბარი რომ სხვა საგანზე გადაიმტანა, უფროსის ცოლს შევეკითხე, სად მიბრძანდებოდა მეთქი. მეოთხე სამმართველოს პოლიკლინიკაში, მომიგო მან. რა დაგეშართა, ხომ არაფრის იტკივებ-მეთქი. გული მიციმციმებსო. ამის გაგონება იყო და, ბადრი ენად გაიკრიფა, გულის ციმციმი ნერვიულობამ იცისო. საერთოდ გულისა ნუ გეშინია, ამაზე კეთილშობილი ორგანო ადამიანს არ აქვს. უცებ ატყვივდება, შეგზარავს, მაგრამ უცებვე დაგვიანდება, შეებას, სიხარულს განგაყვავინებსო. ნეტავი საიდან იცი, ვანა გული გტკივება ოდესმე-მეთქი. გული არც უთქვი სადა მაქვს, ხანდახან ხელისგულები კი შექავება ხოლმეო.

მაშ ქალის სინსილა არ უნდა განცდეს?!
მევიდნენ თუ არა თეატრის საღაროსთან,

უფროსის ცოლმა ისეთი გადაიხიზნა... ბადრის ლამ მანქანის სახურავი აიხადა... ბადრის შესვლიდან, უღიმოდა, ლამის კისერზე ჩამოკონწიალებოდა. კიდევ კარგი, პოლიკლინიკასთან მივედით, თორემ მეც არ მომეგრადებოდნენ, ერთმანეთს წაუტანებოდნენ და იქნებ კიდევ ჩაგოცნათ. უფროსის ცოლი მანქანიდან რომ გადავიდა, მადლობა ვითომ მე გადამიხადა, მაგრამ ბადრის ამტკივებოდა, უღიმოდა. მოდი და, ამის შემდეგ ხალხის ნათქვამს ნუ ირწმუნებ: „უზნეო ქალები ყველაზე იოლად ტუტუც მამაკაცებთან ნახულობენ საერთო ენას!“

შეფიქრიანებული ლონდა გუნებაში თავის თავს ემუსაიფებოდა.

ვერა, ამას ვერ დაიჯერებს! ბადრი რაღაც სხვებთან იქცევა უგუნურად? ეტყობა მტრობენ, ხმებს უფრცვლებენ. უღირსნი ხომ იმას ცდილობენ ღირსეულნი დაამხაბლონ, რათა ხალხის თვალში თავად ამაღლდნენ?

დედა კი ლონდას სულს არ ათქმევინებდა, კვლავ და კვლავ ჩასჩიჩინებდა: „ბადრი რომ მოისულელებს, ჩემს გარდა, სხვებაც ამბობენ და ყველა როგორ ვცდებით? ხომ გითხარი, სამმართველოს უფროსის ცოლთან რა სისულელე წამოროშა? აბა მითხარი თუ ეს სისულელე არაა, მაშ რა დაერქმის? როგორ გეტყობა, რომ შედიციწია არაფერი გაგვება. ადამიანის ტყნში მილიარდობით უჭრე-დია, საკმარისია ერთი მათგანი გადაბრუნდეს, რომ კაცს გონება დომხალივით აერიოს!“

დედის გაუთავებელმა შეგონებამ თავისი გაიტანა, ლონდას ნელ-ნელა ეტყე შეუპარა! შეიძლება სიცვარულმა დააბრუნა, ვერ ამჩნევს იმას, რასაც სხვები ხედავენ!

ამიტომ იყო, რომ ბადრის აკვირდებოდა, ყოველ მის სიტყვას სწომიდა, მაგრამ ხელის-მოსაკიდს ვერაფერს პოულობდა.

რაკი დედა არწმუნებდა, ასეთი ადამიანები ხალხში უფრო აელენენ თავიანთ თუნებასო, ლონდა ცდილობდა ბადრისთან ერთად თეატრებსა და ვეულებებზე ეელო, მაგრამ ვაჟი ამას გაურბოდა, გაუხედავად მოხვედრივით განზე იწევდა.

„რატომ გაურბის ადამიანებს, ჩემს გარდა რატომ არაუისთან არ უნდა ყოფნა?!“ — ეკითხებოდა ლონდა თავის თავს და მასხვი ვერ ეპოვა.

ერთ შაბათ დღეს ლონდა ბადრის ჩააცოვდა, „რიგოლეტოში“ გამოჩენილი იუგოსლავიელი მომღერალი გამოდის, ნავედეთ ოპერაშიო. ბადრიმ ესლა მოიგონა, გუშინ საღამოს სტუდენტობის მეგობარმა ადამაძების დღეზე დამპატივა, დადლილი ვარო, მაგრამ ქალს არაფრის გაგონება არ უნდოდა და ვაჟი აიძულა დასთანხმებოდა.

მევიდნენ თუ არა თეატრის საღაროსთან,

ცხვირაბზევილი და კისერგაშემებული სამშართველოს უფროსი გამოცხადათ.

— თქვენც აქა ხართ? — თამაზმა ორივეს ხელი ჩამოართვა და, თან ბადრის როგორც პატარა ბიჭს მხარზე წაუბიძგა, ბილეთი მეც ამოღეო, და ყასიდად ჯიბეში ხელი ჩაიყო.

ბადრი უფროსს ხელზე სწავა:

— როგორ გკადრებთ, გაუთლელი ტეტია ხომ არ ვარ, მეც ვიცი უფროსების, ასე ეთქვათ, გულის მოფხანა კი არა, ასე ეთქვათ, პატივისცემის გადახდა, ან, უფრო გასაგებად რომ ეთქვა, განუული ამბავისათვის სამაგიეროს მიზღვევა.

— სანაქებო კაცი ხარ, ნუნი არ გაქვს! — მიუჯო თამაზმა ირონიით შეხავებული კილოთი.

ლონდა ბადრის ისე შესცქეროდა, თითქოს მისში მოულოდნელად რაღაც ახალი და უცნაური რამ აღმოაჩინა. თან აზრს ვერ იკრებდა, რა მოხდა, ბადრი ასე უცებ რატომ გასანყლდა? ისეა გულმოსული, ღამის აუყვირდეს, რა ბრტყელ-ბრტყელი ფრაზეებით ღაპარაკობ, ხომ არ გგონია, ამით უფროსს თავს აწონებ, პირიქით, დაგვირის, ენამოუქნელ და გონებაჩლუნგ ადამიანად მიაჩნიახარო.

ლონდას აღელვება რომ დაეფარა, წარამარა ახველებდა, განაპირა სკამზე აპირებდა დაჯდომას, მაგრამ თამაზი ისე აღუდგა, როგორ გკადრება, თავიგულივით შუაში უნდა ჩაგისვიათ და შენი სილამაზით მამაკაცებს თვალები დაუბრწყვეთო. ლონდას გვერდით მოკალათა თუ არა, გულისწყრომით დაიჩივლა:

— ყელამდე საქმეში ვარ, თათბირებს ვერ აუფიქრებ. დღეს სამ რესპუბლიკურ შეკრებას დაუქნარა; მუშაობით ისე არ ვილღები, როგორც პრეზიდენტიში ჯდომით. ორჯან ორმოც-ორმოცწუთიანი სიტყვა წარმოვთქვი, უსაქმურება და ბუროკრატებს ბურტყელი გადავძინე. მესამე თათბირი კი შევაჯამე. ბევრი რამ ეთქვი ახალი და საყურადღებო. თათბირის მონაწილეებმა ოცაცა გამოიმართეს, ხელმძღვანელმა ამხანაგებმა მადლობა გადაიხადეს. როგორ გადავიღალე! მხოლოდ კლასიკური მუსიკა მამწვიდებს, მამხნევებს, ძალს მიმატებს! ჩემი ქვინა საესტრადო მუსიკის ტრფიალია, ამიტომ ფილარმონიაში გავისტუმრე, მე კი გულმა აქეთ გამომიწია. სამშართველოს უფროსი ისე გატაცებით ღაპარაკობდა, იტყოდით, უტყუარ ქვეშარიტებას ღადადებო, მაგრამ ლონდას ურცხვად თვალს უშტყერებდა, რაც მის გულწრფელობას საეჭვოს ხდიდა.

თამაზის საქციელი ბადრის გონებას უფორიავებდა. უფროსის შეხედვა არ უნდოდა; რა პქნას, აუვირდეს, ჩხუბი ატუნოს? მერე ამით რას მოიგებს?! სამშართველოს უფროსი ხომ უკვე აქებს, მყოფენ, პერსპექტიული ყმა-

წელიკაცია, საქმის სიყვარულზე უტყუარა მხევილობით ადამიანებს ხიბლავს, ალაფრთოვანებსო! ჩემი მუდულე ალტაცებულია ბადრით, ასეთი გონიერი და ენაკვიმატი ადამიანი მეორე არ მინახავს, სულ რაღაც ათი წუთი ვიმგზავრეთ ერთად და იმდენი მაყინა, კინაღამ გული შემწინუნდაო. ყველა-ყველა, მაგრამ თამაზი დაბარებულივით სიადან გამოტყვრა, ან ლონდამ ოპერაში წასვლა რას დაიგინა! მსუნთავი მამაკაცები ხომ ყალბი ფიცით, ქათინაურების კორიანტელით ადვილად იკლევენ გზას ქალის გულისაკენ. იქნებ ესაა მიზეზი, ბოლო დროს ლონდა რომ გაუარბის, უგულოდ ეპყრობა, განრისხებულია. ალბათ კიდევაც სჭულს, ეზიზღება იმ ღალბადარობას და მორჩილებისათვის, რითაც ცდილობს სამშართველოს უფროსს თავი მოაწონოს!

ლონდას კი გულში ბოღმა უტრიალებდა. პირველი მოქმედების ბოლოს იუგოსლაველ მომღერალს არია ჯერ არ დაუმთავრებია, რომ ბადრიმ ტამის დაქერა დააპირა, მაგრამ ლონდამ შეაჩერა.

თამაზი სიცილს ვერ იკავებდა:

— რა სულსწრაფი ყოფილხარ, სოლომონ მეჯღანაშვილივით კინაღამ ყველას არ დაასწრო ტამის დაქერა!

ბადრი კი გაკვირვებით თავს აქნევდა:

— კიდევ კარგი დროზე შემაჩერეთ, თორემ ნამდვილად სხვებსაც ავიყოლიებდი! თეატრიდან რომ გამოვიდინე, უფროსმა გაწყაბადა:

— მოფერი მელოდება, ნამობრძანდით, მანქანით წავიყვანით!

ბადრი აყვლელებდა, ალბათ თამაზს უკან აუდევენებოდა, მაგრამ ლონდამ მკლავში ხელი სტაცა:

— ფეხით გაიყვლით! მიყვარს ღამით რუსთაველზე გასეირნება!

დაძაბული ლონდა კრინტს არა სძრავდა, ბადრის თვალს არიდებდა, კიტრინებში იყურებოდა.

დუმილი ვაჟმა დაარღვია.

— რატომ მოიწყინე?

— მე საერთოდ ასეთი ვარ! — მიუჯო ნაღვლიანად ქალმა. — უმჯობესია მითხრა, რა დავგმერთა, უფროსთან რატომ შეიცვალე, რატომ გადასხვავდრდი?

ბადრიმ ვითომ ვერ გაიგო ლონდა რას ეკითხებოდა, არაფერი უპასუხა. ან რა ეთქვა. იმის ხომ ვერ ეტყოდა, ასე განგებ ვიქცევიო. ამიტომ უთხრა, ის, რითაც ლონდას ყველაზე უფრო გაახარებდა:

— შენ ორი რამ გაქვს ღმერთისაგან ბოძებული, ზეციური ღიმილი და ტყილი, სულში ჩაბწვდომი ხმა.

— მართლა მეუბნები? — გაელშია ლონდას.

— ჯანა შეიძლება კაცმა იცხიეროს ქალ-

თან, რომელიც გაგიყვებით უყვარს! მითხარი, შენ კი არ გიყვარება?

ლონდა ხმას არ იღებდა.

— ბადრი არ ეშვებოდა:

— მითხარი, გამაგებინე, შენი გულის ნაფები? იქნებ სხვა გიყვარს?

მამ ღირსი არაა, დაუტაცანოს, ვაფაცო მე-გონე, შენ კი თავქარიანი უფილიხარ, მაგრამ ღონდამ თავი შეიკავა, ამის თქმას მერცე მოვასწრებ, უნახოთ, იქნებ თვითონვე მითხრას ასე რატომ იქცეოდაო, და მშვიდად მიუგოს:

— არაფრად არ მიყვარს, მაგრამ...

— მაგრამ, რა?

— ხომ გითხარი, ღირსეული ახალგაზრდა ხარ, გაფასებ, იქნებ... — და ამჯერად მოსწრებულად გადააქეთა, — უარი არ მეთქვა, მაგრამ გათხოვებას ჯერ არ ვაპირებ!

რაკი ღონდა თავის გულტრილობას სხვა ვერაფრით ხსნიდა, ბადრის ეჭვი შეეპარა, ჩემი წარსული ხომ არ გაცივდა, თუმცა იმსაც ფიქრობდა, იქნებ ასე იმტომ იქცევა, იცის მიუკარებლობა და თავდაჭერილობა ქალს რომ ფასს მატებსო. ხანდახან ეს აზრიც დეობაღებოდა ხოლმე: „იქნებ კარგად ვერ ვნერვიუბი მისი გულისთქმას, სხვა უყვარს, მაგრამ ვერც მე მელევა. ქალს ხომ ასე თავყვანისმცემელი რომ ჰყავდეს, არცერთს ხელს არ ჰკრავს, ასივეს შენარჩუნებას ცდილობს?!

ზაქარიამ ბადრის ახარა, მთავარი სამმარ-თველოს უფროსი როგორც იყო დავითანსმე, ტოლის ქარხანაში გიპირებს დანიშნას, დირექტორი ინახულე, გაეასუბრე, თუ რაიმე მოთხოვნილება წამოგაყენოს, უკან არ დაიხიო, ოღონდ ნუ გაუმხელ, რომ თამაზმა მოინადინა შენი დაწინაურება, უთხარი, ზემო-დან დაურქვეს, იმან კი თქვენთან გამომაგზავნა-თქო.

ბადრი ავტობუსით ჩავიდა მანგლისში, შარა-გზაზე გამკვლეულ-გამომკვლელებს ეკითხებოდა, ტოლის ქარხანას ხომ ვერ მიმასანუ-ლითო — ზოგმა ამ ქარხნის არსებობა არც იცოდა. ერთმა მოფერმა კი ტყით შემოსილი მთა დაანახა, სადაღაც იმის იქით უნდა იყო-სო.

გინახავთ უფსკრულის პირას აგებული საფარა, სამხმრივ მალალი მთები რომ შემორ-ტყვია? შეუყვები აღმართს და ანახდად პა-რში შემართულ ჯეარს შეასწრებ თვალს. მე-რე ნელ-ნელა გუმბათი ამოცურდება და თქვენ წინ დიდებული ტაძარი აღმართება.

აღმართზე მიმავალმა ბადრამ ჯერ ცისკენ კლაკუნით მიმავალი კვამლი დაღანდა, მერე ერთბაშად საკვამლე მილი ამოიხარდა, ბო-ლოს მთებში შემოჯარულ დაბლობზე ბლო-კით ნაფინა ქარხანა გადაიჭიმა.

ურდულკაცრილ ტიშკართან კაციშვილი არ ჭაჭანებდა. ბადრამ საყარაულო ოთახის ვინ-

რო აივანი გაიარა და ეზოში აღმწმდიკურეუქს გელივ ფისით ამოსვრილი კასრები, ცარიელი ყუთები და მუყაოს ნაგლეჯები ეყარა.

პირველივე შემხედურმა მუშამ ბადრის დირექტორი მისანვალა, საამქროში შეხვალ თუ არა, მარჯვნივ პატარა ოთახში შებრძანდი, იქ იმყოფებაო.

კვამლით საესე საამქროში ტრუსისა და დამწვარი ფისის სუნი იდგა. ვეებერთელა ქებაში შავი სითხე თუხთუხებდა. მანქანა-დანადგარებთან სულ რაღაც ათიოდე კაცი ტრიალებდა.

პატარა ოთახის კედლები კვამლს გაეჭვარ-ტლა.

სოლომონმა, კუთხეში მიდგმულ მაგიდას რომ მისჯდომოდა, დაინახა თუ არა ბადრი, პირიდან ჩიბუხი გამოიღო, ტარი ულ-ვაშებზე გადაისვა და აღტაცებით თქვა:

— ყმანვილო, ეს შენა ხარ?

— დიახ, ბატონო, გახლავარ!

— მამ, დასცხე ხელი!

ერთმანეთს რომ თითები ნაუტყაცუნეს, დირექტორმა სტუმარს სკამი უჩვენა, დაბრძან-დიო. და თავადაც სკამზე დაეშვა.

— მამ ჩემს ადგილზე გიპირებენ, არა? რას იზამ, მოხუცდები ეტყობა ჩემს დამსახურე-ბას გაუნეის ანგარიში, მთლად რომ არ გამ-ნირეს!

— რა ვიცი, მე კი მითხრეს, თავისი სურ-ვილით თავისუფლდებო.

— ეჰ, რას ნიშნავს, რომ ახალგაზრდა ხარ! კაცი დაუბურდი და ჯერ არ მსმენია, თანამდებობიდან ვინმე თავისით გადამდგა-რიყოს. აქედან ფეხს რას მოვიცვლიდი, მაგრამ უფროსებს თვალში ვერჩირებო, ჩემი არაფერი მოსწონთ, ამიტომ გადაეწყვიტე, სანამ გამან-თავისუფლებდნენ, განზე გაედე, შენ ეს მით-ხარი, ხომ არ განავლადი, ხომ ადვილად მოგ-ვაგენინ?

— ძლივს გიპოვეთ, ეს რა გადააკრულში ყოფილხართ!

სოლომონმა ცალი თვალი მოჭუტა და ჩა-იციანა:

— თუ გინდა რომ უფროსებმა ბრძანებე-ბით მოსვენება არ ნაგართვან, აქეთ-იქით არ გარბენინონ, იმათგან თავი შორს დაიჭირე, თვალში ნუ გაეჩირები! ერთი ესეც მითხარი, მოგწონს აქაურობა!

— როგორ გითხრა, ქარხანა უფრო კეთილ-მომწობილი მეგონა! — მიუგო უხალისოდ ბადრამ.

— იცი რა, გარეგნულად ნურასოდეს ნუ-რაფერს შეაფასებ. თბილი ადგილია. ძვირფასი კოლექტივი გვყავს. ყველა მადლიერია. არ მახსოვს ვინმეს ხმამალალი სიტყვა ეკადრე-ბინოს, ზემდგომ ორგანოში ეჩივლოს. სხვა სანარმოებში კი კომისიებს ვერ ასდიან. ხელ-

მძღვანელებს ათავისუფლებენ, ზოგს პასუხისმგებლობაში აძლევენ.

— კარგია, კარგი! — ღიმილით მიუგო ბადრიმ.

უყურე ამას, ავადებითაც რომ ელაპარაკება. ალბათ დირექტორობა განადგებული ჰქონია. ამთავითვე უნდა აგრძნობინოს, რომ იმის თანხმობის გარეშე ამ ადგილს ვერ ეღიროს და ბადრის შეგვითხა:

— ერთი ესეც მითხარი, ზევით ვისთან იყავი?

ბადრიმ არ იცოდა ვინ დაესაბუღებინა. მოდი და ვეტყვი: ბიძაჩემმა ინახულა ვიღაც დიდი კაცი, თუ შემეკითხება, ბიძაშენი ვინაა, რომელიმე თანამდებობის პირს დავეუხაზებუბ, ნავიდეგს და არკვიოს, მართლა ასეა თუ არაო.

— რა გავცებული შემომცქერის, ვერ უნდა მითხრა ვისთან იყავი? — განრისხდა სოლომონი.

— მე არავისთანაც არ ვყოფილვარ, ბიძაჩემი იყო რომელიღაც უფროსთან, სტუდენტობის მეგობრები არიან.

— მადლობა ღმერთს! თამაზი რომ გეხმარებოდეს, ადგილიდან ფეხს არ მოვიცვლიდი. დიდი ნაგავია, როცა დაანინაურეს, საღმრთო გადავიხადე, გამომეთქვამება, ჩემს თავს არავის დააჩაგვრინებს-მეთქი. ის კი ინდაურით გაიფხორა, ახლო არ გამიკარა, მტრად გამიხადა!

თითქოს ყურს არ უჯერებდა, ბადრიმ თვალები დააჭყიტა:

— რას ამბობ, მე კი მითხრეს, სამმართველოს უფროსი საქმის მოყვარული, პატიოსანი მუშაიაო.

— მერე შენ ეს გჯერა?..

ეს ვინ ყოფილა?! ამდენს როგორ ბედავს?! თუცა რაში ეკითხება, რაც გინდა ის ილაპარაკოს. თავად უფროსებზე არც კარგს იტყვის, არც აეს. და ბადრიმ უდარდელად მიუგო:

— ბატონო სოლომონ, რაში მკითხება ვინ როგორია! რაც არ უნდა იყოს, უფროსი უფროსია, მაშასადამე, მაშზე კარგი უნდა ვილაპარაკო, პატივიც ეცე, დავაფასო.

— კარგია, კარგი! მაგრამ მთლად გაჩუქებაც არ ვარგა, კეთილი ბოროტად გადაიქცევა, თუ ორივეს თავის სახელს არ დავარქმევთ! მოკრწით ამაზე ლაპარაკს, საქმეზე გადავიდეთ.

ბადრიმ ჩაახველა, ვითომ ხმა ჩაინმინდა, მაგრამ ახრზე არ იყო, რა ეთქვა.

„ალბათ იმისი ეშინია იმ გლეხივით ფეხი არ დავაჭირო, კარებზე მომდგარი მუშტარს შაურნიან საქონელს მანეთად რომ უფასებს“

— და დირექტორმა მოუნოდა:

— დაინყე, დაინყე, ნუ გერიდება!

ბადრი დუმდა. იმას ხომ არ ეტყოდა, სათქმელი არაფერი მაქვს, ქარხნის დასათვალი-

ერებლად მოვედო. კიდევ კარგი, მაგალითად სოლომონი, მართალია ცოტა ადლებით ელაპარაკება, მაგრამ ვერ გაამტყუნებ. ნყალი აქვს შემდგარი; სხვა მის ადგილზე მოცდეს კარგა გემოზე გამოლანძღადა, ქარხანაში ფეხს არ შეადგმევიინებდა.

სტუმრის დაკინებულმა დუმილმა სოლომონს მოთმინების ფილა აუქსო:

— მითხარი, გამაგებინე, გინდა თუ არა?

— რა?

— ქარხნის დირექტორობა?

ბადრი შეყოვნდა, სიშართლე რომ ეთქვა, ალბათ უფროსი განაწინებდებოდა, ამიტომ იკითხა:

— განა მეს ჩემს სურვილზეა დამოკიდებული?!

— შე მამაცხონებულო, აბა, ჩემს დიპლოპიტოზე ხომ არ იცეკვები!

— კი, მაგრამ... სიყრმეს გუფიცები, ჩემს სიცოცხლეში არავის შევეცილებივარ! მშიერ-მწყურვალაც რომ ვიყო, ასეთ რამეს არ ვიკადრებ!

— არ იკადრებ და, წინ ვერ ნახვალ... იცი, რას გირჩე, ნადი, ყველაფერი ანონ-დანონე, საკითხი საბოლოოდ გადაწყვიტე და მერე მოდი. გაიგე?!

***

ყველაფერს სამმართველოს უფროსს უნდა უმადლოდეს. გამკითხავი, გულისხმიერი, სიტყვის კაცია. შეპირდა და შეუსრულა კიდევ. ზაქარია არწმუნებს, დირექტორად დაგინიშავენ, მაგრამ სოლომონი ზურგში ამოგინდგება, გამოცდილი მუშაია, თითოეულ იარსებებს, შენც სულს ჩაგიდგამს. მერე როგორც გინდა ისე მოიქეცი, თუ მეგობრულად იქნებით, ამას რა სჯობია, თუ ვერ შეხმატბილდებით, მერევე გაისტუმრე და შენ დაგრჩება ბურთი და მოვდანიო.

სოლომონმა ამჯერად ბადრი გულთბილად მიიღო, პურმარილზე დაპატივა, თავის გულში ჩაახვედა: „ახლა ახალგაზრდების დროა, თქვენთან ჭიდილი ამოა. უმჯობესია ძველი მუშაეები მხარში ამოვიდგეთ, დაგეხმაროთ, გამოცდილება გაგიზიაროთ. მთავარი სამმართველოს უფროსი მოხიბლულია შენი ჭკუა-გონებით, სიტყვა-პასუხით. აფერუმ, ძმომ! ახალგაზრდა კაცი რომ ასე ერთბაშად ხელმძღვანელის გულს მოიგებს, თავს მოაწონებს, უთუოდ დაფასებისა და აღზევების ღირსია“.

ბადრის ისე ეჩვენებოდა, სოლომონს თვალში დამცინავი სიხვი უქმნივებოდა, თითქოს რასაც ამბობდა, იმის საწინააღმდეგოს ფიქრობდა. სოლომონიც გრძნობდა ბადრის დაეჭვებულ მზერას, ამიტომ უთხრა:

— ძმობილო, დირექტორის საყარძელს გითმობ, მინდა გამოგაჩინო, ხალხში გამოგიყვანო, შენ კი ნეტავი რა თავს იფასებ, ერთს

არ იტყვი, კმაყოფილი ვარ, მადლობას მოგახსენებო. ხომ იცი, საკითხი საპოლოოდ არაა გადაწყვეტილი, ჯერ კიდევ ბევრი რამ არის სახლათორთო, მოსაგვარებელი. უფროსებთან მოგინევეს მისვლა, უნ იცის, იქნებ უარიც გეტყვიან.

თამაზთან მარტო სოლომონი შევიდა, რაც არ უნდა იყოს, კარგი ხნის ნაცნობები ვართ, პირდაპირ ვუტყვი სათქმელს, არც ის მომერიდებაო.

— ბატონო თამაზ, თქვენმა გამოგზავნილმა კაცმა მომაკითხა — უთხრა სოლომონმა.

თამაზმა იმ კაცით, მკაცრი რომ უნდა გამოჩნდეს, ამრეზით იკითხა: — ივარგებს?

— ზედ გამოჭრილია!

— რახან შენც მოგწონს, სალაპარაკო ალაპარაკებო, დაუძახე!

— ახლავ ბატონო! — და ნახალისებული ბავშვით გასასვლელისაკენ გაექანა. კარი გაღო და ბადრის თითი დაუქნია, შემოდიო.

თამაზმა ბადრის ცალი თვალი შეაგლო, ოდნავ ჩაიღიმა, თან ისე დაღუნა თავი, თითქოს მიესალმა:

— სოლომონი მხარს გიტყვს, ჩვენც თანახმა ვართ. მთავარი სამმართველოს უფროსის სახელზე განცხადება დანერგე!

— საქმრო საბუთებსაც წარმოგიდგენთ! — ხელებს იფშენებდა ნახალისებული სოლომონი.

— საბუთები ხელთა მქვს! — გულუბრყვილოდ წაილაპარაკა ბადრიმ. სოლომონმა მუხლი წასცხო ამხანაგს, თვალთ ანიშნა, გაჩუმდო. თამაზმა აგდებით გადახედა ბადრის და მზერა სოლომონზე გადაიტანა:

— ოღონდ ყოველგვარი ანგარიშების გარეშე. ჩვენ სანთლით ვეძებთ ახალგაზრდა ნიჭიერ მუშაკებს. გთხოვთ ასეთი რამ გულში არ გაიკლო. გასაგებია?

— ბატონო თამაზ, ყველაფერი გასაგებია! — იმის შიშით მთავარი სამმართველოს უფროსი სიტყვას არ გადავიდესო, აჩქარებით თქვა ტოლის ქარხნის დირექტორმა და წამოაგა.

ბადრიც ადგა. სოლომონმა კარებისაკენ უბიძგა მას ხელი; — წავედით!

სუთითვე დღის შემდეგ ბადრი მთავარი სამმართველოს კადრების განყოფილებაში დაიბარეს, ანკეტა შეავსებინეს, ავტობიოგრაფია დაანერჩინეს. ამასთანავე გააფრთხილეს, ქალაქიდან არ გახვიდე, დღეს-ზევალ კოლეგიაზე გამოგვიანებო.

— აბა, შენ იცი, არ დაგკვირვოს! — უთხრა ბოლოს კადრების განყოფილების გამგემ.

მთავარი სამმართველოს კოლეგიაზე პირველი სიტყვა უფროსის პირველმა მოადგილემ აიღო. ღრმად ვართ დარწმუნებული, რომ ამხანაგი ბადრიც გაამართლებს დაკისრებულ მოკალეობას, ღირსეული დირექტორი იქნე-

ბაო, თან ბადრის მალი-მალ ხელზე, თითქოს აფრთხილებდა, გესმის, რა ძვირფას სიტყვებს განვიყო!

— კეთილი, კეთილი! — წაილაპარაკა მთავარი სამმართველოს უფროსმა და კმაყოფილებით თავი ჩაიქნია.

თითქოს ბრძანება გასცესო, კოლეგიის წევრებმა უფროსის ნათქვამის დასადასტურებლად თავი ჩაიქნიეს და წაილაპარაკეს:

— კეთილი, კეთილი!

თამაზი კიდევ რაღაცის თქმას აპირებდა, მაგრამ ტელეფონმა დაიწყარუნა და ყურმილს წამოაწვლო ხელი.

— დიახ... დიახ... აუცილებლად მოვალ, შეიძლება ცოტა შემთავიანდეს, დამელოდე! — ხმას რაღაც საიდუმლო ელფერს აძლევდა.

კოლეგიის წევრები ერთმანეთს ხმდაბლა ესაუბრებოდნენ, უფროსს თვალს არიდებდნენ, სინამდვილეში კი მთელი გულსისყური მისვენ უქონდათ მიპყრობილი.

— რას გაჩუმებულხარ, ამოიღეთ ხმა! ახალგაზრდა სპეციალისტია, მცოდნე... — იმით გულმოსულმა, რომ კოლეგიის წევრებს სახეზე ღიმილი დასთმამებდათ, ეს ღიმილი კი ამბობდა: „ჩვენ ყველაფერი ვიცით!“ ყურმილის დადებისთანავე აყვირა მთავარი სამმართველოს უფროსი.

კოლეგიის წევრები ერთბაშად ალაპარაკდნენ.

— შესანიშნავი კანდიდატურაა, ბატონო თამაზ!

— უკეთეს ვერ გამოვნახეთ!

— ივარგებს!

— აბა მამ დაწინაურება მივულოცოთ! — თქვა მთავარი სამმართველოს უფროსმა და ბადრის პირველმა ჩამოართვა ხელი.

იმავუ კოლეგიაზე სოლომონი თავისივე განცხადებით ქარხნის დირექტორობიდან გაათავისუფლეს.

სოლომონი ავტომანქანიდან ზოზონით გადმოვიდა. იმ აზრმა, რომ ამიერიდან შოფერს ქვლარ უბრძანებდა, გული დასწყვიტა და ტიქსის განაწყენებულ მგზავრით კარები მიაჯახუნა.

„გულმოსულია“ — გაფიქრა შოფერმა და სადარბაზოსაკენ ტორტმანით მიმავალ სოლომონს სიტყვა დაადგინა:

— როდის მოვიდე?

— ამას იქით სევასტოპოლის ქუჩაზე მიდი, ბადრი ბადრიძეს მოემსახურე. — შოფრისაკენ არ მიუხედავს, ისე მოუგო გაბრაზებულმა წაუფროსალმა.

შოფერმა მცირე ხანს დააყოვნა, იქნებ კიდევ რამე მოთხრასო, მაგრამ რაკი ეს არ მოხდა, მანქანა დასძრა.

სოლომონი ძლივს აღასლასდა შესამე სართულზე. ზარის ღილაკს თითი დააჭირა თუ

არა, კარები ერთბაშად გაიღო. ჯერ სუნამოს მკვეთრი სუნის შეფერქვა. მერე ცოლის ხმა გაიგონა:

- მანქანა გაუშვი?
- ტასიკო, მაფროკე, სული მომათქმევიწ!
- განკიცხავად თქვა სოლომონმა და ქუდი საკიდზე ისროლა.
- გამაგებინე, მანქანა გაუშვი?
- კო, ნაეიდა!
- რატომ? - რადგან ქმარმა პასუხი შეაგვიანა, ცოლმა ნაყარა, - დაგავინდა? დილით ხომ გაგაფრთხილე ბავშვი მუსიკაზე მყავს ნასაფრინო-მუთქი, გელოდებ, გელოდებ, და, რომ არ გამოჩნდი, ნონა დედაჩემს გაატანე. შევირდი, მანქანით მოვალ და ნამოგვიყვან-მუთქი! აბა რა ვქნა ახლა?!

სოლომონმა რატომღაც ოთახის ფართო ფანჯარას ფარდა სანახევროდ ჩამოაფარა. დეივანზე კი არა, სამსახურიდან დაბრუნებული ნებივრად რომ გადაწვებოდა ხოლმე, არამედ სანოლზე დაჯდა. თან თითქოს იმისი ეშინია, ცოლი არ ამიყვარდესო, მორიდებით თქვა:

- მანქანას დედა მოუკვდა!
- ბოლოს და ბოლოს, გამაგებინე, რა მოხდა? - ისე ხმაშალა დაიყვირა ცოლმა, აღბათ მეორედ რომ მოენდომებინა, ამას ვეღარ შესძლებდა.
- ეჰ, რაღა რა მოხდა: არ გაგიგონია, გასრულდა მათი ამბავი, ვითა სიზმარი ღამისათ!

- არ გაგანირეს?! აი ეგ გზის ყარალები, რატომ აკ გამოგესარტლენ?

- რას იზამ, მარტო ჩემს თავს ხომ არ არის ეს ამბავი?

- ბრალი შენი, თორემ ყველას პატრონი გამოუჩნდება, აი, ნახავ, ზოგს უკეთეს ადგილზეც ნამოსჭიმავენ!

- მთლად არც მე გამიძებნეს: დირექტორად ახალგაზრდა, გამოუცდელი კაცი დანიშნეს... მე იმის ზურგში ვიდგები, მერე როგორ იქნება, ენახოთ, ცხოვრება გვიჩვენებს!

- ისე ლაპარაკობ, გეგონება ხვალ კიდევ შემოგათავაზებენ დირექტორის სავარძელს!

- ჯერ ერთი, ყველაფერი შესაძლებელია! მერე და, კიდევაც რომ არ შემომთავაზონ, თავს არ მოვიკლავ, იმდენი კი მოვე, შევილი-შვილებს ეყოფათ.

- მერე სად წაიღე?

- მტკვარში გადაყვარე! - მიუგო ბრახით და მცირე ხნის შემდეგ დაუშატა, - დიდი უმადური ხარ. აღარ იცი, ტანზე რა ნაშროცვა, იმას კი არ იკითხავ, საიდან მოდის კროლა ასმანეთიანები?!

მე კი არა, მენ ხარ დაუნახავი, უმადური. ჩემს ძმას ყელის ანეითი რომ არ შევხვეწნოდი, სამსახურიდან მოხსნილს ქარხნის დირექტორობას ეილა გადირსებდა. ეჰ, ის ბოჭი მაიბც არ ჩამოექვეითებიათ, თუ გვიპე-

ლიდა, ის გვიშველიდა. იმის მენს ჩვენზე გუ-ლი არავის შესტკივ!

- რა მჭირს საშველი, წყალში ვიძირები, თუ ცეცხლი მიკიდი!

- ეს რომ არ გაგვეგება, რა უნდა გელაპარაკო! დირექტორის ზურგში დგომა რას გარგებს: ცხოვრება ნინა კაცისაა, ის იქნება დაფასებული, განდიდებული, ზურგში მდგომს რას დააცდის, თუმცა, ლაპარაკით რა თავს ვიტივნი, ამას თვითონვე მიწვდები! - და დერეფანში გავიდა.

სოლომონმა წყრომით თვალი გააყოლა, ღამის სიტყვა ესროლა, ასეთ დღეში ვარ და რაღა შენი საყვედურები მინდაო, მაგრამ ვერ გაბუდა, ჩხუბის ხასიათზეა, გაკაპასდება, გულ-ღვიძლს მომიწამლავსო.

წივილ-კვილსა და დავიფარაბას ცოლმა ამჯობინა ქმარს გარიდებოდა, მაგრამ უშალ უკან შებრუნდა:

- დღეს, როგორც იყო, სამსახურიდან თავი დავალწიე, ნონა ჯერ მუსიკაზე მყავდა, მერე - ინტელისურზე. სადილის გაკეთება ვერ მოვასწარი. კვერცხები მაცოვარშია, გინდა უში გადაყლაპე, გინდა ურბო-კვერცხი შეინიღე. მე ბავშვთან წავედი! - და კარები მშვიდად გაიხურა.

ნეტავ თუ ქვეყნად მოიძებნება ქალი, რასაც ფიქრობს, იმასვე რომ ამბობდეს?! ტასიკოს, ალბათ, გულში უზარია კიდევ მისი დირექტორობიდან განთავისუფლება. გავხარდება, აბა, მაშ, რა იქნება. მთელი დღე დაკარგული იყო, სახლში მუალამისას შედიოდა, თავს იმით იზარტლებდა, უფროსებს გავუმასპინძლო. ხან იმას იმიზეზებდა უცხოეთიდან ჩამოსულ დედეგაციისათვის გამართულ ბანკეტზე მიმინივებს, კაცად ჩამაგდეს, პატივი დამძღესო. ახლა კი, ასეთ რამეს ვეღარ მოისაბაბებს. თუმცა ეს მგონი აღარც დასჭირდება! ეჰ, დრონი, დრონი! ახალი დირექტორის შესახებ ვუფროდ გამართულ ვაზმამზე ისიც მიიწვიეს. სანამ დირექტორი იყო, თანამშრომლები ბაკოს სოლომონს ევახდნენ, ფინია ძალღვივით ფეხებში უგარდებოდნენ.

თამაშად როდის-როდის შესვა მისი სადღეგრძელო. პაერი ყველას გვეყოფნის, არც სასმელ-საჭმელი გვაკლია, დაე, სოლომონმაც იცოცხლოს, იხაროსო!"

„ამი, ამინ!“ ერთბაშად შესძახეს სუფრის ნეურებმა და თუ უნინ მის დღეგრძელობისას ცარიელ ყანებებს მაგიდაზე პირვეე ამბობდნენ, ახლა პირდაუკარებელი ჭიქები ბოთლებს ამოაფარეს.

იმ კაცის სიხარბით სვამდა, ვისაც უნდა: რამე დათერეს, დროით ნაღველი გაიქარვოს. სასმელმა ლაპარაკის საღერღელი აუშალა. ერთ-ორჯერ სიტყვა ნამოინყო, მაგრამ უფრო არაკენ ათხოვა. ბოლოს გადაწყვიტა, რაიმე

სასაცილო ამბავს მოვუყვები, ესენი ხომ არა-
ერთხელ გამომიხარულებია და, ალბათ, ახლაც
გულიანად ვაყინებო. და სუფრის ნეკრებს
მიმართა: „მეგობრებო, გაიგეთ, რა მოხდა
ზოოპარკში?“ სოლომონ, ნეტავი შენ, საქმე
გამოგლეჯი, ზოოპარკისათვის ვისა სცხვლავო,
მიუგო ავადებით ბულალტერმა, პირზე რომ
სულ ის ეკერა, უშენოდ რა გვეშველება, ერ-
თი დღე ვერ ვიპოვინებთ, დავიღუპებითო.

მთავარ ბულალტერს წყენით გადახედა და
მშვიდად განაგრძო: „ალბათ გაიგებდით, რომ
ამასწინათ მდინარე ვერა ადიდდა, ნაპირი
გადათქვრა და ზოოპარკის ტერიტორია წყალ-
მა დაფარა“.

„ეს ყველაფერი ვიცით“ — კვლავ შენიშნა
ბულალტერმა.

თავი ველარ შეიკავა და მკვახედ მიახალა:
„ვიცით, ვიცით რომ გაიძახი, აბა მითხარი
ზოოპარკში რა მოხდა?“. „პირუტყვებმა იჭ-
ვრებალავეს, სხვა რა უნდა მომხდარიყო“ —
უპასუხა ბულალტერმა. „ეგვე იყო... მაგრამ
დამაცადე, სხვა რამის თქმა მინდა. ზოოპარ-
კში რომ წყალი შეეარდა, დათვმა გალიის კა-
რები გამოამტვრია და თავს უშველა. მეორე
დღეს მდინარემ დაიკლო. ზოოპარკის ტერი-
ტორია გახსოვთავეს, გალიები შეაკეთეს, მხე-
ცებს ისევ თავიანთი ადგილები მოუჩინეს, მა-
გრამ დათვის კვალს ვერ მიაგნეს.“

თურმე მეორე დღეს, დილაადრიან ზოოპარ-
კის ტერიტორიაზე დათვი გამოჩნდა. თავის
ფეხით მიჭრძოლდა გალიასთან, გახსნა კა-
რი, შეიკავა შიგ და მოკვალადა.

— რას ლაპარაკობ? — თქვა ღიმილით
ბულალტერმა.

იმით გახარებულმა, მიზანს მივალწივო,
სოლომონმა გულიანად გაიცინა. ეგონა,
სხვებიც აპყვებოდნენ, მაგრამ ისინი დამცი-
რად უმზერდნენ, მის სიცილზე ეღიმიებო-
დათ.

შეფიქრიანებულმა ოსტატმა, წარამარა კი-
სერი რომ წსყდებოდა, შენიშნა: „სოლომონ,
შე ღმერთადლო, ნეტავი შენს ნათქვამზე შე-
ნე არა გაყინებს?“

„ი ახლა უნდა გენახათ ხარპარი!
ბულალტერმა კი ნაილაპარაკა: „ვერა, ვერ
დავიჯერებ!“

„ვითომ, რა არის აქ დაუჯერებელი? შენ
ისა თქვი, დათვმა ან ორი დღე როგორ გას-
ძლო უზოოპარკოდ. ის, რაც სხვაგან მტაცებ-
ლობით, სიცოცხლის განირვის ფსაზე უნდა
მოიპოვოს, აქ მზამზარეულს მიართმევდ, აჭ-
მევეს, თავს ევლებიან. ქვეყანა რომ გადააბ-
რუნოს, ამაზე მყუდრო ადგილს ვერ გამოწა-
ხავს!“ — მიუგო მან.

„ნეტავ, რა პირუტყვებისა გიყვიროთ! ადამი-
ანებიც ასე არა ვართ. ზოგი დიდიდან სალა-
მომდე სავარძელშია გამოჭიმული, თითს თი-
თზე არ აკარებს, ანეკტოდებით თავს იქცევს,

ყველაფერი კი შინ მზამზარეული მისდინ-
აბა, ერთი სცადეთ: მდინარე დათვს უფრო
ადვილად გამოართვთ პუნაგიდან, ვიდრე
იმას კაბინტიდან! — შენიშნა ბადრიმ.

— ასეც უნდა. უფროსობას ქვეყნად არა-
ფერი შეედრება. ამიტომ სანამ სული გვიდ-
გას, უნდა ვიბრძოლოთ, რაია შევიწარმუნოთ
მოპოვებული პოსტი, და თუ ამის უნარი არ
შეგნევს, აღარც უნდა იცოცხლო! — თქვა
ბულალტერმა.

ეპ, სწრაფწარმავალი ყოფილა ნუთისოფე-
ლი, ჩიტორთი გაუფრინდა ახალგაზრდობა,
მუხლი მოუდუნდა, სახე დაუნაოჭდა შიშისა
და ვებების მეტი რა ნახა? თავის დღენი იმას
ცდილობდა, იმაზე იყო გადამდგარი, რაც შე-
იძლება მეტი ემოვა, სიმდიდრე დაეგროვებო-
ნა. განა არ სჯობდა, ცოტა პქონოდა, ოღონდ
არ განეცადა სამსახურიდან განათავისუფლ-
ებით გამოძევული ტანჯვა-წუხილი? ან ცო-
ლის ქვუაზე რატომ გაიარა? როგორ შეიძ-
ლება კაცი ერთი ბუტია გოგოს ამარა იყოს?
ცხოვრება მკაცრია, შუბრალებელი ხომ შე-
იძლება. ერთადერთი შვილი უბედურმა შემ-
თხვევამ ზელიდად გამოაცალათ. ენაც რომ
არა, მთელ სიცოცხლემ ნაწივე-ნადაგი ქო-
ნება სიძეს როგორ დაეტოვოს? ბედის მად-
ლიერი მაშინ იქნებოდა, ერთი შემკვიდრეც
რომ პყოლოდა, გვარის გამგრძობი. ტასიკოს
კი ეს სასაცილოდ არ პყოფნის. მე შენ გეტყ-
ვი, შენს გვარს რუსთაველისა და ბაგრატიო-
ნების გვერდით მოიხსენიებენო! ან რა დიდი
მანულებიანა და სახანალების პატრონი შენა
მყევბარ, რომ შემკვიდრეს ნატრობ. სიძე შეი-
ლზე ნაკლებ არ შეგიყვარდება, შვილიშვილე-
ბი ქვუაზე შეგშლიან, იმთითვის ქონებას კი
არა, სიცოცხლებსაც არ დაეიშურებთო.

***

ბადრის ნაქვიფარზე ადრე ეღვიძებოდა, არც
ამჯერად გადაუხვია ჩვევას და უთენისა გაა-
ხილა თვალი. დასაწერი არ პქონდა და წასა-
კითხი, იწვა საბანაფარებული და ოცნებით
თავს ირთობდა. მოპოვებულმა წარმატებამ
ვაბედულება და რწმენა შემატა. რაკი სწავ-
ლაში მოიკოჭლებოდა, ეტყობოდა, ვითუ ხელ-
მძღვანელად ვერ ვივარგო! თურმე სცდე-
ბოდა. ყველაფერს ჩასწავდა, ყველაფერს
აღლო აულო, საქმე საათივით ააწყო.
ორჯერ შაბათობა მოაწყო. ქარხნის ვზო
დაასუფთავეს, გუბეები დააშრეს, ასობით
მცენარე დარგეს ქარხნის მიმდინარე რემონ-
ტისათვის მთავარ სამმართველოს ფული გა-
მოაკოფინა. კორპუსების გაჭვარტლული კედ-
ლები შეღებეს, ჩამტვრეული მინები ჩასხეს,
სახურავი შეაკეთეს, საამქროში ვახაიანი წყლის
ჯისური დაგდა. თურმე მუშები რამდენჯე-
რაც წყალს დალევდნ, იმდენჯერ წნამალდა
ამბობენ: „ამენდეს შენი გამეტებელი!“ ამას

გარდა, მომზარებელი ორგანიზაციების ხელმძღვანელები ინახულა, დამატებით მალაღობრივი ხარისხის ნედლეული გამოაყოფინა და ქარხანამ გვემა გადაქარბებით შეასრულა.

სალამოს გაზეთმა მისი ხელმოწერით წერილი გამოაქვეყნა, რადიომ ქარხნის წარმატებაზე ურცელი მასალა გადასცა, ცისფერ ეკრანზე გამოჩნდა ქარხნის მხაროლავე საკვამლე მილი და ერთი ხელის დაკვირვით, მთებში მიმალული ტოლის ქარხნის თვალსაჩინო გახდა.

ურია, წარმატებების წამოთვლამ გაიტაცა, მთავარი კი ავიწყდება!

ქარხანაში კაცი არ არის მისი მომდურავი, ყველას უყვარს, ყველა პატივს სცემს!

მადლობა ღმერთს, ქვეყნის მუშტარი ახვევით. მარტო საქართველოს რაიონებიდან კი არა, შუბოხელ რესპუბლიკებიდანაც მოდიან, იყდიან ორ-სამ რულონს, შეგვდებენ მსუბუქი მანქანის საბარგულში და დამშვიდებით მიიქვთ. შამ იმის მამა არ უნდა ცხოვდეს, ვინც მანქანის საბარგული ვაუკეთა! სატვირთო მანქანა ავტონისპექტორებს თვალში ეჩხირება. აჩერებენ, ძარაზე ცხვირს ყოფენ. აქ კი, ვინ რას გაიგებს!

სოლომონი არც კაცად ვარგა, არც ხელმძღვანელად, მაგრამ სიყვარულს მაინც არ დაუკარგავს: ადამიანების შერჩევა სცოდნია. მთავარი ინჟინერი, საამქროს გამგე, ბუღალტერი, სანკობის გამგე, ოსტატი და ყარაული — სულ იმის ხალხი არიან. მთელი ქარხანა რომ გაიყოდნ, არც ერთი თანამშრომელი კრიტიკა არ დაძრავს. ან რა აქვთ საყვირელი, თვითონაც ხომ ნაღმი დვანან. ნედლეულის მიმწოდებელი ორგანიზაციები ზედმეტ მასალებს ნახევარ ფასში აწვდიან. ოსტატებიც არ იზრუნებ, კორალობენ, მუყაოს სისქესა და სივანეს აკლებენ, ფისის ეკონომიას ეწვევიან და ამგვარად დიდი რაოდენობით აღურიცხველ ტოლს ამზადებენ.

მაღე ბინის საკითხსაც მოაჭახჩაკებს. თამაშმა ხომ გააფრთხილა: დროზე იქორწინე, ცოლ-შვილი რომ გვეყოლება, გინდა ოთხობიანი ბინაში ჩავსახლებო.

ნეტავი მთავარი სამმართველოს უფროსი ასე თვავიანდებით რატომ აძალებს ცოლი შეირთო. მართალია, ღონდაც არ უსახლებს, მაგრამ ეს ხომ თავისთავად იგულისხმება. ვერც იმას მიმხვდარა, სოლომონის გულისათვის ზაქარიამ არმანში ასეთი მეთურო პურმარილი რატომ გაშალა? ალბათ იმის ჩვეულება უნდოდათ, აი, რა საჩინო მეგობრები გვეყვანან, ამათი მეშვეობით ცხოვრებაში ბევრ რამეს მივაღწევთ. ან შეიძლება განგებ მოიქცენ ასე! ზაქარია და ნათია ცხოვრებაგამოვლელი ხალხია, იციან, რომ მალალი თანამდებობის პირთან ახლო ყოფნა ქალს პენსა და ემსხა შატებს, ისევე, როგორც ლა-

მაზი ქალის სიახლოვე კაცს შემეცნაობის და გამორჩეულა ხდის.

ნეტავი ღონდა რა თვე იდებს? კარგი და, თითონ რაღას ეხვევება, ქალი ხომ არ განყდა ქვეყანაზე. უნდა ხმა გაავრცელოს, ვითომ სხვაზე იწერს ჯვარს! აი, ნახავ თუ გამოერაძეები თითონ არ შემოეხვევნენ!

ლილიმ და მზიამ თუ გაიგეს მისი დირექტორად დანიშნვა? იყონსაუფნო, იმათ გუგებარი არაფერი! ახლა ხომ ირწმუნებენ, იმათზე მალა რომ დგას, დიდი საქმეებისათვის არის გაჩენილი! ერთი ეს არის, მამამ ხასიათი ნაუხდრა. იმის მაგივრად, რომ შვილის დანინაურება გახარებოდა, მიელოცა, ჭკუის სწავლებას მოჰყვა, ფრთხილად მოიქცო, წარმებებამ არ გაგანებოვოს. იყოფე, რაც უფრო უცებ გადაეკადვებო, მით უფრო მალე დაპატარავდებიო.

ესტატეს ნათქვამის გახსენებამ ბადრის ოცნება ჩაუშინარა. გვერდი იცვალა და შეეცადა საკუთარ ფიქრს გააქცეოდა, მაგრამ იმ აზრს ემანდ მამჩემს ვინამ არ უყვილოსო, თავიდან ვერ იცილებდა.

საბნიდან თავი ამოყო და გუშინ სალამოს ნაყოფი „თბილისი“ გაშალა, იქნებ კითხვაში ძილი მომეროოს, თვალის მოკაცყურო.

ეს რა ემართება — წერილებს, ინფორმაციებს დაკვირვებით კითხულობს, მაგრამ ევრაფერს ვებულობს, თავში არაფერი რჩება. ნეტავი რად არის ასე უნებისყოფო, რატომ არ შეუძლია ყურადღების გამახვილება? ეს ჯერ კიდევ ბავშვობაში დასჩემდა. მასწავლებელი რომ გაკეთილს უხსნიდა, მისი ჭკუა-გონება ნისქილში ტრიალებდა და იმას ფიქრობდა, იმას სწუხდა, მშობლებს მარანში გადამაღულ უფლისათვის არ მივგნო.

ბადრის სამგლოვიარო განცხადებების კითხვა არ უყვარდა, იმათ ჩაინყალონ თვლები, ვისაც მწუხრის ფაში დასდგომიან, ისეთი წარმოდგენა ჰქონდა, სიკვდილის მსახერარი ხელი ვერც იმას და ვერც იმისიანებს ვერასდეს შეებოდა.

ამჯერად კი, რაკი გაზეთში ნასაკითხი აღარაფერი ჰქონდა, სამგლოვიარო განცხადებებს გადაავლო თვალი, ბარემ იმასაც გაუგებ, ვინ მოკვდა, ვინ დარჩაო. და უცებ მისი მზერა, პირველ სექტში დაბეჭდილ განცხადებაში მიეჯახდა. ლილი გოორგის ასული ფრიაძე — ეწერა განცხადებაში. რა ვენა, ხომ არ მეჩვენებო, წაილაპარაკა ხმადაბლა. თვლები დახუჭა და უშალ ფართოდ გაახილა, მაგრამ განცხადებაში იგივე ამოკითხა.

ლოგინიდან წამოხტა, ფანჯარასთან მიიჩინა, სამგლოვიარო განცხადების მალწეებელთა სახელები წაიკითხა და თავისუფლად ამოსუნთქა, შვილები — ირაკლი და დათო აცხადებდნენ დედის გარდაცვალებას. ლილის ხომ შვილი ალბათ ჯერ არა ჰყავს, ეს ვიღაც

სხვა ფერადაო, დაასკვნა, მაგრამ მისამართი რომ დემთხვა, ნაილაპარაკა, დახე, ორი შეიღის დედა ყოფილა და როგორ მიმალავდაო. და უცებ გულში გაურბინა: „იქნებ ლილის ტყუპი ბიჭი შექმნა, დათო და ირაკლი ჩემი შევლები არიან და დედის გარდაცვალებას იუსუებინა!“

ფაციფუციტ ჩაიკვა ტანსაცმელი, ახლავ ავტომობილად დაერეკავ, ვინც არ უნდა მიპასუხოს, ვეტყვი, ლილის შორეული ნათესავი ვარ, განცხადება ნაეციოთხე, ახალგაზრდა, სიცოცხლით სავეს ქალს ეს რა დამართიაო.

— რომელი ხარ, რომელი? — გაისმა ყურმილში ნაცნობი ხმა, მაგრამ ბადრი ისე იყო შეცბუნებული, უცებ ვერ მიხვდა ვინ ელაპარაკებოდა.

— შორეული ნათესავი ვარ — მორიდებით გაიმეორა მან.

— აი, შენ მუხთალო, როგორ არა გრცხვენია, ახლავ რომ ცბიერობა!

„ღმერთო ჩემო, ეს ხომ მზიაა!“ — გულში შესძახა ბადრმა და გაიტყინა.

— ნეუელიმც იფავ, არამზადავ! დედამ შევლებს სიცოცხლე შესწირა! შენ კი უპატრონოდ დარჩენილ ბავშვებს თავს არიდებ!

ბადრის თვალთ დაუნებლდა, ძლივსლა ამოსუნთქა, და ყურმილი ცივად დაკიდა.

* * *

გაზაფხული იყო... გაღვიძებული მთაველი მწვანედ ლაღანება. დიდი თუ პატარა ბაღვენახებს შესვლიდა: ბარადღენ, თონიღენ, სხაღენ...

ესტატეს სახლში რა გააჩერება. ცისმარე დღე დილიდანვე სოფლის მაღაზიასთან იყო სარევით დარჭობილი. მოცლილი და საქმეზე გულაყრილი მამაკაცები იქ ახალ ამბებს სვებობდნენ, ნაშუადღევს ერთი რომელიმეს მარანში ქვევრს შემოუხსდებოდნენ, ღვინოს ჯამებით ზერტყდნენ, მამაპაპურ ტკბილ სუფრულს შემოსძახებდნენ.

ნოიელ პარასკევს მზე შუბის ტარზე იდგა, ღამენათევი და ნამთვრალევი ესტატე შინ რომ მილასლასდა.

— როდის უნდა მოხვიდე, კაცო ჭკუაზე? ვენახს არ უნდა მიხედო? ბაღში გამხმარი ხეხილის სანაცვლო ნამყენი არ უნდა ჩაყარო? — შუუტია სოფიომ.

— რა სატილოდ მინდა ხეხილი? კვებურა ათ წელიწადს არ მოისხამს, ჩვენ რაღას მოვესწრებით?!

— ჩვენ თუ ვერა, შეილიშვილები ხომ გაიხარებენ!

— მერე სად არიან შეილიშვილები? გული მაქვს მკედარი. ბადრიზე უმცროსები დაქორწინდნენ, დაოჯახდნენ, დანერგულშვილდნენ... ამ ჩემს ამშენებელს კი საშველი არ დაადგა. ეს მსუქანიაო, ეს გამხმარიაო, ეს კიდევ შე-

უხედავიო. მოკლედ, მაგის მოსაწონი ქალი დუნიაზე არ დაიარება! ნეტავი თვითონ ვილაა, რა თავს იდებს?!

— დედა ენაცვალოს, ტანი აკლია თუ კილამაზე! ნასწავლია, ჭკუა უჭრის. იმ დღეს ჩვენებური ქალები მუშაბნებოდნენ, სოფიო, ეს რა შეილი გაზარდე, თურმე კაბინეტშია გამოჭიშული, მოსაცდელში მთხონებულებს რიგა უყენია, სახელმწიფო მანქანით დაბრძანდება რაც ჩვენი თავი გვახსოვს, ბადრის ბადალკაცი ჩვენს სოფელში არ გაზრდილაო.

— ახლა ჩემს გულში ჩამოიხედონ, რა ცუცხლი მიტრიალებს. იმათ რა იცნა, ბადრის გზაზე დაყენება რა დამიჯდა! მამაჩემო, ათმაგად გადაგიადიო, მუშაბნებოდა. ანა მითხარი, გადამიხადა? შენ გეკითხები, გადამიხადა?

— კაცო, ხომ არ გაგიფიქვი, როდის იყო შეილი მშობელს ვალს უხედავ? თუ რამე გაქვანია, შეილისათვის არ გინდა?

— როგორ? ჭირსა თუ ღვინისათვის ორი გროში აღარ მებადოს. იქნებ რა მინერია. ხომ შეიძლება უცებ გადავბრუნდე და ფეხები გაფუშოკო. უჩემოდ სოფელში მკედარი არ დამარხებულა, ათას კაციან ქელებებში მითამადა. მამ, თავის მოჭრა არ იქნება, უხაილა მოდ და უშეშაფლაოდ საფლავში რომ ჩამაყრიანო?

— დღეში ორჯერ იტყვიან და შენი მუცლის პატრონს რა ფული შემოგენახება!

— გეყო, მოკეტე! — და ესტატემ ცოლის ჯვარი ვეგრძობე იყარა, ფეხი ჰკრა და ეღარუნით გააგორა.

— კაცო, დამშვიდდი, ნუ ეღვავ! ბადრიმ გამიშხილა, ცოტაც დამაცალეთ, საცოლვ ამორჩეული მყავს, დღეს-ხვად ვიქორწინებო.

— იტყუება, იმისი არაფერი მჯერა. სულ ასე არ გაიძახის, ცოტაც დამაცალეთ, ცოტაც დამაცალეთ?!

სოფიომ ქმართან უსიამოვნო ლაპარაკს გაცლა ამჯობინა:

— უი, ქა, კრუხის გამომშვება დამავინყდა... ნირიღები დაიმშვიდნენ...

— ნადი და, ბარზე წინიღვ ნამოიღე...

სოფიო აივანზე რომ გავიდა, თბილისიდან მომავალმა მსუბუქმა მანქანამ წათი ეხოხაკენ გადმოუხვია. რაღაც ხუთიოდე წუთმა, სახლის წინ ბადრიმ მანქანა დაამუხრუჭა. დედამ შეხვდა თუ არა შეიღს, იგრძნო, რომ რაღაც გასაჭირი ადგა.

— მამა სად არის? — შეუკითხა ბადრი, როცა დედას გადაეხვია და გადააკოცნა.

— შინ არის! — მიუგო სოფიომ.

„ვაითუ, ფული დასჭირდა! ესტატე ჭკუაზე შეიშლება, გროშს არ გაიმეტებს. იმის აყყანებას სჯობია მუშაბნებში ვისესხოთ“, — გულში გადამწყვიტა სოფიომ.

მამამ კი შეიღის დანახვაზე გაიფიქრა: „რა-

ხანა სოფელში არ ჩამოსულა, ეტყობა ფულის დაცინცვლა განუზრახავს!" და შეეკითხა:

— ბიჭო, როგორ არის საქმე?

— ისე რა, ცოცხალი ვარ! — მიუგო დანაღვლიანებულმა ბადრიმ.

— რა გულგატეხილი ლაპარაკობ, რა დაგემართა?

ერთხელ ბადრიმ სიმთვრალეში მშობლებთან დაიკვება: „ერთი ასეთი და ასეთი ქალი ჯადამეყიდა, ისე მანებირებს, ჩემი გულისათვის სიცოცხლეს არ დაიშურებს!“

ბადრის ნათქვამმა, აი, იმ ქალს ტყუპი ბიჭი შეეძინა, თვითონ კი გარდაიცვალა, ესტატეს ელეთ-მედეთი დამართა, ჩემი შვილი ისეთი უგუნურია, აღბათ მიცვალებულს ეს დასაფლავებსო.

ბადრიმ მშობლებს ისიც გაუზიხლა, ლილის ოჯახში რომ დარეკა და მზიამ გამოლანძღა.

— ე მზია ვიღაა, ასე როგორ ნამოიგრძელა ენა? — ესტატეს გულში საეტყო არაფერი გაუვლია, მაგრამ ბადრის მოუჩვენა, ვითომ მამა დაექვებით დააქცერდა.

— ლილის დეიდაშვილია! — იცრუა ბადრიმ.

— მერე იმ დალოცვილმა, საიდან იცის, იქნებ ბავშვები სხვისია?

— იტყვი ხოლმე რაღა, მამაჩემო!

— რამდენი შემთხვევა ვიცო, რომ ქალებს სხვისი შვილები კაცებისათვის თავზე მოუხვევიათ. აი, დედასა, აგდებიათ რომ მელაპარაკები. იარე, იარე, და ხომ ხედავ ცხვირი სად წაჰყავი!

— დავანებოთ ამს თავი, შენ ის მიჩნე, როგორ მოვიქცე, დასაფლავებაზე გამოვჩნდე თუ არა?!

ესტატეს გულში ფიცხელ ტყვიასავით მოხვდა ეს სიტყვები, მაგრამ თავი ისე მოაჩვენა, ვითომ ვერ გაიგო შვილი სად ურტყამდა და მშვიდად უთხრა:

— თუ მიგესვლება, მიდი, რატომ არ უნდა მიხიდე?!

— არა, არ მიმესვლება!

— რახან ასეა, მაშნუ მიხვალ. — მცირე ხნის შემდეგ კი დასძინა, — თუმცა, რომ არ მივიდეთ, ცოფავა. მივიდეთ, მერე სანანებელი არ გაგებოხდეს. ვერ იცის, მისიანებს გულში რა უღვეთ, რას აპირებენ?!

ბერეი იმსჯელებს, იდავეს, ყველაფერი გონების თვალთ განჭყრიტეს და, ბოლოს შეთანხმდნენ მხოლოდ ესტატე წასულიყო დასაფლავებაზე. ბადრიმ სამასი მანეთი ჩაუთვალა მამას, თუ შესაძლებლობა მოგვეცეს, ეს ფული ლილის ძმას მიეცი, დიდი შეძლების ქალი არ იყო და ჩვენც გავიღოთ წვლილი მის დასაფლავებაშიო.

ესტატემ ცოლს რომ გაუზიხლა, ამა და ამ

ქალის დასაფლავებაზე მიედევარო, სიფიომ დაიჭინა:

— მეც უნდა ნამოვიდე, შვილიშვილებს მანაც დავედგები, მოუფელი, ვუყარაულუბი!

— რას ამბობ, შვილიშვილები, შენცა ახლა ზედგამოჭრილი პაპასა და ბებუას ეგვანებთან, ვინ იცის, ვისი შეთიხნალები არიან! — ხელი ჩაიქნია ესტატემ.

— კაცო, ეს რა ჩვევა გაქვს, ყველაფერს კუდი უნდა გამოაბა. ნეტავი რატომ იღებ ქალის ცოფვას!

— დამანებეთ თავი, არ მინდა ასეთი შვილიშვილები!

— ასე იმიტომ ლაპარაკობ, კარგი ოხერტიალი ხარ და ყველაფერს შენით ზომავ!

***

ფერადის ცოლმა და სიდედრმა გადაწყვიტეს, შვიდნივეს ორი შავი საკაბე, თავიანთ ბინაზე მიიწვიეს ფრანგი მკერავი ქალი, პარიზიდან ახალი ჩამოსახლებული რომ იყო თბილისში და კაბების შეკერვა შეუკვეთეს. მკერავმა ქალმა, თან მონაფე გოგოც მოიყვანა და ორივემ ორი დღე თავაუღებელი იმუშავეს.

დედა-შვილმა არაერთხელ მოიზომეს კაბა. გულქანი მერკას ესინჯებოდა, აბა, ერთი შემომხედე როგორ მაფგასო. დედა შვილს გარშემო უღლიდა, აღფრთოვანებით ეუბნებოდა, ეს რა კარგად გაქვს ნელში გამოყვანილი, გახტავს, ნეტავი თუ მეც ასე მშენიარო. გულქანი არწმუნებდა: „დედა, შენც ძალიან გინდება, თალხმა კაბამ ათი წლით გაგახალგაზრდავა“.

დომენტიმ ორი დღე დის დაკრძალვის საქმეს მოანდომა, მუხბის კუბო გააკეთებინა, რესტორანში ას კაცზე სადღი შეუკვეთა. დამკრძალვა ბიუროში თვითონ წავიდა. ახლობლებმა უჩრჩიეს, თუ დირექტორი ნინასნარ არ ნახე, საფლავს სადღაც გადაკარგულში მოგვემერო. ბედზე დირექტორი ნაცნობი გამოგდა, გასულ წელს ავადმყოფი გაასინჯა. დირექტორმა სასაფლაოს თავში გამოუნახა ადგილი, ჩვენც ვიცეთ ხალხის პატივისცემა, ამ სექტორში აგერ უკვე ოთხი წელია არაერთ დაგვისაფლავებიაო. ასევე უთხრეს მესაფლავეებმა: „რახანია აქ ჯვარია დარტობილი, გვეგონა, დირექტორი ამ ადგილს თავისთვის ინახავდა!“

დღის ბოლოს სახლში შეიარა, წავიხმსებ და ცოლსა და სიდედრს პანაშვიდზე წავიყვანო.

დედა-შვილს შავად შეღებილი თმა დაებულულებიათ, სახეზე ნელსაცხებელი უხვად წაესვათ.

— გადაღლილხარ, ნამონქი, ცოტა დაისვენე — უთხრა ცოლმა ქმარს.

— სად არის ამის დრო, მალე პანაშვიდი

დაინჯება, ჩვენ ცოტა ადრე უნდა მივიღეთ — მიუგო დომენტი.

— მივალთ! — თქვა გულქანმა და უშალ დასძინა, — ღოდონით გული გადაგვეღია და ერთადერთი იქნებ შენგებამა ღუკმა.

— მშოდა, მავრამ გადამიარა!

„მე და დედაჩემის ტანზე ახალი კაბა რომ დაინახე, ამან დაგობრმავა თვალები!“ — გაიფიქრა ცოლმა და ირონიულად გაიღიმა, აქაო და, ვიცი რამაც დაგაკარგა მადლო.

დომენტიმ კი თითქოს უცებ გაახსენდაო, იკითხა:

— ხო მართლა, ლილის ბიჭები ხომ არ მოიყვანეს?

— აქ რატომ მოიყვანდნენ? — მიუგო გავიკრებიტო გულქანმა.

— ვითომ რატომ არ უნდა მოიყვანათ? ასეთ დროს უცხო უცხოს შეიხიზნავს, ხელს გაუნდვლის!

— დახე ამას, რა მომიგონია კი, ბატონო, მოიყვანე, სახლში დაისხი, თუ გინდ იშვილე. შენგან არაფერია გასაკვირი! — და უშალ ზურგი შეაქცია, ვითომ რახან ჩემი არ გჯერა, როგორც გინდა ისე მოიქეციო.

დომენტი მეორე ოთახში გავიდა, ვაითუ ნერვებმა მიმტყუნოს, ცოლი შემომელანძლოსო.

დედა შეიღს ურჩევდა, მკერდზე ზურმუხტის ქინძისთავი დაიბნე, ბრილიანტის საყურები გაიყუთე, ქალებს თვალები დაეთხრებოთ.

რძალი ვარ, ჩემთვის უხერხულია. შენ რომ დაგინახავენ ბრილიანტებში ჩამჯდარს, უფრო მეტად გაუსჯდებათ გული — მიუგო გულქანმა.

— გუყოფათ სარკის წინ ტრიალი, ნავიდეო! — გამოსახა დედა-შვილს დომენტიმ.

— გვადროვე, სული ხომ არ უნდა ამოგვხადო! — მიუგო მკვახედ ცოლმა.

— მოვასწრებთ! — ეალში არ დარჩა სიდედრო.

ესტატემ კითხვა-კითხვით მიავნო იმ სახლს, ლილი რომ ცხოვრობდა. დაკრძალვამდე ორი საათი დრო ჰქონდა, ამიტომ იქვე საპარკმხეროში შევიდა პირის გასაკეთებლად. ახალგაზრდა პარკმხერმა იგი თავისთან მიიხმო „ცოცხალი, სხარტი ჯელია, უმტკვნელოდ გამპარასე!“ — გაიფიქრა ესტატემ და საკუთარ სიფათს თვალი შეავლო. დიდ, შეუჩვეველ სარკეში თავი უფრო გატეხილად, დაბერებულად ეჩვენა, გული დასწყდა, ეპ, ქოფაკი ძაღლივით ჩუმად ნამოშპარა სიბერეო.

ესტატმა დაუსვა თუ არა წვერზე სამართებელი, ესტატემ ტკივილისაგან კინაღამ იკიფლა.

დალაქმა გაჭრილ კანზე თითი ნააფარა: — ძია კაცო, ხომ არ ნუხდები?

— არა! — მიუგო უცმაყოფილად ესტატემ. აკრუხულ შუბლზე კი ეწერა: „მე ღმერთადლო, კი არ მპარასე, მატყუებ და, შევწუხებში, ამა მამ რა ოხრობა იქნება!“

დალაქი ფროხილად უსვამდა სამართებელს, თან გაღიზიანებულ კანს თითებით უხელდა.

— ეპ, რა უჭულმართია წუთისოფელი მამ აფსუსი არ არის, რომ პროფესორის ცოლისთანა დადებული ქალი მინაში იწვევს! — ნაილაპარაკა პირველმა პარკმხერმა.

— ვაჭზე ამბობენ, ქალების მუსუსიაო, ერთი გოგოც შეუცდენია. ისიც თურმე დღესხვალ ილოგინებს! — თქვა მოღარემ.

— ეს გოგო მომაკვდავ პროფესორის ცოლს თავზე დასდგომია, უპატრონოდ დარჩენილ ბავშვებსაც ის უწევს დედობას! — შეიშინა დამლაგებელმა ქალმა.

ესტატეს ცრემლმა თვალი დაუნისლა, ბუნდოვნად ხედავდა სარკეში ყველაფერს. მგრძობობიარე კაცი იყო, ხალხს კი გულჭილი ეგონა, ალბათ ასე ჩასთვალა ხელოსანმაც:

— ძია კაცო, თქვენც შეგანუხათ ამ უბედურებამ?

— ეპ, ჩემო ძმაო, ამ ქვეყნად ურცა და ბედშავობა არავის აკლია!

ასე როგორ აიშვა თავი? ამ ღმერთგამწყარალს ქალებში სიარულის მეტი არაფერი უკეთებია!.. თან ჯერ ერთი უბედურება არ მოუვლელია და, მეორე აუტუხია! ეპ, როგორ უმძიმს დასაფლავებაზე მისვლა. შესაძლოა ქირისუფლებმა გალანძღონ, გათათხონ, ცხვირწინ კარები მოუჯახუნონ?! რა ჰქნას, განზე მიიხე ვერ დადგება, დაკრძალვას უნდა დაესწროს, ბავშვებსაც ნახავს, იქნებ, მართლა ბადარის ნაყოფილარები არიან!

ლილი უკბოში იწვა, გაცრეცილი, სანთელივით ყვითელი ხელები ჩავარდნილ მკერდზე დაეკრიფა. კისერი ოდნავ მოუღერებია, სწორედ ისე, როგორც სიცოცხლეში იყოფა, როცა განაწყენდებოდა ხოლმე.

ცხედრის ირგვლივ ცოცხალი ყვავილებით ახუნძლული კალათები ეღაბა, თავით სანთელი დაენთოთ. დედა-შვილი დამწუხრებულნი ისხდნენ, თვალს არავის უსწორებდნენ. დროდადრო მავრა მწარედ ნამოიქითიხებდა ხოლმე, ამას გულის ტკივილით კი არა, უფრო ცხედრის გარშემო მსხდომ ახლობელ ქალების დასახანად აკეთებდა.

დომენტი კარებთან იდგა, ოდნავ მოჭტულთი თვალი ღოჯიაში გამავალ ფანჯრისათვის გაემტკრებია. დერეფანში დაკიდებული რუპროდუქტორიდან დაღერილ სამგლოვიარო პანგებს უსმენდა.

ესტატემ ცხედრის შემოუარა და დერეფანში შეჩერდა, უნდოდა ვინმეს გამოლაპარაკებოდა, იქნებ შეეცყო ბავშვები სად ჰყავთ, ბარემ იმთავაც დაეხედავ, ვალს მოვიხდოო. იმას კი არავინ იცნობდა, ყველა თვალს არ-

საქართველო
1925 წლის
11 ნოემბერი

დებდა, თანაც მესამომხრენი წუთით ჩერდებოდნენ დერეფანში, მერე თავბრუსხვევით ფეხაკრეფით გადაიხადნენ გარეთ.

უცებ რეპროდუქტორი ახრიალდა, მუსიკა შეწყდა, ბინაში სიჩუმე ჩამოვარდა.

ესტატემ ბავშვების ტირილი გაიგონა.

დიდება შენს საკვირველებას, ღმერთო! რა ნაცნობი ხმა აქეთ?! ეჩვენება, თუ რა არის: ასე ხომ ბადრი ტირიდა, როცა უშინო იყო. და უშიშარ გუნებაში თქვა: „ეს რამ მაფიქრებინა, ბადრის ბოხი ხმა ჰქონდა, ესენი კი შოშიას უგინგლო ბარტყლებით ჭყვიან!“

ცხედარი რომ გამოასვენეს, ესტატემ გვერდით ოთახის ღია კარებში ოქროსფერთმიანი ახალგაზრდა ქალი დაინახა, ზნაღში გახვეული ბიჭუნები რომ ეჭირა. ქალი გულამომჯდარი ტირიდა, გაღურებულ დანებებულ ცრემლი ჩამოსდრიდა. ბაღლებს კისერი ეღუნებოდათ, თათებს აფათურებდნენ.

ესტატე გაოცებული შესცქეროდა ბავშვებს. ორივეს ბადრიძეების ფერი და იერი ედო, თანაც მითხაროთ მალაღი, ფართო შუბლი ჰქონდათ, მარჯნი ყველაზე ნიშნადობლივი ის იყო, რომ ერთ ბიჭუნას ტუჩის ზემოთ, საულვაშეზე პატარა ბუსუსი აჩნდა, სწორედ ისეთი, ახალდაბადებულ ბადრის რომ ჰქონდა, რაც მერე ხალად გადაეცა.

რა დაკვირვებს იმ ბედნიერ დღეს, ბადრი რომ შევიძინა. ხუთი დღე გადაბმული ქეიფობდა, მღეროდა, ცეკვავდა, ყველას ეხვეოდა, ყველას ჰკოცნიდა. განსაკუთრებით იმით იყო აღფრთოვანებული, ის ეამაყებოდა, ვინც კი მისი პირში ნახა, ყველა ერთდროულად ეუბნებოდა, ზედამოჭრილი შენა ხარ, ასე როგორ დაიბნევეს. ახლობლებმა, ნათესავებმა პატარა ბიჭუნები რომ ნახონ, აღბათ იტყვიან, ორივე ზედამოჭრილი ბადრია, ამასთანავე პაპასაც გვარინად ჰგვანანო.

ესტატეს უცებ მოუნდა ბავშვებს მიფერებოდა, გულზე მიეკრა, ფუნჯულა ლოყები დაეკოცნა. და ორივეს ერთდროულად თითი ნიკაპზე მოუფაცუნა:

— ალუ! ალუ!
მოეჩვენა, რომ ერთ ბიჭუნას, წყლიან თვალებში ცრემლი უკრთოდა. მეორის თვალებში უფრო მეტი საცოდაობა ამოიკითხა, რამაც გულ-ღვიძლი დაუნვა და დაუდაგა. მზიას ეს შეუძინებელი არ დაარჩენია.

— მზია ხარ, არა? — შეეკითხა ესტატე.
— დიახ, ისა ვარ! — მიუგო მზიამ.
— შე ბადრის მამა ვარ! სანყალი ქალი, ეს რა ბედი სწერებია?!
— მკვდარს აღარაფერი ეშველება, ბავშვებზე უნდა ვიზრუნო. ლილის ძმისცოლს აურემებია, ბიჭები საბავშვო სახლში მივიყვანოთ, იქ უფრო უპატრონებენ, კარგად გაზრდიანო! — თქვა ნუხილით მზიამ.

— რას ამბობთ, ჩემს შვილიშვილებს უპატრონო ბავშვთა სახლში რა უნდათ! — მიუგო ესტატემ.

— თქვენი ასე ამბობთ, მაგრამ ზოგი ბადრის უკითხეთ!

— იმას რას ეკითხებთ, ჩემს ოჯახში ჯერჯერობით შე ვარ უფროსი! — ესტატე ერთხელ კიდევ მიუფერა ბავშვებს, მზიას აღერსიანად გაუღიმა და თვალაცრემლებული გარეთ გავიდა.

* * *

შვილი მამას ეკე-საბურთალოს ქრილთან ელოდა.

ესტატე ჩაჯდა თუ არა მანქანაში, ნაღვლიანი ხმით თქვა:

— შვილიშვილები ვნახე, კარგი ბიჭები არიან, იმათი ცოდვით დავინვი!

ბადრიმ აღმაცერად გადახედა ესტატეს და მანქანა ერთბაშად გააქანა:

— შენ ეს მითხარი, მიცვალებული გამოასვენეს?!

ესტატემ თანხმობის ნიშნად თავი ჩაიქნია, და მცირე ხნის შემდეგ თქვა:

— ეჰ, ნეტავი ლილის ეცოცხლა! დედა მანც დედაა, იმაზე უფრო არაეის შესტკივა შეილებზე გული!

შვილმა კვლავ აღმაცერად გადახედა მამას, თქმით კი არაფერი უთქვამს.

ფართო ქუჩაზე რომ გავიდნენ, მარცხნივ უნდა გაეხვით, მაგრამ ბადრი გმირთა მოედნისაკენ მიაქროლებდა მანქანას.

— რა გემართება, ვერ დაინახე, ცხედარი მარცხნივ ნასვენეს! — შენიშნა ესტატემ.

— დამაცადე, შენზე უკეთ ვიცი გზები! — მიუგო ბრახით შვილმა.

— გამაგებინე სად ეშმაკებში მიგყვარ?

— ავტოსადგურში.

— იქ რა დამარჩენია, სასაფლაოზე ნამიყვანე.

— რა საჭიროა, ხომ იყავი, ხომ მოუსამძივრე?!

— რას ამბობ, საფლავის კარამდე უნდა მივაცილო.

— რახან არ იშლი, ტაქსში გადაჯექი. ჩემთვის უხერხულია, ვერ გამოვიჩნდები.

— უხერხული ისაა, რომ შვილების დედის დასაფლავებას არ ესწრები. ბიჭები დაიზრდებიან, დავუკაცვლებიან, რითი გაიმართლებ მათთან თავს? დედის არადაიფხასებელი მამა შვილებს არ უყვართ.

ბადრიმ მანქანას უცბად სიჩქარე გამოუცვალა, და აყვირდა:

— დამანებე თავი!

— ტრიპა, ჩემზე ჭკვიანი ხომ არ გგონია თავი?! მერე და, ვის უყვირი, რომ უყვირი! ვაგაკიო კაცი მამასთან ხმას არ აიმაღლებს!

— მამაჩემო, რა ლექციებს მიკითხავ, რი-

თი ვერ გაიგე, რომ ეს ქალი ჩემი კანონიერი ცალი არ იყო.

— ბიჭების მამა ხომ ხარ?

— გამაგიჟებ... რაც ვინდა, იპას იღებ, რაც არ ვინდა, ვითომ ბაიბურში არა ხარ. როცა ქალის კანონიერი ქმარი არ უფავო, მისი შვილების მამა როგორღა ვიქნები?

— მამა ხარ, აბა მამ ვინა ხარ. მიდი და ნახე, ბიჭებს ჩვენი იერი და ფერი ადევთ. ერთს საუღლაშეზე შენნაირი ბუსუსი აქვს. შენი ხმით ტირიან... ჩვენი სისხლი და ხორცი არიან...

ბადრის უნდოდა ევგენია, გაჭუმდი, ჩემს საქმეში ნუ ერევო, მაგრამ ყელში რაღაც გაეჭიხრა, ენა ვერ მოაბრუნა.

ესტატე კი განაგრძობდა:

— ემ, კული მაქვს მკვდარი! თურმე უპატრონოთა სახლში უპირებენ მიბარებას... როგორ? ჩემი შვილიშვილები სხვაგან იზრდებოდნენ, მე კი რვათვლიან ბინაში ცნებიერობდე, ცარიელ კედლებს შევცქეროდე? არა, ეს არ მოხდება, სახლიც იმითია და კარიც, იმით უნდაცვალდე, უიმითოდ ერთ დღესაც არ ვიცოცხლებ.

— კარგი და მე აღარ შევითებები?! — როგორც იყო ამოღერდა ბადრი.

— რა უნდა შეგაკეთოში?! თქმულა, გაგონილა, რომ ვაგაკემა მამამ უმწეო შვილებს ზურგი შეაქციოს. შედისმაგარად მიატოვოს?!

ბადრი მიხვდა, რომ ეს დასაწყისი იყო. თუ ამთავითვე მამას საკადრის პასუხს არ გასცემდა, პირში ბურთს არ ჩასარჩიდა, უფრო გაუთამამებოდა, უფრო მეტს მოსთხოვდა.

— გადაკვრა ხომ არ მოასწარი, ასე არუფლი რომ ლამაზაკობ?! — და სიტყვას უადგილო სიცილი დააყოლა, რაც ბადრის დაუფიქრებელ ნათქვამზე უფრო დამამცირებელი და შეურაცხველი იყო.

— რა უნდა გელამაზაკო, შე ნადირო! პირუტყვსაც უყვარს თავის ნაშიერი და, შენ რა გემართება, რა ღმერთი გიწერება, ამხელა ცოდვა-ბრალში რატომ დგები?!

— გეყოფა! — შესთავაზა ბადრიმ და თითქოს უნდა ამ უსიამოვნო საუბარს რაც შეიძლება მალე შორქესო, ერთბაშად სიჩქარეს მოუმატა, თან გაფაციცებით სარკეს უმზურდა. ტელევიზიის სახლთან მანქანა დამუხრუჭა და უკან მობრუნდა ტაქსის ხელით ანიშნა, გაჩერდით.

ესტატე ტაქსი გადაჯდა.

ბადრიმ ტაქსის შოფერს ფული გადაუხადა, თან სთხოვა, მუხათგვერდის სასაფლაოზე წაიყვანო.

პროცენია ფერდობზე მიემართებოდა, ცხვიარი შავ ტილოგადაფარებულ მანქანაზე და-
4. „მნათობი“, № 2.

ესვენებინათ. კუბოს თავსა და ბუნებრივად და-
ქაბუკი იფდა.

ბალდაბინის უკან მიმავალ „ვოლგაში“ შოფერის გვერდით დომენტი იჯდა. უკანა სავარ-
იელზე გულქანსა და მავრას მოუკალათათ.

დედაშვილს მანქანის ფანჯრები სანახევროდ ჩაენიათ და აქეთ-იქით დაყრილ მთავროვნულ გასცქეროდნენ.

— ეს რა გადაკარგულში გაუხსნიათ სასაფლაო! მკვდარი რომ გაცოცხლდეს, სახლში გზას ველარ გამოიგნებს? — ჩაიკინა მავრამ. დომენტიმ ალუღების გასაქარებლად ჩაახველა, ოფლით დაყვარული შუბლი მოინმინდა, გუნებაში სიფედრი გაკიცხა: „ეკ, რა ჭკუაშოკლე და ცხვირ-პირ ნაჭმული ხარ! მოიცა, ეს დედე შენც მოგელის, მაშინ გამოჩნდება, მკვდრებით როგორ აღსდგები!“

მანქანა მთის წვერზე აჩქარა... კილომეტრის დაშორებით ვრცელ ტაშირზე უკიდვანო სასაფლაო გამოჩნდა...

ტაქსის შოფერი სწრაფად მიატროლებდა მანქანას, მაგრამ მარცხნივ გადაუხვიეს თუ არა, სიჩქარეს მოუკლო, რადგან პროცენიას ნამოუწევინ.

— ბიძაშემო, თქვენი ხალხია? — შევითხა ესტატეს შოფერი.

— როგორ გითხრა, ხეირიანად არავის ვიცნობ!

აეტობუსი, მსუბუქი მანქანები უკან მოიტოვებს და ბალდაბინს კვალდაკვალ მიჰყვინ.

მიცვალბებული კაცი იყო. დაკიდულ აღმართზე მიმავალ გზაზე კიდევ რამდენიმე ცხვიარს მოსვენებდნენ. უწყვეტ ნაკადად მიმავალ მანქანებს თავი და ბოლო არ უჩანდა.

— ერიპა, ჩვენ თუ ასე ვიარეთ, დასაფლავებას ვერ მივუნსრებ! — დაიჩვიდა ესტატემ.

— უღალური ვარ, ბიძაშემო, ცხვიარს ვერ გაუხსნრები! — აი ამიტომ შეჯერები სასაფლაოზე ნამოსვლა, ბევრი დრო იყარგება!

— გინდა, არ გინდა, ბოლოს ყველი აქ ამოვბრძანდები! — თქვა ესტატემ და შოფერი დაიბნდა, ნუ ნუხარ, ზედმეტს მოგცემო, მართლაც სამი მანეთი დაუმატა, თან სთხოვა: „მამაშვილობას, დამელოდე, არ გაგამანყენები!“

შოფერმა საათს დახედა, რა ვქნა, ვერ დაგიკვირ, ნახვარ საათში გარაჟში უნდა შევიდეთ.

ესტატე სასაფლაო შემოიარა, მაგრამ ვერ მოაგნო ლოცვა სად კრძალავდნენ. ბოლოს, განზილბუკა, მანქანების გასაქარებულ მოედნისაკენ გაემართა.

— ძია კაცო, დაჯეტი, თორემ ნაყედი! — გადმოსდბა შოფერმა. ესტატე აეტობუსში ავიდა. ნინა რიგში

მჯობია გოგონამ მეორეცხლად ადგოლი და-
სწრაფი.

— გეტყვით, დიდიმ მთავრებო სრულსართუ-
ლად საბუღალტრო შენგრა:

— გეტყვით, მთავრებო, დააფრთხილეთ, ღუ-
რეთ მეტყველება, ლიტერატურაში, სწუფ-
რად ახვეწებუა გამწილილი.

— კი ბატონო, რახან აქამდე მოვედი, სა-
დალა წავალ! — მოუგო ესტატემ, ლიტერატურაში
წავიდა მადრამ ნელ-ნელა გვერდით შეტრი-
ადა, სახლს ამოეფარა, და ჩქარა ნაბიჯით
გამარჯვების პარასკეპტზე გავიდა.

ყოყმანობდა, აღაშშინო მისვლა უნდოდა კი-
დეც არც უნდოდა, მაგრამ ბოლოს მაინც
მისვლა აშკარადა, ბადრის მოყვებულ ფულს
ას მანეთს დაეფრთხილებ და შესანიარავს გაეი-
დებო.

ხუთსართულიან სახლის ახლო-მახლო მან-
ქანები არა ჩანდა. დერეფნიკენ მიმავალს
ფეხი უკან რჩებოდა, აღბათ, სტუმრები უკვე
მაგიდას უსხედან, და ჩემი მისვლით ხალხი
შეაღწებო. კრძალით ალასლასდა მესამე
სართულზე. სახლის კარები დაკეტული დახუ-
და ბინაში ჩამოჩუმი არ ისმოდა. კარებთან
შეჩერდა, დააფურცადა. და უცებ სიჩუმეში ბი-
ჭუნების ტირილი შემოესმა, რამაც გამბედა-
ობა შემატა და ელექტროზარის ლილაქს თა-
მამათ თითი დააჭირა.

კარი შევებნი ჩავმულმა ხანდაზმულმა ქა-
ლმა გაუღო:

— ვინ გნებავთ?

ესტატე დაიბნა, არ იცოდა რა ეპასუხა, ქა-
ლი კი ეჭვს თვლით უმზერდა, მეორედ გა-
წეწორა, მითხარი ვინა ხარ, რა გინდაო.

უცხოების დემილით გულმოსულმა ქალმა
სახელურს ზელი წაატანა, უნდოდა კარები
დაეტურა.

— ბიჭუნების პაპა ვარ! — ძლივს ამოი-
ღვდივლდა ესტატემ.

— ბადრის მამა ხარ! — დაიკვილა ქალმა

— აი, თქვე ნვეულებო, ფარისეულებო, ქალს
საკოცხლებ მოუნარაფეთ და ახლა სვირის სა-
ნახავად მოდიხარათ?!

ესტატეს თავეზა აებნა, მინა რომ გასკდო-
ნიდა და თან ჩაეტანა ვრჯია.

— დედა სებბო, ვინ არის? — გაისმა
მზის ხმა.

ეს მე ვარ, შვილი! — მოუგო ახალგაზ-
რდა ქალის გამოჩენით გახარებულმა ესტა-
ტემ.

— მობრძანდით, ბატონო, მობრძანდით! —
რთხაში მოიაპატოვა მზიამ სტუმარი.

სებბომ აღმაცურად შეხედა მზიას, არ ესი-
მბოლო სტუმრისადმი მისი თავაზიანობა უკ-
მაყოფილების ნიშნად ორივეს ზურგი შეაქ-
ცო, სამზარეულოში გავიდა.

— რთხაში ორი ხის სანოლი იდგა. ერთზე
ხაჭაპური იწინებ. ესტატე შელიძვილებს თა-

ვით დაუჯდა, თითი ნიკაზე ნაპირსადა

— პაპა გვრაცავლოთ, ზოკერებო, თვალა
გაბნეული!

მუსუნიანმა ბავშვმა ოდნავ გამოიხედა, მა-
გრამ სინათლს მიუჩვეული იყო და მაშინვე
თვალა დახუჭა.

მეორეს კი მშვიდად ეძინა.

— ბატონო, რესტორან „ივერიისი“ რატომ
არ მიბრძანდით? — შეეკითხა მზია.

— რას ბრძანებ, განა სარესტორნოდ მაქვს
საქმე? — გაიკოცა ესტატემ.

— ბინა პატარაა, აქ ხალხს ვერ დასტედე-
ნენ, ამიტომ სადღილი რესტორანში გამართეს!

— კიდევ არა, მიკვირდა, რატომ ოჯახში
არავენ მოვიდა მეთქი! ეს რა მოუგონიათ?!
აქ ნათქვამ სიტყვას სხვა ფასი აქვს, ჭერს
დალოცავ, ჭირისუფლებს გაამხნეუებს!

ესტატემ ჯიბიდან ოთხასი მანეთი ამოიღო
და მზიას გაუნოდა:

— აი ეს ფული ბავშვებს მოახმარე! —
იმის თქმაც უნდოდა, შენც გამოიყენეო, მაგ-
რამ ვერ შეხედა, შეიძლება ითაკილოს, არ
გამომართვასო.

მზიამ განზე გაიწია:

— ბავშვებს არაფერი უჭირთ... სანამ შე-
მიწლება, გვერდიდან არ მოვიცილებ, უკუაბ-
რუნებ!

— შეიღო, თავს უნდა გაუფრთხილდე, შენს
მეგომარეობაში მყოფ ქალისათვის იოლი
როდია ორ-ორი ბავშვის მოვლა, — და ეს-
ტატემ მზიას ხელი წაატანა, უნდოდა მუჭში
ფული ჩაედო, მაგრამ ქალმა ხელი ისეთი მო-
ძრაობით წაართვა, ამჯერა იყო, არამცდო-
არამც არ დათანხმებოდა.

— მამ კარგი, ახლა წავალ, ბავშვებს ჯერ
ვერ ნავიყვან... დანგრეული ოჯახის ქარს ასე
უცებ ხომ ვერ გამოკეტავთ? ორ-სამ დღეში
კი აქ გავჩნდები!

ესტატე ქუჩა-ქუჩა დადიოდა, გამეღვლე-
გამომღვლელებს ეკოხებოდა: „ხომ ვერ მიმას-
ნაღილი აკუნებს სად ჰყიდოან?“ გველა იმას
ეუბნებოდა, აკვანი ძველი საშობილეია, მზო-
ლოდ კვირა დღეს გამოაქეთ ბაზარშიო.

ერთმა ქალიშვილმა, ტოტბბგადაცვილი
ჯინსები რომ ეყვა და უკან ჩამოშლილი თმე-
ბი მხრებზე თავშადივით ეფინა, ესტატეს ნა-
თქვამზე გაიღიმა:

— ბიძია, ახლა აკვანში ბავშვებს აღარ ან-
ვენენ!

— ეითომ რატომ?

— რატომ და, უაკნოდ ბავშვები უფრო
ტანადები, მოხდენილები და თამამები ორ-
დებიან! — მოუგო ქალიშვილმა.

— აგანგალა-განგალა! — ჩაიკინა ესტატემ,

— კარგი და, თამარ მეფე აკვანში არ იწეა?!

— ბიძია, ეს ვინ დაადგინა?

— შვილი, თამარ მეფე რომ უაკნოდ გაე-

ზარდათ, მაშინ არცერთი ქართველი დედა შეიღს აკვანში აღარ ჩაანჯღნდა!

აი, დედასა, ეს რა უთქვამთ, ეს რა მოურ- მახაუთ?! როგორ შეიძლება ყრმა აკვანში არ დაიარნეს, ტკბილი იაფანა არ ჩაესმას!

ესტატემ რაკი თბილისში აკვნების შოვნის იმედი დაკარგა, გადაწყვიტა ისევ თავიანთ მებზობელ სოფელში მიხუტ შეაკვნესთან წასუ- ლიყო.

***

მამის მოლოდინში ბადრის გული გააფე- ლია, ქუჩაში მზურით თვალები დააწყდა.

სად არის, სად დაიკარგა? ეჰ, იმაზე ცუდი არაფერია, კაცი რომ დაბერდება, ტყუა კი ბავშვის შერჩება. ერთი ჭიქა ღვინისათვის ცრამათს იქით გაჰყვებან მომატივს. ეტყობა თითი დაუქნიეს თუ არა, ქვლებში ნაშოდიო, ქორისუფლებს აედვენა, აღზათ ღვინით აჭი- ქიკებულნი ათას სისულელეს რომავს. ღღლის ახლობლებს იმასაც არ შეპირდეს, ბავშვებს მე ვუპატრონებო.

ესტატე რომ არა და არ გამოჩნდა, ავტო- სადგურში წავიდა, შეიძლება გამინანჯნდა და ჩემთან შემოუფელდად სოფელში აპირებს წას- ვლასო.

ავტობუსის მომლოდინე ნაცნობებმა უთხ- რეს, საათნახევარია აქა ვართ, მამაშენისათ- თის თვლი არ მოგვიკრავსო. მერე რკინიგზის სადგურისაკენ გაეშურა, იქნებ მატარებლით მოინდომა გამგზავრებაო, მაგრამ მამა ვერც იქ იპოვა. შინ რომ მივიდა, კარების ღრუბო- ში გარჭობილი მისი ბარათი დახვდა: „მიე- დივარ აკვნების საყიდადად, ვეღარ მოვალ, ნუ დაშელოდები!“

„გადამრევს ეს კაცი! ნეტავი ვინ დაავალა აკვნების ყიდვა“, — წაილაპარაკა ბადრმა ბა- რათი ნაკუნ-ნაკუნად აქცია და ნაგვის ყუთ- ში ისროლა.

როგორც უგუნებოდ ყოფნისას ემარადებო- და ხოლმე, ამჯერადაც თავისი ცოდვები გა- ახსენდა, და თავის გამართლებას მოჰყვა.

ღღლის წინაშე მართალი ვარ, მე ხომ არ დაჯატანე ძალა ბავშვი უუქველად იულოიე- მეთქი. მზიას რაღა დემართა?! ჯერ იძახდა თავს მოვიკლავ და ბავშვს არ გაეაჩნო, ახლა კი ამბობს, შეიღს ვერ ვუღალატებ, რაც არ უნდა დამემართოს, როგორი სირცხვილიც არ უნდა განვიცადო, ბავშვს შევიანარწუნებო. რა ენაღვლება, როგორც უნდათ, ისე მოიქცნენ, ოღონდ მოეშვენ. კანონი ბადრის მხარეზეა, ვერც მელიგინე ქალის მზრუნველობას დაა- ვალდებულებენ, ვერც — ბავშვის პატრონო- ბას!

***

მარაგზაზე, სოფლის გადასასვლელთან, ავ- ტობუსი გაჩერდა, უკანა კარი გაიღო და ეს-

ტატე ჩამოხტა, მზხაერებმა ორი ტყუილად და- ანოდეს, შვილიშვილების გაჩრდა უსურვეს და ხელის ჩამორთმეობით გამოეშვედობნენ.

ესტატემ აკვნები თოკით ერთმანეთზე გადა- აბა, ხურუნჩივით მხარა მოიღალა და ორ- ლობეს გაუყვა. გრილი წივი სახეზე ეღამუნე- ბოდა. აფუთქებულ კერტისა და ნორჩი ზღა- ხის სურნელით გაფორილ შავრს ღრმად ისურ- ნქავედა. ირგვლივ ჩამოყარდნულ სარწმუნო მოძალბებულ ფიქრს გულსხუერს აფილავდა:

კარგ ფეხზე იარა. შეაკვნენ შიბაქებიც გა- მოატანა, მთელი ქვეყანა რომ გადააბრუნო ვერ იშოვიო. თუ ხელი არ შეეშალა, ორ-სამ დღეში შვილიშვილებს სოფელში ჩამოიყვანს, ერთ ბავშვს ბებოას მიუჩნეს, მეორე აკვანს თვითონ მოიადგამს სანოლთან. ეჰ, დედა მაინც არ გამოსცდოდათ! დედის ძუძუზე უკეთ ბავ- შვებს არაფერი შერგებათ, არაფერი გააკა- ვებთ! ნეტავი ძიძა ამოფინდა ერთი, ახლანდელ ქალები საყუთარ შეიღებს არ აწოვებენ ძუძუნ და უცხოს გამიდედად რას დაუდგე- ბიან.

კოლმეურნეობის მოანგარიშებ, დათამ, სო- ფლის თავში რომ ნაშოვნია, სოცილი დააყა- რა:

— ესტატე, ეტყობა კარგად ვაქვს საქმე, რძალი ვერ არ მოგიყვანიათ და აკვნებს იმა- რავებთ!

— ყურები გამოიჩიქნენ, პაპა ვარ, პაპა! — მიუგო ესტატემ.

— მამ, პური გვიჭამია და ეგ არის!

— ერთხელ კი არა, ორჯერ ვიქვიფებო... ტყუაებს ცალცალკე უნდა გადაუწადო ძე- რობა!

— ესტატე, ერთხელ იყოს და წვენი არ გა- უვიდეს!

— გული კარგად შეინახე, ხომ იცი, სიტყ- ვის კაცი ვარ!

ესტატემ წყაროსთან შეკრებილ ქალებს ქა- რაფმუტული კითხვებით თავი რომ არ მოე- ბურებიათ, მიესალმა თუ არა, ჩაიტრახახა: „მებზობლებო, პაპა ვარ, ტყუაი ბიჭი შეგვეძი- ნა!“

საწყობის გამგის ცოლმა თვალის ჩაკვრით ქალებს რაღაც ანიშნა და ესტატეს მიუბრუნ- და:

— ჰო, მაგრამ უცულო კაცს შვილები ვის- თან ეყოლა?

როგორ უნდოდა ესტატეს უდიერი ქალისა- თვის საკადრისი პასუხი გაეცა, მაგრამ უცებ ვერაფერი მოიფიქრა და თავისთავზე გულმო- სულმა გაწუმება ამჯობინა.

ქალმა თავი გამარჯვებულად ჩათვალა და ენა ნაიგრძელა:

— ესტატე, რაღაც გული შეთანადრება, შე- ნი შვილიშვილები ნაბუშყრები ხომ არ არიან? ნარბშყერულმა ესტატემ კბილით ღრჭენით შესძახა:

— ყველა ყველა და შენ რა ხმა ამოგვლება?

— და პირველ ქალს კინიკამ თითი დაატყურა თვალში, — ენა დააყენე, არ ამოლაპარაკო!

ქალი პირში წაღვამოვლელბული იდგა, ვედარ ბედაცხა სიღრმის შემორუნუნებს, ესტატეს რა ენაზე ქალის მოცულება, რაც იცის და არ იცის, ყველაფერს დადევას, თავს მომჭრისო. ნახევარი სოფელი აკვანგადაკიდებულმა გააპრა. კაცები აბრუნდნენ, მხარზე ხელს ურტამდნენ, ელაზღანდარავებოდნენ, რახან უკვე აკვანზე წარწავ, ქორწილისა და ძეგობის გადახდა ერთად მოგინეუსო.

აივანზე გამომოძვარი ქალიშვილები ერთმანეთს ესმინებოდნენ: — ბადრიმ იმდენი ინადირა ქალებზე, ბოლოს თვითონ გაება მახეშით!

ცუროდნა ბიჭები ესტატეს რომ ასდევნებოდნენ, გაპკოლდნენ: „რა ღონიერი ძიაა, ორ აკანს ერჯავა!“

სოფლი გზაზე შემოხვდა ქმარს, კაცო, სადა ხარ, სად დაიკარგე, ნუხელ მთელი ღამე თვალი არ მომიხუტავს, ფანჯარას არ მოვცილუბჯავრ. ან ეს აკვნები რად გინდა, ვინ გამოგატანაო.

— სოფლო, ღმერთმა ჩვენკენაც გამდობიხვდა, ბებია ხარ, ბებია. ისეთი მარგალიტებით ბიჭები არიან, სულში ჩაისხავ! — ახარა ქმარმა.

— კაცო, ბავშვი ყველა კარგია.. შენ ეს მითხარი, საიდან იცო, იქნებ...

ესტატემ სიტყვა შეანჯვრტინა:

— შენი ეჭვებილა მაკლია, ორივე ბიჭი ჩვენი სისხელი და ხორცია, ჩვენი იერი აქვთ. ერთს ბადრისავით საულვაშზე ბუსუსი ამჩნევია. ისეთი საბრალონი არიან, ისეთი უმნეონი, მათი ცოფით დაღიწვი!

სოფლის გული აუჩრუდა:

— ბადრიმაც ნახა ბავშვები, ის რაღას ამბობს?!

— ნახა არა, გადანახა ჭკუაზე არაა, სისულელეებს ბოდილობს. სოფლო, იცი რა გითხრა, ბადრის ჭკუისანები ნუ გავხდებით, შვილიშვილების წინაშე ჩვენი ვალი მოვიხადოთ! თუ ღმერთი გნამს, შენებურად დატრიადლი, აკვნები გაანვე, ორ-სამ დღეში ბიჭებს ჩამოვოყვარ, რაც უფრო მეტი ვიქნებით, მით უფრო ბედნიერება დატრიადლება ოჯახში!

სოფლომ ისე დახარა თავი, თითქოს უნდოდა ესტეკა, ბებია ენაცვალოთ, იმათ მსახური ვიქნები, სიცოცხლეს შევალეო, მაგრამ მაინც იკოზა:

— შერე ბადრიმ იცის, თანახმაა?

— სოფლო, თუ გიყვარვარ, ეს აღარ გამაგონი! ჯერჯერობით ოჯახის უფროსი მე ვარ და ჩემი საქმისა მე ვიცი!

ესტატემ სახლის წინ ბადრის „იგულო“ რომ დაინახა, ეგოში ჩაირბინა, ტიშკრის გახსნა დააპირა, მიგრამ შვილმა გააფრთხილა, არ არის საჭირო, მინქანა გარეთ იდგეს, მალე უნდა გავბრუნდეთო.

მამა კაცის ქვეშ ჯირკვზე ჩამოყვდა წალდით თოხის ტარის გათლას შეუდგა. შვილი აივანზე ავიდა.

სოფლოს ტახტზე მოეკალათა, ჩალახემს საშინაქეს უქემსაედა.

„ჩამოხვედი შვილო? — ფეხზე ადგომით უთხრა შვილს, გადაეხვია და გადაკოცნა, — ტყუმ ვატიანობას გილოცავ, ღმერთსა ვთხოვ...“

— რა იყოთ, რა დაგემართათ, ქვეყანა შეგიყურიათ, ყველასათვის გაგიგებინებიათ, წყაროსთან ორი ნუთით შეერქრდი და ვიღამ არ მომილოცა, ვიღამ არ ამინია ყური. ან ეს აკვნები რად გინდოდათ, საიდან მოიტანეთ?! ... ენარობდა ბადრი.

— აკვნები მამაშენმა იყიდა!

— დედა, რა თავს ნაგივიდათ! — და უცებ ხმა აიშალდა, რათა ესტატესათვისაც მიენუდინა სიტყვა — რა გინდათ, რა თავსა მჭირით?!

ესტატე თოხის ტარს თლიდა, ყურს არ იბერტყავდა, წარბს არ იხრიდა.

ამან კი ბადრი უფრო გააღიზიანა:

— მამაჩემო, ამოდი, სათქმელი მაქვს!

ესტატე შშობლის უტყუარი აღლოთი ხედებოდა, რომ შვილს მტკიცედ უნდა დასდგომოდა, რათა მორჩილებამში ჰყოლოდა.

— ვაო, შენს პატრონსა როდის იყო, რომ მამები შვილებს ეახლებოდნენ? თავად ჩამობრძანდი, გვარიშვილობიდან არ ჩამოვარდები!

მამა-შვილი რომ ლაპარაკობდნენ, სოფლო არ დაგვიდებდაო, ვინ იყო მართალი, ვინ მტყუნა, და აუცილებლიე ბადრის წაესარჩლებოდა. არც ახლა გადაუხვია ჩვევას და შვილს სიტყვა ნააშველა:

— კაცო, ბარემ სოფლის მოედანზე გადი და ქადაგად დაეარდი!

— სოლომონ ბრძენივით ყველას ჭკუას არიგებს, — ნათამამდა ბადრი, — ის კი არ იცის, რომ ზაგის ოჯახში ქვეყანა არ უნდა ჩაახედოს!

ესტატემ იმ ადამიანივით ამოიოხრა, ვინც ყელში მოხვენილ ბოლმას გულში იკლავს. წალდი სათონესთან მიადგო, თოხის ტარიც უხე მიაყოლა. ზღაზვნით ავიდა აივნის კიბეზე და ცოლს მრისხანედ გადახვდა, რითაც გააფრთხილა, ენა დააყენე, უშენოთაც მოვილაპარაკებთო.

— მამა, თავი დამანებე, ცხოვრებას ნუ მიჩრევი! — ისეთი სისანულითა და მუდარითა თქვა, ვინც არ იცოდა ბადრის ხასიათი, უთუოდ მისდამი სიბრალულით განიმსქვალეობოდა.

— ერთი შეილი მყავხარ, მზე და მთვარე შენზე ამომდის, მაგრამ შეილიშვილებსაც ვერ დავთმობ! — მოუგო ესტატემ.

— შეილი მაინც შეილია, ჯერ ის უნდა იყო. თხო...

— შეილის ვალი უკვე მოვიხავე, გავხარდე, ვასწავლე, გზაზე დაეყენე! შეილიშვილები კი ჯერ უმწეონი არიან, ორ წლამდე ფეხს ვერ აიფეხმენ, თერამეტ წლამდე საზრდოს ვერ იშოვნიან!

— გამზარდე, გზაზე დამაყენე! ვითომ მეც ახლა მთელი თბილისის თავი ვარ!

— კაცის ყველაზე დიდი თანამდებობა ოჯახის უფროსობაა. ვინც ცოლშვილს უმუხთობს, ის არც ქვეყანას გამაადგება! გირჩევ, ძეგული მოიქეცე, შეილებთან ისედაც პირნათლად არა ხარ!

— ვითომ ისეთი რა ჩავიფინე, რა შეეცოდე?

— როგორ თუ რა შესეცოდე? — მწარედ გაიციწა ესტატემ. — მათმა დედამ ტყუპი ბიჭი გაჩუქა, შენ კი განსაცდელის ფაშს ზურგი შექეცე, ბუდის ამარად მიატოვე. ან საა გაქვს ადამიანობა, თითო ბავშვებს რამ არ იზრალე, არ პატრონობ?

— მამაჩემო დაბრედი, ცხოვრებისა აღარაფერი გაგვგება, რითი ვერ გაიგე, რომ ბავშვების კანონიერი მამა არა ვარ!

ესტატეს დანაოჭებულ შუბლზე სიმწრის ოფლი დაასხა, გულსწერილმა მოიკცა:

— როგორ გეკადრება?! თუ სიამართლე გინდა, ცხოვრებისა შენ არა გაგვგება, თავი სისულელეებითა გაქვს გამოტყინილი. კაცის ღირსების საზომი ოდით ის იყო, ცოლ-შვილს როგორ მზრუნველობდა, დღესაც ასეა და მამად ასე იქნება.

— ერთმა, მამაჩემო, დღეს კაცს საყარძლით აფასებენ, და არა იმით, ოჯახში რამდენი აკვანი უდგას...

— ამით თავს ვერ გავიმართლებთ, ჩვენ უნდა მამა-პაპათა გზით ვიაროთ, როგორც იმით გავგზარდეს, ამაგი დაგვფეს, ჩვენც ასევე უნდა ვიზრუნოთ შეილებზე, ასევე უნდა გვიმადგაროთ! ამიტომ სიტყვას არ გადავალ, შეილიშვილები ჩემთან იქნებიან.

— რახან ისინი ჩემს თავს გირჩეუნია, მე აქ აღარაფერი მესაქმება! — შესძახა ბადრიმ, მესხვე ოთახიდან გავიდა და კარები ისე გაიხსუნა, მარტო ფანჯრები კი არა, კედლებიც შეზანხარდა.

სოფიო მაშინვე ოთახში შეიჭრა:

— რა გინდა, რას ჩაკიცოდი, ხომ არ უნდა ამოიჭამო! მერე და, რას ავიჩენებია, შეილიშვილები ქვეყანას მიჩვენიანო. შე კიი კაცო, ცუროდენა ბავშვებს ვაჰკაც შეილზე ნინ როგორ აყენებ?

— ქალო, თუ ღმერთი გნამს, ენა დააყენე, შენთან ლაპარაკის თავი არა მქვს! — ერთ-

გვარი მუდარით, მაგრამ მტკბერტ... ესტატემ.

— ბიჭი დაგესლდე და ახლა ლაპარაკი აღარ გინდა? რითი ვერ გაიგე, რომ ბადრი საცოლედ საზინო ოჯახის ქალს ეძებს. ორი შეილის მამის ცოლობაზე კი ჩვენებური ტუჩებ-შეთუხუნული გოგონებიც თავს გამოიფებენ.

— იცი, რა გითხრა, ისეთი ქალი, ვისაც ბავშვები არ უყვარს, ოჯახში არ შეიშვება. რაც შეეხება მენ შეილს, ნუ გერწინია, საცოლეს შოვნა არ გაუნდელდება. დასაფლავებაზე ახალგაზრდა ქალი გავიცანი. თურმე ისიც ბადრისაგანაა ფეხმძიმედ. დიდება შენს საკვირველებას, ღმერთო! ეს რჯულძალი ასეთი რა გამოვიდა, ესეი ჯიშისა და ჯილაგისაა? — ნუტავი ენა როგორ გიბრუნდება, როცა შავის ცოდეების ნახვარე შენს კისერზეა.

— უფურე ამას, ბოლოს მე არ გამომიყვანა ქვეყნის ამომგდებად გინდა სიმართლე, შენ აურე ბადრის გზა-კვადი ბავშვობაში რომ არ გავეთამამებია, ყოველ ნახვებ არ ნახარტლებოდი, მორიდებდი. თავდატყრილ კაცად გაიზრდებოდა.

— დაგავინდა, შენი შიშით ქალებს საფეხავი რომ ვერ მოჰქონდათ ნისქვილიში?! გირჩეუნია პირი წყლით გამოიყეცხო, თორემა...

— თორემა, რა?! კოლმეურნეობის საერთო კრებაზე არ გამოიგანონ ჩემი საკითხი, ვუნტავი რა შემჩრა. აი დედასა, დედასა. სად ხარ ჩემო ვაღრენილო სიჭაბუკე!

— სად არის და შენს შეილშია. რა ხარბი, მუსუსიც იყავი, შეილიც ისეთი გამოგივიდა!

ლილის დასაფლავების მეორე დღეს დომენტი დისშვილების სასახავად მიუთა.

მშებს ეძინათ. მამიდამ დომენტის აცნობა გუშინ ბადრის მამამ შეილიშვილები ინახულა და მზიას განუცხადა, ბიჭებს სოფელში ნაიყვანთ და ჩვენ გავზრდითო.

დომენტი მცირე ხანს ჩაფიქრდა, მერე დასტურის ნიშნად მაკიდახე ბელი დასცხო:

— ასე ემჯობინება, ყველაზე მეტად იმით შესტკივთ პატარებზე გული. მზია რას ამბობს, თანახმაა?

— ჰო, ისიც ამ აზრისაა!

მეორე ოთახში გასასვლელი კარები მოეხურათ, მაგრამ ფარდა ოდნავ განუღლი იყო და დომენტი ხედავდა მზიას, ბავშვების თეთრულს რომ აუთოყვებდა. „ყოლაი, ენერგიული, გოგოა“, — ამბობდა გუნებაში და თვალს არ აცილებდა.

მამიდამ ამოიყნო ძმისნულის უიქრი:

— მზია ქალი კი არა, ანგელოზია. ღილის ღიძედ დასაუთ ამოუფეა მხარში. ობლებს პატრონობს, დედობას უნევს. იმ სახიხარმა ბადრიმ კი მიატოვა, ახლო აღარ ეკარება!

— როგორ, მზიასაც ბადრიმ აუნია გზაკვადი?

— პო, ამის ცოდვც იმან დაიდო, ნუხელ გამიწილა, თუ როგორ შესცდა, არაგონიერულად მოიქცა — და სიტყვა-სიტყვით მოუხარო მზიას ამბავი.

ბატონი ერთდროულად ატორდნენ, მზია პატარებს სანოლზე მიუწვა. იაენანა უმღერა, მის ნადვლიან ხმაში სევდა გაისმა.

დომენტის მარტო ბავშვები კი არა, მზიაც შეებრაღა, ამასთანავე გულისწყრომა იგრძნო იმ კაცისადმი, ვინც ქალ ახალგაზრდობაშივე სიცოცხლე მოუნამლა.

მამიდა კი განავრძობდა: — მამ ქვეყნად სამართალია. ვინც ღირსია ტრფობისა, სწორედ ის არის სიყვარულში დაჩაგრული. ზოგი რა მზიარულად, უზრუნველად ატარებს ცხოვრებას. ეს ღვთისნიერი გოგო კი გულმოკლულია, გატანჯული!

დომენტი ბავშვების ოთახში შევიდა, მზიას თანაგრძნობით დააცქერდა. ქალი განითლდა. მისი გაფრთხილებული სახე უფრო ნაზი და მომხიბვლელი გახდა.

მზია კაცის ფიჯაკს დააცქერდა, რალაცის თქმას ამოიხებდა, მადრამ ორჭოფობდა, ვერ ბედავდა.

დომენტომ მზერა ჩაძინებულ ბავშვებზე გადაიტანა:

— ღამე როგორ სძინავთ, ხომ არ ტირიან? — ჭკვიანი ბავშვები არიან, ოღონდ ძღომა არ იყიან!

— ჯანმრთელები ყოფილან!

— შემოყვარდნენ, სანამ შემძლება, გვერდში შევოლებიან, არაფერს მოვაკლებ, — და ასე ფიჯაკისაკენ გაქცეა თვალის მცირე ფიქროს შემდეგ, შინაგანი ყოყმანი დასძლია და მორცხვად თქვა. — ბატონო დომენტი, ფიჯაკზე ღლი გვრებთ, ნება მომეცით დავაშაჯრო! — და მაშინვე ყუთიდან ნემსი და ძაფი ამოიღო.

— ნუ ნუხდებათ, სახლამდე მგონი გასძლებს! — და თავის ნათქვამის ნათელსაყოფად ღლი მოსინჯა, მაგრამ იგი ხელში შერჩა.

დომენტი ფიჯაკს არ იხდიდა, რადგან პერანგი ილიაში გარდევული ჰქონდა.

— ბატონო დომენტი, ფიჯაკის გახდა აუცილებელი არაა, მოშვეთ ღლი!

მამ ყველა ქალი ქალია! ასეთი დაკვირვებული, ყურადღებიანი მეორე არ უნახავს... ნეტავი იმას როგორღა მიხვდა, ფიჯაკის გახდა რომ უძძიმდა. მზიას ყოველი მოძრაობა, თავაზიანი სიტყვა-პასუხი და, განსაკუთრებით, გაბრწყინებული თვალები იმას მტყუპელებს, დიდად უხარია რომ მზრუნველობს, ემსახურება!

გულქანმა, ვთქვით, ვერ შენიშნა, ღლი რომ სძვრებოდა, მაგრამ იმას როგორ ვერ ამჩნევს, ცისმარე დღე გაუნმენდავ ფეხსაცმელებით რომ მიდის სამსახურში. თვითონ ხომ ღმერთს არ უქნია, შინამოსამსახურესაც

უკრძალავს, ჩემს ქმარს შერთობრუნველდება არ სძირდებაო.

დედა-შვილი შუაზე გახლეჩილი ვაშლივით ჰგვიან ერთმანეთს. მთელი დღე მზარტეობაზე მამონოლდანი სიგარეტის ექაბებიან. გამწვანებულ სუფრანზედ არ უნდათ ხელის განძრევა. ცოლისაგან გული აქვს განწყალებული, ეს ხორცი მომანოდე, ეს ღვინო დამისხი, ეს ტორტი გადმომიღეო. ცოლს ვინ ჩივის, სიდედრიც ენაზება. ჯანი გავარდეს, ამის როგორმე აიტანდა, მაგრამ რაც დრო გადის გულქანი მარტო გარეგნობით კი არა, საქციელითაც თავის გამომტყრებულ დედას ემსგავსება. მოსალამოვდება თუ არა, შინ გული არ უჩრდდება, დედას ნაიმძღვარებს და სასიერნოდ მიდის. დედაშვილი ქროსპეტზე აიულ-ჩაივლიან, კარგად მოიღლებიან და მერე რომელიმე თეატრში ამოყოფენ თავს. ცოლისათვის საყვედური ვერ უთქვამს, რადგან მაშინვე ანივლდება, გული შეუღონდება.

ერიპა, ქვეყნად რამდენი ცოდვა-ბრალი ტრიალებს. მამიდის თქმისა არ იყოს, რამდენი უღირსი ცხოვრებით ტყებდა, ღირსეული კი გატანჯული, განადგურებულია. ობლობაში გაზრდილ მზიას რალა დაჩაგვრა, დაბრყუვება უნდოდა!

და დომენტის საოცრად მოუნდა ცხოვრებით გატანჯულ ქალს მიფრებობა, სიკეთით აეუსო. ეს იყო მისთვის ახალი გრძნობა, ასეთი რამ ადრე არასოდეს განუცდია!

— მზია, მინდა დაგეხმარო, — თქვა კაცმა და მცირე ფიქრის შემდეგ დასძინა, — გთხოვთ გულმემატიკურად, მეგობრად მიგულოთ!

— ბატონო დომენტი, თქვენისთანა კეთილ, გულისხმიერ ადამიანისაგან მხოლოდ ამას ველოდი! — ისეთი სინაზით მიუგო ქალმა, თითქოს მისდამი მოკრძალებდა, თავის დახრასთან ერთად, ხშირად გამოსხატა.

***

სოფიო შეუძლოდ იყო, მუხლებს იტყვივდა, მაგრამ ამ დილით უთენია ადგა, ეზო უაგავა, ლოგინები გაამწევა, აკვნები გაამზადა, მეზობლისაგან რძე იყიდა, აადულა, საწოვარიან ბოთლებში ჩაასხა, ნამგზავურ ბავშვებს ეწიებათ და საქმელს გამზადებულს დაუახვედრებო.

ჭორიკიან ქალებმა მთელ სოფელს მოსდეს, ბადრიძეებს დიდი საშხადისი აქვთ, ნაბუშვრები ჩამოკუყვითო.

სალამო ხანს, ესტატეს სახლის წინ გაჩრდა თუ არა მანქანა, მთელი სოფლის ბავშვები ტრიაშულით გარს შემოეხვივნენ. განზე გამდგარი ქალები ერთმანეთს ეშუსიფებოდნენ, მაგრამ მთელი გულისყური მანქანისაკენ ჰქონდათ მიპყრობილი. სახლებიდან მოთვალ-

თვალე გოგონები კი ფანჯრის მინებზე ცხვირებს იჭყლეტდნენ.

მანქანის უკანა კარიდან ესტატიე გადმოვიდა და ორივე ხელში შეფუთული ბავშვები ეჭირა.

სოფიო ენარსა და შვილიშვილებს გზაზე დახვდა:

— ბებია გენაცვალეთ, ჩემო ვაჟკაცებო, ჩამომიხვედით!

ენარმა მხოლოდ ერთი ბავშვი გაუნოდა ცოლს, მეორე კი მაღლა შემართა, თითქოს უნდა მიელ სოფელს დაანახოს:

— ჩემო მეზობლებო, კეთილის მედომენო, შვილიშვილები ჩამოვიყვანე, აბა, ერთი ნახეთ, რა ბიჭები არიან!

მეზობლები ცოლ-ქმარს შემოეხვივნენ, ბავშვებს ეფერებოდნენ.

— ქალი დავბერდი და, ასეთი მსგავსება არ მინახავს — ორივე ზედ გამოჭრილი ბადურია! — თითქოს იცოდა, რომ ვველაზე უფრო ამით ასიამოვნებდა ესტატიეს, ამბობდა ერთი ქალი. — ღმერთმა უთხოვ, მამასავით კარგი ვაჟკაცები გაზრდილიყვნენ!

— ქა, ეგ არ მივიჯრის ის კი არა, პაპასაც გვარიანად გვანან, თან დახე, რა ჭკვიანი თვალები აქვთ, დიდი ადამიანებივით იმზირებიან. ღმერთმა გაუზარდეთ, სახელგანთ ვაჟკაცები გამოსულიყვნენ! — ამბობდა მეორე ქალი.

ოცამდე სტუმარმა მოიყარა თავი. სუფრა აივანზე გაშალეს. ტყუპებს რომ ადღებდნენ, მონაგარიმე დათამ იკითხა:

— შვილიშვილებს რა დაარქვით, ალბათ ერთ-ერთი ესტატიე იქნება?

— არა, ამ სახელს ბავშვებს აღარ არქმევენ! — მიუგო მკაცრად ესტატიემ, — დედამ შეურჩია მათ სახელები! ბუსუსიანს დათო პეტია, მეორეს — ირაკლი.

თამადამ ბებია და პაპა ადღებდნენ:

— მოხუცებულობა თქვენ დაიტრიაბათ, შვილიშვილები გვერდით გეყოლებიან, მათ სიყვარულსა და მზრუნველობაში ვერავინ შეგეცოდებათ, გაზრდები, დაევაჟკაცებთ, აუნახაღურებელ ანაგს დაადებთ!

სტუმრები რომ გაისტუმრეს, ცოლ-ქმარმა ნიკელის სანოლები კედლიდან გამოსწიეს ირაკლი პაპამ დაისაკუთრა. ამას მე მოუგლოო. დათოს კი ბებია მიუჩინა, მომცროსა, დაჩაგრული, უფრო მეტი მოვლა და მზრუნველობა ესაჭიროებაო.

ჩაანვიწეს თუ არა ბავშვები აკვანძი, ორივემ ჩაიძინა და მთელი ღამე ერთხელაც არ წამოუტორიათ. გათენებისას კი ორივე ერთად ატრიადა.

ცოლ-ქმარმა ბავშვებს სანოვარმორგებული ბოთლებით რძე მოუმარჯვა. პატარები ხარ-

ბად შეეცქიოდნენ საჭმელს და ჩაიძინა.

— ნამზავურები არიან, დაღლინი და ამიტომ სძინავთ ასე მშვიდად! — თქვა ესტატიემ.

პაპა და ბებია შვილიშვილებს დღეგამომეგებით აბანავებდნენ.

ბებია პატარებს იავნანას უმღეროდა, პაპა ლილინით ცოლს ბანს აძლევდა, ხმას უხმატკიბილედბა.

ესტატიე, რანაირ დიდ ქვიფში არ უნდა მოხვედრილიყო, მხოლოდ შვილიშვილების სადღეგრძელოს სვამდა ძირამდე. დილიდან საღამომდე ვენახში ტრიალებდა, ბარავდა, თესდა, რწყავდა, ბაღის ბოლოში შვილიშვილების სახელობაზე ორი კაკლის ნაშენი დარგო. ხილის ბაღში ხეხილი ჩაყარა. ოთახებში კარ-ფანჯარა შეღებდა, სახურავი შეაკეთა. კვირაობით ტყეში, ალუჩა და ნაადრევი ბაღი მიჰქონდა თბილისში გასაყიდად. ფულს აქუჩებდა, ჩემს ვაჟკაცებს საკუთარი ძროხა უნდა ეყუდიოო. თბილისიდან ლილის გადმდებული სურათი ჩამოიტანა და სანოლ ოთახში დაჰკიდა, საწყალი ქალი, სიცოცხლეში ვერ დატბა შენატების ცქრით და სურათიდან მანაც უმზიროს თავის პირმშობსაო. ერთ შაბათ დღეს ლაგოდებში წავიდა. კვირა საღამოს სატვირთო მანქანით ძროხა ჩამოიყვანა. პირუტყვი ეზოში რომ შეიყვანეს, ეტყობა ებანუსა იქაურობა და, ისე ხმამაღლა აბლაღდა, ბიჭუნებმაც კი დააჭყიტეს თვალბო.

ესტატიემ კედლებდაბზარული ბოსელი გალესა, კარ-ფანჯარა შეაბა, დიდიღილობით ძროხა სოფლის ორღობებში დაჰყავდა და ღობის ძირებში აძოვებდა. შემოდგომის პირზე მთაში წავიდა სათიბად, ორი მანქანა თივა ჩამოიტანა და ეზოში ვეებერთელა ზინი დადგა.

ძროხა დღეში ხუთ-ექვს ლიტრს იწველიდა და ბავშვებს რძე გამოუღვევლი ჰქონდათ.

***

ფეხმძიმობის ბოლო დღეები მზისათვის მტანჯველი, მომქანცველი იყო.

ტკივილები რომ დაეწყო, დედამ მეზობლის მანქანით წაიყვანა იმ სამშობიაროში, სადაც ფერადე მუშაობდა. დომენტომ გასინჯა თუ არა, განაცხადა, ჩქარა მშობიარობა დაეწევაო.

სულ მალე ბავშვის ტირილიმა ტკივილები გადააჟინყა.

ბებია ქალმა ახალშობილი აიყვანა და აღტაცებით თქვა:

— გოგო კი არა, მერცხალია! მზისათვის, შვილის გარდა, სხვა არაფერი არსებობდა, ერთი სული ჰქონდა, ბავშვი

ხელით შეხებოდა, მკერდზე მიეკრა, მიფერებოდა.

როცა მზია პალატაში გამოიყვანეს, დაძლია გულზე ქალს ქალადღი და ფანქარი სთხოვა, ჩემი შეილის მამას ნურილი უნდა გაუუგზავნო.

ნეტავ თუ შესძლებს იმის ქალადღზე გადატანას, რასაც გრძნობს, რასაც განიცდის. შეილის სიყვარულმა სიცოცხლე შეაყვარა, მაღლე მინც მოვიდეს ბადრი, სიხარული გაუზიაროს. იმის გამოჩენა იმიტომაც უნდა, ექიმებსა და მელოგინებს დაანახოს, რომ ის და მისი პატარა გოგონა უპატრონონი არ არიან.

მზიამ ვეღვაფერი ღამაზად ჩაანაცვინა და ორჯერ წაიკითხა დაეკრეებით. ნურილს თითქოს რაღაც აკლდა. შეიძლება ბადრიმ იფიქროს ჩემი მიტყუება განუზრახავს, მერე მზრუნველობას და, იქნებ ცოლად შერთვაც მომთხოვოს! ლილის ხომ ახლო არ გაეკარა. უნდა დაამხედოს, რომ ამისათვის არ უხმობს!

და ნურილი ასე დაასრულა: „ბადრი, ვიცი, რომ თავს მარიდებ, გამიზნობარ! რას მერჩი, რა დაგომეცე? ნუთუ იმისი ღირსი არა ვარ, ერთხელ დახმებო, სიტყვით მანუგებო, გამამხნეო! შენი პირმშოს ნახვა მინც არ გინდა?! ვარდივით გოგოა, მოუსვენარი, ბალერინასავით ხელებს კვანავს, ოღონდ ახლა მოგვხედ, მოგვეპატრონე, ბავშვს შენი გყარი მიეცე. (შე მას უკვე სოფიკო დაეკარქე, დედაშენის სახელი) და, მერე თუ გინდა სამუდამოდ მიგვატოვე, ახლო ნულარ გაგვეკარებო!“

დაძლიაგებელი ქალი ოთხი საათის შემდეგ დაბრუნდა. შედეგა თუ არა ფეხი ოთახში, მზია შეეკითხა:

— რა გითხრა? — და რაკი ქალმა პასუხი შეაგვიანა, იმედდაკარგულმა ესლა იკითხა — ბარათი მინც არ გამოგატანა?

— არა! — მოუგო ქალმა თანაგრძნობით, სიბრალულით და ყურში ნასწურწულა, — ასე თქვა, დღეს ვერ მოვიცლი, შეიძლება ხვალ გამოვიარო. ნეტავი რად გინდა, რომ გინახულს?! დამიხედეთ, ახალ დაბადებულ შეილსა და მისი დედის სანახავად არ სცალია! ასეთი კაცი არც მერე იზრუნებს თქვენთვის, ტანჯვის მეტს არაფერს მოგიტანს. გამაგრდი, ბედს შეურჩედი და შეეგუე სიცოცხლის აზრი დედაშვილურ სიყვარულშია ჩაქსოვილი.

* * *

ვახშმობა იყო, დომენტი შინ რომ დაბრუნდა.

— სად ხარ, ლოდინით გული გადამეღია! — კარების გაღებისთანავე უთხრა ცოლმა. დურუფანში განლილი დოტი კუთხისაკენ გაცოცდა, კაცს უნდობლად შეხედა. დომენტის კანზე უკალი დაყარა, მორიდებით ნარმოსთქვა:

ლილის შეგობარმა ქალმა მამიდასთან ამიტომ შემეგვიანდა.

— ყვავი ჩივიკის მამიდასა და გაცლია! — ადგიმით თქვა გულქანმა და მაგიდის ქვეშ განოლილ ძაღლს თავზე ხელი გადაუსვა.

დომენტი დრუნჯი წინა თათებში ჩარგო, ცუცხლოვანი თვალებით მიაშტერდა ქალს და მისკენ გახიზნა. დომენტის კი ძაღლი თვალს არიდებდა, თითქოს გრძნობდა, რომ კაცს დადამახავად უჯავრებოდა.

იმვე საღამოს დედაშვილი სამხარეულში განცალკავდნენ. მავრამ შეილს თავისი ეჭვები გაუშიხლა — შენი ქმარი თურმე ყოველდღე ლილის ბავშვების სანახავად დაიარება, სინამდვილეში კი მზიას ემუსიადება, მასზე ზრუნავს, ამხნევებს. თუ კაცს გულში ავი ზრახვა არ უდევს, უცხო ქალს, მერე ისიც მსუბუქი ყოფაქცევის ქალს, ასე რატომ მოეპყრობაო?!

გულქანი ისე იქცეოდა, ვითომ ქმრის საქციელი ოდნავადაც არ აღელვებდა. როცა დედა ჩააცვიდებოდა, დომენტი მთელი დღე რომ იკარგება, რატომ ერთს არ იკითხავს, სად ემამაკებშიაო, უდარდელად მიუგებდა ხოლმე, ჯანდაბაშიაც ყოფილა, ნეტავი სულაც თავიდან მომწყდესო.

იბტიბარს არ იტებდა, თორემ... ეჭვი ისეთი რამ არის, თუ ერთი ადამიანის გულში ჩაიბუნდა, მორჩა, მსკვნივების ნაართმევს, ტყუავონებას აუფორიაქებს!

გულქანი გრძნობდა, დომენტი უწინდელივით მოკრძალებით, სიყვარულით აღარ ეპყრობოდა, თითქოს მის თვალებში რაღაც დაფარულ მძულეკარებას კითხულობდა. ეს კი მტარჯულე ფიქრს უმძაფრებდა, ააებებდა რომ გორკო ამ გამოროტებულყოლსა ჯერ თქვედ ახალ ჯვარდაწერილს არჩევანს ვილა არ უწუნებდა, ამ ხნის კაცს ცოლად როგორ გაჰყვირო. კაცი ხნითა და გარეგნობით კი არა, ხასიათით ფასდებო, პასუხობდა იგი. თითქოს უჯვარდა დომენტი და არც უყვარდა! დედაც ისამივნება და ქმრისათვის სასურველი რომ იყო, მავრამ ამასთანავე იმსაც გრძნობდა, რომ მისდამი თავად არ ჰქონდა ძლიერი სურვილი. ისე ეწვენებოდა, თითქოს რაღაც არ ჰყოფნიდა, ვილაცას ელოდა; ახალი მოდის კაბას იყიდდა, თუ ფეხსაცმელებს, გული გარეთ მიუწევდა, რათა მამაკაცები მოეხიზნა, მათი მზერით სიამოვნება განეცადა. ეს აზრები განსაკუთრებით იმის მერე გაუცხოველდა, რაც ქმარი მისდამი გულგრილი, უხეში და უტიფარი გახდა.

გულქანის ეჭვები უსაფუძვლო არ იყო. ლილის გარდაცვალების შემდეგ დომენტის გულში ცოლისადმი და, განსაკუთრებით სიდედრისადმი სიძულვილის გრძნობა გაჩნდა. მერე რომ ცოლის სიტყვაზე არ შეელო, მისი ყურმოჭრილი მონა არ ვყოფილიყავი, ერთადერთ

დას მზრუნველობას არ მოეკლებდი და, ალბათ, ასე ტრადიციულად არ დამთავრებდებოდა მისი სიცოცხლეო.

ერთხელ დომენტი მოგვიანებით დაბრუნდა შინ, ვახშმის დროს წამოსცა.

— შვია უკვე კარგად არის... მთლად შეიცვალა, იასამანივით გაიფურჩქნა...

გულქანი გაეცეხლდა:

— ნეტავი რა გული გააწყალე ვიღაც ოხერი შვიათი, ვინ არის, ვის დაჰკარგვია?! მისი სახელი აღარ გამაგონო!

— რატომ, რა დაგიშვა?

— შენ ჩემზე უკეთ იცი, რატომაც? — და დედის სიტყვები მოიშველია, — თუ კაცს ცუდი ზრახვა არ ამოძრავებს ქალისადმი, მერე ისიც ზნედაცემული ქალისადმი, მზრუნველობას რატომ გამოიჩენს?

— კარგი ადამიანია და იმიტომ ვაფასებ, გაჭირვებაში ლილის მხარში ამოუდგა, დახმარება გაუწია!

— ახლა გავიტყბა ლილი? რითი ვერ გაიგე, რა ზნისა და უფადაცვისა იყო ის საცოდავი?!

სამხარულღოში დადარაჯებულმა მავრანმა, მათ საუბარს ყურს რომ უდგებდა, გამოაძახა:

— ასეა საერთოდ, მიცვალებულს ანგელოსად უსაბავთ. მისი ნაკლი კი გვაგონებდა!

— შენდა მაკლდე? — დომენტი კიდეც რადიკის თქმას აპირებდა, მაგრამ სიტყვა შეწყვიტა, რადგან კარებთან გამოტოლი დოგის ამღვრულ თვალებს წაანყდა და იმის შიშით ძალღი ზურგზე არ შემომახტესო, ფეხაკრებით გაევიდა თავის ოთახში.

მავრას გამოცდელ თვალს არ გამოპარვია, რომ ცულქმარს შორის დღითიდღე გულგრილობა ისადგურებდა. რატომ ღმერთი არ გაიცილებს, დომენტი ასეთი ცოლის პატრონია და სხვებთან დანაწნალებსო.

— შეილო, ასე რამ ჩავაფიქრა? თუ გინდა ქმარი ხელში ჩაიჭიროო, ცოტა გულცივად მოეპყარო, თავი მოანატრე, ეჭვი იყოლიე! — ურჩია დედამ შვილს.

— ეს სულაც არ მადლეებს. უხასიათოდ ვარ, ცხოვრება ფუჭ სიზმრად, არარაობად მტყუნება! — მიუგო გულქანმა და მტოცნებ თვალები ღია ფანჯრიდან სადღაც ცის დასაღლიერს მიამყრო, თითქოს იქ ვიღაც უხილავ არსებას ქურჭტადა.

— ვიცი შეილო, ეს რა სწულეებაცაა. ღმერთია მოწმე, შენთვის სიკეთე მინდოდა, აბა, ერლი დამისახებლე, შენზე უკეთ ვინ ცხოვრობს, ვინ იცვამს, ვინ იხურავს?

— ვის რად უნდა ეს ჩერებები? ნეტავი ამ სხვა ვინ შიშობლობს, ფეხშიშველი ვინ დაიარება? დაე, ყველაფერს მოკლებული ვიყო. ოღონდ გულს უხაროდეს, უმჯობესია სიყვარულმა მომკლას, ვიდრე მოწყენილობამ!

— მერე რა გემართება, ასე მძინარეობ? — ნია? ქალი არა ხარ, შენც ადელი და... — ცნობისმოყვარეობა აღძრულმა გულქანმა ისე შესძახა ნითხარი, ნითხარო, ლამის სიტყვა პირიდან გამოსტაცა. დედამ კი თითქოს ურვეულს არაფერს ამბობდა, მშვიდად განაგრძო — რატომაც არა, გუტყვი: დღიდან გაჩენისა ღმერთმა ქალს რიდი, კდეშამოსილება ჩაუნერგა. კაცი კი სითამამით დაასაჩუქრა. ბოლოს ღმერთი თვითონვე მიხედა, ქალები რომ დაგვიარა და ცოტაოდენი სიღმევე გამოიშტა. ჭკვიანი დიაცნი მოლაღატე ქმრის საქციელზე თვალს ზუჭავენ, დუმან, მაგრამ არ ივინყებენ. შენ რაღა გემართება, ქალი არა ხარ, გაიარ-გამოიარე, გაიხედე-გამოიხედე და გაერთობი.

გულქანს სახეზე აღმური ნაეკიდა, ერთბაშად გული ძალუზად აუტკვრდა, ძლივს წარმოსთქვა:

— კარგი კი ექნება, მაგრამ...—ჩუმად ამოიხიზრა, და საცოდავად დასძინა — სად მატქს მაგის თავი, უშნო ვარ, მოუხერხებელი!

— ფერი გაკლია, თუ ზორცი. ვერცერთი ქალი წინ ვერ დაგვიდგება. სანამ დრო გაქვს ნურაფერს მოიკლებ, დატყბი, გაიხარე!

ცამდე მართალია დედამისი, ქმრის ხელში რა ნახა, რა გაიხარა?! ეპ, როგორ ენანება გაფრენილი წლები! მაღალმა ღმერთს, ჯერ ისე ხალისით, ძალღონით სავსეა და სიცოცხლეს ურჩევნია ძლიერი სიყვარული!

ბინდებდებოდა, როცა გულქანი ადრე მინიშნებულ ბინაში მივიდა. დერფანში მოხუცი ქალი შეეგება, სახეზე ცბიერი ღმილი რომ აღბეჭდოდა: — მოდი, მოდი, ჩემო კარგო, სტუმარი ღვთისაა!

გულქანი მასპინძელს შავ სათვალეებიდანაც თვალს ვერ უსწორებდა, მაგრამ მისი გახშირებული სუნთქვა იმას მეტყველებდა, რომ მარტო სახეზე კი არა, გულშიც ცეცხლი ეკავა.

ქალისთვის შეება რომ მიეცა, მოხუცმა შენიშნა:

— გენაცვალე, შენი ტანის პატრონი ასეთ მაღალ ქოშებზე რამ შეგაყენა, ან ამ გაგანია სიცმეში ლაბადა რას წამოგისხაეს?

— ცვალებადი აზინდებია, საღამოთი არ გაავდრდეს-მეთქი, — მიუგო გულქანმა.

— ნულარ გემინია, საიშედო ჭერქვეშა ხარ, საწვიმარი მოიხსენი. — და რაკი სტუმარი მიაივ ორჭოფობდა, მოხუცმა ლაბადა ძალით შეხსნა.

ახალგაზრდა ქალის მოლილევი შიშველმა მხრებმა ჩაბნელებულ დერფანს სხივი მოჰფინა.

— მშვიდად, გონივრულად მოიქციე! — ნასმარჩულა მოხუცმა, გულში კი გაიფიქრა.

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

ერთ ყალიბში ჩამოსხმულებს ჰკვანანო. დროგორც პატარა ბავშვს, ვისი ნახალისებაც განუზრახავთ, სტუმარს შინდისფერ სარაფანაში მჭიდროდ გამოკრულ მხრებზე ხელი ნაუტყაპუნა.

გულქანი იმის თქმას აპირებდა, გაევიგე, თურმე თქვენთან ახალგაზრდები იკრიბებიან, ცუკავენ, ერთობიანო, მაგრამ კრიჭა შედგრა, გადატყველო შლილ შეხლებზე ოფლის წინწკლები გაუბრწყინდა.

მოხუცი კი განაგრძობდა:

— ოღონდ ყოველგვარი ინილ-ბინილოს გარეშე მე გაგერიდებით, სიმარტოვეს უფრო მეტად სიტყობოება ახლავს! — ოთახის კარები შეღო და შეფერხიანებულ ქალს ძალდატანებით ზღურბლზე ფეხი გადამდგმევინა. მყისვე კარები ბრახუნით ჩაიკეტა.

ორმა ნაკვერჩხალმა, ვით უკუნში შეფეთებულმა კატის თვალებმა, ქალი დაჭინჭრა, თმა აუბურძგნა... არაბულ ტახტზე, სხვადასხვა ზომის ბალიშებზე და ორ დიდ მუთაქას ზედახორა რომ გაემართათ, დიდულვაშება ჭაბუკი მხარეთმოზე ნამონოლილიყო.

„ს არის! — ქალის გონებაში ერთბაშად დაიჭქვა და თხემით ტერფამდე ფრუანტელმა ჩაურბინა.

მრგვალ მაგიდაზე კონიაკი, ორი ვერცხლის სირჩა და შოკოლადით საესე ვაზა გაარჩია. ფარდებჩამოფარებულ პატარა ოთახის ყოველ კუთხე-კუნჭულს მომხიბვლელი ვენებიანობა აჩნდა.

ვატი მკვირცხლად ნამოხტა, უნდოდა დამ-შეიღებოთ ეთქვა, მაგრამ ხმაში მოუთმენლობა დაეტყო:

— დაბრძანდი, ქალბატონო გულქანი!

— მოყანი, ნოშრევანი! — ძლივს გამოსცრა სტუმარმა, ანგარიშმიუცემლად ჩანთას რომ აცოფდებოდა.

ჭაბუკი უმაღ ქალთან გაჩნდა, მომრგვალებულ მხარზე ხელი მოხვია, რათა სკამამდე მიეცილებოდა.

ქალმა აშკარა უკმაყოფილებით მოიცილა ყმანველკაცის ხელი, სკამზე მოწყვეტით დაეშვა.

ნოშრევანი სოროსთან ჩასაფრებულ კატასავით მოსჩერებოდა ქალს, თან თითქოს შეფერხიანებული თვალებით რაღაცას ეფუძრებოდა.

გულქანი სინაზით, სითბოთი განიმსჭვალა ეაცისადმი.

ფურცნი მაინც იფოს წრფელი, განა ვინმე ამოიყნობს მისი გულის ჭურჭლს. ნოშრევანის ნახვისთანავე ხომ ზუსტად განჭერიტა, რომ ნათია შეიღისათვის კი არა, თავისთვის ზრუნავდა. ჭაბუკი რომ ქმარ-შვილიან ქალს ასე აამსუბუქებს, უთუოდ ქალის შიამებელი იქნება. აღბათ ნათია ქალიშვილობაშიც არაფერს იკლებდა.

გულქანი ნელში გასწორდა, კარგად შეიშინა, და მიბნედილი, ოდნავ დაყოვნებული ხმით უთხრა:

— ნოშრევან, მაშ ისევ გახსოვარ?

იმ აზრმა, რომ ქალს გრძნობა მოერიაო, ვაჟს გამბედაობა შემატა და თამამად მიუტყო:

— შენს თავს რა დამავეინებეს!

ნოშრევანს ქალის გაბრწყინებული თვალები, მაღალი მინიტი, მთრთოლვარე გულმკერდი და ყოველი ის, რის წარმოდგენაც ფიქრით, თუ ოცნებით შეეძლო, კანს უნდაეცა, თავბრუს ახვევდა, განსჯის უნარს ართმევდა. უნდოდა გულქანისათვის რაღაც კარგი ეთქვა, მაგრამ აზრს თავს ვერ უტამდა. თავისდაუნებურად სტუმრის გვერდით გადაჯდა, მარმარა მკლავებზე ნაეტანა...

გულქანი თავშეუკავებლად იცინოდა, ვაჟს ბედებით იგერიებდა, უძალიანდებოდა. გახელებული ჭიდილი ქალიშვილობაში განცდილ ნეტარებას ჰგვრიდა, ჭკუაზე შლიდა...

...ვაჟმა სიგარეტს რომ მოუკიდა, ქალი შეეკითხა:

— ისევ ზაქარას თანამშრომელი ხარ?

ნოშრევანმა გაიცინა:

— მე იმასთან არასოდეს არ მიმუშავნია!

— მაშ რატომ ასე გაგვაცნო შენი თავი?

— რას გაიგებ, ალბათ ზაქარას ემაყუბოდა ეს, მეც რა მენადლელობდა! ჩამოვარდა დუმილი.

— ხომ არ გეძინება? — დუმილი რომ დაერღვია, შეეკითხა გულქანი.

— ასეთ ძვირფას ნუთებს ძილისათვის როგორ გავიმეტებ!

ჭაბუკმა კიდევ ერთხელ გააბოლა სიგარეტი.

ქალიც ნაეტანა სიგარეტის კოდოფს:

— უიმე, დედა, ეს რამდენი მოგინევია! — და ნამწვავებით საესე საფერფლე თავისაქნ მისწია.

ქალმა ღრმად მოქაჩა პაპიროსი, კვამლი გვერდზე გააბოლა:

— მითხარი, მიახებ რამე კარგი...

ვაჟს რატომღაც უნდოდა ეთქვა სანდომიანი ხარო, იმან კი უთხრა:

— ხომ გითხარი, დიდებული ქალი ხარ, მზეთუნახავი!

ფერფელანში ფეხის ხმა გაისმა.

— მოხუცია, დანება და დიძინებს! — ნასაფრჩხელა ნოშრევანმა.

... რა მოარბენინებდა? რაღას შემპირდა, გვიანობამდე არ მოვალსო! — ჭურჭლითვე მიუტყო ქალმა და მაშინვე იკითხა, — რომელი საათია?

ვატი მაგიდას გადასწვდა, მაჯის საათი მოძებნა:

— ორის ნახევარია!

— რას ამბობ, რა დიდი დრო გასულა!
— ქმრისა გეშინია?

— არც ისე! — და მყისვე ინანა, ეს არ უნდა შეთქვა, ქალი ქმრის დამცირებით, საკუთარ თავსაც იმდაბლებსო. და განაგრძო, — რატომ უნდა მეშინოდეს ქმრისა? იმას ხომ არაფერს ეპარავ. მზურვალე გრძნობა მინ აღმარი ჩემში და შენვე დაგიბრუნე... ჩემი ნასვლის დროა, მერე, აღბათ ტაქსის შოვნაც გაძინდები!

— მარტო რას გაგიშვებ, ვიგული ეზოში მიჰყვია, ოღონდ, მითხარი კიდევ როდის მოხვალ?

— როდის გინდა, რომ მოვიდე?
— დილაზე! გათენებამდე მხოლოდ შენზე ვიფიქრებ!

ზინიდან რომ გადმოდნენ, გულქანმა გამოსამშვიდობებლად სახლის პატრონთან შეარბინა.

— რატომ ჩქარობთ? — შესვინა სტუმარს მოხუცმა, გულში კი გაურბინა: „აი ეს მინა-დასაწყელი, დედის შვილი არაა ასე როგორ ნახალისდა, გაბრწყინდა, ნეტავ თუ დაინახავს ჩემს ამბავს!“

გულქანმა ფაციფუცით ჩანთიდან რაღაც ამოიღო და მოხუცს მუჭი უბეში ჩაუტურა.

— არაფერი მინდა, ჩემო კარგო, მავ ყმანვილმა ყველაფერზე წინასწარ იბრუნა, — ამბობდა სახლის პატრონი, თან უბეში ხელს იფათურებდა, მაგრამ ნაჩუქარს ვერ პოულობდა.

— არა უშავს რა, ეს ჩემს მზრივ გქონდეს!

— იბარე, იბედნიერე! ამას იქით, დღე იქნება, თუ ღამე, ჩემი სახლის კარი შენთვის ღიაა... ოღონდ, შენს ვახარებას... — და თვალის მოჭუტვით დერეფანში მყოფი ნომრევიანი ანიშნა...

დოგის ყვეამ მთელი სახლი ააფორიაქა. პასრი ბრჭყალებით კარების ნირთხლს ებლაუჭებოდა, აღმასის კბილებს აკრატუნებდა.

— რა ეშმაკი დაგეტაკა, შე ოხერტიალო, გაჩერდი! — ყვიროდა ნამშინარევი მავრა და ცდილობდა გაავებული ძაღლი კარებიდან მოშორებოდა.

ნავაზი არ ცხრებოდა, კარებს გამეტებით აწყებოდა, იღრინებოდა. როცა კიბზე ნაცუნობი ფეხის ხმა გაისმა, დაცხრა, დაშოშინდა.

ოთახში შესულ გულქანს ძაღლი ზედ შეახტა, დრუნჩით მიეტანა.

დედა-შვილმა ძლივს შეაგდეს იგი თავის ოთახში.

მავრა ეჭვით უმზერდა გულქანს, თვალში ბედნიერების სხივი რომ უკრთოდა.

— სად იყავი, ასე რად დაიგვიანე! სასმელის სუნიც აგდის?! პირი გამოირცხებ,

ტანზე ცხელი წყალი გადაივლეს! უკმაყოფილოა ჩულა დედა.

— არა უშავს რა, ხვალამდე გამოვიღის! — მიუგო უფარფელად შვილმა.

— ვაგბატონი მობრძანდა, — და ცერი ცოლ-ქმრის სანოლისაკენ გაიშვირა, — თავი ცუდად ვიგრძენი, დავეთხოვეო.

— აი ეს საზიზღარი, იგონებს, თვალყურის დევნების მანიითა დააყადებულა!

გულქანმა ხელპირი დაიბანა, გრძელი კაბა ნამოსხა და სანოლ ოთახში შევიდა. გრძნობდა, ქმარს ეღუოდა, მაგრამ მაინც შეეკოხა: — გძინავს?

— კაცი შეიშუშნა, ცოლისაკენ გამომბრუნდა.

ქალმა იდაყვებით კაბა სკამზე მიადგო და ლოჯინში შეცურდა.

ქმარი კუნძივით იდო. ნომრევიანთან გატარებულმა საღამომ გულქანს უფრო მწვავედ აგრძნობინა, თუ რა მოუქნელი, მძიმე ასატანი იყო დომენტი. თითქოს ვაგის ძარღვედაყრილი გრძელი მკლავი ისევ შემოჭუროდა წელზე.

დომენტიმ ამოიხორა. — ბოლოს თქვა:

— სად იყავი, გულქან, შენი კი არა შენი სიღამაზისა მეშინია, შეგირინდებიან, არ მოგასვენებენ!

— რა მიზეზი მომიცია, ამას რომ მიბედავი? ქალის პატიოსნების მწყემსო, გინდა მზეთუნახავი იყოს, გინდა ჯოჯოხეთის მამახალა, სინდისია. ვისაც ეს არა აქვს, რამდენიც არ უნდა უყარაუღო, ცხრაკლელშიც რომ გამოამწყვდილო, უნამუსობას არ მოიშლის. და თუ შენ ყველა ქალი უზნეოდ მიგაჩნია, ერთხელ და სამუდამოდ გაიგე, რომ მე მაინც არა ვარ ასეთი! — და ვითომ განანუგებულმა, ქმარს იდაყვი წასცხო, ზურგი შეაქცია. სინამდვილეში კი აღარ შეეძლო დადლილობასა და მორეულ ძილს გამკლავებოდა.

ლონდა ხშირად ეკითხებოდა თავის თავს, იქნებ ცდები, უჭკუოდ ვიქცევი, ბადრის ცოლად რომ არ მივდეგო. რა ქნას, როგორ გაყვეს, როცა მშობლებს კვირამი ორი პარასკევი აქვთ. ადრე სულ იმას ჩასჩირინებდნენ, ბადრი ჩერჩეტია, უმჯობესია გაუთხოვარი დარჩე, ვიდრე ასეთ ქმრის ხელში განვალდე და გაიტანჯოო; ახლა კი ყურებს უჭედავენ: „აი თურმე რა ძნელი ყოფილა ადამიანის ამოცნობა, ბადრი სულაც არ არის ისეთი, როგორც გვეგონა; ხუმრობა როდია, ახალგაზრდა კაცმა თავისით ცხოვრებაში გზა გაიკვლიოს, დანინაურდეს. ამისათვის მარტო ჭკუა, დედაშვილ-მამიდაშვილობა არ კმარა! კაცს ცოტა მოხერხება, სოკოზად უნდა გააჩნდეს!“

— თქვენ არ იყავით, ბადრის სახელის გა-

გონება რომ არ გინდოდათ. ნეტავი ასე ერთ-ბაშად რამ შევიცვალათ აზრი? — უთხრა ერთხელ მშობლებს ლონდამ.

— ბადრიც ის ბადრი აღარაა, გადასხვაფერდა! — მიუგო ნათიამ.

— ასე უცებ? — გაიოცა ლონდამ.

— დიახ, უცებ! ადამიანებს ერთბაშად ეხილებათ თვალი, ეცვლებათ ხასიათი, სწორ გზას ადგებიან!

ლონდა იმიტომაც იკავებდა თავს, აფთიაქის თანამშრომელმა ამბავი მოუტანა, შენი მეცობარი ყმანიელკაცი ვაჟის პარკში ენახე, ოქროსფერშიან ქალიშვილთან დასვირნობდაო. ამას ისიც დავრთო, რომ მის ყურამდე მიადნია ხმამ, ბადრი რომელიღაც პროფესორის ქალს ეარშილებო. ეტყობა ბადრი ქალეზის ამჟღავნა, სასიყვარულო თავგადასავლების მოტრფიალზე, როგორ დაიჯეროს, ოცდაორეა წლის ახალგაზრდა კაცს ამხელა ქალაქში მეგობარი ქალი არ ჰყავდეს?!

— მერე ამის გაგებას რა უნდა, მთავარი სამმართველოს უფროსის თანამშემწეს დაურეკე, იმას ყველაფერი ეცოდინება! — უთხრა დედამ, როცა ლონდამ თავისი ფიქრი გაანდო.

— თამაზს უმადური პირადი მდივანი ჰყავს, ორჯერ დაურეკე, მაგრამ ხეირიანი პასუხი არ მალერსა!

— მეორე ოთახში გადი, პარალელური ტელეფონი აიღე, გირჩენებ როგორ უნდა ხალხთან გაშინაურება.

— ალოო... ალოო... — ნაზად განელა ხმა ნათიამ.

— მმართველი თათბირზე! — გაისმა ყურმილში გოგოს უკარება ბოხი ხმა.

— მმართველი არ მინდა, გუნაკალებ!

გოგოს ხმა უფრო გაუმკაცრდა:

— არც მოადგილე!

— ეს რა ნერიალა ხმა გაქვს, რომელიღაც მომღერალს მაგონებს!

— ქალბატონო, არც სმენა მაქვს, არც ხმა მთავარა, — და კმაყოფილებით გაიცინა.

— ვერ დაევიჯერებ! შენი წმინდა პატრონი არ შეიძლება კარგად არ მღეროდეს. გეთაყვა, შემთხვევით მანდ ხომ არ იმყოფება ტოლის ქარხნის დირექტორი ბადრი ბადრიძე?

— ქალბატონო, იყო და ნაედიც ვინ კითხულობს?

— მისი მეუღლის დედა ვარ...

— მეუღლისა თუ... რამდენადაც ვიცი, ლილის მშობლები არ ჰყავდა!

— როგორ? ლილის შეემთხვა რამე!

— ქალბატონო, ლილი ხომ მშობიარობის შემდეგ გარდაიცვალა.

— ბავშვი როგორღაა?!

— რატომ აკლებთ? ლილის ტყუპი ბიჭი გაუჩნდა.

— საწყალი ქალი, ეს რა უბედურება დასტენია თავს. ბავშვები როგორ არიან?!

— კარგად, ჯანმრთელად, სწორედ იმეორეა ნობს, ის უნეეს დედობას!

— ყველაფერი ასე დანერვილებით როგორ იყით?!

— მზიას ადგილზე ვარ. ისიც ალბათ დღეს-ხვალ ილოვირებს!

— გამადლობთ, ძვირფასო, თუ ნებას დამირთავ კიდევ შემოგვხმარებთ!

— ქალბატონო, როცა გენებოთ, მაშინ დარეკეთ!

ნათიამ ერთ-ორჯერ კიდევ დაურეკა თამაზის პირად მდივანს, მერე ინახულა კიდევ, ძვირფასი სესამი. მიართვა და ბადრის ამბავი დანერვილებით გამოკითხა. ქალიშვილმა რაც კი რამ იცოდა, ყველაფერი მოუყვა კეთილმოსურნე ქალბატონს. სხვათა შორის, ისიც უთხრა, ამ ბოლო დროს ხმა დაირხა, ბადრი რომელიღაც პროფესორის ქალს ირთავსო. სამედიცინო ინსტიტუტის ასპირანტი უყოფია. თურმე ისეთი ღამაზია, იმის ნახვას ახალგაზრდა სჯობს, და ბოლოს შეჰპირდა: „თუ ახალი რამ გავიგებ, დაუყოვნებლივ შეგატყობინებთ!“

ნათია შეუფიქრანდა.

ნუთუ ბადრი სხვა ქალს ირთავს? იქნებ განკუთვნილია პარაკოს ასე?! კარგი იქნებოდა მათც დაეარაფე ხმა, ლონდაც სხვაზე თხოვდებო. ნოსრქვენი იყო ამისათვის ზედ გამოჭრილი, მაგრამ რახანია მათ ოჯახში ფეხი არ დაუდგამს.

ასე თუ ისე, სხვა გზა არაა, ლონდა უნდა აიძულონ ბადრის დათანხმდეს, ცოლად გაყვეს. თუმცა შვილური ბედის ამორჩევისას მშობლებს არაფერს ეკითხებიან, მაგრამ შეგონებას მაინც დიდი ზემოქმედების ძალა აქვს.

ბადრი მიხვდა ასე დაუცხრომლად რატომ მიიწვევენ ადამიანები თანამდებობისაკენ! დიდი არაფერი, მოხელეა, დირექტორი ამის და არც არის. ბრძანებით ის არის ზელმძღვანელი, ზურგში კი მეურვე უდგას, მაგრამ თანამშრომლები რადით, კრძალვით ეპყრობიან. რა დაავინყებს იმ ნეტარ ნუთებს, პირველად დირექტორის კაბინეტს კარები რომ შეადო, რაღაც განუცდელი სიხარული, აღმაფრენა დაეფულა. და დღესაც შეუდგამს თუ არა ფეხს კაბინეტში, ამას განიცდის. როგორ არ აღტკინდეს, როგორ არ იზვიამოს? ოცნებაშიც ვერ წარმოიდგენდა, რომ ასე ერთბაშად აუსრულდებოდა დიდი ხნის ნატვრა: ექნებოდა კაბინეტი. რა ეუყოთ, რომ იგი პატარაა, მთხოვნელების რიგი არ უყენია. ადვილი შესაძლებელია ბედმა გაუღიშოს და ფართო კაბინეტში გადაჯდეს. ეჰ, თანამდებობას დიდ ღვინასთან ერთად, ზოგი რამ დამამყრებელიც ახლავს! იოლი როდია თავის დამდაბლება, ქარაფშუტა ზელქვეითის რო-

ლის თამაში? გულს ურევს მთავარი სამმართველოს უფროსის აბუჩად ამგდები, დამყნაეი შეერა.

რაც დირექტორად დანიშნეს, ერთი დღე არ დაუსვენია, მადლობის მაგიერად უფროსები უკოფინება, შევბულებმა იმიტომ არ გადიხარ, არ გინდა ქარზინდან წილის დაკარგვა... რა იყიან, რომ ამაზე უფრო მეტად დირექტორობის დაკარგვისა უშინია! ისე მიუჩვია მბრძანებლობას, ხელქვეითების მორჩილებას, ისე გაუტყბა კაბინეტში ჯდომა, ძნელად რომ ყოველივე ამას შეედიოს.

მთავარი სამმართველოს უფროსი კი თავს იწონებს, ბადრიძე მე აღმოვაჩინე, გაბედულად დაეანინაურე, და ფრიად მგამაყება, რომ ახალგაზრდა კაცმა ნდობა გამართლა, კარგი დირექტორის სახელი მოიხვეჭაო.

არ დეებებს, რაც გინდა ის ილაპარაკონ, ოღონდ მუერვე მოაკლდონ, დამოუკიდებელი დირექტორი გახდები.

ასეთი ფიქრები უტრიალებდა ბადრის და. რა გასაკვირია, რომ გამიერადები დაურყავადნენ თუ არა, გამოგვიარეო, მაშინვე თავს დაუყარავდა ხოლმე, ხანდახან დაუპატიებლადაც ესტუმრებოდა. ზაქარიასა და ნათიას უბოდიშებდა: „შაბატიო, მოულოდნელად რომ გენვით, აქეთ ნათესაეთან ვიყავი და სინდისმა არ გამიჭრა, რომ არ შენახეთ!“

ღონდა საგონებელში იყო. უწინ ხომ ბადერი კრინტსაც არ სძრავდა ამ ვიდაც ნათესაზე. ნამდვილად პროფესორს გულისხმობს. თანაც ადრინდელივით ყურში აღარ ჩამჩურჩულებს მომენტრე, შენი უნახაობა აღარ შემიძლო.

ერთ საღამოს ბადერი მოულოდნელად ეწვია გამიერადებს, ღონდა სახლში მარტო იყო.

ვაჟს არასოდეს ასეთი მომხიზველელი არ სჩვენებია ქალი. უფერუშარილო თითრ სახეზე ვარდისფერი დაჟერავდა. ჩითის კაბაში უფრო მღალა და სრული ჩანდა.

„აი, თურმე რას ნინნავდა ჩემი ნინათგრძნობა, აქეთ გული რატომ მომიწევდა!“ — გაიფიქრა ბადრიმ და ღონდას უთხრა:

— ეტყობა, ღმერთივე გვემბარება!
— როგორ? — იკითხა სუნთქვაშეკრულმა ქალმა.

— მარტო რომ ხარ! მინდა მოგელაპარაკო, შენი საბოლოო პასუხი გავიგო.

ღონდა განზე იხედებოდა, ეშინოდა, თვალეებმა არ გაამტლავნონ ჩემი აფორიაქებული გულის ამბავიო.

ვაფი შეეკითხა:
— იქნებ სხვა გიყვარს ან ჩემზე უკეთესი საქმრო გყავს?

— არა! — მიუგო მტკიცედ ღონდამ.

— იქნებ არც მე გიყვარვარ; გხოვც გულახდილად მიპასუხო! — ქალმა ხელისგულდებით აკრემლებული თვალები შეიმშრალა:

— არ შემიძლია ადამიანთან თაყვანს ვცემ, გულახდილი არ უფრო რა გამართება? მთავარი სამმართველოს უფროსთან თავს რატომ იჩერჩეებ, ან მის ცოლს რას ელაზხანდარაყები?

— რაღა ჩემი გიკვირს? განა, ასევე არ იცევა სოლომონი? ნუთუ ვერ ხედეები, რომ სამმართველოს უფროსი საეარძელში საიშედიოვ რომ იჯდეს და სხვეზებე ქუეიანი გამოჩნდეს, ქარაფშუტებს იკრებს გაარშემო!

ღონდამ აღტაცება ვერ დაფარა:

— ეს რა კარგად შეგინიშნავს! თუცა ბენზე მარცხ ნანვლი ვარ, რატომ აქამდე არ მიიხარია, არ გამაფრთხილებ!

— ჩემი სიგლაზე როგორ შეტევა? თანაც შეგონა თვითონ მიხედებოდი.

ქორნილი არმახში გადაიხადეს.

სულ რაღაც ორმოცამდე კაციისათვის გაეშალათ სუფრა. მაგიდის თავში ნეფე-დედოფალი ისხდნენ. გვერდს ხელის მომკიდებელი უშმევენებდნენ.

სტუმრებს შორის იყვნენ ახლობლები, მეზობლები, ღონდას ორიოდე ამხანაგი.

— შეგონა უფრო მეტი ნათესაები გვენეოვდნენ! — უთხრა ღონდას ბადრის.

— ნათესაები საქმაოდ დეიპატივეთ, მაგრამ რატომღაც არ მოვიდნენ! — მიუგო ღონდას.

— გასაგებია! — გულში კი ჩაილაპარაკა: „ნეტავ რა ობრად უნდათ გამოუყენებელი სიმდიდრე ეპ, სიდა ხარ ესტატე! სახალწლოდ დღორს რომ დაჟკლავ, ორ ამდეგ ხაღბს მარტო ვაურმაზე დაჟატივებ ხოლმე. აღბათ უკანასკნელ პერანგს გაიხიდიდი და შამაჟაპურ ქორნილს გადაგვიხდიდი!“

ახლადმეუღლებულეებმა მოილაპარაკეს საქორნილო მოგზაურობა გადაფიქრეთ. ეს უფრო ბადრის სურვილი იყო. სამსახურში საქმე აუარებელი შატეს, სად მცალია აქეთ-იქით სასიარულოდო. არც ღონდას უნდოდა გამგზავრება. ამბობდა: „მოგზაურობას ვერ ვიტყბა, შინ ყველაზე უკეთ ვგრანობ თავსო“.

ნათიამ ერთი ამბავი ასტეხა, როგორ შეიძლება ახალგაზრდაწერილნი საქორნილო მოგზაურობაში არ ნავიდნენ, ასეთი ბედნიერი დეეები თითზე ჩამოსათეფელია, ამიტომ ისე უნდა ვაატაროთ, სამუდამოდ დაგამახსოვრდეთო.

ბადერი დღმდა, რაც ნათიას აღნიიანებდა — აი, ეს შეჩეენებული, მარგალიტივით გოგო ხელში ჩაიგდო და პასუხის ღორსადაც აღარ მხდის, აღარაფრად მაგდებოს; თუ ამთავითვე ჩემი რიდი და მოკრძალება არ ჩავუნერგე, მერე ამაოდ დაემშრები, არაფერს დამიჯერებსო. ის ამის გამო უფრო აციფდებოდა ბადრისა და ღონდას, თორე მოგზაურობაში

ნავიდოდნენ თუ არა, ეს მაინცდამაინც დიდად არ ანუხებდა.

— უნდა აუცილებლივ გაემგზავროთ, გადადება არ შეიძლება, არ შეიძლება! — ისევ და ისევ გაიძახოდა ნათია.

— ვითომ რატომ?! — ბოლოს ველარ მოითმინა ბადრიმ.

— გადადებულს განხორციელება არ უნერია!

— რა მოხდა შერე?

— ეს რა პასუხია?! ახალ ჯვარდაწერილებს ერთიმეორის მგტი არავენ უნდა ახსოვდეთ.

— დედა რა არის სადავო, არ გვირდა წასვლა, შორრა და გათავდა! — თქვა ლონდამ.

— რა შედარდება, ნუ ნახვალთ! — მიუგო უფარდელად ნათიამ. — უჭკუო ვარ, თქვენი გულსნათვის ან რა თავს ვიტებ! რახან არ გინდათ, მაშინ მე და მამაშენი გავემგზავრებით ტურისტული მარშრუტით საზღვარგარეთ. „გაემგზავრებით, რას ამბობთ, პარიზიდან გამოგზავნიან ვიხას!“ — გულში ჩაიციბა ბადრიმ, შერე ეს ლონდასაც უთხრა.

— შენ იყინი, მაგრამ მამაჩემის გაუკეთებელი არაფერია, პარიზში კი არა, თუგინდ მთვარეზე გაფრინდებიან — მიუგო ცოლმა.

* * *

ნავახშევს, ბადრი და ლონდა წარდს თამაშობდნენ.

ზაქარია არაბულ დივან-ტახტზე ნებივრობდა, გახუტს კითხულობდა.

ნათია მოედბის ჟურნალს ფურცლავდა, ცალი თვალი ახალგაზრდა ცოლ-ქმარზე ეჭირა.

ქურდბაცყების ასამართლებენ, სჯიან, მაგრამ ტურდობას ბოლოს ვერ უღებენ. იმათ აკაცობაზე რომ კვითხულობ, თავი შემზარავი აზრებით მეყვება. ზომ შეიძლება ერთ მშვენიერ დღეს ჩვენც კარზე მოგვიკაკუნონ! თქვა ზაქარიამ და გახუთი მაგიდაზე ისროლა.

— შერე და, შე კაი კაცო, ეს ამოდება იარალი რისთვის გაქვს?! მამა-პაპანი ამით ველურ ტოშებს იგრიობდნენ და ჩვენ მზადალ ქურდებს ვერ უნდა გაუშვალავდეთ?! — შენიშნა ნათიამ.

— თქმა იოლია, აბა ერთი სცადე და, კაცის თავზე იარალი შემართე. ესეც რომ არა, ამ კაციან თოფს ეშმაკიც ვერ გაისვრის. ან საიან ხანჯალს იძრობ, ხმალს იმიშვლებ, შუბლს გაგიხვრეტენ, ნელებს დაგაფრევირებენ.

— რახან საშველი არა ყოფილა, თვალებს მაინც ნუ იწყალებ, გულს ნუ იშინავე! გადაქარბებულმა კითხვამ არ იყო, დონ კიბოტი ქსუაზე რომ შეშალა?

— მამ რა უნა? ამ ხნის კაცმა ბუზები ეთვალა?

— შერე ვის ემდური? — თქმულს მხრებზე დასაყრდენად პაციენტების მიღებას ვერ ასდის. შენ კი უქმად დივან-ტახტზე კოტრილობი ფერაძების ქოქი კი განწყება. სახლიც რომ ფლიაშვილზე იყიდეს. ჰაი, ჰაი, მცხეთის ქუჩაზე ხეტი-ალს, ქალები იმათთან მისვლას ამჯობინებენ. თურმე დომენტი იქადნის, ზოგ-ზოგივით პროვიზორი არა გეგონით, ოცი ნელია გინეკოლოგად ვშუშაობო. ხალხის გაუგებარი არაფერია. ეტყობა მიხედნენ ამ ზოგ-ზოგში უისაც გულსხმობს.

— არა მგონია, დომენტი ამას კადრულობდეს!

— რა საცოდავი ხარ. დომენტის ისეთი ყაჩაღანა ცოლი და ქვეყნის ამომგდები სიდედრი ჰყავს, იმაგან ნურაფერი გავიყირდება. თუ ისინი არ გვეტრობენ, მამ რა არის მიზეზი, რომ აღარავენ გვეკარება?

— ან ბოლო დროს სამშობიაროში აბორტის გაკეთება გადავიღედა, ეს პაციენტებისათვისაც საიშვდოა, ექიმებიც ყოველმხრივ დაზღვეულნი არიან, გასამრჯელოსაც იმდენსაც უხდიან.

— შერე ნებადართულია?

— ნების დამრთველები თვითონ არიან, ვინ არის გამკითხავი, რასაც გინდა იმას აკეთებენ!

— ამიტომაა, რომ ნინთ ეზოებსა და ქუჩებში პატარების ტყეა არ იყო, ახლა კი თითო-ორიოლა ბავშვს თუ მოჰკრავ თვალს!

— მაშინ ათ-თორმეტ შვილს იჩენდნენ, ახლა კი ერთია მოდამი... რა ბედნიერნი იყვნენ ჩვენი მამა-პაპანი? ყველა ოჯახში შვილებს, შვილიშვილებს ტყეა არ იყო... ეპ, ნეტავი ჩვენსკენ რომდისლა გადმოიხედავს ღმერთი?! ნუთუ ისე უნდა დავიხოცოთ, შვილიშვილებს ვერ ვეღორსოთ?

— თქვენ ეი, ახალგაზრდებო! — ნათია სიძისა და შვილისაკენ შეტრიალდა. — გესმით მამის მოთქმა? შვილიშვილი გვენატრება. რაღას ეღოდები?

— დედა, სხვის საქმეში რატომ ერევი?! — მიუგო ლონდამ.

— როგორ! — განანწყენდა ნათია. — დედამ რომ შვილს ურჩიოს, განა ეს სხვისი საქმეში ჩარევა?! უშვილო ოჯახი, რა ოჯახია? შე კაი ადამიანო, თუ მამაშენია გერიდება და ვერ ესინჯება, ადუქი და დომენტი ფერაძეს უტყვენ, აქებენ, უშვილო ქალებს კარგად მკურნალობსო.

რაკი ნათია არ ეშვებოდა, იმკურნალო, ლონდამ ბადრის შესრეულა: „დედაჩემმა ერთი თუ აირება, სანამ თავისას არ გაიტანს, არც თვითონ მოისვენებს, არც სხვას მოასვენებს. ამიტომ გადავეყვიტე ექიმს გავესინჯო!“ იგი ლილიზე სიტყვის ჩამოგდებას გაურბოდა. ემარს რატომ უნდა ნაუზდინოს ხასიათი? რაც მოხდა, მოხდა, ეს ზომ აღარ განმეორ-

დებო! ბადრიც თავს იკავებდა. ორი დღის წინ უსიამოვნება მოუვიდათ, სხვა ბადრის ადგილზე უთოვდ ნასძახებდა: „რა ვიციოდი უშვილო რომ იყავი, თორემ არ შეგიერთავდი, ფეხქვეშ უნდა მეგვებოდე, შენ კი ენას მიბრუნებ!“

ლონდამ ფერადის ბინაზე დარეკა: „პაციენტი ვარ, როდის შეიძლება ექიმთან მოსვლა?“ „დღეს და ხვალ ნუ შენუხდები. მისამართი სია შეესებულება, ზეც საღამოს ცხრა საათზე მობრძანდით, მეთორმეტე ნომერი იქნებითო“, მიუგო ქალმა.

ნათის უნდოდა შეიღოს ექიმის სახლამდე მიპოლოდა, მაგრამ გადაიფიქრა, შე რომ ნამოვიდო, ბადრი რაღაცას მოიმიზებდა და თავს აგვარიდებდა. უმჯობესია ქმარი გამოგყვეს, სხვა რომ არაფერი, ცოლის შურუნველობას და დაფასებას მიეჩვენაო.

საღამოს ცხრა საათზე ახალგაზრდა ცოლქმარი ფერადის სახლს მიადგნენ. ბადრი მანქანაში დარჩა. ლონდამ შინამოსამსახურე გამოგვება და მოსადედა ოთახში შეუძღვა. კუდილის გასწვრივ ჩამწყრივებულ სკამებზე რუთი უმანელი ქალი იჯდა. არც ერთ მათგანს ახალმოსულისათვის ზედაც არ შეუხედავს, ეტეობა გულზე რაღაც ფარდი ანვით და სხვის საცქერლად არ ეცალათ. შინამოსამსახურე ლონდა გააფრთხილა: „მეთერთმეტე ნომერია შესული, მერე თქვენი რიგი იქნება!“

დომენტიმ რომ გაიგო ლონდას რაც ანუხებდა, თქვა:

— აუღმყოფების ანამნებს ვაგროვებ ეს ჩემი სადირექტაციო თემა. — და სქელი ტურნალი გადამალა, — გვარი, სახელი, მამის სახელი?

ლონდა თავის გვარს ქმრის გვარს ამჯობინებდა, პასპორტი ბადრიძე გადააკეთა, ამჯერად კი წინასწარ მოისახრა, თუ ექიმ გვარს შემიერთება, ვეტყვი პეტრიაშვილი ვარო, მაგრამ თავისი განზრახვა გადაავიწყდა და თამამად მიუგო:

- ბადრიძე ლონდა ზაქარაის ასული!
- ექიმმა ქალს დაკვირვებით შეხედა:
- საიდან ხართ?
- ქუთაისიდან.
- გვარი ქმრისაა, თუ თქვენი?
- ქმრისა.

ექიმი პაციენტის პასუხებს დამშვიდებით ინერდა. მის სახეს კი არ სცილდებოდა რაღაც ფიქრისა და მღვლეარების ჩრდილი. ეს განსაკუთრებით მაშინ გამოიკვეთა, როცა კითხვან შენს ქმარს სხვა ქალთან ბავშვი ხომ არ ჰყავსო, ლონდამ მიუგო, როგორ არა, სამი შვილის წამააო.

„ის არის!“ — თქვა დომენტიმ გონებაში და, ისე პოტყენა, თითქოს ნაღველი ჩაენვეთა გულში. მონოლიტმა გულისწყრომამ

თვალთ დაუბნელა, მაგრამ სიმშვიდით შეინარჩუნა:

- თქვენს ქმარს მინდა გავესაუბრო.
- გარეთ წავალე, თუ გნებავთ, დაეცაძახებ? — უპასუხა ლონდამ.
- თქვენ ნუ შენუხდებით! — და შინამოსამსახურეს გასძახა, — ქალბატონს ქმარი გარეთ ელოდება, სთხოვეთ, ამოვიდეს.
- ბადრი შემოთვებული შეიჭრა ექიმის მისაღვე ოთახში:
- რატომ დამიძახებ?
- ექიმს უნდა შენთან გასაუბრება?
- მიუგო ლონდამ.

დომენტიმ ტურნალში რაღაც ჩანერა და ისე იკიბა, თავი მალდა არ აუღია:

— ბადრიძე ბადრი, ესტატისა ძე ხარ, არა? ექიმის ხმაში ბადრიმ მუქარას კილო იგრძნო, გული აუტგრედა, საფეთქლები დაებრა, აღელვება რომ დაეფარა, მოკუნებოთ უდარდელობით მიუგო:

— დიახ, ვახლავარ!

— დირ ვინმეც ყოფილხარ რა პირით დიდხარ, რას დავებ? სამი შვილი ბედის ანაბარად მიატოვე და გინდა მეოთხე ბავშვიც ცოდვე დაიღო? ქალბატონო, თქვე რაღას აწყობიხარ? ნუთუ არ იცი, რომ ეს კაცი ორტული, ზედაცმული და გაიძვერა?

ბადრის წინასწარ მქონდა მოფიქრებული რა პასუხი უნდა გავეცა დომენტისათვის ელოდენ თავზარამცეში სიტყვები დამშვიდებით მოისმინა და დამშვიდებით მიუგო:

— ვინც სხვას მოუწოდებს კაცთმოყვარობისაკენ, ჯერ თვითონ უნდა იღოს კაცთმოყვარე, როგორ ფიქრობთ, ჩვენ ორში ვინ უფრო ცოდავილია?

— ამით რის თქმა გინდა? — ძლივს წარმოთქვა დომენტიმ.

— იმის თქმა მინდა, რაც გულში გაიფიქრეთ, ნუ დამემდურებით, თქვენ მიაძღვეთ ასე მკაცრად შეპასუხა.

დომენტი გახვეებული იჯდა, კრიტიკურ სწრაფა.

ცოლქმარი რომ გავიდნენ, შინამოსამსახურე იხმო, გული მატეს ცუდად, პაციენტთან ბოდიში მომხადე, ვეღარ მივიღებო.

სახლში რომ ბრუნდებოდნენ, ბადრი სამირით ქვედა ტუსს იკუნებდა, ღრმად ოხრავდა ლონდა მანქანის ფანჯარიდან ტროტუარზე მოსერივნე ხალხს გასცქეროდა, ქმრის ოხერა გულზე დახვარივით ესობოდა, მაგრამ არ იჩინებდა, ბოლოს ვეღარ მოითმინა:

— რას ოხრავ, მართალია იმ კაცმა მაგრად გაგათობა, მაგრამ არც შენ დააკელი!

— იმაზე კი არა, ჩემ თავზე ვარ გულმოსული, — უპასუხა ბადრიმ, — სულ იმას ვცდილობ სიდედრის ტყაუზე არ გავიარო-მეთქი, მაგრამ მაინც მოცტყუდა.

საბრალო დედაჩემო, ყველაფერი ის როგორაა დამნაშავე!

— მაშ, მაშ, რა სანაღლია!

* * *

სოლომონი დღენიადაც უგუნებოდ იყო, ცოლსაც კი არ უშხედდა გულს ვარაზს. მხოლოდ ერთხელ, ისიც სიმთვრალეში, შესჩივლა: „ეჰ, მომწონდა, ვეღარ ვიტან ქარაფშუტა ახალგაზრდა კაცის ზურგსუკან დგომას. გამართლდა შენი სიტყვები, ყველაფერი ნინ მდგომელისაო“.

ცოლი ანუ გეგმებდა: „მგონი, ასე დიხხანს არ გავრძელებს. დღეს იქნება, თუ ხვალ გამოცდილ მუშაკებს სანთლით დაუნყებენ ჭებნას! და თუ ეს არ მოხდა, მშვიერ-მწუწურვალი მაინც არ დავრჩებით“.

იღგა სოლომონი ფანჯარასთან, ჩაფიქრებული გასცქეროდა სოცრებს ან ინვა გულადში და ტერს მისმერებოდა. შეღამებოდა თუ არა, ტბილ ძილს ეძლეოდა. ორი-სამი საათის შემდეგ კი ელდანაცემივით იღვიძებოდა. მთელი ღამე მის თვალს რული აღარ ეკარებოდა, კენსოდა, ცოლს შესჩიოდა: „ეს რა უბედურებაა ჩემს თავს, ფეხის გაუნძრევლად შედინა ხოლმე, ახლა კი ღამეებს თეთრად ვათენებ!“

— რა დაგემართა, ასე რამ გაგიტყბა გული, მარტო შენს თავს ხომ არ არის ეს ამბავი!

— სხვების ამბავი რაში შეკითხება, ან ეს ჩემთვის რა შეღავათია?!

ცოლი ქმრის გამხნივებს ცდილობდა, მაგრამ გულში მტანჯველი ფიქრები უტრიალებოდა, სოლომონის გაუთავებელი ფანჯარაში მზერა და ტერზე თვალის გაშტერება კარგს არაფერს მოასწავებს! შეიძლება ამდენი ღამის ტივების შემდეგ, ისე ღრმად ჩაეძინოს, ძილში გაიპაროს.

ერთხელ, უთენია, ქმარმა ცოლი გააღვიძა:

— ტასიკო, ტასიკო, გადაეწვიტე, დღესვე მთავარი სამმართველოს უფროსი უნდა ვინახულლო! გამკითხავი ადამიანია, კეთილი. მე იმას იქით გზა არა მაქვს.

და რაკი მთხოვარს კარგი დალოცვისათვის, უნჯალობოდ არავინ ისტუმრებს, თამაზმაც სოლომონს უთხრა:

— რახან გულახდილი ღაპარაკი გვეარებია, მეც პირდაპირ გეუბნები, იმედი იქონიე!

— ღმერთმა ავაშუროთ, კეთილი ადამიანო. ისეთი სიტყვა მოთხარით, კიდევაც რომ თხოვნა არ შემისრულოთ, მვეყარებით, თქვენი დამფასებელი და პატივისმცემელი ვიქნები!

* * *

ლონდამ ქმარს ახარა, მამამ მითხრა, ბადრის საკითხი მოვაგვარე, დღეს-ხვალ შეურევს

გადაიკვანენ, ოღონდ ჯერჯერობაში მისი მტკიცე არავისთან დასძრათო.

ბიზნისი

ზაქარიამ ქალიშვილი კი გააფრთხილა, მაგრამ თვითონ და ნათიამ ეს ამბავი ქვეყანას მისდეს. ნათია თავს იჩინებდა: „ხალხი გვიცნობს, გვეფასებენ!“ ზაქარია კი იქადნიდა: „მართალია, ბევრი ვიარე, გავწვლდი, დავიხარჯე კიდევ, მაგრამ ამას არ უჩივი, რახან საქმე ასე ბრწყინვალედ დაგავიჯირავინე!“ ამას ისე ხშირად და დაბეჯითებით ამბობდა, სხვებს ხომ არნმუნებდა და არნმუნებდა, ბოლოს თავისივე შეთხზული ტყუილი თვითონაც ირნმუნა.

— რაღაც არ მგეკრა, მამაშენი ხომ დიდი ქვანჯია და ხელმომჭირნა! — უთხრა ლონდას ბადრიმ.

— სოლომონს რომ თავიდან მოციცილებ, მაშინაც არ დაიჯერებ!

მართლაც მალე სოლომონი მექანიკურ სამამქროში გამგედ დანიშნეს. გამომწვიდობებისას მან ხელი მაგრად ჩამოართვა ბადრის და მალული ორნით უთხრა:

— ვიცი, რომ თვალში გეჩხირებოდი. ერთი სული გქონდა, თავიდან მოგვეცილებინე. რა გინდა, ბედში გაგადიმა, ამას იქით შენ დაგჩრება ბურთი და მოედანი, ერთპიროვნული ბრძანებელი შეიქმნები. არ დაგიმალავ, სვეს არც შე ვუძღურო, სხვებისათვის რომ სიკეთე მიხდა, ღმერთი სამაგიეროს სიკეთითვე მიხდის!

„უშჯობესია ალიარო, ძირს მითხრიდი, მაგრამ არაფერი გამოგვიდა“, — გაისმა ბადრის გულში და მშვიდად მიუგო:

— რატომ ამბობ ამას? ნუთუ ვერ ხვდები ჩემს კეთილ დამოკიდებულებას?

— როგორ არა! — და ჩაიციანა, — ცხოვრება რა უთხრა, თორემ... თავს ისულელეზადი დირექტორობა გავინადე თუ არა, დასერიოზულედი, ღირსეულ პერსონად წარმოიღვინე თავი. უნახოთ, ახლა გამორნდება, რის გამკეთებელი ხარ.

სოლომონი ხშირად იკვებნიდა: „რევიზორები მცნობენ, მათსებენ, გამწინაურებულები მუვინან ამიტომია, რომ წარამარა არ გვანუხებენ, არ გვამონმებენ. აბა ერთი მე არ იყო და, ნახავ ქარხნის ეზოს ვილა არ აგიტალახებთ!“ მართლაც, როგორც კი გაიგეს სოლომონის ნასვლა, მეორე დღესვე რევიზორმა დაუკრა თავი, ქარხნის ეზო შემოიარა, საამქროები დაათვალიერა, ბოლოს სანწყობის ოთხივე კუთხე-კუნძული გადააქოთა, და ერთბაშად განაცხადა:

— სანწყობი უნდა აღწეროთ! — და მაშინვე გარეთ გავიდა, თითქოს უნდოდა, ქარხნის მესვეურებისათვის მოლაპარაკების შესაძლებლობა მიეცა.

— ბატონო ბადრი, აღწერა რომ ჩაატარონ,

დავილუპებით — ნასტურულა საწყობის გამ-
გემ.

— მაშ რა ექნათ? — შეეკითხა ბადრი.

— საწყობის აღწერა კი არა, აი ეს აინტე-
რესებს! — და ცერი საჩვენებელ თითზე მო-
სვა.

— შე კაი კაცო, მერე რას გაჩერებულხარ,
დატრიალდი!

— კი ბატონო, თუ გინდ ყირაზე დაეგები,
მაგრამ განუღო ხარჯს თვის ბოლოს სუყვე-
ლას დაგანერო.

სტუმარი დირექტორთან და საწყობის გამ-
გესთან კაბინეტში ჩაიკეტა და, საიდუმლოდ
განდო — სალაპარაკოდ არ გუბუნებით,
თქვენზე ანონიმური წერილია შემოსული —
ზედმეტი ნედლეული შეაქვთ ქარხანაში, აუღ-
რიცხველ ტოლს ამხადებენ და მარცხნივ ყი-
დიანო!

საწყობის გამგე იატაკზე თავისივე დადუ-
ბული შემნახველი სალაროს წიგნაკს დასწვდა
და სტუმარს გაუწოდა:

— ბატონო, თქვენ დაგივარდათ, ინებეთ!
სტუმარმა წიგნაკში ჩაიხედა:

— ჩემი გვარი რომ არ სწერია?

— თქვენი გვარი როგორ ეწერება, როცა
წიგნაკი უსახელაო.

ნაპოენი წიგნაკის მალარიონი დირექტორის
კაბინეტშივე შესვეს. სტუმარმა მოიღონა. ბა-
დრის სადღეგრძელო ორი ჭიქით დალია.

— ვაჟაკი უოფილხარ, შენი კარგი კაცო-
ბით გაგიმარჯოს! — მერე საწყობის გამგე
შეაქო, — ბარაქალა, ბიჭო, ორი ჭიქით დღე-
გრძელობას შენც იმსახურებ!

რევიზია რომ გაისტუმრეს, ბადრიმ იკით-
ხა:

— რამდენი ნაილი!

— ერთი მანეთი ჯანაბას, ვითომ ჯიბგირს
ამოუტყლია!

პარასკევ დღეს ექიმი-სანიტარი მოადგათ.
ოცდაათი წლის, ტანადი, ღამაზი, სანდომიან-
ი ქალი იყო. ბადრის თვალები გაუბრწყინ-
და, ღამაზის საღერღელი აეშალა, ექიმის
ყინაობით დაინტერესდა.

არც ქალი იყო ახალგაზრდა დირექტორი-
სადმი გულგრილი. მისი თანხლებით ქარხნის
ებო შემოიარა, საამქროები დაათვალიერა.

ბადრი ნაცად ხერხს იყენებდა, ექიმს სასაყი-
ლო ამბებს უყვებოდა, უნდოდა გაემხიარუ-
ლებინა, თუ ამას მიაღწევდა, ფიქრი არ იყო,
ქალი სიმკაცრეს აღარ გამოიჩინებდა.

ექიმი ბადრის ემუსაიდებოდა, იცინოდა,
მაგრამ ტყუილობდა სიღინჯისა და თაყაჭე-
რილობის ფასი კარგად იცოდა.

ექიმმა ხარვეზები ჩამოსწერა. ქარხნის მე-
სვეურები გააფრთხილა, ეს ყველაფერი დაუ-
ყოვნებლივ გამოასწორეთო. ნასვლა რომ
დააპირა, ბადრიმ მაგიდის უჯრიდან ფლაკონ-
ი ამოიღო დღეს, თითქოს გულმა მიგრ-

ძნო, თქვენისთანა დასაფასებელი
რომ მწვეოდა, გადამყიდველისაგან ფრან-
გული სუნამო ვიფიდე და გულით მინდა მო-
გართვათო.

— სირცხვილი თქვენ! — მიუგო აღელვე-
ბით ქალმა, — მეგონა მიხაკებს მომართმე-
დით, თქვენ კი ქრთამს მითავაზობთ! — და
ოთახიდან ისე გაიჭრა, დირექტორს არ გა-
მოეშვეიოდა.

ბადრიმ ღამის თავი კედელს ახალა — აფ-
სუს, წინდაუხედაობით რა ქალი გავანაწყენე,
თუმცა, რას გაიგებ, რომ არაფერი შემიძლია,
იქნებ უფრო დამდურებოდაო.

თვის ბოლოს შემოსავალი ოთხჯერ შემცო-
რდა.

ბადრი ფიქრობდა, როგორც იყო, ამდენი
რევიზორი თავიდან ხომ მოვიცილებთ, წელს
ვერცერთი მათგანი ქარხანაში ფეხს ვეღარ
შემოდგამსო. მაგრამ მომდევნო თვის პირ-
ველ რიცხვებში იმავე ორგანიზაციების წარ-
მომადგენლები კვლავ გამოჩნდნენ, კომისიის
წევრების უმეტესობა სხვები იყვნენ, მაგრამ
თითო-ორიღა, ნაწილობაც უნდა. მხოლოდ რა-
იონის სანიტარ-ექიმი ქარხანას არ გააკარე-
ბია.

* * *

კარი შინამოსამსახურემ გააღო.

— ექიმი სახლშია? — იკითხა ახალგაზრ-
და კაცმა, სულს რომ ძლივს ითქვამდა. პა-
სუხს არ დაელოდა, ქალს გვერდით გაუსხლ-
ტა და კიბეზე აირბინა.

დომენტი აივანზე დახვდა უჩვეულო სტუ-
მარს.

— ექიმო, სოფელ ძეგვში ჩემი ახლობელი
მძივე მდგომარეობაშია, ღამის სიცოცხლეს
გამოესალმოს. გვირჩიეს ექიმ ფურაძეს აჩუ-
ნეთო. თქვენი ჭირიზე, უნდა ნამობრძანდეთ!

— კი არ თუხრა, შესტირა მოსულმა.

— სჯობდა სასწრაფო დახმარება გამოვე-
ძახათ, ისინი უფრო ადვილად მოახდენენ
აუადმყოფის სამშობიაროში დაწვენას, — მი-
უგო დომენტომ.

— ქალს საავადმყოფოს გაგონება არ უნ-
და, სიკვდილი მიჩრქენია, ამ ამბის გახმაურ-
ებასო.

დომენტი შეჟოვნდა, თითქოს კიდევ რაღა-
ცის თქმა სურდა, მაგრამ გარეთ გამოსულ-
მა გულქანმა შეინშა:

— ნეტავი რა პაერზე ღამაზაკობ, ჯერ
აუადმყოფი ნახე. პოსპიტალიზაციის საკითხს
მერეც გადასწყვეტო!

— ექიმო, ღვთის გულსათვის, ნამობრძან-
დით! — ევედრებოდა თავის მხრივ მთხოვნე-
ლი.

— რა ექნა, უარით როგორ გაგისტუმრო!

— თქვა დომენტომ, პორტფელში სამედიცინო

ხელსაწყობი ჩაალაგა, ლაბადა ჩაიცვა და ახალგაზრდა კაცს გაჰყვა.

სახლის წინ გაჩურჩბული ჭივჭილი რომ დაიძრა, გულქანი სიხარულით თითის წვერებზე შეტრიალდა, ბედის გაღმებაც ამას უქვიაო. საგანგებოდ მოირთო და დედა გააფრთხილა: „მეგობარ ქალთან გავივლი, გადაუღებელი საქმე მაქვს!“

მერას სახზე აღბეჭდილი ორაზროვანი ღიმილი იმას გუტყუებდა, რომ ასე იოლად არ მოტყუებდებოდა, მაგრამ ისე დაბეჯითებით განაცხადა, თითქოს შვილის ნათქვამში ეჭვიც არ შეეპარა, მომიკითხე შენი მეგობარი, დარდი არაფრისა გქონდეს, სახლიდან ფეხს არ მოვიცვლიო.

ბნელი ღამე იყო, ქარი ზუზუნებდა, ფანჯრებზე წვიმა დგაფუნობდა.

შარავნიდან რომ გადაუხვიეს, საჭესთან მჯდომმა კაცმა იკითხა:

— ექიმო, საშიში ხომ არ არის?

— გაუსინჯავად ძნელია რამის თქმა! — მიუღო დომენტიმ და მცირე ფურის შემდეგ შეეკითხა, — რა არის მიზეზი, ქალს რატომ ეშინია ამ ამბის გამჟღავნებისა?

— ექიმებმა იცით სწულის საიდუმლოს მენახვა, ამიტომ ყველაფერს გულახდილად მოგახსენებთ. ავადმყოფი ორი შვილის დედაა. ქმარი პატარობაშია. ქალი შვილებს იფიცვბა, ქმარი გაიცივებით მიყვარს, ბევრს ვედილობდი მისთვის მიერთგულა, მაგრამ არ შემეძლო სხვანაირად მოვეულოყაფო. ეს ამბავი რომ გამჟღავნდეს, თავს მოვიკლავო. სამშობიაროში მისვლას თავი აარიდა, ექიმბაშმა მსუცელი სახლში მოუშალა და საღსალამათი ქალი კინაღამ ხელზე შემოაკვია.

ავადმყოფი პატარა ჩაბნელებულ ოთახში იწვა, გმინავდა, გულმოსაკლავად მოთქვამდა: „მიშველეთ, კვებები!“

ოთახში ორი დედაბერი ფუსფუსებდა. დომენტის ერთი ქალის დედად გააცნეს, მეორეზე უთხრეს — მეზობელიაო.

დომენტიმ დაკვირვებით გასინჯა ავადმყოფი.

— ნუ გეშინია, განიკურნები, ოღონდ სასწრაფოდ საავადმყოფოში უნდა გადაგიყვანოთ. — დაიბმედა დომენტიმ.

— ევრა, საავადმყოფოში ვერ დაქნები. იქ ნამოსვლას სიკვდილი მიჩვენია.

რაკი ქალი ვერ დაიყოლია, დომენტიმ თბილისი აბაზანები და უროტროპინი დაუნიშნა, თანაც მისი ახლობლები მკაცრად გაფრთხილა, ავადმყოფის მდგომარეობა მძიმეა, აუცილებელია მისი საავადმყოფოში მოთავსებაო და რესპუბლიკურ სამშობიარო სახლში მიმართვა დაუნერა.

შუალამე გადასული იყო, დომენტი თბილისში რომ ჩამოვიდა.

მოულოდნელად მთავარ სამმართველოდან ბადრის ორი რევიზორი გამოეცხადა, ნაბრძანები გვაქვს ქარხანაში რევიზია ჩავატარო. ბადრის ეს ამბავი ავის მომასწავებლად ენიშნა, ზემს თავს რალაც ამბავია, განთავისუფლებას ხომ არ მიპირებენო.

ყველაფერი შეიძლება მოხდეს: სამმართველოს უფროსი ერთპიროვნული მბრძანებელია, კაცს გინდა ააშენებს, გინდა დაანგრევს. თამაზმა ხომ ბოლო დროს მასზე გული აიყარა! ცოდო გამჟღავნებული სჯობია, ცოტა თვითონაც ტყუის, ჭკუით ვერ მოიქცა, სიემშავე ვერ გამოიჩინა.

სოლომონთან ვახშობდნენ, თამაზამ ქალების სადღერძოლო წარმოთქვა: „გაუმარჯოს ღმერთს, უმთაოდ ცხოვრება არარაობაა, ქალია ჩვენი შთამავგონებელი, აღმაფრთოვანებელი!“

მთავარი სამმართველოს უფროსმა, თამაზს რომ ბრწყინვით კრიჭაში ედგა და რელიკვიით თავს იწონებდა, ამჯერადაც თავი გამოიღო:

— რახან ამას ამბობ, ისიც დაუმატე, ქალები რომ ჯერ აღგვაფრთოვანებენ, მერე კი ადვილად ივიწყებენ, რაც თვითონვე შთაგვაგონეს.

— ბატონო თამაზ, არა ხართ მართალი! — შეედავა ღონდა.

— მოითმინეთ, მოითმინეთ, ზემს ნათქვამს ახლაც დაგიმტკიცებთ, — და ჭიკა ხარბად გამოსცალა, მერე ღონდას გადაულაპარაკა, უარ. მათხოვე, რალაც უნდა გირჩურჩულოო. სუფრაზე გადაწვა და უცებ ქალს ყურის ბიბილოზე აკოცა.

ღონდამ თამაზს ხელი უბიძგა, ეს თავხედობააო, მაგრამ თავი ვერ შეიკავა და გაეცინა. უფროსი გულბრწყვილოდ ახითხითდა, ახლაც არ ირწმუნებთ ზემს ნათქვამსო; მერე ბადრი დაამშვიდა: „არ გამინაწყენდე, კაცი რომ ქალს ქმრის თანდასწრებით უკონის, ამბო ბონიერების ნატაბალიც არ ურევია!“

„ე, დანა რომ დაერტყათ, სისხლი არ გამოუვიდოდა! ეს ვინ ყოფილა?! იმას როდილა სჯერდებოდა, რომ ქმრებს ქეჩოზე ახის. ისიც მოინდობა, ცოლებიც სათამაშო ტკინებდად გაიხადოს. სხვას კიდევ ჰო, მაგრამ ბადრი ბადრიძეს ამას როგორ უბედავს?“

ღონდა რალამ გაასულელა? ეტყობა სამმართველოს უფროსი დიდი ვინმე უკონია. ვითომ თავხედობისათვის საკადრისი პასუხიც ხომ გასცა, მაგრამ თავი ველარ შეიკავა და ქარავშუტა გოგოსავით აკისკისდა. ნეტავი ცოლს რას ემდურის?! თვითონაც ხომ ადელვების დასაფარავად სიცილი მორთო. ან სიღალბე ამას უქვია!

ბადრიმ თავის გულისტკივილი რომ შესჩივლა, ღონდამ იკითხა:

— ნანყენი ხარ?
— იმ ვიგინდარას რას უცინოდი? რას გამოელი?

— გორჩევი, ხალხში თავი შეიკავო, არ დაგინდობენ, დაგასმენენ...

— არ დავეძებ, დამაბეზლონ, რა ფეხებს მომჭამენ! — ცოლთან იხტიბარი არ გაიტეხა, თორემ მისი ნათქვამი გულზე მოხვდა.

ვინ იცის, იქნებ თამაზთან მართლა ენა მი-აქეთ? მაშე ეს საქმეა? ხელმძღვანელი რამდენიც არ უნდა აქო, ამბავს არ მიუტანენ, მაგრამ საკმარისია ენა შეგობრუნდეს, საძრახი რამ წამოგცდეს, რომ მაშინვე ჩაუბუღბულონ.

კერა დილით, სამმართველოს უფროსმა ბადრის უთხრა:

— ჰო, მართლა, შაბათს ოჯახში მენვიე, ცოლის დაბადების დღე მაქვს. სწორედ იმან აიჩემა, თუ გინდა რომ ვისიამოვნო, გავიხარო, ტოლის ქარხნის დირექტორი დაპატივე, იმის ლაპარაკზე სიცილს ვერ ვიკაევბო.

— შხიარული ქალია თქვენი მუღულე, სასიამოვნოა მასთან მასლაათი. აუცილებლივ მოვალ!

— ოღონდ ცოლიც ნამოიყვანე! შიხარია, ქართველებს რომ კიდეე გვყავს ასეთი ლამაზი, კარგად აღზრდილი ქალები. მთელი სუფრის თვალი იქნება, ლხინს ლაზთსა და ეშს შემეპიტებს!

არისტი ხომ არ ჰგონია! ალბათ იმედი აქვს, ცოლს ამბავს მიუტანს — სამმართველოს უფროსი შენი სილამაზით აღტაცებულიაო. ჭკუა მოიკრიბოს, თორემ რა სიბინძურეც გულში უტრიალებს, იმითვე გადაუდდის სა-მაგიეროს!

მალე ზაქარიამ და ნათიამ პარიზიდან ნაცნობი ექიმის მიწვევა მიიღეს.

სიდედრმა ვიზა სიძეს ცხვირწინ აუფრიალა: „ვითომ ხომ დაგვცინოდი კიდეე... ახლაც არ დაიჯერებ, რომ არც ისეთი უჩინარი ხალხი ვართ. პარიზის სახელგანთქმულმა გინეკოლოგმა გამოგვიგზავნა მიწვევა. ეს დიდი პატივია, დიდი დაფასებაა... რახან მოგზაურობის გემო არ იცი, შენ ტოლის ქარხანაში ყლაპე კვამლი, ჩვენ კი პარიზის ბუღვარებზე ვისტირებთ!“

წასვლის წინა დღეს სიმამრმა ბაღაში ჩაიყვანა სიძე, ახლად დარგული პამიდორი აჩვენა, ჩემს ჩამოსვლაზე ყოველ მესამე დღეს მორწყე. თუ არ დაიხარებ და ერთხვლე მაინც გათხოვნი, მთლად უკეთესიო.

ბადრი თანხმობის ნიშნად თავს უქნევდა, გულში კი ბოღმა უტრიალებდა: „ეს რა ჩემი საქმეა, დირექტორი კაცი მემწეანილეობას ხომ არ დაეიწყებ!“

მერე სიმამრი სიძეს მარანში შეუძღვა.

ერთ მხარეს ჩეხური კაფელით მოპირკეთებული სანახებელი იყო, მეორე მხარეს კლდით ნაგებ კვარცხლბეკზე სხვადასხვა სიდიდის ოცამდე კასრი ელაგა. ყრუ კედელში იატაკიდან ქრამდე დატანებულ თაროებში ღვინით სავსე ოცობრიანი ბალონები ელაგა. ბალონებს დაწურვის თარიღი ეწერა.

— ჩემო სიძე, მარანს შენ გაბარებ, აბა შენ იცი ღვინოს როგორ მოუღული — უთხრა ზაქარიამ.

— ღვინო კასრებში დგა, არ დულს, არ გადმოდის და რა მოვლა უნდა? — გაიცინა ბადრი.

— მართალი ხარ, ღვინო სანამ კასრშია დულს, დამშვიდებულია, მაგრამ თუ ქურჭელს თავი დააღწია, აბობოქრდება, აღრიადდება, ყველაფერს ნაღვეავს, გამიგე?

— გავიგე! — გაიღიმა ბადრი.

ზაქარიამ რგოლზე ასხმული გასაღებები ააჩხარუნა და სიძე გარაგთან მიიყვანა.

გარაგი ქვითკირისა იყო. თუნუქაკარულ კარებზე სამი ვეებერთელა კლიტე ედო.

ზაქარიამ ორი კლიტე იოლადა გააღო, მესამეს კი ვერაფერი მოუხერხა. ნერვბაშლილმა ნაიბურჭყუნა, რა დაგემართა, შე ტიალო, სანაგვე ყუთში ხარ გადასაგდებიო, მაგრამ მყისვე ჩაიცინა, ნეტავი, კლიტეს რას ვემდური, სამი თვეა არ გამიღია და დაფანგდებოდა, აბა მაშე რა დაემართებოდაო. ბოლოს, როგორც იყო გასაღები გადააატრიალა და კარები ქრიალით გახსნა.

გარაგში შეჭრილმა მზის სხივებმა თვალის მომჭრელად გააბრწყინეს ცისფერი „ვოლგა“:

— მანქანას შენს განკარგულებაში უტოვებ! აი გასაღები! — და ზაქარიამ მანქანის გასაღები გაუნოდა, — ოღონდ ერთსა გთხოვ, სასაბურში ამით არ იარო.

— ვითომ რა დაშავდება? — იცითხა ბადრი.

— ხალხი შურიანია! იმას კი არ იტყვიან, მანქანა სიმამრმა აჩუქაო, ქვეყანას მოსდებენ ქარხანაში ნაშოენი ფულით გაირტყაო, მერე რა დიდნიც არ უნდა ამტიკო, არა, ეს ასე უნდა იაროს, ვერაფერს დააჯერებ! ჰოდა, „ვოლგა“ საგარეოდ გქონდეთ, ამნაზში გაისტირეთ, ნვეულებებში და დლეობებში იარეთ. მე პირადად მანქანაში ქუდი რომ შემოვმიგდონ, გამოსაღებად თავს არ შემოვყოფ. ზოგს მანქანით თავი მოაქვს, იბლინდება, კისერ-მოდერებული ვარსკვლავითი იხედება, მაგრამ ის კი არ იცის, ფეხით მოსიარულებზე ათჯერ მეტ მტვერსა და შხამს რომ ყლაპავს. აი, ამიტომ მანქანაში ჯდომას ფეხით სიარული მიჩრქენია. ნათია კი, ეს ოჯახქორი, მანქანის გიყია. თუ ღმერთი გნამს, ხანდახან ის წაიყვან-ნამოიყვანე ხოლმე, მაღლია!

***

ბადრი ყოველ მესამე დღეს ბაღას რწყავდა. პამიდორი ერთხელ კი არა, ორჯერ გათიხნა. ღვინოც გადაიღო.

ცოლ-ქმარი რამდენიმეჯერ არმანშიც იყვნენ. ბაღას მორწყეს, ნორჩი სიმიინდი გათიხნეს.

სახელმწიფო „ვოლგას“ წინა ხიდი გაელუნა. ბადრიმ ქვეყანა გადაატრიალა, მაგრამ ეს ნაწილი ვერ იშოვა. გადაწყვიტეს სამხრეთის უფსაბედენ. ბულაღტურმა განუცხადა, მანქანაზე გათვალისწინებული ხარჯები ამოიწურა, ბანკიდან კაპიტს ვეღარ გამოვიტანთო. ფულს საკუთარ ჯიბიდან ხომ არ გაიღებდა — სახელმწიფო მანქანა გააჩერა და თავის „ფიგურით“ დაადოდა ქარხანაში. ღონდაც ამით მიწყაე-მოწყაედა.

ხუთი დღე გადაუღებელიც წვიმდა. გზატკეცილიდან ტოლის ქარხნისაკენ გადასახვევი გზა უკეთებელი იყო და ატალახდა, გაუვალი გახდა.

პარასკევე საღამოს ბადრის შეგვიანდა.

ღონდა შვიდ საათამდე ელოდა სამსახურში, მაგრამ რაკი ქმარი არ გამოჩნდა, ტროლეიბუსით წავიდა სახლში. წუხდა, ფანჯარას არ სცილდებოდა, ბადრის არასოდეს ასე არ დაუგვიანია, ხომ არაფერი შეეშობოდა.

კვირას, ცოლ-ქმარმა ის იყო ისაუბრეს, რომ ვიღაცამ ჭიშკრის კარებზე დააკაუნა. ესტატი იყო. ადამიანის ფერი არ ედო. გახშირებით სუნთქავდა, ლამის გული საგულედად ამოუარდნოდა, ძველი სახლის პატრონისაგან შევიტყვე თქვენი მისამართი, გავწვალდი, ძლივს მოგაგვინათო.

— მაშაქვო, რაშია საქმე, ხომ არაფერი შეგემთხვა? — შეეკითხა ბადრი.

— ეჰ, ნეტავი მართლა მე დამეცმოდა თავზე მენი, ოღონდ ირაკლი არ გაგვხდომოდა ავად რა პირდაღებული შემოიქცერი, შენ შეიღზე გუბნები. ყელი გაუსივდა, სუნთქვა უჭირს. სოფლის ექიმმა გამოგვიცხადა, მართო ჩემს იმედზე ნუ დარჩებით, კარგი იქნება, თუ პროფესორს ჩამოიყვანთო.

ბადრი ელდანაცემივით იდგა, კრინტს არ სძრავდა.

— ბიჭო, ყოველი წუთი ძვირფასია, სასწრაფოდ უნდა წავიყვანოთ პროფესორი.

— განთქმული პედიატრი ჩვენს ქუჩაზე ცხოვრობს, იმას ვთხოვთ, გამოგვყვება — გადმოსაძა ციხეზე გაჩერებულმა ღონდამ, ესტატის დანახვისთანავე გარეთ რომ გამოვიდოდა, და მამა-შვილის ლაპარაკს ყურს უგდებდა.

ესტატი მიხვდა, რომ აივანზე გადმომდგარი ყმაწვილი ქალი ბადრის ცოლი იყო. თვალს არიღებდა, ამ ქალბატონმა აურია ჩემს შვილს გზა-კვლილო, მაგრამ ღონდას ნათქვამი სიტყვები უსიამოვნა, მართო კარგი შესახედი კი

არა, გულკეთილიც ყოფილა. ერქვენი
განუგებებულნი

— ეს ოხერი, რალა ახლა მანქანა მომლილი! — თქვა ბადრი.

— შე კაი კაცო, თბილისში მანქანა განუდა! ტექსი ან კერძო მანქანა დავიჭირავთ, — მიუგო, ცოტა არ იყოს, განანწყებულმა ესტატემ.

— რა საქირა დაქირავება! „ვოლგით“ ნაიღეთ! — შენიშნა ღონდა.

ბადრი შეფიქრინდა: — მამაშენის მერიდებია! — მოსარადებელი რა გაქვს, ბავშვის სიცოცხლე ყველაფერზე ძვირფასია! „არა, არც ისეა საქმე, როგორც სოფლის ქორიკანა ქალები აერცელებენ ხმებს!“ — დაასკვნა ესტატემ, ღონდასადმი სულ უფრო კეთილი განწყობილებით რომ იმსჭვალებოდა.

პროფესორმა ესტატეს დაწვრილებით გამოკითხა ავადმყოფის მდგომარეობა და თქვა:

— სამიში არაფერია, მაგრამ ბავშვის ნახვა აუცილებელია!

პროფესორმა მანქანაში წინ დაჯდომა არ მოისურვა, უკან მიჩვენიაო, და ესტატეს გვერდით მოათესხა. ცოლ-ქმარი წინ დასხდნენ.

ბადრი მანქანას მარჯვედ მიაქროლებდა. რალაც ოკიოდე წუთში მთავარ შარაგზიდან მარჯვნივ გადაუხვიეს და სოფლისაკენ აიღეს გზი.

პროფესორი ყვავილებით მოქარგულ მინდვრებს ისეთი ცნობისმოყვარეობით უმზერდა, თითქოს პირველად ხედავდა ამ სილამაზეს. აშოლტილ ქადრების ხეივანში რომ შევიდნენ, სანახევროდ ღია ფანჯარა ძირამდე ჩასწია, რათა უფრო უხვად ჩაესუნთქა მინდვრის ყვავილების სურნელით გაღვნილი ჰაერი.

რაც უფრო უახლოვებოდნენ სოფელს, ესტატი თავიდან ვერ იცილებდა უნებლიედ აკვირებულ ფიქრს, ვაითუ, დაეგვიანეთო. თავიანთი სახლი რომ დაინახა, თვალის ცრემლით აეგსო და ჩუმიდ შესტირა პროფესორს:

— ექიმო, შენი ჭირიმი, შენი იმედი მაქვს.

— ჩემი კი არა, შელიმშვილის იმედი გქონდეს, ნორჩი სიცოცხლე ღონიერია, ამტანი, ნუ გემინია, ბავშვი კარგად ინება!

აკრემლბული სოფიო ბადრის გადაეხვია, გადაკოცნა და შესჩივლა, დედა მოგვიყვებს, შვილო, არ ვიცი, რა დაგვემართა, ან ვიღაცას ავი ქარი შემოჰყვა, ან ჩემს საყვარელ ბიჭუნას ავი თვლი დამკურესო.

ბავშვი გაოფლიანებულიყო, მძიმედ სუნთქავდა, ღონდამ მას პირსახოცით სახეზე ოფლი შეუმშრალა, საბანი შეუსწორა.

პროფესორმა ბავშვს მჯა გაუსიხჯა და სოფლის მიმართა: — სიცხე თუ გაუზომეთ!

— როგორ არა, დილა-საღამოს გამუდმებით ოცდაცხრამეტი გრადუსი აქვს — მიუგო აცრემილებულმა სოფიომ.

— გასაგებია, ამა ერთი ჩანს კოფი მომიტანეთ!

ლონდამ ირაკლი წამოაყენა და საბანი მოახურა.

ექიმი ხორხს რომ უსინჯავდა, ბავშვი ტირიდა, თვალებს შეშინებულივით ატრიალებდა. ერთბაშად შამას საცოდავად შეხედა. ბადრის ისე მოეჩვენა, თითქოს შვილი შეღალავდა: „ბომ ხედავ, რა დღეში ვარ, როგორ ვიტანებდი. ნეტავი ლაპარაკი შემემლოს. რომ იმ გულქვაობისათვის, რასაც მე და ჩემი მშობლები იჩენ, დამსახურებულად გაგვიცხო!“

დათო ავეანში ბორცავდა, აწრიალებიან ხელების ამოყოფას და სახიდან პრინსაფარის მოცილებას ღამობდა.

კუთხეში მდგარი ესტატე გულაჭუყებულად იცრემილებოდა.

ბადრის, შვილების საცოდაობით გულ-ღვიძლი რომ ენოდა, გაფითრებულ ღანჭვებზე ცრემლი ჩამოსდიოდა, თითქოს ამით უნდოდა უმწყო შვილებისადმი უღმობებლობით დაღაქაებული სახე განებანა.

— ყელი დასცხრომია, — თქვა ექიმმა და სოფიოს შეეკითხა, — ქალბატონო, ბავშვს რა დააღლევიწო?

— აი ეს ფხვნილი, ექიმმა გამოუწერა! — მიუგო სოფიომ და მცირე ხნის შემდეგ მოკრძეებით დასძინა, — რძეში გახსნილ თხის ქონსაც ვასმევდი.

— ვარჯი გაგვიკეთებიათ... ეტყობა ამანაც არგო. ახლა ვაგაკაცს ფილტვები გაუხსნივთ!

ლონდამ ირაკლის საბანი გადახადა, პერანგი აუნია და მკერდზე მიიკრა.

ბავშვმა თითქოს ივრძნო სითბო, — ლერაი. ლონდას გულზე მიეხუტა, ჩაჭმდა.

ექიმი გასინჯვას რომ მოეწონა, თქვა: — ფილტვების ანთება აქვს, აურომიცინი უნდა გავუკეთოთ. ექთანს აომ ვამონახავთ?!

— ბატონო პროფესორო, პროვიზორი ვარ, ნემსებს მე გავუკეთებ — მიუგო ლონდამ.

აფთიაქი მეზობელ სოფელში იყო. ისიც აეჭვებოდათ, იქნებ პრეპარატები არ უკონდეოთ. თანაც რაკი ბადრის პროფესორი თბილისში უნდა წავიყვანა, გადაწვევებს წამლები იქიდან წამოვღოთ. ლონდა სოფელში დარჩა, ავადმყოფ ბავშვს თავს ვერ დავანებებო.

ნაშუადღევს ირაკლის სიცხემ ოთხი ხაზით აუნია, ლონდა შუბლზე ცივ ტილოებს აფარებდა. ყელი კომპრესებს უკეთებდა, იავნანას უმღეროდა.

ესტატე მალ-მალე შედიოდა ოთახში, კუთხეში აიტუზებოდა, აცრემილებული თვალებით უმზერდა გაოგნებულ შვილიშვილს და, რომ არ ატირებულყო, ტუჩს იკვებდა.

სოფიოს, შვილიშვილს რომ ნელ-ნელა თვალი მიეღვლია, კისერი მოსწყადა, სანოლზე მიესვენა.

— საცოდავი, მთელი ღამე თვალი არ მოუხუტავს, გადაიღალა, ცოტა წაწონო! — წაიღაპარაკა ესტატემ.

ლონდამ ხელით ანიშნა გაჩერდით, და ხადაბაბა თქვა:

— ძილს ნუ გაუფრთხობთ, თორემ მერე ვეღარ დაიძინებს!

ამასობაში ბადრი მანქანით მოგრიადდა, პრეპარატები მოიტანა, არც შპრიცი დაეწმეებოდა.

ირაკლის ნემსი რომ გაუკეთეს, საცოდავად ატირდა, იმას დათოვ აპყუა. ძმებს რძე დააღლევენს. ირაკლი გაჭმდა, მიიძინა. დათო კი არ ჩუმდებოდა, გულამოსკნით ტიროდა.

— ეტყობა სისველე ანუხებს! — თქვა სოფიომ და დათო აკენიდან ააყენა, ჩერები გამოუცვალა და გულაღმა პაპის სანოლზე დაანწინა. ბავშვი მაშინვე მუცელზე გადაგორდა, ცდალობზე სანოლის ბოლოში გაჩერებულ ესტატესაკენ გაცოცხლებიყო, მაგრამ ვერ ახერხებდა და, თითქოს თავის უმწეობაზე, კისკისებდა.

ბადრიმ შვილი ხელში აიყუბა ზეჭმა ისეთი ტირილი მორთო, კინაღამ ჩაბვირდა.

— მოიყუა, მე დაეკერ, მაგალი არავერი წავმართოთ! — ექვა სოფიომ და ბადრის ზეჭვი გამოართო.

ზეჭვმა მაშინვე გაჭმდა, ბებიას თათებით ნატანა, ისევ გაიცილა.

ცოტა ხნის შემდეგ მამამ კვლავ აიყვანა შვილი, მაგრამ ისევ ის განმეორდა.

ბადრიმ ლონდას შესჩივლა:

— ეპ, რომ იცოდე, გული მაქვს მკვდარი, შვილმა მიუცხოვა, ჩემი ხელის შეხება ეზამუშა!

— ახია შენზე! — მიუგო ლონდამ, მაგრამ ქმარი შეეცოდა და დასძინა — ნუ გეშინია, შეგატყვიან, შეგავყვარებენ. ორივე საოცარი ბავშვია. ისეთი ნაზი ხელები აქვთ, ისე სათუთად მოგიფაცუნებენ თითებს, არ შეიძლება შენც გულში არ ჩაიკრა, ფუნრულა ღოჯები არ დაუკოცნო.

ლონდამ შევებულბა აიღო. ბადრი ყოველ საღამოს ჩადიოდა სოფელში. მალე ირაკლის სიცხემ დაუნია. ჭამა დაიწყო. ერთ ნუთს არ ისვენებდა, აკვნის სახელურზე დაკიდებულ ზანზალაკს აწკარუნებდა, იცინოდა.

ბადრი შვილებს თავს დასტრიალებდა, ეფერებოდა, ღამით ხან ერთ აკვნას არწებდა, ხან მეორეს და იმათი მზერით ტკებოდა. გულში ეს ფიქრი უტრიალებდა, უცებ გაირბენენ ნლები, შვილები ტანს აიყრიან, ჭკუა-გონებით აიესებიან და, როგორც ტოლი ტოლს, მხარში ამომიდგებიანო. მამაქმის თქმისა არ იყოს, ბრტე ვაბუკებმა დედის შეურაცხყოფელ მა-

მას შეიძლება პატივი არ მცენ, არ დამაფასონ, ამომიძულონ. რა ჯანდაბად მინდა ისეთი სიცოცხლე, თუ მამამშვილურ სიყვარულს ვერ ველირსები, შეიღებება და შევიღებულბში არ გავიხარებო.

ესტატეს ძროხა ქალაში ნაყევანა საძოვრად. სოფიო ვენახში იყო ნასული მწვანე ლობიოს მოსაყრეფად.

ჯერ ირაკლი ატირდა, ლონდასკენ ხელებს იშვერდა, საჭმელს სთხოვდა.

ლონდამ ბოთლში წყალი ჩაასხა, უნდოდა მოეტყუებია, მაგრამ ბავშვმა სანოვარი პირიდან გამოაგდო. დიდხანს არნია აკვანი, ნანაც არაერთხელ უმღერა, მაგრამ ბიჭუნა არ იძინებდა, ტირილით იქაურობას აყრუებდა.

უნებლით ქალმა კაბა გაიხსნა, ძუძუ ამოიღო და ბავშუს პირში ჩაუდო.

ირაკლიმ ჯერ თითქოს ძუძუ იუცხოვა, ერთბაშად პირიდან გამოაგდო, მაგრამ მერე გატვრიდა, მიეძვარა.

ლონდამ დათოც ასე გააჩუსმა. იგი მშაზე ლინიერად ექაჩებოდა ძუძუს და ქალის თიღს მეტრადზე ტკბილად მიეძინა.

ქალში ჩანერგილია მარადიული გრძნობა დედობრივი სიყვარულისა. ადრე, თუ გვიან, ეს გრძნობა უთუოდ იმძლავრებს და ქალისთვის შინაგან მოთხოვნილებად გადაიქცევა მზრუნველობა გაუნის ბავშუს, შეიყვაროს, თავი ანაცვალოს მას, ამიტომ, რა გასაკვირია, რომ შეიღებს მონატრებულ ქალს ძუძუ აუტირდა...

***

ლონდას მშობლები ორი თვის შემდეგ დაბრუნდნენ მოგზაურობიდან, მოსკოვში საყიდლებისათვის გაერზრდით, შეგვაგვიანდაო.

ნათიას ტანი უფრო შეემართა, კისერი მოვღერა, შუბლზე ნაოჭები გაქრობოდა, განიერფარფლებიანი ნითელი შლაპა და ტანზე შემოტმანსნილი ყვითელი კაბა ახალგაზრდულ იერს აძლევდა. ზაქარია კი, თითქოს დაბერებულიყო, თვალები ჩასცვენოდა, ხმა გახრინნიანებოდა.

***

ერთ დღილთ ტაქსიდან ჩამომხტარმა ესტატემ ხურჯინი მზარზე მოიგდო, ფამიერაძეების ეხოს ჭიშკარზე დააკუნა.

— მშობილო, ვინ ხარ, ვის დაეძებ? — ღია აივნისგან გადასძახა ზაქარიამ, ცოლს რომ კარტს უთამაშებოდა.

— ბადრის მამა ვარ, შენი ჭირიშე! — უპასუხა ესტატემ.

ზაქარია ადგილიდან არ იძვროდა, იმას ელოდა, ცოლი რას ეტყოდა.

სოფელელებმა მომბაზვრებული სტუმრობა იციან, ვინ აუვა მათათ — თქვა ნათიამ და

ბრაზით დაატანა — რახან კარგად მოგეცა რა მეტი გზაა, შემოიბატიე! მასპინძელმა კარი რომ გახსნა, სტუმარს შეეკობა:

— კაცო, ხეირიანად გამაგებინე, ბადრის მამა ხარ, ესტატე?

— ისა ვარ!

ესტატემ ხურჯინი კუთხეში მიდგა, სკამზე დაჯდა:

— ახალგაზრდები სად არიან?

— მაგათსას რას გაიგებ, ქალაქში გაისივრნეს! — სამზარეულოდან გამოსძახა ნათიამ.

— ხუთი დღეა აღარ ჩამოგვაკითხეს. გულმა ვეღარ მომიტონინა, ჩავლდ თბილისში, გავიგებ, როგორ არიან-მეთქი.

— რაზე წუხდებოდგი, კარგად არიან, არაფერი უჭირთ!

— თქვენ როგორა ხართ? — ჩამოვარდნილი დუმილი რომ დაერღვია, შეეკითხა სტუმარს ზაქარია.

— ჩვენ რა საკითხავი ვართ! დიდი შიში გამოვიარეთ, ირაკლი გუყვარდა აეად. ბადრიმ და ლონდამ იყოჩაღეს, გვერდიდან არ მოგვცილებიან! ღმერთმა ავაშენოთ, მძახლებო, კარგი შეილი გაგიზრდიათ. ლონდამ გულთან მიიტანა ბავშვის ავაღმყოფობა, ღამეები უთითა, ძუძუ აწოვა!

ნათია სამზარეულოდან გამოვარდა:

— კარგად ვერ გაიგონე, ერთი კიდეც გაიმეორე, რა სიტყვი?

— რა ეთქვი, შენი კენესამე და, ლონდა ღვიძლ დედასავით დასტრიალებდა პატარას. ბარაქალა, კარგი შეილი გაგიზრდიათ!

ცოლ-ქმარი ერთმანეთს გაშტერებული მისჩურებოდნენ, თითქოს ეკითხებოდნენ, ეს რა გვესმისო.

ესტატემ ხურჯინს ნამოავლო ხელი და ნათიას გაუნოდა:

— ძღვენი მოგართვით შენი ჭირიშე, ხურჯინი დამიყალეთ!

ნათიამ ძღვენი რომ სამზარეულოში გაიტანა, ზაქარიამ ესტატეს ხმადაბლა უთხრა:

— რა გეტქარება, ცოტა დაგვევენა?

— რა დამსვენებს, ათასი საქმე მაქვს, დღესვე მინდა სოფელში გავბრუნდე!

ნათიამ ცარიელი ხურჯინი გამოიტანა, სახეზე კმაყოფილების შუქი დასთამაშებდა:

— ესტატე, ჩვენზე იყოს პატივისცემა...

როცა სტუმარმა კარი გაიჯახუნა, ნათიამ თქვა:

— ვერ დავემდურები, მიხედრილი კაცია. ზოგი ისეთი ზეპრეა, დაგაჯდება სახლში და გულ-ღვიძლს გამოგაჭამს! ის კი არა, ცოტა უემშაკო და სანყალიცა.

— ამას რა სჯობია, ხომ ნახე ყველაფერი დაფქვა. თურმე ლონდასა და ბადრის სოფელში ურბენიათ, ჩვენ კი იმათ ლოდინში გული გვიღონდებოდა. აბა რომ მტკიცინებ-

დო, როგორ ვერ გეტულობ, სად იკარგებიანო, ბევრიც რომ მომენდომა, გავიგებდი? ეტყე შენი აღზრდილი ქალი! ახლანდელი დედები საკუთარ შვილებს არ პატრონობენ, ეგ კი თურმე სხვის ნაშობებს ძიძად დასდგომა.

— დასწყველოს ღმერთმა, ყველაფერ უხამსს მე რაგორ მომანერ ხოლმე! ვინ მართალია, ვინ მტყუანი, ვანა, ახლა ამის ვა-სადგენად გტყვებო? უმჯობესია ღონდას მო-მავალზე ვიზრუნოთ. ბაჯრის რა ენაღვლება, სიბურემი სამი შვილიდან ერთი მინც გამო-ადგება. ღონდა კი უპატრონოდ დარჩება, გულშემატიკიარი არ ეყოლება, ამიტომ სანამ გინდა არაა, შვილი უნდა ავაყვანოთ. გერეებს ზედაც რომ გადაეგოს, მინც დედინაცვლად ჩასთვლიან. აყვანილი ბავშვი კი ამავს დაუ-ნახავს, მიერვეა, მშობელ დედასავეთ შეიყ-ვარებს.

— უტყუარი ტყმმარტებია! — მიუგო ზაქა-რიამ, — მერე და, ადრე თუ გვიან, ჩვენც ხომ დავიხოცებით! გიყვები ვართ, ამოდენა ქონება ესტატეს შვილიშვილებს დავუტოვოთ. იმავე საღამოს, ახლგაზრდა ცოლ-ქმარი ტელევიზორს რომ უსხდნენ, ნათიამ ურ-ჩია:

— რახან შვილი არ გედლევათ, თქვენც ადვილი და ერთი კარგი გოგო აიყვანეთ!

— რა თქმა უნდა, ვეს გოგო სჯობია. თუ რატომ, ამაზე საკუთარი მოსაზრება მაქვს! — თქვა ზაქარიამ და ისე გადახედა ნათიას, თ-რთოს ეკითხებოდა, ვილაპარაკო თუ გავჩუმ-დყო.

— კარგი, გაგვაცანი შენი ბრძნული მოსაზ-რება, ოღონდ მოკლედ თქვი, შენებურად არ გააგრძლო! — შენიშნა ნათიამ.

— დიახ, ჩვენ დროში ქალია ოჯახის მფლობელი, — ნახალისდა ზაქარია, — ამას-თანავე იგი თავის თავისა და ქმრის პატრო-ნიცა. კაცს გინდა ალთას უკრავ თავს, გინ-და — ბალთას. სტუმრის მიმღებიც დიასახ-ლისია, ვისაც უნდა გულს უჩვენებს, კარს გაუღებს, ვინც არ ეპიტნაება, შინ ცხვირს არ შეაყოფინებს. ამას გარდა, ქალიშვილი კიდევ იმიტომაც კარგი, ღოგინად ჩაეარდები, მოგვიღის, მზრუნველობას არ მოგაკლებს, მოყადები, დაგტირებს, ცრულს დაგაყრის, გაგაპატონებს... კიდევ...

— კაცო, რამდენჯერ უნდა ვაგაღრთობილო, ოჯახში სიკვდილი არ ახსენო-შეიქი? უმა-რა... შენი ბრძნული ლაპარაკით გადავიღა-ლეთ! — შეუტია ნათიამ ზაქარიას და ახლ-გაზრდებს მოუბრუნდა, — რას გაჩემებულ-ხართ, გვითხარით, რას ამირებთ?

— შვილის აყვანას ყოველთვის მოვასწ-რებთ, ჯერ რა გვეჩქარება, იქნებ ბავშვი შე-გვეძინოს კიდევ! — მიუგო ბაჯრამ.

— მართალს ამბობ, ჩემო სიძვე! კაცმა იმე-დით უნდა იცხოვროს. სოფელში პაპაჩემს

ერთი ძირი კეხურა ედგა, ნამალად ვინ ეკამლს არ იბამდა. მეზობლები პაპას უეკივნებდნენ, ნეტავი რის მაქნისაა შენი კეხურა, მოსჭერი, შეშად მაინც გამოიყენებო. მოხუცი ყურსაც არ იბურტყდა. ყველაფერს თავისი ფაში აქვს, ადრე თუ გვიან ესეც მოისხამსო. მართლაც ერთ-ზაფხულს კეხურა ნაყოფით დაიხუნდა. ნაქარის გარდა ტონანახევარი ვაშლი მოვკ-რიფეთ... მედიცინამ იცის მრავალი მაგალი-თი, რომ ქალს ათი-თორმეტი წელი შვილი არ ეძლეოდა, მერე კი ერთად ორი, სამი და მეტი შვილიც უშობია. ღმერთო დიდებულო, რა იქნება ჩვენც მოწყალეის თვალთ გადამოგე-ხედ, გაგვახედნიერე!

— დედა, მამა, რას სწუხართ, თქვენ რო-გორც გინდოდათ, ხომ ისე ცხოვრობდით, ავ-გვაცადეთ, ჩვენც ჩვენი სურვილისამებრ ვიც-ხოვრებთ!

— მერე ინანებ, ცხვირში მუშტაც ამოი-ტყამ, მაგრამ გვიანდა იქნება!

— პო, მართლა, — მიახალა ცოლს ზაქა-რიამ, — სულ მინდა გითხრა და მაკინყე-ბა! თურმე ამას წინათ ვიღაც ექიმბაშს ძეგ-ველი ქალისთვის ამორტიც გაუკეთებია. ქალი ცუდად გავმდარა და ფერადისათვის გაუსინ-ჯებიათ ავადმყოფი. იმის მაგივრად რომ ავადმყოფის პოსპიტალიზაცია მოეხდინა, თბი-ლი აბაზანები და უროტრომინი დაუნიშნავს. როცა ქალის ჯანმრთელობა გაუარესდა, სა-ავადმყოფოში გადაიყვანეს, მაგრამ უკვე გვი-ან იყო, ვვლარა უშვილეს რა!

— დომენტი გაუკეთებდა ამორტს, და სხვას გადააბრალებდნენ. სად არის სამართალი, რა-ტომ პასუხს არ აგებინებენ!

— მომჩივანი არავინაა, ქალის ქმარი პატი-მარია, მცირეწლოვანი შვილები ჰყავს. მო-ხუც დედას კი არ უნდა ეს ამბავი გახმარ-დეს, შვილის სახელი შეებღალოს!

საღამოთი ზაქარია სამშობიაროში წავიდა სამორიგეოდ. იმ ღამეს ნათიას ძილი გაუტ-ყდა. მისი გონება ზაქარიას მოყოლილ ამბავს უტრიალებდა.

ძალის მედი აქვს დომენტის: ასეთი რამ ზაქარიას რომ შემთხვეოდა, ქვეყანა ალაპა-რადებოდა, საკითხს სამინისტროს კოლეგია-ზე განიხილავდნენ, მერე, ალბათ, პროკურა-ტურაშიაც არბენინებდნენ. ცხადია, კვალის დასაფარავად დანაშაული სხვას გადააბრ-ალეს! ოპ, მეტი არაფერი უნდა, გულქანი ანახავ ატირებულნი ნოშრეყანი ხომ იმან გა-დაიბინა, მათ ოჯახს სამუდამოდ ჩამოაცი-ლა. საკუთარი თვალთ ნახა, ეს ურცხვი ქა-ლი ვაჟს მანქანაში გვერდით რომ უჯდა. იყო დრო მოიერიშე თაყვანისმცემლებს ძლივს იგერიებდა, ახლა კი თვითონ მას ჰკრეს ხე-ლი... ისეა გულმოსული, გაეცხებებუღი

გულქანის სისხლს დაღვეს. რაღას ელოდებოდა? ამაზე ხელსაყრელ შემთხვევას შურისსაძიებლად ვერც გამოინახავს! მერე რა, რომ დომენტის მომჩივანი არა პყავს! ან ვიღა უჩივლებს, როცა ქალი შემოაკვდა. გარდაცვლილის დედა უნდა ნახოს, დაარჩიოს, გზა ასწავლოს. მერე დაითანხმებს? თან ისიც საფიქრალაა, ფერაქებმა არ შეიტყონ ეს ამბავი? ყველაფერს ისა სჯობია, გარდაცვლილის დედის სახელით განცხადება გაგზავნოს ჯანმრთელობის სამინისტროში. რა თქმა უნდა, შემონიშნისას დედა უარყოფს, შე არ მიჩივლიაო, ამიტომ განცხადებას უსახელო წერილსაც მიიყვლებს, ფერაქებმ მომჩივანი მოისყიდა და ამიტომ ირწმუნება, განცხადება შე არ დაინერჩიაო.

მხოლოდ განთიადისას ჩაეძინა. დილით ფეცაფეცით ჩაივდა სატარეო ტანსაცმელი. არც უსაუბრია, ისე გაეფა სადგურში, და ბორჯომის მატარებლით ძეგვში გაემგზავრა. აქ ერთი შორეული ნათესავი ქალი მოძებნა. ბავშვობა გაიხსენეს, ამხანაგები მოიგონეს. ნათიამ გარდაცვლილი ქალი გაიხსენა. მასპინძელმა გულდას პირი მოხსნა, და ამ ამბისა, რაც იცოდა და რაც გაგონილი ჰქონდა, ყველაფერი გადმოაღება.

იმავე დღეს, ნათია შინ დაბრუნდა თუ არა, ქალის დედის ხელის მოწერით განცხადება დაწერა ჯანმრთელობის მინისტრის სახელზე. თუმცა გარკვევით უთხრეს ძეგვში, ქალს აქაურში მთავიშარქვია ბებიაშ მოუშალა მსუყელი, მაგრამ განცხადება რომ უფრო შემაძრუნებელი ყოფილიყო, ასეთი რამ შეთხზა, აბორტი ექიმმა ფერაქემ გაუეთა და ქალი ხელზე შემოაკვდაო. თუ დამნაშავეს არ დასჯით, რკინის ქალამნებს ჩავიცვამ, რკინის ჯობს ავიღებ, ქვეყანას შემოვივლი და სამართალს ეპოვიო. ორი დღის მერე ნათიამ უსახელი ნათილი მიიყვლა, ფერაქემ გარდაცვლილი ქალის დედა მოისყიდა, რათა თავისივე დაწერილ განცხადებაზე უარი თქვასო.

- ბავშვის ნახვა მომენატრა, სოფელში ნავიდეო, ლონდა!
- დამასწარი, მეც ამისი თქმა მინდოდა! ლონდამ ბავშვის პერანგები, რეტიუზები, ფაჩუჩები ჩანთაში ჩაიღება. ბოლოს კარადის თავიდან ქალადღში გახვეული პატარა ფუთა ჩამოიღო.
- რა არის? - დაინტერესდა ბადრი.
- აბა გამოიყვანი?
- თოჯინაა?
- რას ამბობ, ბიჭებს თოჯინას რატომ ეწყობდი ექიმი აიბოლიტია ამბობენ, აღამიანი ბავშვობაში რასაც შეიყვარებეს, მერე იმ პროფესიას დაუფლებოა. ვინ რცხს, იქნებ მთელ საქართველოში გაითქვან სახელი ექიმმა ძებნა ბადრიძეებმა?!

ცოლ-ქმრის ოთახში ნათიამ შეიქცა. თვალების ბრიალზე ბადრის შეამცურა, მყინვე სურსათით სავსე კალათს წამოაეღო ხელი, ეზოში ჩაიტანა და მანქანის საბარგულში ჩადო. მერე ლონდას ასძახა ჩამოდიო, თვითონ სახლში აქვლას ვეღარ შედედა, ყელში ამოწვიდა სიდედრის საყვიფურები, ნამდვილად წამეჩხუბება, რითი ვერ მორჩით სოფელში სიკბაბლო.

ბადრი რომ გაიგულა, დედა შეიღს შეეკითხა:

- საით გაგინევიათ?
- სოფელში მივდივართ.
- მერე ჩვენ აღარ გვეკითხებით?
- საკითხავი რა არის?! სოფელში მივდივართ, ცხრამთას იქით ხომ არა?!
- ხომ იცი, რა უბედური ვარ, დარდი მთელი ღამე არ დამეძინება!
- სადარდეგელი რა გაქვს? - შენიშნა ლონდამ, - ბადრი მანქანას კარგად მართავს, თანაც ნეტა დადის!
- მანქანას კი არა, შენ გმართავს კარგად... აღარ მოგწყინდათ იმ დასალუპავ სოფელში წონილი? იმდენი როგორ არ გაგებდა, გერებს ზედაც რომ გადააყვე, ამაგს არ დაგინახავენ, არ შეგიყვარებენ! - და უცბა ქმარს დასტყვილა - ზაქარია, რა ენა მუცელში ჩავივარდა, სთქვი, სიმართლეს ვამბობ თუ არა?

ქმარმა თავი მოკატუნა:

- რა დამონებდა გინდა, როცა ცამდე მართალი ხარ!
- მაშ ჩადი და, სიდე-ბატონი გააფრთხილე, თუ ჩვენთან ცხოვრობთ იცხოვრეთ, თუ სოფელში გადასახლდით, მაშინ აქ ფეხი ამოიკვეთე-თქო.
- რა ექნა, მამას შეიღების ნახვო როგორ დაუწუშალო?

რა უნდა გელაპარაკო არ დაუშლი და ბოლოს ბავშვებს აქ დაგვისხამენ. ბადრის გააფუფევით, მაგრამ არ დაგინახა, ჩვენს თავს ტეტია მშობლებს ამჯობინებს! - და ნათიამ ხელის კვრით აიძულა ქმარი ეზოში ჩასულიყო, თან ებუზღუნებოდა: „უაგაციო არა ხარ, ცოტა ფხა გამოიჩინე, ხმა აიმაღლე!“

- ბატონი ზაქარია, რა მოხდა, ასე რამ გააცუცხლა ჩემი სიდედრი? - შეეკითხა ბადრი ეზოში ჩასულ სიმამრს.

- რა ქქნას, დედა, იმასა სწუნს, უფროოდროს სოფელში რომ მიდიან, არაფერი შეეშთხვეთო. მე და ნათიაც თქვენთვის ვზრუნავთ, წელეზზე ფეხს ვიდგამთ! თქვენ კი დაუნახავები ხართ! რა იქნება, განგებ მინც გვეითხეთ რჩევა-დარიგება, ყასიდად თავი დაგვიქნიეთ, დაგვითანხმდით. ჩვენთვის ესეც დიდ რამე იქნება, თავს ზედნიერ მშობლებად ჩავთვლით.

— რა ჯენა, აღარ შემიძლია ამდენი თვალთ-
მაკცობა!

ზაქარიას ენაზე შეაშრა სათქმელი, რადგან
ლონდამ დერეფნის კარი გამოაჯახუნა და
კიბეზე დაეშვა. დედა შეიღს ფეხდაფეხ გა-
მოჰყვა:

— ლონდა, ერთხელ კიდევ გაფრთხილებ,
ფეხი არ მოიცვალა!

— რას მემუტრები, ქმართან გინდა წავალ,
გინდა წამოვალ, ვის რას ვაკითხები! — ასძა-
ხა სახელგნღღმა ლონდამ და მანქანაში ბა-
დრის გვერდით დაჯდა.

— შეილო, განა დედას ასე მიმართავენ? —
შენიშნა ზაქარიამ.

— მამა, შენსავეთ გულმაიენი ხომ არ
გგონივარ, კარგად მახსოვს დედაჩემს რომ
შესწროდი: „იმ ოჯახში, სადაც სიდედრი
ცოლ-ქმარის საქმეში ერხირება, დავასა და
კინკლაობას ბოლო არ მოეღება!“

ლონდას ნათქვამზე ნათიას სასონარკვევთა,
მორჩა, ამათთან ვერაფერს გავხდებით, ჩვენს
ჭკუაზე ვერ გავატარებთ.

ბადრიმ ჭიშკარი გახსნა, საჭეს მიუჯდა,
სიდედრ-სიმამრს თავი ოდნავ დაუქნია და
მანქანა ადგილს უცებ მოსწყიჭა.

— ზაქარია, შენ ხარ დამნაშავე, უნდა მკა-
ცრად გაგეფრთხილებინა, ფეხი არ მოიცვა-
ლა—თქო! ეს მანინ გეტყობა, მანქანა გარაგში
გაჩერე—თქო! — აგულთანება ქმარს ცოლი-

— ამის თქმას მერვე მოვანწრებ! ცოტა
დაეცალათ, იქნებ ჭკუაზე მოვიდნენ.

— მაგის იმედი გქონდეს! ლონდას ჩვენი
არაფერი სცხია, დავიღუპეთ, ეს ამოღენა ამა-
გი წყალში გადავყარეთ, თითით საჩვენებელი
ოჯახი გვენგრევა!

დომენტის სამი დღით ადრე შეატყობინეს,
პარასკევს, დღის ამ საათზე ჯანმრთელობის
სამინისტროს კოლეგიის სხდომაზე გამოცხად-
დომ, ეს მისთვის მოულოდნელი არ იყო, მაგ-
რამ მაინც თავხარი დაეცა.

უბედურება კენტად არ მოდისო, ნათქვამია.
სწორედ იმ წუთებში სხდომაზე წასვლას რომ
აპირებდა, მეორე მუხი დაატყდა თავზე. „ექიმი
ფერადეს ტელეფონთან სთხოვენ!“ — ჩაესმა
საავადმყოფოს მორიგის ხმა.

— გისმენთ! — ხმადაბლა ჩასძახა დომენ-
ტიმ.

— ექიმი ფერადე ბრძანდებით? — გაისმა
ქალის ხმა.

— გახლავართ! რა გნებათ?

— თქვენი სიყვთე, ამიტომაც გირეკავთ!
თუ გინდათ, თქვენი ცოლის ერთგულებაში
დარწმუნდეთ... მიბრძანდით — და მისამარ-
თი დაუსახელა — იქ თქვენს ცოლსა და მის
ახალგაზრდა მიჯნურს ნახავთ!

დომენტი ყურმილს ლონიჭრად უჭერდა
ხელს, თითქოს მასზე უნდოდა ჯავრი ეყარა.

ამის მერე რა მოხდა, დომენტის მხარეზე
ნად ახსოვს. სამინისტროში წავიდა, მაგრამ
ფეხი ვეროდა. „ღალატი, ღალატი, ღალატი!“
ამ შემადრწმუნებელ სიტყვას ზარიეთ გაპქონ-
და ზრიალი, ბოლოს ყურშიც დაიტქა.

აი, უკვე მივიდა, ზის და უცდის, უცებ გა-
დაწყვიტა გარეთ გავარდნილყო, მაგრამ
გულში გაუბრინა, რას იტყვიან კოლეგიის
წევრები, სულელი ხომ არაა, ასე უცებ რამ
მოუარა, დაუკითხავად სად გაიტყავო, და ისევ
სკამზე დაეშვა.

როდის-როდის კომისიის ერთმა წევრმა მი-
ნისტრის კაბინეტის ღია კარში თავი გამოჰ-
ყო და ბრძანებულური კილოთი მიმართა:
„ექიმო ფერადე მობრძანდით!“

დომენტი შეფიცრიანებული თვალებით მის-
ჩერებოდა მომხსენებელს, მაგრამ ვერაფერს
იგებდა. წუხდა, რა ეშმაკად შემოფრატუნ-
დი, ღრმა ღელეში უნდა წავსულიყავიო. თან
თავს იმით იმშვიფებდა, ქალებს ხომ ჩემი
ცოლის სიღამაზე თვალებს სთხრით, მისი ბე-
დნიერება კი გულს უხუთქავთ. არაერთხელ
გაუჭორბიათ და, ვინ იყის იქნებ ახლაც ცილ-
სა სნამებნო.

კოლეგიის წევრები დაძაბული ისხდნენ,
თვალ-წარბში შესცქეროდნენ მინისტრს, თით-
ქოს ეუბნებოდნენ: „თქვენ ბრძანდებით უფ-
როსი, თქვენ გკუთვნიოთ პირველი სიტყვა,
გვიჩვენეთ გეზი, საკითხი როგორ წავმარ-
თოთ!“

მინისტრმა დინჯად დაინყო:

— საკითხი ნათელია, ჩვენ საქმე გვაქვს
გაუგონარ გულგრილობასთან, ექიმმა ფერა-
დემ დროულად არ მოახდინა ავადმყოფის
მოსპიტალიზაცია, რასაც საფალალო შედეგი
მოჰყვა. ამასთანავე, როგორც წარმოდგენილ
მასალებიდან ირკვეა, ექიმი ფერადე ხელს
აფარებს, არ ასახელებს აბორტმხერს. ეს კი
ეჭვს ბადებს, თვითონ ხომ არ გააკეთა აბორ-
ტი. დავადგინოთ ჭეშმარიტება და მივიღოთ
სათანადო ზომები.

სიტყვა კოლეგიის პირველმა წევრმა აიღო:
— ექიმო ფერადე, უწინარეს ყოვლისა, მიწნა
შეგკეთებოთ, რას გუფტყვით ამ საქმის თაო-
ბაზე!

დომენტი კოლეგიის პირველ წევრს თვალე-
ში შესცქეროდა, მაგრამ მისი გონება ისევ
აკვიტებულ ფიტრს მოეცვა, ამიტომ ვერ გა-
იგო რას ეკითხებოდნენ და მიამიტად გაიღი-
მა. ეს კი კოლეგიის პირველმა წევრმა იმით
ახსნა, აღბათ მინისტრის ნათქვამის სისწო-
რეში გული ეთანადრებო, და განრისხდა:

— რა პირში წყალი ჩაიყენე? მიპასუხე?!

— ვერ გამიგია, რას მოითხოვთ, რა გიპა-
სუხოთ? — იკითხა დომენტომ.

— შე კაი ხდამბარო, ამ წნის კაცმა ყურის-
გდება არ უნდა იყოფე?! იმას გუკითხები მი-
ნისტრმა ჭეშმარიტება ბრძანა თუ არა—მეთ-

ქი? — და სიტყვას დამცინავი ღიმილი დაატანა.

— რა თქმა უნდა, დიახ, მაგრამ ამასთანავე ვამბობ არასაც!

— იქნებ იმის თქმა გინდა, რომ ერთ საკითხში ბრალი მივიძღვის, მეორეში კი მართალი ხარ? — იკითხა კოლეგიის მეორე წევრმა.

— ხომ გითხარი, ვამბობ, დიახ-მეთქი, მაგრამ ამასთანავე ვაცხადებ არასაც.

— ექიმო ფერაძე, ერთხელ ნათქვამს მეორედ ნუ გაიმეორებ! — შენიშნა მინისტრმა და პასუხის მიუღებლად დასძინა — კარგი და, ანონიმურ წერილში მოყვანილ ფაქტზე რაღას იტყვი, პოს, თუ არას?

— პატივცემულო მინისტრო, მე ნებადართული მაქვს კერძო პრაქტიკა, გამაჩნია კეთილმოწყობილი კაბინეტი. რისთვის გავწევდი რისკს, ოპერაციას შეუფერებელ პირობებში რატომ ჩავატარებდი?

კოლეგიის პირველმა წევრმა უღვაშებში ჩაიკინა:

— ამხანაგო ფერაძე, ალბათ მოგხსენება, ექიმი ისჯება, თუ იცის, რომ ავადმყოფის ბედის ამარად მიტოვებას საავღალო შედეგი მოჰყვება, მაგრამ დახმარებას არ აღმოუჩენს?

დომენტო ცდილობდა არაეის შეკამათობდა, მაგრამ კოლეგიის პირველი წევრის ნათქვამმა ააღუღა, ესენი ჩემზე ისე ლაპარაკობენ, როგორც ბოროტმოქმედზე, ადამიანის დამღუბლებზე. დომილი იგივე დანაშაულის აღიარება იქნებაო, და განაგრძო:

— ექიმებს წინააღმდეგობით სავსე, რთული პროფესია გვაქვს. ის, რაც დებულებებსა და დადგენილებებში ასე კარგად არის დასაბუთებული, ხშირად მათი ცხოვრებაში განხორციელება ძნელდება. ვთქვათ, უარი მეთქვა, ავადმყოფის გასასინჯად არ ნაუსუიყავი, თქვენ ხომ მიიწვე დამსჯელით, რატომ გამოიჩინებ გულგრილობა, დახმარება არ აღმოუჩინებ განსაყვდელში მყოფ ადამიანსო. რაც შეეხება, იმას, რომ არ მოვახდინე პოსპიტალიზაცია, აქაც უდანაშაულო ვარ, რადგან არც ავადმყოფს, არც მის მზრუნველებს ამის გაგონება არ უნდოდათ. ისინი ცდილობდნენ ეს ამბავი საიდუმლოდ შეენახათ, რათა ორი შეიღის დედას ჩირქი არ მოსცხებოდა, სახელი არ გასტეხოდა!

— კარგი და, რატომ იძულებით არ მოახდინებ ავადმყოფის პოსპიტალიზაცია ან რატომ არ შეატყობინებ რაიონის ჯანმრთელობის განყოფილებას? — შენიშნა კოლეგიის პირველმა წევრმა.

— მე არ მქონდა უფლება ავადმყოფი იძულებით დამეწვინა საავადმყოფოში, რადგან იგი არ იყო ინფექციური სნეულებით დაავადებულ. მგონი, არც ის იქნებოდა მისანო.

ნი გამეზიხა ავადმყოფის სტატუსის რადგან ყველა ექიმი ვალდებულია არ გაამფლავოს პაციენტის საიდუმლო, დაიცვას მისი ღირსება! განყოფილებისათვის კიდევაც რომ მეცნობებია, როგორ ფიქრობთ, ვინმე თავს შეინუხებდა? ვთქვათ, კიდევაც გამოედოთ თაკი, სათანადო დიაგნოზის უქონლობის გამო ხომ იძულებით ვერც ისინი მოახდენდნენ ავადმყოფის პოსპიტალიზაციას. და ბოლოს, მე ექიმი ვარ და არა საგამომიძიებლო ორგანოს მუშაკი! დაე, იმათ დაადგინონ აბორტმახერის ვინაობა, ესაც ეს ვეალებათ!

მინისტრმა ხელი შეშარტა:

— მოითმინეთ, მოითმინეთ! ეს უკვე არ გეკადრებათ! იცით თუ არა, რომ ჩვენი დროის ყველაზე საშიშრელი სნეულება გულგრილობაა. ალბათ, რა ავტაკობაც ხდება, იმის მეთოდით არ მოხდება, თითოეული ჩვენგანი მტკიცედ რომ მდგარიყო კანონიერების სადარაჯოზე. გულგრილითა, ნამაყრუებულთა ბრალია, რომ აბორტმახერები, ექიმბაშები დღეს-დღეობით ისევე თარეშობენ!

— გეთანხმებით, ოღონდ, პატივცემულო მინისტრო, თქვენს ნათქვამს ერთს დაუფლავებ: გულგრილობა ძნელად გასაკურნი სნეულებაა, იგი ყველა ადამიანშია შეტ-ნაყლებად მოკალათებული. თვითველი ჩვენგანს კი უგონია, ამ სენით მხოლოდ სხვა დაავადებული. რატომ არ უნდა ვიყოთ გულახდილი, როგორ არ უნდა ვთქვათ, სიმართლე, თუ ეს სასიკეთოა? გულგრილობა სამედიცინო დაწესებულებებში მოიკიდა ფეხი. თქვენ, დღეს, ჩვენს საკითხს იხილავთ, და, ალბათ, გგონიათ მე ერთი ვარ ქვეყნის ამომგებები. ნუჭავი ასე იყოს, ერთი კაცის ქუაზე მოყვანა იოლია, მაგრამ ბევრი სხვაც ჩემსავით იქცევა.

მაშ, საგანგაშო არაა? ასე როგორ ნახებდით, საუკუნეების ქარტებილებში მოძალადე მტერთან ბრძოლაში ნადგურდებოდა ჩვენი ერის და თუ გადაურჩით, არ გადააქმნდით, მრავალშვილიან ქართულ დედას უნდა ვუმაღლოდეთ! დღეს კი საქართველოში მშობიარობა საერთო ნორმის ნახევარს შეადგენს. ქართველი ქალი ერთ, ან ორ შვილს აჩენს. ზოგი იმას იმიზეზებს, რომ მინდა სამსახურს მოწყვეტო. ზოგი ირწმუნება, სჯობია ერთი შვილი გაუდეს, ოღონდ კარგად აღზარდო, მუსიკა და უცხო ენები ასწავლო, სამედიცინო ინსტიტუტში მოაწყო.

ფერაძე ნუთით დადუმდა. მერე უბიძან რალაც ქალადე ამოიღო, გაშალა და ეიღერ კითხვას დაიწყო: თქვა:

— აი, პატრონო, ეს გუმინდელ გაზუთში ნაკიკითხვ, საგულდაგულოდ ამოვიწერე, მოუსმინეთ...

და კითხვა დაიწყო:
„მოსახლეობის, ზრდის მხრივ საქართველოს სს რესპუბლიკას, სამწუხაროდ, არასახარბიე-

ლო მდგომარეობა აქვს. მაგალითად, თუ 1940 წელს, ყოველ ათას მცხოვრებელზე გაანგარიშებით, რესპუბლიკის მოსახლეობის ბუნებრივი მატება 19 სულთი განისაზღვრებოდა, 1965 წელს 14 სულამდე შემცირდა, 1970 წელს — 12-მდე, 1980 წელს კი 9 სულამდე ანალოგიური მაჩვენებლები ერთიორად მეტია მუშაშელ აზერბაიჯანსა და სომხეთში“.

დანაშაული მედიცინის მუშაკებსაც მიგვიძღვის. ზოგი ოცნაცდახუთი წელი პროვიზორად, კვილისა თუ ყელ-უფრის ექიმად მუშაობდა, ახლა კი გენეკოლოგობას მიჰყო ხელი, ოღონდ ფული მოვხვედით, საკუთარ „კოლაში“ გამოეცხიმოთ, ძვირფასად ჩაეცვათ, დაეიზუროთ, და ქვა ქვაზედაც ნუ ყოფილა, ერის ამონყვეტილა. ჩანასახშივე ვსაბოთ მრავალ სიცოცხლეს, ყოველივე ამის შედეგადაც ვითარდება ფიბროზები, ავთვისებიანი სისხივნებები, გამოუცდელ გოგონებს სა-მუდამოდ ეკარგებათ მშობიარობის უნარი უნის, თუ ბინაზე მალულად ვაკეთებდით აბორტს, ახლა ამის დაუფარავად სამშობიაროშიც ვახერხებთ, არანაკლებ გასამრჯელო-საც ვღებულობთ. გინეკოლოგები აბორტის მსურველ საღსალამათ ქალებს თერაპევტებს ვუგზავნიოთ. ისინი კი ყალბი ანალიზების საფუძველზე არასწორ დიაგნოსს სვამენ. მერე ვითომდა სწულ ქალებს კომისიებზეც ატარებენ. არც მე ვარ უცოდველი კრავი გამ-დოდრების ცდუნებამ მძლია, ფულის ნინაშე მოვიხარე ქედი, პირადი ინტერესი საზოგადოების ინტერესებზე მაღლა დავაყენე! ამასთანავე მინდა განაცხადო, ძველმა ქალისათვის აბორტი მე არ გამოეცდებოდა. თავს აღარ შეგანყენო, მერმწუნეთ, შემდგომში სწორი გზით ვივლი, ხალხის ინტერესებისადმი უსაზღვრო ერთგული ვიქნები. პატიებას არ მოვი-თხოვ. შეეძომები მაქვს და სასჯელს ვიმსახურებ!

სინამდვილე ჩამოვარდა. კოლეგის წევრები ხან დომენტიის აქტრდებოდნენ, ხან შემკითხავად მინისტრს გადახედავენ ხოლმე.

— ვის სურს აზრის გამოთქმა? — იკითხა მინისტრმა.

კოლეგის წევრები ერთმანეთს შესცქეროდნენ, თითქოს აქეზებდნენ, არა შენ გამოდი პირველად, არა შენო.

— მე ვიტყვი ორიოდე სიტყვას! — ფეხზე აღგომით თქვა კოლეგის მესამე წევრმა, — ზედიზედ ჩაახველა, თითქოს ხმას ინმენდსო. და დინჯად დაინყო: -- ყოველივე ის, რაც ექიმმა ფერაქემ ილაპარაკა, დებულებასა და დედაგინილებამაი გარკვევითა ნათქვამის ვინ არ იყის, რომ აბორტის გაკეთება სათანადო ნებართვის გარეშე აკრძალულია? არც ის არის სადაყო, რომ პირველი ორსულობის დროს აბორტს სავალალო შედეგი მოსდევს რაც

შეხება იმას, რომ ქალებს არასწორად მუშაობდა ნოზს უსვამდა, ატარებენ კომისიაზე და აბორტის გაკეთების უფლებას აძლევენ, ამ საკითხზე არაერთხელ ვიმსჯელებთ, მაგრამ საქმეს საშველი არ დაადგა. ექიმი ფერაქემკაცრად დასჯის ლირსია, მაგრამ რამდენადაც მისი სიტყვიერი აღიარების გარდა, რასაც როცა ვნებათ მაშინ შეცვლის, ამის დამამტკიცებელი სხვა საბუთი არ გავაჩინა, ამიტომ შემოვდივარ ნინადადებთ ამხანაგი ფერაქემ განთავისუფლდეს სამსახურიდან!

„ღირსი ვარ, დაეიმსახურე! — გაიფიქრა დომენტი — ჯერ ხომ ყველაფერი არ დამთავრებულა, მინისტრს სიტყვა არ უთქვამს, ვინ იყის იქნება ეს სასჯელიც არ მაქმარონ!“

მინისტრმა კი თანაგრძობობით შეხედა მის და მშვიდად აღაპარადა:

— მე არ ვეთანხმები ჩემს წინ გამოსულ ამხანაგებს, ექიმ ფერაქემს ვითომ ისეთი არაფერი უთქვამს, რაც დებულებებსა და დადგენილებებში არ ეწეროს. ექიმმა ფერაქემ ბევრი რამ თქვა მნიშვნელოვანი, სასურამდელო მომდევნო კოლეგიაზე ჩვენ უნდა განვიხილოთ ისეთი საკითხი, ვინც გამდიდრების მიზნით გინეკოლოგებად მოგვეყვლინა და ყველა უკლებლივ იქ დავაბრუნოთ, საიდანაც მოვიდნენ. ამასთანავე, მკაცრი ზომები უნდა დაწესდეს კომისიებზე, რათა შემდგომში არცერთი ჯანმრთელ ქალს არ მიეცეს აბორტის გაკეთების უფლება. სასტიკი, დაუნდობელი ბრძოლა უნდა გამოეცხადოთ ექიმბაშებს, აბორტმხებრებს. თუმცა ყოველივე ამაზე მომავალ კოლეგიაზე ვიმსჯელებთ. რა თქმა უნდა, ექიმი ფერაქემ სასჯელს იმსახურებს. მიეცემა ვუჭერ ამ ნინადადებს, მაგრამ მინდა აღვნიშნო, ეტყობა მასში კეთილშობილურმა სურვილებმა გაიღვიძა, გული შესტკივა ადამიანთა ბედზე, მთელ საზოგადოებაზე. ამასთანავე ანგარიშგასანეფია, რომ გულწრფელად აღიარა შეცდომა. ის კი, ვინც დანაშაულს აღიარებს, უფროდ მის გამოსწორებასაც შესძლებს. დიახ. ფერაქემ ნამოყენებულ სასჯელს იმსახურებს, მაგრამ იქნებ მიგვეცა შესაძლებლობა, რათა თავდადებული შრომითა და ბეჯითობით სამსახური გავნია ხალხისათვის!

მე აქვრდა, სულისშემზუთავი ბული ტრი-ალებდა. თონესავით გახურებულ ასფალტისათვის, თითქოს მდულარე წყალი გადაესხათ. იქნებ საგანგაშო არაფერი! ვიღაც მტრობით ცდილობს ცოლ-ქმარ შორის უსიამოვნების ჩამოგდებას. პოდა, სჯობია ჯერ სახლში ნაევიდეს. გულქანი ხომ შეუძლოდ იყო, აღბათ მზრუნველობა ესაჭიროება.

დომენტი ამ გადაწყვეტილებით ჩაჯდა ტაქსში, მაგრამ შოფერს თავისდაუნებურად სთხოვა დიდმის მანქანი ნამოყვანეთ.

„სად მიდიხარ, ჯერ ხომ სახლში ამოიბედი“

შეელას! — ძრავის გუგუნში ესმოდა ვილაცის ჩურჩული, მაგრამ დომენტი გზას გასცქეროდა, უნებლურად აღძრულ კითხვას პასუხს არ აძლევდა. ბოლოს კი გუნებაში ნაილაპარაკა, თითქოს ვილაცის წინაშე თავის გამართლება ენადა, ჯერ დღემის მასივში ენახავ, სახლში მისვლას მერეც მოვასწარმო.

იქ კი ისეთი რამ ნახა, კაცი მტერსაც რომ არ უსურვებს!

საპარადო შესასვლელიდან გულქანი და უცნობი ქაბუკი გამოვიდნენ. ვაჟი ჭრულის საჭეს მიუჯდა. გულქანმა მის გვერდით მოიკალათა.

დომენტი ერთბაშად თითქოს ხანგრძლივი ძალისაგან გამოფხიზლდა, ტაქსის შოფერს ნასწურჩულა:

— თუ ძმა ხარ, გლდანში წამიყვანე!

***

მზიას, ისევე როგორც ყველა ბედით დაჩაგრულ ქალს, უნდოდა ძლიერი მამაკაცი პელოდა ქოშავად, გულშემატკივრად. აი გამომჩნდა კაცი, ვინც გულს უმატრებს, რწმენას უწერგავს, ხვედრის უმსუბუქებს. სად არის ისეთი ქალი, ასეთ ადამიანისადმი სიმპათია არ აღეძრას! ისიც დომენტის მიმართ უსახურრო თანაგრძნობით, სთბობთი, სინაზით განიმსჭვალა. ეპ, ასეთი ადამიანი რომ შეახვედრა ქვეყნას დაანახებებს, თუ როგორ უნდა ქმრის სიყვარული, დაფასება? და იმასაც დაამტკიცებს, რომ თავადაც ღირსია სიყვარულისა, წამფელიად იმსახურებს ისეთი კეთილშობილი კაცის შეგობრობას!

ამ ფიქრში იყო მზია, ზარმა რომ დაინკარუნა.

„აღბათ ის არის, სხვა ვის გავახსენდებით, ჩვენ ხომ ნათესავეებითაც ღარიბები ვართ!“ — გაიფიქრა და კარი ისე გააღო, არც უკითხავს, ვინა ბრძანდებითო, და აღტაცებით შესძახა — მიეხვდი, რომ თქვენ იქნებოდით? მობრძანდით, ბატონო დომენტი!

სტუმარმა მასპინძლის გამონვდილ ხედებს ორივე ხელი შეაგება. ისინი ასე ხელი-ხელჩაკიდებული შევიდნენ ოთახში. დომენტი მაგიდასთან დაჯდა, მზიამ კი ბავშვს პირსაფარი შეუსწორა, აკვანი დაურწო.

— რატომ არწევ? — იკითხა დომენტი.

— ღვიძავს. ისეთი უშეშაკია, ვინც არ უნდა შემოვიდეს, მაშინვე თვალს დააჭყეტს ხოლმე! — და თავის ნათქვამის ნათელსაყოფად ბავშვს პირსაფარი გადახადა.

გოგონამ ცქვიტი თვალებით ჯერ დედას გაუღიმა, მერე დომენტისაკენ შეაბრუნა სახე.

— ყოჩაღ გოგო, ეს რა ფხიზელი ძილი გცოდნია! — და დომენტიმ ბავშვს ფუნჯულა-ლოყაზე თითი ნათუფაუცნა, — აი, შე მამაშენო, ალუ, ალუ!

ბავშვმა ნახად გაიკინა.

— ახლა კი დაიძინე, ჩემო სიცოცხლე! — უთხრა დედამ შეილს, პირსაფარი გადააფარა, აკვანი გადაარწია, და, თითქოს უცებ გაახსენდათ, იკითხა:

— როგორ გადამაგიწყნდა, კოლეგიაზე ბრძანდებოდით?

— იქიდან მოვდივარ! — მიუგო დომენტიმ.

— საკითხი ხომ სასიკეთოდ გადაწყდა?

— კი, კმაყოფილი ვარ!

— რა კარგია! — და მზიას სახეზე ღიმილმა გადაურბინა. ამან კი დომენტის თვალში უფრო შეამყო მისი მომზიბუღელობა.

— მეგერა, ჩემი სიკეთე რომ გინდა. — თქვა დომენტიმ და ქალს დაკვირვებით დააცქერდა, ხელი ხელზე მოუჭირა და ტკბილ ოცნებაში წასული კაცით განაგრძო, — ცხოვრება წარმოუდგენელია უგულისტკივილოდ, უკაეშნოდ! რწმენას ნუ დაჰკარგავ, მხნეობა მოიკრიბე, იმედიც თვალთ შეხედე მომავალს.

— რისი იმედი შექონდეს, როცა სამუდამოდ უბედური ვარ! ბუნებამ გარეგნობითაც დამჩაგრა, შვილიანი ქალი ვილას რად უნდოვარ!

— ვერ დავგეთანხმები! დედა ხარ, დედა კი, არ შეიძლება უბედური იყოს! შენი სილაშაზე კი შენს ხასიათსა და სულშია. იქნებ მოიძებნება ადამიანი, ვინც მზად არის ხელი გახზოვოს, მაგრამ შენზე უფროსია, ამიტომ გერიდება, გრძნობას ვერ გიმტლანებს!

— აი ასეთი უბედური ვარ! ისიც არ ძალმითს, მივახვედრო, რომ არც მე ვარ მისდამი გულგრილი. — და დომენტისაკენ გადახარა, უმანკოდ შესცინა, თვალი აუცრუმლდა, — მამ, საცოდავი, განადგურებული არ ვიქნებოდი, ამ განსაცდელის ეამს მარტო რომ ვყოფილიყავი! ეტყობა ღმერთმა მთლად არ გამწირა!

— აღბათ, განგებამ მცე შემიბრალა, ბედის ამარა არ მიმატოვა. შენ ის ქალი ხარ, ის ადამიანი, მე რომ მენატრება! — და დომენტიმ მზიას ხელი მოხვია, მკერდში ჩაიკრა, კონცით ამოუშრო თვალში ცრემლი...

ყ ა რ ა - დ ა ლ ი

აგერ, გამოჩნდა მთა ყარა-დალის,
მზით ანთებული მისი წვერები,
შუქი ჩამოდგა გრძელი გზით დაღლილს
და მთას შორიდან მოვეფერები.

მთაო, შებმულო ათასჯერ ქართან,
შენ უნდა მიხვდე ვინ ვარ და ვისი,
აქ ხომ ოდესღაც ჩემ წინაპართა
ადგილი იყო და საცხოვრისი.

აქა ცხოვრობდნენ სკვითნი, ალანნი,
ხალხი, წინაპრად ეინაც გვეგულების,
საქმეში მუდამ დაუღალავნი,
ბრძოლაში მუდამ გამარჯვებულნი.

მათი მომრევი ჩანდა არაეინ.
რადგანაც ჰგავდნენ კლდისაგან ნაგებს,
გაშლილი ჭკონდათ ველზე კარავი,
ჭკონდათ საჭმელი და სანოვაგე.

უყვარდათ ლხინი, იცოდნენ გარჯა,
ზღვა და ვარსკვლავის შორი ციალი
იზიდავდათ და... შემოიხარჯა
იმათი სისხლი დროის ტრიალში:

და ახლა მათი შთამომავალი
მივდეც ბილიყებს, იმათგან მოვლილს,
მთაე ყარა-დალის, გახსოვეს მრავალი
ტრემლად დამდნარი შენს მკერდზე
თოვლი.

და მეჩვენება, ბალახი ყველა,
ყოველი ქვა და ბუჩქი ყოველი
ჩუროჩულებს სიტყვებს --

წარმოთქმულს ძველად
და გაყოცხლების არის მთხოვნელი.

და ერთგულებას გული შეფიცავს
და სასოებას აიელვარებს,
ვერ დავივიწყებთ, ვერა, ამ მიწას,
ამ ზღვას, ამ ველებს და ამ
მწვერვალებს.

მზე ზენიტშია, მთა ყარა-დალის
დამცქერს ზემოდან, შუბლწამოწვდილი.
მწყემსის სიმღერა მოისმის გაღმით,
ხვალისას მღერის შავი მთის შვილი.

ნეფერტიტ, სანთლადქცეული ქალო,
 ლანდად მიდიხარ მთვარიან ღამით,
 მზემ მიგატოვა, შენ, მზისა რძალო.
 თვალებში აღარ გიციინს ნამი...
 შენი ყელიდან ახლა დამცხრალი
 მთვარე ანათებს, ცრემლის დამდენი,
 და მაინც უბრად კითხულობ ქალი, —
 რა დავაშავე, ღმერთო, ამდენი!
 ნუთუ ვერა გრანობ, ო, დედა მიწავ,
 თუ სილამაზეს რამდენსა ჰკარგავ,
 შენს მზეებს თუკი შენ არ დაიცავ,
 ბაღად ქვეყანას რითლა მოქარგავ!
 მას ზომ ოდესღაც შავი თმის ტევრით
 დაჰქონდა ღამე ვარსკვლავიანი,
 უყვარდა ხალხი და ბევრზე-ბევრი
 სიკეთეც სთესა, ღვთივ, მადლიანი.
 მისი უძირო, ნაზი თვალები
 იყო მიმცხრალი აღმური თონის,
 ზოლო ღიმილი დაუძალეები,
 სიამეს ფენდა, ვით ალუთონი.*

* ალუთონი — ისერ მითოლოგიაში ერთგვარი სასმელია, რომელიც ადამიანს უოველგვარი სენისგან იფარავს და სიცოცხლეს უხანგრძლივებს.

და თითქოს მესმის — მე აქ რა მინდა,
 რა დავაშავე განა ისეთი, —
 და მეჩვენება, რომ აკლდამიდან
 ტურფა ასული დგება მისრეთის.
 სინათლის მფრქვეველს ხელთ საღამური
 ეპყრა, სიყვარულს იმით გალობდა,
 ეხ, სიყვარულო, შენი აღმური
 ნეტა ვის ეცხო სახეს წყალობად.
 და უცებ შეწყდა სიმღერა ტყბილი,
 ნილოსზე დარჩა უნიჩბოდ ნავი
 და დაიძინა მარადი ძილით
 შან, ვინც სიყვარულს შესწირა თავი.
 დაიძინა და აღარცა ცდილობს,
 კვლავ გამოვიდეს სიცოცხლის გზაზე,
 ჰოი, სამყაროვ, შე დალოცვილო,
 როგორ დაჰკარგე ეს სილამაზე!
 და ახლაც იგი ჩვენს შორის დადის,
 ვით სიყვარულის დიდი მოძღვარი,
 ადრე დამჰყნარი კოკორი ვარდის,
 ჯერ გაუშლელი, ყინვით მომწვარი.

თარგმნა ზენის ხარანაულმა

აღმოსავლური პოეზია

კაფეზი

* * *

სატრფოს ხილვა მიიწნს უკვდავების მტკბარის უმეტეს,
ღმერთო, შეშყარე, ვინ მნათია მთუარის უმეტეს!
დანა დამცა და არ ვაშხილე, არ დავძარ კრინტი,
თუმცა მნარი მჭირს გულს ქრილობა, მნარის უმეტეს!
ჩამოუდგები გზასავალზე ვით მათხოვარი, —
წყალობა მისი — განძისა და ღარის უმეტეს!
ჰე, განდგეილო, ნუ მაცდუნებ საშოთხის ბალით, —
მისი ხალი ვთქვი იმ ბალის და ზვარის უმეტეს!
იმ ვარდის დარდით გამღუნეთა ტანი საროსი,
ვინ ერთი მშვენობს ყაყაოთა ჯარის უმეტეს!
რას უშველის და რით უშველის, ნეტავ, მკურნალი
გლახ გულს, დადაგულს, სისხლი რომ სდის ღვარის უმეტეს!
რჩევა მოხუცის ყურად იღეთ, ჰეი, ჭაბუკო, —
ჭაბუკთ ზელობას ბრძნული სიტყვა ჰქმარის უმეტეს!
ერთხელ მეზრახა: ვისა აქესო მსგავსი საყურე,
ჩემი რომ ბრწყინავს სისხამ დილით ცვარის უმეტეს!
მისი შემყურე მეც დაედივარ მონის საყურით,
მისთვის ვკედები და ცოცხალიც ვარ მკეჯარის უმეტეს!
ხომ ზენდე-რუდი* უკვდავების წყლად არის თქმული,
მაინც შირაზი ისპაჰანის არის უმეტეს!
მაქრად იტყვიან საყვარლისას სიტყვასაც, მაგრამ
ტკბილი ვერ იყოს ის ჰაფეზის ქნარის უმეტეს!

* ზენდე-რუდი — (სიტყვა-სიტყვით: „წყალი ცხოველი“, სპარს.).
მდინარეა, ისპაჰანს ჩაუდის.

საიათნოვა

* * *

სახე წაღმით ნახატი გაქვს, ნათელს ისვრის მანგივითა,
რა ხალეზი! რა თვალეზი! თმებიც რა ხაფანგივითა!
ბულბულის ხმას ვარდის გვარად შეწყოზი მანგივითა,
ოქროს კბილებს ეგ ბაგენი გაცავს კაი თანგივითა.

პირისახე მთვარეს გიგავს, რო ივსება თანდათანა,
უცვარნამოდ დახვეული თმა გაცურია განდაგანა,
მნახველს გზიდან გადააცდენ, რას იღონებს ანდა განა!
მეჯღისობას შენი მჭერეტი ჭკეაზე არის ან კი ვითა!

შენ სამხერად ჩამოდიან ქალაქი თუ სოფელია,
მომაკვდავიც გაცოცხლდება შენი გვერდზე მყოფელია,
სამკაულებს ანკრიანლებ, ვახ რა შესამკობელია!
რა ხანთური, რის ქამანჩა — თვით ხარ ჩონგურ-ჩანგივითა!

მკერდს გიყვავის ია-ვარდი, სუშბული თუ ლეილალი,
თვით ბაღი ხარ, შენს მებაღეს რაღად უნდა სხვაღა ბაღი!
თმა გაქვს როგორც ქარში აფრა ანუ როგორც ბაირალი,
ზღვაში გემად შეცურდები, ჩაეშვები ლანგივითა.

შენსა ქებას ასში ერთსაც ვერეინ იტყვის, შემოიტყვია,
ლილიფერა ზღვის ყვავილო, სურნელს იძენს შენით ია,
ეს სანყალი საიათნოვა რა ხანია შენი ტყვეა!
ვინცა ვნახავს, გააგიფებ, მოედები მანგივითა.

* * *

ძვირფას თვლებით მოჭედვილი შენ ხარ ოქროს რახტი, ტურფავ,
ღმერთმა კარგად ის გიმყოფოს, ვისიცა გკლავს დარდი, ტურფავ,
ბულბულს ენა ამოუდგო, ხო ხარ ვარდის ფარდი, ტურფავ,
ვარდი ვარდად ვრთი თვეა, შენ სულა ხარ ვარდი, ტურფავ!

ვინ არ გაქვებს, ვინცა გხედავს ლამაზ კოშკად აგებულსა,
შენსა კედელ-იატაკსა ხარბაზ-ხალით დაგებულსა,
ვერცხლის ფიცარს მოოქროვილ ჟაირებით დაგებულსა!
ხოსროვ შაჰის დანატოვი ხარ თოუზის ხატი, ტურფავ!

სკანდარ-ზულღარს რომ ეზნია, ის ჯაერი, ის ლალი ხარ,
დანგ-დანგობით ანონილი ჩამოსხმული მისხალი ხარ,
თვალში არეინ რომ არ მოსდის, სხვა რა ეთქვა და, ის ქალი ხარ,
ვინ შეფე თუ უფლისწული! ყველასა ჰკარ ლახტი, ტურფავ!

თუნდ სოლომონ ბრძენიც იყოს, თუნდაც ჭკუით იმის ტოლი,
თუნდა მარგალიტით სახეს, თუნდაც თავად ვითა ბროლი,
თუნდა მზე და თუნდა მთვარე, თუნდ ფერია ცაში მქროლი,
ემავ შენი მარიფათით ხარ ყველაზე ნაღდი, ტურფავ!

ლამე თოვლით დაფთილული შენ ხარ იის კონა, სულო,
მაგ სინაზით ბევრი დასწეი, გახდა შენი მონა, სულო,
განა მოკვდა საიათნოვა, ჯერ რამ დაგადონა, სულო!
თუნდაც მოკვდე, შენ დამირჩი, შენამც გამილაღდი, ტურფავ!

მახთუმული

ყური აყარ, გულო, სოფელ-ქვეყანას,
 ეგ რანიირ მღელღარ ზღვაში ჩაეარდი.
 ენა-პირი განა მარტო შენა გაქვს, —
 უკვე გაგთქვეს, ხალხის ყბაში ჩაეარდი!

იქნებ ფიქრობ, ქვეყნად სნორი არა გყავს? —
 მიგნაყავენ — მტერთა მთელი ფარა გყავს!
 სიყვარული შენი სხვისას არა პგავეს, —
 მიჯნას გახვეულ, ფეთებაში ჩაეარდი!

შენ ხომ იცი შენი გრძნობის აღზისა —
 აგობრუნებს ენას, მსგავსად ჩარხისა!
 ხალხს შენი და შენ კი გიკვირს ხალხისა,
 ეგ რა მაცდურ გულისთქმაში ჩაეარდი!

შენი საზი განა მუდამ იქნება, —
 ეს ზაფხული ზამთრად გადაიქნება!
 დარდს არ უჭირს შენი პოუნა-მიგნება,
 უის გასცდი, ახლა ვაში ჩაეარდი!

მახთუმული, გზები ბევრი გიღაზავს,
 ვის არ შეხვდი, გამოცდილი ვინ არ გყავს!
 ცრუ კაცისგან რა ხეირი გინაზავს,
 ოცდაათობმეტის ხარ, ქვეაში ჩაეარდი!

მამედ არაზი

მ კ კ კ ტ ი მ ს

არნიეის არცა სისწრაფე მსურს, არც გულზეაობა,
 არცა ხანგრძლივი სიცოცხლე და გამბედაობა.
 მხოლოდ ეს არის ქაბუკური ჩემი სურვილი:
 კლდის თავზე მჯდარი, მოზიდული და ანურვილი,
 ოდეს შევიძვრი, რათა ფრთებით გავეტრა ქარ-ნევიმა, —
 ეს შემართება შაჰატის, დაე, არნიემა.

ლექსები: ანაბულაძე, სომხეთიდან. თურქმენულიდან
 და აზერბაიჯანულიდან: თარგმანა ზეპვა მადულაზვილიძე

პირველი გამოცემა

პირველი გამოცემა

რუსი და ქართველი ხალხების მეგობრობას არაერთი საუკუნის ისტორია აქვს. საქართველოს ისტორიული მტრების წინააღმდეგ მრავალჯერ უბრძოლიათ ერთმანეთს მხარდამხარ ქართველ და რუს ზეიმებს. ერთ-ერთი ასეთი იყო ის ბრძოლა, რომელიც 1800 წლის 7 ნოემბერს მოხდა სოფელ ნახურასთან. მდ. ივრის სანაპიროზე, აქ ერთმანეთს ეყვივნენ რუს-ქართველია შეერთებული ჯარი და ზუნძობის ბატონის იმარ-ხანის ღაშკარი, რომელსაც თან ახლდა ქართველი ფეოდალური რეაქციის მხედური ალექსანდრე ბატონიშვილი. „რუს-ქართველი მხედრობამ დაამარცხა იმარ-ხანის ღაშკარი და ქვეყანა საშინელი კოზაბობისაგან იხსნა“ (ნ. ბერძენიშვილი). ეს იყო რუსეთის მიერ საქართველოს ზღაპრული ბრძოლის პირველი აღსრულება. 1788 წლის გორგოთის ტრაქტატის პირველი გამოცემა.

ქართულ ფილანთროპიკა, მხატვრულ ლიტერატურას და ისტორიულ კრიტიკებში უხვი მასალა დაედო ნახურას ბრძოლის შესახებ. ზოგ მათგანს, განსაკუთრებით ისტორიულ ნაწარმებს, შეუბოძა წყევლები, მაგრამ ფილანთროპული მასალები და მხატვრული ლიტერატურის ნიმუშები დღემდე ქვრივად არ უფიქროს შეტყაველილ შეფასებულა. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ქართულ ხალხურ სიტყვიერებაში არცერთ ბრძოლაზე ასეთი მდიდარი მასალა არ მოგვეპოვება. როგორც ნახურას ომზე დღემდე აღმოსავლეთ საქართველოს მთავრულ და ბარბოს ზაქარია და გამოქვეყნებული „ამსი-დათამაშე ლექსი და თქმულება ამ ომსაზე“.

ნახურას ბრძოლის დაწყების მიზეზად ხალ-

ხური ლექსები და ვადმოცემები ასახელებენ მეფე ირაკლზე მეორის გარდაცვალებას და მის შემდეგ სასახლეში, ბატონიშვილებს შორის, უთანხმოების გაჩენას. მოვიყვანო ლექსებიდან ამის დაამადატურებელ ადგილებს:

ღმერთო, რა დიდი ბრალი ამს
 არევა ქალაქისაო,
 ნეთს ერეულეს სიყვლილო,
 დაქცევა ზველეთისაო.
 ალექსანდრე გავარდა,
 ქარ შინდა დილისტრისაო,
 გიორგი იმს იტყოდა,
 შევიბძოლები ხეთითაო.

ამისთანა დიდი ქალი
 არ გვიჩხამ თამს წინსა,
 წინ მიუძღეს ალექსანდრე,
 საოდალია ხაბებისა,
 გიორგი მეფე გადავადლოთ,
 ქარი ჩამევა ზემო ამისა.

ალექსანდრემ თქვა, „ომს კრხამ,
 ქარი მევეს დილისტრისაო“,
 გიორგი ბატონიშვილი
 ახლა შევიბძვის ხეთითაო.

პროფ. ქსენია სიხარულიძე შენიშნავს, რომ „...სამეფო ტახტისათვის მოქიშვე ბატონიშვილებს მიერ გარეშე მტრების შემოუყვანა საქართველოში ქართველი ხალხის მოამბე მეფის

1. ქართული ხალხური სასიტყუო სიტყვიერება, 11, 1964, გვ. 195-196.
2. კ. უშიყვილი, ხალხური სიტყვიერება, ტ. 1, 1964, გვ. 126.
3. „მოამბე“, 1891, № 11.

1. ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. 11, გვ. 26.

დუარავის შედეგი იყო... რა თქმა უნდა, ბრძოლის დაწყების მიწვევი მართლაც არ უფორმა. ამხვეი უფრო შორიდან იწყებოდა.

ცნობილია, რომ ჯერ კიდევ ერთდენი მეორის სიცოცხლეში, 1788 წელს, ომარ-ხანი ოციანობანი ლაშქარით შემოსევა საქართველოს და აახორა ახტლის სახადოები, დაარბია საბაშო (ზემო იმერეთში) და დიდი წადავლით და ტყვეთ გაბრუნდა უკან. ამის შემდეგ ერთდენი II იძულებული იყო ომარ-ხანისათვის უკვედწლიურად ზეთი ათასი მანეთი „ქამაგირი“ ეხდა.

ერთდენი მეორემ, სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში, ომარ-ხანს სამჯერ არ ვადაუხვდა აღნიშნული „ქამაგირი“; ამიტომ დიდი მეფის სიყვდილით გათამამებულმა მტერმა, ამავე დროს სამეფო კარზე მომხდარი არეულობით იხარებდა და 1800 წლის აგვისტოში დიდი ლაშქრით დაიწა კახეთისაკენ. ნოემბრის დასაწყისში მტერი უკვე ივრის ზეობაში იყო მოსული.

დათმული პირობის ვახსენებთა ომარ-ხანის მიერ აღექსანდრე ბატონიშვილისადმი ვაგზავნილი მამართვა, რომელიც დაყუღა ხალხურ ღქვსში:

აღექსანდრეს შეუთვალა,
კახ ბატონის მეფის შეიღსა,
ათე ქამაგირსა შეიძლებ
კიდევ მაგიამებ ქარსა,
თუ ქამაგირს ვერ შეიძლებ,
პირი მომეც მოტყვისა.

გარდა შინაური აშლილობისა, ქართლ-კახეთის სამეფოს საგარეო ვითარებაც ძალზე გართულებული ჰქონდა.

აღამამად-ხანის სიყვდილის შემდეგ ირანის ტახტზე ავიდა ფაქამადი-შაჰი, რომელსაც საქართველოს ბაზა-ხანს უწოდებდნენ. იგი სპარსეთლოს მიწა-წყალს რატომღაც ირანის საყუთრებად აუხვებდა. ქართლ-კახეთს არც ოსმალეთთან ჰქონდა კარგი დამოკიდებულება. ოსმალეთს კავშირი ჰქონდა დადესტნელ ზანდთან და მათ ქართლ-კახეთის რბეისაკენ მოუწოდებდა და აუწყებდა. ამ ამბით შეწუხებულთ რუსეთის იმპერატორის კარზე შეუყო ქართლ-კახეთის ელჩი ვარსკვანძე კვავაძე მოითხოვდა რუსეთ-საქართველოს შორის 1788 წელს დადებული ტრაქტატით გათვალისწინებული პირობების შესრულებას.

1798 წელს დეკემბერში, მეფე გიორგი მეორემეტემ, რუსეთის ერთგულების ფიცა დადო. იმავე წანებში, გიორგი მეფის თხოვნით, რუსეთის იმპერატორი ქართლ-კახეთის მეფის მემკვიდრედ აშტყეცებს დავით გიორგის ძეს, ამ ამ-

ხვესა დიდად აღაშფოთა აღექსანდრე, რომელმაც და იგი ირანის შაჰთან გაიქცა. აღექსანდრე თვის, ირანის შაჰმა დიდა პატივით მიიღო აღექსანდრე და აღუთქვა სამეფო დამხარება. მაგრამ მალე დამარცხდა უფრო თქვა, რადგან ათავო, რომ თბილისში ჩამოვდა ოსმალეთის კარის გენერალ-მაიორ გულიაკოვის მეთაურობით; გაწვინდებული აღექსანდრე შუშაში გაიქცა. სადაც შეიტყო, რომ ირანის შაჰს დასტურით, საქართველოში შემოსაქრელად ეწვედებოდა ავარიის მმართველი ომარ-ხანი. აღექსანდრე პირდაპირ ბელაქინსაკენ გაეშურა თავისი მკითხვერცხოვანი ამალით და ომარ-ხანს სთხოვა დამხარება; ომარ-ხანმა დამხარება აღუთქვა ტაზის დამარცხების საქმეში და შეადგინეს ერთობლივი სამარხი გეგმა. გადაწყვიტეს ჰქონდნენ გაელაშქრათ თბილისზე — დაეპურონ ქარი სავარჯის ციხე და აქედან გეზი თბილისსაკენ აეღოთ. ომარ-ხანმა 20 ათასი მეომარისგან შემდგარი ჯარით ვადაუხვდა მდინარე აღა-ხანი და უარადაქთან (ახლანდელი წითელწყაროს რაიონი) დახანდა. ამ ამბის შეტობისთანავე მეფე გიორგი XII წერილები ვაგზავნა ომარ-ხანს და თავის ძმას აღექსანდრეს, რომელთაც ზევის დადებას სთხოვდა. მოლაპარაკებაც დღეს გრძელდებოდა. ჩასაც შედეგი არ მოჰყოლია. მაშინ ქართველებმა შეკრიბეს სახელდახელო ლაშქარი საში ათასი მებრძოლის რაოდენობით, რომელთაც სარდალობებენ ბავარტ და ორანე ბატონიშვილები. გიორგის მდგომარეობა კრიტიკული იყო. მხ ოქტომბერს ვენერალი ლაშარციე თავისი არმიით თბილისიდან სიღნაღისაკენ გაემართა, 1 ნოემბერს ლაშარციე და გულიაკოვი უკვე სიღნაღში იყვნენ. ამავე დროს, სიღნაღში თავი მოიყარა ქართლ-კახეთის სახელდახელოდ შეკრებილი ლაშქარი.

ომარ-ხანი ელვის სისწრაფით მოიწვედა თბილისისაკენ. მისი ჯარი 5 ნოემბრისათვის უკვე ივრის ზეობაში იყო შემოსული.

რუს-ქართველთა გაერთიანებული ლაშქარი სიღნაღიდან ციხე-გომბორის მალეობით გაემართა, წუარტადან დაედევნენ მტერს და 7 ნოემბერს შეაღწვივნენ ივრის მარჯვენა ნაპირზე, ნიხურასთან, სოფელ უანდაურისა და კვაბეთის ბოლოზე (ახლანდელი საგარეჯოს რაიონი).

ნიხურასთან მომხდარი ბრძოლის ამსახველ ფოტოლორულ მასალებში ნათლად არის ნარკვინები როგორ დაეხმარა ამ ძნელებდობის გამარტისს ლაშქარი ქართველ მეომარებს. ხალხური მუქმელი მოკვითობრობა:

ნიხურასზედ გაიღვნეს,
შემოჰყარეს პირი პირსა,
რუსმა დააწყო თფევი,
ომარ-ხანი იყინისა;
მოკყადე ომარ-ხანო.

5 ქს. სიხარტლიძე, ქართული ხალხური საგმრო-საისტორიო სიტყვიერება, 1949, გვ. 183.
6 ბ. უმიკაშვილი, ხალხური სიტყვიერება, ტ. 1, ობ. 1964, გვ. 126.

საქართველო
საქართველოს
საქართველოს

მეტი ვაკლავებო პირსა
 ზაბაზნესი დეშინსა,
 ლუგათ თოდს ტელა წიქსა,⁷
 ნახურაბე შებინს,
 თათა კ დევი დევი,
 აფთ ტეხვი ზაბაზნესი,
 მოტყუება უნდათ ბერისა,
 ვაწიერდა იუნის უფროსი,
 პირიდაჲ ცეცხლსა მერისა,
 რა გაქცევს რუსსა ქარსა,
 ცხებ არის ადამ ძისა,
 იუნსა უნდა გამარჯვოს,
 ბრძანებთა მღალა ღვინსა.⁸

არაგორც ჩანს, მოტივით ხალხურ ლექსებში მოთხრობულია რუსის ქარის ძლევამოსილების შესახებ.

ბრძოლა ნახურასთან სამ საათს ვაგრძელდა ბრძოლის კელა გადაჭიმული იყო სოფელ ნახურადან საგარეოს პოლომდე. ანტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს ცნობები სოფელ ნახურას შესახებ. „ნახურა საოფელი“ ახსენიება თედორეშ პარველის ტაქის დოკუმენტში; იგი შეიძროდ დასახლებული იყო და საე-შაოდ დიდი ტერიტორიაც ეკუთრა. ამ სოფლის მოსახლეობა შაჰ-ახასის შემოსევების დროს უკვე განადგურებულია.

რუს-ქართველთა გაერთიანებულმა ქარმა ჩაწინააღმდეგე გამარჯვება მოიპოვა. როგორც პროფ. შანა დუბინაძე აღნიშნავს: „ქართველმა ხალხმა რუსთა ქარის საბით ცვლადი იხილა მამულე ძალა და მისდამი სამშაობოთრ დამოკიდებულებას არ ჰქონდა უკუელოვე ეს რუსი და ქართველი შერაბედი მასების გულახდილი მეგობრობის გამოხატულება იყო“.⁹

ნახურას ბრძოლაში დიდი როლი ითამაშა არტილერიამ; მამაცურად იბრძოდა სოფლების — ნახურას, უანდაურის, კაკაბეთის, შიბლაურს, ბედინაურს (უწინდელი ეპიტოთი — გ. ჯ.), ზაღდურს, მანავის და სხვა ახლო-შახლო მდებარეობის მოსახლეობა. ამის შესახებ ბაგრატ ბატონიშვილი წერს: „...კახნი თავადნი და გლეხნი იყვნენ მის დღესა შინა მხნედ, ვითარცა დღემო“¹⁰

ცალკე უნდა აღინიშნოს ნახურას ბრძოლაში მონაწილე თემ-ფეოდალებს შორის მონაწილეობის შესახებ. „მთის ხალხს“ დიდი დამხმარებლობა მიუძღვის ამ სახელოვან გამარჯვებაში. ბაგრატ ბატონიშვილი განსაკუთრებით იხსენიებს თურებს, რომელნიც „...უმეტეს იყვნენ

მხნედ და მეწინავედ მებრძოლნი, და კაცთაგან შეუძლებელ არს“.¹¹ ამას ხალხური ლექსებაც ადასტურებენ:

...თუშნი ცხენდაცხენ წაივდეს,
 წევბა ამსდის ხმისსაო,
 დაღამებაჲლინ მიხუეიან,
 სანამ ლიშანი ჩინსაო,
 დაღამდა, დაბრუნდებთან,
 ცნობა აღარ ას შეყდრისაო.¹²

ქართულ და რუსულ ისტორიულ წყაროებსა და ფოლკლორში შემონახულია ცნობები ნიახურასთან მომხდარი ბრძოლის მონაწილეთა შესახებ. ამ მხრივ უველაზე ხანდო ცნობებს გვაწვდის პლატონ იოსელიანი, რომელიც თავის შრომას „ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა“ ბოლოში ურთავს ასეთ სიას:

„ნახურასა ოში დასწრობილი და მხნეობითა გამოჩენილი მუნ პირნი იყვნენ:

მეფის ძენი: იოანე, ბაგრატ; ქართლისა თავალი: პაატა აბაშიძე — ნაზირი მეფისა; ზაად ბარათაშვილი — მდივანბეგი; გიორგი ბერბეულაძე; ვაბრიელ რატუშვილი.

კახეთისა: რევაზ ანდრონიკაშვილი — ქიზი, ეს მორუავე; ზაზა ანდრონიკაშვილი — სახლთუბუცესი მეფის ძის იოანესი; იოანე ზურაბიშვილი; იოანე ანდრონიკაშვილი; რუსებ ჩანდოერიშვილი; აღმა ვანნაძე; იოსებ ვანნაძე; ახლან ინანაშვილი; გიორგი ჩოლოყაშვილი; დიმიტრი ჩოლოყაშვილი — ფშავისა და თუმის მორუავე; ლუარსაბ სუმშათიშვილი — შიშაში; იოსებ კავკაზაძე — ნაზირა მეფისა; ილია ავალიშვილი; იოანე კობულაშვილი — პოდკუნცი ქართველთა იოფხანისა; ალექსი ულათაროშვილი — კაპიტანად წოდებული ქართველი ქაზახანისა და გიორგი ჩამბურიშვილი. — კაპიტანევე ქაზახანისა.

ამსვე ოში დაესწრნენ ტეიშნი ქართველთა მეფისა, ფრანგი სარწმუნოებიო: ოსტუა უარაშვილი და შვილი მისი იოანე“.¹³

ხაინტერესია რუსული წყაროები და ცნობები ბრძოლის ცალკეულ მონაწილეთა შესახებ. აქ დასახელებული არიან მთიორები — სოლენიუნდი და სებასტიანი, კაპიტნები — ვილენკოვი და ალექსანდროვი, პორუჩიკები — ნოვიცკი და ოგანოვი და სხვ. გერეალი ღაზარევი თავის მოხსენებაში ქებით ახსენებს კაპიტნებს — ტაგანოვა და ზუბკოვს, შტაბ-კაპიტნებს — იაკო მოვისა და პოკატევის, მაიორებს — თავად სა-

7. პ. ციციკაშვილი, ხალხური სიტყვილოება, ტ. 1, თბ. 1964, გვ. 126.
 8. იქვე, გვ. 126-127.
 9. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. 17, თბ. 1973, გვ. 805.
 11. ბაგრატ ბატონიშვილი, ახალი მოთხრობა, 1961 წ. გვ. 74.

11. იქვე, გვ. 71.
 12. ქართული ხალხური საისტორიო სიტყვილოება, 11, 1964, გვ. 196.
 13. პ. იოსელიანი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, ავ. გაიჭრელიძის შესავალი წერილით, რედაქციითა და შენიშვნებით, ტფ. 1936, გვ. 275-276.

კანც და ლიაზოს, პორტიკებს — გოლოვანოს, დიაკონსა და ტინაშვს, პოდპორტიკებს — კარცებსა და კარაჩევს, იუნკერს თავად ანდრონიკაშვილს და სხვ.¹⁴

სამწებნაროდ, შატალეებში არაფერია ნათქვამი ნიაზურას ბრძოლაში მონაწილე თუშ-ფშავებსურთა ჩაზნებების და სოფელ ნიაზურას ახლო-მახლო სოფლების მოსახლეობის შესახებ: საზავიროდ, ამ ხარვეზს ავსებს ხალხური ლექსები და თქმულებები, სადაც დასახლებული არიან ბრძოლის მონაწილენი. უცნო არიან: მალხაზ გიგოშვილი, იოსებ მთავრიშვილი, ტახანა ქავახიშვილი, ივანე გაიმარჯვაშვილი, კუმელაშვილი, გია ადუაშვილი, დავით სამბელაშვილი, პაატა ბაღაშვილი, ვინც არუთინა და სხვ. თუშ-ფშავ-ხევსურებთან დასახლებული არიან: თოთია სულხანაურა, შიშია ტანკაყრა, ლომონ მინდიაშვილი, თოთია კურდღელაიძე, თოთია გაიდაურა და სხვ.

ბრძოლის მონაწილეთა ცალკეული დახასიათებაც შემოგვიჩანავს ხალხურმა ლექსებმა, ან ზოგი მთავანიც:

თოთიას ამწებარებენ,
სულხანაურის შვილსაო,
თავზედ ეხურა ჩაქანა,
კამს ნატყუარი ჭკობისაო.¹⁵

ქავახიანთ ქახანასა,
ტამბოლი ეჭირა გოდელი,
სათაყ კი ვარსოლა,
ვეულგან შიპბრუნა მტელიო.¹⁶

გიგოშვილმა მალხაზმა,
ილამ მოყვნივობა წელი,
ეს სამბელიანთ დავითა
ბურჯია მოედოველიო.¹⁷

ემაწვილსა ჩანიგაურსა
კუბო ატგეო ხისაო,
შიგ უაწყინეთ შიშია,
ანგელოზა ლეთისაო,
გულზედ მიეცით მილები,
შუქი ზედღვე მზისაო,
ხუთი დაადგეს ხედესი,
კოდეა მოხადონ მტრისაო.¹⁸

ნომრად მოვიტანთ აქვე სამ თქმულებას: „ჩვენ მთავარიშვილები ვართ, მაგრამ ეშმაკურ-

ჩაანთ ვეფხიან, ეს სახელი ჩემს მთავარიშვილებსაც
ფემ დაატკა, ეშმაკურა მიხედვრილა პაატაშვილ-
ჩომ უარის პარტიზე ცხოვრებას ტუენი ვოტნი
სტობიოა, თურმე ისეთი ციება იყო ნიაზურასა
და ბლანტეც, რომ ავანში მწიფლიაჩე პალდე-
ხსაც აცანცახებდა, ერთხელ მთავარიშვილი, მე-
ფესთან ერთად ბრძოლის ველიდან რომ ბრუნ-
დებოდა, სოფელ ნიაზურასაყენ გამოტარებია,
სოფლის თავის ერთი დიდი ხე იდგა და იქ გა-
უნულიათ პურ-მარაღი, იქ მუფეს პირგაღებულა,
მოქაქასე ქათმები შეუნიშნავს და უთქვას: —
მთავარიშვილო, ეს ჩა აშხავია, ქათმებსაც ციება
ხომ არ აქვთო? მფისსთვის ასე უჩახუნია მთავ-
არიშვილს — შეფეც, ეს არის, თურმეტი შეო-
ლიდან აი ორიდა დაღანცალებს, ამათაც დღეს-
ხვადიობით ვუყურებ, თუ არ დაგვეშვარებოთ,
სულ ამოკნუდებოთო.

მუფეს უბრძანებია, — სადუხამდე ქაჩიის
ჭკობდეს, ზეიანა — კაკაბეთს, აი იმ ტყეში,
სოფელ ტუტაშის დასწვრივ, უანდი შუნა რომ
დგას, შუქანოვის საცხოვრებლად იქ მომწიფა
აღვლი წადიო და აღდნიერეთო, თანაც უთ-
ქვას, — იმ სოფელს უანდურაინი დაუძებო
და შენ კი მთავარიშვილო, ეშმაკურს დაგინა-
ხებოთ, უანდურაინის მაქნა ლეწინის საყდრა,
შეც იოო.

ეშმაკურას შეილიშვილმა, იოსებმა, ერთხელს
გადაბაღდ ოცდათექვსმეტ იმში მიიღო მონა-
წალიღობა, მიიღოს ითმობი წლის ბერაკაცს
რომ ვაივებინეს — ნიაზურაზე მტერი შენოსუ-
ლა და აღექსანდრე ბატონიშვილი შეფეს ებარ-
კოსო, გაქაურებულა, თავისი შეილებინათვის
ასე უთქვას — ძმობა იმი დეთის ჩისხვა და
უნდა წავიდეთ, უეჩახსენლად დღეს ებრძო-
ლებოო.

იოზი ანებარებულა ვეფეკო აქეთ-იქით ამოს-
დგომია მანას და გენი ნიაზურასყენ აუღიოთ,
ღეებეი უყვე იორაზე გადმოდიოდნენ მეფე გი-
ორგის შეილებს ვახარებიათ მთავრიაანთ იოსებ-
ის მოხვდა და უთქვამთ: — შენ წადი, ხაყა-
რადლო გორაზე დადექა, ჩვენ კი ვაბრძობებ-
თო.

იოსები იდგა ხაყარადლო გორაზე და იქიდან
უცქირდა ბრძოლას ველს.

ბრძოლაში მონაც გახუდა იოსებო, თურმე
მის გვერდით მალხაზ გიგოშვილი იბრძოდა,
როდესაც ბრძოლა მოუვიათ, შეფე გიორგის
მოუციხთავს ისინი და დაუქალდოვებია კი-
დეუო.¹⁹

„ნიაზურაზე, ლეებთან ბრძოლაში ჩვენი სო-
ფლიდან მონაწილეობდნენ — ე.წ. მთავარიშვილი,
გიგოშვილი, ადუაშვილი, ლევაშვილი, კუმელა-
შვილი, ქავახიშვილი, ტაველიშვილი და სხვები,
ხუდ ოპოციდაპუთი კაცო.

19 მიქმელი გ. მთავარიშვილი, 87 წ. ჩაწეო-
ლია სოფ. უანდურაში, 1961 წ.

14 „იფერია“, 1900, № 243.
15 ა. შანიძე, ქართული ხალხური პოეზია, I, ხევსურული, 1931, გვ. 370.
16 ვახ. ასტალინელი სიტყვაო (საგარეო), 1961, № 146, ჩვენი ჩანაწერის უბღლიკაცო.
17 ე. ემაწვილი, ხალხური სიტყუებებო, I, 1964, გვ. 127.
18 ა. შანიძე, ქართული ხალხური პოეზია, I, ხევსურული ტფ., 1931, გვ. 374.

ბრძოლაში ზებერა კუმელაშვილა დაიჭრა. მაშინ ჩაიღობის ბოლოზე უოფლიყუნენ. დაჭრილა კუმელაშვილი ჩაიღობაში ღვინია ღვინაშვილის ოჯახში აუვანეს. იქ დახვედრია ერთი ქობითელი შიშინაშვილი და ორი რუსი ჭარბიკაცი. მათ ვანთქმული ფრანგი ექიმი უჯლიდათ. სადამო ხანს გაუგიათ ბრძოლაში ჩენი გამაჩრვენის ამბავი. ერთ რუს ჭარბიკაცს სიხარულითხაგან გული გასკადომა და მომკვდარა.

კუმელაანთ ზებერა ორი კვირის შემდეგ დაბრუნდა ჩენს სოფელში. თურმე ხალხს მოუყუვა ბრძოლის ამბავი და საუბარში ოროოდე რუსული სიტყვაც დააეღლა. იმის შემდეგ კუმელაშვილების ამ ოჯახს ნარუსხალს ეძახდნენ.²⁰

„გია ადუაშვილს ერთ ცხენში ცხრა ფურკამბა მიეცა. როცა მან ერეკლეს უჯანსკნელ ომში მიიღო მონაწილეობა, მაშინ მისცა მეფემ საცხოვრებლად სოფელ უანდაურის და ქობითის თავში ახო. რომელსაც დღესაც ვაიანთ წუაროს ეძახიან.

როცა ომარ-ბანი და ალექსანდრე ბატონიშვილი მოდიოდნენ სავარჯის ასადებად, მეფე ერეკლეს არნოტმა შეიღმა ადუაანთ ვიას შეუთვალა: — შენ მამაჩემის ერთგული კაცი ხარ და ახლა ჩემს მხარეზე იბრძოდეო. ვიას შეუთვალა — მე იმის მხარეზე ვიბრძოლებ, ვინც საკითხველოზე ფიქრობსო. ვიამ მართლა შეასრულა ეს სიტყვები. ბლანტეზე რომ ჩავიდა, ნიჩქოლი ამტვარდა. ხალხს ეთქვა, ნეტავ ერეკლეს რომელ შეჯღს მიეზზრობათ. მადლობა დმერთს, მოუდგა ერეკლეს შეილიშვილებს და ომარ-ხანს მოუგრიბეს კიხერა.

ალექსანდრე ბატონიშვილი ვადამეტრა ვიას პატარა ბაღჩეში ჩამადული ლეკების ერთი ნოტო მოხწყუვტა ჭარს და გაგზავნა სერზე, სადაც ცხოვრობდა ადუაანთ ვია. ლეკებმა სახლკარი გადაღწვეს ვიას და ოჯახი ტყვედ წაიყუანეს. ხალხმა მაშინ თქვა სწორედ შაირში — „ადუაშვილი ვიყო, ბატონმა დაარბიაო“.

გია შემდეგ აღანჯის თავში ჩამოსახლდა და ჩენს, ვერხუაჩელებს მამულებს გვიდავებოდა.²¹

ჩენს მიერ ჩაწერილ სამივე ამ თქმულებას ისტორიული რეალები მოეპოვება. ასე, მაგალითად, პირველი თქმულებაში („მეფე და ეშმაკურა“) ნახუნენბი ეშმაკურა დამოწმებულა 1708 წლის ნიემზბრის სამართლის წიგნში, სადაც საუბარია სოფლების კაკაბეთის და შიბლიანის მიწა-წყლის დავაზე. აღნიშნული სამართ-

ლის სიგელის გაყვანს, მრავალთაშორის, დასწრებია ეშმაკურა მთავრიშვილი.²² თქმულებაში „ზებერა კუმელაშვილი“ მოხსენებულ ფრანგ ექიმში იგულისხმება ოსეთა ეპარაშვილი ან მისი ძე იოანე. რომლებიც სარწმუნოებათ კათოლიკეები აუვნენ და ამიტომაც მათ ფრანგებად თვლიან. რაც შეეხება გია ადუაშვილზე თქმულებას, მასში ერთი მეტად საურთაღებო დეტალია შემონახული. ეგრძოდ, ალექსანდრე ბატონიშვილის მიმართვა გია ადუაშვილისადმი — ჩემს მხარეზე იბრძოდეო. ეს ფაქტი დაკულია მთიელებისადმი მიმართულ ხალხურ ლექსებშიც:

ვაჟარდა ალექსანდრე
— ჭარ შინდა დლისტინსო,
ზეესურეთ კაცი ვაგადა,
თავი დამქირდა უმისო.²³

როგორც ჩანს, ზეესურებისათვის ანთივე თხოვნის მიუშართავს მეფე გიორგიხაც:

ქალაქით დებარებავ
ჩენის ბატონის შვილსაო;
ზეესურებ ჩამომიღინენ,
თორ ქალაქ წამერთმისო.²⁴

„მე იმის მხარეზე ვიბრძოლებ, ვინც საქართველოზე ფიქრობსო“, ფოქვამს ადუაშვილს. ასე მოქცეულა თუშ-შუშავ-ზეესურთა ჩაზმიც.

ნიახურას ბრძოლაში ზემით დასახლებული ვლებთა წრიდან გამოსული მებრძოლების ვარდა ხალხურმა პოეზიამ შემოგვიანხა ცნობები მაღალი სოციალური წრის წარმომადგენელთა შესახებაც.

ჩენი გრიგოლ ჭანდიერი
მონატეხი არს ეღდისა,
ისე შედის ცხარე ოში,
როგორც რძალი მეზობლისა.

როგორც ჩანს, ფოლკლორულმა მასალებმა შეავსეს ნიახურას ბრძოლის მონაწილეთა სია და ერთხელ კიდევ დამტკიცეს, რომ „ინდივიდუალურა მემატანიისხაგან დიდად ვანსხავდებთა კოლექტიური მემატანიე — ხალხი, როცა, იგი ემითა აღმწერლის როლში გამოდის“.²⁵

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ნიახურას ბრძოლის ასახველ ლექსებში შეიმჩნევა ანაქრონიზმის და კონტრასტის მოკლებება. ასე, მაგალითად, ლექსებში ზშირად მოხსენიებული არი-

20 მიქსელი ილარი-ლეგაშვილი, 72 წ. სოფელი უანდაურა, 1960 წ.

21 ვანო ალელაშვილი, 98 წლის, სოფელი ვერხუაანთ, 1959 წელი.

22 ფოქვებნტები საქართველოს სოციალური სტორიადან, I, 1940, გვ. 374-375.

23 ა. შანიძე, ხალხური პოეზია, I, ზეესურთული, 1931, გვ. 370.

24. იქვე, გვ. 369.

25. ძიხ. ზიქოვანი, მშობა-მეგობრობის იდეა ხალხურ პოეზიაში, „მაგნე. ენისა და ლიტერატურის სერია, № 4, გვ. 42. 1972 წ.

ან ადრინდელი ეპოქის გმირები — ბირჩლა ბაბურაული და ზეზა გაუჩინდაული: ზოგჯერ ასპინძისა და ნიხურას ომების ამბები ერთად არის შერწყმული, რაც ნიშანდობლივია ფოლკლორული ტექსტებისათვის.

საინტერესოა ლექსი ალექსანდრე ბატონიშვილზე, რომელიც 1890 წლის 10 მაისს ჩაუწერია თედო რაზიკაშვილს სოფ. არტანუში, ახალელი კაცისაგან. ლექსის მინაწერი გვაცხობინებს, რომ იგი „ფერხისად იმღერესო“.²⁶ ლექსის ტრადიციული შესრულების წესზე მოწვედილი ეს ცნობა საეფლისსმოა.

ნიხურას ბრძოლის ამსახველი ფოლკლორული მასალები ფიქსირებული და გამოქვეყნებულია სხვადასხვა დროს. ლექსების მთელი ციკლი ჩაუწერია პეტრე უშიაკაშვილს. მას კოლექციამა დაცული აგრეთვე სხვა პირთა ჩანაწერებიც. ა. შანიძემ 1918 წელს ჩაიწერა ახილავში ბ. ოხაიურისაგან ლექსი „ქალაქის არევა“; ამ საქმეში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ივ. ზორნაულმა, გ. ნათაძემ, ვ. კოტეტიშვილმა, თ. ოქროშიძემ, ი. თ. ვირსალაძემ და უკანასკნელ წლებში მოწეობაშია სამეცნიერო-ფოლკლორულმა ექსპედიციამ. ნიაბურას ბრძოლის ფოლკლორულ ტექსტებს თავი მოუყარა პროფ. კნ. სიხარულიძემ და შეიტანა „ქართული ხალხური საისტორიო სიტყვაერთების“ მეორე ტომში.

ახლა გადავხედოთ აღნიშნული ბრძოლის ამ სახვეულ ლიტერატურულ ნაწარმოებებს.

ძველი ქართული ლიტერატურის „გარდამავალი ხანის“ შერჩეობის ერთ-ერთ თვალსაჩინო წარმომადგენელს პეტრე ლარაძეს ეკუთვნის გიორგი მეფისადმი მიძღვნილი ლექსი, რომელშიც მრავალი საინტერესო ცნობაა დაცული ნიაბურასთან მომხდარი ბრძოლის შესახებ.²⁷

ცნობილია, რომ იოანე ბატონიშვილმა დიდი სიზაჟე გამოიჩინა ომარ-ხანთან ბრძოლაში. პირადად მან. გენერალ-მაიორ ლაზარეთთან და გულთაკოვთან ერთად, წინასწარ შეიმუშავა ომარ-ხანთან შებრძოლების გეგმა. „აქტებისა“ და ისტორიკოს ნ. დუმბროვიანის ცნობების მიხედვით, რუს-ქართველთა ჯარი შემდგენიარად იყო განლაგებული: მარჯვენა ფრთას ეგვრთა ვაკალიონები შეადგენდა, რომელთაც ლაზარევი უფროსობდა, მარცხენა ფლანგზე — გულიაკოვის მუხრატებები იღვრებ, ცენტრში კი ქართველთა ჯარი, იოანე და ბაგრატ ბატონიშვილების მეთაურობით.

ბრძოლა პირველმა ომარ-ხანმა დაიწყო. შეტევაზე გადმოვიდა მისი ცხენოსანი ჯარი, რო-

შელსაც ლაზარევის ეგვრებმა შევარდნიერებთან ერთად და უყუარციეს; შეტევა ახლა ქართველთა ცხენოსანმა ჯარმა განახლდა; შტერი აქაც იძლია და გაქცევით უშველა თავს. ამის შესახებ ლაზარევი ენოჩიანს 1890 წლის 14 ნოემბრის პატაჟში სწერდა: „მაშინ ქართველთა ცხენოსანმა ჯარმა, მისი უგანათლებულებისთანა იოანე ბატონიშვილის წინამძღოლობით, სწრაფი დარტყმით დააბოლავა გამარჯვებაო“, ბაგრატ ბატონიშვილი თავის „ახალ მოთხრობაში“ წერს: „...იძღვანენ ლეონი ომარ ხანითურთ და ეგოდენი მოსწევითეს, რომე რიცხვი არ შეივებოდა“. ამიტომაც პოეტმა პეტრე ლარაძემ თავის ლექს-ქანავაში ასეთი ზოტბა შეასხა ნიაბურას ბრძოლის გმირებს — იოანე, ბაგრატ და დავით ბატონიშვილებს:

მოიხმო ძენი ლომგულნი:
დავით და იოანე და,
პატკვა: აძლრო ჩემრო, მტკიცევრო,
თქვენი ვინჟა შეგვივანე და,
დავით, რვალია ზღუდეო!
ტფილისს სცეე ჩვენი ავანე და,
იოანეო, ლომჯაკო! სპასალად
აღგვიყვანე და.

იოანე თვისთა ყმათა
გარს უვლიდა, ვითა ლომო,
მტერთ ვქადა, ხმა ხაფობდა,
სისხლის ღვრითა გაუძღობო,
ზარბაზნთა შუა ჩადგა,
მბრძოლხო, გირჩევთ, ნუ ესტრთ იძი!

ნიაბურას ბრძოლის ამსახველი ერთ-ერთი ხალხური ლექსიც ასე ახასიათებს იოანე ბატონიშვილს:

ივანე ბატონიშვილი
შეარდენი არის ცისა,
იმის ნაკაფი ლეკები
პანტასაკით გადმოღისა.²⁸

სხვათაშორის, ეს არის პირველი შემთხვევა იოანე ბატონიშვილზე ხალხური ლექსის დამოწმება-ჩაწერისა.

ქებით იხსენებს იოანეს ერთი მინაწერი ძველ ხელნაწერზე: „რუსის ჯარა ახლდა მეფის გიორგის ძეს, უგანათლებულდეს იოანეს და დავითს მადლით გაემარჯვა იორის მახლობელს ალაგს. რომელსა მქვიან ნიაბურა, ოდეს მოიუყანა ალექსანდრემ ხუნძახის ხანი ომარ-ხან ოცდა ოთხთთა ათასთა ლეკთა და დიდად სახელოვანად აღმოჩნდა თვით ესე მეფის ძე იოანე, და მოხრტეს აგაიოანნი ოთხი ათასი...“²⁹

26. ხალხური სიტყვიერება, III, ხალხური ლექსები თედო რაზიკაშვილის მიერ ჩაწერილი, მიხ. ჩიქოვანიას რედაქციით, 1963, გვ. 15.

27. აყად. კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, S 155.

28. პ. უშიაკაშვილი, ხალხური სიტყვიერება, ტ. 1, 1964, გვ. 129.

29. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. 11, თბ. 1958, გვ. 109.

პეტრე ლარაძე ასევე ქებით ახსენიებს ზაგარატ ზატონიშვილსაც: პოეტს თავის ზემო აღნიშნულ ლექს-ქებაში, როგორც ეს თვითმხილველსა და მონაწილეს შეეძლო აღეწერა, საინტერესოდ აქვს დაზატული ნიახურას ბრძოლის თითქმის ყველა ეპიზოდი.

აი, როგორ არის გადმოცემული ომარ-ხანის შემოსევისა და მთელი ლაშქარობის სურათი:

შეკრბა სიმრავლე დაღისტნით,
დასკენეს ესე პირები,
მოემართოთ შეფეს გიორგის,
ქართველთ თავს დაესცეთ პირები,
თბილისელთ დედა-წულეები
კპუთ მღელურად ანატარებო,
ვაქყოთ ციხე-ქალაქი,
ვაოხროთ ნაქვოტყირებო.

ქარელნი და იგი მხარნი
მათ მოერთენეს ლაშქრით დიდით,
დაიკარვეს ალაზნის პარს,
გლახ გულითა დაუმშვიდით,
იქალიან, იზაბდიან:
ყმინო, შტერითა უხვად ჰველიდით,
განსისკრიდით, განმზარვიდით,
განმუსვრიდით, განჰკაფვიდით.

რახში საზაროდ საკმაო
იორს გარდაბდა მტერისა,
მაშინ შესთვალეს პასუხი,
რაცა ჰხმდა მათ მოერისა,
თბილისის გეწადსო წართმევა,
გიორგი შარიერისა,
თქვენთანა ჩვენი სადაო,
რა არსო საქმე მტერისა.

პეტრე ლარაძის ლექსიდან რამდენიმე სტროფს მოვიტანთ რუს-ქართველთა გაერთიანებული ჯარის საბრძოლო მოქმედების სურათის წარმოსადგენად:

ესე იგრძნეს რუს-ქართველთა,
მარდად შექმნეს ჩაქვთა ჩხერა,
შეიჭურნეს საომარად,
მოიყარა მწუხრსა მზე რა,
მოეკიდეს ევალთა მკრთალთა,
თვალთ სწუურისთ მათი მზერა
და აწ ისპინეთ სასასტიკო
მეომართა სისხლთა ჩქერა.

რა ცისკარი აღმობრწყინდა,
მზემან აკრთო ნათლის შარნი,
ლომის ლეკეთა სამად ვაყვეს
სამანი თვისნი საწეტარნი,
ორად რუსთა უძღვეელი
მზედრობა პუვეს მეომარნი,
და ერთად თვისნი ქართველ-კახნი
მტერთ მკმუხ მკახნი უებარნი.

დიდი სიმართლით ახსენებს პოეტმა ომარ-ხანის — „ორად რუსთა უძღვეელი მზედრობა პუვეს მეომარნი“ და იქვე ამბობს: „რუსთა ბრძოლა საციფრალი, თავადი მზერა სატურფალი“.

პეტრე ლარაძემ ასე შთამავრებლად დაზატა ბრძოლის დასასრული:

გააქციეს, დაფანტულთა სდევენ,
ხოცენ, სჭრიან თავსა,
ნიახურას ბოლოს მკედარნი
შოგან ცურვენ სისხლის ნავსა,
ზოგნი ხმობენ: „თქვენსა რქულსა,
ნუ დაგვბოცოთ, მოგვემთ ზავსა.
არ უსმენდეს მტერსა მტრულად
ასუდრებდეს მიწა შავსა.

ეს ლექსი მით უფრო საინტერესოა, რომ ხალხურ პოეზიაშიც ვსოვლობთ ანალოგიურ სტრაქონებს:

გალმა ჩალებში გაიღდენ,
ჩვევება იყო განაო,
წმინდა გიორგიმ დასწვევლოთ,
ვერ მოიხმარეს დანაო,
შეა ლამე რო შეიქმნა,
აღვა და გაიპარაო,
სუ ყველაყა იქ დაპრჩებათ
ყალიონი და დანაო.³⁰

დაღამებამდინ მიზღიეს,
მანამ ლიშანი ჩინსაო,
დაღამოღანვე დაპრუნდნენ,
ცნობა არ იყო მკედრისაო.³¹

როგორც ვხედავთ, პეტრე ლარაძემ ერთმა პირველთაგანმა ასახა თავის შემოქმედებაში ბრძოლა ნიახურასთან და ამით მან, ერთის მხრივ, გააგრძელა ქართულ ლიტერატურაში პატრიოტული პოეზიის ტრადიციები და, მეორე მხრივ, წინ წამოსწია რუს-ქართველთა საბრძოლო თანამეგობრობის თემა.

პეტრე ლარაძის შემდეგ ნიახურაზე მომხდარა ბრძოლის საკითხს ეხება ცნობილი საეკლესიო მოღვაწე და მწერალი ამბროსი ნეტაყელი. მის კალამს ეუფოვნის ქადაგება, რომელიც 1800 წლის ნოემბერში წარმოთქვა მთელია ვის კარის ეკლესიაში. ქადაგების ტექსტს თავში წარწერილი აქვს: „...შიღლიდამ რამდენიმე თელავს დავიხიზნეთ, ომარ-ხან ივრას პირზე, ნიახურაზე იბრძვის, და კიდევ გაამარჩვა გულიაკოვმა ვახილ სიმონიეიჩმა, დიდი ძრწოლა და

30. პ. უმიკაშვილი, ხალხური სიტყვიერება, I, 1964, გვ. 128.

31 ა. შანიძე, ხალხური პოეზია, I, ხევსტრულო, 1931, გვ. 372.

ლიტი იყო.³² მრევლის წინაშე წარმოთქმულ მომალეში ამბროსი ნერესელი ამბობს: „უკეთეს ზვეუ კუმარიატი სასოებით შევტვირებით ღმერთსა, კუმარიატიდ მოგვებდავს მოწულებსა ღვთისა, მჭერსა და ამოხრებელსა ზვენსა დასცემს და შეჭურავს მადლი და ძალი ღვთისათ“.

ამბროსი ნერესელი დიდად წუხს აღმოსავლეთ საქართველოს საშფოს დაუძღვრების გამო. ლიტანიის დროს ამბროსი თავს ღმერთს შესთხოვს: „...ბატონიშვილების ურთიერთ არს მშვიდობას, შერიგებას, სიყვარულს და შტრების დაყვას“...

მე-18 საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედისა და მე-19 საუკუნის დასაწყისის თვალსაჩინო მოაზროვნე იოანე ბატონიშვილი თავს განთქმულ „კალმასობაში“, ცხადია, გვერდს ვერ აუზვევდა ნაიბურას ბრძოლის ამბებს.

იოანე ზელაშვილი, მოგზაურობის მეოცე დღეს, ბოდბეში, წმინდა ნინოს ტაძარში, წირვაზე, შთამავრებელი სიტყვით მიმართავს ხალხს:

„ქართველნი! უკეთეს გვეჩვენისთ სასოება ღმერთსა ზედა, ესე ავარიის ხანი შეიშურება ზელაგან თქვენთა: ესე ეგვიოდენ არა არს საშიშ მტერ თქვენდა, უკეთეს იქნებით თანაშემად, გარნა ურჩება თქვენი კვალადაცა არა ვიტყვიხსთ განსვენებად“.

მოკლემსე ბერის ეს შეგონება არ უოფილა უამბო, რადგან სასახლესა და ხალხშიც იყო არსებობა. შეუთანხმებლობა; ამიტომ მიმართავს იოანე მათ ასეთი სიტყვებით:

„უთანხმებობამ თქვენმან სამგზის ადგილსცა ავარიის მოვარისა ომარ-ხანს და შემობდა მამულად ზეენდა, დააქციუნა ციხენი, დასწვნა სოფლები, იავარჰყო, დაატყვევა და უფუიქცა: ამა, აწყა პირისპირ ზვენდა დგას, ვითარცა სახლსა შინა თვისსა, უშიშრად“.³³

იოანეს ქადაგებაში, ისტორიულ ამბების გახსენებასთან ერთად, დახასიათებულია ქართლ-კახეთის საეროს მამინდელი მდგომარეობა, და აქ მითაყარია იმის აღნიშვნა, რომ ვარდაუფალია ბრძოლა და ამიტომ ხალხი ერთპირად უნდა აღდგეს და აღიარაშროს.

იოანეს მიმოსვლის ოცდამესამე დღეს გზად შეხვედრისა თბილისისაკენ მიმავალი სამი ცხენოსანნი კარლუელი; ისინი ნაიბურას ბრძოლიდან გამარჯვებული მოდიოდნენ და ნიშნად ამისა მოჭრილი მტრის თითო თავი დაეკიდათ ცხენებზე. ზელაშვილი მათ გამოუღალაპარაკა და სწორედ აქ გააგო მან, რომ „...ბატონიშვილმა იოანემ დაამარცხა ომარ-ხანს და ათავი მოუყალით. ცოცხალს გარდა,

ახლა ეს არის ნაიბურადან მოვდადებული ორე დღეს მოკლამსე იოანემ სიონის ტაძარში, საშადლობელ პარაკლისზე, წარმოთქვა მჭევრმეტყველური სიტყვა, აღფრთოვანებულმა მამულიშვილმა, მრავალთა შორის, თქვა: „...ამჟამან ავარიის ხანმა მოიდრია წინაშე შენსა ძველული თავი თვისი და სირცხვილდელი ილტვის პირასკან შენისა“, აღნიშნული სიტყვა იოანე ბატონიშვილს ჩართული აქვს ზელაშვილის მოგზაურობის ოცდამეოთხე დღის აღწერაში.³⁴

სამწუხაროა, რომ იოანე ბატონიშვილმა დაწვრილებით არ აღწერა ნაიბურას ბრძოლის ეპიზოდები, მაგრამ საფიქრებელია, რომ იგი განგებ მოერიდა თავის თავის ქება-დიდებას. სამაგიეროდ, რუსი და ქართველი ისტორიკოსები არ იშურებენ საინფორმაციო შრომას. საქმარისა აქ გავიხსენოთ პ. ბუტკოვი, კლატონ იოსელიანი და სხვები, რომელთა გამოკვლევანი ზემოთ არაერთგან გვექონდა დამოწმებული.

1888 წლის 28 ივლისს დაასრულა მსკოვანმა მწერალმა ვასილ ბარნოვმა მოთხრობა სათაურით „ოსკანდარი“. რომელშიც დახატულია მე-18 საუკუნის ბოლო წლების აღმოსავლეთ საქართველოს გაერთილებული ვითარება. მოთხრობის პერსონაჟები ძირითადად ისტორიული პირები არიან — ერეკლე II, დარეჯან დედოფალი, ანტონ კათალიკოსი, გიორგი XII, მარიამ დედოფალი, სოლომონ ლეონიძე, ჭაბუა ორბელიანი, ალექსანდრე ბატონიშვილი, ომარ-ხანი და სხვები.

„ოსკანდარის“ სიუჟეტში მხატვრულად არის დახატული მეფის სასახლეში ბჭობა საქართველოს გაერთიანების საკითხზე. ალექსანდრე ბატონიშვილის სპარსეთში გამგზავრება, ომარ-ხანთან ურთიერთობის ამბავი, ბრძოლა რუს-ქართველთა გაერთიანებული ლაშქრის და ომარ-ხანისა და ალექსანდრე ბატონიშვილის ქარს შორის.

ვასილ ბარნოვის აღწერით, „ქარი თანდათან ემატებოდათ, რვაათამამდე შესდგა. ომარი ანკარადა, დიძრა, აღარ მოუცადა, გადმოიარეს ტფილისის გასწვრივ. შედგენ ნაიბურასთან, ომარს უფრო წინ უნდოდა წაეწია ქარი, სხვები არ დათანხმდნენ და დააწვეს ქარის საომრად გამოწეობა.

რუს-ქართველთა ლაშქარაც აღმოჩნდა და პირდაპირ მიესია საბრძოლველად. პირველი შეჩახება ძნელი იყო“.³⁵

ნაიბურასთან მომხდარი ბრძოლის აღწერას მოსდევს გამარჯვებული რუს-ქართველთა გაერთიანებული ქარის შესვლა თბილისში, მეფე გიორგი მეოთხეშემეტესთან შეხვედრა და აღქ-

32 ამბროსი ნერესელი ეპისკოპოსი, ქადაგებაში და მოძღვრებაში, თბ., 1881, გვ. 269.

33 იოანე ბატონიშვილი, „კალმასობა“, ტ. I, კ. დეკლარაცია და აღ. ბაიაშიძის რედაქციით, ტბ. 1936, გვ. 157-158.

34 იქვე, გვ. 177-179.
35 ვასილ ბარნოვი, თხზულებანი, ტ. IX, 1903, გვ. 281.

ხანდრე ბატონიშვილის კვლავ თეიარანს გამგზავრება.

მოთბრობა „ისკანდარი“ თქვესმეტ სურათად არის დაყოფილი.

მიხეილ ქავახიშვილმა ცნობილი ისტორიული რომანის „არსენა მარაბდელის“ ფურცლებზე ორჯერ ახსენა ივრის ბრძოლა. სახალხო გმირის არსენა ომელაშვილის მამამ, ღვთისაყარმა, ივრის ბრძოლაში, ნიახურასთან დაქარბა ცალი თვალი. მწერლის ცნობით, მასზე „მთელი თრიალეთი, კახეთი და არაგვიც კი მღეროდა“:

ცალი თვალი აქვს ღვთისაყარს,
ორით ნეტა რას ექმოდა?
ეშმაკსა ხარკი მიჰქონდა,
დევი დამფრთხალი მიიბოდა.³⁶

რომანის მეორე თავში კი ბარათაშვილები და ორბელიანები სიმაჟით ღამარაკობენ ნიახურასთან მომხდარ ბრძოლაში მონაწილეობის შესახებ. ხოლო მწერლის მიერ შედგენილ რომანის შენიშვნებში ვკითხულობთ: „ნიახურას ბრძოლა — 1800 წ. ივრის ნაპირზე მოხდა. ომარ-ხანს და ალექსანდრე ბატონიშვილს 25.000 მონაწილე შეეკრათ, რუს-ქართველებს კი 5.000 (3.000 ქართველი და 2.000 რუსი). ქართველი ლაშქრის სარდალი იყო ივანე ბატონიშვილი, რუსისა კი გულიაყოვი და ლაშარცი. ლეკები და ქართველები სასტიკად დამარცხდნენ“.³⁷

ცნობილია ქართველმა პოეტმა და დრამატურგმა ოსებ მჭედლიშვილმა 1922 წელს დაწერა ხუთმოქმედებიანი ისტორიული პიესა სათაურით „ალექსანდრე ბატონიშვილი. აღნიშნული ნაწარმოები დაიბეჭდა 1928 წელს. პროფ. გ. თავუშვილის წინასიტყვაობით: პიესაში წარმოდგენილი იყო შინაგანი წინააღმდეგობებით აღსავსე საზე ალექსანდრე ბატონიშვილისა, ისტორიული სიწესტი იყო დახატული ქართლ-კახეთის სამეფოს შინაგანი რღვევისა და ფეოდალთა კიშპობის ამბავი, ამავ დროს მოცემული იყო საქართველოს, რუსეთის და დაღესტნის ხელშეხარით დამოკიდებულების ეპიზოდები.

ი. მჭედლიშვილს „ალექსანდრე ბატონიშვილი“ მებუთე მოქმედება სწორედ ნიახურას ბრძოლას ფონზე იშლება.

მიხეილ მრეელიშვილმა მოთბრობა „ოქროს ზარნიშაინი ხანქალი“ ძირითადად სამაშულო ომის თემაზე ააგო, მაგრამ მასში მწერალი შეეხებო სწორედ წარსულსაც, განსაკუთრებით მკა-

ფიოდ გამოკვეთა ნიახურას ბრძოლისა და მომდინარე ნიახურას ბრძოლის ერთ-ერთ მონაწილეს გულადობისათვის დაუმსახურებია ზარნიშაინი ხანქალი, რომელიც შემდეგ საოქაბო და მთლიანად ლალიაშვილების საგვარეულოს რელიქვიად ქცეულა. ლალიაშვილებს ერთ-ერთ შთამომავალს დიდ სამაშულო ომში მიუღია მონაწილეობა. 1942 წელს, ალაგირის მისადგომებთან დაქრთა იგი, ავგაროზივით თან ჰქონა საგვარეულო ქილდო — ოქროს ზარნიშაინი ხანქალი. ვაჟაკი მყერდგანგმორული დაეცა. დარჩა ოქროს ზარნიშაინი ხანქალი და ჩანათში ჩადებული რვეული. სწორედ აქ არის მოთბრობილი ნიახურას ბრძოლის ამბავი, „მონაშულო სიტყვაძეობი მონაწილისაგან“ — ვკითხულობთ მოთბრობაში.

ლალიაშვილის თანამებრძოლმა ლევანმა ქარსაკეებს აჩვენა ოქროს ზარნიშაინი ხანქალი და რვეულში ჩაწერა ამბავი წაუკითხა. საინტერესოა რვეულზე მინაწერი: „მინდა შემთხვევით ვისარგებლო, — წერს ლალიაშვილი, — ძველი ამბავიც მოგიუყუე და ეს ხანქალიც დაგილოცო, აქნება დაგვირდეს. ვინ რა იყის, მართლია ნაღმისა და ტანკის ხანაში ის თითქმის ქარგავს თავის ელფერს, მაგრამ უყვადვი იარაღია თავის ალაგას“.³⁸

მართლაც ეს უყვადვი იარაღი ლევანმა, საბრძოლო ოქერაციის დროს, ბრწუნივალდ გამოიყენა. ნიახურას ბრძოლაში ნაწრობმა ხანქალმა დიდი სამაშულო ომის დროს კვლავ შეასრულა თავისი მოვალეობა — მომხდურის გული განგმორა.

აი, სწორედ ამ ორი ბრძოლის ფონზე გამოვლინდა მიხ. მრეელიშვილის მოთბრობა „ოქროს ზარნიშაინი ხანქალი“, რომელიც 1944 წელს დაიწერა.

ამრიგად, შემოთ განაღებებულმა ფოლკლორულმა და ლიტერატურულმა მასალებმა დაგვანახვეს, რომ 1800 წლის 7 ნოემბერს რუს-ქართველთა გაერთიანებულ ქარის ნიახურასთან გამარჯვების ამბავი აქტუალური თემა იყო და არის. ამიტომაც მან ასეთი ფართო ასახვა მხოვ.

ჩვენმა ხალხმა 1900 წელს ზეიმი აღნიშნა რუს-ქართველთა მებდრობის გამარჯვების 100 წლისთავი. გაზეთ „იერიამ“ გამოაკვეენა ბ. ესაძის ვრცელი წერილი სათაურით: „იორის ბრძოლა 7 ნოემბერს 1800 წელს რუს-ქართველთა ქარისა ომარ-ხანის ლაშქართან“.³⁹ სწორედ მაშინ გადწედა, რომ უყანასწელი მებდრობის ადგილზე, სოფელ გოზგიწმინდისა და საგარეოს ბოლოზე, ე. წ. „კოშკის გორასთან“ დადგმულიყო ძეგლი.

36 მიხ. ქავახიშვილი, რჩეული თხზულებანი, ტ. V, თბ. 1961, გვ. 79.
37 იქვე, გვ. 569.

38 მიხ. მრეელიშვილი, მოთბრობები, 1953 წ., გვ. 44.
39 „იერიამ“, 1900 წელი, № 243.

1901 წლის 1 სექტემბერს აღმართულ იქნა ობელისკი; მისი საზეიმო გახსნის ეპიზოდები ფოტოზე გადაიღეს. ორმა სურათმა ჩვენს დრომდე მოაღწია. ფოტოები აღმოჩნდა 1964 წელს, საგარეჯოში, გარსიაშვილების ოჯახში;⁴¹ სხვათაშორის, ერთ სურათზე კარგად მოჩანს ცნობილი ზალხოსანი მწერალი საქარია გულისაშვილი, რომელიც იმ ზეიშს დასწრებია.

დიდად საინტერესოა ისიც, რომ ნიახურას ბრძოლის ამსახველი ფერწერული სურათიც მოგვეპოვება. იგი შესრულებულია 1887-1888 წლებში ცნობილი უკრაინელი მხატვრის ნაკ-

ლივ სიმონის ძე სამოიკოს ცხუბაძის მიერ. მხატვარმა სამხედრო-ისტორიული მუშეუშის სპეციალური დაკვეთით შექმნა დიდებულ ტილო — „ბრძოლა მღ. იორთან 1800 წელს“.⁴¹

სურათზე ასახულია ნიახურას ბრძოლის კულმინაციური მომენტი — გამაფრებელი იერიშა — და შთამაგონებლად არის გააჩვენებული საბრძოლო მოქმედების დეტალები. ჩანს მხატვარს კარგად გაუცნია აღნიშნული ბრძოლის ამსახველი ლიტერატურა, დაუფალიერებია კედელს ის ადგილი იორზე, სადაც ბრძოლა მიმდინარეობდა და ისე გადაუტანია ტილოზე.

40 ერთი ფოტო ჩვენ გამოვამკვეყნებთ 1965 წლის 20 ივლისს, გაზეთში „ალანის განთიადი“ (თელავი).

41 ნ. ს. სამოიკოს სურათი „ბრძოლა მღინარე იორთან, 1800 წელს“ დაცულია საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმში.

პრემია ჰაკალიშვილი

პოქის მართალი სახეები

ნიკო ლორთქიფანიძე ჩვენი საუკუნის მხატვრული ინტელიგენციის ბრწყინვალე წარმომადგენელი იყო. სამწერლო სარბიელზე იგი იმ ხანებში გამოვიდა, როცა 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ რეაქცია გაბატონდა და საზოგადოებრივი ცხოვრება მძიმე ატმოსფეროში მოიცვა, კულტურის სფეროში კი გულგრილობის, სულიერი დაცემულობის განწყობილებებმა იზინეს თავი. ევროპიდან სამშობლოში ახლად დაბრუნებული ახალგაზრდა მწერალი ვერ ასცდა ევროპაში იმ ხანად გავრცელებულ მოდერნისტულ მიმდინარეობათა ერთგვარ გავლენას. მართალი იყო ლეო ქიაშელი, როცა აღნიშნავდა, რომ „ნიკო ლორთქიფანიძე არ შეიძლებოდა დარწმუნებული გარეშე იმ დიდი ლიტერატურულ-ესთეტიკური მოძრაობისა, მით უმეტეს, რომ იგი შეესწრო მას ევროპაში ყოფნის დროს და მისი პირველი ნაბიჯები სალიტერატურო ასპარეზზე დაემთხვა ამ ახალი ლიტერატურული გემოვნების განმტკიცებას“. მაგრამ არსებითი და გადამწყვეტი მწერლის შემოქმედებით ცხოვრებაში ის იყო, რომ იგი ბავშვობიდანვე ქლასიკური ლიტერატურისა და ეროვნული ფოლკლორის ტრადიციებზე იზრდებოდა და სალოცავ ხატად სამშობლო გავხადა. ამ შემთხვევაში უფრო ზუსტად მიგვაჩნია კონსტანტინე გამსახურდიას განსაზღვრა, რომელიც მან ნიკოს შემოქმედებას მისი დაბადების 75 წლისთავისადმი მიძღვნილ საიუბილეო საღამოზე წარმოთქმულ სიტყვაში მისცა: „მართალია, — თქვა მან, — ნიკო ლორთქიფანიძემ ხარკი მიუზღო იმპრესიონიზმს, მაგრამ ამ გარემოებამ ვერ დააზიანა მისი ჯანსაღი რეალიზმი“.

ქართველი ხალხის ცხოვრება ისტორიულად ისე წარმოშრთა, რომ მის საუკეთესო შეი-

ლებს სამშობლოსა და ადამიანის თავისუფლების იდეა ღვთაებრივ იდეად ესახებოდათ. ამ იდეისაგან დაცლილი ლიტერატურა ვერასოდეს ვერ დაიკაებდა საპატიო ადგილს ქართულ მწერლობაში და იგი უკვალოდ ჩაივლიდა. სწორედ ამ იდეის ერთგულებამ მოუპოვა ნიკო ლორთქიფანიძეს საყოველთაო აღიარება და დიდი მწერლის სახელი.

სამშობლო ნიკო ლორთქიფანიძისათვის ღვთაება იყო, ადამიანი კი მისი სალოცავი ხატი. ადამიანის სახელი მწერლის შემოქმედებაში ამაყად გაისმოდა. ადამიანი იყო ის რთული ფენომენი, რომლის შინაგანი სამყაროს ახსნიდაც თავისი ფილოსოფიური, ისტორიული, პატრიოტული, სოციალური და ზნეობრივი მრწამსის გამგლავნებას ახდენდა. სიახლე, რომელიც მან ქართულ მწერლობაში მხატვრული თავისებურებით — ფრაზის დაკონურებით, რიტმული ფორმით და სიუჟეტის არატრადიციული აგებულებით შემოიტანა, სრულიადაც არ უპირისპირდებოდა ქართული ლიტერატურის საერთო იდეურ-ესთეტიკურ მიმართულებას.

სულიერად მოთვნილი ევროპიდან ნიკო ლორთქიფანიძე სამშობლოში რეაქციის მძევნაგუბის პერიოდში ჩამოვიდა, მაგრამ ატმოსფერო რევოლუციური დენთისაგან მთლიანად განმუხტული მაინც არ იყო. თუ მხედველობაში მწერლის ადრინდელ პროგრესულ განწყობილებასაც მივიღებთ, მას არ შეიძლებოდა არ ეგრძნო იატაკქვეშ გადასული შემართების პოტენციური ძალა, ყური არ მიეცმო ხალხის კენჭისხათვის. ამ განცედა ადამიანის დამცირებისა და სამშობლოს უბედობის ტკივილები, გასთიშოდა „გარეგან ქვეყანას“ და თავის სულში ჩაკეტილიყო. მწერლის ნაწარმოებთა ზნეობრივი პათოსი ნა-

თლად გამოხატავდა დიდი ქართველის ამალ-
ბულ პატრიოტულ სულისკვეთებას, და სწორ-
ედ ეს განასაზღვრავდა მისი შემოქმედების
იდუარ-ესთეტიკურ მიმართულებას; უფრო მე-
ტიყ შეიძლება ითქვას, — მისი ადრინდელი მი-
ნიატურები მოკლებული არ არის დიდ სოცი-
ალურ აზრს და ღირებულებას და მხოლოდ
ფორმის კულტურით არ იქცევენ ყურადღე-
ბას. მათში, საკუთარი მხატვრული სტილის
ძიებასთან ერთად, საზოგადოებრივ ცხოვრ-
ებაში მიმდინარე რთული პროცესების ღრმა
გაგებაც ნათლად გამოჩნდა. გაიხსენეთ 1908
წლით დათარიღებული პოეტური მოთხრობა
„მოლოდინში“. ამ ლირიკულ მოთხრობაში
მკაფიოდ შეიგრძნობა, ერთი მხრივ, სიძულე-
თი გამეფებული „სიმეფროვისა“ და, მეორე
მხრივ, სიყვარული სიცოცხლის დამამყარებ-
ელი ქვექაქუხილისა და ქვეყნის მომავალი
განახლებისა.

მწერალს სჯერა, რომ გრიგალი ამოვარდე-
ბა, წალკავს, რაც მინას ვერ შეუსისხლბორ-
ცება, და მღელვარე სულს გზას გაუხსნის.
ზემობსენებელი მოთხრობა პირდაპირ ეხმა-
ურება, უპირისპირდება და ჰგმობს პირველი
რევილუციის შემდეგ გაბატონებულ საზოგა-
დოებრივ ატმოსფეროს. მასში თავისუფლებას
მონყურებული სულის მშფოთვარე ხმა ისმის.
მოთხრობის ლირიკულ გმირს გული უღონდე-
ბა გაქიანურებული მოლოდინით, მოლოდი-
ნის დღეებს ფერმერთად სიცოცხლეს უწო-
დებს და სწყველის ასეთ სიცოცხლეს.

უშუალოდ ამ მოტივს აგრძელებს მინიატურ-
ა „რიერატი“ (1908 წ.). აქ ბუნების უბრა-
ლო სურათი რთობა გადმოცემული, რიერატი
სიმბოლოა გათენებისა, კონკრეტული დროის
საზოგადოებრივ ცხოვრებაში გამეფებული
წყევდიანის გაფანტვის, მოლოდინისა. ლირი-
კულ გმირს სული ეხუთება ამ მოლოდინის
გაქიანურებით და, მკითხველის გასაგონად,
გულისტკივილით ხმამაღლა გაითხის —
„რადისლა ენახავთ დილას. მზის სიხვეში
მცურავ დილასო“. ამ სტრიქონებს რომ ვკი-
თხულობთ უმაღლე დიდი ილიას „გახაფხუ-
ლი“ გვახსენდება — „აყვავებულა მდელი,
აყვავებულა მთები, მამულო საყვარელო, შენ
როსლა აყვავებენ?“ განა აქედანაც არ ჩანს
კონ იყო ახალგაზრდა მწერლის ქვეშარჩიტი
მასწავლებელი და გზის გამკვლეობა?

მწერალს სურდა შემატებლობა, სირცხვი-
ლი სწავეს, როცა ხედავს, რომ შემართების
მაგივრად ირგვლივ მყუდროება სუფევს. თი-
თქოს აღარავის აგონდება თავისი მოქალაქე-
ობრივი მოვალეობა, დამშვიდებულად შეჰყუ-
რებენ სამშობლოს მძიმე ხედვებს. [„სირცხვი-
ნია“, 1909 წ.]. ასეთ ვითარებას იგი „საძრა-
ხად და სახელის გამტეხად“ თვლის. ამ ესკიზ-
ში ნიკო ლორთქიფანიძე დანერგებით როდი

გიხსნით თავის ჩანაფიქრს, არ
იძლევა, იგი რამდენიმე სურათს, რამდენიმე
სტრიხს მოგანდით და დანარჩენს იქვე
ფანტახიას ანდობს.

გაიხსენით შირს, უცხოეთში გადახიზსუ-
ლის სუედა სამშობლოზე. ამ თემაზე სხვა რა-
მანს, ან ვრცელ მოთხრობას დანერგა. შეე-
მინდა ათასგვარ კონფლიქტებს სათავად-
სავლო წინაღობებს. მაგარამ ნიკო ლორთქი-
ფანიძემ სულ რამდენიმე სტრიქონიანი მინი-
ატურით — „გული“ (1908 წ.) მძლავრად შე-
არხია მკითხველის გული.

„ქართველი კაცი უცხოეთში მოკვდა და
ცხედარი რომ გაჭრეს, გულის მაგივრად ფე-
რფლია დაჩრჩილიყო.“

„დეპუთი გაგებელი უბედურებისაგან თავ-
ზარდაცმული დედა შევიდა საყვარელი შვი-
ლის ობლად დატოვებულ ოთახში. ქუთინებ-
და: ასე გამოიმჩნე ქვრივი და ოხერი? სა-
დაა შენი კარგი გული, ამდენი ვაით და უთ
რომ ჩაგიდგი საგულეში?“

კვლადან პატარა რუკამ გასცა პასუხი:
— მე დავაჭყენ!
— მე დავენი! — გახმაურდა სურათი მაგი-
დაზე.

სიტყვები არაეის გაუგონია.
და განა აქ ასხნა დასჭირდება იმას, რომ
ეს პატარა რუკა, რომდგმარ უცხოეთში მყო-
ფი ქაბუეის გული დააჭტო და დასწვა, მისი
სამშობლოს რუკა იყო!

აქვე გაიხსენით დიდი შირაგანი მღელვარე-
ბით აღბეჭდილი მინიატურა — „ქრისტე აღ-
სდგა მაშინ ჩემს გულში“ (1910 წ.); მინიატურ-
ის გმირს „ნისლიან-ბურუსიან ქვეყანაში“
სრულიად დაპყარვება სულის სიმშფოთე, აღ-
ტაცების, სიყვარულისა და სიძულეილის
გრძნობა. უიშედო, ინდიფერენტული ლანდი-
ვით დეიარებოდა. ადრე რომ ბუნების მშვე-
ნიერება ზიბლავდა და ფრინველთა ქექქი-
კი, ბუღბუღის სტვენა მამოდა ყვილიად ეწი-
ვნებოდა, ახლა აღარაფერი ესმოდა, თავი
ეულად. უცხოედ და ქვეყნისათვის უზარგებ-
ლოდ მიაჩნდა, ცხოვრების მოვლენები მის შე-
უმჩნევლად მიმდინარეობდა. მაგარამ ერთმა
უბრალო გარემოებამ უცხად გაუღვიძა ჩაბ-
შული გრძნობა სამშობლოს სიყვარულისა,
კვლავ ამ ქვეყანას დაუბრუნა და მოქალაქე-
ობრივი მოვალეობა გაახსენა:

აღდგომის წინა ღამეს, შინიდან გარეთ
რომ გამოვიდა და ქუჩაში უაზროდ ხეტიალი
დაიწყო, ბაგრატის მთაზე მოხვდა. იქ „ქვე-
ლბურადეე მოღუშული ბაგრატის წინარევე-
ბი“ გადგომლა და თვანინ სახარული სუ-
რათი გადაეშალა: „ვარსკვლავებით მოჭფილი
ცის ღიტანისა „ჯვარცმული ერის მხიარული
ღალადისი“ შვერთებოდა „ჯვარცმული ქრის-
ტეს აღდგომის გამო“. ხილული ვერაფერი
აეხსნა. „ყველაფერს თვალი მოარიდა და ისევ

გულგრილად გაყვა ტაძრის კედელს. შვიარდნილ ადგილზე ნაწერებს ვიღაცა დაყრდნობოდა და ჩუმად და გულმხურვალედ ლოცულობდა.

„სახეს ვერ უხედავდი მლოცველისას, — გვეუბნება მთხრობელი, — მაგრამ მთელი სხეულის მოდუნება, ღრმად დახრილი თავი, გრძელ ღონდეთ დაშვებული თმა, ხელები, რომლითაც კედელს მიბჯვენოდა, მიმტკიცებდა მლოცველის ტანჯვას, სასიოებას და იმედს. ორობდე მის სიტყვას მოვყარი ყურით:

„ღმერთო აღადგინე... ღმერთო, მკვდრებით აღადგინე, ღმერთო. ჯვარცმული აღადგინე ური და მიეცი ძალა და სიმბნე!“

მეც ნელ-ნელა დაეშვი მუხლებზე, იმედის შუქმა გააპო მკერდი და ქრისტე აღსდგა მაშინ ჩემს გულში“.

ნაკო ლორთქიფანიძე ხედავდა საზოგადოების ზედაფენებში როგორ თანდათან იკიდებდა ფეხს გულგრილობა, პატრიოტული მინარაფებებისადმი ინდიფერენტული დაშოკიდებულება, როგორ ახურდავებდნენ მამულიშვილებურ მოვალეობას უნარო ეკლიოსტურ ინტერესებზე, და ყოველნაირად ცდილობდა მათ მიერ დავიწყებული ნამდვილი მამულიშვილობის გრძნობა მშრომელთა ფართო მასებში გაელვითებინა. ერთ-ერთი მისი პროგრესულად განწყობილი რაზმონენელი გემირი გიორგი (მოთხრობა „ტლუ ბიჭი“) ხალხში ჩამდგარიყო და „იუერიაში“ გამოქვეყნებულ ილია ჭავჭავაძის წერილს ხმაშალდა გატაცებით კითხულობდა. მსმენელნი აღტაცებაში მოდიოდნენ, „მაგის დამწერის მამა კი ვაცხოვნო“, — გაიძახოდნენ და სთხოვენ ერთხელ კიდევ გაემორჩებინა წაკითხული. მსმენელთა გატაცებით ემპაყოფილი გიორგი მათ სურველს სიამოვნებით ასრულებს:

„მამული! ეხლა ეს დიდებული სიტყვა თვითულის ჩვენგანის უძრავ ქონებას ნიშნავს და არა მთელი ხალხის სამშობლო ბინას. მამულის ქონებაზედ ეხლანდელ ქონდრის კაცს თავისი ნუხედაყრილი სახნავი მინა წარმოუდევება ბოლშე! მამულისათვის ბრძოლა ეხლა სასამართლოში ღერბიან ქალაღზედ სადგომი საჩივარი! მამულიშვილის ძღვევამოსილება მოგებული საქმის განაწენის პირია; ჯეროვნად შეკონსტრუქციო მამულის სიმამრე ღობეა, ეენახს გარშემო შემორტყმული; მამულის პატრი — ნებუია, სახნავი მინახზედ სასუქად დაყრილი, მამულიშვილობა — მხენელობა და მთესველობის სახელიდაა..“

განვითეთუდით და თვითულის ზურგმა ევლარ ზიდა ის დიდი აზრი მამულისა, რომელიც ყოველთვის ადვილად სახიდა. თვითულობით ტვინი ამოშრა, შევიწროვდა და მაგ სიტყვის დიდი მნიშვნელობა ევლარ იტვიროთა... დაუქციეთ მამათა ჩვენთა სამარე,

შვილთა ჩვენთა აკვანო, დიდი მამული...“

შენარალს სამშობლოს ზედა ფიქრი მოხვენებას არ აძლევდა, ფხიზელი გონებით აფასებდა ცხოვრების აესა და კარგს. მძაფრად გრძნობდა და პირად ტკივილად მიიჩნევდა ერის ტკივილებს. 1910 წელს დაწერილი მინიატურა „საქართველო იყიდება“ რეალური სიამდვილის უტყუარი სურათი იყო და ხალხის გამოხატვითი გარკვეული ზარკით რეკდა. ამავე დროს, ამ „ხმაშალად ყოფინაში“ შერეული იყო საზოგადოების უძღურებით შემფოთებული პატრიოტის ნალველი, რომელიც მწუხარე მოთქმასაც უკავდა.

სამშობლოზე ფიქრი მთელი სიცოცხლის მანძილზე ნიკო ლორთქიფანიძის სულის განუყოფელი ნაწილი იყო.

აქვე მინდა მისი უფრო გვიანდელი, 1917 წლის დასაწყისში დაწერილი მინიატურა — „ლიტერატურული საღამო“ გავიხსენო. იგი მინიატურა „საქართველო იყიდებას“ მოტივს ავითარებს, მის რკალს უკრავს. მწერა. ღმინ იგრძნო ატმოსფეროს შეცვლის დასაწყისი, მის ოცნებასაც თითქოს ფრთები უნდა შესხმოდა, მაგრამ რეალურს ჯერ ვერაფერს ხედავდა და ხალხს თავის უწმინდეს მოვალეობას ახსენებდა.

ლიტერატურულ საღამოზე მწერალს (მინიატურის გმირს) თავისი ახალი ნაწარმოები უნდა წაეკითხა, მაგრამ სამშობლოზე დარდით დასწულეული უცნობი პიროვნებისაგან წერილი მიიღო, იგი ეუბნებოდა, — მე სრული დარწმუნებული ვარ, ვერავითარ ახალს რასმეს ვერ დასწერო... „გიგზავნით ჩემს აღსარებას, ნაუკითხეთ იგი საზოგადოებას, იქნებ მსმენელთაც სიამოვნებით მიიღონ და მეც ნამალი მომიხახონო“. მწერალი ასრულებს უცნობის თხოვნას და მისი საშუალებით ასე ხატოვნად გვიზიარებს თავის მშფოთვარე ფიქრებს:

„ჩემი ოთახის ფანჯრიდან ხშირად მოჩანს თერთი თოვლით დაფარული, მზის სხივებით აფერილი მყინვარი და შორიდან მისი ხმა ისმის, ვით ხმა ნახი ქალწულისა:

მოუარეთ საქართველოს!

მთვარიან ღამეში ბატრატის ტაძრის სანგრეები. თალხით მოხილი ჭირისუფალსავით რომ დასცქერის ქუთაისს, უბნით მტყველებენ:

მოუარეთ საქართველოს:

ზოგჯერ ქუჩაში წინ გადაძელობება სულის მესაიდუმლე შოთა და ბრძანების კილოთი ამბობს:

მოუარეთ საქართველოს!

ღამის წყვდიადში ყურს მოვკრავ მდინარეთა გალობა-სიმღერას: ინყებს მკვირცხლი როონი, შემოსძახებს გიგმაფი თურგი და ბანს ეუბნება: დიხჯი მტკვარი:

მოუარეთ საქართველოს!

ნოფუ, ბატონო ჩემო, გუმინნი რომ კო-
კისპირულმა წვიმამ დაასხა, არ გაგიგონიათ
გაუთაყებელი, გაბმული ძახილი ყოველი წვე-
თისა:

მოუარეთ საქართველოს!"

ამ მწუნხარე სტრიქონების ავტორს სჯერო-
და, რომ თუ ადამიანი სურვილის მისაღწე-
ვად მთელ თავის ძაღასა და ნიჭს მოიხმარს,
ყველა დაბრკოლების დაძლევის შესძლებს და
სამშობლოს სიყუეს მოუტანს.

მაგრამ სამშობლო მწერლისათვის მხოლოდ
გეოგრაფიული ცნება როდი იყო, ხალხის,
ადამიანის გარეშე. მის შემოქმედებაში პატ-
როტული, სოციალური, პუშანისტური და
სატრფიალო მოტივები ორგანულად ერწყმიან
ერთმანეთს და ერთ მთლიან სიმფონიას
ქმნიან.

ბრწყინვალე ლეგენდაა „დადიანის ასული
და მათხოვარი“ (1912). თავადის ასულის ერ-
თმა, შეიძლება გაუცნობიერებელმა, მაგრამ
ადამიანიურმა საქციელმა სრულიად შეცვალა
მათხოვარი, რომელიც განაშებული ცხოვრე-
ბით არარაობად იყო ქცეული. არაკმაგან
განკითხვასა და თანაგრძნობას არ მოელოდა,
მით უმეტეს. მისი სიცოცხლის გადასარჩუნად
ვისმეს მიერ თავის განწირვას! ეს ამბავი,
გვეუბნება მთხრობელი, თარეშის წელს მოხ-
და. თარეში დავრია გაღმა მხარეს. მათხოვა-
რი ადიდებული მდინარის პირას იდგა, და
სწორედ მაშინ, როცა მის სიცოცხლეს საფრ-
თხე ეშუქრებოდა, დადიანის ასული მოულო-
დნელად მხსნელად მოველინა, შეისვა ცხენზე
და სამშვიდობოს გაიყვანა. ხუთი წლის შემ-
დედ მათხოვარი მივიდა მასთან მადლობის
გადასახდელად და ძღვენის მისართმევად,
ვეულოფერი დანერგებით გაახსენა, უთხრა,
თუ მისმა საქციელმა როგორ გააღვიძა მას-
ში ადამიანი. „მაშინ შენთვის სიტყვაც არ
მიტევაშ“, — ეუბნება მათხოვარი ბატონი-
შვილი. — „რა უნდა მეთქვა? მაშინ ვფიქრო-
ბდი, რომ შენ სხვა იყავი და მე სხვა, რომ
წემი გაჭირვებისათვის თავს არ შეიწუხებდი.
იმ დროს ვფიქრობდი, რომ ჩემთვის. როგორც
უპატრონო ძაღლისათვის, ადამიანს არ ენა-
ნება მჭაფის ნატეხი, იჯაროს გადანარჩენი
ხორცი, ორი ფარა; მაგრამ ჩემი სიცოცხლის
სიცოცხლედ დაფასება — ეს არ. წარმოშედ-
გინა. მაშინ არ ვიციდარი რა იყო ადამიანი.
მდინარე ადიდებული იყო. საომარ ლაფშასაც
კი უჭირდა გახელა, მაგრამ ფონს აღარაინ
ექებდა. ვაჟიდა ვილაც დიდებული, მხლებლე-
ბი რომ არ მიშველებოდნენ, ზვირთი გაიტან-
და. გავიდნენ ნიელი. კვილით სასახლის მოა-
ხლეები. არავის მიუტყვევია ჩემთვის ყურად-
ღება — და უეცრად მოფრინდი შენი!“

სამშვიდობოს გავიდნენ თუ არა, დადიანის
ასული და მათხოვარი ერთმანეთს უსიტყუოდ

დასცილდნენ. ბატონიშვილმა მწერელს: „მეცხვე-
ნყა ეს შემთხვევა, მათხოვარი კი საგონებელ-
ში ჩაეარდა, — რა ვიყავი მე, კუხიანი, კოქ-
ლო, ძონძებში გახვეული მათხოვარი — და-
დიანის ქალისათვის, რად გამოიფო თავი „ბე-
ბერი არსებისათვის, რომელსაც სათხებობი
სძინავს და ღორის საზრდოს ნატრულობს?“

ამ კითხვაზე ფიქრმა უცებ გონება გაუნათა.
მისი გულის სიღრმიდან ადამიანი გამოემზა-
ურა, სიამაყე იგრძნო, სიყვარულისა და სი-
ძულელილის გრძნობა გაუჩნდა. „მიხედე, —
გაიძახის იგი, — რომ დადიანი, ოდიშის მთა-
ვარი, ქართლ-კახეთის მეფე, თვით ყვინი
სპარსეთისა და ხვანთქარი ოსმალეთისა ისე-
თივე ადამიანები არიან, როგორც მე, მანან-
ნალა, მათხოვარი!“

მათხოვარი, რომელსაც ადრე არარაობად
მიჩნდა თავი, ახლა მიხვდა, რომ ადამიანია.
ადამიანი კი იმდენივე ღირს, რაც მთელი
კაცობრიობა!..

მწერლისათვის „ადამიანი მუდამ ადამი-
ანია“. ამისა არსი მისი კუმანიზმისა. მაგრამ
ადამიანი სრულფასოვანია მხოლოდ თავისუ-
ფალი. მწერლის პუშანიზმი აქტიურია, ქმე-
დითი, ადამიანის თავისუფლებისათვის შეპარ-
თული. მისთვის უცხოა შემგუებლობა. ტანჯ-
ვისა და განააცდელის გულგრილად ატანა.
იგი შეიძლება ადამიანის ფეხმოკიდებულ სიმ-
შეიფეს, საყვედურობს გულგრილ მკითხველს,
რომელსაც სურვილი დაქარგვია ნაკითხოს
სასარგებლო წერილები; თვალები გააბილოს,
წმინდა პავერით ისუნთქოს; შენ რომ ამის
სურვილი გტოვდეს, ეუბნება მწერალი ასეთ
მკითხველს, „ძალა შენი იმდენია, რომ ერთს
წერილს კი არა, ბახალეის ტბას ჩვენს საწუ-
გეშო აკვანს ამოგლეჯდი“. ნიკო ღორთქიფა-
ნიძე ერთმანეთს უპირისპირებს ორ ბულ-
ბულს — თავისუფალსა და გალიაში გამოშ-
წყვდულს. თავისუფალი ბულბული უსტვენს
და უუფეს გალიაში წყდარ ბულბულს, შე-
ნუხებულა მისი ტყეობით, ცდილობს რით-
მე უშველოს. გალიაში გამომწყვდეული ბუ-
ლბული კი შეგუებულა თავის ბედს... თავი-
სუფალი ბულბული ბრძოლით შეაკვება გა-
ლისს. გალიაში მყოფს კი ოცურა-ხუნებამი
უსიამოდ ამოსძვრება სული. უახროს ოცურა-
კენესამი სიკვდილს, — გვეუბნება მწერალი,
— „არ ვრჩივანა გალიის ტყონისათვის შეეხე-
თა მკერდი და უკეთესი მომადელის ძებნაში
მომკედარიყო“.

ნიკო ღორთქიფანიძეს სძულს ბედს შეგუ-
ებული, განთავისუფლებისათვის ბრძოლის
სურვილს მოკლებული ადამიანი, თავისი სი-
ძულელილის ეს გრძნობა კიდევ უფრო მძაფ-
რად განგვაუფიქრინა ესკიზში „მონა“:

„ჯვარედინ გზაზე ისმის:

— გასწორდი წელში; ასნიე მადლა ამაყო
თავი; მოიღერე კისერი, თავისუფლება მიეც

კულ-მკერდს — მსუნთქე მსუბუქი პაერო; ნუ ჩამოვიშვია ცხვირი; დაიჭირე შვის სხივები, მიაპყარ სმენა გალობას, დასტკივი ვარდთა ყნოსვით!

— შე მონა ვარ!...

— რა ვუყოთ იბრძოლე! განთავისუფლდები...

— შე სუსტი ვარ...

— თავისუფლების სიყვარული მოგვეცემს მოსეს კერატოს და დავითის შურდულს...

— არა მაქვს იმედი...

— არაფერია. ბრძოლაში იმედიც დაიბადება.

— ბეშინია უარესის...

— მონობაზე უარესი რაღა იქნება?

— სიკვდილი... შიმშილი...

— მონა ხარ მართლაც, ჭეშმარიტად მონა... ნაკლებად საცოდავი, ვიდრე საზიზღარი.

მშვენიერებას, სიღამაზეს ნიკო ლორთქიფანიძე მიზნისაკენ სწრაფებაში, მუდმივ ქმედებასა და მოძრაობაში ხედავს. მას იზიდავს და ხიბლავს „მხოლოდ ტალღათა შორის მებრძოლო ზომალდი“, ნავსაყუდარში მდგარი კი „ულამაზო სახლად“ მიაჩნია. ასეა ადამიანიც. „სანამ ისწარფვის, მანამდის აქვს მას შწო, ლახათი“, მიადნევს სანადელს და ძველ აღმავრენას კარგავს. მწერალი ანტაგონისტურად არ უპირისპირებს ერთმანეთს ოცნებასა და სინამდვილეს, რეალურსა და საძიებელს, სასარგებლოსა და სასიამოვნოს. მაგრამ მათ შორის განსხვავების ზღვარს მაინც დებს. — „ბედნიერია, ვინც სასარგებლოსა და სასიამოვნოს შორის „ზღვარის“ დადებს მობაზრებზე“, — გვეუბნება თავისი გმირის პირობით. „სასარგებლოს — პატივისცემა, დახმარება, სასიამოვნოს — სიყვარული, თავყვანისცემა“. სასიამოვნო — სიღამაზის, მშვენიერების, სიყვარულის, ჭეშმარიტი ხელოვნების სიმბოლოა, სასარგებლო კი — ცხოვრების პროზაა, არსებობისათვის აუცილებელი, მაგრამ სულის საკვებად ურიტა. მწერალი უპირატესობას ადამიანის სულის საზრდოს აძლევს, რადგან დაკარგავს თუ არა კაცი ამ საუფრეს, მონსა და სიღამაზესაც კარგავს, — „რათ მინდა პატივისცემა, თვით ცაც რათ მინდა, თუ სიყვარული თან არ დამყვებაო“; სიყვარული და სასიამოვნო მწერლისათვის სინონიმებია, მას უფვარს ის, რაც ხიბლავს და ხიბლავს ის, რაც მშვენიერების განსახიერებაა. მუშ, მისი სხივები ყველა არსის მაცოცხლებელი, ყველა არსის შემქმნელია, მაგრამ მთვარე მაინც უფრო მოსწონს.

„მდინარე რწყავს ყანებს, აბრუნებს ნისქვლებს, გვირეცხს და გვიწმენდს, ვსვამთ ხშირად, ხშირად ხომადღებო, ნაევი დადიან მდინარეზე.“

აქაა რა მაინც უფრო მოგვწონს.

ჭალა, დაბლობი ადგილი გვანათლებს, გვეკვებავს, ადვილად მოვიხმართ, როგორც კი გვეჭირვება.

მთა, თვალუნდენელი საღი კლდე მაინც უფრო მოგვწონს.

ქათამი, ბატი, იხვი — საუნჯეა ოჯახისა. კუჭი მათზეა დამყარებული.

ორბი, ცაში რომ ფრთავაშლილი გაქვავდება, მერე გასრიალდება მსხვერპლის მოსატაცებლად, მაინც უფრო მოგვწონს.

ის, ვინც სასარგებლოში პოულობს თავის „იდეალს“, არ მიიღლებს სასიამოვნოს მოსაპოვებლად, მან არ იცის მშვენიერებისა და თავისუფლების ფასი, ადამიანის ფასი, იგი სულურად დაცლილია. მწერალმა კარგად იცის, რომ მხოლოდ სასარგებლოს ძიება ვეოიზის, მოქალაქეობრივი ინდიფერენტის სათავეა. მწერლის მუშაინიში, ადამიანისა და ადამიანურის სიყვარული განსაკუთრებული ძალით მუდავდება მინიატურებასა და ნოველებში, რომლებიც დედაშვილობის პრობლემას ეძღვნება. აქ იგი მღელვარედ, გულში ჩამწვლილად ლაპარაკობს უკედეგ ზნეობრივ ნორმებზე და დედაშვილური ურთიერთობის საფუძვლიან გრძნობას გადმოსაქვამად უაღრესად ფაქიზ ფერებს პოულობს. გაიხსენეთ მწერლის ერთ-ერთი საუკეთესო მინიატურა — „თავსაფრიანი დედაკაცი“, რომელიც განუდგათა შთამბეჭდაობითა და აზრის სიღრმით სანიმუშოა. ამ მინიატურამ გამოქვეყნებისთანავე საყოველთაო მოწონება დაიმსახურა და ქართული საბჭოთა პროზის შედეგად იქნა აღიარებული.

თავსაფრიანი დედაკაცი იმ იდეალური დედის განსახიერებაა, რომლისათვისაც ქართულ ლიტერატურაში არა ერთ მწერალს შეუხებას ხობტა, დედებს საერთო უფრო მეტი ექვთ, ვიდრე განსახიერებელი — შვილისა. დღი მათმა უანგარო სიყვარულმა საზღვარი არ იცის. შვილები კი უოველთვის როდი ჰგვანან ერთმეორეს. ბევრი თუ დედისათვის სიცოცხლეს არ დაიშურებს, ისეთიც მოიპოვებია, რომელთაც დედაშვილობის მაფი არ ესმით. მათ გული ამ უღამაზესი, ადამიანის გამაყვითლობელი გრძნობისათვის დახმულია. „თავსაფრიან დედაკაცზე“ უფრო ადრე ამ თემას მწერალი „ავადმყოფ დედაში“ შევხვბო. ამ პატარა ეტიუდში დახატულია ორი მშის მკვეთრად საპირისპირო ხასიათი. ერთი თუ დედის ავადმყოფობით მწუხებულთა და მისი გადარჩენისათვის ზრუნავს, სიცოცხლეს არ იშურებს, მეორე — ინდიფერენტულად არის განწყობილი, დედის სიკვდილს არაფრად მიიჩნევს, მის მკურნალობას უაზრობად თვლის — მან თავისი დრო მოჰყამა, არ შემოიძლია მის დაწაფებულ სახეს და კბილებჩაფრილ ტუჩებს ვუკუროო. დედის მდგომარეობით მწუხებელი შვილი გაახსენებს უმა-

ფერ მშას, თუ ვინ გაუჩინა ეს ნაოჭები სახეზე დედას. მაგრამ მასზე არაფერი იმოქმედებს, ავადმყოფ დედას შიშობებს და იქაურობას გაცდენდა.

ერთგული შვილი საკუთარ სისხლს გადაუსხამს ავადმყოფ დედას და სიკვდილისაგან იხსნის ისე, რომ წუთითაც არ დაფიქრდება, თუ რა შეიძლება ამას მოჰყვეს.

ნოკო ლორთქიფანიძისათვის დედა — მთელი სამყაროს გულია, მის სიყვარულში გამოხატულებას პოულობს ქუჩისაგან უმღელესი სიყვით და ქვეშაირი მოქალაქეობრივი რწმენა.

სოციალური და ეროვნული პრობლემატიკა, როგორც დავიანახეთ, ადრინდელი იქცევა ნოკო ლორთქიფანიძის ყურადღებას. მის ეტიუდებსა და მცირე ფორმის მოთხრობებში სიბრძნით არის გადმოცემული ისტორიული სინამდვილე. — ფეოდალური წოდების დეგრადაციისა და გლეხობის დუხჭირი ცხოვრების სურათები. მწერლის მახვილ მხატვრულ თვალს შეუძრწველი არ დარჩენია საზოგადოებრივი ურთიერთობის თითქმის არცერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა. იგი, როგორც მხატვარი, მიუკერძოებელი იყო, მკაფიო ზღვარს დებდა კარგსა და ავს შორის, საზოგადოებრივად სასარგებლოსა და საზიანოს შორის, რითაც სწორპოვრად აგრძელებდა ქართული კლასიკური მწერლობის საუკეთესო ტრადიციებს.

ისტორიულ მოთხრობებში მწერალი უმთავრესად ფეოდალთა ქიშპობით დაუძლურებულ საქართველოს ვითარებას ეხებოდა და ერთიანი საქართველოსათვის მებრძოლთა თანაგრძნობის გამოხატავდა. ამაში ხედავდა იგი დროის პროგრესულ იდეალებს. რეალისტურად მოაზროვნე მწერალს წარსულის ასახვისას საკვებით სწორი პოზიცია უჭირავს და მოვლენების კლასობრივ ხასიათს თვალს არ არიდებს, მისთვის სულაც არ გახლავთ ერთი ბატონი და ყმა, ფეოდალი და გლეხი. წვენი საუკუნის პუშკინისტი, რა მხატვრული სტილის ერთგულიც უნდა ყოფილიყო, სხვანაირად ვერ მოიქცეოდა.

„მრისხანე ბატონის“ (1912 წ.) სიუჟეტი ფეოდალური საქართველოს ფონზე იშლება და წარმოასახავს ფეოდალური არისტოკრატიის ყოფას, ზნეობრივ თავაშუებულობასა და ურთიერთ ქიშპობას, რაც ზიანს აყენებს ერის საერთო ინტერესებს. მართალია, მწერალი მოთხრობის თვითად აღებულ ამბავს არისტოკრიულს უწოდებს, მაგრამ ეს ისე როდი უნდა გაეგვოთ, თითქმის იგი მის ისტორიულ ხასიათს უარყოფდეს. პირიქით, მიუხედავად იმისა, რამ პერსონაჟთა და დეტალების ფაქტობრივი სიზუსტე არ აინტერესებდა და, როგორც მხატვარი, ფანტაზიას ფართო გასაქანს აძლევდა, ოდნავადაც მოკლებული არ

არიან ისინი ისტორიულ სინამდვილეში იმედებს, მხატვრულ სიმართლეშიც იმედებს.

ნოკო ლორთქიფანიძის დოკუმენტური პროზა არ იზიდავდა, მას აინტერესებდა ხასიათი, განზოგადებული, ტიპური ხასიათი, სული ადამიანისა, თუ შეიძლება ითქვას, ფსიქოლოგიური ხასიათი, — რაც წარმოდგენას მოგვცემდა არა ერთ პიროვნებაზე, არამედ ამა თუ იმ სოციალურ ფენაზე, ადამიანთა ჯგუფზე... ასეთი ხასიათი ყალიბდება მოქმედებაში, ადამიანებთან და მოვლენებთან აქტიური მიმართებაში. ამავე აზრისაა მწერალი კონკრეტულად ცნობილ მოვლენებზეც. კონკრეტულად ცნობილი მოვლენა, ისევე როგორც კონკრეტულად ცნობილი პიროვნება, შეიძლება არ შეიცავდეს აღებულ დროისათვის ყველა ტიპურ წინაშეს და მათთან განზოგადებამ, თუ კვლავდაკვალ გავყვებით დეტალებში, არც მოგვცავს ზოგადი ტიპური სურათი. ასეთი მეთოდი უფრო დოკუმენტური მოთხრობისა თუ რომანისათვის მიაჩნდა მისი აზრით.

მრისხანე ბატონი ღვეანი თავისი დროის ლეიკლი შვილია, იგი შეუზღუდველი უფლებებით სარგებლობს და კაცთმოძულეობითა და დაუნდობლობით ირგვლივ ყველას თავზარს სცემს, მხეცურად უსწორდება შინაურსა და გარეულს, ყმასა და ნათესაეს; მან ჯოჯოხეთურად აწამა თავისი მუღული ციცილო და ძმისწული ვახტანგი, ხარებზე გააკრა და რქებით დააგლეჯინა მათი სხეული. უფრო შემზარავია ზედატყვისიელი ქაბუკის დასჯა უბრალო შეცდომისათვის. მისი საქციელით შემწნუნებული ლეკებიც კი, — გვეუბნება მწერალი, — ერთმანეთს განციფრებული შესცქეროდნენ, — ეს რა ხალხში ჩაჯარდითო.

ფეოდალური არისტოკრატიის ცხოვრებაში უფრო ღრმად ჩაგვახედა და სოციალურ წინააღმდეგობათა დამაჯერებელი სურათები დაგვიხატა მწერალმა „ვაშთა სიავში“ (1920 წ.). ამ მოთხრობასაც არისტოკრიულს უწოდებს, მაგრამ მასშიც ინიციათი სიმართლითა და მხატვრული დამაჯერებლობით არის გადმოცემული იმდროინდელი საქართველოსათვის დამახასიათებელი ვითარება, ფეოდალური ინსტიტუტის მთელი თავისებურება, აშკარა და ფართული წინააღმდეგობანი სამეფოებსა და სამთავროებს შორის, ფეოდალთა ვერაგობა, გაუტანლობა, ზნეობრივი დაცემულობა, მშრომელთა ადამიანური ღირსებების აბურად აგდება, დამცირება და შეურაცხყოფა.

ნოკო ლორთქიფანიძე ფეოდალური წარსულის სურათებს ქვეშაირი პუშკინისტი, დიდი რეალისტის მიუდგომლობით გვიხატავს. იგი მუდამ მისდევს ისტორიული განვითარების კანონზომიერებას, გულმხურვალიდ იცავს სამშობლოსა და ადამიანის თავისუფლების იდეას.

„ვაშთა სიავის“ მთავარი გმირი იულონი

მამაცი პატრიოტი, სამართლიანი და მოუსყიდველი გულის ადამიანი. იგი არ არის ნსორზხოვანი, ერთლანიანი მხატვრული ხასიათი. როგორც ცოცხალ ადამიანს, თავისი ეპოქის შვილს, გარკვეული შინაგანი წინაღმდეგობებიც გააჩნია. მაგრამ იმ საზოგადოებაში ყველაზე მაღლა დგას, ყველაზე პროგრესულია თავისი პოლიტიკური შეხედულებებითაც და ადამიანური ღირსებებითაც. უველაფერი ამის სათავეს მწერალი მისი აღზრდის პირობებში ზედავს. იულონის პატრიოტულ და მოქალაქეობრივ შეგნებაზე გავლენას ახდენს მოხუცი ბრძენი მნიგნობარი ოტია. მაგრამ ყოველივე, რაც მას ადამიანური გააჩნია, — ეს მაინც მისი აღზრდიდან მოდის. ბავშვობიდან იულონს ზრდიდა ძიძა, გლეხის ქალი, ხალხური სიტყვიერების, ზღაპრების კარგი მცოდნე. მისი ბავშვობაც მშრომელთა წრესთან უფრო იყო დაკავშირებული, ვიდრე ფეოდალურ ზედაფენებთან. თუთონ იულონიც ამბობს: — „ყველაფერი, რაც კარგია ჩემში, მან [ძიძამ — ე. ქ.] შემოთვისაო“... ძიძას დედაზე უფრო მოამაგვად, ნამდვილ აღმზრდელად თვლიდა; როცა ძიძა იულონის შინ არ ყოფნისას გარდაიცვალა და დაბრუნებისას უკვე კარგა ხნის დასაფლავებული დახვდა, გული დასწყდა, დიდი აღაპი გადაუხადა — ჭიშკარი გააღებინა, თუ სადმე მათხოვრები და გლახები ეგულეობოდათ, დაძახებინა... მღვდელს აწირინა... გაჭირვებულთა დახმარებაშიც ხელგაშლილობა გამოიჩინა.

იულონი თავისი გულკეთილობითა და უბრალოებით საერთო პატივისცემით სარგებლობდა; როცა დიდ ღრეობას მართავდა, ხალხში ჩაჯდებოდა ხოლმე, გვერდით გლეხებს მოისვამდა და მათ სიმღერებს სიმამოვნებით ისმენდა.

რასაკვირველია, ეს იმას როდი ნიშნავს, თითქოს მასა და გლეხებს შორის ზღვარი ნამდვილი იყო, მაგრამ დანარჩენ თავადებზე, რომლებიც ერთმანეთს ქიშპობდნენ და სამშობლოს ბედს პირად ინტერესებს სწირავდნენ, რამდენიმე თავით მაღლა იდგა, თავისი დროისათვის პროგრესულ მოძრაობას უჭერდა მხარს, მომხრე იყო ძლიერი, ერთიანი საქართველოს შექმნისა, ჭკვიანი მეფის მეთაურობით, მეფისა, რომელიც ლეგამს ამოსდებდა ფეოდალთა ქიშპობასა და ვერავობას.

მოთხრობაში „კერიასათვის“ (1914 წ.) მწერალმა ძველი სოფლის ერთი ოჯახის მაგალითზე ნათლად გვიჩვენა, თუ სადამდე შეიძლება მიიყვანოს ადამიანი კრძო მესაკუთ. რულმა ფსიქოლოგიამ, როგორ შეუძლია ზნეობრივად დასცეს და დაარღიოს ოჯახი, რომელსაც მწერალი ერის ცხოვრებაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა, ქვეყნის სიმტკიცის ბურჯად თვლიდა, მისი და-

სუსტება, დარღვევა, მოშლა უმეტესწილად ნულ უბედურებად მიიჩნედა.

ამ ფიქრებს ეხმიანება „დაზრეული ბუდეები“ (1917 წ.). თუმცა აქ ოჯახის „ლოკალური“ საზღვრები გარღვეულია და ეპოქის ფართო ისტორიულ-სოციალური პრობლემებია აღძრული, მაგრამ მასში გამოხატული სყედის სათავე მაინც იგივე ოჯახის, მამაპაპული კერის დაქვეითება-გაპარტახებაა.

„დიდი ხანია, — გვეუბნება მოხობელი, — ამ მხარეზე არ ყუოფილვარ. მსმენოდა რაცელილებაც მოხდა, მაგრამ თუ სახურავიანი ჭიშკრის მაგიერ ღვეფშე ჭელტი იყო დაკიდებული; თუ ცაცხეებით, ნიგვებით და მარად დაუზღავი, ბამბის ქულასავით შებურულ ბოლოთ დაფენილ ზგას საყანედ გაატიტვებუდნენ, თუ კრამიტით დახურული ორსართულიანი ოდა, პალატით და აივნებით, ოროთახიან ჩამაღ ყავრით დახურულ ქობად გადაკეთდებოდა; თუ სამეჯინიზე, სამზარეულო, ნალია, ბედელი, მარანი, საქათმეები, სალოზე და კიდევ უსახელო და სახელიანი შენობები სადაღვ გაიპარებოდა — არ მეგონა... არ მეგონა...“

ნიკო ლორთქიფანიძეს აქ ფეოდალური ნოდების დეგრადაცია როდი ანუხებდა, მას ღრმა სყედა მოერუოდა ხოლმე, როცა წარმოიდგენდა, რომ ინტეროდა ისტორიულად ჩამოყალიბებული კერა, რომელთანაც დაკავშირებულია წინაპართა ტანჯვა და სიხარული, ღვეფნები და ზღაპრები, ქვეყნის სიკეთე, ერის ტრადიციები. მისი რწმენით, წარსული ურყევი ფუჭთა ანწყისი და მომავლისა. „წინ აღარაფერი, — გვეუბნება იგი, — თუ უკან იღან არ შემოგყურებს წინაპრის შეკერიულმობელი სახე — ტრადიცია; თუ ისა გვაყვს, კიდევ ბევრი რისთვისმე ვივარგებით, რაც საქიროა ქვეყნისთვის“... საუკეთესო ტრადიციის ერთგულუბა ნიკო ლორთქიფანიძისათვის ოპტიმიზმის სათავეა. იგი ამღვეს იმედს, ენერგიას ხალხს, ადამიანს იბრძოლონ უკეთესი მომავლისათვის.

როდესაც ხალხის საუკეთესო ტრადიციებზეა ლაპარაკი, არ შეიძლება არ გავიხსენოთ მოთხრობა „რაინდები“ (1921 წ.). ხშირად ამ ნაწარმოებს ცალმხრივად იხილავენ და არსებობს, რაც მის მთავარ პათოსს შეადგენს, უმართებულად განმარტავენ, მის ღრმა აზრს ვერ სწვდებიან, არ ესმით, რომ მწერალს ამ შემთხვევაში იმდენად იმდროინდელი სახელმწიფოებრივი ურთიერთობა არ აინტერესებდა, რამდენადაც ხალხის მიერ საუკუნეების მანძილზე გამოუმუშავებული ზნეობრივი ნორმები. მას მიიჩნდა, და საყვებით სამართლიანად, რომ საზოგადოების ზნეობრივ იდეალებს მეტისმეტად გაავადრინებდით, თუკი დავიწყებხს მიყცემდით წინაპართა ეთიკურ ტრადი-

ცობს, რაშიც ერის სულიერი თავისებურება მდებარეობდა.

„რანდებში“ აღწერილი ვაჟიკობა რომანტიკულად არის შეფერილი, გზიბლავთ მეოშართა თაუდადებდა, მაგრამ შიანიც ეს არ არის მასში შთაუარო. შთაუაროა მამა-პაპათაგან მეყვიღერობით გადმოცემული ის ზნეობრივი კუთიღერობიღება, საერთოდ, რომელსაც ქვეშაობრივი ვაჟიკაეტი ბრძოლის დროსაც კი არ იეიწყებენ. ქართული ვაჟიკი შარტო ხმლის მოქნევიტ როდი ფსადებოდა, საყოველთაო სიყვარულსა და პატივისცემას იგი თავისი რანდული სულისკვეთებით, პატიოსნებით, დიდპატიარისა და სამართლიანობის გრძნობითაც იმსახურებდა.

„რანდებში“ ხაზგასმას იმსახურებს ის გარემოებაც, რომ მასში სიშართლითა და სითბოთი არის დახატული გონიერი, უნამახვილი, და სამშობლოს ერთგული, მტერთან ბრძოლაში გულადი და შეუპოვარი გლეხი ზალიკას სახე, რომელშიც სიმბოლურ გამოხატულებას პოულობს მშრომელი ხალხის სიბრძნე და მამულიშვილური გრძნობა.

მომღვენი ნაწარმოებში მწერლის მხატვრული ნარშოსახეა კიდევ უფრო მეტ კონკრეტული ნარშობასა და ღრმა იღვრარ-ფილოსოფიური განსოკადების ძალას იძებს. ამ პერიოდში განსაკუთრებული სიმკვეთრით გამოჩნდა მის ინტერესთა ფართო სფერო, ცხოვრების სიღრმეებში ნუდომა და ისტორიული კანონზომიერების სიმახვილე. მისი ურცელი მოთხრობა „ბილიკებიდან ლიანდაგზე“ (1928 წ.) ქართულ ლიტერატურაში ერთი საუკეთესო ნაწარმოებთაგანია ფსიქო-ანალიტიკური თანისებურებითაც. მასში იშვიათი უშუალოებითა და იღვური შთამბეჭდაობით აისახა პირველი რევოლუციის ბოხოქარი ეპოქა, ხალხის განმათვისუფლებელი მოძრაობა და ის შინაგანი ნინაღმდებლობანი, რომელმაც ამ მოძრაობაში თავი იჩინა, კერძოდ მისი დაშორების შემდეგ, სასტიკი რეაქციის ნღებში. რევოლუციის, ხალხის განმათვისუფლებელი მოძრაობის მტრად მწერალს მხოლოდ თვითმყრობეღობა და ექსპლოატორული კლასები როდო მიარჩია, მას სააშქაროზე გამოსყავს მერყევი ელემენტები, ლიბერალური, წეროღბურფუახიული პარტიებიც, რომელნიც დასციღდნენ რევოლუციას და აშქარა ღალიატის გზას დაღდგნენ. ამ მოთხრობას, იმდროინდელი საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენების ასახვის მსხმტებურობით, რომანის მნიშვნელობა აქვს. სოციალურ და პოლიტიკურ ძალთა მშაფრმა შეპირისპირებამ, ხასიათების ინდვიდუალურმა სიმკვეთრემ გადაღაბა მოთხრობის „საზღვრები“. მისი სახით ჩვენ გვაქვს ფართო მხატვრული ტილო, რომელშიც სწორად არის დანახული და გააზრებული ჩვენი ხალხის უახლოესი ნარსული. ნანა-

რმოებში მწერლის მსოფლმეგრძნობა უფრო კრიაც ნათლად მოჩანს. ეპოქა, რომელსაც იგი ეხებოდა, შინაგანი სოციალური და პოლიტიკური კონფლიტებით, ნინაღმდებობებით უარესად რთული იყო, და ისიც ცხოვრების ამ მოვლენებს თანამედროვე ისტორიოგრაფიის მიღწევების თვალსაზრისით შეისწავლიდა და ასახავდა.

ნიკო ლორთქიფანიძე არც აქ ღალიატობს თავის მხატვრულ პრინციპს. არც ამ ნაწარმოებში შეგხედებათ ისტორიულად ცნობილი პირუენებები, არც ისტორიულად ცნობილი მოვლენები, მაგრამ მათ სიშართლემო იღნა-ვდაც უქვი არ შეგეპარებათ, მწერალი გაეჯრებათ, რომ ნამდვილად ასე იყო. მოთხრობა მთლიანად ეპოქის სულისკვეთებით არის გამსჭვალული და მას აღიქვამთ, როგორც ცოცხალ სინამდვილეს.

„ბილიკებიდან ლიანდაგზე“ სიუჟეტური ნყოთი, უკრსნახეთა ხასიათების მხატვრული ხასხეითა და ინდვიდუალურობით ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედებაში გარკვეულ სიახლესაც შეიცავს. თხრობასა და დიალოგებში აღაგაღაგ შეგნებულად შერწყმული პუბლიცისტურობა ზრდის ნაწარმოების იღვურსა და ემოციურ პათოსს. შარტობა, მასში ვერ შეხედებთ ხელჩართული ბრძოლის პასტიკურ სურათებს, მაგრამ მკაფიოდ შეიგრძნობთ დროის საბრძოლო რვეოლუციურ ატმოსფეროს. განსაკუთრებით ხაზგასახმელია ის გარემოება, რომ ნიკო ლორთქიფანიძე კარგად იცნობს ბოლშევიკური პარტიის აენგარდულ როლს რევოლუციაში და მის ტაქტიკას რევოლუციის აღმავლობისა და მისი დროებითი დამარცხების პერიოდში.

მწერლის შემოქმედებაში თემატიკურმა სიახლემ გამოსახვის საშუალებათა გარკვეული განახლებაც გამოიწვია. ნაკითხეთ, პირველ ყოვლისა, „მოქანდაკე“, „ტყვეთყოფილის დაბრუნება“... და მამიწვე თქვენთვის ყველაფერი ნათელი გახდება. „მოქანდაკეში“ მწერალმა მკითხველს უჩვენა, თუ რა მისცა სოციალისტურმა რევოლუციამ მშრომელ ხალხს, როგორ შეუნყო ხელი მისი რიგებიდან შემოქმედებითი ტალანტების გამოვლენას, მხატვრული ინტელგენციის აღზრდას. მწერალი ღრმად სწედებოდა ახალი ცხოვრების არსს და თანაგრძნობით ხატავდა მის კუთიღობილურ პუმანურ ხასიათს. ქართული საბჭოთა ლიტერატურის განვითარების პირველ პერიოდში ბევრი როდი გვაქვს ასეთი ბრწყინვალე ქმნილებანი, რომელნიც ესოდენ ურყევად, გადაჭრით დგებიან ახლის მხარეზე. მოთხრობის იღვა პუმანისტური იმიტომ, რომ პუმანისტური იღვა თვით იღვა სოციალიზმისა. მაგრამ მოთხრობის პუმანისტური ხასიათი, მწერლის გათვით მარტო ამით რომ ამოიწურებოდეს, — ეს იქნებოდა ფაქტის უბრალო ფისყაცა;

მწერალმა სოციალისტური პუბლიცისტი იდეა მხატვრულ სახეებში გახსნა, თანაგრძნობით დახატა ახალი საზოგადოების ახალი ადამიანები, ერთმანეთის ბედით დაინტერესებულნი და ერთმანეთისათვის უანგაროდ მზრუნველნი, ადამიანები, რომლებიც პირველი შეხვედრისთანავე მოგზიბლავენ და შეგიყვარებებიან, რწმენას ჩაგინერგავენ, ცხოვრების მშვენიერებას გაგრძნობინებენ. და ყველაფერ ამას მსუბუქად, რბილად, სრულიად „ძალდაუტანებლად“ აღიქვამთ; მკითხველის თანაგრძნობას იმსახურებს პატარა პარამუნიც, რომელსაც მოქანდაკის ნიჭი აღმოაჩნდება, მაგრამ საშუალება არა აქვს გზა გაიკვლიოს, დეიდა სალომეც, რომელიც თავს ევლება ობოლ დისნულს, შემთხვევით შესხვედრილი მოხუციც, რომელსაც მოეწონება პარამუნიც, შეამჩნევს მასში ნიჭს და დასახმარებლად აღმასკომის თავმჯდომარესთან მიიყვანს. ბოლოს, თვით აღმასკომის თავმჯდომარეც, რომელიც მამინვე გულისყურით მოეკიდება ბავშვს და გზას გაუკვლევს.

მწერლის მხატვრული ალღო შეუცდომლად ერკვეოდა განახლებული ცხოვრების რთულ ხვეულებში, სწორ ორიენტაციას იღებდა, ცდილობდა პირუთვნელი სიტყვა ეთქვა, სინამდვილის უტყუარი სურათები გადმოეცა მოთხრობა „ტყვედყოფილის დაბრუნება“ სწორედ ამ თვალსაზრისით იქცევს ყურადღებას. სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაციის

თემაზე დანერილ ამ მცირე უფროსი ნაწარმი რომაში საკოლმეურნეო ცხოვრება აღნერილი არ არის, მხოლოდ მინიშნებაა მასზე და ამ მინიშნებაშიც მკაფიოდ გრძნობთ კოლექტიური შრომის უპირატესობას. განახლების გზაზე შემდგარ სოფელს თან მოაქვს არა მხოლოდ მატერიალური დოვლათი, არამედ, სულიერი განახლების სიღამაზეც და ზნეობრივი სიკეთის სიუხვეც, — მთელი საზოგადოების ზრუნვა ადამიანის ბედზე. სამოქალაქო ომის შემდეგ შინ დაბრუნებულმა კაცმა დიდი ჯალთი როგორც იქნა დაკინებული ოჯახი ფეხზე წამოაყენა და სული მოითქვა... და თუ კერძო პირივნება, მხოლოდ ცოლ-შვილის დახმარებით, ეს შესძლო, — გვეუბნება მთხრობელი, — რამდენად უფრო ადვილი უნდა იყოს ეს იმისათვის, — „ვისაც ხელს უწყობს კოლმეურნეობა, სახელმწიფო, პარტია და განსაკუთრებით საზოგადოებანი თვალუნებელი და ურიცხვი კოლმეურნეობისა“.

მწერალი ზედმეტ ახსნა-განმარტებას არ იძლევა, დანარჩენი, მისი სტილის შესატყვისად, მკითხველის შემოქმედებითა ფანტაზიამ უნდა განსჭვრიტოს და წარმოიდგინოს.

ფართო მხატვრული დიაპაზონის ამ დიდმა პუბლიცისტმა თავისი საუკეთესო ქმნილებებით მხოლოდ საუკუნის ქართული მხატვრული მწერლობის ისტორიას ღრმად კვალი გაავლო, მისი ერთ-ერთი ფრიად მნიშვნელოვანი თავფურცელი გადაშალა და სიტყვის ბრწყინვალე ოსტატის უკედავი სახელი დაიმკვიდრა.

კომე სარედაქციო

ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი

დასაწყისი თუშეთის ეპოპეისა

1951 წელი საბჭოთა საქართველოს ცხოვრებაში არაერთი ისტორიული გამარჯვებით აღინიშნა. ამ დაუღწეარ დღეობა რიცხვს განეკუთვნება 11 ავლისი, როცა იმდროინდელი დიდი სახალხო დღეისასწაული — საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და საქართველოს მთავრობის ერთობლივი დადგენილებით შეიქმნა თუშეთის მეცხოველეობის ახალი საბჭოთა მეურნეობა — ამ მაღალი მთიანი მხარის სოციალ-ეკონომიკური გარდაქმნის დედაბოძი. მთას დაუბრუნდა სიცოცხლე. ახალმა გზამ ფეხზე დააყენა მანამდე გაუცარიელებული კერები.

ამ სასიხარულო ამბებმა, ბუნებრივია, გაღვაძებს და გააძლიერეს ინტერესი უკუელივე იმისადმი, რაც თუშეთზე იწერება. მხატვრული პროზიდან აქ, პირველ რიგში, აღსანიშნავია ავთანდილ გალდავაძის მოთხრობები თუშეთზე, რომლებიც შეტანილია მის ორ კრებულში: „ბიჭო გოგია“ (1978 წ.) და „სიცოცხლე სხვა სიყვითლი“ (1979 წ.). ორივე ეს კრებული გამოცემა „ნაკადულმა“.

ჩვენ ახ ვაპირებთ რეცენზიის — ამ სიტყვა პირდაპირა გაგებით — დაწერას; რეცენზია, როგორც ცნობილია, გულისხმობს ლიტერატურული ძეგლის სრულ იდუტრ-მხატვრულ ანალიზს, და, რაც მთავარია, მის შეფასებასაც გარკვეული თეორიულ-მეთოდოლოგიურ პოზიციებიდან. ჩვენ მხოლოდ გვინდა უწრადლება გავამაზვილოთ ამ თემაზე და გავუწიაროთ მკითხველს ზენებული მოთხრობების წაკითხვით გასრვეული შთაბეჭდილებები და უიქრები. ამიტომ თავს ნებას მივცემთ, ქერ ორიოდ სიტყვა უიქვათ ამ უძველესი ქართული ტომის წარსულის შესახებ და ერთი თვალის გადაყ-

ლებით გადავხედოთ ცალკეულ ისტორიულ წუაროებსაც.

ძველი წუაროების მიხედვით, თუშეთი ანტიკურ ეპოქაშივე დასახლებული მხარე ჩანს. ის იმ დროის იმდენად ცნობილი ამბავი უოფილა, რომ ბერძენ გეოგრაფებსა და ისტორიკოსებს უწრადლების გარეშე არ დარჩენიათ. აი, რას ვკითხულობთ პტოლემეოსის (ახალი წელთაღრიცხვით II საუკუნე) „გეოგრაფიულ სახელმძღვანელოში“: „კავკასიისა და კერქანის მთებს შორის ცხოვრობენ ტუსები და დაღუტები“.

ივ. ჭავჭავაძის აზრით, აქ მოხსენებული სატომო სახელი „ტუსკო“ ქართული „თუშის“ ბერძნული ენის ფონეტიკური სახეა, ე. ი. ტუსკი უფროს ქართულ თუშს.

ეს ვარაუდი ექვს არ უნდა იწვევავეს, თუნდაც იმიტომ, რომ პტოლემეოსის მიერ თუშების მეზობლად მოხსენებული „დიდურები“ (აწინდელი — დიდები) ამჟამადაც თუშების მოსაზღვრე ტომია დაღესტნისა.

უფრო მეტიც, ივ. ჭავჭავაძელი სატომო სახელის „თუშის“ ისტორიას შორეულ ეპოქაში ეძებს. მისი ვარაუდით, „დაბადების“ სახელი „მეთუშელი“ ანუ „მეთუსალა“ შეიძლება თუშების სატომო სახელს უფრიდეს. იგი წარმოიგენია ჩვეულებრივ თავსართ „მე“ და „შა“-საგან და ბილოსართ „ელ“ და „ალ“-ისაგან, იმგვარადვე, როგორც „მე-ეგრ-ელი“, „მე-ეგვიტ-ელი“, „მე-კონ-ეს“ და სხვა. ბერძნული მართლწერის „მეთუსალა“-ს ძირი „თუსა“ უფრის ამ ტომის თუშების სახელს, როგორც მთ ბერძნები ეძახდნენ“. (ქართველი ერის ისტორია, წიგნი პირველი თბილისი, 1951 წ. გვ. 408).

თუშე (ტუსკი) სატომო ტერმინის ისტორია მთელ რიგ მკვლევარებს გადააქვთ უფრო შო-

რთულ წარსულში და მას უკავშირებენ ანტი-
კურ წყაროებში დადასტურებულ სახელებს:
ასე მაგალითად, სტრაბონის „გეოგრაფიაში“
გვხვდება სატაო სახელი „ტუსი“, რომელსაც
შეცნეოები ასევე „თუშ“ ანთროპონიმს უკავ-
შირებენ.

უკველივე ამის გათვალისწინებას კი არსებო-
ბის მნიშვნელობა აქვს იმათთვის, ვინც თუშე-
თის წარსულისა და აწმუის ვაცნობას განიხი-
ხავს, ვინც თუშების რომანტიკული ბუნების
მხატვრულ ვარდსახვას ეცდება.

უღალად ნიშანდობლივია ის ფაქტიც, რომ
თუშეთი, ქართულ მთიელ ტომთა შორის, უვე-
ლამდე ადრე იხსენიება ქართულ ისტორიულ
წყაროებშიც. მაგალითად, „ქართლის ცხოვრ-
ბა“ გვაუწყებს, რომ მას წელს მეფე შირაანმა
ფხოვესი ქრისტაწილის გასაყვრებლად გაგ-
ზავა წინდა წინო, ეპისკოპოსი იოვანე და ერ-
თი ერისთავი, ფხოველებმა ახალი სარწმუნოე-
ბა არ შეიწყნარეს და, როცა ერისთავმა ძალის
მიმართა, მანინ „ფხოველთა დაუტყვეს ქვეყანა
მათი და გარდავიდეს თუშეთს“ (ქართლის ცხო-
ვრება, I, გვ. 124). ე. ი. აქ, სადაც მათი ერთ-
მორწმუნე წარმართი თუშები ცხოვრობდნენ.

შემდგომშიაც თუშები არაიშვიათად იხსენიე-
ბიან ძველ ქართულ მატარებში.

განსაკუთრებით ვაქტურადნენ თუშები
XVII საუკუნის ქართულ პოლიტიკურ ცხოვ-
რებაში. ამ დროს ისინი მნიშვნელოვან როლს
თამაშობენ საქართველოს როგორც ხაშინაო,
ისე საჯარო პოლიტიკაში, ამის შესახებ არსე-
ბობს სპეციალური გამოკვლევები, სადაც სარ-
დაჟო მასალებზე (ადგალიბრებ და მოსკოვის)
დაჟო მასალებში გარეუქმებლია ქართული მთიელე-
ბის ურთიერთობა მოსკოვთან და სპარსეთთან
(აკად. მ. ბროსე და პროფ. იანე ცინცაძე).

პერიოდულად თუშეთში ცხოვრობდა ამ
დროს კახეთის ტახტის მამიებელი ერეკლე პი-
რველი თავის მეუღლესთან ერთად და აქედან
იზრდობდა სამეფო გვირგვინის ხელში ჩასადე-
ბად.

თუშეთი მუდამ მკიდროდ იყო დაკავშირებუ-
ლი კახეთთან და ბუნებრივია, მისი მკვიდრნი
გულგრილნი არ აქნებოდნენ ამ მხარის, და სა-
ერთოდ, დედა-საქართველოს პოლიტიკური ბე-
ლიანდში.

საუკვეთოდ არის ცნობილი თუშ-ფშავ-
ხევსურეთისადმი მეფე ერეკლეს დიდი სიყვარ-
ული და გულსმზიერება.

არც XIX საუკუნის კავკასიის ბოლოქარი
ომებისაგან დამდგარან თუშები განწ. ისინი ამ
ომების უზაგულში იფენენ და აქტიურ მონაწი-
ლეობას იღებდნენ მასში.

როგორც ვხედავთ, თუშები აწინდელ თუ-
შეთის ტერიტორიაზე უძველესი დროიდანვე
ბინადრობენ. ეს მხარე კი კავკასიონის მთავარი
ქედის აქით მდებარეობს. მას ჩრდილოეთიდან
საზღვრავს მარადეარულთა მთაგორებილი

ასეთი გეოგრაფიული მდებარეობა დაჟო
შეთი ვარესამუაროსაგან მეტწილად იზოლირე-
ბულ ცხოვრებას ეწეოდა. წელიწადის რვა თვის
განმავლობაში კახეთისაკენ გადმოსასვლელი
გზაბილიკება ჩაყვტილი იყო. მხოლოდ ზაფ-
ხულობით ახერხებდნენ თუშები კონტაქტს ბა-
რის საქართველოსთან; მიუხედავად ასეთი გე-
ოგრაფიული ბარკრებისა, როგორც ისტორი-
ული წყაროებიდან ირკვევა, თუშეთი პოლიტი-
კურად და ეკონომიურად დედა-საქართველოს-
თან მუდამ მკიდროდ იყო დაკავშირებული.

თუშთა სამეურნეო ცხოვრების სპეციფიკა,
მათი მითოლოგიური და ფოლკლორული მემკ-
ვიდობობა სრულიად ახალ სამუაროს შლის ქარ-
თული ეროვნული კულტურის ისტორიისა და
განსაკუთრებით კი ქართული მწერლობის წინა-
შე. მხედველობაში გვაქვს რომანტიკით შეზა-
ვებული ისტორიული გადმოცემები თუ ლეგენ-
დები, სადაც მეტად მიმზაღველ ფერებშია
ასახლები თუშის მაღალი ზნეობარე-მორალური
თვისებები, თავის მშობლიური კუთხის თავი-
სუფლებიხადმი უსაზღვრო სიყვარული, ამის
დასტურია თუნდაც თუშური ხალხური ლექსე-
ბი: „—თუშთ არ იციან ვითარცა ვინ არის მონა,
ბატონი, თავად არიან თავისი მბრძანებელი და
პატრონა“.

ამასთან დაკავშირებით გვინდა გავიხსენოთ
ერთი საგულისხმო ფაქტიც, რომლის შესახე-
ბაც გვესაუბრა მწერალი ივ. ბუქურაული (1866-
1943). XIX საუკუნის შობიან წლებში ივანეს
თბილისში გაუცენია კავკასიის ომების მონაწი-
ლე ხანდაზმული გენერალი, როგორც კი გაიგო,
რომ მე თუშე ვიყო, — დაძინა ივანემ, —
მამინვე თბილად განეწყო ჩემს მომართ და საუ-
ბარი გამიზა კავკასიის ომებისა და მასში თუშე-
ბის მონაწილეობის შესახებ. ბოლოს გენერალს
უთქვამს: ეს საოცარი მხარე, თუშეთი თავის
ეაშთააღმწერებს ელოდებდა და, რაც უფრო
დროზე გამოჩნდებდა ასეთი პიროვნება, მით უკე-
რ თესია, რადგან დეიწუებას არ მიეცება ამ ხალ-
ხის რომანტიკული მხარე თავისი კოლორიტუ-
ლი ზნე-ჩვეულებებით, და განსაკუთრებით კი
თუშეი კაცის საოცრად ძლიერი ხასიათი, მისი
სული და მეტად ფაქიზი ფსიქიკა.

გარდა ამისა, თამამად შეიძლება თუშეთზედაც
გავაყვრებოთ გიორგი ლეონაძის შიერ ხევსუ-
რეთის მისამართით თქმული მეტად საგულუ-
ხმო სატყუები: „ფშავმა ვაჟა მოგვცა, ივანე —
უახებგი და მათი წუადობით ვიცნობთ ამ ორი-
ვე შეხანიშნავ კუთხეს. რომელთაც ვერავითარი
ბრწყინვადე ეთნოგრაფიული ფოლიანტები ვერ
გაჯავცნობდა! ხევსურეთის არ ჰუავს ქერ თავისი
მომდერალი და, აღზათ, ისეც არის მიწეში ხე-
ვსურეთის, — მას ადამიანთა და საქმეთა უც-
ნობლობისა, განსაკუთრებით ჩვენს ინტელიგენ-
ციასში.“

მაგრამ, აღზათ, მალე გასკრის ხევსურის კა-

ლამიცი და ის უკეთ გაგვაყნობს ხევსურეთის“ („ლიტ.“ საქართუ.“ 1981, 6, 11).

საბოლოოდ, თუ ფშავ-ხევსურეთის რამანტიკულ სამყაროს ფარდა ვაფას პოეტურმა გენიამ ამახად და მისი გული, არამარტო ქართველ ხალხს, არამედ მთელ მსოფლიოს გადაუშალა, ხოლო მოხვედრა მგაჩნობიარე, მაგრამ ვაქცურის სული უაზბეგმა უცდავსუო, თუშეთის, სპიჭუხაროდ, ამ მხარე უცნობი იყო.

ჩვენი ღრმა რწმენით, ფილმის „თუში მეცხვარის“ ტრუმფალური გამარჯვების ერთ-ერთი მიზეზი ისიც იყო, რომ მისმა ავტორებმა სრულიად ახალი, დღევანდარული სამყარო გადაუშალეს მკვლევრებელს. ეს იყო რაღაც მოულოდნელის აღმოჩენა.

საქმელი კი თუშეთის ეკლავაც ბევრი დარჩა. „მთა ქერ ამოღურავია“ (ნ. კეცხოველი).

საქართველოს მთიანეთი, კერძოდ, თუშეთი მოთხინებით ელოდება მხატვრული სიტყვის, ბელოვნების და მეცნიერების დიოლისტატების.

აი, ასეთ ვითარებაში გამოაქვეყნა „ნაყოფულმა“ ავთანდილ გულდავაძის ორი კრებული, რომლებშიც განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს თუშეთის თემზე დაწერილ მოთხრობებს. ჩვენ ამ წერილის დაწერის სახაზიც სწორედ ამ მოთხრობებმა მოგვცეს.

ქერ ორიოდ სიტყვა თავად ატორზე.

ავთანდილ გულდავაძე საქცილობით ინტინფრია, მან, როგორც ინტინფრია, თავის სამუშაო ადგილად ალუანი (თუშეთი) აირჩია. ამით დაიწყო მისი პირველი უშუალო კონტაქტი თუშეთის ცხოვრების სამყაროსთან. შეგვგომ მასვე დავალა მეტად სერ ორული და რთული სამუშაოს ბელმძღვანელობა — თუშეთის გზის მშენებლობა, თუშეთის გზა უველა თუშის საოცნებო სურვილი იყო. გარდა ადგილობრივი მნიშვნელობისა, ეს გზა დიდ როლს ითამაშებს საქართველოს ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაშიც.

აუთ, გულდავაძემ მასზე დაკისრებული ამოცანის უაღრესად დიდი მნიშვნელობა მთელი სიღრმით შეიცნო და განსაკუთრებული პასუხისმგებლობით მოეყიდა ამ სპეცილიზიდილო საქმის დროულად დავეორგანიზებას.

ამ სტრაქონების ავტორი უშუალოდ მოწემა თუშეთის გზის მშენებლობის წინა ისტორიისა, ეს ისტორია კი ბარემ ორმოც წელს ითვლის. გზა ქაანქველის საზიგებად მიემართებოდა იმპალიონკენ

ჩვენ აქ სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ და მოკლედ მოეკრათ: ა. გულდავაძემ უმოკლეს ვადაში გადალახა მ. შიშ მერტის სიმაღლის უღელტეხილა და თუშეთის ცენტრალურ სოფელ ომალოს მანქანა მიყენა. ეს საქმელად იოლ ფაქტ თავისი მინარსით და მნიშვნელობით იმდენად უდიდესი ისტორიული მოვლენაა, რომ თუშეთის ცხოვრებაში ის თამამად შეიძლება მივიჩნიოთ ახალი ეპოქის საწყისად. ამ

ეპოქის მშენებელთა შორის კი საქართველოს დეკავებს ინტინფრია ავთ. გულდავაძე.

თუშეთი ავთ. გულდავაძემ მხოლოდ ინტინფრია როდია, მისი გული მწერლის შემოქმედებით ცეცხლთა ანთებული და ამიტომ თუშეთის გზა მისთვის მარტოოდნე ტექნიკური სამუშაო არ იყო. იგი უფრო ახლოს ვაქცურ თუშეთის წარსულს, თუშურ ლეგენდებს, მითებს, ზეპირსიტყვიერებას, მის აწმუოს და პერსპექტივებს. უკველივე ეს უშუალოდ განცდილი, დანახული ასახა მან თავის შესანიშნავ ნოველებში და მოთხრობებში.

თუშეთის ეკონომიკის დერძი — მეცხვარეობა, ცხვარის შემოაქვს თუშის ოქაში საქმელსასმელთა და ტანსაცმელიც, ცხვარი აშენებს საცხოვრებელ სახლებს და ციხე-სიმაგრეებს. იქ სადაც ცხვარია, სიღარიბეს ადგილი არა აქვს. ამაზეა ნათქვამი: თუშის ოქახს სიღარიბე ეწევა და ბინა ითხოვა. თუშმა უთხრა: აი, რომ ხედავ, ერთ კუთხერში ცხვარი დევს, მეორეში — ბატკანი, მესამეში მატყლი აწევი, ხოლო მეოთხეში კი — უველი. ისე რომ, შენთვის ადგილი აღარა მავსო. ის დღე და მას დღე, თუშის ოქახს სიღარიბე აღარ გაქვარება.

ამიტომ, რომ თუში ცხვარზე თავდავიწყებით ახის შეუვარებულა, თუში სუფრადან ისე არ ადგება, რომ ცხვარ-მეცხვარის სადღეგრძელო არ შესვას, თუშური პოეზიის ერთ-ერთი ძირითადი თემაც მეცხვარეობაა. მეცხვარის პირუტყვისა საამაყო თუშისათვის, მხოლოდ სულით ძლიერებს, მამაცებს შეუძლიათ მეცხვარის მძიმე და ზიფათთან შრომას გაუძლონ. სუვარული მეცხვარის რომანტიკული ცხოვრებასადაც იმდენად ძლიერია, რომ მისთვის ცხვარი ბუნების უველაზე ლამაზი კმნილება; ეს სუვარული მან პოეტურ სიტყვაში ჩააქსოვა. აი როგორი აღტაცებით მიმართავს თუში მთის იალაღზე შეფენილ ცხვრის ფარას:

ცხოვრო! რა ლამაზები ხართ,
შეფენილები მთაზედა,
სე მეგონა, ბადალი
არა გყავსთ ქვევანაზედა.

ისიც უნდა გაითვალისწინოთ, რომ მეცხვარეობა მომთაბარეობასთან არის დაკავშირებული. ასეთი ცხოვრება კი მწევისის სულიერ სამყაროს აღრმავებს, აფართოებს და ამდიდრებს. ბუნებრივია, რომ მეცხვარის მეტად სპეციფიკური ცხოვრება, რომელზედაც ჩვენ აქ ვრცელად ვერ შევჩერდებით, აულობებს განსაკუთრებულ თვისებას, ხასიათს ადამიანისა. რომლის მხატვრული ასახვა უფოოდ გაამდიდრებს ქართულ ეროვნულ სულიერ სამყაროს, ქართული ლიტერატურის პანორამას. ეს კი არ არის იოლი ამოცანა, როგორც ცნობილია, აღ. უაზბეგს შვიდი წელი დასჭირდა ამისათვის, რომ ახლოს ვასცნობოდა მწევისების მძიმე და ზიფა-

საქართველო

თან ცხოვრებას. ამის შემდეგდა გაბედა ხელ-
ში კალამი აეღო, რათა მწვემის სულიერი სამ-
ყარო მხატვრულად აესხა.

ავთანდილ გალდავაძეს უშუალო კავშირი
აქვს თუშ მწვემსებთან, მათში თუ შირაკში,
ხედებოდა მათ და მწერლის უკვლისმხედველი
თვლით აკვირდებოდა მათ უოველდღიურ ცხო-
ვრებას. ავთ. გალდავაძემ შეისისხლობოცა მწვე-
მის სული მობრახა, მისი დამოკიდებულება
გარესამყაროსთან, პირველ რიგში კი თავის
მიკრომუნდთან, მეცხვარეობასთან, მან მწვემსწი
დაინახა მეტად ფაქიზი, მართალი და მგრძობი-
ერ სული, კაცურა კაცი, რამაც მასზე, როგორც
მწერალზე, დიდი გავლენა მოახდინა. ამიტომ
მასზე ზედამოჭრილია მისი ერთი პერსონაჟის
სიტყვები: „რა წაშს თუშებს დავინახავ და იმ ჭო-
ხებს, ხეებებსა და ხიფათიან ბილიკებს გაოხსე-
ნებ, საიდანაც ისინი კახეთში გადმოდიან, უველა
მათგანს მინდა მივებოლო, მოვებვიო და მხურ-
ვალედ მოვულოცო, რომ ცოცხალია და უვნე-
ბელი“ („ფიცა“); ან კიდევ: „თუში კაცოთი
კაცკობალი ეჭირა ზელში, თუში კაცოთი თე-
ქა ეცვა, თუში კაცოთი ნაშოსი ჭუდი ეხურა,
თუში კაცოთი მოუდელდ მუხლს უფარავდა
ნაირფრადი ტოლის შარვალი, თუში კაცოთი
სათრი გული უტემა ჰყერდში“ („თორბა“).

ადამიანის სულიერი სამყარო კი მეტად რთუ-
ლი და შრავალფეროვანია, მწელია მის ლაბირი-
ნთებში გზის გაკვლევა, ამ ფაქტს საშუარონი
შესვლა ხელეწიფების მხოლოდ მწერლის უო-
ლისმხედველ თვალს.

ავთ. გალდავაძესაც არ უშტყუნა მწერლურმა
აღლმა. მან მიაგნო და ზელი ჩასტიდა მწვემის
სულს უველაზე მგრძობიარე და სათუთ სიშს.
თავისი მარჩენალის, თავისი ცხოვრების დედა-
წარკოს — ცხვრისადმი ღრმა ადამიანურ სიუ-
ვარულს, რაც მან შესანიშნავად ასახა ნოველა-
ში „დედა“:

მგელმა ცხვრის ფარიდან ბატკანი გაოტაცა.
მას გამოკიდენენ ძაღლები, მწვემსები და, რაც
მთავარია, ბატკნის დედაც. მგელი თვალსა და
ხელს შუა გაჭრა, თითქოს მიწამ ჩაუღაპაო.
გვიან, სულამოს დაღლილ-დაქანცულები დაბ-
რუნდნენ მწვემსებში და ძაღლებიც, არსად ჩა-
ნდა მხოლოდ დედა... „ალიონზე კი დაუჭრე-
ბელი რამ მოხდა; ჩვენი ნერბი უყან მოღოს-
ლანდა, გათოვილმა და გაღვერილმა კაცუნმა
საყვ თვალებით შემოგვხედა და ნება-ნება მი-
წაზე გაიჩინა.“

უცბად გველანკებინოთ შეტოკდა, აძაგძაგ-
და, რკი მიწას დასცა, ფეხები გაფშკა, თავი
გადაუფარდა და სული განუტევა.

თაწილობი დაიხარა, დედას თვალები დაუხუ-
ჭა, დორბლი მოსწმინდა, კაცის ცხედაროთი გა-
აპატროსნა, თქვა გაიხადა და წაახურა.

აკი მახსოვს, რამდენ ხანს ვიდევით უძრა-
ვად და უქულოდ.

— ნერბი, ჩემო იმერტლო, დედა ცხვარა...
—

მაი გიდი, უწინარა ცხვარი იუფუნტარქისუქა
დედის გამწარებული სული ზორგავდა და ამ
სულმა მოახდინა სასწაული. — მგელს დაადე-
ნა... მოდა, დედების სადიდებელი დავლიოთ!
— თქვა კეება ვაგაკამა, ცრბელი ცერით მოი-
წმინდა, პურის ნატები ღვინოში ჩააუფდა და
ქიკა გამოკალა“ („დედა“).

დედაშვილობის გრძობა მარტო ადამიანთა
შორის რაღად არსებობს! მას ბუნებაშიც გაუდ-
გამს ფესვი. მწვემს დედაცხვრის თავგანწირვამ
გაახსენა მშობელი დედის უსაზღვრო სიუვარუ-
ლი შვილისადმი და შვილის მოვადეობაც დე-
დის წინაშე, იმის წინაშე, ვინც უველაზე ძვირ-
ფასია ადამიანისათვის, ესეც არ არის შემოხე-
ვითა — თუშებმა ხომ ეს წმინდა გრძობა თა-
ვიანთ პოეზიაშიც ჩაქსოვეს და აამღერეს:

დედის შეტს ჩემი სიკვდილი
არავის აატრებებს,
ვენაცვალ ძებქს შობილისა,
გულთი ის დამიტრებებს...
—

მწვემსმა დედაცხვარში დაინახა დედა-ადა-
მინი, რომელმაც ერთადერთი შვილი დაქარაგ-
და თავადაც ამ დარდს გადაუვა, ამიტომ გააპ-
ტროსნა ის, ზედ თავისი თქვა გადააფარა და
მისი სახით მშობლის ცნება დალოცა. აღღერ-
ძელა.

ეს ეპიზოდი მეტად შთამბეჭდავია და მხატვ-
რულად დამაჩრებელი. ამის მიღწევა კი შეუძ-
ლია მხოლოდ მას, ვინც მწვემის თქვის ქვეშ
ადამიანური სითბოთი და სიუვარულით მგეთ-
ქავ გულს დაინახავს.

და, რა საკვირველია, თუ სწორედ საქართვე-
ლოს მთიანეთში შეიბნა საოცარი ჭუმანისტუ-
რი გრძობით გამსჭვალული პოეტური შედე-
რი — „ბაღდა ვეფხვისა და მოუმისა“, სადაც
დედა თავისი ერთადერთი შვილის ტრაგიკულ
დაღუპვით გამოწვეულ სევდას დალოცებს და გა-
დაწვევებს შილშეკვდარ ვეფხვთან მივიდეს სამ-
ძიმარზე; გავიხსენოთ შოთა არახელის სიტუ-
ვები, თუშის პირით ნათქვამი: „ვისაც ცხოვე-
ლის სიბრალედ არა აქვს, ის არც ადამიანს
შეიბრალებს“ („ძაღლი ადამიანზე ფიქროს“).

ავთ. გალდავაძის თუშური მოთხრობებიდან
გვინდა ცალკე გამოვიყო „ფიცა“; ჩვენი აზრით
ამ მოთხრობაში დამაჩრებლად არის ნაჩვენები
თუში კაცის ღრმა პატრიოტული სულისკვეთე-
ბა და, ამის გვერდით კი, მეტად სპეტაკი და
ფაქიზი გრძობა ქალ-ვაჟის სიუვარულისა. ისე-
თი სიუვარულისა, რომელიც ადამიანს გულს
სიღრმეში მოხიბლავს და გაატაცებს.

უოველგვარი გავზიადებისა და გადაჭარბების
გარეშე შეიძლება ითქვას, რომ თუშეთი იყო
მტერთაგან აუღებელი ციხე-სიმაგრე. არც ის
ასოვს ისტორიას, რომ თუშეთზე გამოვიდით
საქართველო მტერი დასწოედეს თავს. ამიტომ
უნდა ერწმუნოთ თუშ ფშავ-ზევსურთა მიერ

166: წელს რუსეთის მეფის აღქის მიხედის მისადმი ვაჭარნილ წერილს, სადაც ნათქვამია: „ჩვენა ერთი ღმერთი ვიცით და მეორე ზღმ- ვიყავთ თეოტურაჲ. ჩვენ მაგარს აღაგეს ვართ და არას კაცს შევბოვებთი. ამდენი ხანი არის სა- ქართველოს ებრძვის უანი და ჩვენ არც შემი- ვვიშვია უანისი კაცი და სადაც მოგვიხელდება, მოგვიყლავს და მისი სარდარი ვაგვიქცევია და ლაშქარი ვაგვიწვევითა“.

შთა და ხარი ერთი მთელის ორი ნაწილია, მთლიანი საქართველოს გულ-ღუძლია, ერთის სიკვდილი მეორის სიკვდილს ნიშნავს და პირი- კით. ეს კარგად ჰქონდათ შეგნებული ქართველ მეფეებსაც და ცალი თვალი უკვლევთის მთი- სიყენ ეტირაჲ; ვაქირებვის ფაშს შთას შეუფ- ლიდა და მთაც დაუოყვნებლივ ზვავად მოას- კდებოდა მარად შემოსეულ მტერს, ამის დას- ტურად ბახტრიონის ეროვნული ეპოპეც კმარა, სადაც მთიელებმა ვაჭარნილეთი ჩოლი ითამა- შეს ქართლ-კახეთის გადასარჩენად (ი. ცინცა- ძე).

მსგავსი ფაქტები მრავალი ამოვს ქართველი ერას ისტორიას და აი. აუთ. ვალდუაჲის მშე- ნიერი მოთხრობაც „ფიცი“ აჭვარი ეპიკოდ- ბის ტიპური ასახვაა. აღნიშნული მოთხრობა განსაკუთრებულ უურადღებას იქცევს იმ მხრივ, რომ აქ უკვლევარი მევიარაჲ პატრიოტული ფრანგის ვარემე ვაცოცხლებულია მთისა და ხარის პოლიტიკურ-არტოვული ერთიანობის იდეა. ავტორი არ იძლევა მოთხრობაში ასახ- ული ამბის დროში ლოკალიზაციას. ფაქტის კონ- კრეტოზაციას მისთვის არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს, რადგანაც მოთხრობაში მოცემული ამბავი ჩვეულებრივი და ბუნებრივი მოვლენაა ხარისა და მთის ურთიერთობის ისტორიაში, ამიტომ „ფიცი“ ასახული რეალები უნდა აღიქვას როგორც განზოგადებული ტიპური მოვლენა.

ვაჯიხნერთ ამ პატარა მოთხრობის შინაარსი: ქართველი მეფე თუშეთში ჰგზავნის მაცნეს და თუშებს ამქონოს ხარის ვასპირას, როგორ ხედებთან თუშები ხარის მოწოდებას?

ავტორის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მან შესძლო ღრმად ჩაეხედა თუში კაცის ხულში და მოგვეცა რეალური პორტრეტი მეომარი მთი- ელისა.

მოთხრობის მახედეთ, თუშები უკვლევარი ხაურის, ვანგაშის, შალაღუარდოვანი პატრიო- ტული მოწოდებების ვარემე იარაღს ისხამენ და ერთ მუშტად შეკრულნი საომრად წარიმა- რთებიან. ხარს უქირს, ამიტომ სხვანაირად არც შეიძლება, საქირია მხოლოდ მოქმედება, ბრძოლა და გამარჯვება; ასე ფიქრობს თითოე- ული მეომარი და უსიტყვოდ ესმით ერთმანე- თას.

არ შეიძლება ამ მტედელ კოლორიტულმა სი- ტუაციამ მყოფელების უურადღება არ მიიქციოს. საომარი მზადება, თითქოს მისალოდნელი იყო

რადაც სხვაგვარი, ხმახალა ვაჭარნილ-ვა- ლ-მომახილი, ნერვიული შეზინანება, მაგრამ არა- ფერი ამის მსგავსი, პირიქით, რადაც საკორი სინდნეა, ვაქები ლანდებილი მიდი-მოდიან, ზოგ- იარაღს ისხამს, ზოგაც ბედაურს კაშხავს, ქალე- ბი კი დუმილით, უსიტყვოდ სავზავს უშინად- ბენ ბრძოლის ველზე მამავალი.

მაგრამ ამ სინდნეში აშკარად იგრძნობა შე- ტად მათგარი, მდღეღარე და დამუხტული ატ- მობეფერი; თითქოს იარაღის ელარუნაც ვესხის, ქალეფთა აფორაქებული ვულისცემაც, თუშ- ცა უყეთესია თავად ავტორს მოყუნს-ნათი“.

„რადენენ ზარები და ზარადენენ შიდაშის... გომეწარი წოვთას ევანგელეზობდა, წოვთა... პირიქითა, პირიქითი — ჩაღმას, ბორავდა ხეთკეთას თუშეთის სამოციოდ სოფელი... ქა- ლენი ტალავარსა და ხანგრძლივ სავზავს უშ- ზადებდენ მეომრებს — თანდთან იტკენებო- დენ ტყეები, კოლოტები, ვუდები, ზურჩინები... მამავათავან ზოგი პირკომლიან მაგარს, აიღანს, სიათას და ხირიშულს წინდდა და

ტყვი-წამალს ავტოვებდა, ზოგი — ხანწალს ლეყობას, გორდასა და ფრანგულს ფხას უმოწ- მებდა და ლესავდა, ზოგი უნაგირებსა და სხვა კაშხულობას დაზინებულ ნაწილებს უსინაყ- და და მარათავდა, ზოგი დახალი ტანის, მაგრამ ფეხმარდ და თავლად შვარა, ჩაბა, ქურჩანა და ლურჯა ცხენებს ჰედდა და ასაზურეველებდა... ავად გნასობდენ სავზავი... ფეხზე დამდგარიყო, იქურცებოდა და საღაშ- ქროდ ეშინადებოდა „ღიადინი და ლამაზინი“ თუშეთი...“

ქავი, ცხვარი და მსხვილფეხა საქონელი მო- ხუცებს, ქალებსა და ბავშვებს ვადაბარეს და რამდენიმე ასეული თამაში თუში, თუშურ ცხენებზე ამხედრებული, თავისი სავზლით, ტყვი-წამლითა და თოფ-იარაღით აღჭურვილი, ბაირაღის ფრიალით გულდაგა სამხრეთის გზას“. ვაუდგენ სამშობლოს თავისუფლების გზას და ეს შინაგანად დაძაბული, დამუხტული სინ- დე იმბინამა სიმღერად დაარღვა.

ვაჯიხნე უნდა უუარდეს მამული თავის კოია, არ შეკრეს, არცა შეზინდეს, გინდ ვარს ეხვიოს მტეოია.

ეს იყო და ეს მთელი საბრძოლო სამზადისი ანით ამოიწურა. აქ არ ჩანს არც მამავლთა დაძაბული, ნერვიული ვანწეობილება და არც მანდილოსანთა აშკარა თუ დაფარული ცრემ- ლები, პირიქით, „ქალუბო ტალავარსა და ხანგრ- ძლივ სავზავს უშინადებენ მეომრებს“ მშვიდად, წუნარად და დუმილით, თითქოს ბრძოლის ვე- ლზე კი არა, სამუშაოდ იტუხრებდენ თავიანთ ქმრებს, ძმებს და შვილებს.

შეიძლება იფიქროს კაც... ავტორის მიერ მხატვრულად აღწერილი საომრად მზადების ეს

მეტად კლორიტული სიტუაცია ხელშეწყობდა და მწერლის ფანტაზიის ნაყოფი არა, ანა გახსენებული მეთის მაცნისა და ხევისბერის შეხვედრის ეპიზოდი, აი, ისიც:

„უმაშ დაღონებით ამწრო დაშხედურთ ქვეყნის გასაქობი და მეფის უსტარა გადასცა.

ქალებმა სახე დაიხივეს.

ვეფხვთან წილდებულ ვაჟყაყებს გმინვა აღმოხდათ და ხელი ხანჭლისაყენ გაუცურათათ.

— ჰაი დედაბა, რჭულდაღლისასა! — ჩაიღამარაა ხევისბერმა და ვაჟიშვილებს მაუბრუნდა.

მიუბრუნდა და... უნები ცხენებს მოახტენს, მათარაბი მოუქნიეს და მოცურცხლეს.

და ფლოქვების რაკარტუი ოთხივე მხარეს მიანუდა წუვდაიდას...“

ეს არის და ეს, ვაჟიშვილები უთქმელად მიხედენ მამისა და ბელადის გულისნადებს და ხმა ამოუღებელივ შეასვე საქმის შეუდგენს.

ეს ეპიზოდიც და ზემოთ უყვე ნახსენებაც, სადაც თუშების ხასიათია გახსნილი მეტად კრიტიკულ მომენტში, ამის აშკარა დასტურია, რომ ავთ, გალდავად ახლოს იყნობს თუშურ სინამდვილეს და თუშურ ფსიქოლოგიას, ის ამ მხრივ ზედმიწევნით თანმიმდევრულია და უშუალო, ამაში უკელა დავაგერამბებია, ვინც კი თუშეთის უოფას და ადამ-ჩვევებში კარგად ერკვევა.

ამგვარი დასვენა რომ სუბიექტურია არ მოეჩვენოს მკითხველს, ჩვენ დავიმოწმებთ ცნობილ ავტორიტეტებსაც. XIX საუკუნის ამიანის წლებიდან მან წლის განმავლობაში ეკავისაში მღვწეობდა ა. ზისერმანი. მრავალი წელი გაატარა თუშ-ფშა-ხევისბერეთში. შემდეგ მან გამოაქვეყნა ორტომად მონოგრაფია „ოცდაბუთი წელი კავკასიაში“. აი, ამ თხზულებაში ის მეტად საინტერესო და საუბრადადგომ ცნობებს გვაწვდის თუშების ხასიათის შესახებ.

ერთგან ის თუშებს ახასიათებს, როგორც უხადლო მეომრებს, მათი მამაკობით აღტაცებული ზისერმანი იხსენებს რომაელებსაც. აი, მისი სიტყვებაც: „წინააღმდეგ რომაელთა წესისა, რომლის მიხედვითაც ერთი რომაელი ერთ მოწინააღმდეგეზე უთუოდ იმარყვებს, ორს ებრძვის, სამისაგან თავს იცავს, ხოლო ოთხს გაუბრძის, თუშებს ჩვევად არა აქვთ მტრის რიცხვის გაგება, მათთვის მტერთან ბრძოლა გარდაუვალია და პირველ შეხვედრისთანავე მტერს თავს ესხმის, ამ დროს ისინი მხოლოდ ერთზე ფიქრობენ — რაც შეიძლება მეტი მოკლან, წესის მიხედვით მოაკრან მარჯვენა, რომელსაც ბრძოლაში დაღუპულთა სახლის კედელზე მიაკრავენ.

თუ მტერი სოფელს დაეცა, ქალები წრებს შეკრავენ და საბრძოლო სიმღერებს მღერაან, რითაც გამოიხიან ცეცხლით აღაგნებენ მეომართა გულებს“ (ზისერმანი, ოცდაბუთი წელი კავკასიაში, I, გვ. 17).

ნათქვამის საილუსტრაციოდ ა. ზისერმანი აღწერს ერთ ეპიზოდს თუშებისა და ლეკების შეტყობებისა, რომლის თვითმიზღველიც თავად უოფილა ეს საოცარი პიროვნება; ერთ ზღაპრულს, როცა თუშებს თავიანთი ოჯახები ბარბანთ თუშეთში გადასუყვდით, ღამით ერთი მთის კალთებზე დახანაყდნენ, დილით მათ დახბა, ხევის ბოლი შეწინეს, გაოცდნენ, ერთმანეთს შეხედეს, დაფიქრდნენ — ვინ უნდა იყოს ახლა იქ? — თქვეს გულში, დუმლით გადახედეს ერთმანეთს, გადაწყვიტეს, რამდენიმე კაცის გაგზავნა ამბის გასაგებად, ა ზისერმანიც თან დაყოლია; როცა ბოლს მიუღლოუდნენ, სიტყობილუ გამოიჩინეს და მჭერბავი კაუშევის წინ, მჭერბავმა მალევე აყნობა; ცეცხლის რგვლივ ასოოდ ლეკი ზის, ზოგი წამოწოლილია და ზოგიც იარაღს ასუფთავებს, ცეკვი არ არის, ისინი კახეთს აპირებენ სათარეშოდ, წადავლის გასატყობლად.

ზისერმანი თუშების უოველ მიზარ-მოხრას, გამომეტყველებას ცნობისმოყვარეობით აყვირდებოდა, ის თავის გაოცებას ველარ ფარავს, როცა გაიგებს, რომ ეს ათიოდე თუში გადაწყვიტეს მტერზე თავდახხმას.

სიტუა საქმედ აქცია, თუშების მოულოდნელმა საბრძოლო ვეინამ მტერს თავზარი დასცა თურმე, პანიკამ მოიკცა და გაქცევით უშეუღლეს თავს — წერს თუშების ამ ბრძოლით აღტაცებული და გაოცებული ზისერმანი.

ზისერმანის მიერ აღწერილი ეპიზოდიდან ნათლად ჩანს თუშების ხასიათის ერთი მეტად სპეციფიკური თვისება, კერძოდ, ის, რომ ისინი სიტყვაძუნწი არიან, კრიტიკულ მომენტშიაც კი გაბედულნი და შეუპოვარნი.

თუშების ხასიათის სიდიწყეს, სიმშვიდეს უოველდღიურ ცხოვრებაში მათი ხალხური ლექსებიც ადასტურებენ:

ვდაცკო დინჯი ჯობია,
მოისხანე — ოო გაქოოდების,
გულდინჯსა, ომში ცხაოცსა
არ დაიწვივებს სწორები.

თუშების ამ თვისებასთან დაკავშირებით გვახსენდება კიდევ ჩვენი სასიქადლო მეცნიერის, ქართველ მთიელთა უოფა-ცხოვრების, მათი სულიერი კულტურის დიდი მკვლევარის აყად, ავ. შანიძის გამონათქვამიც.

ავ. შანიძეს ლექციის დროს ზოგჯერ საუბარი გადაჰქონდა საქართველოს რომელიღე კუთხის მცხოვრებთა ადამ-ჩვევებზე — ხან სუანს აუყენებდა, ხან მებრელს, ხან ხევისბერს და საანალიზო ენობრივ ფორმას აზუსტებდა ხოლმე. ამას კი მოყვებოდა საუბარი ამ კუთხის მცხოვრებთა ზნე-ჩვეულებების შესახებ, რაც ავ. შანიძისათვის კარგად იყო ცნობილი, ასეთი ეთნოგრაფიული წიადსვლები სტუდენტებს მეტად

იტაცებდათ და გულდასმითაც უსმენდნენ ხოლმე მსხბოვან მეცნიერს.

ერთ ლექციაზე ავ. შანიძე ვადასწავდა თუშეთსაც, რომელსაც ის, რა თქმა უნდა, კარგად იცნობდა: ხაოცარი ხალხია ეს თუშებიო, თქვა ჩაფიქრებით: დღასით, მზისით, შუადღეს სოფელში ასეთი სიჩუმე და სიწყნარე ჩამოვარდენა ხოლმე, რომ თუშო კაცს სოფელი აურილი ეგონებოო. მეო, ბევრი ვიფიქრე ამის თაობაზე და, ბოლოს, ამ დასკვნამდე მივიღე: თუშები ხომ უოველთვის მტრის თავდასხმის მოლოდინში ცხოვრობდნენ თავის მიწებში. ამიტომ საჭირო იყო მაქსიმალურად სიუხიზლის გამოჩენა, სიჩუმისა და სიწყნარის დაცვა. და ისინიც შეაკრად იყავდნენ ამ წესს. დროთა მსვლელობაში ასეთი ქცევა მათ ჩვევად გადაიქცაო, მათ ფსიქოლოგიურ თვისებაში გადაიზარდა.

ან კიდევ: კაცს ცხენებით ბარგი მოაქვს ბარში. შერბე თუშს გამოყავს თავის დატვირთული ცხენი და იმის ცხენებში გაურევს, თან მოკლედ ეტყვის: ეს ცხენი ჩაიყვანე ბარში, ბარგი აქ ამა და ამ კაცს ჩააბარე და ცხენი უკანვე მომიყვანე... ისიც დუმილით თანხმობას იძლევა. აქ შედეგ საუბარო არ არის საჭირო, ორივემ უსიტყვოდ იცის თავის მოვალეობა. ეს ჩვეულებრივი მოკლეხანა თუშის ცხოვრებაში. დღეს თუ ერთი წაიყვანს სხვას ბარგით დატვირთულ ცხენს, ხვალ ამასვე გააკეთებს მეორე. ურთიერთ ნდობა და დახმარება ცხოვრების თავისებურებებითაა აქ ნაყარანბევი: ის, რაც ბუნებრივია და ჩვეულებრივია თუშისთვის, თვალში ეცემა გარეშე კაცს. ასე დამეპარათა მეტო, — დამამარათა თავის შთაბეჭდილება მსოფოანა მეცნიერმა.

ჩვენ ა. ზისერმანისა და ავ. შანიძის მოგონებები თუშების შესახებ იმიტომ გაეზიხნებო, რომ ისინი ერთხელ კიდევ ცხადდომენ ავთანდილ გალდაძაძის მწერლობა ხედავის სიმახვილებს და უტყუარ სიმართლებს.

მისი შემოქმედებითა ტრადიტი უფრო ღრმად იჭრება თუში კაცის სულიერი ცხოვრების ღაბიანობებში და იქ რაც არსებითია, განმსაზღვრელია მისი ფსიქიკისა, ხასიათისა, იმას ასახავს თავის მხატვრულ ნაწარმოებებში.

თამაშად შეიძლება ითქვას, რომ ავთ. გალდაძაძემ ზედმიწევნით უჭებდა აღიქვა თუშური ხასიათისთვის დამახასიათებელი არსებითი თვისებები და მხატვრული დამაჭერებლობითაც ასახა ისინი თავის თუშურ მოთხრობებში.

თუში ქალ-ვაჟის ინტიმურ ურთიერთობასთან დაკავშირებულ ერთ დამახასიათებელ გარემოებაზედაც გვინდა გვაშახულოთ მკითხველის ურთაღებმა.

თუში ქალწული თავის გრძნობებს შეტად ფაქიზად ეკიდება, გულში იოცებს მას და მის გახმარებას ერიდება; მხოლოდ თავიანთ აჯალ, გულიდან ამოსულ პოეტურ სიტყვას ამოავრლებენ ხოლმე თავის ხატვითალო გატაცებას.

ბრძოლის ველზე მამაკაც თუშა მეტად შეიკრამლებულა და მორცხვი თავისი ინტიმური გრძნობების გამოვლადებნაში.

მთა-ბარში, ქალო, თუნოდ სიციცხლე შემწარბოდა, მაგრამ ამ ჩემს წადლის შენთან თქმა მეფიქრებოდა.

აი, ღადაგა შეხვედრის წამიც, მაგრამ ვაფცაქმა მხოლოდ გრძნობით ანთებული თვალები შევალო თავის ოცნებას, გულში ავარდნილი კარიშხალი მოთოცა და ენაც დაემუნწა:

დაესკვლოვ, მანაც დამკვლია, თვალს გამოვარა თვალია, მე თინას ვერა ვუთხარი, გულში ჩამვე ბევრი ვაჩრია.

ხოლო გამიჭნურებულ ასულს ამ „თაცვლითვისაც“ ეშინია და შორით აფრთხილებს ვაეს:

მთა-მთა ნუ დამკვლევ თვალებში, სიყვარულს შეგატკობენო, დავაშორებენ ერთმანეთს, თოვლითი დავადინობენო.

ჩვენ ინტიმურია, ლირიკული გრძნობებისადმი ასეთ თავშეკავებულ და მოკრძალებული დამოკიდებულებას შეხაბებ იმიტომაც ვამახვილებთ ურთაღებებს, რომ ზოგჯერ ჩვენს მწერლობაში მიიღლი ქალ-ვაჟის ხატვითალო გრძნობებს ძალზე გაშიშვლებული სახით ასახავენ ხოლმე, რაც რეალურ ვითარებას არ შეესაბამება. ეს კარგად ჩანს თუნდაც ზემოთ მოყვანილი თუშური ლექსებიდანაც.

ავთ. გალდაძაძემ ამ მხრითაც არ დალატობს რეალობს გრძნობას, ამის ნათელი მაგალითია იმში მიმავალი გაცისა და მისი სატრფოს თვალმახარას უკანასკნელი შეხვედრის ეპიზოდი. ავტორს თავადაც აოცებს მათი სუეტაცი სიყვარულით განმსჭვალული მოკრძალება და თავდაჭერილობა.

შეუვარებულნი ძუნწად გადაელაპარაკებიან ერთმანეთს, ქალი სახსოვარს ვადასცემს და განზე ვადაღებმა, „რამდენიმე წუთი უტრმრად იდგენ, მერე თითქოს ხათქმელ-ხალაპარაკო შემოეკლიათო, თანდათან დამორდნენ და ქალი აქეთ წამოვიდა, ვეძა — იქით“.

აი, ამ უკან წუდებმა მოთმინების ძაფი ავტორისა, იმ მიჭნურთა ანთებულ გულეში იჭრება და ძველი ადით-ჩვევებით შებოკილი სიყვარულის წინადა გრძნობის განთავისუფლებას დაუღებებს. „ეჭვი, შეგრდით, შეგრდით და შეგრდითო მიწნურნო! ნუ, შევარე ხანი შაინ ნუ განშორდებით ერთმანეთს, თამაშად მოიქციეთ, გადახევიეთ ერთმანეთს, კოცნით დახებტვეთ თვალის უკებო, ტურება, დაწვები და ყურაშა“.

ღებო... გული შეიჭრეთ ლამუნითა და ლაცი-
ციო: დატპით, დათფლით, დაშპრდით, რა-
მეზუ... საწუთრო ვერავი, ფლიდი და მუხანა-
თია — ეს ხომ თქვენი უყანასკნელი შეხვედრაა,
უყანასკნელი ურთიერთობილდა...

ოი, ოი, არ გესმით ჩემი დადაღის... ოი, ოი
მაინც არ იცვლით გუზს!...

მაგრამ საუფუნეთა ხალხებში ჩამოყალიბე-
ბული, ჩამოყვითლი და დუღავივით მტაცედ
შესისხლბორცებულ წვიობრავ-მორალური კა-
ნონების მიღწევბა და ეგრე ერთი ხელისუფლით
შეზობრუნებბა არც ისე იოლი საქმეა. აღზბათ,
შეუძლებელიცაა... ამას ავტორიც ზედებბა და
თავის გულიდან ამოხეუქილ დაღადს ასე ამთავ-
რებბს: „ეი, თქვენიან სხვა დროსა და სხვა გა-
რემოდან მოსული ადამიანი ელამარაკობ, თო-
რემ. ვინ იცის, ეგებ მარბალიც იყოთ, ადბათ
რომ არ იღლავთ, თუშეთის შიის მარბებებო!“

მარბლაც, ვინ იცის... ეგებბის ასეც იყოს?!
უჭრადღებბს იქცევის ავტრეფე წოველა „თორ-
ღვა“, რომელიც ჭველ თუშურ ლეგენდბს ეჭვა-
რებბა. საუჭრადღებბო, რომ ეს ლეგენდა სოც-
რად მკვან ვაბტანგ გორკასლბანს შიერ თბილა-
ისს გორკარის წულებბის აღმოჩენის ლეგენდბს,
ოღონდ იმ განსხვავებბით, რომ თუ თბილისის
ცხელბა წულებბა ვაბტანგის შიერ დაქრბლი ზო-
ზობი განჭურნა, თუშურ ლეგენდბს მიხედვით
თორღვას შიერ დაქრბლი ირემი განიჭურნებბა
კლდოდან მჩქეფარე ცხელი წულით.

გოგებბს ხალბა რა ამ ცხელი წულის ჭადოს-
ნურ სამჭურნალო თვისებბს, უწყვეტ ნაყადად
დაიწუებბს იქ დინებბს. ხალბმა მბს თორღვას
აბანო უწოდა და დღებბაც ასე იწოდებბა იგი.

ავთ. გლდღავამეც ეს მწვენიერი ლეგენდა მზა-
ტურულ სახეობში გადბრბა და ხალბს დაუბ-
რნა, როგორც ლიტერატურული ცეგლე.

ავთ. გლდღავამბს უჭრადღებბის ენტრბზა ის
უზარბზარბი სოციალურ-ეკონომბიკური ჭერები,
რბნაც ადგილი მქონდა სოციალისტური რევო-
ლუციის შემდეგ თუშეთის მთებში, ამ დიდ თე-
მას ეძღვენბა შედარებბით უფრო მასშტბბური
მოთბრობა „სოცოცხელ სავსა სიყვითო“. აქ
მოქმედებბა დროის მიხედვითაც მასშტბბურბა
და მოიცავს სამაშულო ომბს პერიოდბსაც.

კრებულს რომ ამ მოთბრობბის საბელი ეწო-
და, აღზბათ ესეც შემთხვევითი არ უნდა იყოს.
ეს მრავალბდანიანი მოთბრობბა არ შეიძლე-
ბა აუღლებლად წყაიფობის კაცბა, სიუეტბი
თვადანეე მტბად მბაფერ ფერებში ვითარდებბა.
ნაწარმოებში მბატრული დამაჭერებლობით
არბ ასახული დაუნდობელი ბრბოლა სიყვითესა
და ბორბებბს შორბის, სიუეარულბა და სიძულ-
ვილს შორბის, კაცოცობბასა და ავცოცობბს შო-
რბს.

ამ ნაწარმოებბით ავტორი ერთბელ კიდევ წარ-
სდებბა მკობხველის წინაშე როგორც შეხანიშ-
ნაკი მკოდნე თუშური უოფბსა და ფსიქოლო-
გიბს; ამ სიტუციის ფართო მნიშვნელობით.

ეს მოთბრობბა უდაოდ იმსახურებს „საქარ-
ლურ ანალიზს და, რადგბნაც ჩვენ ისედაც გავ-
ეგბრმელბა სიტუცბა, ამბტომ მბსზე საუბარს
აღარ გავაგრბებლებბთ.

ოღონდ არ შეგებბლია აქ ხაზგბსმით არ აღ-
ვნიშნოთ ავთბნდელ გლდღავამბის მდიდარი და
ჭარღვანი ენა. მხედველობბაში გვაქვს განსაკუ-
თრებბით ენის ლექსიკური დონე და მტბად კო-
ლორბტული ფრბწეოლოგბა, რომლის წყარო
მტწულიად თუშური დიალექტბა. ოღონდ ეს დი-
ალექტბური ფრბწეოლოგბები ისეა შეზავებული
და ორგბნულად შერწყმული ლიტერატურული
ენბის ნორმებში, რომ ჭნელია მბის გამოუოფა,
ან უცხო სხეულად მბის აღქმბა. ამბთ კი, რა
თქმბა უნდა, ავტორი უდაოდ ამდიდრებბს ქარ-
თული ენის ექსპრესიულ ფუნქციას.

მოვიყვან რამდენიმე მაგალითს: „მეც კარგად
ჩაიკიდებული იყო“ (გვ. 80); „მეც სამწეო შე-
მოველო“ (გვ. 85); „ზბდად სალამ-ქალამა გაიდ-
ვეს“ (80); „ფერდი ამოიღო“ (81); „გზა შეილ-
დგიოთ მოზბდა ცხენბა“ (82); „უუაზე მიდგა“
(118); „ერთი ბუნა ხელები გაუშეშბა“ (87).
„ბბლბა წამოიკიდა“ (84); „სიოსავით სუნთქა-
დნე“ (142); „ეურბბაღლა მბობხრა“ (81).

თუთლოდ ქებბის ღრბსია ისიც, რომ მწერალი
კარგად ერკვევა თუშეთის ტოპონიმებში და
თავთავბს ადგილს იყენებბს მბთ. ესეც ამბს დას-
ტურბია, რომ ავთ. გლდღავამეც თვბს პერბონაფ-
ბა ცხოვრებბის შობბდან, უჭრბტრული ამბებბს
მბხედვით კი არ გადმოგვიცემს, არამედ მბით
მოქმედებბის, ფიქრებბის, იდელებბის, ტრევილებბი-
სა და სხბარულის უშუალო მონაწილეა და თა-
ნამგზავრი.

როგორც ვებდავთ, ავთ. გლდღავამეც პრბქტი-
ული მლდვანეობბითა და ასევე თვბის მბატე-
რული შემოქმედებბბთაც თუშბთა ცხოვრებბის აქ-
ტური მონაწილე და მწვერბული ვებდა.

თამბბად შეიბლებბა ითქვას, ავთ. გლდღავამეც
პირველი მწერბლია, რომელმაც თვბის შემოქ-
მედებბის თემბად გაბბდა თუშეთის სინამდვილე,
რაც დიდად დროულია და მბსასაღმებელი.

აი, ამ გარემობბამ გავგბბელებბა ჩვენი მოკრ-
ბალებბული აზრბ საჭარბად გამოგვეთუცა ავთ
გლდღავამბის თუშური მოთბრობებბის შესახებ.
მთელი ჩვენი წერბლი ამ სულისკვეთებბით არბს
დაწერბლი და ამბტომ ის ვერ მოთავსბდა კრი-
ტბული სტბტიებბის ჩვეულებბრავ ჩარჩობბში.
ამვე გარემობბის გამო შეგნებულად შევიკა-
ვეთ თავი აღნიშნულ მოთბრობებბში ნებბით თუ
უნებბლიედ ვბბარული ზოგბ ზარღვბის მიმბრბაც,
ჩვენბთბის მთავარი ეს არ იყო! მთავარი საკუ-
ლისმყოფი ის არბს, რომ მწერბლბმა ავთ. გლდღა-
ვამეც ქართულ მწერლობბაში პირველბმა გულ-
მან აბლოს მბბტბას თუშური რომბნტბული სა-
ყვარო, ჩაბბდა შეგ და თვბის ალბლი მბატე-
რული სიტუცბა თქვა მბს შესახებ.

დაე, ფებბედენიერი უოფბილიეოს მწერბლის ეს
გზა.

მხატვარი და ცხოვრებისეული სიმატილა

რაც დრო გადის, ლიტერატურა და ზელოვნება სულ უფრო ღრმად და ორგანულად იჭრება საბჭოთა ადამიანების უოფა-ცხოვრებაში: იგი თავისი სპეციფიკური საშუალებებით შეგავლენას ახდენს მხატვრული, ესთეტიკური გემოვნების ჩამოყალიბებაზე, მოქალაქეობრივი გრძნობების, შეხედულებების ფორმირებაზე. ზელოვნება ხდება სოციალისტური ცხოვრების წესის, ხალხის ცხოვრების, კომუნისტური მშენებლობის განუყოფელი, შემადგენელი ნაწილი. მით უმეტეს ახლა, მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის გიგანტური განვითარების პირობებში ადამიანს ვერ წარმოუდგენია თავის თავი რადიოს, ტელევიზიის, მაგნიტოფონისა და სხვა ტექნიკური საშუალებების გარეშე: როგორც ვაჭრით, წიგნით გატაცება, ისე რადიოს, ტელევიზიის სისტემატური მოსმენა და ზილვა, ადამიანის უცილობელ სულიერ მოთხოვნადად გადაიქცა.

საბჭოთა ზელოვნების საერთო-საზღაბო მუშაონისტური პათოსი, ეთიკური და ესთეტიკური საწინებების ერთიანობა გასაგება და აბლომულია ერთიანი ნების უკვლა ადამიანისათვის.

ზელოვნებას, ლიტერატურას, საერთოდ მხატვრულ შემოქმედებას უდადესი შესაძლებლობანი გააჩნია, რომ ამოქმედოს ადამიანის სულიერი სამყაროზე. ზელოვნება მოწოდებულია გაერთიანოს მასების გრძნობები, აზრები, ნებისყოფა, აღფრთოვანოს ისანი, სიხარული, ესთეტიკური ტკბობა მიანიჭოს ადამიანს; ზელოვნებამ, როგორც ჩვენი წინაპრები აღნიშნავენდნენ, უნდა ამაღლოს განცაცებული იგი ადამიანი.

„ადამიანურის ადამიანში“ სრული ვაშლა, ადამიანური არსების გაზიდრება, ესთეტიკური აღზრდა, ისე როგორც არასოდეს, ამჟამად უაღ-

რესად აქტუალური ამოცანაა; იგი პირდაპირ და უშუალოდ ემსახურება კომუნისტური წინეობის გამოშეშეებას, ჩვენი პარტია, ხალხი მუდამ დიდ უზრადლებას აქცევდნენ ზელოვნებასა და ლიტერატურის საზოგადოებრივ-გარდაქმნელ, აქტიურ-აღმზრდელობის როლს, რომელიც წარმოუდგენლია მათი სპეციფიკური ესთეტიკური ფუნქციის გარეშე. კოველივე ზემოთქმული განსაზღვრავს ზელოვნების სოციალურ-ესთეტიკურ დანიშნულებას, მის როლს საბჭოთა ადამიანის წინეობრივი და ესთეტიკური იდეალების ფორმირებაში. განვითარებულ სოციალისტურ საზოგადოებაში ეს იდეალები ერთიან დაალექტურ-მატერიალისტურ მსოფლმხედველობას იერდნობიან, გამოხატავენ ჩვენი ხალხის შეხედულებებსა და მისწრაფებებს.

სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურა და ზელოვნება, რომელიც მოიცავს მხატვრულ საშუალებათა უმდიდრეს საგანჭურს, აკლენს ეთიკურისა და ესთეტიკურის რეალურ დაალექტუტკას, წარმოადგენს „წინეობრიობის ესთეტიკურ სკოლას“, განმტკიცებს იმ ქვეშაობიტებს, რომ ესთეტიკა, როგორც სწორად აღნიშნავდა მაქსიმ გორკი, მომავლის ეთიკა.

სკკ XXVI ურბლობის ისტორიული დოკუმენტები საშუალებას გვაძლევენ საფუძვლიანად განვიხილოთ ჩვენს ხელთ არსებული უკვლა შესაძლებლობა, კრიტკულად გავაანალიზოთ ჩვენი მუშაობის შედეგება, უფრო ღრმად, უკველმზრთავ გათაზროთ ლიტერატურისა და ზელოვნების საკვანძო საკითხები, ამასთან, მუდამ მხედველობაში ვიქონიოთ ისტორიული პერსპექტავა, ჩვენს „მშოთიან კლანეტავზე“ თანამედროვე იდეოლოგიური ბრძოლის თავისებურებასა.

„საბჭოთა ზელოვნებაში. — აღნიშნავდა სკკ

XXVI ურბილობაზე ამხანაგი ლ. ი. ბრევევი. — ახალი მოქცევისი ტალღა მოდის, ამ ბოლო წლებში, თანაც უველა რესპუბლიკაში — ბევრი ნიჭიერად შექმნილი ნაწარმოები გაჩნდა. ეს შედეგია ლიტერატურისა და თეატრის, კინოსა და მუსიკის, მხატვრობისა და ქანდაკებისა“.

ჩვენი ხელოცნებაში ახალი მოქცევისი ტალღის მთავარი წყაროა, უპირველეს ყოვლისა, ჩვენი პარტიის სწორი სტრატეგია კულტურულ მშენებლობის დარგში. პარტიის პოლიტიკა კულტურული მშენებლობის ხაზით ეყრდნობა მემორალურ დასახულებულს, თვით ცხოვრებაში შემოწმებულ სოციალისტური ხელოცნების პარტიულობისა და ხალხურობის ლენინური პრინციპებს. ჩვენი ლიტერატურისა და ხელოვნების სოციალისტური რეალიზმის მეთოდი განსაზღვრავს მის მიზანმიმართულებას, ხალხის ცხოვრებასთან, პარტიის პოლიტიკასთან, კომუნისტური მშენებლობის პრაქტიკასთან მას განუტრედე კავშირს.

სკკ XXVI ურბილობის შექმნე, ჩვენი პარტიის სტრატეგული ხაზის ძირითადი მიმართულებანი კულტურული მშენებლობის, ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარების საქმეში, თანა მდგრადე ეტაპზე, ითვალისწინებენ: ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და საზოგადოების სულიერი ცხოვრების, მისი კულტურის განვითარებას შორის მუდმივი შესაბამისობის ურსის განმარკიდებას, სოციალისტური ლიტერატურისა და ხელოვნების სწორი იდეური მიმართულებისა და მალღი მხატვრული დონის დამკვიდრებას, ხელოვნების კავშირითიერობის განმტკიცებას ხალხის ცხოვრებასთან, კომუნისტური მშენებლობის პრაქტიკასთან; პარტია მოითხოვს კულტურის მთელი სფეროს სოციალური და იდეოლოგიური ეფექტურობის ამაღლებას, მისი ზეგავლენის გაღლიერებას კომუნისტური აღზრდის პრობლემების გადაწყვეტაზე, ხალხთა მუგობრობის განმტკიცებაზე, უოველ საბჭოთა ადამიანში აქტიური ცხოვრებისეული პოზიციის, მოწინავე შორაღის, იდეური მრწამსის ჩამოყალიბებაზე; აქ აუცილებელი ხდება კულტურის, ლიტერატურისა და ხელოვნების სფეროს ზეგავლენის გაძლიერება ეკონომიკის, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის საყენადო პრობლემების გადაჭრაზე; უოველივე ეს დიდად შეუწყობს ხელს შრომობის კოლექტივებში ეთილენაუოფიერა შორალურ-ფსიქოლოგიური ატმოსფეროს შექმნას, ფიზიკურ და გონებრივ შრომის შორის, ქალაქსა და სოფელს შორის არსებობი განსხვავების წაშლის, პარსონიულად განვითარებულნი პიროცნების ჩამოყალიბებას.

სკკ XXVI ურბილობაზე ითქვა, რომ პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1979 წლის 28 აპრილის დადგენილება „იდეოლოგიური, პოლიტიკური-აღმზრდელიობითი მუშაობის შემდგომი გაუმჯობესების შესახებ“ ხანგრძლივი მოქმედების

დაყოქმენტი. ამ დადგენილებაზე არის აღნიშნული, რომ „მხატვრული სტრუქტურა პროპაგანდა, რომელსაც ახლა აშკარად აუბა მხარი მეცნიერულ მოცინისტობა და აგრესობობა პროპაგანდაში, განუწყვეტლოვ ეწევა გააფორებულ შეტევას საბჭოთა ადამიანების დეზინფორმირებისათვის, ისწრაფვის უველაზე გაწაფული მეთოდებითა და თანამედროვე ტექნიკური საშუალებებით მოუწამლოს მათ შეგნება, რისთვისაც ცილს სწამებს საბჭოთა სინამდევალეს და ცდილობს ჩირქი მოსცხობს სოციალიზმს, შეაღამაზოს იმპერიალიზმი, მისი უარღდური, არა-ადამიანური პოლიტიკა და პრაქტიკა, რაღს არ იყენებენ — გაუქმდმართებულ ინფორმაციას და ფაქტების ტენდენციურ გაშუქებას, მიჩქმალვას, მიჩრმათება-მოტყუებასა და უოველაღ უტიფარ სიცრუეს“.

პარტიული ორგანიზაციების, კულტურის ორგანოების, იდეოლოგიური დაწესებულებებისა და უწეუბების, შემოქმედებითი კავშირების წინაშე დასახული ამოცანა სრულყოფილ მხატვრული ინტელიგენციის იდეურ-პოლიტიკური აღზრდა და მარქსისტულ-ლენინური განათლება, დღენიდავ იზრუნონ მწერალთა, მხატვართა, კომპოზიტორთა, თეატრისა და კინოს მოღვაწეთა, ურრნაღისტობა მალღი იდეურობის, მოქალაქეობრიობისათვის, მათი შემოქმედებითი აქტიურობის განვითარებისათვის, ურრადლება მიმქციონ ლიტერატურისა და ხელოვნების ახალი შესანიშნავი ნაწარმოებების შექმნას, რომლებზედ ნიჭიერად დასახვს საბჭოთა ხალხის გმირულ მიღწევებს, სოციალისტური საზოგადოების განვითარების პრობლემებს, ღახვარს სევეს ჰვენს იდეურ მოწინაღმდეგებს.

ის ფაქტ, რომ პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ვენერალურმა მდივანმა, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდენტის თაემქდომარემ ლენინი ილიას ძე ბრევევიმ მხატვრულ სიტყვას, ლიტერატურულ ტარს, ფართალადიან ნარკვევს მიმართა და დაწერა შესანიშნავი წიგნები, ტრილოგია — „მციერ მარა“, „აღორძინება“, „უამირო“, რომლებიც ჩვენს ქვეყანაში სოციალისტური მშენებლობის მდიდარ ისტორიას დასახვს, ფაშინაშის წინააღმდეგ საბჭოთა ხალხის გმირული ბრძოლის პანორამას, ომისშენდგომ პერიოდში სახალხო მურრნეობის ადღვენასა და განვითარებას, უამირღლია დიდად შემართებას გვიხატავს, შრავლისმეტყველია; ეს ფაქტ ერთხელ კიდევ ადასტურებს ამ ქვეშობიტებას, თუ რაოდენ დიდ მნიშვნელობას ანიტებს პარტია ლიტერატურისა და ხელოვნების, მათ როღს ადამიანთა გონებისა და სულიერი სამყაროს სრულყოფისათვის ბრძოლაში. ის, რომ საბჭოთა საზოგადოების სულიერი ცხოვრება სულ უფრო შრავალფეროვანი და მდიდარი ხდება, ჩვენი კულტურის მოღვაწეების, ჩვენი ლიტერატურისა და ხელოვნების უდავო დამსახურებად უნდა მივჩნიოთ.

„ჩვენი ოსტატების შემოქმედებაში — თქვა სკყი XXVI ურალიზაზე ღღინღღ ილიას ძე ბრეტენემა, — ეკლავინდებურად ეღერს ამაღლებული რევოლუციური მოტავები, მარქვის, ინ-ველტის, ლენინის, მრავალი შგზნებარე რევოლუციონერის სახე, ჩვენი სამშობლოს პერო-იული ისტორია შთაგონებს მათ შექმნან ახალი საინტერესო ნამუშევრები ზელოვნების სულ სხვადასხვა დარგში, სამხედრო თემის ერთგული ავტორების ნამუშევრები გვასწავლის სამ-შობლოს სიყვარულს, განსაცდელის ვაჟს შერ-პოვრობას“.

ამის დასადასტურებლად საქმარისია მოვიუ-ვანოთ თუნდაც ჩვენი რესპუბლიკის ლიტერა-ტურისა და ზელოვნების მოღვაწეთა უყაზასკე-ლი პერიოდის წარმატებები.

„70-იან წლებში, — აღნიშნა ახანაგვა ე. ა. შვეარდნაძემ საქართველოს კომპარტიის XXVI ურალიზაზე, — წარმატებით ვითარდებოდა სა-ბჭოთა საქართველოს ფორმით ერთგული და შინაარსით სოციალისტური კულტურა. ქართ-ველი ხალხის, ავტონომიური რესპუბლიკებისა და ავტონომიური ოლქის ლიტერატურა და ზელოვ-ნების, აფხაზი და ოსი ხალხების, ჩვენი რესპუბ-ლიკის უველა ხალხის კულტურა“.

ბოლო ამ წელიწადში საქართველოს პარტი-ული ორგანიზაციების შიერ გაჩაღებულმა პარნიკულმა ბძოლამ პარტიის თბილისის კომიტეტის მუშაობის გამო სკყი ცენტრალური კომიტეტის ცნობილი დედგენილების ზორღუე-სასხმელად — ღრმად შოიკვა ჩვენი მრავალ-ფეროვანი ცხოვრების უკლებლივ უველა უბანი, მათ შორის იდეოლოგიური დარგიც, მთელი საქართველოს მშრომელებთან ერთად ჩვენი მხატვრული ინტელიგენცია მხარში ამოუდგა პარტიას და თავისი შემოქმედებით, როგორც არასდროს, მჭიდროდ დაუეკავშირდა დღევანდე-ლობის შიოხოვნებს, მასების გულისთქმას და მისწრაფებებს; ბოლო წლები აღინიშნა ქართ-ული საბჭოთა ლიტერატურისა და ზელოვნების დიდი აღმავლობით, მხატვრული სიტყვის ოსტა-ტების, მხატვრების, თეატრისა და კინოს, მუ-სიკის ახალი ნაწარმოებებით, რომელთა თემა და დედააზრია ეპოქის სულისკვეთება, დროის აქტუალურია პრობლემები; ისინი ზელს უწყო-ბენ ახალი აღმოჩენის სწორ აღზრდასა და მარ-მონადულ განვითარებას, აქტიური ცხოვრებისე-ული პოზიციის გამოხუშვებას.

„მხატვრული ინტელიგენცია — ზუთწლებს“, — „ქართველი მწერლები — ზუთწლებლის მხარდა-მხარე“ და ა. შ. ეს დროებითი, მხოლოდ კონკ-რეტულად, ამა თუ ამ მოვლენისადმი განყოფ-ენილი დევიზი როდია. იგი ვაცოლებით შეტს გულისხმობს, უფინარებს ყოვლისა კი, ნიშნავს იმას, რომ შემოქმედი ადამიანი დღენიადც ცხოვრების შეგუდღში უნდა ტრიალებდეს, თა-ვისა საქმით, ქარაფისეული მოწოდებით მთლი-ანად და სავსებით უქაფებებდეს მსხვების ინტე-

რესებს, სამშობლოს შემდგომი წინსვლისა და აუვაიების დიდ ამოცანებს.

ბოლო პერიოდის მხატვრული ცხოვრების თვალსაჩინო წარმატებები, რაც კანონიერად გვა-ხარებს და გვაამაყებს, მოწმობენ შემოქმედები-თი ორგანიზაციების იდეოლოგიური მუშაობის კმედიოიობას, მის ორგანულ კავშირს ხალხის სასიცოცხლო ინტერესებთან, რესპუბლიკის წი-ნაშე მდგომ სულ უფრო მზარდ და რთულ ამოცანებთან.

ქართული შემოქმედებითი ინტელიგენციის წარმატებების მარვენებელია თუნდაც, ის, რომ ქართული ზელოვნების ობზ გამოჩენილ მოღვა-წეს — ირაკლი ახაშიძეს, ვრაგოლ ახაშიძეს, ლადო გუდიაშვილსა და ვერიკო ანჭავაჩიძეს სოციალისტური შრომის ვიზრის წოდება მიენი-ჭა, ბოლო ხანებში სსრ კავშირის სახალხო არ-ტისტის მაღალი წოდება დაიმსახურეს კინორე-ვისორებმა — რევაზ ჩხეიძემ და თენგიზ აბულა-ძემ, რევისორმა გიგა ლორთქიფანიძემ, სახე-ლოვანმა მხახიობებმა — ზურაბ ანჭავაჩიძემ, იოსარ სელგინეთუბუტესმა, ცისანა ტატიშვილმა, ზურაბ მივტიკიძემ, ლამარა ქუნიანი, სახელმ-წიფო პრემიამ მიეცუთენათ მოქანდაკე მერაბ შერძენიშვილს, რევისორებს — რობერტ სტუ-არეს და ლანა დოლობერიძეს, მსახიობებს — სოფიკო ქაუტრისა, რამაზ ჩხეიციძეს და სხვებს. ახანაგვა ლ. ი. ბრეტენემა წიგნებისათვის „მცირე მიწა“, „აღორძინება“ და „უამირი“ მისთვის ღღინღერი პარმიის გადაცემისას წარ-მოუქმულ სიტყვაში დიდი უფრადღება მიაქცია პარტიული პუბლიცისტიკის, საბჭოთა ეურნა-ლისტიკის საკითხებს და აღნიშნა, რომ ჩვენ, ღღინღის ანდერძის ერთგული, თანამედროვე-ობაზე ისე უნდა ვუწრდეთ, რათა საყუთარი კა-ღმით, შემდგომდევარო დახმარება გავუწიოთ ჩვენი ხალხის პრაქტიკულ საქმეს, რომ ამგა-მად დიდ მნიშვნელობას იქნეს ადამიანთა სა-ზოგადოებრივ-პოლიტიკური, კულტურული, მო-რალური, ესთეტიკური აღზრდის ამოცანები, რომ არავითარ შემთხვევაში არ უნდა დავუშ-ვათ განსხვავება მატერიალურ და სულიერ გან-ვითარებაში, რადგან ამან შესაძლოა ბევრა უბე-დურება მოგვიტანოს.

ამ მხრივ საგულისხმოა ქართველი მწერლე-ბის, ეურნალისტების უყანსკელი პერიოდის არართი დასამახოვრებელი, უადრესად მნიშ-ვნელოვანი პუბლიცისტიკური გამოხვლა. მხატვრ-ული პუბლიცისტიკის ყალბული ვარტები — შიოხრობა თუ ნარკვევი, წერალი თუ დიალო-გი და ა. შ. ლიტერატურის სამსახურში ჩადგა, შეტად ოპერატული, მძღაერი, ზუზბად გამოჩ-ნული იდეურ-ესთეტიკური შემოქმედების სა-შუალებად გადაიქცა ასეთია, მავალითად გამოჩენილი ქართული მწერლის კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ორი პუბლიცისტიკური ნარკ-ვევი „რა მოხდა ახაშიში“ და „შობის დუბრუნდა შიიელი“, რომლებსაც, ლიტერატურისა და ზე-

ლოვნების სხვა ნაწარმოებებთან ერთად, მიე-
ნიჭა ახლად დაარსებული პრემია „ხუთწლიდის
შატანე“. ამ პრემიის დაწესება და მიყოფნება
ნაშნავს იმას, რომ კიდევ უფრო მეტად განმტ-
კიცდა ლიტერატურისა და ხელოვნების კავში-
რი ხალხის ცხოვრებასთან.

გამორჩენილ ქართულ მწერალს ნოდარ დუმ-
ბაძეს რომანისათვის „მარადისობის კანონი“,
პირველად ქართული საბჭოთა მწერლობის ის-
ტორიაში, მიენიჭა ლენინური პრემია. ნ. დუმ-
ბაძე მს-იანი წლების გარეგანაზე გამოვიდა შე-
მოქმედების დიდ გზაზე და რამდენიმე წელ-
წადში სრულად ახალი ნაკადი შექმნა ქარ-
თულ პროზაში ისეთი ნაწარმოებისათვის, რო-
გორცაა „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“,
„მე ვხედავ შშეს“, „შხიანი ღამე“, „ნუ გეშინია
დედა“ და მოთხრობებისათვის მას, 1975 წელს,
შოთა რუსთაველის სახელმწიფო პრემია მიენი-
ჭა. მრავალი შესანიშნავი ფილმი შექმნა კინო-
რეჟისორმა რევაზ ჩხეიძემ, მაგარი მათ შორის
მისი უკანასკნელი ნაშუფერავი ფილმი-დილო-
გია „მშობლიურად ჩემო მიწავ“ („რაკოშის
მღვანე“), რომელიც კუმარატიად კინომოთხ-
რობა ჩვენი დროის გმირზე, განსაკუთრებით
გამოირჩევა.

თანამედროვე ქართული საბჭოთა ლიტერა-
ტურის მდალი შემოქმედებითი ღირსებების კი-
დევე ერთ ნათელ დადასტურებად მოგვევლინა
ქაბუა ამირჯიანის რომანი „დათა თუთაშხია“,
რომლის მახვევით საკავშირო ტელეგრაფისათ-
ვის განკუთვნილმა ფილმმა „ნაპირები“, საყო-
ველთაო აღიარება მოიპოვა მილიონობით საბ-
ჭოთა მკურნებელში.

თბილისის შოთა რუსთაველის სახელობის
სახელმწიფო კადემიური დრამატულ თეატრში
განხორციელებულ სპექტაკლს „რიჩარდ III“
რუსთაველის სახელობის 1981 წლის სახელმ-
წიფო პრემია მიენიჭა. ამ სპექტაკლს უდიდესი
წარმატება ხვდა. ზანმოყვე დროის განმავლობა-
ში სპექტაკლმა დაიპყრო ათასობით საბჭოთა
და უცხოელ თეატრისმოყვარულთა გულები.
ესქილესა და სოფოკლეს სამშობლოს — საბერ-
ძეთისა და თვით შექსპირის სამშობლოს —
ინგლისის საზოგადოებრიობა აღტრთოვანებით
შეხვდა ქართული თეატრის გასტროლებს
დროს განხორციელებულ ამ ტრაგედულ ნაწარ-
მოებს.

არქიტექტურის დარგში რუსთაველის სახე-
ლობის სახელმწიფო პრემია მიენიჭა საქართვე-
ლოს დამსახურებულ არქიტექტორს შოთა უკ-
ლაშვილს ქ. თბილისში მართათვილის ქუჩის
ისტორიული განაშენიანების რეკონსტრუქცი-
არეგენერაციისა და კლემენტინისის მოედნის
მიწისქვეშა ვასასველების არქიტექტურისათვის.
კუმარატივა შემოქმედებითმა ატმოსფერომ
შუქურა ზღო ლიტერატურისა და ხელოვნების
ნიჭიერი, ნოვატორული ნაწარმოებების შექმნას.
მს-იანი წლების ქართულმა საბჭოთა თეატრა-

ლურმა ხელოვნებამ, მისმა ნოვატორობამ თან-
მედროვის თვალთ წაიკთხა კლასიკოსები;
ჩვენი კინემატოგრაფისტების ფილმები სულ
უფრო ზშირად აღებენ საკავშირო და საერთა-
შორისო პრემიებსა და პირიებს. ქართველი მხა-
ტურები და კომპოზიტორები საქრთილით, ყალ-
ბითა და მანგით ასახავენ დროის მეროიას და
ჩვენს დამაინებს; ამ ბოლო პერიოდში შეიქმნა
ახალი შემოქმედებითი კოლექტივები, გაიხსნა
ახალი თეატრები, ჩამოუალიბდა სიმფონიური
ორკესტრები, ანსამბლები, მხატვრული კოლექ-
ტივები, კარგ ტრადიციად დამკვიდრა ფეს-
ტივალები, კონკურსები, გასტროლები, ლი-
ტერატურისა და ხელოვნების დღისასწავლები.
მეგობრობისა და ძმობის მასობრივი დღესასწა-
ული „თბილისობა“ ჩვენი რესპუბლიკის დედა-
ქალაქში სულ სამეგრ მოეწყო და მან უდიდესი
შთაბეჭდილება მოახდინა საქართველოს ყველა
მშრომელზე. ჩვენი დედაქალაქის ყველა სტუ-
დენტზე.

ამგვარი მაგალითების მოყვანა კიდევ მრავ-
ლად შეიძლება. აქ მთავარია ათქვას ის, თუ რამ
განაპირობა ასეთი მნიშვნელოვანი წარმატებანი
ქართული ლიტერატურისა და ხელოვნების და-
რგში ამ უკანასკნელ ათწლეულში: უპირველესი
ყოვლისა, იმის ღრმა შეგნებამ, რომ რესპუბ-
ლიკის პარტიულმა, აღმოსავლურმა მუშაებმა
დაძლიეს გარკვეული მოწვევება, განაულებებო
ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწეობასა-
გან, უფრო თამამად აქრებინან შემოქმედების
რთულსა და საღრმისეულ პროცესებში.

საქართველოს კომპარტის 1981 ურობობა-
ზე ე. ა. შევარდნაძე აღნიშნავდა: „ის პარტიული
ხელმძღვანელი, რომელიც მარტო მატერიალურ
ღირებულებათა შექმნით არის დაკავებული,
მხოლოდ ხანახვეროდ აკეთებს საქმეს... მხატვ-
ნი, კარხნები, ფობრიკები, კლემენტინეობები,
საბჭოთა მურნეობები, ფერაშები, პლანეტაკი-
ნი, სამშენებლო მოედნები — ეს გერ კომუნის-
მი არ არის. კომუნისში უნდა ავაშენოთ ადამი-
ანთა გონებასა და გულში. ამას კი ვერ მივალ-
წევთ, თუ უფრო ეფექტიურად არ გამოვიყენეთ
სულიერი ღირებულებანი — ლიტერატურა, ხე-
ლოვნება, მეცნიერება, კულტურა“.

ქართული საბჭოთა ლიტერატურა და ხელო-
ვნება ყოველთვის იყო გამსჭვალული ხალხთა
მეგობრობისა და ძმობის სულისკვეთებით. უმ-
ღეროდა ხალხთა ძმობასა და მეგობრობას, და
განა მარტო საბჭოთა ლიტერატურა თვით გე-
სინალურა შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოს-
ნის“ ძირითადი მოტივებია ძმანაფიცობა, ხალ-
ხთა მეგობრობა, ქალის კულტი და სხვაკრული.
გულშიდგინება და ერთგულება საზოგადოებ-
რივი მოვალეობის შესრულებისადმი, პატრიო-
ტრში. ქართველი რევოლუციული დემოკრატე-
ბი — ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი და მ-
თი თანამოაზრენი „სრულიად რუსეთის რევო-

ლუციური დემოკრატიის კართველ რაზმს შე-
იღვენდნენ-

საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რეს-
პუბლიკისა და საქართველოს კომპარტიის იმ
წლისთვის ზეიმზე. რომელიც საბჭოთა კავში-
რის ხალხთა მთელი დიდი ოჯახის ქვეშაობი
დღესასწაულად გადაიქცა. სკა ცენტრალური
კომიტეტის გენერალურმა მდივანმა, სსრ კავში-
რის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდო-
მარემ ლ. ა. ბრეჯნევმა 1981 წლის 22 მაისს
თბილისში წარმოქმულ სიტუაქში აღნიშნა:

„სახიზარულთა აღნიშვნოს, რომ საბჭოთა სა-
ქართველოში მანდელი ინტერნაციონალური
მეჯობობის ატმოსფერო სუფუნს, კართველები
და ოუხები, აფხაზები და უკრაინელები, ოსები,
სომხები და აზერბაიჯანელები, ბერძნები და ქუ-
რთები — სამოცდაათზე მეტი ეროვნების წაო-
მონადგენლები ერთმანეთის მხარდაჭმარ იღვწიან
რესპუბლიკისა და მთელ საბჭოთა ხალხის სა-
კეთილდღელოდ. აქვენი რესპუბლიკის გამოცდი-
ლებმა კიდევ ერთი დამაჩრებელი დასტურია
ჩვენი პარტიის ღვნიწურა ეროვნული პოლიტი-
კის სისწოლისა“.

შემდეგ აშხანავმა ლ. ა. ბრეჯნევმა თქვა, რომ
საბჭოთა საქართველოს ლიტერატურისა და ბე-
ლოვნებაში ვაის შეხანიწვეი ქმნალებები, რომ-
ლებმაც გაამდიარეს მრავალეროვნული საბჭო-
თა კულტურა, განსაკუთრებული აღმჭრენით
აღიწინა უკანასკნელი წლები. აქ, როგორც
ჩვენი პარტიის ბელმძღვანელმა შენიწნა, თავის
როდეს ასრულებს საქართველოს კომპარტიის
ცენტრალური კომიტეტის წარმმარტული საქ-
მიანობა, რომლებიც კულტურის ოსტაბტობან
მუშობაში მიაწვი სწორ ტონს, ემნარება მათ
და აქტიურად უწუობს ხელს შემოქმედებითს
ძიებაში.

სკა XXVI ურბობაზე და საქართველოს
კომპარტიის XXVI ურბობაზე იმყოფვა, რომ
პარტია, ხალხი ვერ მოითმენენ მხატვრულ
ნაწარმოებებში უიდეობის გამოვლიწებას,
„მსოფლმბედვლობრივ განურჩევლობას, ცალკე-
ულ ინტორტულ მოვლენათა და ფიგურათა მქა-
ფრი კლასობრივი შეფასებისაგან გადახვევას,
რომ პარტია არ უტფილა და ვერც აჩნება
გულგრილი ჩვენი ბელოვნების იდეური მიმარ-
თულებსადმი“, რომ ლიტერატურისა და ბე-
ლოვნების მოღვაწეებთან საქირთა მიწანდასა-
ხული, შეუპოვარი, უკველდიური მუშობა,
იუცილებელია განსაკუთრებული პრინციპული,
ფეოპარტისობი ბრბოლა უიდეობის, უმამობის,
პროვინციალიზმისა თუ შეოწინების ელემენტე-
ბის გამოვლიწების წინააღმდეგ.

თანამედროვე ეპოქა რთული, მღელვარე და
წინააღმდეგობებით აღსავსე მოვლენებით ხანი-
აუდება, შეუწელებლად ვითარდება მსოფლიო
რეკლუციური პროცესი, რომლის ცენტრშია
ორი საზოგადოებრივი სისტემის — სოციალიზ-
მისა და კაპიტალიზმის ბრბოლა.

სკა XXVI ურბობაზე აშხანავი ლ. ა. ბრე-
ჯნევი აღნიწნავდა: „...შესამწნევად ვაწყავდა
იდეოლოგიური ბრბოლა, დახველუთისათვის ეს
იღებების ბრბოლით როდი ამოწურება, იგი უკ-
ნებს საშუალებათა მთელ სისტემას, რომელია
მიწანია ძირი გამოუთხაროს სოციალისტურ სა-
მუაროს, დაასუტოს იგი“.

იმპერიალიზტება და მათი ბელმმწეობნი
სისტემატურად ამორცილებენ მტრულ კამბ-
ნიებს სოციალისტური ქვეუნების წინააღმდეგ.
ისინი ჩირქს სცხებენ და ამხამებენ უველი-
ფტრის, რაც ამ ქვეუნებაში ბდება. მათთვის უვე-
ლზე მიაჯარია ჩამოწოტონ დაამბებნი სო-
ციალიზმს.

ეს ბოლოფროინდელი მოვლენები კვლავ და-
კვლავ ადასტურებს: ჩვენი კლასობრივი მოწი-
ნააღმდეგენი თავინთ მარცხზე სწავლობენ.
ისინი სოციალისტური ქვეუნების წინააღმდეგ
სულ უფრო ვაწყავლად და მწაქტრულად მოქ-
მელებენ“.

იდეოლოგიური ბრბოლა საერთაშორისო სა-
ჩხილზე კლასობრივი ბრბოლის უმწყავსნი
ფრონტი ვაბდა, ძველი სამეაროს ამოლოგებუ-
ბი იდეოლოგიურ დივერსიანი ივენებენ უველი-
საშუალებას, ე. წ. „ფსიქოლოგიური ომი“ იმპე-
რიალიზმის საბელმწიფო პოლიტიკის რანგში აქ-
უვას.

იდეოლოგიური დივერსიის დროს იმპერია-
ლიზმის პროპაგანდა, უპირველეს უკვლია, მი-
მართავს მხატვრულ ლიტერატურისა და ბელო-
ვნებს, რადგან იყის, რომ ბელოვნება, მათი მხა-
ტვოლი სახეები უველით ბელმამწელობია
ხალხისათვის; თანამედროვე რეაქციული ბელო-
ვნების ბელმანიწაცას პროცესი, რომელიც
თეროტულად თავის დროზე ჩამოვადილია ესა-
ნელმა ფილოსოფოსმა სანტა მარია მოწეოტო-
ტეგაი გასტემა წიგნში „ბელოვნების ბელმე-
ნიწაცა“ (1922), ორი გზით მანდინაობისა: ერთ-
ი გზა ისტევი „მასობრივი კულტურა“ წარ-
მოება, რომელიც გათვალისწინებულია არამონ-
თხოვნი მკითხველისა და მათეუბლებისათვის.
პოლიციური რამანები, ფილმები, კომიქსები,
მოდერო უმამის სიმღერები („მლიავტევა“) და
ეკვები, თანამედროვე ტექნიკის წელობით,
მეისზე ბელმან უწარმანია იდეოტორის კუთ-
ვნილება; უველი ისინი განაღიღებენ სისასტიკეს,
ჭალადობას, სისხლის სამართლის დანაშაულს,
სექსს, მემწანურ ეროტიკას.

იმპერიალიზმის იდეოლოგიური შემოქმედ-
ების უწარმანია მანქანა: პრესა, რადიო, ტელე-
ვიზია, კინოფილმები, ე. წ. „კომიქსები“ („მო-
ლაპარაკე სტრატეგია“) და ა. შ. — გიგანტუ-
რი წწების მწყავსად, დაწოლას ახდენს ადამიან-
თა გონებაზე, ცდილობს თავისი მოწამლული
მარწუებით იდეოლოგიურ ტვეობაში მოქ-
ციოს მერტევი ელემენტები.

უხამველობისა და ქესიწინის, სასწარკვეთი-
ლებასა და უმწეო დამბეულობას, რაც კაპიტა-

ლიტერატორი ხაშყარის ლიტერატურისა და ხელოვნების მთელ რაგ ნაშრომებშია დამახასიათებელი ტენდენციად იქცა. ხშირად მიუბრაი, „ფილოსოფიური“ ხედვებისა და „თავისუფლების“ განსაკუთრებულ გამოხატულებად აცხადებენ. არსებითად კი ასეთი მდგომარეობა ასახავს ბურჟუაზიული საზოგადოების იდეურ კრიზისს, მისი პოლიტიკოსებისა და იდეოლოგების სურათს მოამწუვდიონ ადამიანი ჩინში, წაართვან მას ბრძოლის უნარი.

ამას განსაკუთრებით ქადაგებენ ნეოთომიზმის, ფროიდისა და ეგზისტენციალიზმის ესთეტიკური თეორიები, რომელთაც წინაღობა ანიჭებს მათი დასავლეთის პროგრესული მოღვაწეები. ბოლო ხანებში ჩვენი შემოქმედებითი კავშირების წარმოშობადგენები აქტიურად მონაწილეობენ სხვადასხვა საერთაშორისო დონის შეხვედრებში, მათ ლიტერატურად უჭირავთ ჩვენს სამშობლო სოციალისტური კულტურის დროსა.

რამდენიმე წლის წინათ ცალკეული სოციალისტური ქვეყნის (უნგრეთი, ჩეხოსლოვაკია და ა. შ.) მხატვრული ინტელაგენციის რიგებში ბურჟუაზიული ხელოვნების იდეებისა და ზერების არაერთგულად აღქმის ხაზში ტენდენციები წარმოიშვა. უკანასკნელ ხანებში ზოგიერთი იუგოსლავიელი თეორეტიკოსი ქადაგებს წვრილბურჟუაზულ იდეებსა და შეხედულებებს ხელოვნებასა და ესთეტიკაში.

ბურჟუაზიის იდეოლოგები, უკელა ჯერის რევოლუციონისტები ამ ბოლო დროს დიდ ინიციებს აწარმოებდნენ და ყელავდნენ აწარებდნენ ლიტერატურასა და ხელოვნებაში წვრილბურჟუაზულ ტენდენციებზე. ამ ტენდენციების იდეურ-პოლიტიკური არსი ის არის, რომ ცდილობენ სოციალისტურ ლიტერატურასა და ხელოვნებას თავს მოახვიონ დამაწვრთველ-პოპოლარის ფუნქციებში ამავე დროს, ისინი ლიტერატურისა და ხელოვნების კრიტიკულ მსჯელობას მიმართავენ არა კაპიტალიზმისა და მისი გადმონაშთების, არამედ სოციალიზმისა და მისი უფრომდებლური პრინციპების წინააღმდეგ; ეს ტენდენციები სოციალურ საზოგადოებას ისეთ ლიტერატურასა და ხელოვნებას სთავაზობენ, რომლებიც შეგნებულად სცოდნებიან სანამდვილეს, ხელშეწყობენ იდეალისტური ფილოსოფიის კონცეფციები.

ასეთ ტენდენციებს ვხვს უკანავედგენ არა მარტო ამათა ბურჟუაზიული იდეოლოგები, არამედ ფილოსოფოსი-რევოლუციონისტები პეტროვიჩის, სუტეის და ვრანკიის (რუგოსლავია), კოჩის, სუტეის და ვრანკიის (იუგოსლავია), ერნსტ ფიშერის (ავსტრია), როყე გაროდის (საფრანგეთი) და მრავალ სხვათა სახით.

ეს ბურჟუაზიული იდეოლოგები, რევიზიონისტები ცდილობდნენ დემოტიკურობით, რომ შენაძლებებთან სოციალიზმის ისეთი სახე, რომლის დროსაც ინდივიდუალიზმს სრულიად „თავისუფალია“ საზოგადოებრივი შემოქმედებისაგან, სა-

ზოგადოებრივი დისციპლინისაგან და ანტი-შეხელობისაგან. ამ პოზიციებიდან ისინი თავს ენაშობდნენ სოციალისტურ სახელმწიფოს, კომუნისტურ პარტიას, ქადაგებდნენ ინდივიდუალურ „ავტონომიას“, რომელსაც განსაზღვრავდნენ, როგორც სხვებისაგან დამოუკიდებლობას“ და „წოლაციას“. ეს არსებითად წარმოადგენდა ანარქისტთა იმ შეხედულებების გადამღებებს, რომლებიც დიდი ხნის წინათ გაანადგურა მარქსიზმ-ლენინიზმმა.

ჩვენს პლანეტაზე ამჟამად მომდინარე საბუნებრო-ტექნიკური პროგრესი დიდი დედი უფრო მეტი ძალითა და გაქანებით აქცევს თავის ობიექტში ადამიანის საწარმოო, საურთავსო-რებო და მთელი სულიერი ცხოვრების ძირითად სფეროებს. ამ რევოლუციას აქვს არა მარტო საბუნებრო, წმინდა ტექნიკური, საწარმოო ხასიათი, არამედ ღრმა სოციალურ-პოლიტიკური, ამავე დროს იდეოლოგიური ასპექტი.

ჩვენი საუკუნის სპეციფიკა, თუ მას განვიხილავთ კაცობრიობის მხატვრული კულტურის განვითარების განხედრში, ის არის, რომ ხელოვნება და ფილოსოფია სულ უფრო ორგანულად ურთიერთშემოქმედებენ. არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება მხატვრის ტალანტი, ნიჭის მნიშვნელობის უფრულებულიყო, მით უმეტეს მისი დაყენება, მისი შემოქმედებითი ინტუიციის გაუთვალისწინებლობა, მაგარამ, ამავე დროს, ამ შეიძლება არ დავინახოთ, რომ ღრმა მეთოდოლოგიური საფუძვლის გარეშე ხელოვნის ტალანტი შეიძლება მარტოდ გზით წყვიდეს. მიიღოს მან უაღვი მიმართულება, რაც ცხადია, უარყოფითად იმოქმედებს მის შემოქმედებაზე.

სამშობლო ხელოვნებისა და ლიტერატურის მოღვაწეებს მუდამ უნდა ახსოვდეთ ის, რომ სამსახურთა კულტურა იდეურ-ესთეტიკურ ზეგავლენას ახდენს მთელი მსოფლიო კულტურის განვითარებაზე, რომ თანამედროვეობის ბევრი პროგრესული მხატვარი, ავრძლებს და ავითარებს რა რეალიზმის ტრადიციებს, ევრდნობა, პირველ რიგში, სოციალისტური ხელოვნების მაგალითს, საზღვრობს მარქსიზმ-ლენინიზმის უმაღლო საგანმრთო, ოპტიმიზმითა და მოწინავე იდეური ნიშანოვლებით, ჩვენს ქვეყანაში კომუნისტური მშენებლობის გამოცდილებით.

სამწუხაროდ, ზოგჯერ ჩვენს სანამდვილესი ადგელი აქვს საზოგადოებრივ ცხოვრების რთულ დიალექტიკაში მხატვრული შემოქმედების არასაკმაო შეღწევის შემთხვევებს, პროფესიული ოსტატობის დონის შეუფასებლობას, მხატვრული ფორმის უფრულებულიყო.

ამჟამად, ისე როგორც არასოდეს, წინა პლანზე დგება ადამიანის გარემომცველი ესთეტიკური გარემოს შექმნის ამოცანა, რომელიც მნიშვნელოვანწილად აუღლებს მის მსოფლშეგარდნებას, მხატვრულ გემოვნებას, ესთეტიკურ მოთხოვნილებებს, შრომისა და ურთავსოვრების კულტურას. ეს მტკად მნიშვნელოვანი, რთული

ამოცანა და იგი კომპლექსურად უნდა წყვე-
ბოდეს. შემთხვევითა არ არის. რომ სკკპ წევ-
რადობაზე ხანგაბიშო მოხსენებაში ვან ვანსა-
ეუთობებელი ეურადღება მიავცია ამხანაგმა
... ა. ბრეტეცემა.

... დიდი ახსნა-განმარტება არ სჭირდება იმას.
— აღნიშნა ლ. ა. ბრეტეცემა. — თუ რაოდენ
მწაშენელოვანია, რომ უკველავე ის, რაც ვარს
გვაოტეია, ღამაზი, ნათელი გემოვნებისა ივოს...
სერთოდ ქალაქთმშენებლობა მუტ მხატვრულ
გამოსახვედიობას და მრავალფეროვნებას შოი-
თხოვს..."

გრანდიოზული ახალმშენებლობანი შესანიშ-
ნავ შესაძლებლობას სახავენ მთლიანი ანსამ-
ლების შესაქმნელად, რომლებიც გააერთიანებენ
და წარმოქმნიან მონუმენტურია, დეკორატიულ-
გამოყენებითი ხელოვნების და დიზაინის სინ-
თესს ხუროთმოძღვრების მეთაურობით. მაგრამ
აქ ქერ კიდევ ბევრი გადაუტრელი პრობლემა
და იგი დამახასიათებელია არა მარტო ჩვენი
არესუბლიკისა და მისი დედაქალაქისათვის, სა-
ვსებით სწორად ივო ნათქვამი, რომ „ახალმა
საცხოვრებელმა უბნებმა და რაიონებმა არ უნ-
და მოგვარდონ ამხავი, რომლებიც მოგვიტო-
რობს ცნობილი კინოკომედი „ირონია ბედისა,
ანუ გამაოთ“, თითოეულ ქალაქსა და რაიონს,
თითოეულ სოფელს უნდა ჰქონდეს თავისი არ-
ქიტექტურული იერი, თავისი სახე“.

მონუმენტური ხელოვნება, როგორც სავსებით
სწორად იქცა შარშან თბილისში გამართულ
სსრ კავშირისა და საქართველოს მხატვართა კ-
ვიზიტების გაერთიანებულ პლენუმებზე, მზიარად
არასაკმაოდ ორგანიზირებულ ვრწყობს ქალაქის, და-
ბისა და სოფლის ანსამბლს, რომ საქიროა თბი-
ლისის არქიტექტურული იერის სრულყოფა,
ძველის ახალთან ორგანიზირებულ შემაბემა. ბოლო
დღის ამ მხრავ ბევრი რამ გაყოფა და ქალა-
ქის ძველ ნაწილში შეიქმნა უბნები, რომლებიც
ნამდვილად უვლას გვაბარებს, მაგრამ ეს სა-
მარისი არ არის; არქიტექტურებმა, მხატვრებმა
და განსაუთრებით მშენებლებმა ბევრი რამ
უნდა გააკეთონ იმისათვის, რომ კიდევ უფრო
დაბუქონ თბილისის ესთეტიკური, არქიტექტუ-
რული სახე, ამ მიზნით კომპლექსურად უნდა
გადაიჭარს ქალაქთმშენებლობის ამოცანები, შე-
მუშავდეს ქალაქის გარემოს ორგანიზაციის თა-
ნამედროვე პრინციპები და მეთოდები.

უდავოდ დასაგმობია ის ამხავი, რომ ზოგი-
ერთ რაიონში დგამენ ძველებს, რომლებიც უო-
ველად უვარგისია და ვერაუთარ კრიტიკას ვერ
უძლებენ. მოზღვავედა მდარე ხარისხის პროდუ-
ქცია ისეთი სპირო და დიდმნიშვნელოვანი საქ-
მეში, როგორც არის სუვენიერების წარმოება,
ჩანს, ორგანიზაციებში, რომლებიც მოწოდებუ-
ლი არიან აწარმოონ ქართული ხალხის კულ-
ტურის შესატყვისი მატარებლისთვის სუვე-
ნიერები, მხატვრული საბჭოები სრულ უმოქმე-
დობას იჩენენ მუშაობა თვითდინებაზე მიშვე

ბული, ბოლო ზოგჯერ იგი ცალკე-
ხვევითი პირების ხელის მოთხოვნის საშუალებად
არის გადაქცეული. მუტ უვრადღებს მოიბოზ-
ტებს სახალხო სარეწები, ხელმარცვთა დაოსტა-
ციებისა და აღზრდის ნახტობა. რომლებიც ძველ-
თაძველ ტრადიციებს განაგრძობენ. ზოგჯერ
ხელმარცვე ოსტატს წოდებს აჩუებენ ბა-
ღახტა ხელოსნები, შემოსავლის წყაროდ რომ
გაუხდიათ „ოქრომქვილობა“ და ზევრი ხაღო-
ნი, მღალა თავისი უვავიერო ქვედურებით ვა-
უვსიათ.

სოციალისტური ხელოვნების ჩვენი ოსტატე-
ბი თავის მოთვარ ამოცანას ხედავენ ამში, რომ
აღუქრან ადამიანებს სიხარული კუშმარტი
მშვენიერი ქმნილებებით, აღზარდონ მათში მა-
ღალი ესთეტიკური გემოვნება, უნარი ვარგონ
და შეუთხანონ მშვენიერება, განახლებონ ნამდვი-
ლად ღამაზი მონუმენტისთვისაგან. ჩვენი ესთე-
ტიკური იდეალი ნეიტრალური ცნება როდია —
იგი აქტიურად მოქმედებს პაროვნების პოლი-
ტიკური და წყნობარვი შევების ჩამოყალიბება-
ზე, განსაზღვრავს ადამიანის მოწარმებებს, მო-
ქმედებთა მიმართულებას, აი, სწორად ამოტომ
ჩვენიების სულერთა როდია, თუ რა მუსიკალურ-
ი ნაწარმობებით, ფილმებით, წიგნებით არის
გატაცებული ჩვენი ახალგაზრდობა, რომელ ვო-
რებს მხამავს იგი ქვევით, ვარცხული იერით.
მართულობა-მოკაზმულობით, ბოლო ხანებში
მუსიკალური გემოვნების ჩამოყალიბებაში ხელ-
უფრო მუტ როლს ასრულებს რიტმი, განსაუ-
თრებით მსუბუქ და საცეცხლო მუსიკაში, რასა-
ვირველია, მუსიკა, უპირველეს ყოვლისა, მო-
წოდებულია გამოხატოს ადამიანისა ვანცდების
სიღრმე, ამიტომ მუსიკისა და მუსიკალური გე-
მოვნების საფუძველს შეადგენდა და მუდამ
შეადგენს მულოვთა, იმითა ესთეტიკური გემო-
ვნება, ვინც ვატაცებულია ბოლოდ ქაზრო მუ-
სიკით, არ შეიძლება ივოს მიხამვის ხაგაზი, მა-
გრამ რიტმული საწეონით მუსიკალური გემო-
ვნების გამდიდრება კანონზომიერ მოვლენად უნ-
და მივიჩნიოთ. ამასთან დეკავშირებით ვიწად
შეგვიტონ ჩვენი მუსიკალურ ყოფიანობებში
ს. წ. დისკოტეკისა და დისკოტეკების წყარავ
და მისერ შექრას. არსებობდა, აქ არავერია
საგანგაშო, მაგრამ უფიქრობო სპირობა, რომ
დისკოტეკებისა და დისკოტეკების მუშაობას
მარჯვად და ვებედრად მოკიდოს ხელი კომ-
კაშირამა და წარმართოს მისი საქმიანობა ახალ-
გაზრდისის მაღალი მუსიკალური ესთეტიკური
აღზრდის თვალსაზრისით.

სამწუხაროდ, დეტები მოწმობენ, რომ მრავალი
დისკოტეკის პროგრამა სავსეა ეცხოური
ესტრადის, ზოგჯერ დაბალი, ბალავნური დო-
ნის ნაწარმოებებით. დისკოტეკები ქერტერო-
ბით ნაყლებად უწეობენ ხელს სსრ კავშირის
ხალხთა მუსიკალური შედეგების პროპაგან-
დას, მასში იშვიათად მონაწილეობენ წამყვანი

საბჭოთა საისტრადო კოლექტივები და შემსრულებლები.

ყოველივე ამას ხშირად „მოად“ ნათლავენ, მაგრამ მადა, საბოლოო ქაშა უნდა იყოს ესთეტიკა და ეთიკა იდეალის პაუზებური გამოვლენა, რომელიც მეტისმეტად ქვედათა და მილიონობით ადამიანს ცხოვრებაში უმაღვე იჭრება. სამწუხაროდ, ჩვენ ყოველთვის როცა ვაზრებთ ახალგაზრდობის, და არა მარტო ახალგაზრდობის მხატვრული გემოვნების, მიდრეკილებების, ჩვევების ფორმირებაში მოხმადარი პროცესების საქაო ეფექტურობით ტრეფულირებას. აქ ყოველ დეტალს თავისი აზრი აქვს, ყოველი წერალმანი რაღაცაზე მიგვანიშნებს, ანდო თუნდაც პლასტმასის მინიატურული ჩონჩხები, შემეული თავის ქალით. ამ „საქაულს“ ხან აშკარად და ხან ფარულად შეიძინა ბაზრებზე. ეს, რასაკარგვლია, ცუდი, დაბალი გემოვნების, უცხოეთში გაყრცელებული სიმბოლიკაშია დუბიორობის მხედველია... განა XXI ოლიმპიადის მხადების პერიოდში და შემდგომ ცოტა შექმნა ისეთი ნაყუთობა, რომელიც მოსკოვის ოლიმპიური თამაშების სიმბოლიკით აუო შექმული და რომელმაც წარმატებით განდევნა დასავლეთის ფორმების რყელამური პროდუქცია, ჩვენ ზომ საყუოო ბეგრე უწყება გაგვანია, რომელიც ხალხურ დეორატული-გამოყენებით ზელოვნების ნიმუშების პროპაგანდას და გაყრცელებას ეწყება: ეს უწყებები პასუხს აკებენ ტანსაცმლის, ფეხსაცმლის, ტყუ-სავალანტირო ნაწარმის, სხვადასხვა ჩანთების ახალი მოდელების კონსტრუირებისათვის. ამ საქმეში, როგორც ჩანს, ნაკლებად არიან ჩაბმული მხატვრები, დიზაინერები, თორემ ისეთი დამალი უაიხის ნაწარმი, როგორსაც ხშირად ვხვდებით დახლებზე, აღარ შეგვხვდებოდა ჩვენს სავატირებში და ზოგიერთი საქმისადაც ვერ გამოტანდა ბაზარზე თითქოსდა „ახალი“, ყოველად უსაბურ, უცხოური ფირმების ნიმუშების თარგებზე შემწილ სხვადასხვა ასორტიმენტის „პროდუქციას“.

ზოგიერთი მუშაი ასე მსჯელობს: ეს მოდა და შეუქმლებელია მისი რეგულირება, მასში რაღაც ორგანიზაციული საწყისების შეტანაო და ა. შ. შესაძლოა ცალკეული ჩვენი მოქალაქის მიმართ ეს მართლაც ასეა, მაგრამ ისიც ვახთვალისწინებელია, რომ „მოდა“ ყარე წიგნზე, სანტიმეტრის სექტაულზე, მიშვიდეულ გამოყენაზე, ნიჭიერ ფილმზე, წარმატაც საისტრადო მუსიკაზე, მნიშვნელოვანწილად და ძირფესვიანად განსხვავდება სავალანტირო-საფეიქრო, ანდა საბარფიუმბრო-კოსმეტიკური მოდისაგან.

ყოფაცხოვრება და დასვენება — ეს, თუ შეიძლება ითქვას, ადამიანის ცხოვრების ინტიმურ სფეროს განეცუთვნება და აქ, როგორც არსად, ელინდება ყოველი ადამიანის ესთეტიკური გემოვნების თავისებურება, და ამდენად, სწორედ ამ სფეროში უველაზე მეტად შეიძლება შევხ-

დეთ ცუდი გემოვნების გამოვლენების შემთხვევებს.

სავსებით მდებარია შეხედულება, რომლის თანახმად ყოფა-ცხოვრების ესთეტიკა „სრულიად თავისუფალია“, „დამოუკიდებელია“ მშვენიერების საზოგადოებრივი წორებისა და წარმადგენებისაგან. ცალკეული ადამიანების მომიწუნება, რომ ყოფა-ცხოვრება და დასვენება მათი პირადი, საყუთარი საქმა, ვერ უარყოფს იმას, რომ გემოვნების სისტემა საბოლოო ანგარიშით გაყრცეული შეხედულებების, იდეების გამოხატულებაა. ზოგიერთი ახალგაზრდის განსაყუთრებული სწრაფვა, მიდრეკილება უხამსი ცყვეებისადმი, „მუვირადა“ ტანსაცმლისადმი, ყოფაცხოვრების პრეტენზიული და უგემოვნო მოდისადმი სრულიად უცნობა ჩვენივის. რა უნდა ელონოთ ამისათვის, რომ ყარეც უაბუტები და ქალიშვილები, მოწინავე ახალგაზრდა მუშეები და კულმურნიები, ინტელიგენციის წარმომადგენლები, რომლებსაც ზოგჯერ ჩამორჩენილი მხატვრული გემოვნება აქვთ, ესთეტიკურად აღუზარდოთ? ამისათვის საჭიროა გავუთთაროთ მათი გემოვნება, ცხოვრებაში დაყრცელოთ ყოველივე კეშმარიადაც ახალი, თანამედროვე და ღამაზი, ტანსაცმლით და ბინის მორთულობით დაწეებული, ახალი ცყვეებით, სიმღერებითა და ახალგაზრდული კაფეებით დამთავრებული.

ამემად აქტუალურია არა მარტო საშუალო და უმაღლესი განათლების, არამედ მთელი ხალხის სულიერი, მხატვრული კულტურის ამაღლების საკითხი. საბჭოთა ადამიანებს მოსოხონილებანი მხატვრულ ფახეულობათა სისტემატური ათვისების დარგში მნიშვნელოვანად გაიზარდა, ეს ჩვენს ქვეყანაში მოხმადარი კულტურული რეკოლუციის შესანიშნავა შედეგია. ამემად საკითხი ასე დგას: რა უნდა ელონოთ, იმისათვის, რომ უკეთესად დაეყამაოფილოთ მასების ეს სულიერი მოსოხონილებანი? სოციალისტური ლიტერატურა და ხელოვნება მონოდებული არიან ყი არ შეუთავსდნენ ე. წ. „საშუალო გემოვნებას“, არამედ ხალხს ჩაუნერგონ, აღუზარდონ მალევი გემოვნება, მრამეული მასების სწორი იდეურა წუობა ჩამოაულობონ. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შესძლებენ ისინი შეასრულონ აქტიური როლი, იყვნენ მნიშვნელოვანი საშუალებანი კომუნისტური მშენებლობაში, ხალხის ესთეტიკური აღზრდაში.

დაღა და ფასდუფებელია კაცობრიობის სულიერი განვითარებაში მხატვრული ლიტერატურისა და ხელოვნების როლი. კეშმარიატ მხატვრულ ნაწარმოებებს და ქმნილებებს უნარი აქვთ უღადესი გავლენა მოახდინონ ადამიანებზე, ისინი ადამიანს მთელი არსებით იტაცებენ, იწყებენ მასში მღელვარებას, აფუქებენ ცხოვრების ურთულეს საკითხებზე, ხელოვნება როგორც ცნობილია, ცხოვრების მხატვრულ სახეობბრივი წარმომახვია, საზოგადოებრივი ცნობებების ფორმა, სულიერი წარმოების სახე. მხ-

ტურული იდეოლოგია, აზროვნების განსაკუთრებული, სპეციფიკური, ესთეტიკურად გამოხატული ტიპია.

ხელოვნების პარტიულობის მარქსისტულ-ლენინური გაგება მოიცავს მხატვრული შემოქმედების თავისუფლებას. პარტიულობაში თავის სრულ გამოხატულებას პოულობს ჩვენი ხელოვნების იდეური არსი, საბჭოთა მხატვრის ერთგულება მალხისადმი, კომუნისტური იდეალებადმი. კომუნისტური პარტიულობა თავისუფლების უმაღლესი გამოხატულებაა. ხელოვნების პარტიულობას საკითხი მჭიდროდ არის დაკავშირებული მხატვრის მსოფლმხედველობასთან. სოციალისტური რეაღზის მხატვრის მსოფლმხედველობა არის მისი შეცნობილი პარტიულობა. მარქსისტულ-ლენინური მსოფლმხედველობა აიარაღებს მხატვარს მოწინავე საზოგადოებრივი იდეალებით, ისტორიული განვითარების პერსპექტივების გაგებით, იგი განაპირობებს მისი იდეური პოზიციების სიცხადეს.

საფუძველი ჩაუყარა რა ხელოვნების, ლიტერატურის პარტიულობის პრინციპს, ვ. ი. ლენინი, ამავე დროს, ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ხელოვნება, ლიტერატურა ნაკლებად ემორჩილება მიქანიკურ შეთანხმებას, რომ ხელოვნებაში, ლიტერატურაში, საჭიროა მეტა ვასაქანი მიეცეს პირად ინიციატივას, ინდივიდუალურ მიდრეკილებებს, ვასაქანი მიეცეს აზრსა და ფანტაზიას, ფორმასა და შინაარსს.

„მაგრამ, ცხადია, — ამბობდა ვ. ი. ლენინი, — ჩვენ კომუნისტები ვართ, ჩვენ არ შეგვიძლია ვიდგეთ ვულგარულადი და საშუალება მიეცეთ ქაოსს (იგულისხმება ფორმალისმის გამოვლინება ხელოვნებაში — ნ. ჯ.) განვითარდეს საითაც სურს. ჩვენ ხავსებით გვგაზაოშიერად უნდა ვებლმძვანელობდეთ ამ პროცესს და ვაუალიზებდეთ მის შედეგებს“.

საბჭოთა საზოგადოებაში, რომლის მიზანია „უკვლადური ადამიანისათვის, ადამიანის კეთილდღეობისათვის“, მწერლებს, მხატვრებს შემოქმედების ფართო ახსარეზი აქვთ. მათ მიერ შექმნილი ნაწარმოებების სახეები და იდეები უნდა სწვდებოდნენ თვითუფლ ადამიანს, ეხმარებოდნენ მას აშენოს ახალი საზოგადოება და ღიხსუფლად იცხოვროს ამ საზოგადოებაში.

ჩვენი იდეური მტრები საქვეყნოდ გამოვირიან, რომ პარტიულ ხელმძვანელობას მიყვანარ მხატვრული შემოქმედების ნიველირებაში, თითქოს იგი სპობს შემოქმედების თავისუფლებას, შემოქმედების თავისუფლებაში კი ისინი გულისხმობენ საზოგადოებისაგან თავისუფლებას, რაც ბუნებაში არასოდეს და არსად არ უფილა.

თავისუფლება არის შეცნობილი აუცილებლობის შესახამისი მოქმედება. შემოქმედების თავისუფლება გულისხმობს მხატვრის განუხალკრელ შესაძლებლობას იმოქმედოს ხელოვნების ბუნების, მისი არსის შესახამისად, ზოლო ხელოვნება ხალხს ეუფენის, იგი მოწოდებულია აღზარდოს ადამიანი პოლიტიკურად, წინებრივად, ესთეტიკურად, ეს მისი კეთილშობილური და საპატიო მისიაა.

კომუნისტურმა პარტიამ სკყ XXVI ურილობაზე მოუწოდა ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწეებს ნათლად წარმოადგინონ ხელოვნების საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მნიშვნელობა იდეების იმ ბრძოლაში, იმ კლასობრივ ბრძოლაში, რომელიც ჩვენს პლანეტაზე წარმოებს.

საბჭოთა ხალხს ძალიან უყვარს თავისი ლიტერატურა და ხელოვნება, ეს სიუვარული და პატივისცემა გულისხმობს, ამასთანავე, ეველა შემოქმედებითი მუშაის უფილდეს პასუხისმგებლობას საზოგადოების წინაშე. „ხალხის ინტერესებით ცხოვრება, მისი ჭირისა და ღზინის გაზიარება, ცხოვრებისეული ზამართობს, ჩვენი ზუმანისტური იდეალების დამკვიდრება, კომუნისტური მშენებლობის აქტიური მონაწილეობა — სწორედ ეს არის ხელოვნების კუშმარობი ხალხურობა, კუშმარობი პარტიულობა“ — თქვა სკყ XXVI ურილობაზე ამხანაგმა ლ. ი. ბრევენევმა.

ევეი არ არის, რომ ბრძნული ლენინური მოძღვრების ერთგული ჩვენი შემოქმედებითი ინტელაგენცია უკვლადური გააკეთებს იზისათვის, რომ მაღალმხატვრულად და მაღალიდურად გამოხატოს დროის, ეპოქის პათოსი, უფრო ამადლოს ჩვენი კვეენის, ჩვენი ხალხის სულიერი ცხოვრება, აღზარდოს საბჭოთა ადამიანები პოლიტიკურად, წინებრივად, ესთეტიკურად.

სულხან შოკრადანი

სოციალისტური სილუატი

შატერული ნაწარმოების ესთეტიკური დირექციების ანალიტიკური გამოკვლევა ლიტერატურათმცოდნეობის და უფრო ფართოდ ზედღონებათმცოდნეობის უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა, დიდძალმა მასალამ, რომელიც ამ პრობლემის კვლევას მიეძღვნა, ისეთი შთაბეჭდილება შეგვიქმნა, თითქოსდა მკვლევართა ერთი ნაწილი, შატერულ ნაწარმოებებში, შინაარსისა და თემის გარდა, არაფერს ცნობდეს ასეთი ცალმხრივი მადგომა შატერულ ნაწარმოებთან უაღრესად მკდარი ანტიპროტესტის შედეგად. სწორედ იმის უგეგმვებულოვანად, რომ შატერული ნაწარმოები შატერული ფორმისა და არა უკუელგვარი ემოციებისაგან დაკლებილი ცნებების, მსჯელობებისა და დასკვნების სისტემა, გამოიწვია ლექსის ესთეტიკური ღირებულების გაიკალება მის შინაარსთან. ფორმისა და შინაარსის პრობლემაზე ბევრი საინტერესო აზრი გამოთქმულა. განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ამ მხრივ მ. მ. ბახტინის შემდეგი მოსაზრება: „დოსტოევსკის პოეტის პრობლემებში“ მცენიერი წერს, რომ დოსტოევსკის შემოქმედების მკვლევართა უმეტესობა უგულებელყოფს შერლის შატერული ფორმის თავისებურებას, ეძებს რა ამ თავისებურებას თემებსა და იდეებში. კვლევის ასეთ მეთოდს კი გარდაუვლად მიუყვართ თვით შინაარსის გაღრმავებისაკენ: „მასში იკრება უვლადე არსებითი — ის ახალი, რაც დოსტოევსკიმ დაინახა. ზედის ახალი ფორმის გარეშე, არ შეიძლება სწორად გავიგოთ ისიც, თუ რა იყო პირველად დანახული და აღმოჩენილი ცხოვრებაში ამ ფორმის საშუალებით. სწორად გაგებულნი შატერული ფორმა შინა და წინასწარ ნათქვამი შინაარსის განსაკუთრებულ უაღრესად კ

არ ათავსებს, არამედ საშუალებას გვაძლევს აღმოვაჩინოთ ეს შინაარსი“!

ამრიგად, მ. მ. ბახტინი უფრადღების ცენტრში აუენებს შემოქმედის შატერული წებით შექმნილ ახალ შინაარსს, ე. ი. ძველი იდეისა, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ სოციალისტული იდეისა და შატერულ ფორმათა ერთიანობას. სწორედ ეს ერთიანობა და არა მხოლოდ შატერული ფორმა უდევს საფუძვლად ნაწარმოების ესთეტიკურ ღირებულებას, ამ შთაბეჭდილებას, რომელსაც იგი ახდენს მკითხველზე. მიუხედავად იმისა, რომ ამ დებულების კონსტრუქციებში ჩვენ ეკვი არ გვუპარება, აუცილებლად მიგვაჩნია ბაზი გაუფხვართ ერთ გარემოებას: კონკრეტული მასალის ნაირსახეობის უსასრულოდ გამო ზოგჯერ ამგვარი კონსტრუქტი, მაგრამ უაღრესად ზოგადი დებულება ვერ აკმაყოფილებს მკვლევარს და შემდგომ დეტალისაკისა და რაფინირებას მოითხოვს. ამ წერილის საფუძველს, როგორც ეს სათაურადან ჩანს, ემპირიული მასალა წარმოადგენს. კონკრეტული პოეზიის ანალიზიდან თეორიულ განზოგადებისაკენ, ასეთია მასში წარმოდგენილი ზოგიერთი მოსაზრების ზოგადი მამართლება. ანალიზის ობიექტად არჩეულია მორის ფოცხიშვილის პოეზიის ერთ-ერთი მოტივი.

მორის ფოცხიშვილის პოეტურ სამუაროში ბევრი ლექსი იჭობს მკითხველის ურადღებას. ამ ლექსების ესთეტიკური ღირებულება არ არის უკუელთვის ერთი და იგივე პარამეტრებით განაირობებული. საინტერესოა ამ მხრივ ლექსი „ჩადაც მახოვს“. ჩვენ აღვიკვამთ ამ ლექსს როგორც სიმბოლოს მნიშვნელოვან იდეას, წარმოდგენილს ექსპრესიულ სუბტანციაში, ან, სხვა კუთხით, მნიშვნელოვან მოვლენას

М. М. Бахтин. Проблемы поэтики Достоевского М., «Сов. писатель», 1963, стр. 60.

(იდეას), რომელიც მიგვიჩვენებს კიდევ უფრო ღრმა და მნიშვნელოვან მოვლენაზე (იდეაზე). რა პარამეტრებითაა პოეტის მხატვრული ნება გამოხატული მასში? უაღრესად ორიგინალურია და შთაბეჭდილია ლექსის სათაურით შექმნილი ვანულობის მოვლადენით შეცვლა პირველხანვე სტრიქონებში წარმოდგენილი ინფორმაციით, ერთგვარი „შეუხანაბრობა“. „წინააღმდეგობა“ იმის შორის, რასაც ლექსის სათაური გვიპირდებოდა და რასაც ვხვდებით ამ სათაურის შემდეგ:

ჩაღაც მახსოვს,

მე აღმომოქვეს პირველ სიტყვად, —
ლუთის ბაგეზე დამრჩა კვადო.
მახსოვს, თითქოს თევზი ვიყავე,
მერე თითქოს დამრა წყალი.
ჩაღაც მახსოვს, ნისლი მახსოვს,
მახსოვს, როგორც მოკლულ ვაჟაჯის
არსო, მონადირის მსგავსო,
შემხედობინარ თითქოს საღდაც

ჩვენს ინტელექტში აღბეჭდილ ფსიქოლოგიურ კონტექსტში მახსოვს რაიმის მიხედვითაც, გახსენებულის ამგვარი ფორმა ან უაღრესად სუსტი და შეკვეცილია, ან მას საერთოდ არ აქვს აქ ადგილი. ამ კონტექსტში იგულისხმება მოდელი, რომლის მიხედვითაც იხსენებენ იმას, რასაც ადგილი ჰქონდა ინდივიდის რეალურ წარსულში, რაც იყო რეალური აწმყო, მაგალითად, „მახსოვს პირველად ხასწავ ღებებელში“... ან პუშკინის „მახსოვს მე წამი გამოუთქმელი“ და მრავალი სხვა. ამ მოვლადენობით აღძრული განწყობილება მეთხველს არ სტრუქტურულ ლექსს ბოლომდე, ექვს ვარეშა, რომ იგი ლექსის პოეტური ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მხარეა, ურრადღებას იყურობს ისიც, რაც კონკრეტულად „მახსოვს, ახენდებო“ პოეტს, ბოლო რაც შეეხება ფოცნიშვილის ლექსს, პოეტის ფანტაზია აქ, ციტირებულ რვა სტრიქონში ორ საშუაროში მოჭრაობს: ქრისტიანულსა და წარმართულში. „მოვონებო“ ქრისტიანულ და წარმართულ საშუაროდან ერთმანეთს ენაცვლება მომდევნო სტრიქონებშიც. ავიღოთ თუნდაც ასეთი ანტიონობა:

მე აღმომოქვეს პირველ სიტყვად, —
ლუთის ბაგეზე დამრჩა კვადო.
და „მეჩვენება:
რომ წყაროთით ცეცხლი ღმერთებს,
თა ვყოვე ღმერთებს დაუბრუნეთ.

ლექსი ვხვდებით ისეთ დეტალებს, რომლის გახსენებაც პრეისტორიის უფსკრულში ჩახედვის გარეშე შეუძლებელია:

თითქოს მშვიტ ველურივით
საღდაც უხარული დინობაყრებს

სამი სხვადასხვა საშუაროდან მოტანილი ჩვენების თანმიმდევრული აღწერა, უვლადგარი ფილოსოფიისა და აბსტრაქტული მსჯელობის გარეშე, უცნაურ ეფემტა ქმნის: მკითხველს ასოციაციები მიგვიბრუნება გაუქვალავი გზების გონების სფეროში და მათი მრავალფეროვნებას საკვირველია, საკვირველია ისიც, რომ ამ სამი საშუაროდან „ამოზიდულ“ მოვონებებს უჩვეულოდ ეხამება მარადიული და ბრუნებელი მოტივი — უვლადგარი და უვლადგარი ჩვენის ისეც და ისეც უბრუნდებით მთავრად მთავარს, დედამიწას, რამეთუ არავითარი იმევედნური საშუარო არ არსებობს. მკრძნობიარე უფროს არ შეიძლება გამოეპაროს ეს მოტივი ასეთ სტრიქონებში:

თითქოს რაღაც მახსოვს კიდევ
ამ ცისა და ამ ზღვის მსგავსი,
მეჩვენება, რომ ამ მინდორებს
აქეთ ნაცნობი შინაარსი

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ საოცარი ოსტატობით პოეტი გვიქმნის ისეთ შთაბეჭდილებას, თითქოსდა უვლადგარი ის, რასაც ვხედავთ, პოეტური ფანტაზიის ნაყოფი ეს არ არის, არამედ გონებაში შემორჩენილი ბუნდოვანი სიჭრის ფრამენტები, რომელსაც იგი გონების დამაბვის შედეგად აღადგენს ნაწილ-ნაწილ. ეს უშუალოდ, ბუნებრივობის ილუზორი შექმნაში დიდ როლს თამაშობს დავიწყებულ, თანმიმდევრული განმეორება ისეთი სიტყვებისა, როგორცაა თითქოს, მიჩვენება, უვონებ, რაღაც, აღბათ, დიდ როლს თამაშობს კონტრასტული დაპირისპირება ნაცვალსაზრისა და კონკრეტული საგნის, ბუნდოვანი ცნების მოვლადენით დაზუსტების, დეტალის გახსენების ეფექტს რომ გვიქმნის: „რაღაც მახსოვს, ნისლი მახსოვს“, დიდ როლს თამაშობს აგრეთვე ფრამენტები პრეისტორიიდან, რელიგიიდან, ფილოსოფიური სისტემადან წარმოსახული განცდა-შინებებისა, უვლადგარი ეს აუცილებლობა ლექსისთვის, მისი პოეტის განუყოფელი ნაწილია და ეხსნურება ძველი იდეის პოეტურ აზრად გარდასახვას, ახლანდელ კაცებს, თ კიდევ ერთი მაგალითი ქრისტიანული და წარმართული ჩვენებების ანტიონობისა:

მახსოვს, ჩაღაც დამკრეს ჩემს მხრებს,
მახსოვს ზუა და მახსოვს ვეარო...
ნელარ დამკლავ, ვგონებ ერთბელ
უკვი დამკლავ, როგორც ცხეარო.

და:
მახსოვს, თითქოს შვე და შოვარე
უხილავი სხვიის ბაწარო,
ერთბელ უკვი დავიპაროთ
და დავეჯიოთ ნაწილ-ნაწილ.

უვლადგარი ეს ერთად აღებული ისეთ შთაბეჭდილებას გვიქმნის, თითქოსდა მკონანა შე-

ძლო საყოთარ არაყნობიერში ჩაბედვა, შეიკრძნო გენი, ხაუტუნების მანძილზე აუფილარებელი ქართულის ცნობიერებაში. ეს მომენტი იმდენად მნიშვნელოვანია ლექსისთვის, რომ იგი მის დედანაზრად კი შეიძლება მივიჩნიოთ: ესაა ინტერსპერსია ანუ არაყნობიერში, ე. ი. ჩაბედვა, შეცნობა არაყნობიერისა, განჭვრეტა ადამიანის ფსიქიკის უფიქრეს არესი, იქ, სადაც უველაფერი შემვიადრებოთა, რაც დაჟევა ადამიანს დაბადებიდან, რაც ინსტიქტს ეყოფნის უპირველეს უკვლისა, მგონის მხატვრული ნება წარმოგვისხავს არაყნობიერებაში მთვლემარე რაინდულ სულს, ამ ცნების საფუძველი ვაგებოთ. ჩვენ განსაყოფებულ უფრადლებას ვაკცევთ იმ ფაქტს, რომ ი დ ე ა, უ ნ ე ბ ა ლექსში თვითონ მოქმედებს, როგორც მხატვრული ფორმის, პოეტის სტრუქტურის კომპონენტი. უფრადებაღებია, ანსთან დაკავშირებოთ, ლ. ბრეგვან მიერ გამოთქმული დებულება სტატიაში „რითმა და აზრი“: „პოეტურ ნაწარმოებში ინფორმაცია შეიძლება გადაიყვანოს არა მარტო მინარების საშუალებით, არამედ ინფორმაციის მატარებელი შეიძლება იყოს ფორმის ნებისმიერი ელემენტიც, სხვაგვარად — სტრუქტურის ნებისმიერი კომპონენტიც.“ ვიზიარებთ რა სავსებით ამ აზრს, გვხურს კიდევ უფრო გავაფართოვოთ იგი: სტრუქტურის კომპონენტად, თუკი სტრუქტურის ქვეშ ლექსის პოეტის ვიგულისხმებოთ, ზოგ შემთხვევაში შეიძლება თვით იდეა, აზრი გამოდგოდეს. ანალიზის მიხედვით არჩეულ ლექსში, მაგალითად, მარადიული დამარუნების იდეა სხვა არაფერია ვარდა „გზა“, მხატვრული საშუალება ხილრმისეული იდეისაქენ, ერთ-ერთი საშუალება ამ იდეის რეალიზაციისა ეს იდეა ჩვენ ორიპროვანო აანუხის სახით წარმოვადგება. ერთად მხრით, პოეტო ამტკიცებს აწმუოსს და წარსულის განუყოფლობას, მეორე მხრით, აქცენტო გადაჰქვს ადამიანის მარადიულ ბრძოლაზე აწმუოსს და წარსულის უხარსულო გზაზე, არც ერთია ანალი, ახლადდამოჩენალი იდეა, არც მეორე. ეს სიტყვები ისე არ უნდა ვავიჯოთ, თითქმისდა მათი საწინააღმდეგო, პოეტოული აზრი არ არსებობდეს და ამის გამო არც რაიმე დასაბუთების საკარგობდენ ისინი. დასაველითს ბევრი ფილოსოფოსი და ფილოსოფიურად განწყობილი მხატვრია ამტკიცებს აწმუოსს ერთადერთ რეალურ ღირებულებას. მოქმეადრეს, მაგალითად, სტერა, რომ: „აწმუო და მხოლოდ აწმუო ეყოფნის სინამდვილეში ადამიანს მთელი მისი ცხოვრების მანძილზე“... ზოლო ამ ლექსიდან გამოიღვიანრე ადამიანს ეყოფნის არა მარტო აწმუო და არა მარტო უახლოესი წარსული, არამედ პრეისტორიაც, როგორც მარადიული დამარუნების, იდეა, ისე ექსტრენიც არაყნობიერში

— მხოლოდ და მხოლოდ აღუწია, მინიშნება ფსიქონალიზე და ლექსში ფორმის კომპონენტის ფუნქცია აქვს დაკისრებული; იგი საშუალებას წარმოადგენს მთავარი, ხილრმისეული იდეის უჩვეულო, ორიგინალური ასპექტით დახვეწისათვის, ლექსის ფანასკენელი სტრუქტურით მთავარი განაღებია ხილრმისეული იდეის გაზრება-დაწესტებისათვის:

ვიყოფთ... ისევ ზეცას ვიყოფთ.
ზეცაა თუ მზეცის ტყავი...
რალაც იყო... აღბათ იყო...
იყო, როცა მვე ვიყავო.

და მაინც, უნდა აღინიშნოს, რომ ლექსის ბუნება არ გვაძლევს ჩვენ უფლებას ვიფიქროთ, რომ მისი მთავარი იდეის ამგვარი ახსნა ერთადერთი ახსნა, რომ ის ჩვეულებისამებრ ხელშესახებია, ნათელი და მარტივი. ამ თავისებურებაში სწორად ლექსის ძალაც და „სისულტეც“. იგი მოითხოვს ინტელექტის საგრძნობ დამაზვას, მთავარი იდეა მხოლოდ მინიშნებით აღფრთოვანება ამ ნაწარმოებით. განსაყოფებით გვიჩვენა გავუცნოთ ზოგ შემდეგ მარტივობას: მუხედვად იმისა, რომ ლექსის მთავარი იდეა არ არის ახალი, და ის ინფორმაციის თეორიის თანაჭმად არაფერს ვეუბნება, მას აქვს თავისი, დამოუკიდებელი უკველგვარი ინფორმაციულობისაგან ღირებულება: ლოკი ურჩი ქვეშ მარტობის ღირებულება და ამ ღირებულებას უდაღებს მნიშვნელობა ენიჭება ლექსის ესთეტიკური ღირებულების შექმნაში. დასაბამიდან ცნობილია, რომ მშვენიერია ის, რაც ქვეშარტიკია. ორი მაგალითი საქმარისი უნდა იყოს ამის დასასაბუთებლად. მშვეი დობის იდეა, ხალხთა ძმობის იდეა ჩვენის უკველდღიური უფის განუყოფელი ნაწილია, იმდენად ორგანული ჩვენთვის და ამდენად „ძველი და ნაცნობი“, რომ უკველგვარ ორიგინალობასა და მოულოდნელობით გამოჩვეულ ეფექტზე ღაპარაკი უდამტეია. ეს იდეა თვით ჩვენი ენის სტრუქტურას შეეისხებოდრცა და მისგან განუბრელი ვაბდა. თვითონ მორის ფუნქციონირება არაერთი ბრწყინვალე ლექსი უძღვნა საბჭოთა პეწიის ამ კეთილშობილურ თემს.

ზოგადსაკუობრიო პარაგრესსა და მუშანისხს უპირისპირდება ნიქშეს აღხარება: „ომი უკველთვის იყო დიდებული შორსმჭვრეტელობა უკველი სულისა, რომდელმაც მიაღწია უდიდეს ხილრშესა და თვითმყოფადობას. მისი მკურნალი ძალა ჩვენს კრალბობშიც კი აღწევს“. ცხადია, ამ იდეას არ შეიძლება ჰქონდეს ესთეტიკური ღირებულება, რამეთუ იგი არაქვეშარტიკია და არადაამიანურია.

მორის ფუნქციონლის განხილული ლექსის თავისებურებისა წემოთქმულით არ ამოიწურე.

ბა, მაგრამ ჩვენს წარყვეთში მისი შემოღობი და-
წერალებითა ანალიზი არ ხერხდება. უფრო მი-
ზანშეწონადად მიგვაჩნია უკრადლებას გადატა-
ნა ლექსის ოსოლირებულ ანალიზიდან იმ ურ-
თიერთმიმართებებზე, რომელიც ახასიათებს მას
პოეტის შემოქმედების მილიან კონტექსტში.
მისუბედავად იჩინა, რომ განხილული ლექსის
უმთავრესი აღსებება მისი ორიგინალობაა.
ახალი პოეტური აზრობა, იგი მრავალ-
ნაირად, ადურად და მხატვრულად დაკავში-
რებულია მგონის სხვადასხვა ნაწარმოებებთან.
სწორედ ამ ეკსპერიმენტის არსებობა უმსუბუქებს
მკვლევარს ისეთი როული პოეტური შინაარსის
შქონე ლექსის ანალიზს, როგორცაა „რაღაც
მასხვს“, ვინაიდან ამ ლექსის ანალიზისას,
ერთ-ერთი ურთულესი მომენტი მისი სიღრმე-
სული იდეის ამოცნობა იყო. მივხაროთ ამ
იდეის შემცველ ზოგიერთ ლექსს პოეტის შე-
მოქმედებაში, ჩვენ აღნიშნეთ, რომ პოეტური
ასოციაციების ურთულეს ქსოვილში ავტორი
ქადაგებს წარსულსა და აწმულის და ალექ-
ტიკურ ერთიანობას. ამ ერთიანობის
უდიდეს მნიშვნელობას, ეს პოეტიკა ახატავს
გვხვდება მორის ფოცნიშვილის ლექსში. ვანსა-
კუთარბული პირდაპირობა, საპირისპიროდ
ლექსისა „რაღაც მასხვს“, მისი ფრაგმენტები
გამოხატულია ისეთ ლექსებში, როგორცაა
„აპოკალიფსი“, „გაბზარული ზარი“ და სხვა.
ლექსში „გაბზარული ზარი“ წარსულისა და აწ-
მულის განუყოფლობა მებსიერების სიმბოლური
წარმოსახვით — უადრესად ეფექტურია:

გენს ქვით ზარ ზაჭრილი ისევ
და უძველესი ჭრალობიდან
სისხლივით გდის მებსიერება.

და იქვე:

კაცობობობა,
გაისხრო იქნებ როგორმე, —
როგორ დაიწყო
რაც დაიწყო
როცა დაიწყო.

პოეტის ერთ-ერთი კრებულის წინასიტყვაო-
ბაში კრატეოსი წერს, რომ იქ „ერთი ლექსი
მეორეს ავსებს, თხზავს ზიარ ვაწყოობილე-
ბას...“ ასეთივე ურთიერთდამოკიდებულებას
ვამჩნევთ ჩვენ სხვადასხვა კრებულში შეტანილ
ზოგიერთ ლექსს შორის. ლექსებს „გაბზარული
ზარი“ და „რაღაც მასხვს“ აერთიანებს ზო-
გადსაკაცობრიო მიდგომა წარსულისა და აწმუ-
ლის განუყოფლობის პრობლემისადმი, თუმცა
ეს მხატვრული საშუალებები, ამ იდეის გადმო-
წყვეტილი, საგრძნობლად განსხვავდებიან. კიდევ
უფრო ნათლად და პირდაპირ გადმოცემულია
ეს იდეა ლექსში „მამაშვილური თეორემა და

ისტორიული გზა მისი დამტკიცებელია
აქ საგრძნობ სახეცეცილებას ვინცდის უკვე
სიღრმისეულ დონეზე, აქ ლაპარაკია არა ზო-
გად აწმულისა და წარსულის ერთიანობაზე, არა-
მედ საქართველოს წარსულსა და აწმულის. ამ-
გვარად ზოგადსაკაცობრიო პრობლემა აქ უკვე
ეროვნული რაკურსით არის დანახული, სატი-
ოტელ მოტავს ამ ლექსში მთავარი ადგილი
უჭირავს, ლექსში „რაღაც მასხვს“ ეს იგი ასე
გაშლილად, ასე ფართოდ არ იყო გამოხატული.
და სრულებით არ იყო წარმოდგენილი მასში
მომავლის ცნება. შეადარეთ ამას მომავალზე
გადატანილი აქცენტი „მამაშვილური თეორემა-
ზე...“:

საქართველოს მომავალი
მისივე წარსულისა და აწმულის
წამრავლის ტოლია!

დიდებული აზრია, მომავლის ცნებაც უფროდ
ორიგინალურად არის გამოხატული, ოღონდ ამ-
გვარად წარმოდგენილი მომავალი არ არის სიმ-
ბოლო, ექსპრესიული ტრიაში ამ ტერმინის უკე-
ლაზე უფრო საუკვეთოა გავებით. მომავალ-
ში აქ შეტაფორული შედარებულია ნამრავ-
ლითა, უზოგადეს ცნებასთან, რომელიც
ძნელად არის წარმოსადგენი. ნაკლებად ახსტ-
რაქტულია წარსულსა და აწმულის
ცნებებზე, მაგრამ ესენიც არ წარმოადგენენ იმ-
დენად კონკრეტულ ცნებას, რომ შეიძლება
დაიწინაო, იგრძნოს მათი ნამრავლი
როგორც მხატვრული ფენომენი, ხატი, სიმბო-
ლო. მ. ფოცნიშვილის ლექსში „გაბზარული ზა-
რი“ მოხსენებული, „კრილობიდან გადმოდენი-
ლი მებსიერება“ შესატყვის კონტექსტში უფრო
მდიდარია ასოციაციებით. ვიდრე მომავალი
„წარსულისა და აწმულის ნამრავლის“ სახით გან-
ხილულ ლექსში. და ის, რასაც იხსენებს პოეტი
ლექსში „რაღაც მასხვს“, გაცილებით უფრო
მდიდარია ამ ლექსის მხატვრულ შინაარსზე,
რომელშიაც მოცემულია სიმბოლო „სისხლი —
მებსიერება“.

უკვე აღნიშნა, რომ ლექსს „რაღაც მას-
ხვს“ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.
როდესაც მას ეზოდავთ პოეტური სიტემის
ერთ-ერთ კომპონენტად (ეს სულაც არ ნიშნავს
იმას, თითქოსდა მას არ ჰქონდეს დამოუკიდე-
ბელი ლირებულება). ჩვენ სხვათადად აღვი-
ვათ, მაგალითად, ამ ლექსის იდეის და მხატვ-
რულ შინაარსსაც იმ შემთხვევაში, თუკი შეე-
ხვედით მას ისეთი ლექსის წაკითხვის შემდეგ,
როგორცაა „ჩვენება“. ამ ორ ლექსს უდავოდ
აერთიანებს აწმულისა და წარსულის გაერთიანე-
ბული მხატვრული წარმოდგენა, თუმცა სხვაო-
ბა მათ შორის გაცილებით მეტია. ჭერ კიდევ
სიღრმისეული იდეის დონეზე შეიმჩნევა განს-
ხვავება: „ჩვენებაში“ ლაპარაკია ეროვნულ
წარსულზე, ვ შიარ წინაპართა

ტკივილის გახსენებაზე აწმუო-
ში და აწმუოს გადატანაზე წარ-
სუღლი. პატრიოტული მოტივი აქ ბატონობს
უოველგვარ სხვა მოტივზე, თუმცა კი დაფუძ-
ნებულია წარსულისა და აწმუოს ერთიან ბილ-
ვაზე: ეს იდეა ასეთი მხატვრული ნებითაა გად-
მოკრებული:

წინაპრის კვიღს
თვანგველი და დღდასმული
სათოფურიდან,
როგორც ისარს,
მესვრის წარსული,
დაქროლი ვგლივარ
საქართველოს
უოველ ნაზნართან, —
მე ვინ ვარ, მეგრამ
მეტყვენება,
დარღმა გამზარდა.

ორიგინალურია წინაპრის კვიღის შედარ-
ება წარსულიდან გამოსროლილ ისართან,
ფიციური ტკივილის ზღვიერ ტკივილთან გა-
თანასწოლება. ამ შემთხვევაში საქმე ვაჟებს სმე-
ნითა ფენომენის გადაუვანასთან შეხებით ფერო-
მენში, ლექსისაგან „არაღე მახსოვს“ განსხვავე-
ბით, ჩვენების აღმძვრელი, ფანტაზიის გამღვი-
ვებელი — რეალურია საგანია: ძველი ციხე-სი-
მაგის სათოფური, უცნაურია, უყიდურესად
მოულოდნელი წარსულის გაპროცენებაც:
ახსტრატული წარმოდგენა მშვიდდონსად, მიუ-
ხედავად ამისა, მხატვრული შედარებისა და პერ-
სონიფიკირებული წარსულის დედააზრი აქ უაღ-
რესად გამჭვირვალეა: არ არის ძნელი იმის გა-
გება, რომ მთლიანობაში ტროპებითა და სა-
თოფურით წარმოდგენილი სურათი ნიშნავს
იმას, რომ წარსულის ძველის ხილ-
ვამ გაახსენა პოეტს წინაპარ-
თა სამკვდროსასიცილებლო ბრძო-
ლა შეშინებულ მტერთან და უღ-
რმესი თანაგრძნობის აღუძრა გუ-
ღში. ასევე გამჭვირვალეა სემანტიკურად
ლექსის დანარჩენი ნაწილიც. თანაგრძნობა წი-
ნაპარადში, „გენის“ შეგრძნება გამოხატულია
ამგვარ ვიზუალურ-შეხებით შედარებაში:

სხვათა ტკივილს,
არ უოფილხარ,
სხვათა სხეულის,
ხარ მახვილივით —
ჩემს ნეტებში
გადასხებრეულო.

ქვეს ვარეშეა, რომ სიღრმისეული იდეის გამ-
ჭვირვალეობა არ გამოარჩევს აქ ასოციაციების
ორიგინალობასა და სიმდიდრეს. როგორც ჩანს,
თუთ თემის, სიღრმისეული იდეის არსმა განა-
პირობა მხატვრული შინაარსის თავისებურება

— ერთად, ტროპული და ჩვეულებრივი
როცენების მეტნაკლები გამჭვირვალეობა.
წარსული და აწმუო. არაფერია იმაზე ნათე-
ლი, რომ ინტელექტის ფუფუნში ვეველა უშუა-
ლად მოხვედრილი საგანი (ცნება) დაკავშირ-
ბულია კონკრეტულ აწმუოსთან. წარსული
„დაარ არის“ აქ, მომავალი კი „ქერ არ მოსუ-
ლა“: არც ერთი, არც მეორე არ უნდა ეყოფე-
ნოდეს მის კონკრეტულ რეალობას, რაზეთ
გახსნილია წმინდა ლოგიკურ ახსტრატუიებში.
და მაინც ეს ცნება, რომელსაც ჩვენ ვეძახით
„ებლა“-ს არაფერია, გარდა მარადიულად მიწ-
დინარე საზღვრისა, წარსულს რომ გამოუფეს
მომავლისაგან. შეუძლებელია ამ საზღვრის აღ-
ქმა იმის გარეშე, რასაც იგი უფეს: ის მხო-
ლოდ გაუფეს აქტში არსებობს. ასეთია, მიახ-
ლოებით, კასირრას ანტირპრეტაცია ამ ურ-
თიერთმიმართებისა, რომელიც ახასიათებს
აწმუოს, წარსულსა და მომავალს. ეს მსჯელობა
ესმიანება შორის ფოცხიშვილის ლექსების ერთ-
რიგში გამოხატულ იდეას. მგოსანი, ისევე რო-
გორც ფილოსოფოსი, ნათლად შედეას და მწვა-
ვიდ შეიგრძნობს აწმუოს მარადიულ დინებას
წარსულში და მომავლისა — აწმუოში, მხოლოდ
მგოსანი ამ იდეას ენობრივი ხატებით გადმოგ-
ვეებს. კასირრას მსჯელობის კითხვისას ჩვენ
ვერავტრის „ვებედავთ“, მხოლოდ ვაზროცნებთ
ახსტრატული ცნებებით. პოეტის აზრი კი უზ-
ვად ვეთავაზობს ხატების რიგებს. მისი გონება
არაერთხელ უბრუნდება ამ მარადიულ პრაბლე-
მას, ჩვენ ვხედებით მას სხვადასხვა თემისადმი
მიძღვნილ ლექსში უოველთვის ახალი, ორიგ-
ინალური კუთხით მოცემულს. ასეთი კუთხითაა
იგი წარმოდგენილი ლექსში „შენ ხარ ვენახი“,
წარმის ამ საუცხოო აპოლოგიაში, ამ ხიტუვის
წმინდა, ეტომოლოგიური გაგებით, წარსულისა
და აწმუოს ერთიანობა წარმოდგენილია შედე-
გი სახით:

მიწვევს, მეწვეა
მიხმობს, მეძახის,
ხან ტანაწურთან,
ხან წინანდალთან, —
ხმა შორს წასულთა,
ხმა წინაპართა...
შენ ხარ ვენახი!
შენ ხარ ვენახი!

სათორში ჩაქსოვილი ბიბლიური ასოციაცია,
არაერთხელ გამოვინებული ლექსში, შრომის
არსს რაღაც დიად, ამაღლებულ მნიშვნელობას
ანუქებს, ატყვევებს მკითხველს თავისი უჩვეუ-
ლობით, არღვევს ჩვენს ჩვეულებრივ წარმოდ-
გენებს ამ იდეის პოეტური გამოხატვის შესა-
ღებლობებზე. ბიბლიური მოტივი აწმუოებს
პოეტური გამოხატულების ექსპრესიულობას.
ეშოცა თითქოსდა რელიგიური ექსტაზის პრი-
ზმაში ახსებდა, თუმცა მისი რეალური გამოშფ-

ვეტი მიწზე, ჩასაკვრაველია, ქართველი გლეხის ზეროიული შრომა:

მუხლზე ვეცემი, —
ლოცვა მაკალო,
თქვენ გუნაკალოთ,
ზუგებო, ღმერთებო.

შეოცე საუყუნის ინგლისელი მწერალი და მცნიერი ოლდოს ჰაქსლი, ერთი მხრივ, მეცნიერული და, მეორე მხრივ, მხატვრული აზრის ძირითად განმსახვავებელ ნიშნად თვლიდა პირველისათვის გამონათქვამის თვისებას უკონსტრუქციულ ნათელი და ერთმნიშვნელობიანი, მუდმივობის — ზედმეცნიერ მრავალმნიშვნელოვანი, მდიდარი ქაჩაგმული მარშონით, ასოციაციების ობერტონებითა და კეთილშობიანი ნაზვარტონებით. ამიტომ არის, რომ მხატვრული სიტყვის ნიჭიერი ცდილობს გამოხატოს სიტყვებში ის, რისა გამოთქმისათვისაც სიტყვები არასოდეს არიან მზად. მხოლოდ მათი არაწვეულებრივი შემაგებების შედეგად ხდება შესაძლებელი სუბიექტური გამოცდილების გამოხატვა მთელი თავისი სინტაქსით, მრავალსაბეჭტოანი სიმდიდრითა და განუყოფელი უნიკალითით. ასეთია ოლდოს ჰაქსლის მოსაზრება, მაგრამ იგი არაფერს ამბობს იმის თაობაზე, რომ უნიკალური განცდებისა და გამოცდილების ამგვარი გამოხატვის გზა სახიფათოა გზაა. ეს გზა ჩვენ ისეთ დაქვილულ თოკზე მოარული აკრობატის გზას ეკავნება, რომელიც მოძრაობს თოკს ქვეშ ჩვეულებისამებრ დაქვილული დაძვრული ბადის გარეშე. ზედმეტი მოძრაობა უდაბრესად სახიფათოა, შეიძლება ითქვას, უდაბურია. ასეთია მკონისთვის მეტაფორებისა და სიმბოლოების სპირაზე, რამეთუ იგი სწორად ნიღბავს უფერულობასა და სიღრმისეულ ამგვარი სირთულე შეიძლება დაკავშირებული უკონსტრუქციული აქონანთან, უთავბოლო აზროვნებასთან. შემოქმედებითი ენერჯის გამოყენებასთან. მორის ფოცნიშვილი არ ერიდება ამ თოკზე გაუღას, რამეთუ რთული, ტროპული აზროვნება გულისხმობს, მეთოდების გამოყენებას მხატვრული ნაწარმოების თანაბრობად. ე. ი. პოეტს მკითხველი თავის სამუაროში შემაჯავს, აძლევს მას დანახვის საგნები და მოვლენები შემოქმედის თვალთ.

არაფ, აივორ ჩინარდის თავის წიგნში „პრაქტიკული კრიტიკა“ წერს, რომ ზოგიერთი სიტუაციის შემთხვევაში, თუ მეტაფორით გამოწვეული სემანტიკური განმარტება იხდის ძალით მოქმედებს ჩვენს ანტილექტურ, რომელსაც კოეფიციენტს ვერაფერი წარმოქმნის. ადვილია ამ ძალის იდუმალ არსზე მსჯელობა, ლაპარაკი სიტუაციის ამოცნობა მაგიაზე, მაგრამ, ვერუბნება ა. ჩინარდის, დროს ვაივოთ, რომ

ამ ძალის შესწავლა შესაძლებელია და რომ მის ამოსახსენლად კრიტიკას სჭირდება მეტი დეტალური ანალიზი და ნაულები პოეტური ნაწარმა. ეს დებულება პრაქტიკულად არის განხორციელებული ა. ჩინარდის შრომებში, სადაც მეცნიერი ცდილობს და საკმაოდ შედეგანადაც უკველავარი პოეტური გამონათქვამის ევლასათვის განსაჯები ჩვეულებრივი სალაპარაკო ენით გამოთქმას, ავტორის აზრის გამოხატვას მეტაფორებით მდიდარ გამონათქვამებში, წყლისულის გადაყვანას ზუსტის, ცხადის, ნათელის დონეზე, ეს, ძირითადად, გამართლებული შეთხვევაა. პოეტური გამონათქვამის ანალიტიკური გამოცდების პროცესში, იგი გამოყენებულ იქნა ჩვენ ეტიუდშიც. მაგრამ ეს შეთხვევა არ შეიძლება ჩათვალოს კრიტიკის უნივერსალურ ნაკადად. გვიხსენოს, ამასთან დაკავშირებით, მორის ფოცნიშვილის ლექსი „დასაზნება“:

გზნებად ვადამწარა
წუდომის ოდენა,
სიტყვა პატარაა,
სედა დღია,
ბედი მდინარეა,
რწმუნა ხილია,
ხილზე ირმებივით
წლები მიღიან,
სიცილილს სანადირო,
თოფი კვიტია, —
ტყუა პატარა,
გულს დიდია.

თუკი უფულებებელეყოფთ ამ ლექსის პოეტური ხატებით გამოწვეულ ასოციაციებს და მიხვევებით სტრაქონების ლოგიკურ ინფორმაციას მოცნობას, მაშინ შეგვეძლება ვთქვათ, რომ პ ა ტ ა რ ა ს ი ტ ვ ე ა — ა ქ ე ნ ის ექსპრესიულობის პოეტუციალია, დ ი დ ა ს ე ვ ე დ ა — ე მოციებისა და აზრის უნაპირობაა, რომელიც სიტყვაში არ ეტყვა, ბ ე დ ი მ დ ი ნ ა რ ე — ცხოვრებაა, რ წ მ ე ნ ა — ხ ი ლ ი კ ი ს „მორალური კანონი ჩვენს შგნით“, რომელიც შესაძლებლობას გვაძლევს გაერკვეთ რაღაცობის უსასრულობაში; თითოეული პოეტური ხატი, ნებისმიერი სიტუაციის შემთხვევაში, ამ ლექსში შეიძლება „ითარგმნოს“ ევლასათვის განსაჯებ, ერთმნიშვნელობიან, ჩვეულებრივ სალაპარაკო ენაზე. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ჩვენ ისეთი გრძნობა გვექმნება, რომ ლექსში ნათქვამია რაღაც გაცილებით უფრო ღრმა და მნიშვნელოვანი, რაღაც ისეთი, რაც ვერც ჩვენ გამოვთქვით და რაც ფორმალურად, სიტყვებით თითქოს არც ლექსშია გამოხატული, რასაც პოეტი გვეუბნება უსიტყვოდ, მთელი თავისი ჩანაფიქრით, მთელი მხატვრული კონცეპციით.

ლალი ავალიანი

ცხოვრების გრძელ ბილიკვა

ზოგი მწერალი დებიუტითვე მიიპყრობს უკრადლებას, მიიპყრობს დამახებრებულად: სიახლით, მოლოდინელობის ეფექტით, მხატვრული ძალმოსილებით. ასეც ხდება — „წარმატებული“ დებიუტი თვით ავტორის ბეჭითი შეცადინეობით მიიღწევა. შემთხვევითობასაც თავისი ვაიკვს. ზოგჯერ კრიტიკის რეაქციას (დადებითს ან უარყოფითს) მწერლის პირველი თხზულებების მიმართ დროის გამოცდისათვის ვერ გაუფლია: ერთ დროს განდადებული ცალმოსანი დამცხარა და შინავლებულა უცხად ახრიალებული ხმელ შეშასავით. ზოგი მწერლას დებიუტს კი გაუშართლებულა, გულგრილი დუმლით შეხვედრან.

სიტყვა გამიგრძელდა, მაგრამ ამქერად ისეთ მწერალზე ვაპირებ საუბარს, რომლის პირველ მოთხრობებს წილად არ ხედომა სთანადო დაუხებმა. ის კი არა და, უკვე „დაწმენდილი“, მშვენიერი მოთხრობების ავტორიც კი კრიტიკოსთა უზრავლესობას შეუშინეველი (ანდა გაუგებარი) დარჩა. მაგრამ ეს წინათ იყო, იმ ახლო წარსულში, თამაზ ბიბილურს თითქმის „ლოკალურ“ მწერლად რომ მიიჩნევიდნენ. ახლა, როცა იგი აღიარებული პროზაიკოსი, სიინტერესო ფსიქოლოგიური რომანისა და პრემიით აღნიშნული ვრცელი მოთხრობის ავტორია, მისი „პარველდამოჩენის“ როლს, რა თქმა უნდა, ვერავინ დაიჩემებს.

უფარულად ჩავდრამა დებიუტმა მწერალი გულისგულში აღბათ შეაცხუნა, მაგრამ არ შეუშუოთება. კრიტიკის დროებით გულგრილობას და უნდობლობას მისი შემოქმედებისათვის, საბედნიეროდ, არაფერი დაუშავებია. თამაზ ბიბილურა აუჩქარებლად, შეუპოვრად, დინჯად მიხვევობდა თავისი შემოქმედებითი გზის სიარალს, სანამ, მისი ვიორებისა არ იყო, „ქედს არ მოქცა თავზე“ — სანამ შემოქმედებითი სიშეწილის თხემს არ მიატანა ამის საუყურებსო

დახტურია მწერლის ახლა კრებული „მოთარის შეილი“ (გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1981), რომელშიც, რჩეულ მოთხრობათა გარდა, შეტანილია რომანი „თამი კათხელისა“.

ამქერად ერთი თანრით შემოვიფარგლები და შევეცდები წარმოვარინო თამაზ ბიბილურას — თანამედროვე ქართული მოთხრობის ოსტატის — საშუარო, პირველი პროზაული ჩანახატები. დან ეიდრე „ჩავილამდე“.

თამაზ ბიბილურა ფურნალისტი და კრიტიკულ-პუბლიცისტური წერილების ავტორი ვახლდით, მაგრამ სიტუეეაქმულ მწერლობაში მისი განაცხადი მოლოდინელი არ ეოფილა. მისი პირველი მოთხრობები, რომელნიც აღარ დაბეჭდილა განშეორებით, 1978 წელს გამოქვეყნდა. პირველ წიგნში „ჩქარა“ (1978 წელი), რომელშიც ძირითადად ნარკვევები და წერალები იყო წარმოდგენილი, ავტორმა, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, მკითხველს შესთავაზა „საქაშნიკო პატარა მინიატურებიც, საქართველოს გზებსა და ბილიკებზე, სოფლებსა და ქალაქებში ხეტიალის დროს წამოკრეფილი“. კონკრეტულ, ნამდვილ ამბებზე აგებულ ამ მინიატურებს ფურნალისტი გულური მქონდა. ფურნალისტი აქ ქერ კიდევ სჯაბინდა ბელეტრისტს („შედი“, „სიტყვები“, „უაუაო“, „ცის გახსნა“, „ვეფხისტყაოსანი“); მხოლოდ რამდენიმე ჩანახატი („ეზო“, „ბაქანი“, „ფოთოლი“, „ვენახიდან სახლამდე“, „მკათათვე“), თუნდაც თითო-ორილა მოხდენილი ფრაზით, მაინც მიგვანაშნებდა თვითმყოფ შემოქმედს.

პირადად შე შეხამუშება მინიატურათა გამამთლიანებელი სათურაი — „სანადირევი“, რაც ანალოგიათა დამებნის საშუალებასაც იძლევა.

თამაზ ბიბილურმა შემდეგში ჩინებულ მხატვრული ადლო გამოავლინა, როცა მოთხრობების პირველ წიგნში („ნიღაბი“, 1978 წელი) შემოსხნებულ თხზულებათაგან ერთადერთი

და საუკეთესო — „დამწვიდობება“ — შეიტა-
ნა.

მწერალს (თუმცა, შესაძლოა, ეს მისი შემოქ-
მედების განვლილი ეტაპი იყოს) საოცრად
ენარჩევა უყოფითი ჩანახატები, ერთ-ერთი ამა-
თავანია „დამწვიდობება“.

„დამწვიდობება“ სოფლის ავტობუსში შემთ-
ხვევით დამგზავრებულ დედაბრძისა და ბერია-
კეის დიალოგზეა აგებული. ავტორს თითქმის
უწყველად გადმოუღია სინამდვილის პატარა
„ნაგლეჩი“; ამ ილუზიას კმნის დიალოგის ბუ-
ნებრიობა და სისადავე. ასევე „ბოლოკეთილ-
შეი“. მოკვდილების ფონი ორივეგან სოფლის
მორატარებ ავტობუსისა, ადგილი, სადაც მწერლის
ფხიზელი თავი აღიქვამს და წარმოაჩენს მრავ-
ალ მსიათხა თუ სახეს უაღრესად „ეკონომი-
ური“ ბერებში. ორივე მინიატიურას მშვე-
ლავს კეთილი, უწყინარი იუმორი.

მინიატურის ფორმა მწერალს მხოლოდ „უწყ-
ინარი“ სიუჟეტებისათვის როდი მიუხადავებ-
ია. „ცხენი“ ბოროტ კაცზეა დაწერილი. სო-
ფელს ეშინია ქურდისა და ბოროტის. ბიჭ-
გაკოვლია, ორ მილიციელს შორის ზის, მაინც
ეშინათ მისი. მხოლოდ ერთმა, ცალი ფეხით
სამარტში მდგარმა ბერაკაცმა გაბედა პირში
მიგხალა ქურდისათვის მისი სიავე, მაგრამ პა-
სუსდა შექარა მიადო. შეცხებულმა ბერაკა-
ცმა ლაჩარი თანსოფელელის მხარდაჭერა კი
ვერ პოვა. მარტოსული მოხუცი დამფრთხალი
(თუ გულგრილი) ბრბოს ფონზე სულისშემძე-
რელად გამოიფურება.

თამაზ ბიბილურის პიროვნის ეანობრია დი-
ფერენციაცია, საქმელისა და ალბათ, ზეტმე-
ტიკი. ავტორს ჩანაფიქრი სთავაზობს ფორმას,
იგი არ იზღუდება ეანობრია ატარებით.
მინიატიურას ესკიზი ცვლის, პატარა მოთხრო-
ბას თუ ეტრუფს — ურცელი მოთხრობა. არც-
ხელი კი ის არის, რომ მწერალი მცირე ზომის
პროზული ეანობრის ოსტატია. ეს ჩანს პატარა
მოთხრობა „ვენახი“სა, სადაც ეტრინათს ერ-
წყმის ლაღი იუმორი და მარტივი პედონიზმი.
ვაზის უშურველი მოამავე „ვენახის“ გმირი,
ვეშაის ძაღლის მფლობელი გოგია. იგი ისეა შე-
ნივთებული მიწასთან, ისე უფუხანად იღებს
ბუნების ვანაწილს, რომ მკითხველს არ ეჩო-
თარება მისი ბუმბობანარევი, აკვატბული
ფრანა, მოთხრობაში რეფერენიით რამდენჯერ-
მე რომ შეორდება: „რავი, ზვალამდე აქნება
კვებობა...“

პატარა შედევრია თამაზ ბიბილურის „მუდ-
როზე“. მუდროზე — ერთ ცაქქნა შინან ად-
გალზე დაუწყებულა მთელი სოფლის სიბარუ-
ლი თუ სატკავარი, სიბრძნე თუ სიავე, კირი
თუ შარი...

გრძელი წამთრით გაბერებულ, მარტის მზეს
მიფიცებულ თანახოფელელთა უფუხ-ცხოვრე-
ბა გადმოცემულია პოლიფონიურ დიალოგში,
სადაც უფელას თავისი „თემა“ აქვს. თითოეუ-

ლი თანამოსაუბრე აქ ე წ „სიტუაციის
ბიტი“ არის დახსიათებული.

მოსაუბრეთა თითქმისა გულგრილი დიალო-
გის ერთ-ერთი მთავარი საგანი „ცას ამოწე-
ბეზული“ მართის სიკვდილ-სიცოცხლეა ეს
შტრიხი მწერალს სტირდება საერთოდ სიკვდილ-
სიცოცხლეზე ჩანაფიქრებლად იგი უფროდ
შორს სცილდება თითქმის ფორტკარფული
სიზუსტის ფიქსირებულ უფით სურათებს და
შკოთხველისაგან უკვე ვანსკას, გაზრტებს, საღ-
რმეში წვდომას ითხოვს.

დახვეწილი, დიდი ემოციური ზეგაღენის
შქონე „მუდროზე“ ნიკო ღორთქიფანძის შე-
დევრებს მაგონებს ბუნებრივია, აქ მიბაძვა არ
მიგულხნისა. წინამორბედთა (ან თანამედრო-
ვეთა) ზეგაღენისაგან სრულიად თავისუფალი
სხვა ვინ უფელა, თამაზ ბიბილური რომ იყოს,
მაგრამ მის საუკეთესო მოთხრობებში რომელი-
მე მწერლის აუგად სახსენებელი მიბაძვის კვა-
ლი არ ჩანს.

გავიხსენოთ ის ფაქტი, რომ მწერლის უფი-
თი ჩანახატების ფონი კახეთია. აქ თამაზ ბიბი-
ლურს ხომ მშვენიერი წინამორბედი ჰყავს
რევეზ იანნიშვილის სახით იქმნებოდა მიხაფი-
ხა ამ გავლენის „საშინრობა“. საბედნიეროდ,
თამაზ ბიბილურს ხედვის განსხვავებული კუთ-
ვე, წერის ასევე განსხვავებული, თვითმყოფი
მანერა აღმოაჩნდა.

მიბაძვისა რა მოგახსენოთ და, თამაზ ბიბი-
ლურს, ჩემი აზრით, უფოოდ ჰყავს დიდი მას-
წავლებელი — „ნატურის ბის“ ავტორი ვიორ-
გი ლეონიძე. აქ ხილულ, უფელასთვის აწკარა,
ზედაპირულ გაუღენსა როდია ლაპარაკი. პირო-
ვნის პოეტურობა, მკვადრად შეტრული ფრანა,
განსაკუთრებული ანტერესი თვანჯარა ქართუ-
ლისადაში, „მუხლადი, ბედაური“ სიტუებისადა-
ში — აი, რა აუთვისებია მწერალს დიდოსტა-
ტისაგან, აქვე გავიხსენოთ, რომ მან თავის
დროზე მშვენიერა წერილი უღღმა გიორგი
ლერიონის სტვენას — „დიდი ნატურის ბი“.

თამაზ ბიბილურას უფელა ღირსსაყნობი მო-
თხრობის დახსიათება ერთი საფურხანლო წერი-
ლის ფარგლებში, რა თქმა უნდა, არ მოხერ-
დება. იმუდებელი ვარ მხოლოდ რამდენიმე
მთავანი წარმოგადგანოთ შეტ-ნაქელა სისრუ-
ლით, ზეგაღენთა კი — ორობდე შტრიხით.

მიტოვებული სოფლას თემით ბევრი ჩემი
თანამედროვე პოეტი თუ პროზაიკოსი დანტე-
რტებულა. უკველი მთავანი თავისი სამრტელ-
დან რტავს: ამ მწკავე სატკავარს თავისი მზა-
ტურული გამოღლაქმის შესამაძისად აშუტებს.
ამ მხრე გამოჩაღლის ირც თამაზ ბიბილურა.
მოთხრობა „ნისლაური“ იმის ნიშნულად მესახე-
ბა, თუ როგორი პარტელქმნილა მშვენიებით შე-
იძლენა წარმოჩნდეს ნაყნობი თქმა (ამ თემით
ბიბილური-მუბლიცსტიკე დანტერტება უფ-
რო მოგვიანებით, გავიხსენოთ მისი „ელღემა
ქერტ-ქალქზე“).

ჩანაფიქრის მოხარებით გამოცემა, თავშეკავებულ „ლიბერტურ“ თხრობაში ჩაბუდებული ტრაგედიაში, ორკომლიანი შთაინი სოფლის (და ზოგილი ხეობის) ერთადერთი ახალგაზრდა ბიანდრის, ურმა დიონისეს შესავალი „ულმერ-სოდ დამაზი“ ბავშვს ღრმად პოეტური ხაზი — ანთია „ნიხლაური“. მოთხრობის ფინალი ხაქმარტველოს ასობით მატკელებულა ფუძის, ამოგდებული ფესვების რტკეფიმიეთ ეღერს:

„ქინჰარტველული ეწოებო, მონგრეული უორე, უჯარფანჯარა ხაზლები, უჯარტოც კავი-ბი, ჩატეფილი საუვაე, ბალახიანი მაკი.

სოფელში არ ეფედენენ ქალღებო, არ უიოდა მამალი.

...მტკელებული სოფელი სახაფლავს ჰგავს და იქ ხმაბალად ღაპარაკი არ შეიძლება“.

ამ სტრიქონების შემდეგ ისევ მომხილება თამაზ ზიბილურის კიდევ ერთი დიდი მანჭველებლის — ნიკო დორთქილანისის მოხსენება.

თამაზ ზიბილურის მრწამსსა და მხატვრული მანერის გარკვევისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს მოთხრობა „ნიღაბს“ (შეწერლის მოთხრობათა პირველი კრებულსაც ზომ „ნიღაბი“ ეწოდა). სათანადო ანალიზის დატკარათა აქვს მის ეპიგრამს. პლატონის სიტყვები იმის თაობაზე, რომ „დიდი ტრაგედია პოეტი დიდი კომიკოსაც უნდა იყოს უფოოდ“, მოთხრობის მთავარი პერსონაჟის თედოს სულიერ ხაშუარის გვიხსნის.

ავტორს მოთხრობა თეატრალური სანახაობისათვის დაუფლოცებია:

„... წარმოდგენა იწუება! — დიამბა თედომ და ფარდის ღრიკოდან თავი გამოუღა ახშორდა დოლი. აუფეფდენენ ხალაშურები. ცოცერების გზოელ ბალიჭე დედაშობალა. გამოტანტალდა ცტროღენა თედო. ვიღაცამ ხელი სტაცა და სარტყინელი დაუფარა. ვიღაცამ ტრელი პერანგი გადასცა. ვიღაცამ ქული დამხურა... თედო ეაცად აქცა“ — ანე იწუება მოთხრობა.

თედო პერანგსა და ნაცარტკეიას ნაწავია (ცოლი ნაცარტკეიას შვილთაშვილის შვილს ეძახის). შემოხობს ეგერტიგად გულს ვერ უღებებს, სასაგებოდ ტოლი არა ჰუფს მოღებენში, ჩონჭურის დაცკარში, ხაღის გართობასა და მანუელსიტუვაობაში. თედოს, როგორც ნამდვილ მხაზიობს, მათურებელი სტარდება: „თედოს თავისი თეატრი მქონდა, მის აცხაბა გონებაში საყუარარი საფეტტება ითხებოდა, დანატული სოფლის ნაცვლად მის წარმოდგენაში ნამდვილი სოფელი მოწაწილეობდა, მუფიას ტეის ნაცვლად — ნამდვილი ტეე, ქაღალდის მთვარის ნაცვლად — ნამდვილი მთვარე, ნამდვილი მზის ცხრათვალა შუჭე თვალისმომქრელად ეღვარებდა პატარა კარ-მიდამო და თეშეეროდმა მათურებლებმა სიცილიც გულიანი იყოღენენ და ტირილიც“.

უველასათვის საუვარელ, გულკეთილ, მუდამ

გართობაზე თვალდაჭერილ კაცს ერთმანეთს რაქმნის ცოლის უფეარი სიყვადე

თედომ ისე ვაღია წუთისოფელი, არაფერზე უღარდა, არც საბერეზე დაფიქრებულა და არც სიყვადელზე. იგი სრულიად „მოუმზადებელი“ აღმოჩნდა ცოლის სიყვადლისათვის, რომელაც გულისგულში სათუთი, ღრმა გრძნობით უუვარდა.

შეწარალი დამაჭრებლად გვიჩვენებს ადამიანის რთულ, ზოგჯერ წინააღმდეგობრივ, გაორებულ ბუნებას, გვიჩვენებს თედოს — ხასათით ნამდვილი სანგვინაის — ფერისცვალებას — იმას, თუ როგორ აქცია მზარული, თითქოსდა უღარდელი კაცო უბედურებამ მელანქოლიკად. ის, რაც მისი ნაშეული საზე ეგონათ, ნიღაბი აღმოჩნდა, სიხარულშიც და წუხილშიც თედო ღრმა გრძნობას აშეღაცნებს. იგი თანაბრად „ნიჭიერია“ ორივე ამბულაში — კომედიასა და ტრაგიკულში, და მწერალიც შესაშური ოსტატობით ძერწავს მის თითქოს ორხაზიან, მაგრამ უაქტობრივად მკვიდრად შეკრულ, მთლიან სხებს.

მზარული ნიღაბს მიღმა არ ჩანს თედოს ნამდვილი გრძნობები. ვაუხსენით, როგორ ეცეოდა იგი ცოლს, რომელსაც „უველაფერს მოთმინება შეეძლო, უველაფერის უხმანროდ ატანა“, რომელმაც თედოს დაფეტილი ეწოკარი თვალში გამოახედა, ხუთი შვილი გააჩინა და დიდი შრომითა და გარკით „სათვალავში ჩასაღვლები“ ოჯახი შექმნა.

თედო მუდამდღე დაცინოდა ცოლს (ბოროტად ეი არა, ისე, ენის მოსაქავებლად და შეზობლების გახართობად), მის ჩივილსა და უვედრებას უურხავ არ ათხოვებდა (თუცა, „უურხს ეი უჯებდა — ცოლის უველა სიტყვას სიმინდას მარცვლემებით ენკავდა, მაგრამ პასულს არა სცემდა“); დუპატიუებელ სტუმრებს მიხგრიდა და თუკი ცოლი სათანადოდ არ დაუხვედებოდა მათ, ქავრს იმით იურდა, რომ სოფელს მჭუნეარე საზით ჩამოუღელიდა და ბაბაღი „სიკვადილის“ აზავს მოაფენდა.

როცა ბაბულე მართლაც გახდა უბედური შემოხვევის სხვერპლი, თედოს ოინაზობას შეჩვეულმა სოფელმა, „იმ ცრუ ბავის არაყისა არ იურს“, არ დაიჭრა ბაბულეს სიყვადილი. მხოლოდ შერედა მიხდენენ, რომ უჩვეულად დაფიქრებულნი და თავის საღარდებელში დაწოქმული თედო არა სტყუოდა.

შეზობლებს უველას ზელის გამანართავი და ღვთისნიერი ბაბულე ქალანაც დაენანათ, მაგრამ შიანც „საწყალი ბაბულეს დამარტვის დღეს ისე ელოდენენ, როგორც სულწასული მათურებელი ელის ზოღზე ფარდის ახდას კომედის თეატრში“.

მათი მოლოდინი ამაო იყო. ბაბულესა და თედოს ერთმანეთთან უმჭრბ შვილებს დედის საფლავთან თავი შიანცდამიანც არ შეურცხვენით, თედოს ზომ ეღარაჯინ სცნობდა: სხვისი

ქირი, ღობეს ჩხირიო — ესღა უთქვამს რამდენჯერმე და მეზობლების წუგეშისა თუ გამხრევებისათვის უფრო არ უთხოვებია.

თედოს „ორიოდე დღის მკაცრმა დუმილმა“ სოფელი შეეკრათო. მეზობლების მორიდება კიდევ უფრო გასუსტდებოდა, როცა თედომ ბაბაღლის დაჯრდვას შერბე დღევანდელ კუბო გამოითალა, საბოლოოდ გამოეხოცა შეყუბოვის ხედობას, სახლ-ქარი მიატოვა და მიველეომა დაიწყო.

„თედო ბედნიერი მარტო მამინ აყო, როცა ხალხში ტრიალებოდა, სიტყვას გადააგებოდა და პასუხს დაიბრუნებოდა“. უნდა ვიგუფიხსნოთ, რომ სოფლისაგან განდგომამ გადარჩავს თედოს სევდა-ვაება, რადგან მას დიდხანს აღარ უცოცხლია. ბაბაღლე შემოდგომის მიწურულს მიიყვალა, თედო კი გაზაფხულზე, როცა აღაზნის ველზე „თეთრად ვადამენტილიყუნენტევილები, ვარდისფრად ღუოდენენ ატმის ყვავილები...“

მაწაზე განართხულ, თვალბეღია დარჩენილ თედოს მის ვარშემო თავშეუბრელი ხალხი მაინც იმედოვნად შეტყუვებოდა: „უქრობდნენ, აი, ეხლა წამოხტებოდა კვამატი თედო და გულს გაგვინებოდა“.

ავტორი მეტად ეფექტურად ამთავრებს მოთხრობას, ფინალი თანასოფელითა შიშნარევი შექაზილებისაგან შედგება, რომელთაც ავტორგინებს თედოს დეიდაშვილის ქაჯახს — „ქორავთო წამოსულა, მიწისფერ თაღში გახვეული დედაკაცი“ — რბაღია:

- „ქერ ერთმა გახვდა, მერე ყველანი ახვედნენ — თედო, არ გესმის, თედო!
- ახა, წამოდექ, კაცო!
- მაშ, ეგერ ოინაზად უნდა დაბერდექ?
- მაშ, მახრობაში უნდა ამოგზდეს სული?
- არ გუფურება, კაცო!
- მიდო, ერთი შაქანჯარათო!
- როგორ არცა ეციწებო!
- შვალეხი გეტებენ, თედო!
- კარგო, ბო, ვიცინეთ და გუფოჯა!
- ქვეყანა შენ დასანახად გამოტენილა, თედო!
- კაცო, თედო!
- არ გუფურება დეიჭერათო?..
- დიდება შენდა, ღმერთო!
- თედო!
- თედო!

ქაჯახმ ყველანი გაჩუმა: — მაიშვით, თვალბი დავუბუჭო...“
ქალბონის შეგონება იმის შესახებ, რომ კარგი ტრაგედიის კარგი კომიკოსიც უნდა იყოს, არა მარტო „ნიღბის“ გმირზე, არამედ მის ავტორზეც ურყველდება. ტრაგედიისა და კომიკურის ოსტატური მონაცვლებების ერთ-ერთი მკაფიო მაგალითი, მწერლის სხვა თხზულებებთან ერთად, შემოხსენებული მოთხრობაც არის.

ტრადიციულ, შეურყვენელ ქართულ საზოგადოებრივ სიწმინდეს სქენს დამოუკიდებელი სადღეგრძელო — „ყველაწმინდა“.

თუ საზოგადოებრივ არ მოეჩვენება მკითხველს ასეთი პარალელი — მოთხრობა „ყველაწმინდა“ გვიჩვენავს დავას თამაშ ბიბლიურის მოთხრობების.

„ყველაწმინდა“ სამ, თითქოსდა დამოუკიდებელ ეპიზოდს აერთიანებს. მოთხრობის ეპიგრაფი („ნუ მამბრალბ, შეილო, მწუხარებხასა, რამეთუ ბუნებით თანადაც ყოველსა სულსა მწუხარება განშორებისათვის ზორცათსა და დატყუებისათვის ჰაერისა და ნათლისა და წასვლისათვის უცხოებად, სადა — იგი არა ვიცო, თუ ვითარსა იწროებხასა მივალთ“ — „ნიბრძნე ბღაძეარისა“) თანხრად ებება სამივე ეპიზოდს. „მენახირის საყვდილი“ თინაის ქმრის აღსრულებას ვადმოსცემს. „ტაბლანი“ — ღვინოს ქურდისა და ნათლიდედას ურთიერთობა საბოლოოდ სახელწოდებულ გაშლილ აღაღლ სუფრასთან მოწესრიგდება: „ნათლიდედას“ ფინალი თინაის ამა სოფლიდან წასვლას გვიხატებს.

შემოთქმულმა სევდიანი მოთხრობის მოლოდინი უნდა აღვიძრას, ეპიგრაფის ვალაღება სულისა და ზორცის განშორებისა გამო, თვით გმირების — თინაისა და თაყას სიყვდილის პერაპეტების ვადმოსცემა — ამ ცნცხალი იუმორით, მხნეობით აღსავსე მოთხრობას ერთგვარ თაღლ შეფერვილობას კი სქენს, მაგრამ „ყველაწმინდა“ მაინც სულის გაუტეხლობის, სიკოცხლის, სიყვინის წეობის გამოხატულებად აღიქმება.

მოთხრობაში მზიან-ჩრდილიანი საწუთროს უფრო მზიური მხარეა გამოკვეთილი, ვიდრე ჩრდილიანი. ადამიანი უნდა მოჩილებდეს ბუნების ბრძნულ კანონზომიერებას, საყვდილი გარდუვალობა და კაცის ისღა დარჩენია სტოიკურად დაუხვედეს მას.

მოთხრობის სული და გული ნათლიდედას სახეა, მოთხრობის ღერძი მისივე თავგადასავალია უმაწვილქალობიდან ვიდრე აღსასრულამდე.

ბანალურობის საფრთხესაც რომ ვერ ავცდენ, მაინც უნდა გავიხსენო ნიკო ლორთქიფანიძის თავსაფრიალი დედაკაცი, რევაზ ინანიშვილის ძველი ქართველი ქალები, მათი დიდი წინაპარი — ოთარაანთ ქვრავი.

თამაშ ბიბლიურს ქართველი ქალის მოღიანი საზე შეუქმნია: მოუხრებებია განსხვავებული რაყურსით დენახებებია უკვლად მიწერტი, ხალისიანი და მახვილგონიერი, შრომისა ვის, სიკეთისათვის, მოყვასის სიუკარულითადაც განხელი ქალი — „სავსე ქარული პატროსნებით“.

მენახირე თაყა, კეთილ და გამაქრე კაცო, უფოთველად, ძიღში მ... აღა. მიიყვალა და ცალღულად დატოვა... არამედთან ერთად ქმონდა წინატი, უ... თქმული იქანი.

ლიდერად პირველად ელდისაგან გამშრალს ვხვდებით. მხოლოდ შემდეგ გამოიყვებება თანდათანობით მისი პიროვნული ბუნება, უბრალო, მაგრამ აწყობა წყაროსავით გულსუფთა ქალის სახე.

ავტორი მისთვის ჩვეულ მანერას იშველიებს და ნათლიდერად თავგადასავალს ვადმოგვცემს ისე, „როგორც სოფელი შევება“. ეს ზერხი მწერალს საშუალებას აძლევს მიქმნალოს ავტორისეული ტენდენცია და, უველა მოვლენა დაგვიხატოს ისე, როგორც აღიქვამს მას ზალბა — „სოფელი“. სოფელი უჩინარია, მაგრამ დიდიწინაშენილოვანი პერსონაჟია თ. ბიბილურის ბევრი მოთხრობისა. ადამიანის საქციელს, ავსა თუ კარგს, კეთილსა თუ ბოროტს უდღომლად განსჯის ხალხი — „სოფელი“, რომელსაც უოველი მოვლენისათვის თავისი სახელი აქვს მიჩენილი. მის კოლექტიურ შეგნებაში დიდი ცხოვრებისეული სიბრძნეა დაუჩრებულა. ხან კეთილი, ხანაც დაუჩრებელი, ენაწარე და ენაკვიპატი, მაგრამ ბრძენი და სამართლიანი — ახეთია სოფელი.

როცა შენახირე თუა მოცედა, უველა იმას ამბობდა, რაღა ახლა მოუნდა მაგ დალოცვილს, შუა შემოდგომაა, რა დროს ქეღები იყო, ხალხი ხალხნიოდ არის გაშაადებულიო. ვაზაფხულზე რომ მომკვდარიყო, ახლა იმას იტყოდნენ, რა დროს სიკვდილი იყო, აღარც ღვიო დარჩა ქვერში და ღობიოც ბაზარზეა საყოფლიოო თუ მოინდაჰინც ეტკარებოდა, შემოდგომამდე მოცედა და შერე სავა უნდოდა, იქ წასულიყო“. ავტორისეული კომენტარით, „სოფელი კეთილია და ეს ფიქრაც სიყეთით მოხდიოდა“, სხვაგან მწერალი შენაშნავს: „სოფელს უყვარს ვაზაფხულება, იქ ღვინოც სიდიადით იმისება და კირაც“.

სოფელი გონიერია. იგი უდრატყენელად მისდევს ბუნების განაწესს — წელიწადის დროთა შონაცვლილობას, დარსა თუ ავდარს. სიხარულიც იცის და სევდაც. მაგრამ გადამეტებული კი არა, ზომიერია. ადამიანის სიკვდილიც ბუნების ადამის ერთ-ერთ გამოვლენად მიიჩნევა: „სოფელი დიდი იყო და სიკვდილიანობაც ძველისძველი ამბავი, თუ მიცვალბული ხანდაზმული იყო, იყოცხდ, სოფელი მოიღებენდა... ბებრებს იმ სოფელში საყლით მარხავდნენ. ქეღებში დაფაურჩა არ დაიყვარა, თორემ სამღერას აღარაფერი აქლდა. თუ ახლაგარდა დასწევეტაკედით გულსა, ამაშიც ჰქონდა სოფელს თავისი კანონი: ქეღებში მისვლას ითაკილებდა (მეტადრე ახლაგარდობა) და რა ვავამტეუნოთ, მართალიც იყო.

თუა კარგახანია ხანდაზმულად ითვლებოდა. მაგის ზნისა მეც მოვიუაროო, ჩაილაპარაკა იმ სოფლის თავმჯდომარემ, როცა თავას სიკვდილი გაავებინეს“.

უქმელი, პატრონისი მენახირის სიკვდილმა მაინც აუნაზღაურებელი დანაკლისი გამოიწვია — სოფლის ნახირმა ვარდაცვლილის სახლთან

მოიყარა თავი და ზემოლი მორტოვანი კომიკური სიტუაცია იჩნეს თავს: ცებენ მენახირებს თავას სახაცვლოდ, მაგრამ ვერ პოულბენ. კოქლმა თაღამ არ იკადრა, უსაქმური ფიდო ძლივს ვაადვიძეს, მაგრამ კარიც კი არ ვაულუ თავმჯდომარეს („რა არ უთხრებს, როგორ არ დატუქსეს, მილიციელიც მოიყვანეს და თოფიც გაასრლინეს, მაგრამ აღარაფერმა ვასტკრა“); ურუ ჰადრისა ეკარა, დასაქვრად მოვიდნენო და ტუფში გაქცა; ვერც აბიტურიენტი შალიყო — ყოველ წელს რომ გამოცდებს ახარებდა უშედეგოდ — დიოთანებენ: „ჩემგან რა უნდა, თავის ბიჭი ვაგვანოს, სულ კოპერატოვთან რომ ვლიაო“ — შეუთვალა თავმჯდომარეს.

მენახირის ძებნის ეპიზოდების პარალელურად მწერალი ვადმოგვცემს თავის დატარების ცერამონიას, რომლის ნამდვილი რეგისორია ნათლიდერას სიყრმის შეგობარია კუქნაა — „დიდი მოლაპარაკე და მოტირალი ქალი“.

თამაზ ბიბილური ამ ტრაგეკულ სიტუაციაშიც არ მოერბდა კომიკურ ელემენტებზე მინიშნებას. დეკრძალვის „აქუბილი“ რიტუალში, სევდაზე უწინარეს, „ღაწათიანი სიტყვა“ ფასობს. კუქუნამ „ტირილიც იმგვარად ააწყო, მთელი მეზობლის ქაღები აატარა“.

მთლიანად ვაწვიაადებული მისი მოთქმა („...ეს რა უოფლიბარ, ახლა ვავივით შენი ფასი... შენ რომ ნახობით ჩამოგვივლიდი, გული გვინათებებოდა, თუაავ... შენ რომ საღამოთა ნახირს ჩამოატარებდი, კიქნებო დახეტქვაზე ჰქონდით, თუაავ... თუ ღმერთი მაღლია, ვააკოცხლოს ჩენი თუა და დაგვიბრუნოსოი!“). მაგრამ დამსწრეთა ღმილს არ იწვევს. სოფელი აფხებს კუქუნას მჭევრმეტყველებას. მის ქეშმარატ არტისტისებს.

დარდისაგან გამშრალ ნათლიდერას კი ერთი სადარბებელი ჰქონდა — ქმარია რიგანად ვაემგვავრებინა სულეთში. თავას რომ მიახვენებდნენ, მხოლოდ მაშინდა ამოიღო ხმა თინამ, „სად მიხვარა, სადა, კაცოო?“ — დაადენა ქმარს.

სოფელი თუმცადა კეთილია, ენაკვიპატ ხალხს რა ვაბოლევს და, თინაას ამ სიმწრით ამომსკდარ, მაგრამ ღოგაკური თვალსაზრისით უაზრო შეგახილზე, მეზობელმა ღმილით ჩაილაპარაკა: „არ იცის, სად მიდის, ამ ცუბელბოკედებულმა?“

სახაფლაოზეო, მოგვითხრობს ავტორი, „არც კირისსუფალს წამოსცდენია იმგვარი რამე, შერე სოფელი სალაპარაკოდ და საცილად რომ ვახდის ხოლმე“.

იქვე ავტორის ძალდაუტანებლად ცვლის თხრობას მანერას და შთამბეჭდავი ზატით სულ სხვა, სევდაან და ამაღელვებელ განწუბობილებას გვიქმნის: „მიწა ქვიანა არ იყო და სამარეში ისე უბზოდ ჩავიდა, როგორც თოვლის ფანტლები ცვივიან ხოლმე ვადახსულ მინდორზე ქრისტეშობის თვის ცივ ღამეში“.

ნათლიდედას შინაგანი ღირსება, მაღალი ზნეობა და კეთილი გული განსაკუთრებით მღვდენდება მოთხრობის მეორე ეპიზოდში — „ტაბა“.

ნათლიდედა ვერ ურიგდება მეზობლის ქურდობას, ვანა იმიტომ, რომ ჭულურამ სწორედ მას მოჰპარა ღვინო! იგი საერთოდ ვერ უთავსებს ადამიანის ბუნებას უსამართლობას, აკაც-ცოხასა და ზედმართობას.

ტაქტიკა და დამაჩერებლობით. ცინცხალი იუმორით გადმოგვცემს მწერალი ჭულურას „მოთვინიერებას“. უნდალი და ზარმაცო ჭულურა თავს იმით იარბენებს, რომ მიხი ქურდობა არ გაამდევანა ნათლიდედამ, მაგრამ თანდათანობით სინდისის ქვეჩა მოსვენებას დაუარაგავს მას. ჭერ თავის წამქვებულ ცოლზე იურის ჭაგის, ღანათიანად სცემს (ამ დროს მეზობლები, რომელთაც არ უყვართ ეს კახის ქალი, ფეხს ითრევენენ, „ზანტად მიდიოდნენ, რა გვეჩქარება, ჭერ კარგად დაზალოს და მერე მივეშველეთითო“), შემდეგ სულაც მიატოვებს სოფელს და გადაიარება.

შემოდგომა მძლეული იყო, ნათლიდედა სასაფლაოზე რომ ავიდა. მალე ჭულურა წამოადგა თავზე. ეს უშრობელი, ფლეშტატური კაცი თითქოს გამოიკვალა; იგი დაბინდებამდე შრომობდა, მოაწესრიგა თაყას საფლავი ისეთი მონდომებით, ასე უშურველად, რომ ნათლიდედას კეთილი გულიც მოინადირა. პატარა სუფრამ, იქვე საფლავთან რომ გაუშალა ნათლიდედამ ჭულურას, საბოლოოდ შეარჩავა ისინი, დაგანახვა ერთის სათნოება და შემწყარებლობა, მეორის — მონაწილე სული. ამდენად, ეს წმინდა სუფრა და ავტორიც შეინაზავს: „წერილი ვარსკვლავები უფრო მტად მობედნენ ზეცას და ტაბას დაადგა მყუთალი, თვალთ უხაილე ნათლი“.

„უველაწმინდას“ ერთგვარი „კრტროსპექტულ-სედეიანი“ იერა დაჰკრავს. თაყა და თინია ჩვენი თანამედროვენი კი არიან, მაგრამ მაინც სხვა, ჭველი უიღბს ხალხია. დღევანდლობა მოთხრობაში ცალკეული შტრიხებით არის მონიშნული, თანადროული რეალიები (ვამსურებულე ფრანგული ფელში სოფლის კლუბის ეკრანზე, „უიღბლო“ აბიტურიენტი შალაკო, ნათლიდედასა და ჭულურას მგზავრობა ავტობუსით...) უფრო კონტრასტული ფონისათვის უნდა იყოს მოხმობილი. მოთხრობაში ძირითადად ჭველი უოფის უქანსკელი მოპიკანები ჩანან. გაუხსენროთ თაყას მიხამართით თქმული — ნეტა მავის ზინა მეც მიპიუაროო, ან ნათლიდედას ჩივილი — ღმერთო, რა ქვეყნის სალაპარაკო გამაღდ, მორჩი და წამიყვანეო... ნათლიდედას კბილანი არიან თედო და კუყნაც. გავიხსენოთ თედოს „ქველებურია“ იერია: „თედოს ახლათახალი წავი ახალბეა ცეცა, ახალი ნადის ქუდი ეხტარა, უერსტლის ჭველებური ქამარი ეყეთა...“ ამ ოთხი მოხუცის კოლორიტულ სა-

ზეთა გარდა ავტორი თაყას ქველმზეს „სედეიანი“ რაღა ზერეკაცთა მშენიერ „ჭველურ“ პორტრეტსაც გვითავაზობს: „მარტო აქეთ, ბერეკაცების ტაბლაზე იდგა სიწმე. არც უწმინდასკობა ვახსენებიათ, არც ჭველობა. უველა და ფეკრებული იყო. ღვინოს სვამდნენ და დამკუნარი ლოუები ცოტა შეუწიოდლათ. მერე ვიანა შემოდგომის სიცივემაც დაუარათ გამხდარ სხეულში და ეხლა შინსიკენ ებირათ თვალთ. ტაბლაზე მიფობდა იღუმალემა; ტაბლასთან ბერეკაცობა ისხდნენ და უველას ეწინოდა სიკვდილისა“.

დაიხაც „სიბერე ეკლის გეარგვინი უოფილა“, მაგრამ მარტო სიბერე ვერას დააკლებდა ნათლიდედას.

იგი მხედ შეხედა სიბერესაც და მარტოობასაც. მის კეთილ გულს არც ჭულურას პატარება ვახსენებია და (თუ მაღალფარდოვნებაში არ ჩამოშერთმევა, რადგან „უველაწმინდა“ შორსაა უოველგვარი მაღალფარდოვნებასგან), არც მიხი სწორ გზაზე დაუენდა.

მაგრამ ახლო მეზობელთა უმადურობამ და გულწასულობამ ერთბაშად შეტება ნათლიდედა, მარტოველი ფეკრებისა და მარტოობის ამა-რა დაარჩინა იგი: „სოფლისკენ გული არ მიუწედა, ...თითქოს უველა უცხო იყო. შინაურობიდან უველა სადღაც წასულიყო და ხმის გამცეში აღარავინ დარჩენილიყო, თითქოს აღარც სახლი ქონდა, საღაც ქალობა ვაატარა, არც ეყო, საღაც დილიდან დაღაქებამდე მუხლანურეკელად ფუსფუსებდა“.

მწერალმა ახლად დაგვანახვა, რომ ნათლიდედა წელთა სიჭაველისგან წელში ვახრილიყო: „გამარცველ ვენახებში წავი გორგალივით მიიარეოდა წელში მოღუნული, მხარზე თხგადებულნი ნათლიდედა“.

მაგრამ მოკეთეთა თანაღმობამ თვალში გამოახედა შრომით დამაშვრალი („ფეკრისა ეწინოდა და მთელი ღღერ მუხლი არ ჩაუხრია“) ნათლიდედა, გულში ნეტარება ჩაუღვარა და იმდენი შეძლებინა, რომ ხანაქეო სუფრა გაუშალა დედულეთიდან მოსულ სიყრის მეგობრებს და კარგადაც მოიღონა მათთან ერთად.

„უველაწმინდა“ უარესად მთლიანი, დიდი ემოციური ძალის მოთხრობაა. თხრობის სადა მანერა, ფრაზის მუსიკალურობა და პოეტური და ცხოვრებისეული სიმართლე, ტრაგიკულია და კომიკური ძალდუტანებელი, შოაშებულავი მონაცვლეობა, თითოეული პერსონაჟის თანახარი ძალით გამოკვეთის უნარი (მარტო კუყნა რად ღირს!) — რაც საერთოდ დამახასიათებელია თ. ბობილურის პროზისათვის — უხვად აქვს მომადლებული „უველაწმინდასკაც“.

დასანანი, რომ ამ მშვენიერ მოთხრობაში ერთი ხარვეუი აღმოჩნდა.

15 წლის ასაკში გათხოვილ თინიას მხოლოდ 3 წლის შემდეგ შესძენია ზედისედე რვა შვილი. მიუხედავად იმისა, რომ ავტორი ამომწურავად

გადმოგვცემს თუ რა ბედი ეწია ნათლიედან შეილებს („თინას რვა შვილი ყოლა. რვიდან ორი ქუნთარულში მოსუცდა, ერთი — უცანაბედელი, ერთი ალაზანი დაეხარო, ოთხი გაურადიათ, ოთხივე მართლა ბიჭი უოფილა, ერთ-მანეთზე ღონიერი, გამრჩე და ალალი, ოთხივე ომში წაუყვანიათ და არც ერთი აღარ დაბრუნებულა, ერთზე კი ამბობდნენ, ვიღაც გავაჯელ კაცს უნახავს, მოკითხვაც დაუბარებიაო, მაგრამ ტაუღლი გამომდგარა“), შემდეგში ისინი უყვადლოდ ქრებიან. ამის „გამოსწორებას“ ავტორი ერთგან ცდილა:

— მას მერე გეყოლათ შვილი? — იციხბა თეღობ.

— მეყოლა, მა არ მეყოლა?

— ხო, რაც ოცის გახდა, იმის მერმე არ გააჩნა ათი შვილი ზედზედ? — თქვა კუცნამ.

თავა დავანებოთ იმას, რომ თინას რვა შვილი აქ ათად ქცეულა, მთავარი და არსებითი აქ სხვაა, რაღა ვუყოთ ლეგენდარულ ქართულ დედამშობლებს, რომლის მხატვრული განსაზღვრება მოგვცა იგივე ავტორმა მჭაფრი ტრაგედიით გამსჭვალულ „ჩივილში“, როგორ შევთავსოთ შვილების დამკარგავი ორი ქართველი დედის ორი, ეგრერიგად განსხვავებული რეჟისია? ნუთუ ტრაგედულად დაღუპულმა რვა შვილმა რაიმე ნაიარევი არ დააჩინა თინას სულს?

ისიც ვთქვათ, რომ თამაზ ბიბილურის მოთხრობებში „შემთხვევით“ და გაუარსებლად არაფერი ხდება. შემოქმედელი იქნებ რაღაც, უცნობ და ჩემს მიერ გაუმიფრავ ჩანაფიქრს ექვემდებარებოდეს, მაინც მგონია, რომ ეს ამბავი დაფიქრებას საჭიროებს.

ავტორი არ აიდეალებს არც ნათლიედანს, არც სოფელს. მის გადმოცემასაც არ ერიდება, რომ ეს კეთილი და ღვთისნიერი ქალი სიცოცხლეში მაინცდამაინც არ გაუხარებიათ, მაგრამ სოფელმა კარგად იცის ნათლიედანს სიყვთისა და საოწოების ფასი, ამიტომაც იყო, რომ თინას გარდაცვალებაზე ლეგენდა შეითხზა: „სოფელი სხვა რამესაც უმატებს: როცა ნათლიედმა კაელის ქვეშ ჩაიყვია, შო, სწორედ ამ დროს, ცას ერთი დიდი ვარსკვლავი მოსწვდა, იმავე დროს კაელის ენწეროებიდან ამოვიდა მთვარი — უვითელი, ჭორღლიანი, გაბადრუ-

ლი, როგორც ძველებური სამეფო დროის და უცებ ჩაოწვა სიჩუმე, ვარსკვლავებიდან და ცთომილებიდან წამოსული სიჩუმეო“.

ეს ლეგენდა, სინამდვილე კი ის არის, რომ ნათლიედანს სამღურავი არ წამოსცდენია, იგი „უველაწმინდანს“ წარმოუთქმელად არ წახვლია იმ ქვეყნად: აღსასრულის წინ მან წრფელი გულით უსურვა მშვიდობა მეზობლებს, მათ, ვინც უსამართლოდ გულს ატყინა და ისედაც მართოდ დარჩენილ მოხუცს გაუცხოების მტანჯველი გრძნობა გაუოცეცა.

ნათლიედმა უბინჯოდ გამოეხოცა წუთისოფელს: „მოთხრობა საცაა დასრულდება და ისღა დამარჩენია, ვითხარათ, როგორ წავიდა ამ სოფლიდან ნათლიედმა, რა დაგვიტოვა — ღოცვა თუ სამღურავი, ის გაგებული ქალი იყო და არც სამღურავს გვეტოვოდა, არც ორი დღის სიცოცხლეს კიდევ შესთხოვდა ღმერთსა. აჟი თვითონვე ჩიოდა ხოლმე, — ღმერთო, რა ქვეყნის საღაპარაკო გამხადე, მორჩი და წამიუვაინეო...“

„წმინდა იოქმის მხოლოდ ღვთისა ზედა და რომდნი ღმერთმან წმინდა-უცნა მსახურნი და სათნოყოფელნი მისნი“ — გვაწავლის ხაზა, მაგრამ იქვე დასძენს, რომ წმინდა იოქმის — „ოდესმე კაცთათვისცა და გულთათვის კაცთასა“. ამ თვალსაზრისით წმინდა დედაკაცია ნათლიედმაც და მოთხრობის სათაური აღმათ ამაზეც მიგანიშნებს.

„უველაწმინდით“ — თანამედროვე ქართული პროზის უძველესი შენაძენით — მინდა დავასრულო საუბარი თამაზ ბიბილურის მოთხრობებზე.

ღელსდღეობით მწერლის შემოქმედებაში შეინიშნება იუმორისა და კომიზმის ელემენტების შენელება ან გაქრობა; უფოთობისაგან განშორების ტენდენცია, მიდრეკილება განსწამედიტაციებისაკენ, ღტოლვა დიდი ვანოგადებისადმი.

ზოგი მწერალი სჭერდება უფაც მიღწეულს, უცნე მინაგნებსა თუ მოძიებულს, ზოგი კი ცდილობს „აღმატოს თავის თავს“, რაღაც ახალი თვითონაც შეიძინოს და მკითხველსაც შესწინოს. ასეთ მულამ მაძიებელ, მიღწეულით და უწყაუოფლებელ შემოქმედად შესახება თამაზ ბიბილური, ეს არის მისი მომავალი გამარჯვებების საწინადაცი.

ათონის ქართული ლიტერატურული სკოლა

ათონის ქართული კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრის
1000 წლისთავისათვის

1982 წელს ქართველი საბჭოთა ხალხი ზეიმობს ათონის ქართული კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრის დაარსებიდან 1000 წლისთავს.

მ.წ.მ.წ.წ. წლებში საბერძნეთში, ათონის მთის ცნობილ სამონასტრო კომპლექსში აგებულ იქნა ქართველთა მონასტერი, რომელსაც შემდგომში „აიონის“ სახელი დაუმკვიდრდა. ამ მონასტერში ქართველ მწიგნობართა მიერ იმთავითვე ჩამოყალიბდა ლიტერატურული სკოლა, რომელსაც გადამწვევატი როლი შეასრულა ძველი საქართველოს კულტურასა და საზოგადოებრივ-ლიტერატურული აზრის განვითარებაში.

ძველი ქართული ლიტერატურული აზროვნების პროგრესზე მნიშვნელოვანი კვალი დაუმტყველა რამდენიმე ლიტერატურულ სკოლას. ზენაონდე მოღწეული წყაროების საფუძველზე ათონამდე ორი ქართული სკოლის გამოყოფა შეიძლება. ესენია საბაწმიდისა და ტაო-კლარჯეთის ლიტერატურული სკოლები. იერუსალიმის მახლობლად წმინდა საბას ცნობილ სამონასტრო კომპლექსში ქართველებს მძლავრი კულტურულ-ლიტერატურული ცენტრი შეუქმნათ. ქართველები აქ, როგორც ზანს, ვერ კიდევ მთელ საბას სიცოცხლეშივე მოღვაწეობდნენ, რასი კონსტანტინოს საშუალებასაც საბას ცნობილი „ანდერძი“ იძლევა, რომელიც XI საუკუნის დასაწყისში უნდა იყოს შექმნილი და რომლის მიზნდევითაც სამონასტრო კოლონიის შექმნილი ქართველ ბერებს უფლებას აძლევს ლეოსმსახურებისას რამდენიმე

საღვთო წიგნი მშობლიურ ენაზე წიკითხონ (10, გვ. 38). საბაწმიდასთანა დაკავშირებულ ქართული ბიბლიის ერთი რედაქციის ჩამოყალიბება. უცვლელ შემთხვევაში გიორგი ათონელი XI საუკუნის I ნახევარში ახერხებს ქართული სახარების ორ რედაქციას — ხანმეტურსა და საბაწმიდურს. საბაწმიდაში კანთოთარებულა როგორც ქართული ორიგინალური ლიტერატურა მარტვირთი საბაწმიდელი, ბასილი საბაწმიდელი, ასევე მთარგმნელობითი მოღვაწეობა (სტრიტი). საბაწმიდის ქართულ ლიტერატურულ სკოლაში განსაკუთრებული ინტენსიობით მომდინარეობდა ბიზანტიური მიმსოგრაფიის თარგმნა. ამ სკოლიდანაა გამოსული იოანე-ზოსიმეს „კალენდარი“, „იერუსალიმის განწინება“, „კილეტრატის იადგარი“ და სხვა საბაწმიდური იაგარები (28, გვ. 67). რომლებიც შექმნილიაან საკუთრივ საბაწმიდაში ან სინაჲ მთაზე. საც X საუკუნეში აგებულ ქართულ მონასტერში გაგრძელდა საბაწმიდის ლიტერატურული კოლის ტრადიციები.

ტაო-კლარჯეთის ლიტერატურულ სკოლაში დასრულდა მთელი ზანა ძველი ქართული ლიტერატურისა, რომელიც ეროვნული ზანი სახელწოდებითაა ცნობილი და VIII საუკუნის II ნახევრიდან იწყება. VIII-X საუკუნეებში ქართულ ლიტერატურას ერთი ტენდენცია აზრდოებს. ესაა შეტოლება დიდ ბიზანტიურ წყაროლბასთან. ამ ტენდენციამ თავიებურ სახე მისცა მთელ ქართულ ლიტერატურულ სკო

ცეს. სორედ ტაო-კლარქეთის ლიტერატურულ-ცხოვრების უშუალო გაგრძელება და განვი-თარება ყო ათონის ლიტერატურული სკოლა, რომელმაც არსებითი ცვლილება შეიტანა ქარ-თული ლიტერატურული აზრის განვითარებაში, შეცვალა ინტერესის სფერო და აიღო ახალი ორიენტაცია (18, გვ. 92-100).

ათონი ევალზე აღმოსავლეთით მდებარე კონცხია ქლედონის ნახევარკუნძულზე. სა-კუთრივ ათონის შთა, ანუ ათონის, როგორც მას ბერძნულ უწოდებენ, ამ კონცხის უკვლავზე სამხრეთ ნიღოში მდებარეობს. იგი ზღვის დონიდან 2000 მეტრზეა აღმაართული. სამელი ათონის რეაქციული გვიანტის სახელია. მრავალი მითიური გადმოცემა იმის თაობაზე, თუ რატომ ეწოდა ამ შობს თრაკიული გვიანტის სახელი. ერთერთი მოთვანით, ეს უწარმანარა კლდოვანი ასა გვიანტმა ზღვის ღმერთ პოსეიდონს ესრღა და საზღვარი დადო ღმერთებსა და გავატებს შორის, თუ როგორ იქცა ღმერთებსა და ადამიანებს ეს სასაზღვრო შთა და მისი უწარმანარე განდევნა მამათა თავშე-საფარად. მასაც ღამაში ღმველად განმარტავს: ერთხელ ქალწული მარამა იოანე მხარტავს თანხლებით კიპროსისაკენ მიდიოდა. ძლიერი ქარიშხალი ამოვარდა და მისი გემი ზღვაში გაი-ტყა. ქარიშხალმა გემი ათონის შთის კონცხზე გაშორდა, ხლანდელი ავრონის მონასტრის მი-დამოებზე. ამ დარსვენა ღვთისმშობლებმა, შოი-ხბლა ამ დეკლის სიმშენიერით და საკუთარ ძეს, იესოს, შესთხოვა, ებოძებინა მისთვის ეს შთა, მიუხედავად იმისა, რომ მისი საცხოვრებ-ლები წარმართები იყვნენ. პასუხად ზეციდან მამა ვაისამა: „ღე, იესო ეს ადგილი შენი საც-ხოვრისი და შენი ბალი, სამოთხე და ზეციერა სალხინებელი მათთვის, რომელნი ეძებენ ხმას“. ამგვარად იქცა ათონი წმინდა მთად, სამყოფელად და ბილად ღვთისმშობლისა, ზუს-ტი თარიღი ათონზე სამონასტრო ცხოვრების დაწყების: ცნობილი არაა, ათონელი ბერების გადმოცემით ათონზე პირველი მონასტრის და-შარსებელი თვით კონსტანტინე დიდო (324-337). მისი მონასტერი შემდგომში აულიანე გნდგომილი (381-383) დაუნგრეთია; ბილიო აულიანეთ იგი თეოდოსი II (408-450) და პულერის დროს (V ს. I ნახევარი). ისტორი-ულ ეშმარებებად მხოლოდ ის შეიძლება მი-ვიჩნათ, რომ განდევნები ამ შთაზე მომარ-დდნე VI საუკუნიდან. ეს გარემოება განპი-რობებული იყო იმით, რომ არამა დაშურობ-ლებმა ვარბივ აღმოსავლეთის დიდი სამონას-ტრო ინტრატა, რამაც ბელი შეუწყო ბერთა სიმრავის განთავსას ამ მხარეებიდან და საშო-ღაწყოადგილების ძიებას საკუთრივ მიწა-ნტოს შნით. საისტორიო წყაროებში ათონის შთა სამონასტრო ცენტრად IX საუკუნეში ჩანს, ათნელი ბერები მონაწილეობას იღებენ ხატოშეწოლობის წინააღმდეგ მამართულ საე-

კლესიო კრებაში. 882 წლის ოქროსეველდობით კი იმპერატორი ბასილი I (887-888) ათონის შთის კონცხს მხოლოდ განდევნილია და ბერთა კუთვნილ ტერიტორიად აცხადებს (იხ. 8, გვ. 10-11). საუკუნეთა მანძილზე ათონი დარჩა არა მხოლოდ განდევნილ ბერთა საცხოვრისად, არა-მედ იგი იქცა მიწანტიური სამონასტრო კულ-ტურის მძლავრ ცენტრად. ეს გარემოება კი გან-პირობებული იყო ასევეტური ცხოვრების განვი-თარების ამ თავისებურებით, რასაც ადგილი ჰქონდა ათონზე.

ასეტიში თავისდათავად, როგორც კ. მარქ-სი და ფ. ენგელსი მიუთითებენ, კაცობრიობის მთელი ისტორიის მანძილზე რეაქციულ როლს ასრულებდა, ქადაგებდა რა შორილებას, ქვეუ-ნისაგან განდგომას და ამქვენიური საქმებისა-დმი გულგრილობას (1, გვ. 114) ასევეტური ცხოვრების ფორმები სხვადასხვაგვარი იყო და უკვლა მთავარი ერთნაირი ინტენსიობით არ გა-შითიშავდა ადამიანს ამქვენიური მოღვაწეო-ბიდან. ქრისტიანობის ისტორიაში ამ მხრივ ერ-თმანეთს მკვეთრად ემიჯნება ასევეტური ცხოვ-რების ორი ფორმა: განდევნილობა და სამონას-ტრო ცხოვრება. განდევნილობა უფრო ვრცელდებ-ბა ქრისტიანული რელიგიის ძირითად მცენებას — ღმერთის სიყვარულს და ამ პრინციპის უკი-დურესი ერთგულებით უგულვებელყოფს მოღ-ვაწის შთელი ამქვენიური უფის თავისდათა-ვად ღირებულებას. სამონასტრო ცხოვრება კი ქრისტიანული მოძღვრების ამ უმთავრესს პრინ-ციპს გვერდით არსებით მნიშვნელობას ანი-კებს შემდგომ მოთხოვნასაც — მოყვანის სიყ-ვარულს და ამდენად განდევნილურ ცხოვრებაში ადგილს უთმობს ამქვენიურ საქმიანობა-მოღ-ვაწეობასაც. მოყვასზე ზრუნვით განპირობე-ბულია; თუმცა, მიუხედავად ამისა, მისც აშო-რებს ადამიანს ბუნებრივ საქმიანობას, ქადაგებს რა გულგრილობას ცხოვრებისადმი პირად და-მრყოდებულებაში.

განდევნილობის სისტემის უფრმდებლად ქრის-ტიანულ ასეტიშიში ითვლება ანტონ დიდო (III ს.), თუმცა განდევნილობის ეგვიპტეში მანამდეც იყვნენ. ანტონის მიერ ჩამოყალიბე-ბული მონაწენური ცხოვრება არ ითვალისწი-ნებდა ბერების საერთო საცხოვრებლების — საერთო მონასტრების შექმნას, სადაც შესაძ-ლებელი იქნებოდა სხვების აღზრდა. ანტონი თავის მიმდევრებს ქვეშაობით ასევეტური ცხოვ-რების პირად მთავალთს უჩვენებდა. მისა მოღ-ვაწეობა წარმოადგენდა მკაცრი განდევნილობის ნიშნებს. ანტონის პრინციპებისაგან განსხვავებით პახომი დიდმა (IV ს. I ნახევარი) შემო-ალო ბერების ერთად ცხოვრების წესი და ბერ-თა საერთო საცხოვრებლების წესდება შექმნა. ეგვიპტის მონაწენთა საერთო საცხოვრებლებს ახასიათებდა რამდენიმე მონასტრის ერთი მშა-თველობის ქვეშ გაერთიანება. თვითონ მონას-ტრები კი გამოირჩეოდნენ ბერთა სიმრავლით.

ბერბინსთვის უმთავრეს საქმიანობას წარმოადგენდა „წმინდა წიგნების“ კითხვა და ფიზიკური შრომა. ბერბინს მისდევდნენ უყუღა სახის ხელობას. მონასტერში იყო საავადმყოფო, ავადმყოფ ბერებს განსაკუთრებული ზრუნველობით ეპრობოდნენ, აწვდიდნენ უყუღადებს, ჩასაც ისინი მოისურვებდნენ. ანტონი დიდისა და პაბინი დიდის მოწოდებებსა მონაზვნური ცხოვრების ეს სურს სახე — განდევნილობა და სამონასტრო ცხოვრება სირია-პალესტინაში გაავრცელეს (17, გვ. 11-19). ასეთური ცხოვრების ამ რძე პრინციპის დამაბრუნებელს აქვს ადგილი ათონის მთაზეც.

ათონის მთაზეც განდევნილთა მცხოვრებები ბერბინს თავედამრეველად დაწვდიდნენ თავისუფლად ორგანიზებულ სასოვადობებზედა, რომლებიც დაეკარგნენ სახელთაა ცნობადი. ერთი ასეთი ლავრა ონდა უოფილიყო კლიმენტოსი, თანამედროვე ავირონის მონასტრის ახლოს; ხოლო მეორე — უხუცესთა საკრებულო, რომელსაც კათედრასაც უწოდებდნენ. ე. წ. ზაკონის მთელობაზე. IX საუკუნეშივე უაღიბებმა ათონზე ტიპიურა სამონასტრო ცხოვრება. პირველი ასეთი მონასტერი დაარსა იოანე მკლხოხის ახატმა, ქალაქ აეროსისის მახლობლად. სამონასტრო ცხოვრებამ ტიპიური სახე მიიღო ერთი საუკუნის შემდეგ მაილი ათანასე დიდის მიერ დაარსებულ დიდლავრაში, ათანასე იყო მეგობარი იმპერატორ ნიკეთორე ფოკასი (963-969), რომლას სახარბითაც დაარსა მან მონასტერი დაახლოებით 981 წელს. სწორედ ათანასე ათონზე პრინციპული სამონასტრო წესების შემოქმედანი. მთავარი ამ წესებში ის იყო, რომ მან თავისუფალი განდევნილური ცხოვრება შეწყვიტა ორგანიზებულად. საერთო საცხოვრებლის ხისტეშით და ბერების ურთიერთდამოკიდებულება და საქმიანობა ღვთისმსახურების უმნიშვნელოვანეს პრინციპად მიიჩნია. ამ სახლებზე ათონელ განდევნილ ბერთა და ძველი თავისუფალი საცხოვრების პრინციპზე ორგანიზებული ლავრების მძაფრი პროტესტი გამოიწვია. პროტესტს სათავეში ჩაუდგა დიდგვაროვანი წარმომავლის ბიზანტიელი ბერი კაეტელ ქსეროპოტოსი. აქვს. ავლეს ასეთურა ცხოვრება მკაცრი განდევნილობის სახით წარმოედგინა — სრული მოკვება საერთო ცხოვრებიდან. აბსოლუტური მარტობა. ავლელ ქსეროპოტამინისი რამდენიმე სხვა ბერის თანხლებით კონსტანტინოპოლს გაემგზავრა იმპერატორ იოანე ცამისხისთან (969-974) პროტესტით ათანასეს წინააღმდეგ. პროტესტისა ახსებთი მხარე იყო ათონის ძველი წეს-ჩვეულებების დანგრევა და ამკვეთნური საზრუნავისა და საქმიანობის შემოტანა წმინდა მთაზე. ათონზე არსებული განხეთქილების შესწავლად იმპერატორის მიერ გაგზავნილმა ბერმა ეფთემიუს სტუდიტმა ამ კონს-

ლიქტში ათანასეს დაუქარა მხარხმდროვენი დაქანონდა ათანასე დიდის სამონასტრო ცხოვრების პრინციპები, რაც ლიტერატურულად ჩამოუალიბდა 971 წლის ტიპიკონში. რომელსაც დღევანდლამდე ექვემდებარება ათონის მთის სამონასტრო კორპორაცია (8, გვ. 12-13).

ათანასე დიდის ფართო და მრავალმხრივ შეზღუდულებას სამონასტრო ცხოვრებაზე მალე გამოუნდნენ მიმდევრები არა მარტო ბერბინსა, არამედ სხვა ეროვნების ბერთა მხრივაც. მათ შორის ერთ-ერთი პირველები იყვნენ ქართველები.

დაახლოებით 981 წლისათვის მკორე აზიიდან, ოლიმპის მთიდან, ათონზე, ათანასეს ლავრაში, სამოღვაწეოდ გადასახლდა ქართველ ბერთა ერთი ჯგუფი დიდგვაროვანი წარმომავლის და ფართო ერთდროეის ბერის იოანე ათონელიის მეთაურობით. ქართველთა ათანასე დიდის ლავრაში ჩასახლებას იმანაც შეუწყო ხელი, რომ თვითონ ათანასე ათონზე ოლიმპის მთიდან მივიდა (3, გვ. 13). და ეს ახლო ურთიერთობა მქონდა იოვანესთან. მალე, 989 წლიდან, ქართველებმა ათონზე იოანე მახარებლის სახელობის საკუთარი ეკლესია და საცხოვრებელი ხეხილები აიგეს, ჩასაც ათონზე ქართველთა მომრავლება მოხუცა. კერძოდ იოანე მახარებლის ეკლესიის აგებამდე ათონელ ქართველებს შეუერთდა ქართველთა მეფის დავით ერუპალატას (961-1001 წწ.) უოფლი მზედართმთავარი თორნიკე, იოვანეს სახელით ბერად აღკვეცილი (11, გვ. 228). ქართველებმა ათონის მთაზე თანდათან განიჭვეეს სახელი. მალე ისინი კონსტანტინოპოლის საშეფო კარზეც დაწინაურდნენ. ამას ბელი შეუწყო შემდეგმა გარემოებამ. ბიზანტიის ახალგაზრდა იმპერატორს ბასილს აუჩანდა დიდი უფოდალი ბარდა სკლიაროსი, რომელმაც მიიმხრო იმპერიის თურქულ-სელჯუკური მოსახლეობის თემები და სამეფო კარი კატასტროფის წინაშე დააქნა. კონსტანტინოპოლმა დაზარებისათვის ქართველთა სამეფოს მიმართა და დავით ერუპალატთან დესპანად უოფლი მთავარსარდალი თორნიკე წარგზავნეს. თორნიკემ გაიხიდა ბერის საშისი და 12-ათასიანი ქართველთა მზედართონი მხარში ამოუდგა ბიზანტიელთა სამეფო ლაშქარს. ბარდა სახტკად დამარცხდა. ეს იყო 979 წელს. თორნიკე დიდი ნადავლით და პატივით დაბრუნდა ათონზე. სამეფო კარმა მას უამრავი ოქროვერცხლი უძღვნა, თანაც ქართველებს უფლება მისცა ათონზე საკუთარი მონასტრის აგებობა. ქართველებმა ამ სიმდიდრის ერთი ნაწილი ბერბინსა მონასტრებს დაუბოგეს. მეორეთი კი სამონასტრო მიწა უფიდეს და 986-88 წლებში ათონის კონციის აღმოსავლეთ სანაპიროზე დიდი ლავრის მეზობლობაში უოფლი კლიმენტოსის საერთო საცხოვრების ნანგრევებთან ააგეს ღვთისმშობლის სახელობის ივერთა მონასტერი — ავირონი (ბერბინული სა-

ტყვა „ივირონი“ ქართულად ნიშნავს: „ივიროთა“). მონასტრის პირველი წინამძღვარი იოვანე ათონელი იყო. მისი გარდაცვალების შემდეგ წინამძღვარი იოვანეს ძე ეფთვიძემ გახდა, რომელმაც 1019 წელს წინამძღვრობა მათსავე ნათესავს გიორგი უარსაჯანს გადაუღოცა. ეს უყარსნელი მონასტრის ბელმძღვანელობდა 1029 წლამდე. ამ სამი პირველი წინამძღვრის ბელმძღვანელობით ფაქტიურად დასრულდა ივირონის მთელი კომპლექსის შენებულობა, ამიტომაც მათ მონასტრის ტრადიცია დღესაც — პირველმამულებითა სახელით მოიხსენიება. ქართველთა მატყვა და იღვება ათონზე განსაკუთრებით დიდი იყო იოვანეს, იოვანე-თორნიკეს და ეფთვიმეს დროს. XI საუკუნის პირველ წლებამდე ამას ზღვს უწყობდა კონსტანტინოპოლის სამეფო კარის კეთილ-მეზობლური დამოკიდებულება ქართველთა სამეფოსთან. ათანეს დიდეს ქლიკ აუასებდა ქართველებს. მისი გარდაცვალების შემდეგ ათანესხვე ანდერაძით ბერძენთა დიდი ლაგობის სულიერ მზრუნველად, ანუ ეპიტროპად, ჭერ იოვანე ათონელი დაინიშნა, ზოლო იოვანეს შემდეგ ეფთვიმე ათონელი ქართველთა დაწინაურების ათონზე ბერძენ ბერთა შერა და მტრობა მოკვდა, რასაც ზელი შუფურ ბერძენ-ქართველთა იმმა XI საუკუნის 20-იან წლებში, ბერძენმა ბერებმა გადაწყვიტეს ივირონის დასაყოფობა და ქართველთა ათონის მთიდან გაქცევა. მათ მკვლელი მიუგზავნეს ეფთვიმეს, რამდენიმეჯერ დაარბიეს და ვამარცხეს ქართველთა მონასტერი. ამის საპასუხოდ XI საუკუნის 40-იან წლებში ქართველებმა სამეფო კარზე დაიკვეთა თაყვანით ავტორიტეტი და განამტკიცეს მონასტრის შეუვალობა. ისევ აღზდგა ივირონის ქართველთა ავტორიტეტი გიორგი ათონელი ის წინამძღვრობისას (1044-1058 წწ.) ქართველებმა მონასტრის განმგებლობა XIV საუკუნემდე შეინარჩუნეს. ამ დროდენ კი კონსტანტინოპოლის პატრიარქ ეპისტე კონსტანტინის (1350-1363) ბრძანებულობის თანხმად ივირონი წინამძღვრად ქართველებმა აღარუნდა დანიშნულიყო, რაც, როგორც ჩანს, უოველურს არ ზოცდადებოდა (15, გვ. 22). შემდგომში ბერძენებმა ქართველები მონასტრიდან საცხოვრებლად ისევ იოვანე მახარებლის სენაკებში გადასახლეს, თუმცა ქართველი ბერები ათონზე თვით XX საუკუნის დასაწყისშიც კი იყვნენ.

ივირონი ქართველთათვის არ იყო მხოლოდ განვლული ბერთა თავშესაფარი, იგი დიდ მამუნებელთა რუდუნებით X საუკუნის დასასრულიდანვე ქართული კულტურის უდიდეს კერად იქცა. ქართველმა მოღვაწეებმა ვააგრობდნ და განავითარეს ის ხაზი სამონასტრო ცხოვრებისა, რომელიც ათამასმდ დაამკვიდრა თავის დიდ ღაქარაში და მთელ ათონის მთაზე, ქართული მონასტრის მკვიდრთათვის დამახასიათებელი გახ-

და მოღვაწეობა არა მხოლოდ ღვთის სადგომად, არამედ ამქვეყნიური, ადამიანური საქმეების წარსამართავად. ამ მხრე საქმარისა აღონიშნის ერთი ფაქტი — ათონის მთის ქართველ მოღვაწეთა დამსახურება ზაზანტიის სამეფო კარის წინაშე ბარდა სკლიაროსის დამარცხებაში. ამ სამოქალაქო ომში ჩართვა არ შეიძლება განხილულ იქნას, როგორც მხოლოდ თორნიკეს, უოფილი მხედართმთავრის, პირადი ღვაწლი, იოვანეს სახელით ათონის მთაზე ბერად ადკვეცილი უოფილი მხედართმთავრის ისევ საერო საქმეებისკენ მიბრუნების, ისევ ზელში მახვილის აღების „ყოღვა“ მთელი ათონის მთის მშობამ იღვა თავს, სწორედ ეს გარემოებაა ზაზანტიელ ქართველი ავოგრაფის გიორგი ათონელის მიერ, რომელიც აღწერს რა ამ ამბავს, მიუთითებს, რომ სამეფო კარიდან მეფეთა მოწოდების თანხმად კონსტანტინოპოლში წახლდა თორნიკემ უარი განაცხადა: „წმიდანი მამარო, — უბნებოდა იგი ათანესსა და იოვანეს, — მე ყოღვათა ზემთათს მობრულ ვარ ამას წმიდასა ადგალსა და შეუძლებელ არს ზემე მეფეთა წინაშე წარხლვამ, რამეთუ მე ვიცო, თუ რომელია პირისათს მიკმობენ, და, ვინა მთვან ღმერთმან ღირს-მყო და საზე მონაზონებომა შევირობე, მე ამიერთგან არცადა მეფეთა თან მაც შესაყოფარი, არცადა სხუსა ვის ქუეყანასა ზედა, აწ ევედრებთ სიწმიდესა თქუნესა, ღმრთისა სიუფარულისათს შემინდვეთ და ნუ მობრულებთ ამის პირისათს, რამეთუ, უყოთოუ წავიდე, ამის სოფლისავე შეფოთა შთამადლებენ“ (2, გვ. 41). მაშინ, როგორც ავოგრაფი ვაუწყებს, მთელი „ყოღვა“ ამ მოქმედებისა თვის იღვებს ათანესე დიდმა და იოვანემ და დარწმუნეს თორნიკე საერო საქმეებში ჩართვის აუცილებლობაში: „ზოლო უყუანახსენელ, უნდა თუ არა, უოველი ბრალი მამამან ათანის და მამამან იოვანე მიაღვეს და ძლით დარწმუნეს წარსლვამ“ (2, გვ. 46). კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ იოვანე-თორნიკეს მიერ ხელში აარაღის აღება ივირონის მონასტრის მშობამ შეაფხას არა როგორც „ყოღვა“ ღვთის წინაშე, არამედ როგორც მადლი და სიყვით, ამიტომაც, რომ ქაქვის სერანეს, რომელიც ბარდას დამარცხების შემდეგ ისევ ათონის მთაზე ვახიხდა თორნიკემ, ივირონის ბერ-მონაზონმა დღესაც ანახავს, როგორც სიწმიდეს დარელიქვის (16, გვ. 156).

ათონის ქართული მონასტრის მკვიდრთა მოღვაწეობას იმთავითვე ორი სპეციფიკურია ნიშანი მქონდა: პირველი მათგანი ამ მოღვაწეობის ეროვნული შინაარსი იყო. ივირონის პირველ მამუნებელთა მთელი შემართება ეროვნული ნიშნით ხასიათდებოდა. გიორგი მთაწმიდელის მიითებებით, ივირონის მონასტრის შენება ათონელებმა იმ მიზეზით წამოაწყეს, რომ მათთან სამოღვაწეოდ მოსულ ქართველებს ღირსულად დახვედროდნენ: „და ამისა შემდგომად

განზრახვებს მამათა ჩუენთა და თქუებს, ვითარ-
მედ: „...ა უოჲმად ჩუენი შეტძლებელ არს, კაც-
ნი ვართ სახელოვანნი და ქართველნი მოკუშა-
რთებენ“. და ესე გამოარჩიეს ჩათთა კიდე თა-
ვისუფლად თჳსი მონასტერი აღაშენონ“ (მ, გვ, 48). იოვანე ათონელის მთელი მოღვაწეობა
სწორედ ამ ეროვნული ნიშნითა განსწავლულ-
ლი. იგი თავის შვილს ბავშვობიდანვე სწორედ
ეროვნული კულტურის საშინებურს შთააგონებს:
„შვილო ჩემო, — მოუწოდებდა იგი მცირე-
წლოვან ეფთვიძეს, — ქართლისა ქუეყანად დი-
დად ნაკულუევან არს წიგნთაგან და მრავალი
წიგნთა აქლან, და უხედავ, რომელ ღმერთისა
მოშობადლება შენდა, აწ ილუაწე, ჩათთა განმა-
რავლო სასუიდელო შენი ღმერთისაგან“ (მ, გვ, 61). ჭერ კიდევ XI საუკუნეშივე, ათონის მთა-
ზე ეს მისა ქართველი ერის წინაშე ეფთვიძე
ათონელისა ბრწყინვალედ შეტრულებულად იქ-
ნა მინიშნულა. გიორგი მცირე ეფთვიძეს შესახებ
წერდა: „სიერცითა და სიმაღლითა ღმრთიე-
თარგმნილთა წმიდათა წაგნთა მისთამათა ნა-
კულუევანებად ენისა ჩუენისადა აღავსო, და რო-
შელნათესე ბარბაროს წოდებულ ვიუვენი-
ელენთა მიერ უსწავლელობისათჳს და უმეცო-
რებისა ჩუენისა, მათ თანავე აღგურაქცნა
ღმრთისა მიერ მოკუმულთა მით სიბრძნითა
თჳსითა“ (მ, გვ, 108). მეორე მხრავ, იგივე იო-
ვანე უკვე ხანდაზმულობის ასაკში ესაზნეთისა-
კენ მიიხწრაფოდა ქართველთა კვალის საძიებ-
ლად: „...რამეთუ ასნიოდა, — განმარტავს აგიო-
გრაფი, — ვითარმედ ქართველნი არამცირედნი
ნათესენი და ერი მკუდრ აზიან მუნ, და ამის
პარისათჳს წარვიდა...“ (მ, გვ, 144). ეს შთაგო-
ნება ეროვნული საქმისადმი სამსახურისა გან-
სწავლავს ეფთვიძეს მთელ მოღვაწეობას, საქმა-
რისისა გავიხებნათ ის ფაქტი, რომ მას არცერთ
თი დღით არ დაუტოვებია ათონელ ქართველ-
თა ძმობა და, როცა ერთგუის ბიზანტიის იმპე-
რატორმა ბასილი II-მ (1078-1025) ეფთვიძეს
კვაპობის მთავარეპისკოპოსობა შესთავაზა, მან
უარი განაცხადა (მ, გვ, 89). ეფთვიძეს ამ გადა-
წყვეტილების ერთი მიზეზი იხივ უნდა ყოფი-
ლიყო, რომ ეკლესიის წაუკლებიო საქმეთა გან-
მგებლობა ეროვნულ საქმეს და ქართველთა
ძმობას ჩამოაშორებდა.

ათონის მთის ქართველ ბერ-მონაზონთა მოღ-
ვაწეობის მეორე ხანდაზმულო ნიშანი მწიგნო-
ბრული საქმიანობა იყო. იოვანეს მოწოდებაში
თავისი შვილისადმი ეროვნული იდეალის გვერ-
დით აშკარად გამოხატვის მწიგნობრული იდე-
ალი, იოვანე ეფთვიძეს იმთავითვე ინტელექტუ-
ალური საქმიანობისათვის ზრდიდა, მწიგნობ-
რულ მოწოდებას ჩაუწერავდა. ამ თვალსაზრი-
სით აფასებს მთელ საყოთარ და ასევე თავისი
შვილის მოღვაწეობას იოვანე საყდრის წინ
თავის ცნობილ „ანდერძში“: „...ეუ ვლახაკი ესე
და მარჩიეი ყოველთა მონაზონთადა იოვანე
მწუხარე ვიუვე ამის საქმისათჳს, რომელ ესრეთ

ქუეყანად ქართლისად ნაკულუევან...“
თავან და დიდი ხარკებად და მოტყუებნიცყმუნ
ჩუენე და შვილი ჩემი ეფთვიძე განსწავლე სწა-
ვლითა წარძღლითა სრულად და გამოთარგმა-
წიხად ნარკმართე წიგნთა ბერტულისა ენისაგან
ქართულად“ (მ, გვ, 116).

იდეალი მწიგნობრისა არსებითია დიდ ათო-
ნელთა ცხოვრებასა და მოღვაწეობაში. როგორც
ეფთვიძემ, ასევე გიორგი მთაწმიდელმა წინამ-
ძღვრობაზე უარი თქვეს, რათა მთელი არსე-
ბით მთარგმნელობით მოღვაწეობაში ჩართული-
ყუნენ. ეფთვიძე 1019 წელს ამ მიზეზით გადად-
გა ივირონის წინამძღვრობიდან, ხოლო გიორგიმ
1025 წელს იმავე მიზეზით დატოვა ათონი და
შავი მთის ქართველთა სავანეს ესტუმრა. უფრო
მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ეს ნაბიჯი
ეფთვიძესა და გიორგის მიერ არ ყოფილა გა-
დადგმული მხოლოდ პირადი წინააღმდეგობით.
მწიგნობრობის იდეალი ათონელ ქართველთა
მთელი ძმობის იდეალია. სწორედ ამ მიზეზით
აძულებდნენ ეფთვიძეს წინამძღვრობიდან
გადადგომას დიდი „წმიდა მამები“ არსენი ეპის-
კოსოსი და იოვანე გრძელისძე: „...დასრულნა
წმიდამან მამამან ჩუენმან ეფთვიძე ათონმეტრისა
წლისა ეამნინ, შემდგომად მთიხა თჳსისა აღს-
რულებისა, წინამძღვრობასა შინა და მერმე ვე-
დრებითა ზემო ქსენებულთა მათ წმიდათა ბერ-
თათთა — არსენი ეპისკოპოსისათა და იოვანე
გრძელის ძისათა — იქნა წინამძღვარობისა-
გან. რამეთუ ზედვიდეს ღირსნი იგი ბერნი,
რომელ მიზეზითა მრავალდერთა ზრუნვათათა
დაებრწოდეს თარგმანებისაგან წმიდათა წე-
რილთადას, და ესრეთ მოიყარა და თჳსსა სე-
დაცა დაჭდა“ (მ, გვ, 118). ასევე ემდურვოდ თა-
ვის აღზრდილს, გიორგი ათონელს, მოძვარი
გიორგი შეყენებულნი და აძულებდა თავი და-
ენებებოდა ათონზე პრაქტიკული საქმიანობისათ-
ვის და მწიგნობრობისათვის მიეყო ზელი:
„...ეუწუა ნეტარსა მას ბერსა მოძღვარსა მისსა
გიორგის, ვითარმედ წუთ არცა მდღელობისა
პატივი მიუღებეს და არცა წერითა თარგმნად
უწყეის. შეწყვეს ფრინად და წარმოავლინა შა-
ვით მითი მოწაფე თჳსი, კაცი ღირსა და სახი-
ერი, სახელით იოვანე და დიდი მდურვად მო-
უმცრო არა აღსრულებიხათჳს ნებისა მისისა“
(მ, გვ, 124). მწიგნობარი განსაკუთრებულნი პა-
ტივით ხარკებლობს ივირონის ძმათა შორის.
ეფთვიძესეული საეკლესიო წესების თანხმად
ბერტებს ეტარებდებოდათ საყოთარი ხარკებლობი-
სათვის ღვინის, თევზის, ზეთის შექენა. გამოწა-
კლისი დაშვებული იყო მხოლოდ მწიგნობრი-
სათვის. მას ჰქონდა უფლება საყოთარი სასანთ-
ლე ზეთის შექენისა: „...ესე კულა სვიდაა განა
ღუნისადა, განა თევზისადა უოლაფე არა ქსენე-
ბულ არს მონასტერსა შინა თუნქარ ზეთისა, და
იგიცა რომელნი მკითხველნი იყვნინან ანუ მწე-
რადნი, და წანახაზად ანუ საწერლად აინთა-
ან“ (მ, გვ, 79).

სწორედ ეს ორი სპეციფიკური ნიშანი, ერთ-
 ვნულობა და მწიგნობრულობა, განაპირობებს
 ათონის ქართველთა მონასტრის თავისთავადობ-
 ხს და თავისებურებას. ეს სპეციფიკა ათონის
 ქართველთა ძიძობისა შენსწრული იყო თვითონ
 დადი ათონელების მიერ, ვიორგა იყოწმინდელი
 ათონის ქართული მონასტრის უმთავრეს ღირ-
 სებაჲ სწორედ იმ ეროვნულ-ლიტერატურულ
 საქმიანობას მიიჩნევს, რასაც ამ მონასტერში
 ხქონდა ადგილი: „და შეკრბნეს მას შინა მონა-
 ზონნი და მოწესენი ანგელოზთა მოხმავნი და
 შუამყენეს და ადუავევეს ენაჲ ჩუენი და ქუეუა-
 ნაჲ თარგმანებითა წმიდათა წერილთაჲთა“ (2,
 გვ. 40-41). იგივე თეზისი განმეორებულია ვიო-
 რგა მეთრის მიერ ეფთვიმე ათონელის ღვაწლის
 შეფასებისას: ეფთვიმემ, — ავიოვრგაფის მითი-
 თებით, — ნაკლულუოვანება ქართული ლიტერა-
 ტურისა „სრულთად ვანწმიდა მრავლად თარგ-
 მანებითა წმიდათა წერილთაჲთა... რომელნი-
 იგი წმიდისა ამის მთისაგან და ღმრთივ-ადშე-
 ნებულისა ღვაკრისა... პირსა ზედა ქუეუანისა და
 ნათესავისა ჩუენისაჲ მიეფინეს“ (3, გვ. 124).

ამგვარად, ათონის მთის ქართული მონასტერ-
 ი მოწოდებული იყო ქართული ეროვნული
 კულტურის საშახტრისადმი, სწორედ ამან გან-
 პირობა ის, რომ ი ვ ი რ ო ნ შ ი ჩამოუალიბდა
 ქართული სალიტერატურო სკოლა, რომელიც
 ქართული ლიტერატურისა და ფილოსოფიის
 უდიდეს ცენტრად იქცა. „ოგი შეიქმნა მკვიდრ
 სამწერლობო-სამეცნიერო დაწესებულება, რო-
 მელიც საქართველოს მაშინდელ განათლებულ
 ქვეყნებთან აერთიანებდა“ (9, გვ. 180). ათონის
 მონასტერი „გადაიქცა იმ წუაროდ, სადაცაჲც
 ჩვენში უზვად მოდიოდა მოწინავე კულტურის
 ნაკადი“ (10, გვ. 101). ათონის ლიტერატურულ-
 მა სკოლამ ეფთვიმე ათონელის მეთაურობით
 ქართული ლიტერატურისა და აზროვნების გან-
 ვითარებას ახალი მიმართულება მისცა, რაჲც
 მომავალში განაპირობა ქართული კულტურისა
 და აზროვნების მხოლოდო სარბიულზე განოს-
 ვლა, ევროპული აზროვნების წინა ხაზზე მოქ-
 ცევა. ეროვნული ინტერესით შექმარილი ქარ-
 თველი მწიგნობრების ბერძნული კულტურის
 წიაღში შექრამ ათონის ქართული ლიტერატუ-
 რული სკოლის საქმიანობას თავისებური სახე
 მისცა.

ამისათვის, რომ გააზრებულ იქნას ის პრინ-
 ციპული სიახლე, რაც ათონის ლიტერატურულ-
 მა სკოლამ ჩვენს მწერლობაში მოიტანა, თვლი
 უნდა გადავავლოთ ქართული ლიტერატურული
 აზროვნების განვითარებას ათონის ლიტერატუ-
 რული სკოლის ჩამოუალიბების წინა პერიოდში.
 ქართული ლიტერატურის ისტორიაში VIII-X
 საუკუნეების მწერლობას ეროვნული ხანის
 მწერლობის უწოდებენ (10, გვ. 51). ეროვნული
 გზით ამ პერიოდის მწერლობა, პირველ რიგში,
 ქვეყნის სოციალ-ეკონომიკურმა და პოლიტიკურ-
 რმა მდგომარებობამ წაიყვანა: ბრძოლა ეროვნუ-

ლი დამოუცილებლობისათვის არამარტო
 წინააღმდეგ, ზრუნვა საქართველის სსსრ
 კუთხეთა უთრიერთ კავშირისა და ვაერთიანე-
 ხისათვის განაპირობებდა ლიტერატურული და
 კულტურული განვითარების ეროვნულ მიმარ-
 თულებას. ამავე გზაზე აუენებდა ქართულ ლი-
 ტერატურას ჩამდენიმე არსებითი მომენტი ქვე-
 უნის კულტურულ-ლიდოლოგიურ ცხოვრებაში,
 რომელთაგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია შემ-
 დევი (18, გვ. 92-103):

1. მკვეთრა გამოიყნა მონოფიზიტური სომხუ-
 რი ქრისტილოგიისაგან. ამგვარი ნაციონალიზ-
 აციის გზით ქართული აზროვნება VII საუკუნის
 დამდეგიდან მოდიოდა, როდესაც იბერია გაე-
 მიყნა მონოფიზიტურ აღმოსავლელს, ეროვნულ
 გზაზე დადგა და კურსი ბიზანტიური კულტურ-
 რისაკენ აიღო. VIII საუკუნის დასაბრულიდან
 ეს ხაზი კულტურულ-ლიდოლოგიური განვიო-
 რებისა კიდევ უფრო გამოიყვეთა. რაც ასახუ-
 ლია IX საუკუნის ქართულ საისტორიო თხზუ-
 ლებაში „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“. ამ თხზულებ-
 ხამ ახლებურად გადააზრა ქრისტიანობის ის-
 ტორია საქართველოში: უარა თქვა საქართვე-
 ლის განმანათლებლად გრავოლ ქართლისა ალი-
 არებაზე და ეს პატივი ნინო კაპადოკიელს მია-
 კუთვნა, ამავე პერიოდიდან თანდათან სუსტდ-
 ხა ქართულ-სომხური ლიტერატურული ურთი-
 ერთობაც, რაც განაპირობებულია სომხური კალ-
 დოლონურ-ლიდოლოგიური ფრაქციის თანდათა-
 ნობით დაუსტებობით.

2. ბერძნებთან ეკლესიურ-კულტურული და-
 პირისპირება. ეს მომენტი გამოიყვეთა VIII სა-
 უკუნის დასაბრულის მწერლის იოვანე საბანის-
 რის თხზულებაში „აბო თბილელის წაშება“.
 იოვანე საბანისმ ვერ უარავდება ბერძნების მე-
 დიდერობის და ცდილობს ქართული კულტურ-
 რულ-სარწმუნოებრივი დამოუცილებლობის მტკი-
 ცებას. ამ იდეის პირდაპირი განვითარებაა გა-
 მოქმეული X საუკუნის ქართველი მიწოვრა-
 ფის იოვანე-ზოსიმეს პირით, რომელმაც თავის
 ეროვნულ მიწმში „ქევაჲ ქართლისა ენისაჲ“
 წამოაყენა თეორია, რომლის მიხედვითაც ქარ-
 თული ენა არა თუ გათანასწოებულია ბერძ-
 ნულთან, არამედ მას ერთგვარი უპირატესობაც
 კი ენიჭება. იგივე თვალსაზრისია გატარებული
 საისტორიო თხზულებაში „მოქცევაჲ ქართლი-
 საჲ“. ბიზანტიურ საეკლესიო წრეებში გავრცე-
 ბებული იყო აზრი, რომ ქართული ეკლესია
 ანდრია მოციქულის დაარსებულია. ამავე დროს,
 ანდრია ითვლებოდა კონსტანტინოპოლის საპატ-
 რიარქოს მფარველად და პატრონად. ეს კი კონ-
 სტანტინოპოლის პატრიარქატს უფლებას აძლევ-
 და პრეტენზია ჰქონოდა საქართველოს, უპირა-
 ტესად დასავლეთ საქართველოს, ეკლესიის მი-
 შართ, და ჩართულიყო მის საქმეებში. „მოქცე-
 ვაჲ ქართლისაჲ“ ნინოს სახით ქართლის ახალ
 განმანათლებელს სცემს თავყანს და უარს ამ-
 ბობს ანდრია მოციქულის ღვაწლზე. ამავე მკე-

ლით საქართველო აღიარებულა ღვთისმშობლის წილხელმოხალ ქვეყნად, რაც აგრეთვე დაპირისპირებაა ამ ბიზანტიურ ტრადიციასთან, რომლის მიხედვითაც კონსტანტინოპოლი არის ღვთისმშობლის ზეარკველობის ქვეშ მყოფი ქალაქი.

მ. ქართული სასულიერო ცხოვრების პრაქტიკაში მძლავრი ნაციონალური ელემენტის შექმრა, ამ პერიოდში ქართველები ცდილობდნენ სასულიერო ცხოვრების უველა სფეროში ნაციონალური სულის ჩაქსოვასა და ბერძნული ელემენტის განდევნას, რაც გამოიხატა რამდენიმე არსებით მომენტში: ორიგინალური ნაციონალური აგიოგრაფიის განვითარება, ამ პერიოდში დაიწყო და ქართულ პრაქტიკაში დაინერგა ქართველ ეროვნულ წმინდანთა „ცხოვრებანი“. დაწესებულ აქნა წმინდა ქართული დღესასწაულები ეროვნული წმინდანებისა და სხვადასხვა ეროვნული თარაღის აღსანიშნავად, რამაც ქართული სასულიერო ცხოვრების პრაქტიკა დააცალა ბიზანტიურს. ამ თვალსაზრისით უაღრესად საინტერესო ძეგლია იოვანე-ზოსიმეს „კვადენდარი“. ამავე პერიოდში დაუმუშავებიათ ქართული სისტემა წილობრიცხვისა და დაუპირისპირებიათ იგი მსოფლიოში ცნობილი წილობრიცხვის სხვა სისტემებისათვის. ქართული წილობრიცხვით ქვეყნის გატენიდან ქრისტეს დაბადებამდე 5804 წელი გავიდა, რაც განსხვავებულია ბიზანტიურ და აღმოსავლურ პრაქტიკაში სხვადასხვა დროს ცნობილი 5500 და 5588 წლების სისტემისაგან. წილობრიცხვის ქართულ სისტემაზე წარმოადგენას ვეამდეგს იოვანე-ზოსიმეს თხზულება „...გამოძიებისათვის ეპისოპ და წილობა, თუთია და დღით...“. დიდი თავისებურება გამოუჩენიათ ქართველებს ლიტურგიკულ მწერლობაში. შეუცვლიათ ლიტურგიკული კრებულების შედგენილობა. ჩვენში ეს კრებულება ბერძნულიდან იყო თარგმნილი, მაგრამ ქართველ მიწიერაფებს მიქელ მოდერელის, იოვანე მინჩის, იოვანე მტბვეარის, სტეფანე ქუონდიდელს, იოვანე კონქოზისძეს და სხვებს ორიგინალური მიწიებით შეუვისათ ახინი და ქართულ პრაქტიკაში დაუქარწყნებიათ. ეროვნული შტრიხი შეუტანიათ ქართველებს თარგმნის პრაქტიკაშიც. ჩვენში ამ პერიოდში ჩამოყალიბდა ე. წ. თავისუფალი სტილით თარგმნის მეთოდი. ქართველებს ცვლილებები შეეკეთ თარგმნალ ტექსტში. ეროვნული ინტერესების მიხედვით უმატებენ ან აკლებენ ტექსტს. ასე რომ, თარგმნილი თხზულებანი სრულიად ახალ რედაქციას წარმოადგენენ. ამიტომაც შემდეგ პერიოდში ასეთ თარგმანებს ქართულ რედაქციებს უწოდებდნენ.

ამგვარი ლიტერატურული მიმართულების პერიოდში ჩამოყალიბდა ათონის ქართული ლიტერატურული სკოლა. ათონის სკოლის მესვეურებმა ძველი ქართული ლიტერატურული

ინტერესი. მაგრამ ამ ეროვნულმა ინტერესმა ათონელი მწიგნობრები ბიზანტიური კულტურისა და ლიტერატურის დაპირისპირებიდან ბიზანტიურ მწერლობასთან მაქსიმალურ დაახლოებაში მიაყვანა. ბიზანტიასთან კულტურული შეტოქეობის იდეით შეთავსებულ ქართველები მოხვდნენ რა ბიზანტიური კულტურისა და ლიტერატურის დიდ ცენტრებში, ოლიკის მთაზე, შავ მთაზე. ათონის მთაზე, „საღვთო შურით“ დაეწყო ბერძნულ მწერლობას. დიდი ქართველი მოღვაწეები დღითიდღე რწმუნდებოდნენ, რომ ბიზანტიური მწერლობა ამოუწერავია, რომ ქართველთა ქვეყანა ბიზანტიასთან შედარებით წინგნებით დარჩება. ეს გარემოება უკვე ნათლადაა გააზრებული იოვანე ათონელის ცნობილ მიმართვაში საქუთარი შვალის ეფთვიმესადმი: „შვილო ჩემო, ქართლისა ქუეყანა დიდად ნაკულევან არს წიგნთაგან და მრავალნი წიგნი აქლან...“ ან კიდევ იგივე იოვანეს „აღმდგომი“: „ქვეყანად ქართობა ნაკულევან იყო წიგნთაგან“...

ქართველთათვის თანდათან ნათელი ზღვებოდა, რომ თავისებურებანი ქართული სასულიერო ცხოვრების პრაქტიკაში, შეიძლება ახსნილიყო არა ქართული მწერლობის თავისთავადობით და ორიგინალურობით, არამედ მისი ჩამორჩენილობით მოწინავე, თანამედროვე ქრისტიანულ პრაქტიკასთან შედარებით. ბიზანტიურ კულტურასა და ლიტერატურასთან იგივე შეტოქეობის სურვილი მოთხოვდა ქართული ლიტერატურული ხარვეზის ამოცხვენას და ათონის ლიტერატურულმა წრემაც ახალი ეტობით წარმართა მუშაობა. ლიტერატურულმა საქმიანობამ ახალი კალაპოტი გაჭრა. ეს სიახლე ზოგადად ამგვარად შეიძლება წარმოვიდგინოთ (15, გვ. 103-105):

1. წინა ეპოქის განსაკუთრებული ინტერესი ორიგინალური ლიტერატურული საქმიანობისადმი შეიცვალა მთარგმნილობითი მოღვაწეობით. მთარგმნილობამ დიდი ეროვნული მნიშვნელობა შეიძინა. ქართველები შეეცადნენ უმოკლეს ვადაში ამოუწერათ ბიზანტიური ლიტერატურა, ეთარგმნათ ქართულად უკვლავური, რაც ამდენ ხანს ქართულ ენაზე არ არსებობდა. სავანებო და აღნიშნევენ აგიოგრაფები იმ შეუსვენებელ შემოქმედებით საქმიანობას, რასაც ეფთოზე და გიორგი ათონელები ეწოდებდნენ: „იგი სახანტოთი შეუსვენებელად თარგმნის და ჩამოერთით არა სცემდა განსუენებასა თავსა თვსა, — წერს გიორგი მოაწმიდელი ეფთოზეს შეხაზე, — არამედ დღე და ღამე ტკბილსა მას თაფლსა წიგნთა საღმრთოთასა შურებოდა, რომლისა მიერ დაატკო ენაა ზუენი და ეცდესიდა. რამეთუ თარგმნა წიგნნი საღმრთონი, რომელთა აღიკცხვება კინლა და შეულებელ“ (2, გვ. 61-62). „რომელსაც მოსაგონებელადყო დიდ

შესახებ, — ვითარცა ესოდენი წიგნნი ერთ-
მან კაცმან შიანი თარგმნილი ცხორებასა შინა
თუხსა აღწერნა, არა რომელმცა ბერძნულისაგან
საუღლიად თარგმნა, ვითარ-ცხე კაცმან ამან
საქარეულმან მალაღად და ღმრთიერ-ბრწყინვალედ
აღწერნა“ (მ, გვ. 147). ქართული მოღვაწეობა
დაუტყობელი შთავგონება აგრძელებდნენ ერთ-
თმანეთის საქმიანობას, შთამომავლობადაც შთა-
მომავლობას ვადასცემდნენ ამ ინტერესს. ეფთ-
ვიმე ათონელის, გიორგი ათონელის, ეფრემ
მცირის, ასრენ იუდათიელის, იოანე პეტრიწის
და სხვა მათი თანამედროვეების საქმიანობამ
XII საუკუნის შუა წლებისათვის ბოლომდე მი-
იყვანა ეს შთავგონება: ქართულ ენაზე გადმო-
ტანილ იქნა თითქმის უუცლადგრა მოწინავე და
საუეთესო, რაც ბიზანტიურ მწერლობაში არ-
სებობდა.

მ. ათონის ქართველებმა თანდათანობით შე-
ცვალეს ძველი ქართული ტრადიციით დაქვი-
დრებული მთარგმნელობითი მეთოდი. თავისუ-
ფალი თარგმანი ახალი ინტერესებისათვის გა-
მოუსადეგარი აღმოჩნდა. ათონის ლიტერატურ-
ული სკოლის მიზნები მოიზოცდა, რომ ბერ-
ძნული მწერლობა სრული სახით გადმოიტა-
ნათ ზვეს ენაზე, რომ ქართული მკითხველს
„წმინდა მამათა“ ნაწერებზე სრული წარმოდ-
გენა ქართულ ენაზე მიეღო. ბუნებრივია, ამ ინ-
ტერესს ვეღარ დაეკმაყოფილებდა თავისუფალი
მეთოდი გადმოქართულებული ლიტერატურ-
ული ძეგლები. ახალი მთარგმნელობითი მე-
თოდის ჩამოყალიბება ძირითადად გიორგი
ათონელის სახელთანა დაკავშირებული. ეფთვი-
მე თავისი მთარგმნელობითი სახტემით მთლიან-
ად ძველ ლიტერატურულ ტრადიციას იდგა-
მან უმაღლეს დონეზე აიყვანა თავისუფალი
სტილით თარგმნის პრინციპი. ეფთვიმეს ამგვარ-
ი მთარგმნელობითი მეთოდი გამართლებული
იყო მისი მიზანდასახულებითაც. ეფთვიმე, რო-
გორც ჩანს, უწარადლებას აქცევდა იმას, რომ
ქართველი მკითხველისათვის განზავებული და
განმარტებული ტექსტი მიეწოდებინა; თანაც
ცდილობდა, სწრაფად ამოეცხო ქართული მწერ-
ლობის ხარვეზი. ქართული სასულიერო ცხოვ-
რების პრაქტიკული საჭიროებისათვის ძალზე
დიდი ლიტერატურა იყო ერთმანამდ საჭირო.
ამიტომაც ეფთვიმე შემოკლებულ თარგმანებს
აქეთებდა. შემოკლებული ტექსტი კი, ბუნებრი-
ვია, განმარტებას კიდევ უფრო მოითხოვდა. ეს
გარემოება იწვევდა იმას, რომ ეფთვიმე, რო-
გორც მისი საქმის დიდმა გამგრძელებელმა ეფ-
რემ მცირემ შენიშნა, თარგმნიდა უ. წ. „კლება-
შენატების“ მეთოდით. ეფთვიმემ ქართულ ენა-
ზე თარგმნა შემოკლებული რედაქციები რამდენ-
იმე აუცილებელი ლიტერატურული ძეგლისა:
„წინამძღვარი“ იოანე დამასკელისა, რომელიც
„გარდამოცემის“ შემოკლებასა და გადაწმუხვე-
ბას წარმოადგენდა: „მცირე სვინაქსარი“;
„მცირე რჩელის კანონი“; „მცირე კურთხევა-

ნი“ და სხვა. შემდგომში ზვენიშნული
შეხედვს ეფთვიმეს მთარგმნელობითი მეთოდს.
ჭერ იყო და, გიორგი ათონელი, რომელიც თა-
ვიდან თარგმნიდა ეფთვიმეს მიერ გადმოქართუ-
ლებულ ზოგიერთ ძეგლს, თავის „ანდრძებში“-
ურთავს შენიშნას, რომ დიდი „წმინდა მამა“
თვითონვე აღარ იყენებდა თავისავე თარგმნილ
ბიბლიურ ტექსტებს, რადგანაც იგი გადაწერ-
თა მიერ დაამზინებული იყო. ეფრემ მცირე კი
XI საუკუნის მს-იან წლებში კრიტიკულად იმი-
ლავს ეფთვიმეს მთარგმნელობითი მეთოდს,
ცივილობს ახსნას, თუ რამ განპირობა ეფთვიმეს
მიერ „კლება-შენატების“ მეთოდით გამოყენება
და ასყენის, რომ ეს სტილი უკვე აღარ შეესა-
ბამება ქართული საზოგადოების გაზრდილ ლი-
ტერატურულ ინტერესს.

თვითონ ეფთვიმე ათონელმა შეარქია პირვე-
ლად ქართულ მთარგმნელობითი პრაქტიკაში
ესოდენ გამბატონებული თავისუფალი თარგმა-
ნის პრინციპი. მან შენიშნა, რომ ქართული ბი-
ბლიური წიგნები განსხვავებას ამტკიცებდა შე-
საბამის ბერძნულ რედაქციებთან და ქართულ
ენაზე არაერთგვს თარგმნილი „სახარებისა“
და „დავითის“ ახალი რედაქცია შექმნა. მაგრამ
თავისუფალი თარგმნის მეთოდის შეცვლა მა-
ინც გიორგი ათონელის სახელთანა დაკავშირე-
ბული. გიორგიმ, პირველ რიგში, ბიბლიურა წი-
გნების ზუსტი ქართული რედაქციების ჩამოყა-
ლიბებას მიაკცია უწარადებდა. საქმე ის იყო,
რომ გიორგი მთავრადილის ეფთვიმეს მთარგმ-
ნელობითი მეთოდით შესრულებული ბიბლიურ-
ი ტექსტების თარგმანი აღარ აკმაყოფილებდა
და მან ბერძნულ ტექსტთან უფრო ზუსტად
მისულის მიზნით თავიდან თარგმნა „სახარებისა“
და „დავითის“. გიორგიმ, ვარა ბიბლიური
წიგნებისა, თავიდან თარგმნა ეფთვიმეს მიერ
ეთობულ უკვე თარგმნილი სხვა სასულიერო წი-
გნებები. ბერძნული ტექსტის სიზუსტით გად-
მოტანის პრინციპი თანდათან ვითარდებოდა.
ეფრემ მცირეს უკვე აღარ აკმაყოფილებდა გი-
ორგის თარგმანებიც. ეფრემმა გიორგის თარგ-
მნილი „სამოციქულო“ სიტყვა-სიტყვით შეუ-
ვარა ბერძნულ დედანს და თარგმანი დაუბლო-
ვა ორიგინალს; მხოლოდ, მოკრიდა რა გიორგის
დად აუტორიტეტს, თავისი შენიშვნები ამოაზე
შეიტანა და ანდერძიც დაწერა, რომ ისინი გი-
ორგის თარგმანში არ ჩაერთოთ ეფრემს ბერძ-
ნულ ტექსტთან საბლოგის თვალნაზრისით
აყრიბისი სიმაღლეზე ადის, მაგრამ ბერძ-
ნული ტექსტის ზუსტად გადმოღების პრინ-
ციპი კიდევ უფრო მეტს მოითხოვდა და
უფრო დაუბლოვდა ორიგინალს იოვანე კე-
ტიქონის. მაგრამ ამ სიზუსტეს უკვე შეღაბა
ქართული ენის ბუნებრიობა, და, აღბათ: ამი-
ტომაც პეტრიწის გზით აღარ წავიდა ქართული
საღვთაშობალო ენის განვითარება.

მ. ლიტერატურულ ტრადიციების შეცვლამ
აუცილებელი გახადა ქართული სასულიერო

ცხოვრების პრაქტიკის შეიწმენდა. ქართული ღვთისმსახურება X საუკუნისათვის დაუფრებულად იყო ძველი რედაქციების საეკლესიო წიგნებზე. რომლებიც ამ დროინდელ ბიზანტიურ პრაქტიკაში აღარ გამოიყენებოდა. ვარდა ამას. ქართულ სინამდვილეში დამკვიდრებული წიგნები სმირ შემთხვევაში თავისუფალი შთარგმნელობითი მეთოდი იყო გადმოქართულებული. ათონის ლიტერატურულმა სკოლამ მიზნად დასახა ქართული სასულიერო პრაქტიკის ახალ ლიტერატურულ საფუძველზე გადაუყვანა. სწორედ ამ მიზნით, ათონელი ქართველები თავიანთ ახალ ლიტერატურულ პროდუქციას იმავითვე საქართველოში, სამეფო ეკლესიაში გზავნიდნენ „მრავალნი წიგნნი წარსცინს წინაშე დავით კურაპალატისა“. — მათითებს ეფთვიუმს აგიოგრაფი (შ. გვ. 41). გიორგი ათონელი, დამთავრება სასულიერო წიგნთა თარგმნა, ბეგრატ IV-ის მოწვევით საქართველოში ჩავიდა, სადაც მან 1040-65 წლებში საეკლესიო რეფორმა განახორციელა. ამ რეფორმის ერთი უმთავრესი მხარე ქართულ სინამდვილეში ბიბლიური და სხვა უმთავრესი ლიტურგიული წიგნების ახალი რედაქციების დამკვიდრება იყო. ამასთანავე, გიორგიმ განახორციელა ქართული სასულიერო საზოგადოების დემოკრატიზაცია. ქართული საეკლესიო ცხოვრების გაორჯო ათონელის მიერ წამოწყებული რეფორმა დაახრულა დავით აღმაშენებელმა (1088-1125) 1105 წლის რუის-ურბნისის საეკლესიო კრებაზე. ამ საეკლესიო რეფორმის მნიშვნელობა ძალზე დიდი იყო ქართული სახელმწიფოს ცენტრალიზაციისა და ქართული საზოგადოებრივი აზრის პროგრესული მიმართულებით განვითარების საქმეში. გიორგი ათონელის მიერ დაწვებული რეფორმის პარალელად ევროპულ სინამდვილეში შეიძლება მითითებულ იქნეს წმინდა ფრაცისკის საეკლესიო რეფორმამ X XV საუკუნეში, რომლის როლი ევროპული საზოგადოების დემოკრატიზაციის საქმეში ასევე ძალზე მნიშვნელოვანია (შ. გვ. 191).

ათონელ მწიგნობართა საქმიანობა, ძირითადად ამ ლიტერატურული პროდუქციით უნდა შეფასდეს, რომელიც მათ უთარგმნიათ ბერძნულიდან ქართულად. განსაკუთრებული აღჯალი ამ მხრეც ეფთვიუმე ათონელს უნდა მიეკუთვნოს. ამის თაობაზე ეფთვიუმეს ბიოგრაფი შენიშნავდა: „ეკვეთიარი თარგმანი, გატყუე მათი პირველითა, აძლარა გამოიჩინებულ არს ენასა ჩვენსა და ეკკონებ, თუ არცადა გამოიჩინებად არს“ (შ. გვ. 61). ეფთვიუმეს თარგმანთაგან, პირველ რიგში, უნდა დავასახულოთ ბიბლიურ წიგნთა, „სახარებისა“ და „დავითის“, ახალი ქართული რედაქციების შექმნა; შემდეგ ქართული სასულიერო ცხოვრების პრაქტიკისათვის აუცილებელი დოკუმენტურ-კანონიკური და ლიტურგიული კრებულები: „მცირე სინაქსარა“, „მცირე რჩეული კანონი“, „მცირე ეკრთხვევანი“, „წინამდ-

ღვარი“ იოანე დამასკელისა, აპოკრიფული ლიტერატურული „გარონი“, „ქებაჲ და დიდებაჲ... მარიაშისა“, „მოციქულთა ცხოვრების აქტივი“, და სხვა მრავალი; უმდიდრესი ენციკლედურ-კომპილაციური ლიტერატურა, რომელთაგან უნდა აღინიშნოს: ანდრია კრიტიელის „თარგმანი იოანე მახარებლის ხელისაჲ“, იოანე ოქროპირის „თარგმანებაჲ იოანეს სახარებისა და თარგმანებაჲ მათეს სახარებისა, ბასილი ეესარიელის „თარგმანებაჲ ფსალმუნისა“ და „ითაჲ“ მათეს სახარებისა“, ბასილი ეესარიელის გრიგოლ ნაზიანზელის „სწავლანი სულიერნი“, გრიგოლ პროზა პაპის „დილოლონი“, იოანე სინელის „კლემასი“, ეფრემ ასურის „სწავლანი“, იოანე დამასკელის „შობისათვის წმიდისა ღმრთისმშობლისა“, იოანე ოქროპირის „მარგალიტი“; დღქალი აგიოგრაფიული ლიტერატურა, რომელთა შორის უნდა დავასახულოთ აგიოგრაფიული ლიტერატურის შედეგები: ათანასე აღქმანდრციელის „ანტონ დიდის ცხოვრება“ და გრიგოლ ნაზიანზელის „ბასილ დიდის ცხოვრება“, ასევე სვიმეონ შეტაფრასტის „წამებანი“ კლიმენტოს პროზა პაპისა, პროკოპი დუქსისა, წმიდა გიორგისა და სხვა მრავალი.

არანაკლებ პროდუქტიული იყო თავისი თარგმნილი ლიტერატურული ძეგლებით მეორე დიდი ათონელი მწიგნობარი გიორგი მთაწმინდელი. გიორგი ათონელის თარგმანება, როგორც მისი ბიოგრაფი გიორგი მცირე აღნიშნავს, სხვადასხვა სახის იყო: ერთი ნაწილი ამ თარგმანებისა მანამდე ქართულ ენაზე არ არსებობდა, მეორე კი იყო, მაგრამ სხვადასხვა მიზნის გამო დამახინჯებული საბით მოღწეული. გიორგი სრული საბით თარგმნიდა, აკრეფე, ეფთვიუმეს მოკლედ თარგმნილ ბერძნულ ლიტერატურას და აწამებდა ბერძნულ დედნებს და სრულყოფდა ბიბლიურ წიგნებს: „რამეთუ რომელნიმე წიგნნი სრულად არყოფილნი და ენისა ჩუენისაგან უცხონი სიღრმეთაგან უმეცრებისათა ნათლად გამოაბრწყინენა, ზოლო სხუანი ოდესმე თარგმნილნი და წუთ ვერ კეთილად გამოდებულენი ვინა თუ ეამთა სიკრთითა უცებთა და უხელურთა მკამრებელთაგან დაგესლებულნი, ვითარცა ვიქუთ, ბრძმელსა მას შინა წმიდისა მის გონებისა თისისასა გამოადენენა და გამოაპურენა, ზოლო კულად სხუანი წიგნნი წმიდისა მამისა ჩუენისა ეფთვიუმის მიერ თარგმნილი და წუთ უცალოებისაგან ვერ სრულქმნულნი, არაწუთ სულმთარედ აღწერილნი, განსხრულნა და განაურთულნა. ეკლად სხუანი რომელნიმე ბერძნულსა შეაწამნა და ყოელისა ნაკლულეანებობსაგან განსხრულნა და სიტუთა-დუხტირობისა და ვერაგობისაგან განაშუენნა და განაბრწყინენა“ (შ. გვ. 144). გიორგიმ ბერძნულ დედანთან უხატად მიიღეს მონანი თავიდან თარგმან ქართულად მთელი „ახალი აღქმა“ და „დავითნი“, რომლებიც ქართულ სასულიერო პრაქტიკაში

კანონიერ ტექსტად იქნა აღიარებული. მართალია, გიორგი თეოდორულად თითქმის იცავდა თავისუფალი თარგმანის პრინციპს და „დავითნის“ საკუთარი თარგმანის ანდერძში მოუთხოვბდა: „...რამელი ქერ იყო, ჩავიერთავს და, რომელი ქერ იყო, დავცვლია, ვთო ჩუენსა ენსა მოუფილოდა და წესი საქმისა ეძიებდომ“, მაგრამ პრაქტიკულად იგი მვეტირად ვაემიქნა ეფთჳე ათონელის მთარგმნელობით პრაქტიკას და, როგორც აღვნიშნეთ, თავიდან თარგმნა ეფთჳემის მიერ შემოკლებით თარგმნილი სხვა სასულიერო წიგნებიც. შთამომავლობამ გიორგის თარგმანის ეფთჳემის თარგმანთაგან განსხვავებით უწვალა: „...დიდი სვიდაქარაო“, „...დიდი კურთხევისა“ და მათი ანალოგიით „...დიდი პარაკლიტონა“, „...დიდნი მარხვანი“. გიორგის მიერ თარგმნილი ლიტერატურა მოიცავს საეკლესიო მწერლობის თითქმის ყველა დარგს, ვარდა ზემოთ დასახელებული მიზნოლოგიური და ლიტერატურული წიგნებისა, განსაკუთრებით პოპულარული იყო ძველ საქართველოში გიორგი ათონელის თარგმნილი ხასიდ დიდის „...ეჟუსთა დღესთა“; „...წამება წმიდა გიორგისი“; „...საწინაწარმეტყველოა საწელიწადოა; ს ი მ ბ ო ლ ი ნ ი ნიკეა კონსტანტინოპოლის კეხებისა, გრაგულ საკირველმოქმედისა, ათანასე ალექსანდრიელისა, ფოტო პატრიარქისა; თეოდორე სტუდიელის „სწავლანი“; „...თჳენი ათორმეტნივე“; ეს უკანასკნელი თავისი შედგენილობით ორიგინალური მიმწერაფიული კრებულია, მასში გაერთიანებულია სხვადასხვა ბიზანტიელი ავტორის საეკლესიო კრთისა და ამავე წმინდანზე, შვე შეტანილია ერთი მასალაც.

ათონელ მთარგმნელთაგან ჩვენამდე შემონახული ლიტერატურული პროდუქციით კიდევ ცნობილია მხოლოდ ორიოდე მთარგმნელის სახელი. ესენია სტეფანე ათონელი და თეოდორე ბუციეს მონაზონი. სტეფანეს, გვიანდელი გადმოცემების თანახმად, იოანე ოქროპირის თხოვრებათა ორი კრებული უთარგმნა — „კლიტი“ და „ფუტარი“. დღეისათვის მხოლოდ ამ უკანასკნელის ფრაგმენტებია მოღწეული. იგი გიორგი ათონელის თანამედროვეა. თეოდორე ბუციესმონაზონი კი გიორგი ათონელის მოწიფე უნდა ეთოდოდო. იგი ავტორებს ქართულ ენაზე ეფთჳემის მიერ დაწყებულ საქმეს — სვიმონ მეტაფრასტის აგიოგრაფიული საკითხავებს თარგმნას, კერძოდ, უთარგმნა მეტაფრასტის საკითხავები სქიტმბრის თვისა სრული სახით და საწილი ნიემბერდევმბრისა. მასვე დაუტოვებია ძალზე საინტერესო ცნობები სვიმონ მეტაფრასტის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე (12, გვ. 243-247). თეოდორეს უთარგმნა მიმოღვრეული ზომიერი ეპოუანე კვაბრიელის, ანასტასი სიმელის, კირილე ალექსანდრიელის, იოანე ოქროპირის; პოლემიურ-დოგმატური ტრაქტატები თეოდორატე კორიაელის და ეპიფანე კვაბრიელის; იოანე

ოქროპირის „ასკეტკონი“ და ზღაპრები დასახელებიანა“. თეოდორეს ზელმეორედ, უფრო სრული და ზუსტი სახით, უთარგმნა ეფთჳემის თარგმნილი „პატრიკი“.

მთარგმნელობითა საქმიანობა დიდ ათონელთა ლიტერატურული მოღვაწეობის მაინც ერთი მხარე იყო. ათონის მთაზე შეიქმნა ძველი ქართული ლიტერატურული აზროვნების ბრწყინვალე ორიგინალური ძეგლები. მათ შორის პირველ რიგში, აღსანიშნავია ორი უმნიშვნელოვანესი აგიოგრაფიული ძეგლი, გიორგი მთაწმიდელის „...ცხოვრება იოვანეს და ეფთჳემისი“ და გიორგი მციხის „...ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა“, დაწერილია ათონის მთაზე XI საუკუნის 40-იან და 60-იან წლებში. დასახელებული თხოვრებანი მრავალსაუფროვანი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის კანონმდებელი ფაქტორები წარმოადგენენ, გამოარჩევიან თავიანთი ნაკიფი ქართული ლიტერატურული ენით, მხატვრული სტილის ორიგინალურობით და ემოციურობით, მიზნოლოგიანობით და წარმოების უზვი გამოცემებით. ამ ლიტერატურულ ძეგლებში ისტორიული ფაქტების ზუსტი მოხმობითაა გადმოცემული ქართველთა სამონასტრო ცხოვრების დასაწყისი ხანა ათონის მთაზე, ზემოთქართულია პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობა X-XI საუკუნეებში, ათონის დიდ მამულებელთა იოვანეს, თორნიკეს, ეფთჳემესა და გიორგი მთაწმიდელის ცხოვრება და მოღვაწეობა. ორივე ძეგლი გამსჭვალულია მაღალი ინტონული შეგნებით და ქართველი ხალხის ინტელექტუალური აღორძინების დიდი შთავიგნებით.

ათონის მთაზე სხვა ორიგინალური ქართული ლიტერატურული ძეგლებიც შექმნილია. მათგან აღსანიშნავია იოვანე ათონელის „ანდერძი“. რომელიც დაწერილია XI საუკუნის დასაწყისში და, ერთი მხარე, ქართული ორიგინალური ეტიკეტური აზროვნების საინტერესო ნიმუშს წარმოადგენს და ამასთანავე, პირველწაროს სიზუსტით აღწერს ეფთჳემე ათონელი ლიტერატურული მოღვაწეობის პირველ პერიოდს. ქართული ზელმეორებით ჩვენამდე ეფთჳემე ათონელის სახელი მოღწეულია ერთი ლიტერული ფარის ლოცვა, რომელიც საუკეთესო ნიმუშს წარმოადგენს არა მხოლოდ ჭრთული, არამედ საზოგადოდ ბიზანტიურა ევბოგრაფიული ლიტერატურისა (13). ათონის მთაზე მოღვაწეობდნენ ქართველი მიმწერაფიებიც, რომელთაც დიდ ქართველ მოღვაწეებზე — იოვანეს, ეფთჳემესა და ილარიოს ქართველზე ორიგინალური მიმწერა დაუწერიათ. ასეთებია XI საუკუნის მეორე ნახევრის მოღვაწეი ეჭრა ათონელი და ზოხი მე მონაზონი.

ათონელთა ლიტერატურული საქმიანობა გაცდა ქართული მწერლობის ფარგლებს. გიორგი ათონელი დიდი სიამოვნით წერდა ეფთჳემის ლ-

ტერატურულ შემოქმედებაზე: „რომლისა-აგი ნაშუადღევია ახარებას შორიელთა და მახლობელთა, და თარგმნილთა მისთა წიგნთა სიტყვობებზედა, ვითარცა წესტუ ოქროსადა ქმა-შაღალი, ოხრის უოველსა ქუეყანასა, არა ხალხი ქართლისასა, არამედ საბერძნეთისასაცა, რამეთუ პალაქარი და აბუჯურად და სხუანთა რაოდენნიმე წერილთა ქართლისაგან თარგმნა ბერძნულად“ (2, გვ. 41). მართლაც, ეფთვიმე ათონელი არ წერდა მხოლოდ ქართულად. მას ბერძნულად დაუწერია ასკეტური შინაარსის თხზულებები განდევნილი ბერის მოღვაწეობის წესის შესახებ. რომელიც დღეისათვის დაცულია მხოლოდ ქართულ თარგმანში. თხზულება უარესად სანტერტრესთა მასში დეკანოზებულთ სამოღვაწეო პრინციპების ზემანურობით (14). ეფთვიმეს სახელით ათონის მთის ერთ ბერძნულ ბელნაწერში (№ 4630) შემონახულია, აგრეთვე, რამდენიმე ბერძნული ჰიმნოგრაფიული თხზულებები, ერთად: აუარებელით, ტროპარი, დიდება და გლოვითა.

განსაკუთრებული წვლილი ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორიაში ეფთვიმე ათონელს იმით მიუძღვის, რომ მან ქართულიდან ბერძნულად თარგმნა ორი ბრწყინვალე ძეგლი შუა საუკუნეების მწერლობას: „ახუტრა“ და „ბალავარიანი“. „ახუტრას“ სახელით ქართველთა, როგორც ჩანს, იცნობდნენ უარესად მალაქატურულ აგიოგრაფიულ თხზულებას „მეკელ საბაწმიდელის მარტიკობას“. რომელიც ათონელ ქართველებს ხელთ ჰქონდათ ჯერ კიდევ X საუკუნეში. ეს თხზულება უთარგმნია ქართული ენიდან ბერძნულად ეფთვიმეს და იგი დღეს ზევნაშდე მოღწეულია გვიანდელი ჩანარითის სახით „თეოდორე ედესელის ცხოვრებაში“ (18, გვ. 18-19). უფრო მწაშველოვანია „ბალავარიანის“ საყთო. საქმე ისაა, რომ ეფთვიმეს ქართულიდან ბერძნულ ენაზე გადაუცეთებია მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთი შედევრი „ვათლამი და იოასაფი“, რომელიც ბიზანტიური ლიტერატურის სავეტოსო თხზულებად ითვლება (7). იგი ბერძნული ენიდან ლათინურის გზით ევროპის თითქმის ყველა ენაზე ითარგმნა და შუა საუკუნეების ევროპაში ყველაზე პოპულარულ სასულიერო რომანად ითვლებოდა. თავის მხრივ ვარლამისა და იოასაფის ამბავი სათავის შორტული ინდოეთიდან იღებს. სანსკრიტული ენიდან აგი ფალატრში შესულა, აქედან არაბულში, არაბული ენიდან გადაუშევეზულა ამ თხზულებას პირველი ქობი-სტაინელი ვერსია ქართულ ენაზე IX საუკუნეში, რაც ეფთვიმე ათონელს X საუკუნის დასასრულს ბერძნულ ენაზე აგიოგრაფიულ-მორალური სახის ბრწყინვალე სასულიერო რომანად უქცევია. ამგვარად, ათონის ლიტერატურული სკოლის მოღვაწეობით ქართული ენა და ლიტერატურა ჩაერთო იმ კულტურულ ჯაჭვში, რომლის გავლითაც გადმოდიოდა ძველი ანდუ-

რი კულტურა და ზროვნება ევროპაში (19) და ათონის ქართული მონასტრის მშობისაგან მხოლოდ ერთეულები არ უოფლან ჩაბმული სამწერლობო საქმიანობაში. მწიგნობრობა ივი-რონის მკვიდრთა ძირითადი საქმიანობა იყო X და XI საუკუნეებში ათონის პირველი მამუნე-ბელნი იოვანე და თირსიკე ზრუნავდნენ ათონის წიგნთსაცავის შექმნისათვის. მათი შეკვეთით და საუთნო მღვდლებოდა ქრთველთა მონასტრის წიგნით. საქმარისია დავახველთო ომში 874 წელს თორსიკეს დავეთიი გადაწერალი ქართული „ბიბლია“, რომელიც ახლაც ათონის მთაზე ინახება. ათონელი ქართველები კიდევ უფრო მეტს ზრუნავდნენ ათონზე შექმნილი ლიტერატურული მემკვიდრეობის გამრავლები-სათვის. ეფთვიმე ათონელს ვერძით ედგნენ ცნობილი გადაწერლები იოას გრძელისძე. არსენ ნინოწმიდელი, იოანე ხახლელი, ოქრო-პირი, სება, ზაქარია მირდატის, არსენი, პასილი, თეოფანე ზუცივი და სხვან, ასევე ნაყო-ფარად მუშაობდნენ მწიგნობარ-დაწერტრენი ვიორგი მთაწმიდელის წინამძღობობისა — გოგოფა, იაკობი, იოანე, ზარტულნი, ათანასე, ნიკოლა, ევსტრატა დეკანოზი, ზოსმე მონაზონი და სხვანი (15, გვ. 200, 212). აივე ცნობი-ლია სხვა ათონელი გადაწერტრეც მიქაელ დადალისონელი, იაკობ დეკანოზი, იანე თაფ-ლისძე და სხვა მრავალი. ათონის მზე თიქ-ნა ქართულ ბელნაწერთა მდიდარი მლიოთე-კა, რომლის ერთი ნაწილი დღეისაცაა ემორტე-ნილი ივირონის მონასტრში (26) მხრდელი ბელნაწერი, 1981 წელს საქართველო საბჭო-თა სოციალისტური რესპუბლიკის შორბობს დღით მონდობითო. ქართველ საზოგად მოღ-ვაწეთა გარჯითა და საქმიანობით საქარტრე-ში ჩამოტანილ იქნა ამ ბიბლიოთეკის ზული მყოფილმები.

ივირონი არ იყო მხოლოდ ქართული მგნო-ზრობის ცენტრი. ათონელი ქართველები, რო-გორც ენაზე, კარგად იცნობდნენ ბიზანსურ მწერლობას და, ზუნებრივია, ამ მწერბობს ქართულ ენაზე გადმონახანად ივირონიში ქიდ-ნენ ბერძნულ წიგნთსაცავსაც. მწიგნობრობა-დში ეს დიდი სიუვარული გატრქელდა შერკომ საუკუნეებშიც. ყოველ შემთხვევაში XIX ო-კუნის უყანასკელი მეთოხედში, როდესაც ო-ნის მთის ბერძნულ ბელნაწერთა სრული იე-რილობა შედგა (8), გაირკვა, რომ ათონის მს ყველა მონასტრზე უფრო მდიდარი ბიბლ-თეკა ივირონის მონასტრს ჰქონდა. პ. ლა-რისის ცნობილი კატალოგის თანახმად, ათონ მთის ოც მონასტრში დღეისათვის ინახე 5708 ბერძნული ბელნაწერი, მთგან 1986 ათ-ონის ივიროთა მონასტრის კუთვნილებია (15, გვ. 241).

ივირონის დიდმა მოღვაწეებმა თავიბი სახე-ლი დატოვეს არა მხოლოდ თანამემამულეთა — ქართველთა შორის, არამედ ბერძენთა შო-

რისაც იოვანე, თორნიკე და ეფთვიმე დიდი პატრიარქისგან სარგებლობდნენ არა მხოლოდ ათონის სამონასტრო კომპლექსში. არამედ ბიზანტიის სამეფო კარზეც. ასევე დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა როგორც ათონზე, ასევე ანტიოქიის პატრიარქატში და კონსტანტინოპოლის სამეპარტორო კარზე გიორგი მთაწმიდელი. უფრო მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ათონის მთის ბერძნულმა მშობამ სამუდამოდ შეინახა დიდი თაყვანისცემა ივრონის პირველ მამუშენებელმა და ინამშენებელმა: იოვანეს, ეფთვიმეს და გიორგის; ასევე ლეგენდად აქცია დიდი თორნიკეს მალაგარდა მებრატორის ბასილისადმი გაქეული დახმარება. ათონზე შექმნილი ივრონის მშენებელთა ქართული აგიოგრაფიული ცენტრები, როგორც ჩანს, ზემოთ გზით გავრცელდა ათონის ბერძნულ მშობაში. ამის საფუძველზე უნდა იყოს შექმნილი ათონის მთის ბერძნული ხელნაწერებით (№ 4417 და № 4573) დღეისათვის შენახილი შოღვეული ორი ბერძნული აგიოგრაფიული თხზულება: „უხოვრება წმიდანს მამა ზენონსა ეფთვიმე ბერძენსა“ და „უხოვრება და მოქალაქეთა წმიდანთა და დებრო-შემსილთა მამათა ჩვენთა იოვანეს, ეფთვიმეს და გიორგის, წმიდისა და დიდისა ივერთა ყვრის მამუშენებელთა“.

ახეთ ვო ათონის ქართული მონასტრის საუყურნოა ლიტერატურული საქმიანობა. ამ საუყურნოან ლიტერატურულ პროცესში შეინახება რადიკალური ტენდენცია, რომელითაც, ჩვენი აზრით, არსებითაა სამი მათგანი: 1. შეგნება ეროვნული ლიტერატურული დონის ჩამორჩენილობა იმდროინდელი მსოფლიოს უდიდეს ლიტერატურასთან, კერძოდ ბიზანტიურ მწერლობასთან, შედარებით და დაუცხრომელი შემართებ ქართული ლიტერატურას ასაღორძინებლად; 2. ტენდენცია გააზრებული და სიტყვიერად კორმულირებულია ათონელთა ძირითად ლიტერატურულ ძეგლებში. ამ მიზანდასახულებიან ორცემსხმას ემსახურება ათონელ საზოგადოებაში მთელი საქმიანობა. ეს დიდი ერთდელი პროცესი ათონიდან სხვა დიდ ქართულ ლიტერატურულ ცენტრებში გავრცელდა — იმ მთაზე, პეტრიწონში, საყუთრივ საქართველოში და მეთორმეტე საუყურნისათვის ამ დასა დეაწემა თავის მიზანს მიადგინა: ქართულ ენე გადმოტანილი იყო თითქმის უველაფერა ძეგლი და საუყურნო, რაც აუცილებელი იქნა საუყურნოანი ლიტერატურული და ფილოსოფიური აზრის ახალი გზით, რენესანსული რეწების გზით განვითარებისათვის. 2. შეიღება და კულტურული დაპირისპირება კიდ ბიზანტიურ მწერლობასთან. ათონელი მწიგნობრები აგრძელებდნენ ბიზანტიურ იდეოლოგიასთან და კულტურასთან ამ დამართების ტენდენციას, რომელიც ქართული საზოგადოებრივი აზრის განვითარებას ახასიათებდა VIII-X საუყურნებში. ისინი ცდილობდნენ არა ქართულის

ბიზანტიურში შერწყმას, არამედ ბიზანტიურის დონეზე აყვანას. მათი უმთავრესი მიზანი იყო ბერძნულთან იმის გადმოტანა, რაც იყო თანამედროვე, ეპოქის კულტურულ-ლიტერატურული პროცესისათვის არსებითი. ამით უნდა იყოს გამოწვეული ის, რომ ქართველები ასწრაფიან ქართული ბიბლიური ტექსტი ზუსტად შეესატყვისებოდეს ბერძნულ ვულგატას; ქართული ლიტერატურულ-კანონიერა პრაქტიკა სასწრაფოდ აიყვანონ მათი ეპოქის თანამედროვე დონეზე; ამიტომ უხსნის ეფთვიმე მთაწმიდელი ქართულ მწერლობაში გზას უადრესად ახალ და მისი დროისათვის თანამედროვე სტაუს აგიოგრაფიაში — შეტყუარატიკას. მეორე მხრივ, ათონის ლიტერატურული სკოლის ინტერესის ფარგლებს სცილდებოდა ბერძნული ენისა და ლიტერატურის ისეთი ძეგლები, რასაც უპირატესად მქონდა მხოლოდ ეროვნული მნიშვნელობა, როგორც ბერძნული ლიტერატურისა და ბიზანტიური ცელესიის ისტორიის ცალკეულ გამოვლინებებს.

3. ეროვნული და კულტურული თავისთავადობის შეგნება. ათონელთა ქართველებში იტვირთეს მისი ქართული ეროვნული კულტურის მსოფლიო ასპარეზზე გატანისა. ბიზანტია და ბიზანტიურა ლიტერატურა მათთვის მხოლოდ გზა ამ დიდი მიზანსწრაფისა. ამიტომაც, რომ ისინი, ერთი მხრივ, ცდილობენ გამოიჩინონ ბიზანტიურს; გიორგი ათონელმა 1067 წელს ანტიოქიის პატრიარქატში დისპუტზე საქაროდ დაამტკიცა ქართული კრისტიანობის დაშორებულობა ბიზანტიურსაგან. მეორე მხრივ, იცქირებათ ევროპული საზოგადოებრივ-ლიტერატურული აზროვნებისაკენ; ათონელთა ქართველებმა თავის მონასტრში შეიკედლეს და მათ გვერდით საკუთარი მონასტერი ააშენებინეს ლათინელ ბერებს. „ჩვენცა უცხონი ვართ და შენცა უცხო ხარო“, — არწმუნებდნენ მათ წინამძღვარს [2, გვ. 85]; გიორგი ათონელმა იმეორებო კონსტანტინე დეკასთან (1059-1067) საუბარო სამეფო კარზე საქაროდ დაიცვა ლათინელთა კრისტოლოგია და იგი ბერძნულ-მართლმადიდებელურზე წინ დააყენა. იგივე ეროვნული თავისთავადობის შეგნება ამოძრავებდა ქართველ მწიგნობრებს, როდესაც დიდ ბიზანტიურ მწერლობაში ქართულიად ბრწყინვალე ლიტერატურული ძეგლები შექმნიდნენ („კარლამი და იოასაფი“ და „მოქელ სახაწმიდელის მარტვილობა“) და შეშედეგ საუყურნების მანძილზე ასახულებდნენ და იცავდნენ მათ ქართულ წარმოშობას.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ქართული ლიტერატურული აზროვნების ისტორიისათვის ის იყო, რომ ათონის ქართული ლიტერატურული სკოლის პრინციპებმა არ ჩამყვდარა ათონის ლიტერატურული სკოლის დაქვეითებასთან ერთ-

თად. ათონელთა საკმეოებით ახალი ეპოქა დაიწყო ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიაში. ათონელთა მადლი შემოკმედებოთ პრინციპები ქართული ლიტერატურის საერთო პრინციპებად იქცა. ათონი სათავეში ჩაუდგა ქართული ლიტერატურული აზროვნებას პროცესს. ქართული ლიტერატურული აზროვნება სწორედ იმ გზით განვითარდა, რა გზითაც წაუყვანა იგი X საუკუნის დასასრულიდან ათონის ქართულმა ლიტერატურულმა სკოლამ.

ამრიგად, ათონის ლიტერატურულ სკოლაში შერწყმული იყო ყველა საუკეთესო პრინციპი, რომელიც ემსახურებოდა ქართველი ერის კულტურულ აღმავლობას და მის მსოფლიო ასპარეზზე გამოყვანას. ქართული აზრი დიდი ხნის

მანძილზე ეშაადებოდა კაცობრიობის აზროვნების განვითარებაში თავიზი სიტყვის სათქმელად. ამ პროცესში ჩანს ის ერთიანი, დამაბული მიზანდასახული განვითარების კულტურული ხაზი, რომელიც საუკუნეებს მოიცავს. ამ დაუღალავ მოღვაწეობას ორი პროცესული იდეა ასაზრდოებდა: მსოფლიოს იმდროინდელი მოწინავე ქრისტიანული კულტურის თანამედროვე დონისთვისება და მოწინავე მეზობელ ხალხებთან კულტურული მეტოქეობა. ქართული კულტურა კაცობრიობის აზროვნების ისტორიაში ახალი სიტყვის სათქმელად ეშაადებოდა, ამ აზროვნების სათავეში ჩადგომას ისწრაფოდა და რუსთაველის გენიამ ბორცი შეასხა კიდევ თაობების ზრუნვას, შრომას, ბრძოლასა და ოცნებას.

მიტიოთავალი ლიტერატურა:

- 1 Маркс К. и Энгельс Ф. Сочинения, т. 8.
- 2 გიორგი მთაწმიდელი, ცხოვრება იოანე-სი და ეფთჳმესი: „ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები“, წიგნი II, თბ., 1967.
- 3 გიორგი მცირე, ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა: „ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები“, წიგნი II, თბ., 1967.
- 4 იოანე მთაწმიდელი, ანდრეძი: „ქუთაისის საბელმწიფო ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა“, ტ. I, თბ., 1953 [შედგენილი ე. ნიკოლაძის მიერ], გვ. 95-99.
- 5 Успенский П., История Афона. II, Киев, 1877.
- 6 ლამბროსი პ., ათონის მთის ბერძნულ ხელნაწერთა კატალოგი, ეგვიპტე, I, 1845; II, 1900 (ინგლის ენაზე).
- 7 გრეგუარი ა., ივირონის მონასტერი და ქართველთა როლი ათონის მთაზე (იბ. ს. უაუზნიშვილი, ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია, თბ., 1973, გვ. 284-300).
- 8 კადაბი ს., ათონის მთა, ათენი, 1979 (ინგლისურ ენაზე).
- 9 ქავთიშვილი ი., ქართველი ერის ისტორია, II, თბ., 1965.
- 10 კეკელიძე კ., ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბ., 1968.

- 11 კეკელიძე კ., ათონის ლიტერატურული სკოლის ისტორიიდან; ვტიულები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, II, თბ., 1945, გვ. 218-236.
- 12 Кекелидзе К., Симсон Метафраст по грузинским источникам; «ვტიულები...», V, თბილისი, 1957, გვ. 212-226.
- 13 კეკელიძე კ., ექვთიმე ათონელის ორიგინალური ქართული შრომა: „ვტიულები...“, XIII, თბ., 1974, გვ. 11-17.
- 14 კეკელიძე კ., ექვთიმე ათონელის ორიგინალური ბერძნული შრომა: „ვტიულები...“, XIII, თბ., 1974, გვ. 18-25.
- 15 მენაბდე ლ., ძველი ქართული მწერლობის ეგრები, ტ. II, თბ., 1980.
- 16 აღექსიძე ა., ათონი — შორეული და ახლობელი; „ცისკარი“, 1980, № 6.
- 17 ხინთიბიძე ე., ბასილი კამალოციელის „სამოღვაწეო წიგნის“ ქართული რედაქციები, თბ., 1968.
- 18 ხინთიბიძე ე., ბიზანტიურ-ქართული ლიტერატურული ფრთხვრობანი, თბ., 1969.
- 19 ხინთიბიძე ე., ექვთიმე ათონელი — გვარალაამ და იოსაფის“ ბერძნული ვერსიის ავტორი; „იენის უნივერსიტეტის შრომები“, 1977, 26/1 (გერმანულ ენაზე).
- 20 „ძღისპირნი და ღმრთისშობლისანი“ (ე. შეტრეველის გამოცემა), თბ., 1971.

ნათელა ურუშაძე

მელა ჯაფარიძე

პირველად მედია ჯაფარიძე ვნახე არა სცენაზე, არამედ ცხოვრებაში. დიდი ხნის წინ. ზაფხული აუო. რუსთაველის გამზირზე მოვდიოდი და უცებ — არააქვეყნური მშვენიერება! მას ეცვა სადა თეთრი კაბა, ხელში ერთი თეთრი უვავილი ეჭირა. მაღალი და წარმოსადგეი არ იყო, მაგრამ უველა. უკლებლივ უველა, მთელი ქუჩა მას უცქერდა. მსგავსად მცირე ზომის, მაგრამ სუფთა წულის პატოსანი თვალისა, უოველნაირ ვარეშოში რომ ანათებს, ეს მომცრო ტანის, ქართული ზატის მსგავსი, თეთრად მოსილი არსება ანათებდა თბილისური ზაფხულის დღის სიჭრელესა და ხალხმრავლობაში.

იმ დღეებში უველას ის ეცერა პირზე, რომ თბილისში გამოჩნდა კიდევ ერთი მზეთუნახავი — მედია ჯაფარიძე. მაშინაც და შემდგომშიც არა ერთმა მხატვარმა სცადა მისი მშვენიერების ტილოზე ვადატანა (ქ. მაღალაშვილი, რ. სტურუა), ჩაიბეჭდა იგი ქანდაკებაშიც სკულპტორ ეთერ კაკაბაძის მიერ. თეთრი მარმარილო თურმე ის მასალა, რომელიც ოსტატი მოქანდაკის ხელში უველაზე უვეთ გამოხატავს მედია ჯაფარიძის მშვენიერებას, მისი სახის ნაკვეთების განსაცვიფრებელ სანატოფებს.

როცა მის სილამაზეზე ლაპარაკობენ, არ ხიამოვნებს, უჩრევნია მის შემოქმედებაზე ილაპარაკონ. ავიწყდება, რომ ასეთი იშვიათი სილამაზე — ბუნების შემოქმედებაა. ისიც ავიწყდება, რომ მისი ვარტენობა არაა მხოლოდ სახის ნაკვეთების ფაქიზი ნახატი. ეს ნახატი მისი მფლობელის შინაგან თვისებებს გამოხატავს, ისას, რაც სისი ქორცუცადა დაკაოირებული მსახიობის შემოქმედების თვისებებურებასთან.

სცენაზე გამოსვლის სურვილი, მისი ფიკარნაგიდან საუბარი იმის შესახებ, რაც ვალელებს ცხოვრებაში, მედია ჯაფარიძისათვის იმთავითვე სანიცოცხლო მოთხოვნადად იყო ქცეული. ამ მოთხოვნის სკმედ ქცევას უველაფერი უშლიდა ხელს — მძიმე ბავშვობა, სამშობლოსაგან ხანგრძლივი დროით მოწყვეტა, თეატრალური ვანათლების უქონლობა... მიუხედავად ამისა, ის მაინც მოვიდა თეატრში. მარჩანიშვილის თეატრში 1942 წელს.

იმ წლებში ეს თეატრი მაყურებლს საუერელი თეატრი იყო. ვანსაკუთრებით ახალგაზრდობის. მკვეთრი დადგებითი ხასიათის სკექტაკლებით აქ არ იუენენ გატაცებული. ეს იყო მსახიობის თეატრი, მსახიობისა, რომელიც იწრაფვოდა ცხოვრებისეულად მართალი, ემოციური მხატვრული სცენური სახეების შექმნისაკენ. მარჩანიშვილის თეატრის სცენას მაშინ ასეთ მსახიობთა რამდენიმე თაობა ამშვენებდა. ელისაბედ ჩერქეზიშვილი, ნაყო ვოცირაძე, ცეკოლია წუწუნავა, ვერიკო ანჭაფარიძე, სესილია თაფაიშვილი, შალვა დამაშვიძე, ვასო გომიაშვილი, სერგო ზეპარიძე, პიერ კობახიძე, გიორგი შავგულიძე, მერა დავითაშვილი, სანდრო ეორეოლიანი, აკაკი ევანტილიანი... უველას ვერც ჩამოთვლი.

ასეთ მსახიობებთან ერთად სცენაზე უოფნადიდე ბედნიერებაა. ამავე დროს, დიდი სკოლა. მაგრამ რთული ბედნიერება და რთული სკოლა. დიდი მსახიობები უხვად ვასციმენ ახალგაზრდა მარტინოროსისათვის, მაგრამ ბერსაკ მოითხოვენ მისგან... რამდენჯერ ვაუგონია სერგოს და შალვას სიკრუა. უნახავს ვერიკოს

თვალეობი, შეავსდეს კლასტრია, სესილიას და ვახოს განსაკუთრებული ფიზიკური უგრძობიანა... ასეთი მსახიობები რომ მარტო შეუტრებულს არ ზრდინა მხატვრულად, ისინი ერთმანეთსაც ზრდინა. მათ უფრო ახალგაზრდას.

სასცენო ბელოვებმა საკანცეროდ მისთვის არავის უსწავლესია — თვითონ სწავლობდა ყოველდღიურ, უოველწამებურ რეპეტიციებზე. სპექტაკლებზე, ცხოვრებისეულ შეხვედრებში ისეთ განსხვავებულ, რთულ და საინტერესო ასოციაციებშია, უოველი მათგანი რომ საკუთარ თავში მოიკავდა მსახიობის ბელოვენების რაობას და საიდუმლოებას. დიდი ბედნიერება ასეთი სკოლა ამისათვის, ვინაც ცოდნა სწურობა, ბედმა არაუნა იგი მედია გაფარობეს — იძულებული გახდა დამოუკიდებლად ჩაეწვადმოდა არა მარტო პროფესიის საიდუმლოებას, არამედ უველა მის ანბანურ ტემპირიტებას.

საკუთარი ადგილის მოპოვება მსახიობთა ასეთ თანაგარსკვლავებში, რომელშიც აღმოჩნდა მედია გაფარობე თეატრში მისვლისთანავე, ძალიან ძნელია, მაგრამ მან ეს მოახერხა, კარგად თქვა თავის დროზე ამის შესახებ აკაკი კვაჭაძეაძენა: „არავის ადგილი არ დაუკავებია მას ჩვენს თეატრში — მან დაიკავა თავისი საკუთარი, მედია გაფარობის ადგილი“.

რა ადგილია ეს? რატომბა იგი მხოლოდ პედია გაფარობის კუთვნილება? და თუ ასეა, მამკონია ამ მსახიობს რაღაც ასეთი, სხვას არაბის რამ არ ეკუთვნის, ეს „რადაც“ მისი პიროვნული თვისება იყო, ვინაიდან იმ დროის სცენის მოღვაწეებსაც და მკურნებებსაც კარგად ახსოვთ, რომ ორმოციანი წლების ქართული თეატრის ცხოვრებაში მედია გაფარობე არ შემოსულა ახალბედის გაუმბედავი ნაბიჯებით. ნაბიჯი მისი იყო მტკიცე, სწრაფი, დაბრკადე და მუხუცი, უბრალოდ, უმზაფროდ, კანონიერად. გულიდან წამოსული მისი ხმა ბუნებრივად შეუეროდა მშვენიერი თეატრის მრავალბმეან გუნდს.

მარკანინვილის თეატრის სცენაზე მედია გაფარობემ შექმნა მრავალი სცენური სახე. მათ შორის: ნინა — ლერმონტოვის „მასკარადში“, გულბუნდა — ვაჟა-ფშაველას „მოკეთილში“, შექსპირის სამი გმირი ქალი: ქულიცთა, ანა პოლივინი, ბეატრიჩე; ღაბრისა — ა. ოსტროვსკის „უმზათოში“, პარისკა — ი. ვანდოს პიესაში „სიუვარული გარეგარეზე“, ციცინო — რ. თამბუკაშვილის „რაიკომის მდივანში“, მარტა-იზაბელა — ა. კასონას პიესაში „ზევები ზეზურად კვდებიან“, დიუბოე იარკოვანა — ბ. ტრენიოვის ამავე სახელწოდების პიესაში, ბ. შოვს ელიზა დედოფალი და კლეოპატრა, კროკინა — ბ. მარათაშვილის ამავე სახელწოდების კომედიაში, ივდიო — კ. გუცკოვის „ურბიდ კოსტაში“, გულიან — პ. კაპანაძის „კაპანაძის

ხმალში“, ნუცა — კ. ბუაჩაძის კომედიაში „სერო კაცი ბეწვის ხედზე“. იოკასტე — სოფოკლეს „ოიდიპოს მეფეში“ და სხვ.

უოველი ეს რთლი თავისებური დრამატურგიული ნაწარმოებია ნაწილი იყო, ნაწარმოებებია ქ ძალიან განსხვავებულდენ ერთმანეთისაგან ენარით, ავტორის ინდივიდუალობით, მხატვრული დონითა და ზარიზებით, მაშასადამე, უოველი მათგანი განსხვავებულ საშუალებას აძლევდა მსახიობს გამოეყენა ცხოვრებისადმი საკუთარი დამოკიდებულება, ეთქვა თავისი სათქმელი. ერთმანეთისაგან ესოდენ განსხვავებული ლიტერატურა გნირთან შინაგანი ნიაზლოვების თვალსაზრისითაც არ იყო ერთგვაროვანი — უველა არ აძლევდა საშუალებას მსახიობს გულით, მღელვარედ შეხებოდა მომავალი სცენური გმირი შინა-სამუაროს ზოგჯერ მიზნე მასშიც იყო, აღბათ. ამიტომაც ჩვეულებრივ, მხოლოდ ზოგი რთლი ვახდებდა ზოლმე მსახიობისათვის საშუალება საკუთარი შემოკმედებითი უნარის ნაწილობრივი ან სრული გამოყენებისა, მედია გაფარობისათვის ერთი ასეთი რთლი იყო ელიზა დელიტიანი ბ. შოვს „სამშალიონიდან“.

ბ. შოვსთან პირველი შეხვედრა მედია მინსკენელოვანი აღმოჩნდა. ელიზა უბრალო, უმატრონო გოგონა იყო, რომელიც ლონდონის ქუჩებში უვაკილებს ეოდდა. ენათმეცნიერი მიკინსის ახირებულმა სანამლეომ ელიზა კეთილშობილ მანდილოხნად აქცია. ეს გადაკვევა მსახიობისაგან ადამიანის შინაგანი გარდაქმნის პროცესის ჩვენებას, ელიზაში ახალი აზრებისა და სურვილების გაღვივების სიმართლით ჩვენებას მოიხივდა.

შენანიშნავი იყო ელიზას პირველი გამოჩენა სცენაზე. განცუფრება ცხოვრებისადმი ის უხალბურო სიუვარული, რომლითაც აღსავსე იყო მისი გული, ღარბიბა იყო ეს გოგონა, დაღბრეწილი ტანისამოსი ეცვა. იქნებ შიოდა, დადუც, მაგრამ ბედნიერი იყო, სიცოცხლით სავსე.

შემდეგ ეს გოგონა მიკინსის სახლში მოხვდა იმისათვის, რომ მისი მეცნიერული ექსპერიმენტის საფუთად ქცეულიყო. ახალმა ცხოვრებამ, რომელიც ასე მოულოდნელად დაატედა თავს ელიზას, მთლიანად შეიპერო მისა არსება. ის ზარბად ითუიებდა უველაფერს, მსახიობი უოველნაირად უხვამდა ხაზს იმას, რომ ელიზა თვითონ იყო გატაცებული სურვილი გამხდართო სრულფასოვანი ადამიანი, ისეთი ქალი, საუკეთესოდ რომ ითვლებოდა.

მხატვრული ზომიერების აშუაათი შერჩენებით, თანდათან ემშვიდობებოდა იგი ელიზას მიერ დაბადებიდან შესისხლბორცებულ ჩვევებს. პიროვნებად ჩამოყალიბების ეს პროცესი არ იყო სწორზომბრივი, წარმატების საშარულია და მარცხის სიმწარის მონაცვლეობა ქმნიდა იმ ტენილებს, რომელთა გარეშე გმირის სცენური ცხოვრება არც ბუნებრივი შეიძლება იყოს და

არც სანატორიუსო. ამცხოვრების მანძილზე ზევ-
რა კვლავ აღიარებდა განმანათლებლად ელი-
ზა, მაგრამ სულერთა სიმშინდისა და აღმართ-
რა უშუალოებისაგან ვერ განთავისუფლდა. ვერც
საქუთაისი ადამიანური ღირსების შეგრძობა-
გან ამიტომ სპექტაკლის დასასრულისათვის შე-
დგა ჭაფარიძის ელიზა გატაცებული სულ სხვა
იყო, მაგრამ სულით დარჩა ისევ ის კარგი, სუ-
ფთა სულივ გაგონა, რომელიც სპექტაკლის და-
საწყისში ვევალებს უდავო ქუჩაში. ოღონდ
მიღებულმა ცოდნამ კიდევ უფრო გააღვიძა მას-
ში ადამიანური ღირსების შეგრძობა. სწო-
რედ ეს ვახდებდა შემდეგ მისი სულიერი ტანჯ-
ვის მიზეზი, როდესაც ჰიგინსის ექსპერიმენტი
დამთავრდა და ელიზა მისგან უნდა წასულიყო.
ის აღარ იყო საჭირო.

ჩამდენიმე ხნის შემდეგ შედგა ჭაფარიძემ
ბ. შოუს კიდევ ერთი, უკვე სულ სხვა ხასია-
თის გმირი განახლებრა — ევგენიტის დედოფალ-
ი კლეოპატრა პიესაში „კეისარი და კლეოპა-
ტრა“ ვერ თბილისში, მარჯანიშვილის თეატრში,
შემდეგ ეს მოსკოვში, მოსკოვის საბჭოს სა-
ხელმძღვანელო თეატრში რუსულად. უცნობ კოლექ-
ტივიან და უცნობ მათურებელთან.

ამ დროისათვის შედგა ჭაფარიძე უკვე დამო-
უკიდებელი მხახიობა იყო, გმირის ხასიათის უშ-
თავრობა თვისებების გამოკეთა და ამ თვისებ-
ების განვითარებაში ჩაეხიზა მისთვის საკმარისი
აღარ იყო, ამოცანა, რომელიც მან ამყარად
დაასახა, უფრო რთული იყო, უფრო ძნელად
მისაღწევი — ის ეძებდა ამას, რასაც სცენის
ზელოვანება როლის „მარცვალს“ უწოდებენ,
ამდ იმ უმთავრესს, რაც, მართლაც, მარცვლის
სხვაგან, პიროვნების, სცენური გმირის არსს
შეადგენს, ევგენიტში გამოცხადების და ამიტომ
გარკვეულ ასოციაციას იწვევს ზოღმე. ასე მო-
გვაგონებდა ვერცხო ამჯაფარიძის შედგა ამო-
ბოქრებულ წელს, სერგო ზაქარაიძის თანხი-
გი — შეგულ... შედგა ჭაფარიძის კლეოპატრა კი
რადიკალ ველურ კატას მოგაგონებდათ: ვაშლა-
ლი სწორი შევა თმით, ხარბი თვლებით... გე-
რაროდა, რომ მას შეუძლია ზეზე აკოცდეს, თუ
მოინდომებს — დაახრბოს ვიშმე, მის პატარა
ზელებში კლანჭის ძალა იგრძნობოდა. უცებ
ვერც შეიაცნობდა, რომ ეს შედგა ჭაფარიძე
იყო.

სიყვდილის შიშით აიძულა კეისარმა ნორჩი
კლეოპატრა მბრძანებლობის ტკბილი ნექტარის
ერთი წველი შეეხევა. მოციუნა კლეოპატრას
მბრძანებლობა, მაგრამ ვერ ის მხოლოდ ერთო-
ბა დედოფლობითა, ახალ-ახალ სიამოვნებას პოე-
ტობის ძალაუფლების შეგრძნებაში, სულ მალე
ეს გარბოდა ვადვილებული დედოფლური სუ-
ლას საშინელ ძალად იქცევა მასში. თანამიმდევ-
რულად, სუნებრივად უაღიზებდა ჩვენს თვალ-
წინ კლეოპატრას წინააღმდეგობებით აღსავსე
ხასიათი, მართალია, იგი ბოლომდე რჩება ვე-
ლურ კეთილკარადგან ეს მისი ხასიათის ძირი-

თადი მარცვლია, მაგრამ ახლა მას შეუძლია
საქართველის მხედველი მოთხოვნის უფლება თავი-
სი სურვილი, სიმართლეს გვერდი უფაროს, იც-
რუბს სიტყვით, გრძნობით, საქმით... კლეოპა-
ტრა ვახდებდა საზღვრით დედოფალი, რომლის
წინაშე შემდეგ აღმოსავლეთი დარბიჯებს

მოსკოვში ეს როლი შედგა ჭაფარიძემ 1966
წელს თამაშა, კეისარს როსტისლავ პლიატო
ასახიერებდა. სპექტაკლი უკვე ორი სეზონის
სიცოცხლეს ითვლიდა, როდესაც ეურხალ „ტე-
ატრში“ (1966, № 5) გამოქვეყნდა ცნობილი შე-
ქმნაროლოგის პროფ. ა. ანიქსტას წერილი სა-
თაურით „ორი ვარსკვლავის შეხვედრა“, აი,
რას ვკითხულობთ აქ:

„...ეს დამგმა აღრევა სხახარულის მომვერელი
იყო როსტისლავ პლიატის მიერ კეისრის რო-
ლის კუკიანური და ფაქიზი შესრულების გამო.
მართალია, მისი მუღმივი პარტიოორი ქაღების
თამაში ხავსებით პროფესიულია, მაგრამ სპექ-
ტაკლს მისე შეიძლება ეწოდებოდეს „კეისარი
და სხვაინ“. მაგრამ როდესაც პლიატის გვერდი
დადგა შედგა ჭაფარიძე, ჩვენს წინ გადისალა
პიესა, რომელიც სრულად უფლებით შეიძლება
იწოდებოდეს „კეისარი და კლეოპატრა“... მსა-
ხიობის ანდივიდუალობას ევგენიტის ქიონდა
და დღესაც აქვს უდაღები მნიშვნელობა. არა-
უფორი რეჟისორული რსატობა არ უშველის
დამგმას, თუ მასში არაა მნიშვნელოვანი აქტი-
ორული მიღწევები.

...ისეთი პირმშვენიერი მხახიობისათვის, რო-
გორც შედგა ჭაფარიძე, ბუნებრივი იქნებოდა
მომგებიანი ვარგნობის მქონე მხახიობი ქაღე-
ბისათვის დამახასიათებელი ცდუნება — ეფექ-
ტური პლასტიკით დაუმეორებლობა, შედგა ჭა-
ფარიძის ნიჭი გამოვლინდა თამაში, რომ მან თა-
მამად ვასწირა თავისი ვარგნობის ძალა და
შექმნა ღრმად შინაარსიანი სცენური სახე
სწორედ ისეთი კლეოპატრასი, როგორც ეს
შოუს ჰქონდა წარმოდგენილი. სპექტაკლს ვეე-
ლა მონაწილედ, განსაკუთრებით კი შედგა ჭაფ-
არიძისა და როსტისლავ პლიატის ნიჭიერმა შეს-
რულებამ აქცია ეს კლასიკური პიესა ცოცხალ,
ქვეშარტად თანადროულ ნაწარმოებად.

მხავსად უფელა სხვა მხახიობისა, შედგა ჭა-
ფარიძე თამაშობდა როლებს, რომელთა თამა-
ში უფროდა და ისეთ როლებსაც, რომელთა თა-
მაში არ უნდოდა — ისტორიულ, კლასიკურ
ქართულ, რუსულ, უცხოურ პიესებში. მაგრამ
უფრო ხშირად მისე თანადროულ პიესებში.
პირველივე მისი როლი — შერარკა „ინფინტერ
სერკოვიე“ — თანამედროვე გოგონა იყო. თამა-
შაში პიესა ჯ. მდღევის „პარტიზანებში“, ირინა
— ა. სოფრონოვის „მოსკოვური ხასიათში“, ტა-
ნია — ა. ავივის ვასკენიურებულ რომანში
„მოსკოვიდან დამორბეობით“ და მრავალი სხვა
როლი ქართველ საბჭოთა დრამატურგთა პიესე-
ებში: ე. კალაშის, ა. მისაშვილის, ხ. კლდიაშვი-

ლის, ვ. ვაბუნიანი, კ. ბუარჩიძის, ა. აღმაშის, რ. თაბუაშვილის, ახლა უკვე ლ. თაბუაშვილის და სხვათა პიესებში.

უკვლა ეს პერსონაჟი ე. წ. დადებითი გმირია, წამყვანი, წამყვანი როლი კი სცენაზე მანკრძალვით უოქრანს ნიშნავს. და, წარმოადგენს, ის სცენური ხაზებისა კი, რომლებიც ნაკლები წარმატებით იყო შეხერხებული ან საერთოდ არ გამოუვლია, ხშირად მაინც მუდამ სასიამოვნო იყო არა სილაშაის ვაჟი, სილაშაე თავისთავად სცენაზე არაფერი შედიოდა. სასიამოვნო იყო იმატომ, რომ ასეთ როლებშიც მუდამ იგრძნობოდა თვით მსახიობის პიროვნება, მსახიობისა, რომელსაც რაღაც აქვს სათქმელი ცხოვრებაზე, აქვს გულწრფელი სურვილი ელაპარაკოს მათურებელს ამის შესახებ, რაც მნიშვნელოვანად მოაჩნდა. ასეთი სურვილის ვარგულზე მდებარე ვაჭარზე სცენაზე არ გამოდის, ეს იმიტომ, რომ მართლა უკვედითვისაა აღელვებული ამა თუ იმ ცხოვრებისეული პრობლემებით, არ შეუძლია იყოს გულშემატი.

მისი გმირები შინაგანად აქტიური ადამიანები არიან, მოუხვედრია, იმიტომ, რომ შეპყრობილი არიან ზნეობრივი მოთხოვნებით ქმნიან სამართალს, დაცვან იგი, სხარული მოუტანონ ადამიანებს, უკველ ამ გმირს, რაღა თქმა უნდა, საყუთარი გზა აქვს ცხოვრებაში, თავისი ბედით, განსხვავებული შესაძლებლობა. ამ შესაძლებლობათა შესახებ იღვწიან ისინი საყოთარო იდეალებთანაც, სჭრებიან, რომ ეს იდეათა კემ-მართალია. იქნებ სხვებისათვის სასაცილო, მაგ-რამ მათთვის კი მაინც კემმართალია, აგვარი რამ ცხოვრებაშიც სჩვევია მდებარე ვაჭარზე.

რაც უნდა ფაქტი იყოს მისი გმირის სულიერ-სი სტრუქტურა, იგი უფროდ ერთგულია თავისი რწმენისა მასთანადმ, ძლიერი, ნაწი, ფაქტი იგი და ძლიერი.

თვითონ ძალიან უყვარს სიციხეებუ და მიანი, რომ ადამიანი ამ სიუვარულით უნდა იყოს აღსავსე. ამანია მისი ოპტიმიზმის საფუძველი, და რადგან რწმენა ურყევია, შინაგან ძლიერი-ბაჟ მშვიდი — არ სპირიტებს ის მტკიცებას, არც ამის გამო შემფთობებს ან მღვდვარებას.

მედვა ვაჭარობის ეს თვისება მის გმირებსაც აქვთ. ცხოვრების მშენებლების შეგარძნებით შეგარძნობენი, მისი დამოკიდით არიან განსხვავ-ნებულნი, ძალიან ძნელია ამის გამო იმ საზღვრის დადგენა მსახიობისა და მის ქმნილებას შორის რომ ძვეს ზოლზე. იქნებ ესაა ამის მიზე-ზი, რომ უკვლა მისა გმირი ქალი სცენაზე უფ-რო ახალგაზრდაა, უადრე პიესაში, ცხოვრებ-შიც ზომ ასეა.

მედვა ვაჭარობი არ ისწრაფვის არაჩვეულებ-რივი, განს, უფრებულთა, სხვათა არამსგავსი ადამიანის განსახიერებისაკენ. მას არ იტყვის გმირობა ხმა-ღალი და თვებტურით, გმირობის საზომი მისთვის ჩვეულებრივი ადამიანია, — ბ-რალთა, სათა, საქმე ესაა, რომ დადებითისა

ამაღელვებელს ის ეძებს უკველ, რომელიც სწამს, რომ უკველ ადამიანში, სტრუქტურაში და, შესაძლოა, შეუმჩნეველ ადამიანშიც, აუცი-ლებლად მოიპოვება სულიერი გამძლეობის, პო-ეტურობისა და სიეთის ის წილი, ბუნებამ რომ მას არცუნა. დღესაც დაბეჭითებით, დაუღალა-ვად ეძებს ახლა უკვე შეხანში მესულ თავის გმირებში აგვარ საწყისებს, მისთვის ამაღელ-ვებელი და სასურველია არა იდეალური პიროვნე-ბის განახიერება, არამედ პიროვნებისა, რომელსაც აქვს იდეალები ანუ ზნეობრივი, სული-ერი მიწრაფებანი, მათი მსშტაბი შეიძლება არ იყოს დიდი, რა უფროდ შერე. — მისწრა-ფება იყოს ძლიერ, მთავარი ესაა.

ამგვარი მიზანწრაფვა მედვა ვაჭარობის შე-მოქმედების ერთი უმნიშვნელოვანესი თვისებაა. იგი ბევრს რასმე განაპირობებს მის აქტიურულ ინდივიდუალობაში. ამიტომაც მის რეპერტუარ-ში თავისებური წგუფი ჩემი გმირებისა, რო-გორც, მაგალითად, მარტიაზაბელი, რომელ-მაც მრავალი წინააღმდეგობა გადალახა ამისათ-ვის, რომ მისთვის სრულიად უცხო ბებია ეუბნე-ნასათვის იმედო შენარჩუნებინა. შეენარჩუნე-ბინა ამის რწმენა, რომ შეიძლება ვწამდეს ადამიანის სულის ამაღლება. მსახიობს ზომ სჭერა, რომ ადამიანში უფროდ ბუდობს რომან-ტიკული უნარი უკველდღეობაზე ამაღლები-საი უკველ თავის გმირში იგი ამ უნარს, თუნ-და ძალზე მცირება და მიმალულს, გამოსახი-ვებს ამ გმირისათვის ბუნებრივი სიმდიერობა, ეს რწმენა ანიჭებს მედვა ვაჭარობის სცენურ ქმნილებებს განსაკუთრებულ პოეტურობას.

ეს გმირები განსხვავებული ხასიათის ადამი-ანები არიან, სულიერი აღწევებისაკენ განსაკუთ-რებულად აპირაციულებანი — ზოგი ინსტინქტიო, ზოგი შეგნებით, მაგარამ უფროდ გატაცებით. ან ანართი, ეთაღმშობილი მიწრაფება ვერ გადალახავს წინააღმდეგობას შინაგანი პროტეს-ტის, მიზნით გატაცებისა და სულიერი სიმტ-კიცის გარეშე. და რადგან სიუაღბე უცხოა მის-თვის, მუდამ ცდილობს თავისი გმირის უკვლა საქცილის მოუწილოს ფსიქოლოგიური მოტივი და ცხოვრებისეული დამარწმუნებლობა, რომ პერსონაჟის იდეალები მისი დროის ცხოვრე-ბასთან იყოს შეთანხმებული, მის გარემოსთან.

უკველ ცალკეულ შემთხვევაში, თავისი ახა-ლი დადებითი გმირისაკენ მიმავალ გზას მედვა ვაჭარობე ხელახლა გაივლის ზოლზე, როგო-რიც არ უნდა იყოს ეს გზა, სულ პატარა ბილი-კიც რომ იყოს, აუცილებლად ახალი უნდა იყოს იგი, ოდნავ მაინც განსხვავებული აღრინ-დელისაგან. ასეთია მისი სურვილი, თუნდაც იმიტომ, რომ სხვა ავტორი, პიესა, ვანჩი, პი-რონაჟის ხასიათი, ხასიათის გარეშე კი, ადამ-ნურ თვისებათა ამ თვისებური „შენადნობის“ გარეშე რაღა შემოქმედებია? ხასიათის გარეშე ზომ შეუძლებელია მრავალფეროვნება, შეუძ-ლებელია ახლის ძიება, მასთანადმ, იმ

ლო სიზარულს განცდა, რომელსაც შემოქმედება ეწოდებოდა.

მედია ქაფარძის ეველა დადებითი გმირი აშკარად გამოკვეთილი ხასიათისა და უფოლდ აქვს აღმოჩნო. მას არ უღამაშია ადამიანი, რომელსაც ასე თუ ისე, განსხვავებული ბუნებისა და ხმლიერის, მაგრამ მიანიჭო აღმოსავლეთი არ დაკარგავს. ესეც მისი აქტივობის ინდივიდუალობის თავისებურებაა, ეველა მისი სცენარის გმირი მომხიბლავი დიმიტოს პატრონი და გულმანის ხიცილის უნარის მქონე ადამიანი. ეს საცილი კი მუდამ გადაიდგება, ვინაიდან მსახიობი იშვიათი სანატრლოთ შინაგანად ამზადებს ხოლმე მის აღმოცენებას.

მედია ქაფარძისთან შეხვედრისას განსაკუთრებულ სიახლოვებას განიცდა. შესაძლოა, იმიტომ, რომ ის დიმიტოს ხედება ხოლმე ადამიანს. მისი შემოქმედებაც დიმიტოვანია, ოდნავ დატყვევებული დიმიტოვანი. მთელი მისი არსება განსაკუთრებულ შინაგან სითბოსა და სინათლეს ანახავს. სცენიდან დაბრუნში ვიდრეოდერაღე ეს სინათლე და სითბო მათურებელსაც გადაეცემა ხოლმე და პარტერზეც დიმიტო იხადვრებს.

იუმორი მისი დიმიტო, მსუბუქი, კეთილი, არახიდეს არავის არ დასცილას — მის ზომ ზურს, რომ უკველ ადამიანში აღმოაჩინოს ეველოლი სანუისი, მას ზომ ზურს, რომ ჩვენი დავაწახიოს იგი. ეს სურველი ანიჭებს მის გმირებს განსაკუთრებულ, მხოლოდ მედია ქაფარძისათვის უმანასიათებელ თავისებურებას, რომელსაც მწელია შეხატვისი განსაზღვრა მოუძებნო — ის უნდა ნახო, უნდა შეიგრძნოს.

ადამიანს კეთილის სანუისის არსებობის რწმენა არ სწევს იმას, რომ თითქმის ის ეველოფერს ურთიკდება. სულაც არა, ძალიან გულისხმიერსა და თავაწიანს, შეუძლია ხაშინელი არსებით აფეთქოს — თუკი დაინახავს, რომ ხდება რაღაც ისეთი, რომ ადამიანს არ ეყდობება, თუ საფრთხე ელის იმას, რაც უფვარს, რასაც აფასებს ადამიანში და ცხოვრებაში... მაგრამ უბრალო ასეთ წუთებშიც არ არის ხოლმე, არ შეუძლია იყოს უბრალო.

თუკი სწამს, აკმაოებს დახეივითაო, შეუძლო ვრად, მსურავლედ, მაგრამ არ გაწუენინებს. ის მომთმენია ხაშირისპირა თვალსაზრისის მიმართ და საერთოდ ზურს, რომ იყოს სიმშვიდე, ურთიკდება, ურთიკდებასიუვარული.

აქვს უნარი ხანგრძლივ შეინარჩუნოს დამოკიდებულება ადამიანის მიმართ, კონფლიქტის მოუხედავად, ზოგჯერ წუენისა და გულსიტყუნის მიუხედავად. ცდილობს ჩრდილს უკან ხიხათლის სხვი არ დაკარგოს.

სულ მუდამ ჩქარობს, მოდის მხოლოდ ბოლო წუთებში რეპეტიციურად. სექტაკლზეც, იეროდრომზეც კი... მაგრამ მოდის აუსკლებლად, არ უმტყუნებს საქმეს, არც ადამიანს.

ჩვეილი და წუწუნა არ სჩვევებოდა... შეაწუნებს...

მედია ქაფარძის სავყარელი როლია შექსპირის ქულიეტა, რატომ? იმიტომ რომ სხვა როლებზე უფო ითამაშა? მაგრამ იუთოინაც იყოს, რომ ამ დონეზე და უფრო მაღალზედაც სხვა როლები უთამაშია, როგორც ჩანს, შექსპირის ეს გმირია ის ლიტერატურული მხატვრული ხანგ, რომელმაც სხვა როლებზე მეტად მისი მსახიობის საშუალება ჩაეჭოს შეგ ის, რაც მისთვის ეველაზე მეტად სასურველია — წრფელი, უკომპრომისო, ანგარიშიუყვებელი სიყვარულის უნარი.

მისი ქულიეტა ძალიან უყვარდა მათურებელსაც. განსაკუთრებით ახალგაზრდებს. კარგად მახსოვს როგორ ელოდებოდნენ ისინი მსახიობის სექტაკლს შემდეგ ქურაში.

მედია ქაფარძის ქულიეტას შესახებ ვერაყო ანჭათრიმე წერდა: „მისი ქულიეტა არა მარტო შექსპირის ფურცლებიდანაა გადაშობული, არამედ ქველი იტალიური ტილოებიდანაც“.

ეველა მსახიობის შექსპირია ასეთი მხატვრული ხანგ, რომლის ვარშეც მისი შემოქმედება წარმოუდგენელია. მედია ქაფარძისათვის ასეთია ქრაქინა. მ. ხარათაშვილის ეს გმირი სცენაზე პირველად მედია ქაფარძემ გააცოცხლა. ამის გამო ის ავტორისთვისაც განსაკუთრებით ძვირფასი გახდა. იმიტომაც, რომ წამდეთლად საუყურთესო იყო. მ. ხარათაშვილი არ ფარავს ამას და წერს:

„...ბევრი მარინე მინახავს... ეველა თეატრი საუყურეთესო ქრაქინათი იქონებდა თავს. მათი გამარჯვებით შეც ვაიხობაც, ზოგი ძალზე მომეწონა, მაგრამ მედია ქაფარძემ უპირველესი ქრაქინაა. უპირველესი გრძნობაც მას ეყოფენ“.

მედია ქაფარძის მარინე პეტელას მგავდა, თუკი რასმე მიუხალოდებოდა, ეველაფერს და ეველათ აღამაზებდა, განსაკუთრებულ პოეტურობით ავსებდა, დაუნარჩავი ახალგაზრდული ენერჯია სჭედდა მასში, მაგრამ ეშმაკობის წუთებშიც კი, სათნო გოგონა იყო, რომელსაც ეველაფერზე მეტად სიმღერა უყვარდა, არა ფუსქავატობით, — ვრძნობათა სიჭარბისაგან... ამიტომ მღეროდა დაუსრულებლად, ამ სიმღერაში იმდენი სინაზე და სითბო იყო, ისეთი შინაგანი ძალა იგრძნობოდა, რომ გეროდა — ეველაფერს შეძლებს ეს გოგონა, ვინაიდან ნიკიტერი, შემოქმედი ადამიანია. სწორედ ამ ნიკიტრებას უდებდა საფუძვლად მსახიობი იმ გარდაქმნას, რომელიც უნდა მომხდარიყო მისი ვმარის ცხოვრებაში სექტაკლის დასასრულს. სიყოცხლს, სიყვარულის სიმღერასათვი ვარსოვდა სცენიდან მისი ქრაქინას მიხარული თავგადასავალი.

ქრაქინას სცენურმა ხანგმ მკვეთრად წარმოაჩინა, მედია ქაფარძის ის თავისებები, რომელი-

ბაც მის შემოქმედებით ინდივიდუალობას ვა-
ნახობდნენ: ცხოვრების მშვენიერების შეგრძა-
ნება, ამ მშვენიერებით გატაცება და ტკბობა
მისით უზარუნველად, გულთხ და სულთ. უშუ-
ალობა, გულუბნეულობა, ხეყარულა და კარ-
გულება ადამიანებისადმი, სიმღერის სიყვარუ-
ლი, სულაც არ მიაჩნია, რომ კარგი მომღერა-
ლი, მაგრამ უყვარს სიმღერა და ახლაც დღეი
ხალისით მღერის ხოლმე სცენაზეც და ცხოვ-
რებაშიც.

იხივ დაგვანახა, რომ ადამიანებისადმი უად-
რესი კეთილგანწყობილებას მოუხედავად, მღერე-
ჩაფარჩე ნაკლოვანებებსაც ზედაც მათში, მაგ-
რამ აქვს უნარა უოველნარ ნაკლოვანებს აღ-
მოუჩინოს მისი შინაგანი, ზოგჯერ ძალიან
ღრმად, სულის ფსევრზე მიმადული მიწეში. ეს
ეგება არა მარტო ისეთ გმირებს, როგორც ქუ-
დიტა, ელიზა, კლემენტრა, არამედ სულ უბ-
რალი გოგონებსაც — გულსუნდას, ცაციონს,
ლილის, ნუცას, თუნდაც კრიკიანს. ნათელ-
ჩრდილები ხახათის რელიეფურ გამოკვეთას
უწყობენ ზედს, ფერადოვნებას, ცხოვრებისეულ
დამაჩვრებლობას, თუმცა გარეგნობის ზარჯა-
მით შეცვლას ის არ მიმარჩავს ხოლმე.

სკეტიზმა და გულსმბიერების მოტივი, რო-
მელიც განსხვავებულიად, მაგრამ მაინც ეველა
მის სცენურ გმირში იგრძობია, აღერხიანაც პოე-
ზიითაა გამოხატო. მაყურებელსაც ამათ ათ-
ბობს, პოეზია მისთვის რომ არაა უოველდლი
ურიდან გამოცალკეებული. პირიქით — უო-
ველდლიურობაა პოეტურობით გასხივონებუ-
ლი, ეს მთელი სიცხადით გამოვლანდა პოეზიის
საღამოზე საქართველოს ფილარმონიის დიდ
დარბაზში 1988 წლის 3 ივლისს.

ის კიბულობდა რუბთაველს, გალაკტიონს,
ტიციან ტახიძეს, პაოლო ააშვილს, გიორგი ლე-
ონიძეს, ესენინს, პასტერნაკს, აბშტოვას, ცუვ-
ტაევას...

საღამოს პარედივეც წუთი ზუსტი იყო თავი-
სი ტრანკლობით — გულახდილი, გულთადა ხა-
უბარა ახლობელ ადამიანებთან, სად? საქმეც
ისაა, რომ უზარმაზარ დარბაზში, სულ რომ
არაა გათვალისწინებული ერთი დრამატული
მსახიობისათვის, არც სცენას, არც დარბაზის
სივრცეც (ის ორ ათასზე მეტ კაცს იტევს) არ
განაწილებს გულახდილი საუბრისათვის, მან კი
სწორედ ეს მოინდოდა, ჩანს, მისთვის სწორედ
ამგვარი წინააღმდეგობის გადალახვა იყო საინ-
ტერესო, იმის შეგრძნება, რომ შესწევს ასეთი
ძალა.

კიბულობდა ქართული და რუსული პოეზი-
ის ნიმუშებს, ქართულად და რუსულად რატომ
რუსულად? იღბით იმისათვის, რომ დედამწი
მიწოდებინა პოეზიის მოყვარული ადამიანები
სათვის რუს პოეტთა შემოქმედება, წარმოიქმან
ასეთი იმედი აქვს თავისი რუსულის? სხვა ენის
ცოდნის დემონსტრაცია მიწნად მსახიობს არ
დაუნახავს — ის გამოვიდა ხალისი წინაშე იმი-

სათვის, რომ გულახდილად მოეტყუებინა მსახი-
ობის, თუ სად, როდის, რანაირად აღმოცენდა
მის ცხოვრებაში ესა თუ ის პოეტური ნაწარ-
მიები, როგორც აუცილებლობა, როგორც სუ-
ლის მოთხოვნალება, ამის გამო უოველ დეკს
წინ უძღოდა მისივე თბრობა, რა კარგად ცოდ-
ნია თურმე ამხას მოყოლა, ადრინდელის გახ-
სენება...

ცხოვრებისეული ამბის წიაღში აღმოცენებუ-
ლი დეკის მსახიობის ბიოგრაფიის ორგანულ ნა-
წიაღად აღიქმებოდა: იმერეთში იზრდებოდა
თურმე, შემდეგ — მოსკოვში თავისი ბაძის,
ცნობილი რევოლუციონერის ალიონა ჩაფარი-
ძის ოჯახში. პირველი თეატრალური შთაბეჭდ-
ლებებიც იქ მიუღია, გერ კიდევ მოსწავლე გა-
ტაცებული უოფილა პოეზიით. კიბულობდა
დეკსებს მუსიკის თანხლებით. ამის შემდეგ
შემოსულა მის ცხოვრებაში თეატრი, კინო, უამ-
რავი საინტერესო ადამიანი... მაგრამ არ უოფი-
ლა თურმე ისეთი ხანა, პოეზიას რომ განშო-
რებოდა, არ უცხოვრია თურმე არასოდეს დეკ-
ის ვარძეზე, ეს თბრობა იყო იმის მიწეში, რომ
დარბაზში დეკის წამოთხავ ისტატ მსახიობს
კი არ უხენდა, არამედ ადამიანს, რომლას ცხო-
ვრებაც პოეზიითაა განსხვავებული.

ურჩევლო იყო ამგვარი „სვლა“, მოულოდნე-
ლი, მაგრამ ძალიან ზუნებრივი და შინაგანად
ახლობელი მღერე ჩაფარიძისათვის, მიტომ და-
მარწმუნებელი.

შეხვედრამ გამოავლინა რაღაც ისეთიც, რაც
ადრე თითქმის ასე ამგვარად არ უოფილა გამოვ-
ლნილი მღერე ჩაფარიძის სცენურა გმირების
ცხოვრებაში — გასაოცარი შინაგანი სიმწევიდა,
არც ერთი მამადალი არ მქვამე სიტუვა, თბრო-
ბითსა და პოეტურ ნაწილებს შორას კავშირებს
შინაგანი, სიღრმიევი, ზუსტი, უაქიზი, არაფერს
ის არ ამტკიცებდა, არ ცდილობდა შთაბეჭდა-
ლების მომდენას — იფვა მარტო უზარმაზარ
სცენაზე უამრავი მაყურებლის წინაშე განსაყ-
ვიერებლად სუფთა, ღამაში, იფდა შემტრთალი
და მათ თავის ცხოვრების ამხავს მოუთბრობდა,
ცხოვრებისა, რომელიც თურმე პოეზიას სხივით
უოფილა შექმნილია მუდამ.

შემდეგ ეს საღამო ტელევიზიით აქნა ჩაწე-
ნები, აღარ იყო ასე მომგებიანი, შესაძლოა
იმიტომ, რომ ძირეულად შეიცვალა გარემო —
აღარ იყო ერთი მშვენიერი, ნახე არსება, რო-
მელიც უზარმაზარ დარბაზს აქვრობდა გული-
თადი სიტუვით, არ იყო ის ცოცხალი კონტაქ-
ტი მხოლოდ თეატრში რომ აღმოცენდება მსა-
ხიობისა და მაყურებლის პარისპირ შეხვედრა-
ში. ურბურად გახსენდებოდა მღერე ჩაფარიძე
კინოშემოქმედება — „გიორგი ხაყაძე“, „პოე-
ტის აქვანი“, „თერის სიმღერა“, „წარსული
ზუსტული“, „ქურდაის ფარი“, „ქეთო და კო-
ტე“, „მე შემოდგომისა“... აქნებ მას, ნამდვი-
ლად თეატრის მსახიობს, კინოშიც უპირს ტექ-
ნიკისა და წარმოების ტყუილებაში, სადაც გამო-

რიცხულია პერსონაჟის ცხოვრების თანდათანობითი ვაჟლა უწვევტილი, როგორც სცენაზე, სადაც არაა ბევრი და ხანგრძლივი რეპეტიცია, პარტიორბთან ერთად რომ ეძებ შენა მომავალი გმირის ცხოვრების უველა წვრილმანს. სადაც არაა მსუერებელთან პირისპირ შეხვედრის შედეგები, რომელსაც მსახიობი განიცდის მხოლოდ თეატრში. მხოლოდ სცენაზე, ვინ იცის...

მედეა ქაფარაძის მიერ ქართულ თეატრში გაწეული ცხოვრება უკვე მეოთხე ათეულს ითვლის. მრავალი შემოქმედებითი სიხარულია მოუხედავად. ეს ცხოვრება არ უოფლია ილი. ბევრი რამ განიცადა: სასურველი როლის ამო მოლოდინი, გახატები, ზოგჯერ კი ნაშედეგად გაუგებარი მიზეზით იმის დაკარგვა, რაც კანონით მან ეუთვნოდა თეატრსა თუ კინოში. კოლექტივის შემოქმედებითი ცხოვრების სირთულეები, რომლებსაც მისი წევრი გვერდს ვერ აუტლის, ცელილებანი და ახალი ტენდენციება საერთოდ სათეატრო ზელოვნებაში და ა. შ. ეს უოველივე მსახიობის ცხოვრებას თან სდევს საერთოდ. მედეა ქაფარაძის ცხოვრებასაც, რაღა თქმა უნდა. ამ მხრივ მისი ცხოვრების ამბები უველა სხვა მსახიობის ცხოვრების მსგავსია — უოველი მათგანის შემოქმედებითი ცხოვრება თავისებურადაა რთული.

მოუხედავად ამისა, ის დღესაც განსაცვიფრებლად მშვენიერია. სილამაზე მისი ტეშმარითად ქართული, სუფთა, ნატიფი მუდამ და უველგან გასაოცარ შთაბეჭდილებას ახდენს, ვინაიდან არის მასში რაღაც ელასიკური ქართული ფრესკის მონათესავე.

მშვენიერია არა მარტო გარეგნობა მისი, რომელიც რაღაც ამოცნობი, გადოსწერი ძალის წყალობით დღესაც გზიბლავს, არამედ ის იშვიათი შინაგანი ახალგაზრდობა, ასეთა ძალით რომ ასხივებს მთელი მისი არსება. ახალგაზრდულია არა მარტო გარეგნობა მისი, არამედ სული. იმატომ, რომ იგრძნობა ქერ დაუხარჯავი, დიდა შემოქმედებითი ენერგია, მოთმინება და ნებისუოფა. ის რომ დღევანდელი მოქალაქეობრივი და შემოქმედებითი ინტერესებით სულდგმულდება. საკუთარი თვალმარსებით უველიფერზე. სერჯო, რომ იგი ტეშმარითა და სპირობა ადამიანებისათვის, მისი თანამედროვეებისათვის, მისთვის სცენის ასპარეზი მოქალაქეობრივი მოვალეობის განხორციელების ასპარეზია. ძალიან ბევრი აქვს სათქმელი, მაგრამ სერჯოლის საქმედ ქვეა მხოლოდ მსახიობზე არა და მოკიდებული თეატრში. უფვარს სცენა და თავისი მსუერებელი. მასთან უოველი შეხვედრა სიხარულია მისთვის. მედეა ქაფარაძის შემოქმედების თავისებურებად საზიოზო ელფერი ამითაცა განპირობებული. ის ძლიერია, ვინაიდან ცხოვრობს სიკეთისა და ქმედობის წურვკლით. მოთხოვნილებად აქვს ქვეული გაილოს სხვის-

თვის; მოუსმინოს, მიეხმაროს, უთანატოვებლად თავის ამ დიდ წნეობრივ ძალას. ნორმად მან ნევს, ესაა ძალა.

საინტერესო ადამიანი ვატყება იცის, მისით აღტაცება.

აქვს მოთმინება, ნებისუოფა. უველა ეს ადამიანური თვისება მისი შემოქმედებითი ინდივიდუალობის თავისებური ვასალებია.

მსახიობის შემოქმედებითი ინდივიდუალობა ვლენდება არა მარტო იმ სცენური თუ ვკრნული სხებებით, რომლებსაც კმნის იგი, არამედ იმ შეხვედრებსა და სელამობებსა, უველა გამოჩენილი მსახიობის ცხოვრებას რომ ახლავს თან.

იმ რამდენამე შემოქმედებით სელამოზე, რომელიც მოეწუო მარკანაშვილის თეატრში (1967 წ. 19 ივნისს), სრულიად რუსეთის თეატრალური საზოგადოების მსახიობის ცენტრალურ სახლში (1975 წ. 26 მაისს) და თბილისის კინოს სახლში (1977 წ. 25 აპრილს), თვალნათლევ გამოვლინდა მსუერებლის, კრტიკისა და პარტიორბების დამოკიდებულება მედეა ქაფარაძისადმი. ეს ითქვა, დიწერა. ამ მათგან ზოგიერთი:

„...პირველსავე როლებში მედეას ნიჭა გამოვლინდა სრულიად დამოკიდებლად, თავისებურად. მისი უოველი საზე იუო მკვეთრი, ნათელი, უშუალო და საოცრად გულწრფელი, თანაც შინაგანი იუმორით გამთბარი“ (ტეატრკო ანგაფარიძე).

„დაწმუნებული უნდა იყოთ, რომ თქვენს იშვიათ ნიჭსა და განთქმულ არტისტულ თამაშს შეც მოვეხიბლივარ.“

იცოცხლეთ დღეხანს ტანის სიმრთელით და გულის მსხარულებით ქართული თეატრის სასახლოდ და მთელი ქართველი ერის სასიქადლოდ“ (აკაკი შანიძე).

„თქვენი ბრძანდებით ქართული თეატრის მშენება, ბრწუინვალე ზელოვანი და ასეთივე ადამიანი“ (კონსტანტინე გამსახურდია).

„საქართველომ მომავადოვა, ბევრს ვწერ მის შესახებ. ო, იოტისოდენად მაინც რომ შეიძლეობოდეს ლექსებში თქვენი შესანიშნავი თამაშის, თქვენი სილამაზის ასახვა“ (ანდრეა ვოწენესკი).

„წლების განმავლობაში ვადევნებდი თვალს მედეა ქაფარაძის შემოქმედებას და დაწმუნებული ვარ, რომ იგი ერთ-ერთი საინტერესო, მებრად ნიჭიერი და დიდი შინაგანი ძალის მქონე მსახიობია“ (იური ზავადსკი).

„მედეა ქაფარაძე ლენინური პრემიების კომიტეტის სბდომაზე გაუცასი. რა საოცრად ქვეანი, პრინციპული ქალია მუთკი ვიფიქრე, როდესაც მის გმოსვლას ეხსენებდი. ვიცოდია.“

რომ ბრწყინვალე სცენური მონაცემების, ფართო შემოქმედებითი დიპლომატიის და მოსწავებულთა ტექნიკური მხარდახმობის, რომელიც ერთობლივად უზრუნველყოფს ოსტატობას, შენაარსობას, შენაარსობას შექმნის სცენაზე მხარდასა.

გახსენა ფარდა... სცენაზე გამოჩნდა კლერობა, მხარდახმობა პირველივე რეპლიკით დიპლომატიის დარბაზი და მათ შორის მეც, ბრწყინვალე აქტიორული ოსტატობა, უშუალოდ, ტექნიკა, მეტყველები ტექნიკური — ან ის თვისებები, რომელიც გამოირჩევა მდებარე ქაფარობის ხელშეწყობის (მინიმალური ულამაზობა).

„მე შეძრავ კლერობას შოუს პიესიდან „კლერობა და კლერობა“. მომავალად ქალიც. ტამ, ეს სახეები მამრები ჩემი თანამგზავრები გახდნენ, აღბათ თეატრისკოდეცები დროთა განმავლობაში მოუნახვენი ახსნას, თუ როგორ ხდება, რომ ნიჭიერი ხელოვანის მიერ შექმნილი სცენური სახე თან სდევს ადამიანს, ეხმარება ცხოვრებაში. ეს საოცრება და საოცრებას, ჩემი აზრით, ახსნავ არ უნდა“ (კადიმ კოროტკოვი).

ბევრი რამ მისდამი მიწერილი წერილებიდანაც ირკვევა, რატომ ფრანკი — ანა ფრანკის მამა.

...თუ როგორ მოქმედებს თქვენი დადი ხელოვნება მაყურებელზე, ტელევიზიის მეშვეობითაც კი, ეს მასწავლებელი ვერა საფაროვის აღფრთოვანებულ წერილში მაგარმხიზია, უარგად მკვებს წარმოდგენილი როგორ ზეგავლენას ახდენს თქვენი თამაში მაყურებელზე თეატრში, სადაც გაცილებით ძლიერია კონტაქტი და დიდხანს არ წყდება მჭიდროდ ტამი.

თქვენი დიდებული თამაში დიდი წვლილი შეიტანეთ ანას სურვილის ასრულებაში. რომ სიკვდილის შემდეგ განეგრძოს ცხოვრება ადამიანის გულში“.

ფუნობა მაყურებელი:
„შვილი მედია სამი შვილი მუავს, ჩემს ქალსაც მედია მქვია და მიყვარს ჩემი შვილები, მაგრამ როგორ მიყვარებან არ ვიცი, არ ვიცი რამეც ან გრძობას, მინდა სულ გეფერო, გეაღიარო, შენი სახეა მე რაღაცნაირად მამშობებს, მაწინარებს სულიერად.

მკვებს შენი სურათი, რომელიც გრძნად „საბჭოთა ხელოვნებაში“ ენახებ, იგი ხომ ლუთისმშობლის სახეა და არა მიწიერი ადამიანისა.

მე უნდალო დიპლომატიის ვარ, შეუხანს ვადსულა, მაგრამ უწყაურად შევყარებული შენზე, ჩემი შვილი, შენისათვის იმტომ მოვმართავ, რომ ეს უფრო სიახლოვეს მაგარმხიზინებს.

ჩემი კარგო, როგორ მინდა, რომ სულ ბედსაგრი და გეყოფილი იყო, ახავენ გაგაქვაროს, არ შეგაწყნოს, როგორ შეაძლება შენი ცრემლები“.

შენი ფუნობი დიდი ვერა“.

თავითონაც იცავს სხვაზე სიტყვის თქმა, თავის

ვის ტოლებზე, უფროსებზე. ამ გზითაც ვლინდება მისი პიროვნება — რას ხედავს სხვაში, რას გრძობს, რას ფიქრობს... ოცდახუთი წლის წინ წერდა ვერიკო ანტაფაროვის შესახებ:

„ვერიკო ანტაფაროვის იდეითა ჩემთვის უკველთვის იყო უსაყვარლესი სახე, კლასიკური ნაწარმოები, რომლის ხელშეკრულ გადაკეთება არასოდეს არ მოგებურდება, მის მიერ შექმნილი ამ სახიდან ვერ გამოვეყოფ ძლიერ ადგილებს — იგი მთლიანი, მარმონიული ნაწარმოებია.“

როდესაც ვერიკოს იდეითს უყურებ, თითქოს მაყურებელთა დარბაზიც ნათდება. ო, როგორ გიყვარს მისი მომხიბლავი ღიმილი, ბრწყინვალე და მეტყველი თვალები... ჩვენ უკვე აღარ ვართ ისე ახალგაზრდები, რომ არ გვესმოდეს — ვერც ერთი ჩვენგანი ვერ შეინარჩუნებს ასე დიდხანს, როგორც ვერიკო, ვერც ღიმილს სახეზე და ვერც ანთებულ თვალებს“.

უბუცეს ქართული მხარობ ცაცა ამირეჯინს უთხრა გამოსათხოვარი:

„რამდენიმე თვის წინათ თბილისის ქუჩებში გზავდებოდი, დიდი ცაცა, გვიხაროდა: შენს შემზღვეარეთ იმედი გვეძლეოდა, რომ სიცოცხლე ხანმოკლე არ არის; შენი მხრობა გვაკვებს და რწმენით, რომ ადამიანი ძლიერია.“

ღრმად მოხუცებულს მხრობის ვარდა სიყვარული შეგარჩენოდა: წარუხადი სხვაზე, შენიანებიდან დაწებულა, გათავებული შენი უბუცესი შეგარჩენით, რომელიც სიბერე შიშით დათ, ან ვიღაც უხამს ადამიანს დაეჩაგრა ისინი და შენ არამცოლ თვითონ იცავდი მათ, სხვებზეც აძულდები და მამარებოდნენ, კატევიცათ მათთვის...“

...ათი წლის წინათ შენი შემოქმედების საღამოზე შეინახა ითამაშე და ვაგვარც შენი ახალგაზრდული ძალითა და აღმშრობითი, შენი ხშითა და კეთილშობილური მეტყველებით. სცენაზე ადგა ქართული მანდილოსანი, ძლიერი პიროვნება, ჩვენ ხომ ვიცით, რომ უველა ნიჭიერ მხარობს არ ძალუძს იქცეს სცენაზე პიროვნებად“...“

ამ ორი ქართული მხარობის შესახებ მედია ქაფარობე სხვა და სხვა დროს და სულ სხვა და სხვა მიწეზით წერდა. ცდილობდა ეთქვა ის, რაც, მისი ფიქრით, მათთვის იყო ნიშნდობილი. მაგრამ, ამავე დროს, როგორც ეს უკველთვის ხდება ხოლმე, საკუთარი პიროვნება გამოავლინა, ინდივიდუალობა პიროვნული მხოლოდ შეგარჩენება: როგორც ხედავს საშუაროს, რა უთხოვთ, რა შენთვის მთავარი მის უსასტულო მსაჯულფეროვნებაში, რის ასახვა ვიზიდავს. როგორი გიმიო? შენ საოცნებო გიმიოს რა ასულდგამულებს?... ინტერესთა რკალი ფართოა, ოცნებები და სურვილებიც, რაღა თქმა უნდა, მაგრამ მედია ქაფარობისათვის, როგორც ხელოვანისათვის მინც, უფიქრობთ, სიკეთის მიმართ

„აბსოლუტური სმენა“ დამახასიათებელი და განმსაზღვრელი.

შეიძლება ვინმემ იფიქროს, რომ სადღეისოდ ძველმოდურია სულიერი ძალების უანგარიშო ხარჭვა, რომანტიკული აღმადრენაწი... იქნებ ეს, მართლაც, ასეა, მაგრამ რას იზამ — შედეგა ჭაფარიძის როგორც ადამიანისა და შემოქმედის მომზადებლად სწორედ ამაშია. ვერც სიყუთეს, ვერც რომანტიკას ვერ შეიღვია.

შედეგა ჭაფარიძის დღესაც ჰყავს „თავისი“ მავურებელი, ყველა მსახიობს უავს „თავისი“ მავურებელი — ის, ვისთვისაც სასურველია მისი ინდივიდუალობის შქონე ზელოვანი. ეს არაა დამოკიდებული არც ასაკზე, არც ეროვნებაზე, არც განათლებაზე — მოფლმზედველობაზეა და მყოფებული, იმაზე თუ როგორია ადამიანის თავდასაზრისი ცხოვრებაზე და ზელოვნების დანიშნულებაზე.

მავურებლისადმი ყველა მსახიობს განსაკუთრებული ინტერესია აქვს. არც შეიძლება სხვაგვარად. ასეა შედეგა ჭაფარიძეც. ისიც ფიქრობს მავურებელზე, მის სურვილებზე, ინტერესებზე, გემოვნებაზე... არახოდეს არ ცდილობს მის გართობას, გუნდურეს არ უშუქვს, პირქით — სურს დაიფიქროს, გაატაცოს, არ მისცეს საშუალება იუს გულმშვიდი მეთვალურე, გულიდან გულიხაყენ მიმავალ გზებს ეძებს მუდამ.

რაც ის მოვიდა მარქანიშვილის თეატრში, იუს დიდი სამაშულო ოში. მავურებელს სწუროდა პრობლემები, უმნიშვნელოვანეს სასოვადობებრივ საკითხებზე დაფიქრება, მათი ამოხსნა. ახ მოითხოვდა მოქალაქეობრივი დამოკიდებულების გარკვეულობას ყველაფრის მიმართ. სცენაზე მეფობდა მსახიობი ამ ხიტყვის საუყუთესი მნიშვნელობით.

მას შემდეგ ოთხი ათეული წელი გავიდა დღეს ყველახათვის ცხადია, რომ ნებისმიერი დამოკიდებულების მიუხედავად, შედეგა ჭაფარიძის შტქმნილი აქვს რამდენიმე სცენური ხაზე, რომელთა გარეშე თანამედროვე ქართული თეატრის ცხოვრება აღარავის წარმოუდგენია:

ჭრჭინა, გულსუნდა, ელიზა, ჭულიტა, მარტაიზაბელა, კლეოპატრა... გმირები, რომლებსაც სხვადასხვანაირად, მაგრამ უფოოდ შემოქმედით სცენაზე სინათლის, სიწმინდის და სიყუთის მანათობელი სხივი. ეს სხივი მავურებელში სიყუთის საწუის აღვივებდა წლების მანძილზე. მამასადაშე, სულაერად აფაქიზებდა, მოუვარაზად წიფელ სიყვარულს უნერგავდა. ამ სხივითაა განათებული თვით პიროვნება შედეგა ჭაფარიძისა და ამიტომაც თან სდევს მას სცენაზე. თვითონაა გულია და ნათელი, მუდამ რომ შეუძლია და სურს თვალი გაუსწოროს ადამიანს.

სიყუთის ქმნა არაა ადვილი საქმე, არც დადებიითი გმირის სცენაზე საინტერესოდ წარმოჩენება — ბოროტება რომ მუდამ უფრო მრავალფეროვანია, საიდუმლოებით მოცული, მოულოდნელობით აღსავსე და ამის გამო ეფექტური. საყუთეს ეფექტი არ სჭირდება.

სენტიმენტი მუდამ უცხო იუს შედეგა ჭაფარიძისათვის. მისი აზრით, მთავარია საჭირო იუს სხვებისათვის. შეგველოს გასცე ადამიანებს შენი პასუხი ამაზე, რაც მათ აღიღებთ დღეს ცხოვრებაში. მზადაა იტირითოს სოციალური პასუხისმგებლობა ზელოვანისა ყველაფრის გამო და თქვას თავისი ხატქმელი მსახიობის ენით — გმირის სცენური სიცოცხლის განცდით. ის პიროვნება, მამასადაშე, პირველ ყოვლისა, საყუთარ თავს თხოვს ყველაზე მყაცრად. ასე იუს მუდამ.

რას მოუტანს შედეგას ზელონიღელი დღე? ალბათ, კიდევ ზევრ სიხარულს, ვინაიდან უდიდესი მეცნიერული აღმოჩენითა და ტექნიკური მიღწევებით განზვიერებულ დღევანდელ ადამიანს, რომელსაც უყვრ აღარაფერი ავირეებს და აღარაფრისათვის სცალია, სულ უფრო მეტად სჭირდება სილაშაზე, სიყუთე, უფრადღეობა, თანავარძნობა და გულის სითბო, — ერთი სიტყვით, ის თვისებები, რომლებითაც ასე მიღარია შედეგა ჭაფარიძის პიროვნება და მისი შემოქმედება.

სურათები საქართველოს ცხოვრებიდან

1851 წელს რუსეთის პროგრესული მიმართულების ჟურნალ „სოვრემენნიკში“ დაიბეჭდა ახალგაზრდა ქართველი მეცნიერის დირექტორი ბაქრაძის უაღრესად საინტერესო ნაშრომი „სურათები საქართველოს ცხოვრებიდან“, რომელშიც მხატვრული დამაჯერებლობითაა გადმოცემული ქართველი ხალხის იმდროინდელი ყოფაცხოვრება, მისი ზნეჩვეულებანი, აზრები და მისწრაფებანი.

გამოჩენილმა ისტორიკოსმა დირექტორი ბაქრაძემ უდიდესი შრომა გასწია ქართველი ხალხის წარსულის შესასწავლად; იგი იყო ქართული ისტორიოგრაფიის ახალი, დემოკრატიული მიმართულების ერთ-ერთი ფუძემდებელი და ამ მიმართულების ყველაზე გამოჩენილი წარმომადგენელი XIX საუკუნეში. ამიტომაც ამბობდა მის შესახებ დიდი ილია: „საფლავი შენისთანა კაცისა სალოცავია ერისაო“.

წინამდებარე ნარკვევი, რომელიც ქართულად პირველად ქვეყნდება, შესანიშნავი ისტორიულ-ლიტერატურული ძეგლია, რომელსაც თავისი მხატვრული, წყაროთმეცნიერებითი და ეთნოგრაფიული მნიშვნელობა დღესაც არ დაუკარგავს.

ნარკვევი იბეჭდება მცირეოდენი შემოკლებით.

I

პარიზის ოცდაოთხს, აღდგომის მეორე დღეს, მე და კახელი დემეტრე თბილისიდან გავემგზავრეთ. მზე უღმობლად აცხუნებდა, ირგვლივ ყველაფერი გახურებული იყო: მზის სხივებს ქალაქის სამხრეთ-დასავლეთით ამართული კედლები ირცელავდა და ხეობის დაბოთულ ქაერს აუტანელს ზღიდა. ავლაბრის ოღრი-ოღრი, ქვა-ღოდრიან გზაზე მივიწვედით. ვიწრო, დაკლანდილ ქუჩებში, დახალი მაწურების გვარდით, აივნიბიან-ბანიანი შეუბათქაშებული სახ-

ლები აუუდებულებენ. ამ მზიარული ცხოვრების კვალიც კი არხად ჩანდა, რომელიც გრადროს, უფრო კი საღამოს, ასე დულს ხოლმე მთელს ქალაქში. მზემ თბილისელები საზღებ-სა და გრად სარდაფებში შერტყა. მხოლოდ დახლებთან, ჩრდილში ისხდნენ უსახლკარო იმერლები, დღიური მუშები, ისინი მზად იუვნენ რაღაც ნახევარ აბაზად ბაზრიდან ეზიდათ ვეება ტვირთი.

მალე სუფთა ჰაერზე აღმოვჩნდით. მიდამოს თვალი მოვაგლე. უკან მოაწმინდა მოჩანდა, რომლის შირშიც ქალაქის ნაწილია მიქრილი.

თის ცოცხლო ფერდობზე წმ. დავითის თეოტიკელთა-ისახებოდა იქ უკველ ხუთშაბათს, ადრე დილიდან, დაკლანილი ბილიკით ჩვეულებად აღიან მშვენიერი ქართული ასულნი... იქვე მღვიმეში, გრიბოდოვის საფლავზე, ქვის კვარცხლბეკზე დას თუქის ქველი, მასზე გამოსახულია ქალი — ის დამბრალია, ეხვევა გვარს და ტირის. მთაწმინდის კლდედან ფერდობზე კოტეტური უწესრიგობით იყო მიმოხნიული სახლები და მალაგუმბათიანი ცაღებსგანი, მათზე ნატონობდა ჭველი, ნახევრად დანგრეული ციხე-სიმაგრე, ქალაქის ნაყოფისი. უბნები ხეობაში უჩინარდებოდა ავღობის გარეუბანში, ბაკების — კახეთი ურმებისა და მხედრების თავშესაფარი — ეკლიან ღობეების გვერდით მოჩანდა ორ-სამსართლიანი სახლები, თვალს განსაუთრებით გაცემდნარ თავად ვორონცოვის ბაღი, რომელსაც ახლა ამოწმდნენ. ბაღს ორგველ თხილით ერტვა, გზის მარჯვენა ნიკელანებოდა ვერცხლისებრი მტკვარი და ქალაქს ორად კვეთდა თხილისს ქვემოთ მტკვარი ფართოდ გაშლილი, მშვიდად და საზეიმოდ მიედინებოდა, მიშველ ველზე, ეს ველი პირი-პირიზე შემოწმდებოდა დაკმდელი, კლდე-კანი მთებში, მდინარის გამოღმა, ქალაქიდან სამი ვერსის დაშორებით, ნავთღობს ევითელ მუნობებში უაზარებდა და ლაზარეთებისა მოთავსებულა.

ჩვენს მარცხნივ მოშპრო მთები აღმართული-ურ, მთები მით უფრო მალდებოდა, რაც უფრო წინ მივიწევდით. წინ, ასე ორმოცდამთ ვერსზე გადაშლილი ვრცელი ველი, სადაც მუდამ უბერავს ნიავი, ველს იქით მიდამო ისევ უსწრომასწორდება. განიერი გზით ხან ხევში იშვება, ხან კი ამაღლებას ადინარ, გზადგუნა წყაროები გვუდებოდა, მაგან შედგებულ მდინარეთა გამართული „მათი სულის საყვინებლად“, ასე გვაუწევებს ქართული წარწერა ქვის ფილაზე. ცოცხ, კამკამა წყალი ჩუხჩუხებდა გობებში, აქ წურჭოლს იკლავს დაქანცული მოხუცი და მახლობლად მოხალაზე საქონელი, მხოლოდ ერთმანეთისაგან კარგა შორი-შორს გვუდებოდა პატარა-პატარა ავადუღები, მცენარეულობა ბრწინავდა იყო ნაკლებად მოხალა-ლეთა სახნავები და მხედლოები დაფარული იყო რბილი, ნაყარდოვანი მწვანე მცენარეულობით, ნარინარი ველურ ევავილებს მიდამო აებრედე-ბინა. ახსად ჩანდა ტყე, მხოლოდ ფერდობებზე და ხევებში ხარობდა მომსკრო, ეკლიანი ბუჩქები, აქა-იქ კი, გზისპირას, ეფლად იდგა მწერი ცაცხვი, ევლაფერი ეს შუის სხივების ოქროს ტაღებში იყო მოაწვეული დროადრო, პირი-პირი გამოყრული, თოვლივით თეთრი ღრუბლები ჩაივლიდნენ მზესა და დიდამიწას

შორის და მიწაზე დაღ, სწორედ მოჩანდა ჩრდილს აჩენდნენ, მთელი მიდამო მშვენიერი ტროპიკული ელფერისა იყო, თვალს მზიარულად გადაბრბოდა ერთი საგნიდან მეორეზე, მიუხედავად სიციხისა, მაგრამ სურნელი ტრბლებდა და მთელი სხეული ხარზად ისტყავდა მას, გზის აქეთ-იქით სოფლები მოჩანდა, ზოგი სულ შიშველი იყო, ზოგს შპირზე ვენახები გაჩნდა, აქა-იქ გვევდებოდა განმარტობით მდგარი, ფლაზათი დუქნები ზედ კარებში ისდნენ ფეხშიშველი, ნახევრადტოტეული მუდუქნები და თვლებდნენ, ისინი მასპინძლობდნენ მთვე დღიანი, რომელიც რომებში უხსიათ, ხიზილათი, შახითი და შუქი ევითელი, შებოლოლი შახიებით, დღესასწაული რომ არა, შეიძლება ვენახა ქართული უბნება, ხარის დიდარუმბებით დატვირთული, ვრცელ-გრამდ გუნდებდა რომ მიიწვევენ კახეთიდან თბილისში, გვევდებოდნენ მხოლოდ მხედრები, ქართული ცხენოსნები მოხლოებისას თავიანად გვეუბნებოდნენ: ქრისტე აღდგა, შუით გარეული რუსი კახაი, მალალი სამხედრო ქუდიო, მოკლე სურთუკით და ამართული შუბით მოემგზავრებოდა სადგროდან, რომელიც თბილისს ცხრა-მეტი ვერსითაა დაშორებული, შორს ვაისმოდა მისა გაბმული, სევედიანი სიმღერა, ვიდ იყის, აღბათ ის წარმოდგენით მიისწარაფოდა სამშობლოში, სატრფოსთან.

ჩვენ სამაზრო ქალაქ თელავში მიემგზავრებოდათ, თავიდან ცხენება სწრაფი ჩართით მიდლოდნენ, მათრახი და შეტანება არ კორდებოდათ: მზეს ვერ ვერ მოვსწრო მათი მოკაცვა, თუმცა მალე მიიმედ დაიწვეს ზენემა, ქაფი და ოფლი მოცრიათ, — ჩანდა სხივების ძალა იგრძინეს, — ჩაქინდრეს თავი და ნაბიჯს უყლებს, მაგრამ აღეგარა როდი თვლებდა, გვერდმა კიდევ სახაბი მათი აჩქარებისა, დაღამებამდე უნდა გვევლო რომელიც ვერსი, გვიდობდა სოფელი ხაშში ჩავსულიყავით, იქ დამე ვაგვეთია და დილაადრიაანად განგვეტრო გზა, ხაშში თითქმის შუაგზაზეა თბილისისა და თელავს შორის და კახეთში მიმავალი მგზავრები სწორედ აქ ჩერდებოან ხოლმე დამის ვადასთვად, ეტეც არ იყოს, დამით იორზე გადასულის გვეწმინოდა: გაწაფულზე, როცა თოვლი დებდა და მთებში ხზიარდ წვიმს, იორი ისე დიდდებდა, რომ მის მეორე ნაპირზე გადასვლა მხოლოდ ურმით შეიძლება, ურმით კი შუის ჩასვლისთანავე თავს ანებებს იორთან ჰიდალს.

თბილისის მიმავალი მგზავრობამ კარგა მაგარად დაგვალა, სიციხე ხაზა ვაგვიშრო, მოგვმავდა, გავიოფლეთ, დაქანცულობამ თვლებმა მოგვრია, დრო იყო დასვენებაზე გვეფიქრა, ამოვიჩიეთ პატარა, ბუჩქნარით შემოწმდებული მდელი და ჩამოვევითოდით, უნაგარს უკან დაშვეული ხაზა-და მჭონდა მიგატრებული, ჩამოვიდეთ და გავშალეთ, თოვლი და დაშხაჩა გვირდებ გადავდებრბელი ხაჩალი კი, ტყავის მთიულური ქამ-

1. სიტყვა ბაი ავტორს რბნელად უწერია და მეტე უბნისს მკითხველს მის მნიშვნელობას, ჩვენც ასე ვაბტოვით

რით, რომელიც უფროდ ჩიხაზე მერტვა, არ შემოიხიხნა. დემეტრემ თავის ცხენს ზურჭანი ჩამოხსნა, მერე ორივეს ლეკაპუნაგირი ამყარა და ნებაზე მიუშვა. პარტყვი ზარბაღ დაეწაფა ბაღასს. სამხარყო შხად იყო. გაშლილ სუფრაზე ელაგა: მოზარშული ქათამი, თეთრი თბილისური პურები, მშვენიერი, მსუყე თუშური ყველი და წითელი კვრცხები. დემეტრემ ქამრიდან ტყავის პარკი მოიხსნა, რომელშიც მარალი ჰქონდა. გვერდით გვედგა პატარა ტყი, საიდანაც ღვინოს წითელბაქიან თასში ვასხამდით. თვალი მოვტყუეთ და შადე განვგარძეთ გზა. ცხენები დანაურდნენ, გამოკოცხლდნენ და მარადე გაუდგნენ გზას. სიციხე საგრძნობლად დაეცა, შიე გადაიხარა და გრილმა ნიავმა წამოუბერა.

მელ სამგორის ზეგანზე ავდიით, სადაც ზედი სრულიად შეიცვალა, გამოჩნდა დიდებული სანახაობა, წინ ამართულიყვენ დაკბილული, წვეტიანი მთები და შორეული მწვერვალებით უფრო მაღლა მიწევდნენ მთები, მით უფრო პრაზონტს აქით თვალს ეფარებოდნენ. ჩაყ ზირი და დახურული ბღეზიდა ტყე. გაშქრახი თვალს ალაგალაგ ამჩნევდა ციხე-სიმაგრეებს და შთაში გუმბათიან ეკლესიებს, რომლებიც პირქუხად ამართულიყვენ მიუდგომელ მწვერვალებზე. მარცხნივ დრუბლებამდე ატორცნილყო წვეტიანი, თოვლის დაგვირგვინებული იაღრო შოისა და დამლოხის კავკასიის სანპრეთით. დაფარული იყო მწვანე საძოვრებით და ყანებით. კამეჩებსა და ხარების ჭოგები, ცხვრის ფარები, ღორის კოლტები იმ საძოვრებზე შუქ ლაქებად მოძრაობდნენ. ნაირ-ნაირი საფლენი მოჩანდა აქა-იქ. იაღროს ძარში, ღარიბი ქართული სოფლის გვერდით, თეთრად ჩანდა კოხა მუხრავანი, — რუსული სამხედრო დახაზლება. სამგორის სამხრეთ მხარეს, ზედ მისი ფერდობის თავზე, გერმანულა კოლონია კომუნიობდა, ორი გრძელი და სწორი რიგი მშვენიერი შენობებისა ბაღებდებითა და მაღალი ხეებით იყო გარშემოტყუელი. კოლონიის ახლოს მამფიდაური სოფელი აუფლებულიყო, თავის ურძლანებით სასაფლაოზე. თეთონ ხაშში ღრმა ხეობაში მთებს შიტმასნოდა და სანახევროდ ბაღებში უჩინარდებოდა.

ჩემი შიში მდინარის გამო, რომელიც ხაშის კალთასთან მიედინებოდა, ვამართლდა, — იორი ძალზე მძლავრობდა. ზაფხულში ის წუნარია და იმდენად წყალმტნებრია, რომ ბავშვა უშოშრად გავა ფონს. გაზაფხულზე კი, წვაშებისა და მთებში გამდნარი თოვლის გამო დიდდებდა ასორ-მოცდათზე მტტ საუნამდე და რამდენიმე ტრტს წარმოქმნის. ხაშში და ვამჭერავილე იორი ამ დროს იმღერევა, ისვრის მხეფებს და მისი ცოფიან ღრიალი შორს ისმის. თავის შუთიან გზაზე თხრის და მოაკანებს ხეებს, გრუხუნით და ხმაურით მოაკორებს ვიება ქვებს. ფამრავი

გასრესილი და დახრმავებული თევზი ავდილად ფვარდებთ ხაშმელებს ხელში, ვერავითარი ხილი ვერ ძლებს იორზე. მდინარის პარტყლი აზვითებისას მტდებრა დიდ საფრთხეში ჩაიგდებს თავს, თუ ახოპორტებულ სტაქისთან შებრძოლებას გაბედავს. ცხენი წაიქცევა და ცხენოსანი უთუოდ დაილუება. ასეთი შემთხვევები საქმოდ ხშირია, დასახორტებული გვაშები მხოლოდ მაშინ გამოაქვთ, როცა წყალი ძალიან კლებულობს. ახლო-შახლო სოფლები, რიგრიგობით, უკველდეე აგზავნიან აქ ურმებს ჭარისკაცების მეთვალყურეობით. მგზავრი ჭდებს ურემზე თავისი ბარგით, ბანებიდან მამაკაცები და ქალები შიშით ადვენებენ თვალს გადალაზვას, საუყეთესო მოცურავენი შხად აჩიან მისაშველებლად, თუკი ეს საპირი იქნება, მაგრამ საფრთხე თითქმის არაა, — მძიმე ურემი, ღონიერი კამეჩებით, მშვიდად ებრძვის მდინარეს. ამგვარად, ჩვენ შადე აღმოვჩნდით მდინარე იორის მეორე ნაპირზე.

ხაშის საკმოდ უსწორ-მანწორო მდებარეობა აქვს. უკველგან მარამბი და გორაკებია. სოფელი შა და მის ახლო-შახლო ბაღები ნამდვილ ქალეხად გერქვენება. ზოგან ხეხილის ბალი აზიდულა მაღლა, სხვაგან ვენახებია სიმტკრიულად. სარით გამართული და სომალდით ორ არშინამდე თუ აღწევენ, ხაშში ვაზი ძალიან ცოტაა, უურძენი გვიან და არც ისე კარგად მწიფდებია. მის დამწიფებას ბეზილეს ხშირი ჩადილი უშლის ხელს. ზოგი ხეხილი კი ცუდ ნაყოფს იძლევა ნაკელის გამო, რომლითაც ვენახებია ვანოკიერებული. ავრიდან სოფლისკენ ფართო ეკლიანი ორღობე ბაღებზე გადის. გზის ორივე მხარეს წყარო და მაღალი, ლითონისებური ჩინარი (ქაღარი) ხარობს. სოფელი სამ უზნად იუოფა. ქვემო უბანში მგზავრი ეკლესიის ვალავანთან ჩაიყლის, აქ რამდენიმე დუქანი და სამულებროა. ორგვლივ მიწურებია. ზოგი მათგანი მიწაშია ჩაფლული, ზოგა კი ორსართულიანი სახლავით მაღლა ამართლდა. თითქმის უკველ მიწურთან ზედაე მარაბს. მარანი ევროპული ქობის ვიდაზუვა ნავები და დაქაშითაა ვადანურული. შუა სოფელში გრძელი მაწურები (გომურები) ჩანს. ისინი ოდნავ ამაღლებულან შიწიდან. აქ საქონელს ახამორებენ, იქვე ნაკელს გროყვებია დახვავებული, რასაც ბაღების ვასა-ნოყიერებლად მშარობენ. გვერდით წნული ან ფირული საძმლებია. მათში საქონლის ზამთრის საყევი — თივა, ინახება, სოფლის ეს უბანი ზაფხულობით ცოცხლდებია. აქ გადმოდის თითქმის, მთელი მოსახლეობა დიდინ-პატარაინად. ასუფთაყებენ მიწის ნაკეთს კალსათვის. ირგვლივ უზარმაზარი ვენახებია. ქართულები დღწავენ პურს ორიგინალურად, საქონლის საშუალებით. საქონელს ახავენ მძიმე ფიცრებში. ფიცრების წინა ნაწილი შევიწროებულია და ქვეეთია ჩხუნქილი. ფიცარი ქვემოდან კეთთია მოქედილი. ამგვარად მთელი დღის განმავლო-

ბაში ლეწვენ კურს. ალაგ-ალაგ ბელტაინი მიწა-წყაროები ჩანს. აქ ორმოცდია, შეივნიდან ფლანდრებით მოფენილი, მათში ინახავენ ხორბლებს. მთის კალთაზე მიწარტყლილი და ქვის ფრღები ჩანს, ეს სოფლას სასაფლაოა.

ბაშში მავა ძალიან ცუდია. ამას თვითონ სახელი — ბაშში ვაჟაყვებს. სოფლის ჩრდილო-აღმოსავლეთით მაღალი მთები აღმართულან. სწორედ ეს მთები არ უშვებენ ვრდი ნიავს ხეობაში. ამის გამო ანარტული, მაღლა ასვლის ნაცვალად. დაბლავე იშლება და წამლავს პატარს, წყალს. ზაფხულში ავთვისებიანი ციებ-ციხელებია მძვინვარებს განსაკუთრებული ძალით. მოთენთილი, ფერმკრთალი სახეები სოფლებზე ბინა შინაგანი ღონეშიბოლოობის შედეგია. სიყვადლიანობა აქ საოცარია. სოფელში ბერეს აცვია სამგლოვიარო სამოსელი. მე მიიხრებს, რომ ერთ ზაფხულს არ უყოფილა არც ერთი ოქაბი, რომელსაც არ ფელგოვია დანაყარგი. მიზღვდევად ამისა, ბაშში შეფარებით მნიშვნელოვანი სოფლებია. აქ ასობრივდიათზე მებრ ოქაბი სოცარობს. თვითედული ხუთათობთმებრ სულა. ქართული მეფეების დროს მთელი მოსახლეობა მოთავსებული იყო მიწის პატარა ნაგლებზე და ახლანდელი სოფლას მეთაფი ნაწილი თუ იქნებოდა, სოფლის შუაგულში ციხე-სამაგრე იყო, ცელსითი, კოშკებით და საცხეფებელი სახლებით. სიმაგრეს (ის ახლაც დგას). დამლაშობთ თავს აფარებდა ყველა ხაშშიელი, რადგან ირგვლივ ლეკები დამარქოდნენ. გალაჟანს გარეთ მხოლოდ დიდი ქვეფებით და აუცილებლად შეიარაღებული უნდა გასულიყვნენ. საფრებზე ხშირად დღისითაც იყო, მოხუცები დღესაც გულსწრებით მოგვითხოზობენ, თუ როგორ იტაცებდნენ მათ თვალწინ ლეკები კაცებსა და ქალებს. ტყვეებს ავი ზედი ელოდათ — ან მიშაფიდნენ თურქებს, ან იტანდნენ საშინელ ტყვეობას ლეკეთში. ბაშმელები ბოლო დრომდე შეეღებოი გლეხებად იოვლებოდნენ. ქართველმა მეფეებმა ბაშში უძველესი დროდან უბოძეს იოანე ნათლისმცემლის უღბანოს. ეს უღბანო სოფლიდან ორმოც ვარსზე მდებარეობს, სოფელში ბერებს თავისი ზადები და წიქვილები ქონდათ — ახლევდნენ გლეხებს იჭართი და ყველ წებს ზეგარეს ნატურით იღებდნენ. გლეხებმა ხნავდნენ მიწას, ამუშავებდნენ ზადებს და ასრულებდნენ უოველგვარ სამუშაოს. ბაშმელები თავის პატარნად წმინდა იოანე ნათლისმცემელს თვლიან. აქაურს თუ კოხავ — „ვიხი კაცი ხარ?“, ის ამაჟად გიპასუხება — „იოანე ნათლისმცემლის“.

ქუჩა — სოფელში, ისე როგორც მთელს საქართველოში, არ არის, ყველა აშენებს, სადაც და როგორც სურს და სრულიადაც არ ფიქრობს საერთო წესრიგზე, არის რაღაც მოედნების მხვავსი, ეს მოედნები ავსილა ნავთობა და უოველგვარი სიბინძურით; ამას ერთი-სიყვად და ზეობა კიდევ უფრო აუტანელი ზღვება. გზები

ვიწროა და მცხოვრებთა დაუდებლობის გამო ისეა გაფუჭებული, არათუ ურემს, ცხენოსნსაც უპირის მგზავრობა, მიეპქვს საათი იყო, როცა მე და დემეტრე სოფელში შევედიო. ნახევარატრეტელი ზაღლები ერთაშლით დასდევდნენ ბურთის, ლუქების წინ კაცები იდგნენ, საუბრობდნენ და თან ხმაშაღლა ხარხარებდნენ. ავი, გამაღტყავებული ძაღლები მთელი გზა ვაჟაყვედნენ და გუადრდნენ. ვაჟედებოდნენ ქრელი საფენით ვადახურული, დიდბორბლიანი ქართული ურმები, რომლებზეც ქალებსა და ბავშვებს მოგვალათო, ურმები ქრალით ვადიოდნენ გზაზე. ჩვენც ამ გზით უნდა ვავმგზავრა. მევხედი რაშიც იყო საქმე. აქედან თხოუბრებ ვარაწმე დგას სამების ძველი ეკლესია. იქ უოველწელს, ადღგამის მესამე დღეს მივილა სოფელ ატარებს დროს შვიარულმებასა და ზეინში.

ბაშში ნაცნობი მოხუცა შუავს, ჩინებული თვისებების ადამიანი. მე ხშირად ეწვავარობ თბილისიდან კახეთში და ვხრტდები ზოლდე მასთან. აქ ისე ვგანძობ თავს, როგორც საყუთარ სახლში. მის ოჯახში მხედება სწორედ ის გულწრფელი მასპინძლობა, რომელიც ახასიათებს ყველა ქართველს. ამ დღეს ფარსადან კახიშვილის ოქაბი წასადილევს მიემგზავრებოდა სამეზამში, თვითონ ფარსადანა კი საღამოს აპირებდა გამგზავრებას, მინდოდა მისთვის სახლში მიმესწრო. მეფე ერთად წავსულიყავით ტყეში და იქ ვაგვეტარებინა ღამე. მის საცხოვრებელს მივატანეთ. ეს იყო მაღალი დარბაზი, რივის ქვეთ ნაგები, ზემო ნაწილში შერობას გრძელი და ვიწრო ვარკმლები ქონდა. დარბაზი მიწაერილი იყო ვადახურული და პქონდა წოწილა საყვანელი მიწი. სახლიაჟე იყო უაერით დახურული ქვის მარანი. აქეთ-იქით კი ფიცრული საქათმე და რაღაც წნული, დიდი მარასაკო, წნული შადალ ბოძებზე იდგა და საცხე იყო სიზანდით. ასობით ქათამი და ინდურია დანავარდობდა წნში. ფრინველები თხოვრებოდნენ და რადეცას ღანაჩარობდნენ თვითნთ ენაზე. ჩამოვქვიოთი, ცხენი დემეტრეს დავუტოვე და კარებს მივაშურე. ამ დროს ზალს ქიშკარი გაიღო და ოქრო გამოვიდა. მაღალი მამაკაცი, ერთი ამიმეტლთაგანი, ქვეფებად რომ მოიდან „სამოვარკზე“, როგორც მათს პასპორტებშია ნათქვამი. ოქროს წყაღზე მიყავდა ღია წაბლისფერი ცხენი. ეს იყო ფარსადანის საყვარელი პირუტყვი — ერთი იმ ცხენთაგანი, საუცხოო ნაცვთებითა და კოხტა სხეულით, რომელთა სამშობლოა სამხრეთის მაღლიანი მავა, ჩორთის მოსიარულის ცეცხლოვან, შავ თვალეშში ელავს სიცოცხლის სიჭარბე და შინაგანი შემართება. ის ხვიჩინებდა, დავებოდა უაღუტე და შფოთა ანად ცდლობდა ვაქციოდა იმერელ ბიქს. მივხედი, მოხუცი დღეობაზე წასახლელად ეშაღებოდა, კარებში თვითონ ფარსადანს შევედარე. ზელში შავი თიხის დოქი ეჭირა და მარან-

ში მიდიოდა ღვინისათვის, ამათ ვაშლავარების წინ დაწურებულყო.

— ო, ო, ო! — წაშობიანა, დამინანა თუ არა. — გამარჯობა მოუვარე! რა კარგ დროს მოხვედდი. ჩემი სტუმარი და თანამგზავარი აქნები. სწორად ახლა ვაპირებ ვამწვავებებს. ახა რაღა დავამლო. შენისთანა კაცთან სიარულს რა სჯობია. ჩემი ოჯახი დიდხანია ტყუშია. შენი ჩამოსვლა ძალიან გავხარტებთ. ჩანს ქალაქიდან მოდიხარ.

— პო.
— უპ, ეს კი შეწყანა. არ შეგონა თუ ქალაქში იყავი, თორემ უთუოდ გნახავდი თბილისში ორი დღე დავუვაი და აგერ დღეს ჩამოვდი აგრე დილით... წამო, წამო, ერთად ვავტეხობ პური, ერთად და უფალთანაც...

მარანში შევედი. აქ, პირველ რიგში, ოვალში გვეცმა საწნახელი. ის პარალელოგრამადაა ამართული კედლიდან არშინახევარზე. ნაკებია რიყის ქვით და შედესილია თხიბი. ოქტომბრის დამდეგს, დამდამობით, ფეხშეშველი ქარაველი მამაკაცები, ომბიანი სიამღერებით წურავენ უურძენს, მიწაყრილება მიწაში ჩაფლული თიხის ქვევრებზე მიუთითებენ. ზოგი მთავარი ისე დიდა, რომ ადამიანი თავისუფლად ჩაიძირება შიგ და ფსევტრიდან ძღვას თუ შეწვდება ხელით ქვევრის თავს. ამ ქვევრებში, უურძენის წვენი საწნახელიდან, ხის ღარით ჩაედინება. საწნახელა ერთადერთ ოთხკუთხა კოკს ეურდნობა: ზედ საღეს ქვასთან. კოკი საგულდაგულად არის გათლილი. ჰერა წარმოადგენს მოკლე, მაგრამ ვაჩირ და მშვიდ ფიცრებს. რომლებიც ძელაკების გარდიგარდმო აწუვია. სხვენზე შეგძლიათ ახვიდეთ ბორბლებიშისხილი ურშით. ეს ურები ზუსტად კიბისებურია, მხოლოდ მისი ვაჩირი უყანა ნაწილი წინასაკედ თანდათან ვიწროვდება. სხვენზე სხვადასხვა ტიპილურული ინახება. ამ ტიპილურულ ზაღავისა და უფლის შერტყით ამზადებენ. აქვეა ხახვის კონები, წიწკა. ვარდა ამისა, იქ აწუვია გოფრები უურძენისათვის, დერგები ღვინის მმარში დაშვებული ეიტრით. კომპოსტოტი და ტუის ბოლით. მარანში არის ბუხარის დიდი საკამბურით და უზღრბლოდ. ნამდვილად კი უფრო ფორმისთვის, ვიდრე საქიროებისათვის — შენობის გათბობა შეუძლებელია თუნდაც ათი ბუხარით, ისე თავისუფლად ქრის ქარი სარკმელების დიდ ხარისხებსა და ქუჭრტანებთან. ვარდა ამისა, თვად ღვინის ქვევრები ვერ იტანენ სითბოს. მარნის კედლებში ორის რქებია დამაგრებული. მათ შორის მომცრო ოთხკუთხა ნიშნებია. პირველებზე ჰქაიდა გოგრის ორშიშობები, უყანსკენულზე აწუვია სხვადასხვა ჩვრები. იატაკზე ხის გრძელი ღარი ძევს, იქვეა საქონლის დიდი რუმბები, ეს რუმბები, როგორც ღვინისათვის განუთვნილი უწედა ბუჩუქულობა, კუპართაა გაედენილი. ამათ გვერდით დიდი სპილენძის თუ-

ნგია. ამ თუნგით ამოსაყენ ხოლმე ღვინი გაუიღვხას.

მოხუცი მივიდა მომცრო მიწაყრილიან. გადსწვია მიწა. ქვევრს ფრთხილად ახლა ქვის მრგვალი ფილა, ამოიღო ცოტა უკინო და მოთხრა:

— ამ ქვევრს შემოდგომიდან არაყინ მთავრებია. აქ ინახებოდა დათქმული საადღეგომო ღვინო, რომელსაც სამებაში დავლევთ. აგე. იმ ქარცოს მხოლოდ ათ ნოემბერს მოვებდით, მთავარ მოწამე ვიოჩის დღესასწაულზე. იქ, მთავრე ეკლესია ღვას მისი სახელობისა.

დარბაზში შევედი. აქ მიწის უსწორმასწორო იატაკია. კედლების ვასწვრივ გრძელი, დობალი ტახტებია, მსხვილი, უხეშად გათლილი ფიცრებისაგან შეჯოკალი. ისინი სრულიად შეშლებია — თითქმის უწველა ხალიჩა და ქვჩა დღესასწაულზე წაუღიათ. კედელზე ვიდა სართლის, ვანგმოკიდებული თოფები და ხმლები. კედელში, ორ-სამჯან ოვალური ნიშია გამოკრალი; აქ კოცება აწუვია. ასეთ კოცებს მხიერი და გათხოვილი ქალები იღვამენ მხარზე და ამგვარად ზიდავენ წვალებ. კედელშიაა გაყოფილი ბული და იქა წაღო. ახლა აქ მხოლოდ ჩოთის ხაზი, ხალიჩა და ვაჩირი დებია დარჩენილი. კარების პირდაპირ კედელზე ქვის დახლია, მას ქვემოთ კი ნიშები. დასზე კურკელი აწუვია — ცხიმიანი და ღვინის მმარანი გაშავეული ბოთლები, ფშაური ხელოების ხის ქამები, თუფები და კოცები და ჩვეულებრივ ქიქების მაგვირად კამჩისა და ხარის გათლილი რქები. დიდი სარკმელის პირდაპირ ეტრია. ის რამდენადმე ჩაღრმავებულია მიწაში და ქვის ფილებით არის გარშემორტყმული. მხელი არაა მიხვედრად, დარბაზის აშენებას დიდი ჭაფა უნდოდა — ისე დიდა, რომ შეუძლია ასიოდ ეკის დატევა. ჰერის ძელები მოტუქრობებულია ღამაში მრგვალი ან ოთხკუთხედი ჩუქურთმებით. ჰერს ორი დიდი ოთხკუთხა ბორი იქერს. ამ ბორებზე ორივე მხრიდან ჭვრები და ეკლესიებია ამოკრალი.

ფარსადანი ვახშის ვაწურობის შეუფა. ვაშა ერთადერთი დატოვებული თბილისური ხალიჩა და მასზე დაეცული სუფრა. მოხუცმა მოიტანა უაწი ანუ ხის რქა. ამოიღო უველი ნახევრად დაეცლილი გულიდან. რამდენამე ასეთად გულა სავსე ელვა საბლო. ისევე როგორც ჩაუთუფებული ღორის ბორკი.

ის ოყო მოჭრით ვახშამს, რომ ოქრო შემოვიდა და თქვა. ცხენი შეკამოულიაო. ჩემმა მოუვარემ მხარზე გადივლო მამის ნაჩუქარი ვერცხლის ნაქვილი ჭავარდენის დიდა უალიბის თოფი, სავაწე ქვარედინად ჩამოკიდა. გავედით. კახიშვილმა აღერსით შეხებო თავის ცხენს. ის კი ტარებს სცემდა და ღვაგის დღენიდა. მრგვალი უნავარი ედგა, სადაფის მოწაკით შემკული, ნახევრად ამრეშუმის ახალი, ფერადსახივანი, ფორტბიანი საოფლით. მიველი აჯა-

მელომა ძალიან ლამაზად გამოიყურებოდა კეთილშობილ ცხენზე. ფარსადანმა ზომ ცაში აიყვანა ქებით. მისი უველა ცხენიდან, ჩორთით მოსიარულესთან, ერთივერ მოვიდოდა. მთხედვად ცხელი სისხლისა, კირვეული როდია ბაღლასკი შეუძლია უწიწრად შეტდეს ნასზე. იმდენად თავმოყვარა, რომ არც ერთ ცხენს არ გადაასწრებინებს წინ. მისი გონიერება და პატრონისადმი ერთგულება ფარსადანს ვერაფრით აუხსნია. ცხენს რამდენჯერმე უხსნია საფრთხისგან მოხუცი. ხდება ხოლმე, გზაზე და მით შესვენებისას, კახიშვილს ჩაეძინება. მისი მოყირითა და მეგობარა არ ცილდება და მარჯვად დასაჩქარებს, თუ საფრთხის მოახლოებას გრძნობს, წყნარად და ფრთხილად აღვიძებს.

— ზომ არ გინდა შენი ჩორთი გამიყვალო? — ვუთხარა — ჩემი ცხენი ძალიან კარგია!

— არა! არა! სჯობს არც მთხოვო, მთელ რემაში არ გავცვილი მას. ან კი რისთვის, ითმ წელნივადში ისე მომტრება, მომორბებად კი აღარ შემიძლია — ტარის, როცა ატობს სადმე მავდივარ და სხვა ცხენს კვანავ. სხვის ხელში ის დაკუნება და ჩამოხდება ერთ თვეში. მე კიდევ ხუთი ცხენი მუავს. უველა ისინი საუცხოო ცხოველებია. ამირჩინე რომელიც გეინებს, თუცა გინდა!

ღრო კია, ახლა ჩემი მოყვარეც აღვწეროთ. კახიშვილი ორმოცდაათსაა გადაცალებული. საშუალო ტანისაა. ფართო მხრები და ძარღვიანი მხარ-მკლავი მის მკერდ ადნავობას ეამცნობენ. მალე წეილი გახდება, რაც ძაძებშია ცოლისა ვაშა: ჩონა აცვია ახალუხს ზემოთ შავი ნაწურისა. ქამრად აქვს შავი აბრეშუმის სატყუელი. ცხერის მატყლის შავად შედუბილი ბობოხი ახურავს. ფეხთ აცვია მოკლდუღიანი. ნაღებით მოკვეთილი წაღები, როცა რც თითქმის უველა კაცახილი და ამიერკავკასიელი, კახიშვილიც იშვიათად იშორებს შავ, ბეწვინი ნახაღს. აი მისი სახე: ვიწრო შუღლი, შავი თვალები, არწივისებური ცხვირი. ხშირი თმა და წვერი, ცოლის სიკვდილის გამო მოშვებული, შეთხედვებული და საყაოდ შევერცხდილია. საზე დანაკლებული აქვს, სხეული იწუებს მიწისაყენ დახარას.

კახიშვილი იმ უადის ხალხს იყუთვნის, რომლებშიც პირველი შეხედვით ადვილად მოტყუებები. მშვიდ, ჩვეულებრივ მდგომარეობაში, მათი გარეგნობა — ეს სულს საჩქა, არაფერს განსაუთრებულს არ ასახავს, საუბარსა და მოქმედებაში შეიტკობა აუჩქარებლობა. ისინი თითქმის არახილდეს ადვილდებიან, არ იციან კუდაბზიყობა და ამპარტავნობა, მაგრამ მათი გონებრივი ძალები და ვნებები პით ფერო ძლიერად მდღაუნდებიან, რაც უფრო მტრად არიან დამაბული. შეხედვით ამ ადამიანებს იმ იშვიათდროს, როდესაც რაიმე ელიქტროლერა ბარტყა აჩუქებს მათს ორგანიზმს: გაფართოებულ თვალებში ელავს მთელი გონება, მთელი სული მა-

შინ, მხოლოდ მაშინ გაუგებს მათ და უნებურად განიხსკვალები მათდამი პატივისცემით... კახიშვილის ოქანი დიდი არაა. უვერ ვთქვი — მალე წეილი სრულდება, რაც ცოლს გამოეხოხვა, — წენარსა და სათო არსებას. თამარის დეარგვა, რომელსაც უველა საშინაო საქმე თუარა — ამბობდა მოხუცი. — მისთვის ძალიან საგრძნობი იყო სახლის კეთილდღეობისათვის მეორე ცოლის თხოვას ამოტება. მას უვერ შეთვალული მუავს ერთი უწიელი კერფი — ქალი ტყვიანი და მარტყე. უველაფრით მისი შესაფერია, მისმა ვაჟმა გუთნის მტვი არა იცის რა — საშინაო საქმეებში არ უუვარს ჩარევა რძალი მარტო ვერ გაუძღვება სახლს, ქალიშვილს კი ქმარი უნდა. მოხუცი ფაქობს ქალიშვილს ჭვარა ნომებტრში დასწეროს, როცა რთველი მიიღვეა და ფუხფუნი მიწენარდება.

კახიშვილს მთელი მხარე საქართველოში ერთ პირველთაგანს და იშვიათ მდიდარ კაცად თვლის. მსხვილდება და წერაღება საქონლის ჭოგები, ღორის კოლტები თიანეთის მთებში მუავს საფორებზე. ექსი ზღვარი აქვს გაფანტული სხვადასხვა სოფლებში. ამათგან ორი მონი ჩაურლია, კახიშვილი საქმიანი და ანგარაშინა სიძულწემდე და ვასაყვარია არაა, რომ სიმადიდერ აქვს. მოხუცი საეკლესიო აწნაურად თვლის თავს. მოწიწებით ინახავს ზინდუკში სიგელს, რომელიც თიანე ნათლისმცემელის უდაბნოს წინამძღვარს უბოძებია მამამისისათვის, ერთკვე მეთოს ბებდო და ხელმოწერით. მტრების გრძელ ზეულებზე, ლაშაზ და მსხვილი ასოებით, საქმე იწუება სამუაროს და ადამის შექმნის ისტორიიდან, რომელიც ღმერთმა შექმნა წმინდა და კეთილშობილი და უბოძა მას ძალი სამუაროსა ზედა. შემდეგ იდიდება სიყვთე და სიუხვე წმ. სამებისა, უკულად წმინდა საქწულინა და ითანე ნათლისმცემლისა. და ბოლოს დამარჯაია იმაზე, რომ წინამძღვარი უბოძებს აწნაურობას გარსევან კახიშვილს, ეკლესიის ერთგული და ბეჯითი სამსახურისათვის. მოხუცმა სიგელი წარუდგინა კომისას, რომელიც თბილისში იყო დაარსებული ქართული აწნაურობის გვარების ვასარკვევად. კახიშვილი შრომისთვისაა შექმნილი. მისი ბაღში მუშაობა სამაგალითია მისივე მუშებისათვის. ურემი, ურომლისოდაც ქართველ მოსახლეს არ შეუძლია არსებობა, გუთნის შრავალტვიანი და რთული ნაწილები, — უველაფრით ეს მისი ბედილიან გამოიღეს. ტყის ცოდნაში ზომ მას ბადალიან არა მუავს. თუცა თან მამამაური თოფი აქვს, მისთვის არაფერია ტყეში მთელი კვარა ხეტალი. ამიტომ ტყეებს უვერ ვერავინ გაგვაცნობს, თუ მოსახლეს უნდა გაიგოს, სად შეიძლება უვერთის სამშენებლო ტყის შოვნა, ის ჩვეულებრივ კახიშვილს მიმართავს. უღრან ტყეებში მას შრავალი სჯა აქვს ნაპოვნი და ეს თაფლის მდიდარ მარავს აძლევს. ჩემი მოყვარე მარტყე მონადირედ იყოღება. ის მარტყდმარ-

ტო მიდის ტაზზე. ან დათვზე და თუკი მისი გამკრიახი თვალა მათ მოლანდავს. კახიშვილის ტუკიან ველარსად წაუვლენ. ტუკიანების სიმრავლე და ნანადირევის რიგჯანი მარაგო მოწმობენ მისი თოფის ერთგულებას. ფარსადანა სამართლანად სარგებლობს საერთო პატრიარქისგან. ოჯახზე რა უნდა ითქვას. — იგი ამაჟობს ფარსადანი. სოფლის ურილობებზე და ნადიებზე ის პირველია. ვეველა მოწმობით, პატრიარქისთან მინარსიან, როგორც პატრიარქს შინაუშანს.

ჩვენ თელავის გზით მივდიოდით, რომლითაც მხოლოდ ცხენოსნები მგზავრობენ და სადაც არ არის საუფროტო გზა. ეს გზა მის მარჯვენა აპართულ შიბების გრებელს მიუყვება. შიბები ხასხასა ბუქნარებითაა დაფარული; ხელმარცხნივ ვაღჭიმულყო მწვანე ვენახების გრძელი რიგო, რომლის იქითაც ხმაურობდა და ბობოქრობდა უკვე კლდოვან ნაპირებში გამოშვებული იორი. პირდაპირ თვალს ხედებოდა მუქ, ორთქვიან მწვერვალს. ეს მწვერვალი თითქმის ნაზად გაყოფ ორად მიწისქვეშა სტაქიის მორბობას. მის ძირში იდგა ძველი ციხე-სიმაგრე ძალადი კოშკითა და მიძინების უფუშბათო საუდარიო. საუდარიო ახალი განახლებულია და უკველ წელს, თხოთმეტ ავტოსტოს აქ იკრიბებიან ხაშმელი უარიბები. მზე ზედ ხასხასაზე იყო, ეშვიდობებოდა დღეს და მომხატვლელ მელამოს, შიბებს ტურატინდა მეწამულ ხსავებს. პორიონო-რეა ალაგ-ალაგ აფარებოდა მოწითალო ღრუბლებით. მსუბუქი, გრილი წიკვი პერში დამართბელ სურნელს ასწევდა.

ჩვენ უტარბობდნო რაღო ვუყავით ბუნების სიმშვენიერისადგა. ნაბდებში ვახვეულნი უბოვდ უტუქროდით ცასა და შიბებს ცხენები ხელს არ გვიშლიდნენ ბუნების სამშვენიერით ტუბო ხაში. უტრდაცვაბობები, წესტობით ისუნთქავდნენ პერს, მიდიოდნენ წწრაფად და ცდილობდნენ ერთმანეთისათვის გაესწროთ. გზა ხა-კმაოდ გამოცოცხლებული იყო. რამდენიმე შეგვიანებული უტეში სამებისკენ, მიისწრაფოდნენ. საზუიომოდ გამოწყობილი და ჩვენსავით იარაღისმული ცხენოსნები, საკმაოდ ბლომად, უბოვდ მიემართებოდნენ აქიოვ. გზხედებოდნენ ქვეითნიც. ზოგი ბიჭი და ქალი თეთრ სამოსში იყო და ფეხშიშველი — ნიშანი რელიგიური აღიქმისა საქართველოში.

შიბების ტარის იქით გზა მარჯვნივ უხვევს. აქ მიდამო მთლიანად შეიცვალა. ჩვენ შიბებში მომწვედებულ ხეობაში შვედობი, ირგვლოვ დაბურული ტუე აუო მუხბსა და შინდის გერდობი წაფული და თეთრი ალვა ამართულიყო, ტობებო გამოდებობი გვეცმდა ხახვი და ტანსაცმულზე. მზე ჭრ კიდევ მწვერვალებს ეთამაშებოდა, მაშინ როცა ხეობაში ბინდი წვებოდა. ტუის ნედლმა სურნელმა შემოგვიბერა. აქა-იქ კაშეჩები და ხარბი ძოვდნენ ბალახ და ეპოტინებოდნენ ფოთლებს. სუნამედ ატანდა მოსუბრტ

ხალხის გაურკვეველი ხმები — სამეხაში ვიქნებოთ.

— აი რა, მოყვარე, — გავწვიტე ბოლოს დუმილი: — შენ არ გიკვივას რისთვის იყავი თბილისში ასეთ დღეებში ვანა სტოვებდენ ოჯახს?

— იყო პატარა საქმე, — მასხუბობდა ის და თან ფიქრებიდან ერკვეოდა. — პატარა საქმე, ჩემო მოყვარე. ვიცო დღეებისწაულზე ცოდვია საქვეწმყო საქმიანობა. — ღმერთო, შემინდებ, — დაუშობა და პირველარი ვამოისახა. — მაგრამ რა ვქნა? აუცილებელი იყო ქალაქში ჩასვლა, ხაშმუშო დღეებში აქაური საქმეები არ მომცემდნენ ამის უფლებას.

— მაინც რა საქმე იყო?

მიამბო, აი ისიც: კახიშვილს ქალაქში დღინის ნაცნობი შემხუიდეული უავს. ვინმე აფეტია — სომეხი. უკვე ათი წელია, რაც ის უკველ წელს უადულობს დღინოს მოხუცისავან. ჩვეულებრივად, უკველ ჭრზე გასასიოდად მიდის 10 უტრედა ღერო. ამ უტრეცხლის მანეთად თითო ამას გარდა მიქვილის შიშ-შიდე რქიან პირტუვს. ხარბებს, ცხვრებს, აგროვებ ღორებს. ფარსადანი ქალაქშილს ათბოვებს და მის ვასაშითებულად უადის ჩვეულებრივზე შეტს. „საპირია, — თქვა მოხუცმა. — დავარგოვო 800 მანეთი ვერცხლის ფულად და კიდევ ნატურით რამდენიმე წყვილი: ატლახის, აბრეშუმის, ჩითის კახები პატარაშლის შიბელი გარდობობით — ვარდა ამონა, ღოვინის ავანშელობა, ორი ვერცხლის ანარფემა, საილენის ნაირხაირა ტურტკელი და სხვა წერტილები. უველაფერ ამას ფული უნდა, როგორც ზედა. საქმე ბევრია და აი, რატომ დატრუვა სახლი დღესასწაულის დღეებში. რაც მადე დასრულებება საქმე მით უკეთესია: ტუიროს შიბისნი მხრებიდან“.

— ვინაა შენი სასიძო? მე არ ვიციან?

— აღუქსანდრე ნინაშვილი, უკვარდელია. ერთდებრით ვაფიშვილია ქარბიო მამისა. ორი და უავს, უტროსი უკვე დანიშნულია. მას დიდი ქონება აქვს. შიბელს კახეთში უკარბელი საუტეთესო ღვინოებს აყენებს. ჩემი სიძის ხაში მშვენიერი ვენახიდან თვითიული იმდენ შემოსავალს იმდებდა, რამდენსაც ჩვენი ორი ვერ შეძლებს. მხოლოდ ამით ცხოვრობს ის. ვალდებ მას არა აქვს. ცხვრის ფარა მცირე უავს, მაგრამ მათგან ხომ სარგებელიც ნაკლებია, კარგ ფასებს ნუ ელი და თუკი მუხრისგამებლები სენი გაუჩნდათ, რაც ხშირია — მაშინ გავრულ ხარსკაც ველარ აინაზღაურებ — დაკარგავ ანობით ცხვარს. სხვა საქმეა ვენახები: რამდენიც არ უნდა სეტუვოს, ფასს მაინც არ კარგავენ. კარგი მოვლით კი ორმაგად ფასობენ.

— მოგწონს სიძე?

— ო, ძალიან ნიწუცა მასთან ბედნიერია იქ

1 | ტრეში უდროს 81 ფეთს (შენიშვნა ავტორისა).

ნება, ეს ნამდვილად ვიცი. ძალიან უყვარს. ისიც კუდას კარგავს ამისათვის. ალექსანდრე ნიხიუსოვიანი ადამიანია, ამასთან წყნარი და თავმდაბალი. თავად მოხერხებული და კარგია. განსაკუთრებით მისი კეთილგონიერება მომწონს: მუშაობა უყვარს, სწორედ ასეთ კაცს ვეძებდი ჩემი ნაწილისათვის. მამამისი რომ კვიანა და უარაოიანი იყოს, დამაჩერებ, მისი ავლა-დიდება ორჯერ მეტი აქნებოდა. ვიმედოვნებ ჩემი სიძე შენც მოგვიწონება. შემპარდა ხვალ მოვალ საცოლესთან საუბრებითო.

ის იყო უკანასკნელი სხივები ტოვებდნენ მწვერვალებს, რომ ჩვენ უკვე სამებაში ვიყავით.

11

სამების ნაგებობანი საქართველოსათვის დამახასიათებელ თავისებურებათა რიცხვს მიეკუთვნებიან. შენობები ორგანოა — გალავანშემოვლებული გუმბათიანი ან უფუფბათო ეკლესიები, მაღალი სათოფურებიან გალავნებში, ან კოდეც ეულად მდგარი საშლოცველობი. ზოგ მათგანში ახლაც წაიკითხება წარწერები. შენობები ისე მაგარადაა ნაგები ქვიხაგან, რომ დამანგრეველი სტიქიური ძალები ძნელად თუ რაიმეს აყენებენ მათ. მოგწერთ მათ უკვლგან ხედვებს. ხეობებში, ტყეებსა და უდაბნოებში, მთების მწვერვალებზე, სადაც ამჟამად ასედაც კი ძალიან ძნელია და ზოგიერთზე შეუძლებელიც კია, ზოგი მათგანის მუდღერობა მხოლოდ წყლწილში ერთხელ ირღვევა: მახლობელი მოსახლეობა, როგორც წესი, იქ სალოკავად დღის. ხალხს მესხერებაში შემონახულია წინასართად მოცემანი, ეული ეკლესიები შენდებოდა ღვთისმოსავი თავადებისა და მუცთთა აღთქმის თანახმად, ან კოდეც ეს ეკლესიები იმ სოფლებიხსა და ქალაქების ნაშთებია, რომლებიც აღიკვევენ მიწისაგან პირისა; მაგრამ მათ უმეტესწ ნაწილს გადმოცემა მიაწერს საქართველოს ისტორიის დიდებულ ხანას, თამარის მეფობისას, რომელიც მე-12 საუკუნის მეორე ნახევარში მეფობდა. ხატობის დღეებში მახლობელი სოფლები მღვდლებს აკრებდნენ ღვთისმსახურებისათვის. კოშკებიანი და გალავანშემორტყმული ნაგებობანი ქართველი თავადებისა და ების კოპოსების საცხოვრებელი იყო. ენები კი შავულად იყვნენ საქართველოში და ძალიან ნაღებად იყვნენ მეფეებზე დამოკიდებულნი. ვარემეტერთა შემოსევების შუალედებში ისინი ერთმანეთს ებრძოდნენ, როგორც ეს ევროპაშიც იყო შუა საუკუნეებში. ომიანობის დროს კი ვალდებულნი იყვნენ გამოეყვანათ თავიანი ქვეშევრდომებისაგან ან გლეხებისაგან შედგენილი ჯარი, რომელსაც თვითონ მეთაურობდნენ, ანაიშვითად ებისკოპოსებაც კი.

უკულა ციხე-სიმაგრეში როდი ცხოვრობდნენ თავადები და ებისკოპოსები. ზოგში ბერ-მონაზ-

ვნები იყვნენ, განდევნილი ანაიშვითადი უღლობდნენ მიწებსა და გლეხებს. წინამძღვარი გლეხებს ისე ეპარობოდა, როგორც ნამდვილი მემამულე. ის აძლევდა სარგებლობაში წიქველლებს, ბაღებს, სახნავს, იმ პარობით, რომ გლეხები უკვლ წელს გადაიხდიდნენ გარკვეულ ბეგარას. ზოგიერთს, თავისი კეთილგანწყობისა ან კიდეც განსაკუთრებული დამსახურებისათვის მონასტრის წინაშე, წინამძღვარი უბოძებდა საეკლესიო აწმურობას, რაზედაც ეძლეოდა სიგელი ბეჭდითა და თვით მეფის ხელმოწერით. საეკლესიო საქმეებს სინოდალური კანტორა განაგებებს. ეს კანტორა შემოსავლის აკრეფას აკისრებს საეკლესიო საქმეთა მმართველს, სასულიერო პირს. საქართველოში დიდი იყო განდევნილითა გავლენა. ისინი ხალხის რელიგიურ სულს განამტკიცებდნენ, მშუედობიანობის ან ომიანობის დროს. ამარავებდნენ ეკლესიებს სასულიერო წიგნებით. ამ წიგნებს კი თვითონ გადაწერდნენ ხოლმე მონასტრის ეკლესიის დამაზიხუცურით. ბერები იყვნენ ახალგაზრდობის აღმზარდენი. ქართული ეკლესიების წინამძღვრები მხოლოდ ეკლესიებში დებულობდნენ განათლებას. სამონასტრო სწავლების კურსი განახლებებოდა საგალობლების, საეკლესიო-საღვთისმეტყველო წიგნებისა და ლამაზი ხელნაწერის მხატვრობის შესწავლით. ბიბლიის ნაკული და ისიც მრავალი შეცდომების შემცველი ხელნაწერები არსებობდა. ისტორიკოს ვახუშტამდე არავის მოუწესრიგებია ისინი თავებისა და ხაგალობლების მიხედვით. პოლიტიკური არეულობანი განდევნილია საზოგადოებებს სამხედრო ხასიათს აძლევდნენ. ბერები თვითონ იყვნენ თავიანთი დამცველი და მეორები. აკეტებოდნენ ციხე-სიმაგრეებში და მაღალი კოშკებიდან ესროდნენ მომხდურ მტერს. შემორჩენილ მონასტრებში ახლაც მრავალი საკურველი ინაბება, რაც ბერების გამოხატვად დაუადებს.

სამების კედლებში სასულიერო ფეოდალებს მქონდათ ბიძა, ზევი, სადაც სამების შენობებია განლაგებული, მონარგვალეზული პარალელოგრაფის ხედისაა. ზემოდან მყავრი და დიდებული სანახაობა იწლება. უკული მხრიდან დაბურული მთები აზიდულან მაღლა. მთაზე ერთი გარბატონებულია — ესაა იალღო, თავზე აღმასის გვირგვინით. ხეობა, სადაც სამების ტაძარი დგას, არც ისე ტყიანია. ირგვლივ საკმაოდ მეჩხერი ბუჩქნარია. სამებიდან სამხრეთისაკენ ფართო ზოლი კი მოლად გაშუშლებულია. აქ მხოლოდ ხაშმელთა უანები ხასხასებენ მწვანედალაგალად ქვის ძველი შენობების ნანგრევები მოჩანს.

ასორმოცდაათ წელზე მეტია, რაც სამების ეკლესია გაუკაცრიელდა. იშვიათად ირღვევა მისი სამხრისებური სიწმე. ღვთისმცერი მგზავრი თუ შემოვა აქ, რათა ჩამდენიმეჯერ თვით დაუტარს, ანათოს ცკლიის სანთელი, და საკურობეველზე დატვობს ქართული აზარა, ან ორბანაზიანი. ამ

ფულს დიდხანს არავინ ახლებს ზელს. რადგან ხაშშელ მღვდელს ეკლესიის ადმინისტრაციის უფლებები შევსებულ მოწოდებითა თვეშესაფარია, წელიწადში ერთხელ, აღდგომის შესამე დღეს და მის წინაღობით, სამება ცოცხლდება ხაშშელების აქ უფრო, მხიარულებით. მოკლურა აქ მარკალ საგულსხმო ისტორიას მოისმენს. მოუხარობენ გადმოცემას ლექსზე. რომლებიც დიდი ხნის წინათ სამების მიდამოებში დაძწოდნენ და იტაცებდნენ ზალსს. აწვენებენ ადგილს. სადაც განძა ეფლო, მოუყვებთან იმ ხალხის აშხავს, ვინაც ამ განძით ისარგებლა. საერთოდ, საქართველოში უფლებიან გვხვდება გადმოცემის განძის შესახებ და სინამდვილეს ეუბარება. ვარშე მტრეთა მოახლოებისას — ვრეზულობით ამ გადმოცემიდან — ქართველები ტრეებდნენ ეკლესიის და მიმდებარებულენ პოეზიში. თან მოულოცო ცოცხლებელი ნივთები მიქონდათ. ხოლო ძვირფასეულობას, განძს, ვისაც კი განძდა, მიწაზე ფლავდნენ ამ შენობის ეკლესიაში ატანდნენ. ხედავდა, პატარაებმა იხილესოდნენ თავისით ამ მტრის ხელით, განძი ხელუხლებელი რჩებოდა, ხანამ ეწვე იღბლიანი არ აღმოჩენდა მას, ეს ისტორია სინართლესთან ახლდა. მაგრამ წარმოადგენა, ჩვეულებრივ ეპარტებს იმას, რაც იყო. ურველა ქართველი დაწვესებულა, რომ თითქმის ურველა ციხე-სიმაგრესა და ეკლესიაში არის განძი. მათს ნააშბობს განძს შესახებ ფანტასტიკური ელფერი აქვს: ამ განძებს, როგორც ქართველს სჭერა, არწმინდა ძალა ფლობს, ასე რომ, შეუძლებელია მათი ხელის ხლება. ამის დასამტყიცებლად ის ვიამბობთ, თუ როგორ ხილულად მიიყენა ზონა უხილავმა სულმა მათ, ვინაც ნიაგნს განძს და იწვეს უტოტად მიიყენება.

ეკლესიის შენობა მაღალი ვალანითაა შემოწვლული. ვალანის ეკლესიის ეკლესიისაა ზოგან ეკლესია ჩამონგრეულია, ზოგა კი ახლა ინგრავს. რამდენიმე კოშკი ვიწრო სარკმელებითაა და საათფურცებით ვალანის მაღლა აშოდულა. ვოლითებივით დარჩობენ ასინი შესახველს. აღაგაღავ ეკლესიაში საქამოდ მოწარდილი საუბოვრებლებია მოწვობილი. ეს იყო ეპისკოპოსების და ეკლესიის მხატვრთა სენაკები. ეკლესიას უწოდ დიდი მოედანი აქვს. მოედანზე ნავთს გრავება, იზრდება ვარეული მცენარეულობა. ეკლესიას აქვს ვალერბის ფორმა. სიგრძით თხუთმეტ სანტანამდა, სიგანით არაუმეტეს ხუთისა, ოდესღაც მქონდა გუმბათი. ახლა აღარ აქვს, სახურავი ფუქილისა, ხოლო ვარედან ეკლესიის თლილი ქვით არის მოპირკეთებული. ამ ქვეზე დიდი მონღოლებითა და არც თუ უტემოვად ამოკრილია ქვების, ადამიანებისა და ცხოველების გამოსახულებანი. საქართველოში ურველა ძველი ნაგებობისა საკვრეული სიმტკიცით გამოირჩევა. აქ ამაოდ დაიუყუბთ რკინის სამაგრების ძებნას. ამათ ვარეშე ხომ ეგრესიაში შენობები ვერ მაგრობენ. ეს შე-

ნობება ისე მკვიდრად არიან შენობები და ადამიანის ზელს ძლიერ შეუძლია მათთან კიდილი. სტიქიამ სამების შენობათა პირვანდელი ფერი მუქუვათლად შეუვალა, ვინაოდან ადამიანი ურვე დიდი ხანია აღარ ზრუნავს ამ ნაგებობებზე, ისინი მცენარეულობათა მასწარდებელ ნიადაგად იქცნენ — ბალახი, სურია და ღვია ურველი მხრიდან მოდებია ეკლესიის ზრელებსა და სახურავზედაც კი ბურქები ამწვანებულან. ცხელ დღეებში ქვეწარმავლებსაც შეზუბებით. მწვანე ხელოება დარბიან წინ და უყან, პატარა, მუქი გველები ძვრებთან სორეობიდან და განცხრობით თიბიან მწვეს.

ნამოკვეთილი და ცხენები დემეტრეს დევტოკეთ. შემოგვეგებნენ ხაშშელთა ნაცრობის სახეები. მათი ნაცრები საქართველოს დაზღობველია შეულებს გამცნობენ: დახალი შუბლი, შავი, ოვალური ფორმის დიდი თვალნი, არწმინდები ცხვირი, ხშირი, შეწარდილი წარბები და უქარივით თმები, მათ ბრინჯაოსებურ სახეებს ჩაუქრებულა გამომეტეველება აქვს. თმა ზოგს სულ ვადაპარსული აქვს, ზოგს კი პატარა ქონჩორი დაუტოვებია, როგორც საერთოდ იციან აღმოსავლეთში. კოსტუმები სხვადასხვაჯგაფარ აცვიათ: ჩხრა, ვადასაყვი სახეობები და წვრილი, ასრეშუმის ღილების რიავით ღია მკერდზე. ჩხრა მუხლებამდე ეშვება. მის ქვეშ ახალუბი აცვიათ, ზონარით ან შალის ქმრით შემოკრალი. ახურავთ ორჯგარი ქუდი: ცხვრის, მაღალი, შუაზე ჩატებილი, შავი, ან კიდევ მკვკალი ლამპისმკვკარი, უავისფრია შალისა. პერანგი თუ შილად არაა აბრეშუმის, მაშინ მკერდზე აქვს დაყრებული ადგილობრივი წარმოების სამკერდე ზოგს მარტო საცვალე აცვია, ზოგს კი ვანიერი შარვალი შალის ფეხსახვევებში აქვთ ჩაშვებული. აი ფეხსაცმლის სამი სახე: შავი მაღალედიანი, წვრილი ტუავის ღილებით შესაკრავი; ან თიერთი, ანუელ ან ვადასაყვილცხვირისანი, ამას ტუავის ზონარით იყრავენ. პირველიცა და მეორეც ნალებითაა მოკვედილი და საარსლის დროს მიწაში ევალს ტრეებს. გვხვდება ტუავის ქალაშნებიც, ჩხობები შალის ან ფეხში მუდისაგან არის შეკრალი. ტანსაცმელი განსაუფორმებით ფერადონკობით ვკრით თვალს, წითელი, უვიოელი და მწვანე მთელს აწიაში სავარეული ფერებია. მამაკაციები თოფსა და დამბაჩას ატარებენ, სავანზე ქვაოდიწად აქვთ ვადაყილებული. ახურავთ ჩატებილი ქუდი და ქამარზე უვიდიათ ხანჭალი.

იარაღის საქირობა ახლა სრულებით აღარაა საქართველოში, რადგან აქ მწვიდობა და მუუდროება სუფევს. ჩრდილოეთ ოლქებში აღარც ატარებენ იარაღს, კახეთში კი, სადაც ლეგებმა დაწინენ ადგილობრივი მოსახლეობა ახ ზედ ლეგეთის საზღვარზე, სადაც კიდევია საფრთხე, იარაღი კოსტუმის აუცილებელ ნაწილს შეად-

გენს. ან არაქაურო ტანსაცმელიც: თეთრი ან ყვითელი შთის მათუდის ჩოხა. ჩოხას შერტუზე საფარნებები აქვს. ასეთი ჩოხა მსხუტუი და მიხედვნილია, მიტომაც მოგზაურებს საქართველოში მისი ტარება უყვართ. იპერლების უმეტესობის ჩარისკაცის ფარაქები და შუნდორები ეცვათ. ორივე გაცვაობი და დაეკრებული, უსაუდლოდ და უღალბოდ. ქაშრებად ბარტები ჰქონდათ შემორტყმული, ძალიან ცოტა იპერული ატარებდა ეროვნულ კოსტუმს — მათუდის ფაფანაკს, რომელიც ძლივს ფარავდა ზუჭუქ თმებს. ამ ფაფანაკს ზონარო ტარდა ნიჟაქვეშ ამოსაყრავად. ასევე ცოტას ეცვა მოკლე ჩოხა. მის ქვეშით ორ გოჭზე ეშვებოდა ახალუბი და კიდევ უფრო დაბლა პერანაკი.

სამშების უოველ კუთხეში ხალხი ფუსფუსებდა. ხმაური და საუბარი საყოველთაო მზიარულბას გამოვლიდა. შავანი ხნიერი ოხუნჯა ამოთბდა მსმენელებს ჭრქელი ამბის თხრობით. ხამალაღ, ბოხბისნიერ საუბარს ერთფლგოვანი ხარხარი ენაცვლებოდა. რამდენიმე უსახაბო თავიხი საქმით იყო გართული. ქუტუიანი წინსაფრტებით, დაკაიწებული სახელოებით და დანებით ხელში ზოცადდნენ ცხტარებს, კადებდნენ ტარისს კაეზე და ატავებდნენ. დღიხანია, რაც უველა ოქაბა ამოირჩია სადგომი. ზოგნი კოშკებში მოკალათებულაყვნენ. კოშკების გამონგრეულ კედლებზე ქეტები ჩამოფარებინათ. სხვანი თვით გალავანში, კედლებს გასწვრივ ან მის კუთხეებში იყვნენ განლაგებულნი. ნაწილი გლავანს ვარტო, ბებებს ქვეშ იდგა. ჩვეულებრივ რამდენიმე ოქაბი ერთად იურადა თავს, ესენი იყვნენ მუზობლები სოფელში და ახლა შეტის ღბინისა და ზეიშისათვის ერთდებოდნენ. ურმები დეცალათ, მათგან წრებში შეეკრათ. წრების შუაში კოცონი გიჯიგებდა და აქ ვაშშს ამზადებდნენ ქალები. ხარკამერი სამოცრად გაეშვათ. საქონელი მთელს ზევს მოდებოდა. აგერ ქუტუიანი ჩვრებით ძლივს შემოსილი ბიკები დახდევდნენ ბურთის და უვირილით ეცობრებოდნენ ერთმანეთს სირბილიში. იქით წითელ კვარტებს უყრავდნენ ერთმანეთს, ან კიდევ დაკანებაზე აგორებდნენ და ის იგებდა უველი ქვერტებს, ვისკი უველებზე შორს ჩავარდებოდა. ახლგარდა ქართველი ქალები გუნდ-გუნდათ მიმოდოდნენ ტყეში, ხნიერი ნათესაუბების თანხლებით, კაცები და ქალები ყვითელი თაფლის სანთლის კონებით შედიოდნენ ეკლესიაში და შერე უყანვე გამოდიოდნენ.

ეკლესიაში შედიოდა. შავანი თითქმის მთელს სიგრძეზე ოხუტობა სვეტები გახდევს. ეს სვეტები იპერტ თაღს. მაღალი, მაგრამ ვიწრო, გოთური ფანჯრები, მქრქალ, მელანკოლიურ სინათლეს ატარებენ. როგორც თათქმის უველა ძველ, მიტოვებულ ეკლესიაში. აქაც არ არის კანკალი. საყურთხველის შუაში ქვეის მომცრო ტახტი დგას. ტახტის ორგვლივ სენაკებია, სადაც ქრისტიანები თავიანთ შესაწირავს ალაგვ

ბდნენ; დღინოს ტყეებით ან თიხის ქუჩებში შინაურ ფრინველს, ქსოვილებს და მსხუტუი ქართული არქიტექტურა ბიზანტიურს ბაძავდა. მაგრამ მას თავისი განსაკუთრებულობა აქვს. ხნის ასარტყლად, ალაგ-ალაგ, ეკლესიის კედლებში თიხის ცარიელი კიონები იყო დატანებულნი. ექოს მთელი შენობა მარტო ლამაზაკუცი კი გამოსცემს და გრჩენება. თითქოს ეს ექო მიცვალბულთა ვოდებია და თითქოს ის ჩვენი საყურათი სიყვდილის საათს გვაგონებს; ასეთი ცოხა და დარდიან მელანკოლიას იწვევს ეს ადამიანში! კედლებს უხეში ბათქაში, მუქი ველური საღებავით არის შეღებილი. ოდენიაც კედლებს მხატვრობა ფარავდა. ახლა კი თითქმის მთლად წაუშლია დროს ან ბოლეს. უოველივე ეს გაოცებით ლამაზ, მსხუტუი და მაეროვან ახალგვროულ არქიტექტურულ სტილთან ძლიერ კონტრასტი... დღესანწაულზე სამშების ეკლესია საცხოვრებელ სახლად ექციათ. სვეტებში შორის ოქაბები განლაგებულაყვნენ. იქვე კოცონები გაჩნდებიანათ, ამ კოცონებზე კი ქვაბები თუხთუბდნენ. ეკლესია ძნელად მოუღობდა გასაყვალს, ედებოდა მთელს შენობას, თავლებს წვაავდა და არაფრის დანახვის საშუალებას იძლეოდა. აქ დაბუდებული მტრედები, შერტყლები და ღამურები, ძალიან უყმაოფილონი იყვნენ ადამიანის გამოჩენით. ბოლისაგან დაბრმავებულნი, ვაბრუბულივით დაფარტატებდნენ და უველას ფრტებით ეხეოქებოდნენ. ქვის ტახტი აღში იყო გახვეული. შემოსული ხალხი მიდიოდა, თავს უყრავდა რამდენიმეჯერ, სანთელს ანთებდა და უყანვე ბრუნდებოდა.

დავათვალეიერე უველაფერი და ახლა ხალხის ხმას დაუფურთავებ.

— ე რა ოქაბებია? კიოხულობდა ერთი: — ეგენი ჩვენი სოფლები არ არიან!

— მო, ჰატარძლეულიდან და უყარმიდან მოსულან. ეგენი უოველ წელს დადიან ჩვენს დღეობაზე, რა თქმა უნდა, აღუქმისამებრ.

— ე, რა ზაქრო, მატა თაეფები, ვაბშამს გაეკეთებ.

— მომცილდი შენთვის არა მცალია.

— უოს უნდა კვერციხი დამოქრას?

— აბა ვნახო, ეხილით გავსინჯავ არა? მოო, შენ, ძმაო, გატობ ეშმაკობ. შეხეთ ძებო, კვერცხს ბზარი აქვს, კიარს ხნანართ არის სავსე... უველა კვერცხს დაამტვრევს.

— მართალია, ჰაჰა, შენობები რა მავარია, არა?

— იჰ, რა საღაპარკოა, საშინელებია, როგორ შეიცვალა უველაფერი: ხალხიც და შენობებიც. — უველაფერი გაყალბდა, თვითონ მიწაც კი — ოჰ, ოჰ... რა დღეს მოვესწარით ჩვენ საბარალო მოხუციები!... არა, ასე არ იყო ძველდ...!

— სიღონია, უთხარი შენს მეგობრებს ტყეში შორს არ წავიდნენ. საღაპოა, ავი ხალხი დაებრტა.

— მე მაგათი... ერთი ისე ჩვეუხადრდე რამდენიმე ურჩილითა.

— წადი რაღა, შე თვალქუცტია გადმოგვიარკლია თვალები და აშინებ გოგოებს!

— შენ, ბებერსი ვინალო გულზე სკდები, რომ შენ აღარავინ გაუფრებს, იმიტომაც გოგოებს აწვალდეს. ამა მარტო დასტოვე ივენი და ნახავ თუ თვითონ არ დაუწყონ ბიჭებს ჭკერტა!

მოძებნეთ ადგილი, სადაც კახიშვილის ოჯახი დამდგარიყო. ეს იყო პატარა, აშადლებული მდელი, სამა მზარიან ბუჩქებით შემოსაზღვრული. განმარტობა და სიწყინარე არაფრით ირდევოდა: ახლო-შახლო არც ერთი ოჯახი არ იყო.

აქედან ბედისგულივით ჩანდა მთები, საქონელშეუფენილი მშვენიერი საძოვრები, ეკლებოა, დიდებულად რომ ახაბებოდა ნათელ მორაზონტზე და უველაფერი, რაც ეკლებიის გაღვანს გარეთ ხდებოდა. ხალხის ხმაური ურუდ აღწევდა ჩვენამდე. მდელიზე ურები იღვა, წვეტარა... ის ცხვირით ძირსდაშვებული. ღოგინი, ტყეები და მთელი პურ-მარალი გადმოტყობილი უწყეს-რაცოდ ივარა. მდელიზე ორი ქეჩა იყო გაფენილი, ქეჩებზე კი სხიხიი ზაღრები. აქვე იყო ორიგინალური ქართული აჯანა, ბავშვის ქვეშავეებით და ჩხაყუნებით — რუსი ქარისკაცის ნახებლავი. ერთმანეთში გადახლართული ცხვარა, რამდენიმე ქათამი და ინდაური წუნარად ელავა, ბუჩქის ძირას. უნაგარაკრილი და დაფლმანდებული ჩვენი ცხენები ბაღახს წიწყნიდნენ ახლოში. ფარხადანის ოჯახის წევრთაგან აქ არავინ იყო; მხოლოდ ერთი იმერელი — მახოტა თამაზა, თხოვშტოვად წელი რომ მხაზურობს კახიშვილიან და იღებს თვეში ხელფანებს ზუთ მანეთს ვერცხლით, ის კეთილსინდისიერად მუშაობს ვენახებში. მაგრამ ღვინო ისე უყვარს, რომ არაფრის გულისათვის არ შეუძლია საქმეს მოკიდოს ხელი, თუ რიგინად არ გადაყრა. — მარტო ის ტრიალებდა ქვაბებთან.

— ჩვენები სად არიან, თამაზა? — ჰკითხა ფარხადანმა.

— მგონი ტყეში წავიდნენ სასტიკრად, — პასუხობდა ნელა, გულგრილად და ჩვენ არც ვერ ურჩებდა.

— წადი, მოძებნე და უთხარო, რომ ჩვენ აქა ვართ.

მალე ჩემი მოყვარის მთელი ოჯახი შეიყარა. ტუიდან ქერ მისი რძალი და ქალიშვილი გამოჩნდნენ, მერე ვაჟიც მოვიდა.

— მოყვარე, მოყვარე, გამარჯობა! მე რაღაც დიდი ხანია არ მინახავხარ... ამა, კოცნა, თუმცა უნდა გამოგატყდეთ, არავის ხვევნა არ მიუყარს, გარდა ჩემი ქეთევანისა...

— დაიწყო თავისი სიბიროყვის ფქვაი — შენიშნა კოცნა. — შენ ქობდა სულ არ მოხული ვაჟი. ჩვენს მოყვარეს შენი ხვევნა სულაც არ ქირდება... მშვენიერო სტუმარო, მომბრძანდით.

— სიქვა მან, ჩემს მისამართით დასტოვდა და მოკრა თავი უსიტეყო ნინუცასთან წყლის... ჩვენ ძალიან მოხარული ვართ შენი ჩამოსვლითა, განსაკუთრებით ნინო, თავის საქმროს გაგაცნობს, იცი, იმას რომ ელოდებით?

— ვაივამე, მაგრამ მართალია?

— აუცილებლად ესტუმრება ზვალ საცოლებს. ჩვენთან სულ ცოტა, ერთი კვარა მაინც დარჩება, თავიხი ხელით მოწერა წერილი... ის ზომ შუამთის მონასტერში წავლდობდა... ნინო, სადაა წერილი? მო... ჩვენთან არავენ იციის კითხვა, ამას გარდა; ეს კი სულელი... შეეყვალა ხელში, ვერა და ვერ წავაყიბებთ ხმაილდა... თავს აკატუნებს, ვითომ გულგრილია ალექსანდრეს მიმართ; თვითონ კი, ზუ გეშინია, გული შერდში ისე უცემს რომ... გაცნობთ შე თქვენ, თვითონ ვთავი საცოლე... რას წითლდები? გამოტყდი, შენ ზომ სინდისი სუფთა არა გაქვს?!

— ტყუილია! — ძლივს წარმოთქვა ნინუცამ და თვალები დახარა.

— არა, შე ვერ გაამაყურებ...

— რა თქმა უნდა! შენ ვერავინ გაგაყურებს. მე მხოლოდ...

— შენ ისევე სულელობს შეგარცხვეს სტუმრის მაინც... დაიჭრებ უმაწვილო: სიტყვას არ ეუბნება თავის საქმროს, როცა ის იშვიათად და ისიც ჩვენი მომატივებით, ვეწვევა ხოლმე იმან არც კი იციის როგორი ხმა აქვს მის მომავალ ცოლს: ალექსანდრესთან ეს ან მუნჯივით ლაშობა, ან როცა ჩვენთვის რაიმეს თქმა უნდა, ლაპარაკობს ჩუჩნულით. თითქოს მისი შეხედვაც ეშინია. ალექსანდრე კი, საბრალო, რამდენს განიცდის! ჩვენ განგებ ერთად ვტოვებთ მათ. ის აღერსითა და კოცნათ ითვისიერებს ამახ. არა... ასეთი ველურია! — ერთხელ უთოველთალებოდ: სიძე ზედავს, რომ ეს ვაფრის, ბრახთ ადგა და თმებში ზაფრინდა. ეს კი ისევე თავისაზე დგას: ეშმაკავით დაიძაბა მთელი ჭაღლით და რას ვხედავ... გუფიცები ჩემს პატარას, ეს მარათალია... მთელი ბღუფა თმა შერჩა იმას ხელში.

— რა, ნინუცა, მართალია? — შენიშნა მამამ გულკეთილი ღიმილით.

ის კი, ვაწითლებული ჩემი იქ უოფნის გამო, დავარდა ხალიჩაზე და მიაბრუნა სახე.

— სიქვი სინდისიერად, ნინო, რას გეუბნება გული? რა საქმროა თავის მოკატუნება! გგონია არ ვიცი, ლამაზობით როგორ ახოდებ შენი საქმროთი და მისი შავი თვალებით. რაზე საუბრობ უოველ საღამოს გოგოებთან, სულელი... შენ აღმათ ფიქრობ, შე არაფერს მუუბნებია... თუმცა რაზე შეგარცხვინო!

— სად იუფით თქვენ, ნინუცა? — კითხა კახიშვილმა. თავის ქალიშვილს, რომელმაც დაშაზად დაედო თავი თეთრ მუთაქაზე... რატომ არ მახსოვობ? ა?

— ეგ ზემზე ვაბრახდა, — შენიშნა რძალმა.

ტუში ვუყავით ორიენი, ჰოდა იქ შეგვაშინეს! ვედეკა: ვიღაც, ეტყობა მოვრალეები, უყულმა ჩემი უფალი ახალუბებით, ჩამოფხატული ქუდებით, ვეპარებინა, ზეინს ირგვლივ არაინაა. წინოს შეეშინდა და გამოიქცა... მეც გამოვეციდე...

— არ ვარჯა საღამოთი თქვენი მარტო ხიარული, მიხილი წაგვეყავათ თან.

— იმას ზომ კეტიდაც ვერ გამოიყვან!

— მა რა, ეგლა მაკლავ ქალებთან ვივიალო, მომკალი და არ მიუყვარს... ვაი რომ იმ ვარების ადგილას არ ვუყავი, თორემ თქვენს კი გიწამდით საქმეს. — შეგკრავდით ორივეს და ჩაგაბარებდით ლეკებს, ვნახავდი ერთს, როგორ იფარბალებდით იმთა კლანკებში. ისინი თქვენს კი... რა სერიოზი იქნებოდა? ჰოდა ნუ დაწინააღმდეგობ, თქვენ სახლში უნდა იხდებოდით.

— შენ ლეკებით ვერ შეგვაშინებ, ისინი უკვე აქ აღარ მოდიან, იმთაგან მხოლოდ თქვენს ძმებს მოვხვდები. ქალებთან უკვე დღისთა თაყაზინა იყვენ.

— მო, სიქვი — რაღა...

დიდხანს ვგრძობდებოდა ასეთი საუბარი. ბოლოს მეუღლენი დაწინააღმდეგებდნენ... ისინი უკვე ათი წელია ერთად ცხოვრობენ, ქეთევანი კობია ქალია, უკვე დღისთა თაყაზინაა. მას მარჯალი საზრუნავი აქვსარა. უფლის სახლს და სახლს ხარა-ხურას, ამხადებს საქმელს, უფლის თაყინს პატარას, ტანსაცმელს უყრავს მთელ სახლთან — ვაწუხებულზე ბოსტანში ფუსფუსებს, მარანში აბრეშუმის ქია ვაშაყავს და თუთის ფოთლებით კეცავს, ეს ფოთლები უკვე საღამოს თითონს მაქვს ხადებდიან. მისი ქმრას სახის ნაკეთობს ბევრი საერთო აქვს მამასა და დასთან — უბნში ტანსაცმელი დაუდევრათ აცვია, სახლში უზრუნველია, როგორც ბავშვი. მოკლე ჩიხუზა, რომელსაც არასოდეს უშვებს ზელიდან, ოხუნჯობა, ღიზი, — აი, მისი საქმიანობა. უკველავ ეს ვაცნობისთანავე კეთილად ვანგაწურობს მისადმი. სხვა ადამიანად იქცევა მიხილი ველზე, როცა ის ვუთხროთ არის დავა-ვებუდი, მარტო ის კეცავს თაყინს ოქახს ბორბლის პურით; მიუხედავად იმისა, რომ ზორბალს კახეთში ძალიან ცოტას უდიან, მიხილი საქმაოდ მინიშნელოვანი რაოდენობით ყიდის. მხვილგანთვრულ ქართულ სახისში შებოდი რვა წყვილი ხართ ის საშო დღიურზე მეტ მიწას ხნავს, სახლში კი მხოლოდ შაბათობით გამოჩნდება ხოლმე. ახალგაზრდა კახიშვილი ოცდაათი წლისა, მისი ცოლი — ოცდახუთის, მხოლოდ ერთი ძმუთა ბავშვი ჰყავთ, ქეთევანი ქმარზე მარჯალზე მხიარული ხასიათისაა, ცოლქმარი წარამარა კინკლაობს, ისე კი, სერიოზული ავალ-შავალი მათ არ მოსდით ხოლმე. ისინი ცოლქმართლი ურთიერობის ნაშუადა გამოდგებიან: ასეთია მათი ფრთხილთ სიყვარული!

წინუცას თხოუმიტი წელი უსრულდება. სიღამაში ის უველა საშუელ ლამაზმანს სცნობა,

მისი მშვენიერი ტანი, მოკნილი წველი, მოკნილი რსიანად მოღვარე დიდი, ვადმოცვენაზე თვალები, ვისაც ვნებავთ ჭკუიდან შეშლის ნიწრეცა ბავშვივით მორცხვი და მორადებულია, როგორც უველა ქართული ქალიშვილი. უცხო კაცი ადვილად ვერ ამოაღებინებს მას ხმას, თუკი პასუხი მაინც აუცილებელია, ისინი მეტწილად ფესტებით პასუხობენ — თაყინს კნევით, ზელებსა და სხეულის მოძრაობით. თითო მოკრულ ნათესავებთანაც კი ძალზე მორიდებულნი არიან. ნათესავებსაც აგრე რიგად როდი აქვთ ბედნიერება — ვაიგრონ მათი ხმა.

ამისათვის საქობა მათთან ხანმოკლე ნაცნობობა მშვენიერი სქესი საქართველოში მამაკაცებზე ვაცოლებით ცოდნისმოყვარეა. ქალებმა იციან მრავალი ვადმოცემა, ხოლო კაცებმა ვაცილებით ნაკლები, სოფლის ვოგობები კითხულობენ ზუცურსა და მხედრულ დამწერლობას, რომელთაც არავითარი მსგავსება არა აქვთ. ქალებში ზელწერა საქართველოში სრულიად ვანსხვავებულია მამაკაცთა მხედრისგან. ქალებში მისდევენ ბელსაქმობას: რთვას, ქსლვას, ქარვვას, წინუცას მშვენიერი ზელით ნაკეთები ოქროთი და მარგალითი ნაქარგი ქისა მაქვს. ამ ქისას ვუფრობობდები, როგორც წინუცას ძვირტას სახსოვარს. წინო იშვიათი მოცეცავა, სოფელში მას ვერავინ შეეღებია. ანებუდი თვალებით და ავწნებუდი სახით, სხეულის წარწარა რხევით დასრიალებს წინო მეგობრებს შორის, ქართველი ქალების სიმღერაზე მსჭვლობა მწელია: სახალხოდ ისინი არსად არ მღერაინ, თუ არ ჩავთვლით ქალაქის საღერებებს. მხოლოდ ერთხელ მქონდა საშუალება უური დამეგდო წინუცას მელოდისათვის. ზელსაქმით იყო ვართული და თან აყვანს არწევდა, მღეროდა წუნარად, მაგამ წკრაალა, ვნებიანი ხშირ. მღეროდა სიყვარულზე და ამ სიმღერაში ჩანდა მისი სამბრთული, მგწნებარე სული; ვგრძელ, აბრეშუმის წამწამებზე კი ბრწყინვალე, მარგალიტები ეკიდა. ჩემი მოთხოობის წინა ვერგობიდან უკვე ჩანს, როგორ უყვარს კახიშვილს თაყინს ქალიშვილი. მან ერთადერთი (ვაყინს შემდეგ) შოლზე ვადაიტანა მთელი მამობრივი აღერბა და ზრუნვა: თვალს ადევნებს მას და მსუბუქად ტუქსავს, როცა ხალაპობით ვადიან დიდხანს რჩება მეგობრებს შორის: „ჩემთვის მძიმე იქნება — ამბობს ის — წინუცასთან ვან. შორება და ძალიან მოვიწყენ უმისოდ“.

მისი ჩასვლის შემდეგ ბინდი ნაბევარ საათზე შეტარ არ ვაგრძობდებოდა: შესამჩნევი იყო, სახელზე როგორ სწრაფად ჰქედდებოდა მძალი მთებში შემორტყმულ ბევში. ბოლოს უველა ფერა თვალგაუტან სიხრელში ვაგებოდა, ირკვლივ არათრას დანახვა არ შეიძლებოდა. თით-

ქოს მთები და ტყეები, ეკლესიის შენობები — უკვლავი გაქრა ჭადონური ხელის მოხებით და მხოლოდ რაღაც მუარი დარჩენილიყო, ჩვენი ფეხების საბჯინად. ავიწვივებული კოცონები მარტო ებრძოდნენ სიბნელეს, წითელი აღის თამაშის მიზეზით ახლომდებარე საგნები ხან გამოჩნდებოდნენ, ხან ისევ ქრებოდნენ. ასევე იყო ზეცაშიც. ეს დაემსგავსა უძიარ შუქ ზღვას და მკაფიოდ მოკიფე ვარსკვლავების მილიონებით მოიქცედა, ირმის ნახტომი ცას ორად კვეთდა. ის თეთრსა და ფართო, მქრქა-ლი ვერცხლისაგან ნაქარგ სარტყელს გავდა. მოწვევითი ვარსკვლავები, ელვასავით მიქროდნენ და ბრწყინვალე კუბს სტოვებდნენ უყან, იშვინდ აცავდა, იძულებული ვიყავით ნახდებში გავეხვეულიყავით. სასიამოვნო და ნებეურობის მომგვრელი ჰაერის მსუბუქი მოძრაობა ფოთლების გაურკვეველ ზურჩულს ხალხის ურუხასთან აერთიანებდა. ძაბილი და თოფის სროლა ჩვეულებრივზე ხმაშალა ისმოდა: ვადიდებულ იქვრ გადადიოდა ერთი მთიდან მეორეზე, იფანტებოდა ათას ხმად და ეს ბუნების საერთო დრამა თითქოს უქმეუფი იღებდას გამოხატავდა მისი სიწყნარისა და მუხდრობის კადნიერ და მრღევრებასაში.

მაგრამ სამხრეთის ღამის მომხიზველლობა ამით არ ამოწურულა. ერთი საათის შემდეგ სხვა სურათი გადაიშალა. შორს, პორიზონტი ნელ-ნელა განათდა სუსტი სინათლით, მერე მთების თხემები გავერცხლდნენ და აფეთილი ხეობა რამდენადმე გამოაკეთა. ბოლოს ნელა ამოცურდა ღამის უზარმაზარი მანათობელი ვარსკვლავები დაიჩრდილდნენ და უხვი ტალღები მქრქალ ნაკადებად დაიღვარა მშვენიერ ღვთაურ სამყაროში. ჩრდილოეთის ღვეცმხრის დღე ვერ შევიდოდა სინათლით სამხრეთის მთკარიან ღამესთან. მთების კონტურები მჭრბრალად და აშკარად ისწავლებოდა, ბოლო სადაც მთიარის შუქი არ ზედებოდა იქ ზოლად სიბნელეში იძირებოდა. ზოგჯერ დრუბლები ეფარებოდა მთარეს და სქელ ჩრდილს ხან აქ და ხან აქ აფენდა. ღამის პოეზია თავისი დიდებული, ელფერი მისცა ბუნებას. უკველივე ამის აღქმით სული მელანქოლიურად გაიწყო. მზის სინათლისას მიწნარებულად წარმოადგენა გამოცოცხლდა. პირქუშ და სუსტად გამოკვეთილ საგნებში ის ზედავდა რაღაც საშინელი ბებებს და ეს იწვევდა მზის ადამიანის მთელს არსებაში.

სამობნედლა თუ არა, ხმაურმა და ღამარაკმა იწყო კვება. უველანი მიღოდნენ და სხდებოდნენ ვახშად. კოშკების ბუჩქებზე და გა-

ლესიის გადავანში დიდი წრები შეიჭრა კოცონების გარშემო, ხაშმელები ფეხმორახებით დაღაგდნენ უხეშ, სახიან თექვსზე ან კიდევ რბილ ხალიჩებზე: ქალები ერთ მხარეს, კაცები მეორეს, კოცონის წითელი აღით განათებული მოჩანდა არწივებური სახეები და ნაირ-ნაირი ტანსაცმელი. ქარისაგან გაფანტული ბოლი თვალებს წავადა და იქ მსხდომნი სახეს არიდებდნენ. პურ-მარტილი ელაგა გრძელსა და უხეში ზელობის სუფრებზე. ეს სუფრები შუქარუხი საღებავით იყო შედებული და მათზე უხეშად იყო გამოხატული ადამიანები, ცხოველები, ფრინველები, თევზები, ჩანგლები, დახეზი და უვაკლები. სუფრებზე ელაგა ხარის რქები, ვერცხლის აზარფეშები — ესაა პატარა თახჩი, გრძელი სახელურით, რომელზეც მთელს სიგრძეზე ამოჭრილია მფლობელის სახელი და გვარი. ეს აზარფეშები მფლობელის ხელში შეიძლება მამის და პაპისაგან გადავიდა. აქვე იწყო ღრმა თიხის ქამები, უბრალო ან მოქიქული.

დამსწრეებმა საწვიმოდ დაიბანეს ხელები და ამის შემდეგ სუფრებზე ზის გლუვი გობებით ან სპილენძის მზინავი სინებით პური შემოიტანეს. პური ორგვარი იყო: გრძელი და ვიწრო და თხელი და ოვადურა. იმერლები დადიოდნენ სუფრის შუაში და დაატარებდნენ დღიწილს. ქალები საჭმელს აწერსიგებდნენ. მოიტანეს კერძები: მსუყე უველი და მწვანალი, ურო მლისოდაც კართული უველი არ იქნება, — ძრბის ზორცის დიდი ნაქრები, რომელთაც ოშვარა ასდიოდათ, მწვანალითა და დუშის ქონით შევარებული ცხვრის მსუქანი სუბი: შემწვარი ან მოხარშული მთელ-მთელი კათმები და ინდურები (მათი ასოასოდ აქნა განსაკუთრებული ხელოვნება და იმას ეციხრება ვინც ამის მცოდნეა). ცეცხლზე შიშინებდა რამდენიმე შამფური მწვადი, რაც ასე უფრო მთელს ამიერკავკასილებს. მწვადები ირგვლივ სასიამოვნო სურნელს ავრცელებდნენ. ისინი სუფრაზე კერძის უველი გამოცვლისას მოჭონდათ. დამოლოს განდა ფლავი, რაკილა ამიერკავკასიელებს შორის კოჭება ჩერ კიდევ არაა დიდად მოდაში, მათ ჩვეულებრივად სამი დიდი თითი ამიერკავკასიელი. მწვადები ირგვლივ მრავალგვარი იყან: ცხარე და ტბილულობა მათ არ უფეროთ: ხმარობენ მხოლოდ მუყეუ საწვლებლებს, კართული კერძები გამოიღია და მსუყე, როგორც სამხრეთის უხვი ნადავას ნაწარმი, თუ ისინი დამადებულთა ოსტატური ბელით, მაშინ იმით პირის ჩატყარუნება უფეროთ თით ევროპელ გულაზივ გასტრონომებსაც კ.

HEINZ FÄHRNICH. DIE GEORGISCHE LITERATUR

თბილისი, 1981, 272 გვ.

„საბჭოთა საქართველომ“ გამოსცა გერმანულ ენაზე „ქართული ლიტერატურის“ მოკლე მიმოხილვა, რომელიც ეკუთვნის ჩვენში კარგად ცნობილ მეცნიერს ჰაინც ფენრიხს, იენის უნივერსიტეტის დოცენტს (ამჟამად უკვე პროფესორად წარდგენილა), რომელმაც აქ თბილისის უნივერსიტეტში დაიცვა თავისი სადოქტორო დისერტაცია ქართულ ენაზე. იგი ჩინებული მკვლევარია ქართული ენისა და დიდი ღვაწლი მიუძღვის, რომ ქართული მხატვრული და სამეცნიერო ლიტერატურა გააცნოს ყველას, ვინც გერმანული ენა იცის: მან თარგმნა ქართულიდან გერმანულად ს.-ს. ორბელიანის „სიბრძნე სიცოცხლის“ წიგნი, გრიგოლ აბაშიძის „ლაშარელა“ და „დიდი ღამე“, ჩემი „იველი ქართული ენის გრამატიკა“, ჩემი და სხვათა სამეცნიერო გამოკვლევები იგივე ჰ. ფენრიხი უდგას სათავეში „გეორგიკას“, რომელიც თბილისის უნივერსიტეტისა და მისი ამობილი იენის უნივერსიტეტის საერთო გამოცემას წარმოადგენს. ეს კრებული 1978 წლიდან გამოდის — ყოველწლიურად თითო ნომერი გერმანულ ენაზე; შიგ იბეჭდება თბილისისა და იენის უნივერსიტეტის მეცნიერ მუშაკთა წერილები უმთავრესად ლიტერატურისა და ენის შესახებ.

ჰ. ფენრიხის ახალი ნაშრომი „ქართული ლიტერატურა“ სწორედ დროული და მეტად სასურველი წიგნია, რომელიც ცოდნითა და დიდი სიყვარულით არის შედგენილი და შეიცავს სანდო ცნობებს მრავალსაუუფოვანი ქართული ლიტერატურის შესახებ მე-5 საუკუნიდან ჩვენს დრომდე.

წიგნში პირველად მოთხრობილია, თუ რა ქართველოლოგიური ლიტერატურა მოიპოვება გერმანულ ენაზე (ლაისტის, დირრის, მეკელანის, ბლაიხშტაინერის, პეჩის, მოლითორის, ასფალაგის და სხვ.). შემდეგ მოთავსებულია ცნობები ქართველებისა და ქართული ენის შესახებ, რამდენად გავრცელებულია იგი და როგორია მისი მთავარი დამახასიათებელი ნიშნები.

უთუოდ მოსაწონია, რომ წიგნში ერთი თავი აქვს დათმობილი საქართველოს კუთხეების აღწერას (გვ. 19-29) და შემდეგ მოთხრობილია ქართული ლიტერატურის ისტორია, რომელსაც უძველესი ორიოდ სიტყვა ქართული ხალხური სიტყვიერების შესახებ (მითები, ზღაპრები, გადმოცემები, ანდაზები და სხვ.). ადრეფეოდალურ ლიტერატურის მონაკვეთში (მე-5—11 სს.) ჭერ ააუბარია ქართული ანბანის შესახებ და შემდეგ განხილულია ლიტერატურის ძეგლები (წამება შეშანიკისა, ევსტათი მცხეთელისა, აბო ტფილელისა, გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება და სხვ.), განვითარებული ფეოდალიზმის ეპოქის (მე-11—13 სს.) მიმოხილვაში მკითხველი იპოვის ცნობებს ეფთვიმე და გიორგი ათონელების ლიტერატურული მოღვაწეობის შესახებ, არსენ იყალთოელისა, მოსე ხონელის ამირანდარეჯანიანისა, მეხოტბეებისა და, რასაკვირველია, შოთა რუსთაველის უკვდავი ქმნილების შესახებ. შემდეგ კი მიდის გვიანფეოდალური ეპოქის ლიტერატურა (მე-16—მე-19 სს-ის პირველი ნახევარი). საკმაო ადგილი აქვს დათმობილი ახალი დროის ლიტერატურას (მე-

19 ს. მეორე ნახევარი — მე-20 ს-ის მეოთხედი), ხოლო ყველაზე მეტი — თანამედროვე ლიტერატურას, რომელიც მოიცავს საბჭოთა პერიოდს (70-იან წლებამდე). წიგნს ამთავრებს თავი, რომელსაც სათაურად აქვს „ქართული ლიტერატურის ადგილი მსოფლიო ლიტერატურებს შორის“, სადაც ხაზგასმით აღნიშნულია ქართული ლიტერატურის დიდი მნიშვნელობა.

3. ფენრიხის „ქართულ ლიტერატურაში“ განხილულია 296 მწერალი, ზოგი მათგანი საკმაოდ ვრცლად (რუსთველი, ილია, ვაჟა-ფშაველა, გალაკტიონი) მოყვანილია თვითთელი მათგანის ბიოგრაფიული ცნობები, დაბადებისა და გარდაცვალების წლები (რამდენადაც ეს ცნობილია), საზოგადოებრივი საქმიანობა, დამაბასიათებელი ნიშნები თხზულებათა. ქართული ლიტერატურის განვითარების გზები ფენრიხის წიგნში განხილულია ქართველი ერის ისტორიული სვეტების ფონზე, საზოგადოებრივი წყობილებისა და ეკონომიკის ვითარების გათვალისწინებით. რაც მეტ წონას ანიჭებს მონათხრობს. განსაკუთრებით ვრცლად არის განხილული საბჭოთა ხანის ლიტერატურის დარგები: პოეზია (ლექსები, პოემები), პროზა (მოთხრობები, რომანები), დრამა, საყმაწვილო ლიტერატურა. საგანგებო მსჯელობაა მწერალ ქალებზე და მათ შემოქმედებაზე. ერთი სიტყვით, სარეცენზიო წიგნი მოკლედ. მაგრამ საკმაოდ ნათელ წარმოდგენას უქმნის მკითხველს ქართული ლიტერატურის მრავალფეროვნებისა და ღირსების შესახებ.

წიგნში რაიმე მნიშვნელოვანი შეცდომა არ შემინიშნავს. მხოლოდ შეეკუება, რომ სწორი იყოს დიდი მოურავის Der große Fürst-ად (ან Großfürst-ად) თარგმნა (გვ. 68 და სხვაგან). თითქო აქობებს, რომ „მოურავი“ გერმანულადაც Mourav-ად დარჩეს და შენიშვნაში იქნეს განმარტებული მისი მნიშვნელობა. ლეოსტი პროველის თხზულების

სათაურში ნახმარი „ნათესავთა“ აქობებს, რომ ითარგმნოს Völker და არა Verwandten (გვ. 56); ეფთვიმე ათონელს შევეუნახოთ მისი სახელის მის დროინდელი გამოთქმა და არ გადმოვიტანოთ დღევანდლურზე (ეკვთვიმე). გვეყო, რაც დიდი ხანია დამახინჯებულად ვხმარობთ ჩვენი უდიდესი პოეტის ვინაობის სახელს (იხმარება „რუსთაველი“ და არა „რუსთველი“, როგორც თვითონ პოეტი ეძახის თავის თავს); აგრეთვე, სადაც ნათქვამია, რომ დავით აღმაშენებელმა 1122 წ. თბილისი აიღო და იგი სატახტო ქალაქად აქციაო (ძველად ქუთაისი იყოო), აქობებს, რომ ქუთაისი იმდროინდელი ფორმით მოვიყვანოთ (ქუთათისი) და ვუჩვენოთ, რომ დღეს მას ქუთაისი ჰქვია. არჩილის ლექსი „კაცს უთხარ“ ნიშნავს, რომ „მე (ვ)უთხარ კაცს“, აქ არ არის ბრძანება მეორე პირისადმი (Sage es dem Mensch) (გვ. 64) და უნდა ითარგმნოს ასე: Ich sagte es einen Mann. დინჯა ხულევი (გვ. 130) მე დინჯა ხულევი მგონია. ვაჟა-ფშაველა რომ აოფელში მასწავლებლად იყო, იმ სოფელს დიდი თონეთი ჰქვია და არა დიდი თონეთი (გვ. 132); შალვა დადიანის „უბედური რუსი“ და „იური ბოგოლუბსკი“ (გვ. 239) ერთი და იმავე თხზულების სხვადასხვა გამოცემის სათაური მგონია.

ეს შენიშვნები, ალბათ, შემდეგი გამოცემისათვის იქნება გათვალისწინებული. წიგნის ღირსებას ისინი არას აცლებენ.

სასურველია, რომ 3. ფენრიხის წიგნი ქართულადაც გამოვიდეს, რომ ყველამ ნახოს, თუ რას წარმოადგენს უცხოელის თვალით დანახული ქართული ლიტერატურა.

ლაქსი და მკითხველი

მაქსიმ გორკოვმა თქვა, უოველ წიგნში მწერლის სულა დატყვევებულია. თუ ეს სწორია, მაშინ იგი, უპირველეს ყოვლისა, პოეტურ წიგნზე იტყობს, იმიტომ რომ, ლექსი უფრო მეტად არის სულს აღსარება, ვიდრე ლიტერატურისა და ზელოვნების რომელიმე სხვა ენარის ნაწარმოები. და რამდენადაც სპეტაკია ეს სული, იმდენად მისი უოველი ზარბაზა — კმუნვა და სიხარული მკითხველისთვისაც ახლობელი და სისხლბორცეულად გახაგები ზღეზა. ამასთანავე, ასეთ წიგნში მეტად მკაფიოდ ჩანს ერთი უფროსი და უპირველესი ღირსება და საჭიროება მხატვრული ლიტერატურისა — თვით ავტორის, შემოქმედის ზნეობრივი დონე და არსებული სინამდვილისადმი მისი მოქალაქეობრივი დამოკიდებულება, ჩანს თავისი ქვეყნის, ხალხის რა სოციალური თუ ყოფითი საკითხები უფროსობებს გულს მწერაღს. რას ეუბნება იგი თანამომხეთ, რას უწონებს ან უწუწუნებს მათ, რა ზარბაზებს გულისკვთებს მკითხველს. საიტიენ მიმართავს ხალხის გრძობა-გონებას და რა ეთელი ზარბაზებსა და მისწრაფებებს აღუძრავს ადამიანებს.

თუ წიგნს ეველა ეს ღირსება ახლავს, იგი უდავოდ კარგი და სასარგებლო წიგნია. სწორედ ასეთია დიდად ავარდავის ახალი ლექსთა კრებული „მელოდე“. რომელიც გამოცემილია „საბჭოთა საქართველომ“ დასტამბა. წიგნი მოცულხობით დიდი არ არის, ავტორს მასში ძირითადად ბოლოდროინდელი ლექსები შეუტანია, მაგრამ ფიზიკური სიმკაცრე მის ღირსებას ოდნავადაც ვერ ამცრობს. უოველი ლექსი და თვით ცალკეული სტრიქონებიც კი უზვად არის დატვირთული შინაარსით, გარეგნულად მარტივი და ძალიდაუტყანებლად გაწყობილი ეს სტრიქონები წიგნს მეტ სინათლესა და ემოციურობას ანიჭებს. უოველი ლექსი იმ სადღეისო სათქმელით არის გაშსკვალული, რაც უოველ ჩვენგანს, პირიქნულად თუ ზოგადად, გეოლხინს და გვანუსებს, სულერითა, იქნება ეს „ოდოია“, „ნამოსახლარი“, „სიცოცხლე“ თუ „ფიქრები მშობლიურ ეზოზე“. ცნობარების იმ პირველ პაწია საწვისსა და გარემოზე, რომელსაც ეველა ჩვენგანი რადიკალირი ამო ტკივილით განვიცდიით და მასთან შეუტისას კვლავ ის შეოცნებე, გულუბრყული ბავშვები ვხდებით. და პოეტაც თითქოს ჩვენს სათქმელს ამბობს:

ეს მისით არის, ზემში რაც არის,
მე საქართველომ აქედან ვიკო.
აქ ნანას მიმღერს ქარი დამსტრალი,
ნაკლებად ებოლავ და... მეტად ვიწყო.

განსაკუთრებით შთაბეჭედავია ლექსი „ნამო-

სახლარი“. ამ პატარა ორსტროფიან ლექსში მთელი ჩვენი საწუნხარი და გულსიტყვილია ნათქვამი. ვის არ შეგვეყრია სუნთქვა და მოგზავლია თვალში ცრემლი ამ ნამოსახლარებისა და ნასოფლარების დანახვისას, ზედისწერის უნდობლობითა თუ ჩვენი უთაურობით ქვეყნით რომ მოსდებია ჩვენს ღამაზე სამკვედრო-სამოსახლებს. თვით სიტყვაც კი — „ნამოსახლარი“ ამაზრუნენი და თავზარდამცემია. უფრო უარესია ოდენადაც კაცის ზრუნვით გარემოსილი, ნალოლიავეები, სიცოცხლით სავსე და აწ ატკრეციტ მზარალი, გასარტახებული ეზო-კარმიდამოებისა და ბაღნა-ბაღების მკვედრული დუმილი, რომელსაც დროდადრო უცაცრიელი შემოგარენიდან მონაბერი ქარის სვედამაი ვასისხინება თუ დაარღვევს: „ქარი ჩაუბრბებს აღუბლებს ოხვრით და მოაქვს სუნთქვა უცაცურ ველს“.

ეტუობა, პოეტს ეს საუოველთაო საწუნხარი თვითონაც მტკივნეულად ახია გულზე, რადგან მას რამდენჯერმე კიდევ უბრუნებდა, ხოლო ერთ ლექსში „წერობები“ ალგორითლა ბერბითაც კი გამოხატავს:

ვაი, რა ზეტიალს უნდებოთ,
ფრთხილად ტუთი სიმაღლე ბრუღებდა...
თქვენ, ალბათ, როდესაც ბრუნდებოთ,
სვედა გავლავთ მტოკეველ ბეღეთა.

სარტყენწიო წიგნი თემატიკითაც საკმაოდ მდიდარი და მრავალფეროვანია. ერთმანეთს ავსებს და ენაცვლება ადამიანი და ბუნება, სოფლის მშრომელი თუ ქალაქის მკვიდრი, ჩვენი დღეების, პერსოკა და სახელოვან წინაპარა ნათელი აზრდილები — დიდი დავითი, დიმიტრი თავადებუელი, ერცელე და თვით ისეთებიც კი, — მშობელ მიწაწუალს ავბედლობით მოწვევტილნი — როგორც რუსეთის არმიის გამოჩენილი სარდალი, ბოროდინოს გმირი პეტრე ბაგრატიონი იყო:

შენი ცხოვრებით, შენი ფიქრებით
სატყვარებით ვარ შემართული,
და სულერითა, თუ სად იქნება,
ქართველს სისხლი აქვს მარად ქართული.

კითხულობთ ამ სტრიქონებს და უნებურად გაკონდებათ ქართლის მწარე ზედდრი, როცა ვაფთრებული მტერი ოთხივე მხრიდან სასიკვდილო მახვილს უღერდა, ხოლო მისი რჩეული შვილების ერთი ნაწილი ხმაღს უცხო, ხშირად ირანისა თუ ოსმალეთის მიწაწუალზე აქნედა და სისხლს სხვათა სასიკეთოდ ღვრიდა, საშოქმედო და საბრძოლო ასპარაზს ეველგან დიდგორად, ბანიანად, მარაბდად და შამქორად აქ-

ცედა და გმირობის სასწაულებს ახდენდა. აქვე არ შეიძლება დიდი ილიას გულისტკიავებით ნათქვამი სიტყვებიც არ გაგახსენდეთ: „შენ რაა, რომ ამჟღინებ შენს დამღუპველ ოსმალებსა?!”.

პოეტს არც ჩვენი ხუროთმოძღვრული ძეგლები დავიწყებია — ჩვენი „ბორცის, ხისხლესა და სულის ნაწილი“, რომლებიც „წლების სრბილაში ზიდად გაწვდილან“, როგორც მარადიული დიდების უტყუო მოწმენი, და ჭველსა და ახალს ერთმანეთთან ორგანულად აერთებენ, ადუღებენ. კრებულში მათდამი მიძვლებლი რამდენიმე ლექსია შეტანილი, ხოლო თვითონ ავტორის, როგორც პოეტისა და მამულიშვილის მისდამი გულმზურვალე, მოყრდენი და მოკვებულეა ერთ-ერთი ლექსის „წუნდის ტბასთან“ ზოლო ტაქშიც თვალნათლივ ჩანს:

ტანზე ჩაგვიდო ლამის ებილები,
რომ გარს მოგავლო შისიფერი ელო,
წელი რამდენი ტბას ერკენები,
ჩემო დაღლილო დამწვარი სულო!

ხუროთმოძღვრულ ძეგლებზე საუბრისას არ შეიძლება კაცს თავისი ქვეყნის წარსულაც არ გაგახსენდეს და აწუო და მოძაელი თვალწინ ცოცხალდ არ დაგიაღვს. დროის ეს სამი მონაკვეთი მუდმივ მონაცვლეობაშია, მაგრამ მაინც მჭიდროდ არის ერთმანეთთან დაკავშირებული და ქმნის კაცთა ცხოვრების ამ ერთიან გეგმას, რომელიც უწყვეტად და უსასრულოდ მეორდება, და პოეტაც საყოთარი ქვეყნის, სამშობლოს სრულ სურათს ამ მთლიანობასა და მარადიულობაში იძლევა. ამ მდიდარ თემას კრებულში ბევრი კარგი, მადლობდებური ლექსი ეძლევა: „სიმაღლის ფუძე“, „თბილისი ჩემი“, „კოლხეთი“, „ჩემი მამულის უანა“, „შემომტალა სურნელი პიტნის“ და რამდენიმე უსაუბრო ამთიგან აზრის სიმკვეთრითა და სათქმელას მასშტაბურობით ცალკე უნდა გამოირჩეს „ჩემი მამულის უანა“ და „კოლხეთი“. ორივე ამ ლექსში პოეტი წარსულის ფონზე თანამედროვე საქართველოს აწმუროს და მოწვევას ქვეყნის და მკითხველსაც თვალწინ მთელი სიხვედრის ვადრეშლის. ერთმანეთს ვაზრებულად უპირისპირებს ჭველსა და ახალს, შორეული ძნელებდობის გამართლებულ სურათებს—მუდმილი დამქიმებულ მუხას, გადტარუსულ მოლს, სიკვდილის შიშით ათრობებულ ვაჭებსა და ჩვენი ახლანდელი უოფის იმედითა და რწმენით სავებ დღეებს, და მამულიშვილური საამაუთი აცხადებს, რომ ნამუშლარ-ნახანძრალზე დღესაც ბიზინებს უძიძებს ზედრგამოვლილი სიცოცხლის უანა, ბიზინებს და სამუშაოდ კვლავ მოუბზობს იმ მხედარსა და გუთნისდღვას, რომელთა სიმზნევემ და გამძლეობამ იგი ჩვენ დრომდე მოიუყანა:

საბოდნენ და... კვლად მოსწეს,
როგორც კაითული ნანა,
დღეს კი ეძახის მომწელს უანა,
მამულის უანა

უმთავრესი თემა მხატვრული ლიტერატურაშია და, მამასადავ, ლექსისაც მაინც ადამიანი — მისი შინაგანი სამუარო, მისი ფიქრები, მიზნები, მისწრაფებები, მისი ადგილი საზოგადოებაში და მოვალეობა ქვეყნის წინაშე. ერთი სიტყვით, უოველივე ის, რაც ადამიანის სიცოცხლის, არსებობის აზრსა და დანიშნულებას შეადგენს. ლექსთა კრებული „მედლოდე“ ამ მხრივაც საკმაოდ მდიდარ სურათს იძლევა. ეს მარადიული თემა — ადამიანი ერთი რომელიმე ცალკეული კუთხით არ ამოიწურება, იგი მეტად რთული, სათუთი და ბევრსახოვანია და მიდგომასაც ახვთსავე მრავალწანავოვანს საქირობებს, სწორედ ეს არის ამ წიგნდობლივი, პოეტმა იცის, რომ უმოკმედობა და მერმისზე იწერტული სვედა-წუხილი უძღურთა და უმაქნისთა ზედრია, ამას გამოტეხილად აღიარებს ერთ-ერთ უსათაურო ლექსში, მაგრამ იქვე საპირისპირო კითხვასაც სვამს:

მაგრამ რად არი — დაკარგვის ფიქრებს
ვაწულები როგორც კრანა ფიქსა?

ეს კითხვა უმალ თავის თავშიც ჩაგაბედებს, და გრძნობ, რომ უოფნა-არყოფნისა, თუ სიკვდილის შედეგ გაუტეხობის, გაქრობის ის საუველთაო შიში, რომელსაც უოველი ადამიანი გულში ფარულად დაატარებს, არც შენთვის უოფილა მთლად უცხო და შორეულია. ასევე მზის ქვეშეთში ადამიანის უოფანსა და დანიშნულებას ეხება ლექსი „ქალაქის პორტალთან“. ადამიანი ბუნებათ თავის გვირგვინად გაანა და მოვალეობაც თავისივე მასშტაბისა დაკისრა — მუდმივ სიკეთის ქმნა და უოფიერების გაუჭობებება-გაკეთილშობილება. ეს არის კაცთა მოდგმის თავდაპირველი კაცობრიული ვალი და თეთრული ჩვენგანა მის აღსასრულმლად ძალით დაუწოგავადაც იწვეის, მაგრამ საყოთარი თავთი კმუოფილი კაცი დედამიწის ზურგზე აღბათ ქერაც არ დაბადებულა, მის უოველ მოკმედებას განუშორებლად თან სდევს მარადიული იჭვიც: რად? რატომ? რისთვის? ან: იქნე სხვაგვარად გოზდა და არა ასე? უპირისპირობის ეს აბეზარი, მღრღნელი კია ადამიანს ვაჩენის დღიდან სიკვდილამდე ერთოთავად გულში ურუჩუნებს, მის უოველ ნაბიჯს ზომავს, წონის, ნაღვანს, ნამოკმედარს, ფიქრსა თუ სწრაფვას თავის ულშობელ სამტკიცში ატარებს, უჩინარ კითხვისნიშანივით უდვას თვალწინ და დაუსრულებლად ჩასძახის: რად? რატომ? რისთვის?

„თუ მკითხავთ: — ასე ვის რად უნდოდა? — ვერც კი ავიხსნით განაჩენს ბედის“. — ამბობს

პოეტი და გრძობით, რომ ეს არ არის ლიტონი
სიძულებით, მარადიან ქველთა ამ უცხოთ კოხტე-
ზე პაპუნის ვაქცია, მაგარმ, მიუხედავად ამისა,
პოეტა მანც უმეტის ამსას და ერთ-ერთ ხა-
რუაღესო ღუქსს „უქრებია პარამიდასთან“ თა-
ოქოს ვოველიავე ზემოაქმუნებს — მარადიული
შინის, იქცისა და უქმარისობის მტანჯველი
გრძნობის პარდასობი პასუხით ამოატრებს:

ისე, ვით ზარებს ჰეიდია მნავე,
შენი ცხოვრებაჲ თან ახლავს მიზანს,
შენს, სოციალური ღამეს თუ ათვე,
წარმავალბა ვერაფერს გიზნას,
ნა, უნდა სვავდეს ზობოქარ მორცეს,
სამარადისოდ არა დროებით, —
მამინ იტყვიან საქვეყნოდ სწორედ:
— არ იმხებრველიან ქარში რტოებო.

არის წიგნში ღუქსები, რომლებიც, როგორც
თქმატყობს, ისე მხატვრული ვლერადობის
რეალისზრისით ცალკე უნდა გამოიყოს და ერთ
რკალში ვერათიანდეს. ასეთებია: „დედა“, „ცი-
რას“ და კიდევ რამდენიმე უსათაურო. ამ ღუქ-
სებში ქალია ხამი სახეა გათლიანებული: ქალი
— ხატაფო, რომლის ხსოვნა და იღუმალი
ტრფალია გულში არახოდეს გვიტრება, რომე-
ლიც კუბოს კარამდე სისხლს ძალში ცეცხლით
გვიჩქროლებს, ერთი მისი ხაოცნებო დიმილი,
ანცი შერბა, ერთი წამიერთი ჩაქროლება სიკარ-
მავება და ხანდაზმულობაშიც მკლავს მხარ-
გრძლივად გაგავლიყენებს, კვლავ მეოცნებე
კანტუებად გვიტყვის და გვიროზნას და სასწაუ-
ლებს მოგვარადიანებს: ქალი — მჭედღე. ბურ-
ქად რომ გვიდგას მხარში და თავისი უშუალო,
ულოგეო სათრუბით, სანაზით, სიოცხლის
უხალტრო ხალისსა და რქმენას გვანიჭებს,
ჩვენს ცხოვრებისეულ აე-კარგავს უაღებლივ
ყოფს — საწუნარს გვიამბუბუქებს, ღზინს
შინის ღანათის მატებს და ჩვენზე ზომ, უთქმელ
ზრტენაში ღოცყასავით უზმუროდ იფერფლე-
ბა:

ქვედაც, ოთახში ფესფესებს სვია,
ფუხსწერებზე დაღიზარ როცა,
ღღეს ამ სიჩუმეს სიხუმე ჰქვია,
შერე კი აღბათ ერქმევა ღოცა.

და ბოლოს ქალი-დედა, რომელიც საქორე-
ბის უამს მამიყის უშიზრად დაუდგა გვერდით,
„მარკადებზე დეცა“ და სიოცხლიცა და თა-
ვისი უპირველესი ზედართი — ზეღის აღერ-
ბა — საეკონომიო სიყვითის ხსანსა და ვადარ-
ჩენას შესწირა, არც ფერფლადაქციული ქვეწიის
აღდგენაში დატოვა მარტო თავისი თინამეცხე-
დრე — თბილი, მუუდრო ყერა ხარჩოებზე გა-
ცვალა და აქაც თავისა წილი დაიღო, ხოლო
როცა სიოცხლეს ისევ სიკვდილის ხაშიზრებია
თავიქტა, „შაშხანის“ ზელში კვლავ აღხდგა

დედა“ და თავისი „ნათელი კლარით“ „ღომ-
გულ ვაქცავენს“ გამარჯვების ცეზა გუნათა.

ქალის — დედის, ცოლის, ხატაროს — სიწ-
მინდობი, სათრუბითა და ღვაწლით აღფრთო-
ვანებული პოეტი თითქოს თავს ველარ ერევა,
მის ყველა ღირსებას, სიყვითეს, საბოლოოდ ერთ
ამაღლებულ სახეში — დედის სახეში აერთო-
ნებს და ხმაყ თითქოს ამხდაკვალად უმაღლ-
დება:

დედაც მალალო, დედაც ნათელი
სიოცხლეს შენი სიოცხლე იხსნის,
როგორ აგვიყონ, როგორ გავგეთღონ,
სანამ ძარღვებში ზვიანობს სისხლი,
სანამ დიდება შენი ზვიანობს,
სანამ არსებობს სახელი დედა...

პოეტთა და შემოქმედთა ერთი მართიადი,
სათაყენო თემა ბუნებაჲ არის. თუმცა ბუნე-
ბაზე წერა, მისი მდიდარი სურათების ხატვა
საერთოდ, და, ყერძოდ, ქართულ ღუქსში, ად-
ვილი საქმე არ გახლავთ. იმატომ რომ ჩვენმა
დიდმა პოეტებმა უთქმელი და დაუნახავი ბუ-
ნებაში თითქმის აღარაფერია დატოვეს, ხოლო
გრძნულმა ვეამ იგი სულით ხორცამდე ამო-
წუნა. გარდა ამისა, ბუნება თვითონ არის უვე-
ლურად დიდი მხატვარი და თავისთავში იმდენ
მეტყველ ფერსა და ბგერას აერთიანებს, რომ
კაცის უხუსურო, ლიტონი სიტყვა იმის მანახედ-
საც ვერ გამოხატავს. მაგარმ ნიჭიერებაც სწორედ
ის არის, რომ ეს ძლიერი ბარიერი დაძლიო ბუ-
ნების ზელთუქმნელი სურათები იმ უტონი და
იმგვარად დაინახო, მათი ღრმა შინაარსი ისეთი
ენათ აამეტყველო, რომ იგი მკითხველისთვისაც
საესებით ახლოხელი და გასაგები გახდეს. დი-
ლარ ივარდავა, რომ იტყვიან, აქაც სასურველ
სიმაღლეზე დგას, ბუნების უკვლავ კონკრეტულ
სურათსა და მოღვენას ახსნავ შესაბამისი და
განზოგადებული აქვს მონახული. „თითქოს აქ
ყო დიდი მხატვარი, დახატა ტყე და წავიდა
მერე“, — წერს იგი ერთ-ერთ უსათაურო ღუქ-
სში და მართლაც, ბუნებაში თითქმის უკველ
ნახიჭზე ვხედებით ისეთნაირად განლაგებულ
აღვილებს, ურთიერთშერუნასწორებულ ხატებს
— ბუჩქებს, კორღებს, წყაროებს. რომ მნახ-
ველს უსათოდ კაცის ზელით გაკეთებულა
ევონება.

ეს მშობლიური მიწაწულის მბოლოდ ერთი
მცირე მონაკვეთია, მისი მთლიანი სურათი —
სიღამაზე, წიარგვარობა და დინამია პოეტს
გახსნალი აქვს ღუქსში „კავასონი თვითმფრე-
ნავიდან“: „მიწა კი, როგორც დამფრთხალი ზე-
ბრა, გარბის ფერადი და ამღვრული“.

ამაზე უფრო მოკლედ, ღამაზად და ამომწუ-
რავად თქმა მართლაც შეუძლებელია. მაგარმ
დილარ ივარდავა ბუნების მარტო კარგი მხატ-
ვარა როდია, მის უკველ ჰეიწყესა თუ მოკლე-
ნაში კანონზომიერ შინაარსს ზედავს და წინა

პლანზე სწორედ ეს ცნობიერი განცდა და გააზრება გამოაქვს. ამის დასტურად ერთი მაწარწინა. მაგრამ ღრმავარაყვანი და ბევრისმთქმელი ლექსი „ფოთლის სიკეთელიც“ კმარა:

ევლება და... ფოთლის ცეცხლს მოკეცს,
(ტანზე ცრემლივით ებრწინავს ცვარს).
მერე მათს ურაცხვ სასაფლაოზე
ღვას თმაგაშლილი „მწუხარე ქარი“.

ფოთოდ ცალკე აღნიშვნის ღირსია ლექსი „ლომი ზოოპარკში“. ამათ ეველა ჩვენგანს გვიანავს და დაგვანებია ზოოპარკის ვოლიერარში ჩამწუვადეული ღომი — დამცარებელი და შეურაცხყოფილი ბუნების უძლიერესი შვლი, თვითონ მზარბანებელი და ახლა კი თავისზე სუსტთა ნებასტრავილს დამორჩილებული. მელატურებთან გათანაბრებული და მათსავე ბედში მყოფი ნადირთა მეთუ... დაახ. დაგვანებია და ეს ფიქრიც უსათუოდ აღვძვარია:

ასე გასწორეს, არ შეიბარლეს,
და ზურგს აკიდეც უძღურთა ტერითი.
დასიზმრებთა დაღლილ თვალებს,
რომ ზოგჯერ ქტება ძლიერთა მიოიც.

წიდან ვთქვი, ლიტერატურას საერთოდ და ცეროდ ლექსს, თუ სურს იუს უკვდავი და შარადიული, კონკრეტულ სახეებზე ფურდნობით ხალხის ზოგად ფიქრსა და სულისკეთებას უნდა გამოზატედეს-მეთქი, პოეტურ ქმნილებათა უკველი თაობა თავის გულის პასუხს უნდა პოულობდეს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, იგი იმ ნოეური ნადავადან უნდა იუს ამოზრდილი, რომლსაც დადი სახელი — ცხოვრება ჭკვია, უამისოდ ხალხს გულისაყენ გვას ვერ ვიკვი. მანამ და არც ხანგრძლივი სისოცხლად უწირია. მაგრამ წიგნის ღირსება — სულერთია, პარონა იქნება იგი თუ პოეზია — მარტო თემატკეთთა და საოქმელის აქტუალობით არ ამოიწურება. მხატვრულ ლიტერატურას ორი მარადი და ძირითადი განზომილება აქვს — სიღრმე და სიმაღლე. სიღრმე შინაარსია, სიმაღლე — ფორმა. ფორმას ემოციის ფუნქცია აუხარია და მხატვრულ ნაწარმოებს მანში მოკვეთული კონკრეტული მომენტისა და სიტუაციის შესაბამისად ეწეობა. თუ ფორმა შინაარსში ორგანულად არ ზის და შინაარსი ფორმასში, ასეთი ნაწარმოები შეუმცნებელი ღრებულდება რამდენადმე მოკლებულია — არც თვალს ატყობს, არც სმენას და არც რაიმე კვალს სულში ტოვებს. დიდარ ივარდავას ლექსთა კრებული „მელოდრე“ ამ მხრივაც საყსებით დაზღვეულია, არსებით ნაკლებ თუთ უკიდურესად კირვეული და მომთხოვნი მკითხველიც ვერ უპოვის. ამ პატარა წიგნში თანამედროვე ადამიანის ეველა ძირითადი ფიქრი და საოქმელი ჩატეული — არც მსოფლიო საზრუნავი აქლია და არც საყოთარი ღებნა-

წუბილი, მაგრამ უკველ სათქმელის, აზრს, სიტყვას. ფორმაც შესატყვისი აქვს ნონახული, ეველა ლექსი მისთვის მოსარგო სამოცელში ზის და მკითხველის გულსა და სისოვანოც ბოლომდე წარტულილად მკეთდრდება.

ერთ-ერთ ლექსში პოეტი რითმის რაობაზე მსჯელობს (ლექსს სახელიც „რითმა“ ჭკვია) და სრულიად საშარტლიანად ასკენის, რომ რითმა, ნორჩი ეყავილის დარად, უთვალავჯერ გაშლილა და დაღვრილა მუსიკად, მაგრამ არ დაბერებულა და არც გაევეთილა. მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, იგია ლექსის მწვანე ოაზისი, რამლის იქით უსიციცხლო, უსაკრეილი უდაბნო იყება, მიუხედავად ამისა, კრებულში რამდენიმე ეგრეტოცილებული „თეთრი ლექსი“ თვითონაც შეუტანია.

ამგვამდ ჩვენში თეთრი, ეხე იგი, ურითმო ლექსის ირველიც ბევრი მიოქმამოიქმამა და აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს. ერთი ამბობენ, საქაროველოში თეთრი ლექსი უკველთვის არსებობდაო. მეორენი იმასაც ამტკიცებენ, გოურითმავი სტრაქონენი აზრს, საოქმელს უკეთ გამოსატყვის. ჩემის აზრით, არც ერთია სწორი და არც მეორე. საქაროველოში თეთრი ლექსი არასოდეს არსებულა. ქართული ცაცი, რასაც კვემმარტი ლიტერატურული თვალსაზრისით ქმნიდა და ლექსს არქმევდა, ურითმო და თეთრი არასოდეს უკფილა, უფრო გამოევეთილად რომ ვთქვათ, რითმის ქართული მბოლოდ ლექსისათვის ხმარობდა და ლექსსაც მბოლოდ იმას ეძახდა, რასაც რითმით გააწეობდა. და ქმნიდა მბოლოდ იმ მზნითა და დანიშნულებით, რომ თავისი ძლიერი პოეტური სიტყვით თანამომძე-თათვის ავი და კარგი თვალნათლივ დაენახებინა, ცუდი დაეგმო, კარგი გაეშნევებინა და ამით ხალხისათვის გზა ცხოვრებისა კვემმარტი დაემკიდრებინა. ერთი სიტყვით, ქმნიდა იმისათვის, რასთვისაც ნამდვილი ლიტერატურაა მოწოდებული.

ურითმო ტექსტებს კი ასეთი ძალა და განზოგადების უნარი არ გააზნიათ. ისინი, უკლებლივ ეველა, სარითუალო ტექსტებია — ან ლოცვაა, ან შელოცვა, ან მისნობა, ან გლოვა, ან ვედრება და დანიშნულებაც ასეთივე ვიწრო, სიტუაციური, გაწეებული და ეროხელ და სამუდამოდ განსზღვრული აქეთ, მათ ღრისთან, რეალურ ცხოვრებასთან არავითარი კავშირი არ გააზნიათ, მთლიანად ცხოვრების მიღმა არსებულ, არეალურ საშეაროს განეუთვნებთან და სახლავ ხალხის მიწიერი შეგნების და თვალსაწიერის გარეთ დგანან. სწორედ ამიტომ ქართული სინამდვილე მათ ლექსებს არ უწოდებდა და არც გარითმვას თვლიდა საქიროდ. მველმა ქართულმა კარგად იციოდნენ, რომ ცხოვრება არც ლოცვაა, არც გლოვა და ვედრება, იგი მძროლის, შრომის, მოქმედების ასპარეზია და მოძღვრება და სამოციქულოც თაქისნარჩ მზნე და აქტური კირდება.

რაც შეეხება იმის მტკიცებას, თითქოს გაუ-
რითმალი სტრუქტურები სათქმელს უკეთ გამოხა-
ტავდეს, ესეც უსაფუძვლო აზრებია, თორემ
ვინ იტყვის, რომ მაგალითად, ამას: „რა ვარდ-
მან თვისი უვადელი გააზროს, დაამტკიცაროსა, იგი
წავა და სხვა შოვა ტურფასა საბადნაროსა“,
ეს ქობიაო: ვარდი თვისი უვადილს რომ გააზ-
როს და დაამტკიცარებს, იგი წავა და ტურფა
საბადნაროსი სხვა შოვა.

შორს რომ არ წავიდეთ, ამის თვალსაჩინო
სურათს თვით ეს სარტყენო წიგნიც ცხადად
ჩიღვება. როგორც ზემოთ ითქვა, კრებულში რა-
მდენიმე თეორი ლექსიც არის შეტანილი: „ბეთ-
მოენი“, „ფიქვი“, „ჰიმნი“ მზეს“, „ბედნიერე-
ბა“, „ჩანჯი“ და კიდევ ერთი უსათაურო. ამ
ლექსებში, გარდა იმისა, რომ რითმა არა აქვთ,
მეტრიც დარღვეულია. მეტრის დარღვევას
რითმიანი ლექსი უფრო იტანს, ურითმო კი,
უპირველეს ყოვლისა, რიტმს, მეტრსა და ინტო-
ნაციას საჭიროებს და მხოლოდ მათ ეურდნობა.
სწორედ ამ მიზეზით ეს ლექსები, მიუხედავად
ავტორას მიერ მათში ნაგულისხმევი ღრმა ში-
ნარსისა, თემატიკის მასშტაბურობისა და ცალ-
კუთლი პოეტური ფრაზებისა და სტრუქტურებისა,
მიანც ვერ დგანან სათანადო მხატვრულ სიმაღ-
ლეზე, აკლიათ ემოცია, სათქმელი მკითხველმა-

დე სრულად ვერ მიაქვთ და ამდენად, ვერც
წიგნის საერთო დონეს უტოლდებიან.

წიგნში ერთ-ორ ადგილზე ენობრივი უზუს-
ტობაც გვხვდება. „სადაც არ ვიყო, შენეული
ტკიული შაბდავს“, — წერს პოეტი და ამით
სურს იქვას, რომ სადაც არ უნდა ვიყო, უვა-
ლგან შენეული ტკიულით ექნები გამსჭვალუ-
ლიო, მაგრამ კავშირ „უნდას“ თვითნებურად
ამოგდებამ სათქმელს სრულიად საპირისპირო
შინაარსი შესძინა. მართალია სათქმელისთვის
ფორმის მონახვა პოეტის შეუვალი უფლებია,
მაგრამ შინაარსის მხრივ ენის უფლება სჭარ-
ბობს მისას და პოეტმაც ამ საჭიროებას უსა-
თუოდ ანგარიში უნდა გაუწიოს. ასეთივეა „ნა-
მარანალიც“ ნამარნალის მაგიერ.

მაგრამ ესენი მხოლოდ კაწაწინა, გარეგანი
ლაფსუხებია, ძირითადად კი წიგნი „მელოდო“
მთლიანად აქმაყოფილებს თანამედროვე ლიტე-
რატურული განვითარების მაღალ დონეს, ასევე
სრულად აქმაყოფილებს დღევანდელი მკითხვე-
ლის გაზრდილ მოთხოვნილებასაც, წაკითხვის-
თანვე როგორღაც ერთბაშად ეუფლება მკითხ-
ველის გრძნობა-გონებას, თითქოს უკველი ლე-
ქსი მისივე გულიდან მოდინარეობს და, ერთდა-
იმავე დროს, კითხვასაც სვამს და პასუხსაც თვი-
თონვე იძლევა.

სულხან მთებლავრი

კავშირები

თამაზ ზილქაძე

ეროსი მანჯგალაძე

პალტოს ჯიბებში ხელბრანაწყოებილი, გრძელი ნაბიჯით, თითქოს ქუჩას ზომავსო, რუსთაველის თეატრისაკენ მიდის ეროსი მანჯგალაძე. ეს ჩვეულებრივი, ყოველდღიური, ცხოვრებისეული კადრი, სამწუხაროდ, დღეს მოგონებალაა, მეტი არაფერი. ქუჩა ისევ საესეა ხალხით, თეატრი ისევ ისე განაგრძობს ცხოვრებას. თითქოს არაფერი შეცვლილა...

სინამდვილეში კი შეიცვალა ბევრი რამ: ჩვენს თეატრს და, ამდენად, ჩვენს საზოგადოებას გამოაყვანა დიდად ნიჭიერი მსახიობი, დიდი შემოქმედებითი, შეიძლება ითქვას, დაუხარჯავი ენერგიით სავსე ხელოვანი, რომლისგანაც ყოველდღე ველოდით ახალ, მისი ტალანტის შესაფერ სახეს, რომელსაც სხვა სიტყვით — შემოქმედებითი აღმოჩენა ჰქვია. მე, მაგალითად, ველოდი, რომ შესრულებდა ბევრ ახალ როლს, ნაიკითხაედა ვაფა-ფშაველას „ბახტრიონს“. თითქოს მესმის კიდევ მისი დიდებული ხმა:

„გაღმოდგა ბორბალაზედა
თაისუფლების მთავარა...“

ჩემს მოლოდინს, რასაკვირველია, ამტყობდა და ის დიდი საუნჯე, რომელსაც ფლობდა, ეს იყო ხ მ ა, ჩვენს წარმოდგენაში უკვე დამოუკიდებელ ღუნომენად გადაქცეული ე რ ო ს ი ხ მ ა! თითქოს მსახიობის არსების ნიაღში ვეება ზარი გუგუნებსო, ლაღად, შვებით, სიხარულით. სიხარულით იმიტომ, რომ უამრავ და უამრავ ადამიანს ესმის, ჭირდება, უყვარს. ეს ხმა გვესმოდა სცენიდან, კინოკრანიდან, რადიოდან, ტელევიზორიდან, გვესმოდა სტადიონზე, ქუჩაში, სუფრაზე სიხარულითა თუ მწუხარების ფაშს. სიხარულში, დროშასავით, ნელაგამართული და ამაყი იყო, მწუხარებაში

ღრუბელივით დამძიმებული და ჩამოქუფრული. არასოდეს დამავინწყებდა ეროსი მანჯგალაძის — დიდი ხელმწიფის მოთქმა შვილის კუბოსთან. სიშართლე ვითხრათ, არც მეგონა, ვერც კი წარმომედგინა, რომ ხორავას საყდარივით ხმის შემდეგ, რომელიღე სხვა ხმას შეეძლო ასეთი მწუხარებით ჩვენი შეძერა. ეს ხმა ეროსისთან ერთად, ეროსის გვერდით, ეროსისგან დამოუკიდებლად (ასეთი რამც ხდებოდა!) მართლაც რომ ცოცხალ არსებასა. ვით ცხოვრობდა და მოქმედებდა იმ სამყაროში, სადაც ყველა ძვირფასი არსებანი გვეყავს ერთად თავმოყრილნი. დიახ, ყველასა აქვს ასეთი სამყარო და მსახიობის დაკრძალვის მნახველს, შემოძლია ვთქვა, რომ ეროსის ხმა ყველა ამ სამყაროს ბინადარი იყო...

ეროსი მანჯგალაძე ქართულ კლასიკურ თეატრს წარმოადგენდა დღეს და მისი თავგამოდებული დამცველიც იყო. ამიტომაც, ზოგიერთ სპექტაკლში, თითქოს არ იცოდა, რა მოუხერხებინა, ქარის წისქვილის ფრთებივით, უწარმაზარი ხელებისათვის, მოგუგუნე ხში. სათვის... მაგრამ კლასიკური თეატრი ამ შემთხვევაში არ უნდა გაეიცოთ, როგორც ყოველგვარი სიახლისადმი დაპირისპირებული ციხე-სიმაგრე, კონსერვატორული შეხედულებების თავმუსაფარი, კლასიკა ხომ სიახლის საფუძველი და ჰიძგია! ასე ესმოდა ეს ეროსი მანჯგალაძესაც. თამამად შეიძლება ითქვას, ალბათ, ბევრი მსახიობი არ იყო ისე შონადინებული ახალთან შეხედვრისა, როგორც ის; ამავე დროს, არც ერთი მსახიობი ისე მტკივნეულად არ ჯანციდოდა იმ ძველის დავინწყებას, მიტოვებას, რომელიც ჯერ კიდევ გუშინ ოცნებების ნალოკში დააფრენდა რომანტიკ.

მის აღისფერი აფრებით. ეს კი, რა თქმა უნდა, მის ადამიანურ კეთილშობილებაზე მეტყველებდა. ისიც უნდა ითქვას, რომ ის არასოდეს ყოფილა ახლის შორიდან მხვერავი და გამკიდავი, ყველაფერი, რაც კი ქართულ თეატრის სახელს უთქვამდა, მისი აღტაცებისა და პატივისცემის საგანი ხდებოდა. ის ქვეშაირიტი ხელოვანი გახლდათ და მთელი არსებით გრძნობდა იმ სიახლეთა აუცილებლობას, რაც მის ირგვლივ, ცხოვრებაში ხდებოდა.

ეროსი მანჯგალაძე თავისი ტალანტის თავისუფლების გამო, საერთოდ, რეჟისორის მსახიობი არ იყო, ის გახლდათ დრამატურგის მსახიობი. მართალია, ეს ფრაზა დღეს — რეჟისორთა დიქტატურის ეპოქაში — უცნაურად და მეტისმეტად თამამად გაისმის, მაგრამ ასეთი რამ ნამდვილად შესაძლებელია. ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა ერთ-ერთი ფრაზა მისი ახალგაზრდობისდროინდელი ინტერვიოდან: „...რაზე ვოცნებობ? უმთავრესად იბსენზე...“. ჩვენ შეგვიძლია ამ ფრაზის გაგრძელება, ანუ დასახელება ყველა იმ დიდი დრამატურგისა, რომლებმაც XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისში შექმნეს ეკრანოდაფული ახალი დრამა, ანუ შექმნეს ახალი დროის თეატრი. იბსენი, ჩეხოვი, შოუ, სტრინდბერგი, მეტერლინი, პირანდელო — ეს დიდი პოეტები თეატრის რეჟორმატორები და თეორეტიკოსებიც არიან. საქართველოში ახალი დრამის წარმომადგენელი დივით კლდიაშვილია, თავისი შესანიშნავი „ირინეს ბედნიერებით“... ისიც უნდა ვთქვათ, რომ არა მარტო ეროსი მანჯგალაძე ოცნებობდა ამაზე, არამედ მისი თაობის თითქმის ყველა მაღალნიჭიერი მსახიობი. დღემდე იგრძნობა ჩვენს თეატრში ამგვარი დრამატურგის, ასეთი სახის თეატრის ნოსტალგია. რასაკვირველია, საქმეს ვერც „ექიმი სტოკმანი“ და ვერც „მოჩვენებანი“ ვერ შევლის, მე ვგულისხმობ გარკვეულ მხატვრულ აზროვნებას, უფრო სწორად — აზროვნების გარკვეულ სტილს, ცხოვრების დრამატული წარმოდგენის გარკვეულ ფორმას, რომელიც ერთი მხრივ მელოდრამას ემიჯნება, მეორე მხრივ კი — ტრაგედიას, მაგრამ არც ერთს არ ეუფენის, რადგან დრამა ახალი თეატრის ყველაზე სრულყოფილი (თქვენი წარმოდგენით, თვით ბრუნტისთვისაც კი) დრამატურგულ-თეატრალური ფორმა. ამას იმიტომ ვამბობ, რომ თეატრი არ შეიძლება თანამედროვე დრამის გარეშე, რომლის საშუალებითაც ჩვენს თეატრში დღევანდელი ადამიანის ცხოვრება იშლება. ფრანგული თეატრის წარმომადგენლები ამბობენ, თეატრის ინდივიდუალობას თანამედროვე რეპერტუარი განსაზღვრავს. ამ აზრს არ შეიძლება ანგარიში არ გავენოს.

ეროსი მანჯგალაძე, რომელმაც, სხვათაშორს,

რის, თეატრში ფეხი შემოგდგა, რეჟორმა მის მსახიობმა [ტეტერევი „მეშინებანი“] თული თეატრის რეპერტუარზე ძალიან ბევრს ფიქრობდა. ხშირად ესაუბრებოდა ამის შესახებ მწერლებს, მწერლებს შორის ბუერი მეგობარი ყავდა. დღევანდელი ქართული მწერლობის დიდი იმედი ჰქონდა თეატრის პრობლემების გადაწყვეტის დროსაც კი, რაც ზოგჯერ, ზოგჯერ კი არა, ხშირად არ უმართლებდა, ამ საკითხისადმი ჩვენი მწერლების საოცარი პასიურობის გამო. ჩემთვისაც უკითხავს, მაგრამ გზა არსებობს, ან თუ არსებობს, საერთოდ გზა, ამ საქმეს რომ ეშველებოდესო. გულით უნდოდა, თანამედროვე ქართულ პიესაში ეთამაშა. სამწუხაროდ, უმთავრესად სუსტ პიესებში უხდებოდა მონაწილეობის მიღება, პიესებში, რომლებიც ისევ მისი წყალობით თუ შემორჩა ჩვენს ხსოვნას. მე, როგორც ჩვენი საზოგადოების უმრავლესობას, ამ კითხვაზე მხოლოდ პანალური პასუხის გაცემა შემეძლო: თეატრის ნამდვილი რეჟორმატორები თავიანთ საქმიანობას სცენაზე ეროვნული ლიტერატურის დამკვიდრებით იწყებენ, ახალი დრამატურგიული ნაწარმოების შესაქმნელად ინიციატივა თეატრისაგან უნდა მოდიოდეს და ბოლოს, თეატრმა უნდა აღმოაჩინოს თავისი დრამატურგი. ამისთვის კი საჭიროა, თეატრი ენდოს ნამდვილ მწერლობას და სრული (აბსოლუტური!) უნდობლობა გამოუცხადოს. ხადოს დრამისმკეთებლობას, რომელშიც, ფაქტურად, სახელე გაუტეხა ნამდვილ ქართულ დრამატურგებს. მთავარი, ბოლომდე პრინციპულუბით ვიყოთ. ნახევრად პრინციპულობა არ შეიძლება, როგორც არ შეიძლება ნახევრად სიყვარული, ნახევრად შეგობობა, ნახევრად ნდობა...

ზემოთ ვთქვი, ეროსი მანჯგალაძე დრამატურგის მსახიობი იყო-მეტი. ის თავისი ტალანტის შესატყვის ქართულ პიესას რომ ვერ პოულობდა, ეს სრულებითაც არ ნიშნავს, ასეთი პიესა სინამდვილეში რომ არ არსებობდეს. ჩვენ ბრწყინვალე კლასიკური დრამატურგია გვაქვს, მაგრამ, სამწუხაროდ, სხვადასხვა თაობის ქართველი რეჟისორების ერთობლივი, საკვირველი ტენდენციურობის გამო, ეს დრამატურგია თეატრალურ სკოლად არ ჩამოყალიბებულა, როგორც მოხდა ეს საფრანგეთში, ინგლისში, რუსეთში... სიამოვნებით დავასახელებდი თუნდაც ნაწილს ჩვენი შესანიშნავი დრამატურგისა: „გაყრა“, „მოკვეთილი“, „პატარა კახი“, „რაც გინახავს, ვეღარ ნახავ“, „მზის დაბნელება საქართველოში“, „ქეთვან სამებული“, „სამშობლო“, „ლაღატი“, „ირინეს ბედნიერება“, „ყვარულზე თუთაბერი“, „გუმინდელი“... სხვათაშორის, თუკი დღევანდელ ქართულ დრამატურგებს სურს თუნდაც ერთი ნაბიჯით წინაშის წინ, ეს ნაბიჯი ჯერ უკან უნდა გადადგას და გუმინდელ დრამა-

ტურგიას მიებაროს შეგირდად. იმ დრამატურ-გთა შორის, რომლებმაც ეროსი მანჯგალაძის მსახიობური თვისებებზე მისი ჩამოყალიბებაში მიიღეს მონაწილეობა, ერთ-ერთი პირველთაგანი მოლიერი უნდა დავასახელოთ.

ეროსი მანჯგალაძეს ერთხელ მოლიერის როლის შესრულება მოუხდა ბუღაკაოვის პიესის მიხედვით დადგმულ სპექტაკლში, ერთხელაც თვით მოლიერის პიესაში ითამაშა. მართალია, არც ერთ ამ სპექტაკლს მის არტისტულ ბიოგრაფიაში არაფერია კვალი არ დაუტოვებია, მაგრამ მოლიერთან ნამდვილი შეხვედრა კი მოამზადა. ეს მოხდა სატელევიზიო დადგმაში „უჩინებლობის ქუდი“, მოლიერის გავლენით დაწერილ ქართულ ეოდევილში.

თუ კიდევ ერთხელ გავიხსენებთ ეროსი მანჯგალაძის მიერ განსახიერებულ კომედიურ როლებს, დავრწმუნდებით, რომ არც ერთ ჩვენს ლიტერატორს თუ თეატრალურ მოღვაწეს ისე ზუსტად არ ნაუკითხავს ამ დიდი ფრანგის ნაწარმოებები, როგორც ქართველმა მსახიობმა ეროსი მანჯგალაძემ შესძლო. თამამად შეიძლება ითქვას, ის იყო მოლიერის ყველაზე კარგი მთარგმნელი ქართულად. რასაკვირველია, თარგმნას პირდაპირი მნიშვნელობით არ ვგულისხმობ, რამდენადაც მსახიობი დრამატურგის სულის „მთარგმნელი“ და არა ლიტერატურული ტექსტისა...

თუკი ეროსი მანჯგალაძის მასწავლებლებს დაუფრევთ ძებნას, ბუნებრივია, თეატრალური ინსტიტუტის კედლებით ვერ შემოვიყარვებით და ვერც მხოლოდ ქართული თეატრითა თუ ლიტერატურით. ამით იმის თქმა მინდა რომ, უპირველეს ყოვლისა, მოლიერიდან აიღო მან ის ნიღბი (და ეს მოხდა მოლიერთან უშუალო შეხვედრამდე), რომლითაც დაუნდობლად დასცინოდა სიბრყველეს, უნდობლობას, სიღატაკს, სიხარბეს, ყველა იმ ადამიანურ მანკებებს, რომლითაც იწყება კაცის სულის ეროზია...

ახლა, როცა მასთან შეხვედრებს ვისხენებ, მისი სამი ხატი არ მშორდება რატომღაც. ამავე დროს, სამივე ამჟამად ჩემთვის გარკვეული მნიშვნელობის შემცველია. აი, მე მას ვხედავ ერთ-ერთ რეპეტიციაზე, სადაც მონაფესავით თავრადუნული, განითლებული — ამ მსახიობ კაცს სიცოცხლის ბოლო დღემდე ჰქონდა შენარჩუნებული განითლების, დამორცხვების ეს იშვიათი უნარი — ენის ბორძიკით (შალი-შალ ხელს გამოიქნედა ხოლმე ჩემსკენ, ვე აქედან წაეიდგოს!) წარმოსთქაშს ჯერ კიდევ დაუზეპირებელ ფრაზას. ის ახლა როლის ანბანსა და არითმეტიკას სწავლობს, ხელ სცენაზე, მაყურებელთან პირისპირ დარჩენილმა, მისი გულსყურის დასაპყრობად მარტომ რომ გადაიხადოს ბრძოლა. თუმცა, გულწრფელად რომ ვთქვა, მინცდამიანიც „ცხარე“ ბრძოლების გადახდა არ უწევდა,

რადგან როცა სცენაზე გამოდიოდა, მისი სულ მისი „ტყუებით“, ანუ დიდხანს-ნაწილად ვე მონადირებულ, დატყუებული გულებით იყო სავსე. სცენაზე ფეხმედეგული ეროსი მანჯგალაძე, მართლაც, გულთა მყურობელი, მეფე ხდებოდა. ასე იყო იმ დღიდან მოყოლებული, როცა მთლად ვმანეილმა ტეტერევის როლი შეასრულა ტოესტონოვოვის მიერ დადგმულ სპექტაკლში, როცა ხორავასა და ზაქარიასის მხარდამხარ ოიდიპოსის როლს ასრულებდა, როცა ტარიელ გოლუას, ივანე მრინხანეს, ბრუტოსს, ზიზიზიოვს, ლიპესს თამაშობდა...

აქვე მინდა ვთქვა, რომ მის მიერ განსახიერებული გმირები ყოველთვის უფრო ხიერები ჩანდნენ, ვიდრე პიესის მიხედვით იყვნენ. ეს რასაკვირველია, ტალანტის თვისებებზეა გახლდათ, რის გამოც, ეროსი მანჯგალაძე თავისი ნინამორბედი დიდი მსახიობების უმცროს ძმას უფრო ჰგავდა, ვიდრე შვილს. დღეს კი მისი ნაადრევი სიკვდილი უნებურად იმასაც გვაფიქრებინებს, ხომ არ იყო ეს გაუაზრებელი ლტოლვა იმ ასაკისაკენ, რომელიც, სამწუხაროდ, თურმე ვერ უნდა გადაეღებინა?...

მეორე მისი ხატიც ასევე თეატრალურია. თუმცა, განა შეიძლება, რაც ეროსისთანა დაკავშირებული, თეატრალური არ იყოს?

ეროსი მანჯგალაძე თეატრის ცარიელ დარბაზში ზის. ნიკაი ნინა რიგის საეარძლის ზურგზე დასვენებულ ხელებზე ჩამოუდვია და სცენას შესცქერის, სადაც მუშები სპექტაკლის დეკორაციას დგამენ... ასე სხედან მორწმუნე ეკლესიაში...

ეს ხატი თვითონ არის უკვე სპექტაკლი, უსიტყვოდ, დრამატოზირებული სანახაობა... მესამე ხატი მსახიობისა მოსკოვიანაა დაკავშირებული, რუსთაველის თეატრის ბოლო გასტროლებთან. ეროსიმ მცირე თეატრის წინ ჩამოიარა, ხელში ნაეატრით სავსე მონწილე ჩანთა ეჭირა. რატომღაც „ჭიჭრაქას“ დათვი გამაზნენდა, თავისი ჩანთითა და „ბორჯომის“ ბოლით. მართლაც მის მიერ ბრწყინვალედ განსახიერებულ „დათვსა“ ჰგავდა, იმასავით მიღებული იყო, მოღუშული კი არა — სევდიანი... მარტოხელა...

„ნებისმიერ მსახიობს სურს ყველა როლი ითამაშოს“, — პიტერ ბრუკის ამ სიტყვებში აქტიორული პროფესიის კიდევ ერთი, ჩვენთვის შეიძლება საკვირველი, მაგრამ აქტიორული პროფესიისთვის მეტად ორგანული თავისებურება ირკვევა — ეს არის სურვილი გამუდმებული პროფესიისა. უამრავ სახედ გარდაქმნისა, განუწყვეტელი ქმედებისა, მუდმივი თამაშისა.

მსახიობმა ყველაზე უკეთ იცის სიამე ტანჯვისა, სინათლე წყვდიადისა და, რაც მთავარია, სიმრწმე სიცრუისა. ეს თვისებები, რათქმა უნდა, არ შეიძლება მის ცხოვრებას

პარამონიულსა ხდიდეს. აქ არის აღმადგენის სიხარული და დაცემის სიმწარეც, შემოქმედებითი შრომაც და შემოქმედებითი კრიზი. სიყ, რომელსაც შემოქმედებითი იმიტომ პქვია, მხოლოდ ისეთ ადამიანს რომ ემართება, ვინც რაიმე ახალსა ქმნის; საშუალო ნიჭმა და ერთფეროვნებამ შემოქმედებითი კრიზისი არ იყის...

ნურც იმას ვიტყვით, თეატრი მხოლოდ ანგელოზების საუფლოა. თეატრი ხელოვნებაა და, როგორც საერთოდ ხელოვნებისათვის, მისთვისაც დამახასიათებელია დაუნდობელი ბრძოლა საკუთარი სათქმელის დასამკვიდრებლად. ეს ბრძოლა — ასე მომხიბლივ, სუნთქვისშემკრერი, ამაღლებელი, წარმტაცი მყოფრებისათვის, განსაკუთრებით კი იმ ყა. იდის მყოფრებისათვის, რომელიც თეატრში ხელოვნების კი არა, ჭოჩების სიყვარულს მოჰყავს — ხელოვანის სულს ჯიღოდ ღრმა ჭრილობებს უტოვებს მხოლოდ. ამავე დროს, არც ერთი ნამდვილი ხელოვანი იმ ტკივილებით თავს ცხოვრებას არ გაკვივებს ანგელოზების მშვიდ და უზრუნველ სამყოფელზე. ამ ტანჯვისთვის მადლობელიცაა, რადგან სანამ იტანება — აზროვნებს, ანუ ცხოვრობს...

ეროსი მანჯგალაძე სულით ხორცამდე მსახობი იყო, თეატრისთვის დაბადებული, თეატრი იყო, მარტო მისი მონოდეება, არამედ მისი სულიერი დანიშნულებაც, რომელსაც მთელი სიცოცხლის მანძილზე ერთგულად ასრულებდა. ეროსი მანჯგალაძე თავისი არსებობით საერთოდ მსახობის სახელს ღირსებას მშატებდა. მას რომ თეატრის გარეთ უყურებდი ანუ „სხვის მოედანზე“ გრძნობდი, უბრალო კაცი რომ არ იყო, იმდენად თავმდაბალი, მოკრძალებული და, როგორც უკვე ვთქვი, მორცხვი გახლდათ. საოცარი ღმირი ქონდა, გაღმებისას გვერდზე გაიხედავდა ხოლმე... მისი გაცნობის მერე, თეატრი რომც არ გვერებოდა, თეატრში ფეხიც რომ არ გქონოდა შედგმული, მიხედებოდი, რა მშვენიერი სამყარო იყო იგი, რა კეთილშობილი, რა ნატიფი, რა რაინდული ადამიანების სამკვიდრო გახლდათ. ყველას ეამაუებოდა მასთან მეგობრობა, ყველას უნდოდა, მაინც და მაინც მის სუფრასე მჯდარიყო და ისიც თითქოს ერთდროულად ყველას სუფრასე იყდა. თუ როგორ ახერხებდა ამას, ძნელი ასახსნელია, რამდენადაც ამასაც თანდაყოლილი მადლი და ნიჭი განაპირობებდა.

ეროსი მანჯგალაძეს ნიჭიერებს უთქვამს სტიქიური გამოვლინება ახასიათებდა, თითქოს ტალანტს თავისი პირველყოფილი სახით გვანვდიდა, თითქოს ჩვენს თვალწინ ამოქონდა მიწიდან ოქრო და გულუხვად გვასაუქრებდა კიდევ. ეს აქტიორული (და არა მარტო აქტიორული) ტალანტის ერთგვარი თვისება გახლავთ. უცხოელ მყოფრებს შიძლება გულიც კი დასწყდეს იმ დაუდევრობის გამო, რასაც ქართველი მსახობი თავისი ტალანტის მიმართ იჩენს. მაგრამ ეს არაპროფესიონალისმი კი არ არის, როგორც ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს, არამედ ქართული თეატრალური სკოლის გამოცდილების შედეგი. ეს არის ერთგვარი ბენვის ხიდზე გაველა, თვითშემოქმედების უფსკრულის თავზე შენარჩუნებული დიდი პროფესიონალური ნონანსორობა. ეს ძველი ხერხია, ჯერ კიდევ ნიკო გაცირიძისა და ვასო აბაშიძის სკოლაში ჩასახული და თითქმის ვირტუოზობამდე მიყვანილი შემდგომი და შემდგომი თაობების მიერ. ამ ხერხს შეიძლება მოჩვენებითი იმპროვიზაცია ეწოდოს, რომლის უნარიც ერთგვარი საბუთია იმისა, რამდენად ხარ ქართველი მსახობი.

ეროსი მანჯგალაძე სწორედ ამგვარი იმპროვიზაციის შემართო ოსტატი გახლდათ, შუთვისებული ქმონდა „კანონთა არსში ნდომის“ ყველა საიდუმლო და ამიტომაც იყო, ქართულ სცენაზე თამამად რომ დააბიჯებდა თავისი გრძელი, მართლაც, მინისმომელის ნაბიჯებით.

ეროსი მანჯგალაძის სიკვდილით დამთავრდა კიდევ ერთი დიდი ეპოქა ჩვენი თეატრის ცხოვრებისა — ბრწყინვალეობით, გამარჯვებებით, მარცხით, სასონარკვევით, იმედითა და ნიჭიერებით თავს. ეროსი მანჯგალაძე შეუერთდა იმ დიდ სამყაროს, რომელსაც კლასიკა ეწოდება, ხოლო დრო კიდევ უფრო მიაახლოვებს მას ჩვენი თეატრის ყველაზე კაშკაშა სახელებთან, დააყენებს იმ დიდი ნინაპრების გვერდით, რომელთა, როგორც უკვე მოგახსენეთ, უმცროსი ძმა იყო და არა შვილი.

მსახობის უკვდავება ხალხის სიყვარულია. ეროსი მანჯგალაძეს ხალხის სიყვარული არასოდეს მოჰკლებია. ამ სიყვარულის გამოხატულება იყო ის ცხარე ცრემლიც, მთელმა ქართველმა ხალხმა მკერდზე რომ დააქურა...

6. 85/
47

3360 80 333.

საქართველოს
რესპუბლიკის
საქართველოს

0620660

7 6 1 2 5

«М Н А Т О Б И»

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ